BOEKENSCHOUW

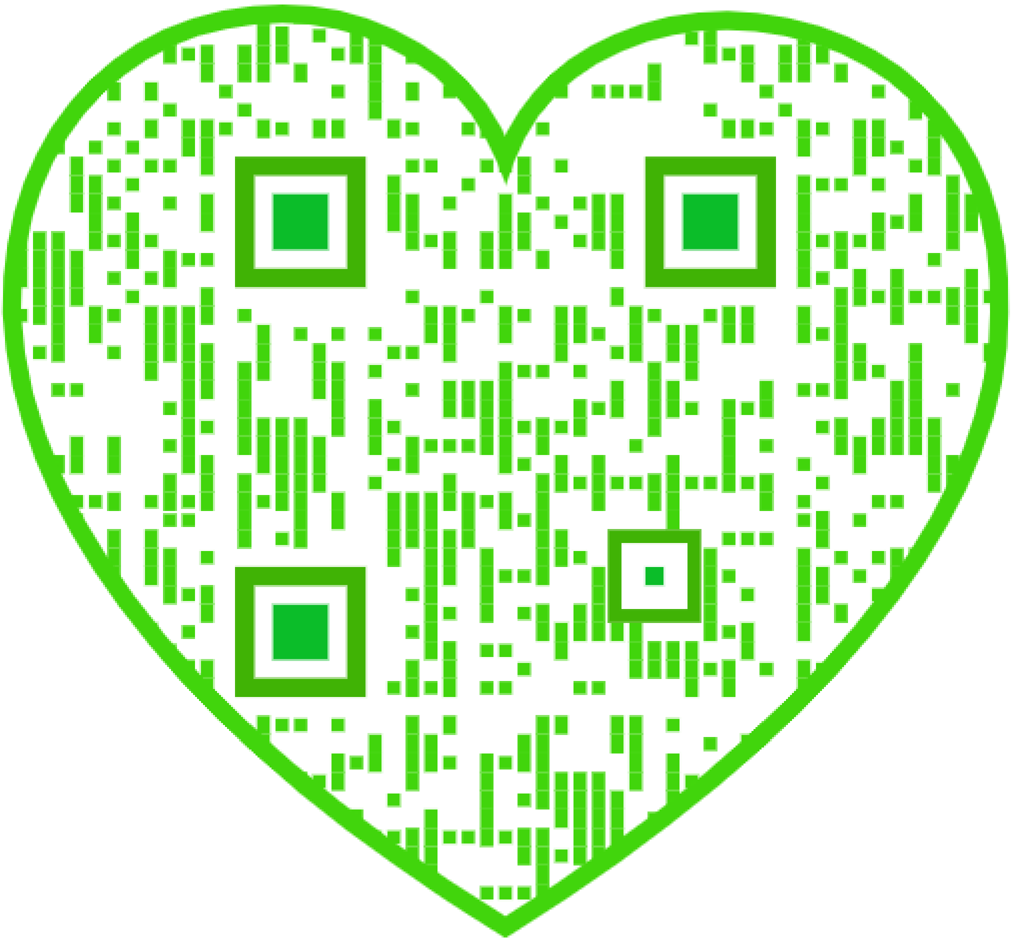

BOEKENSCHOUW

MAANDSCHRIFT

HOOFDREDACTEUR: A. B. H. GIELEN S.J., HEERENGR. 415, AMSTERDAM
MEDEWERKING VAN NEDERLANDSCHE EN BUITENL. SCHRIJVERS

TIENDE JAARGANG
1916—1917

UITGAVE:
E. VAN DER VECHT - MARNIXSTRAAT 372 - AMSTERDAM

KUNST EN LEVEN

Niet beter, dunkt mij, kan ik dezen jaargang openen dan met eenige beschouwingen over het onderwerp, door het opschrift voldoende aangegeven. Wat ik hier wilde schrijven heb ik reeds geopenbaard in een artikel voor het Annuarium der R. K. Studenten, en als ik het hier herhaal, geschiedt dat niet uit overdreven ingenomenheid met mijn eigen geschrift, doch veeleer uit verlangen, om onder veler oogen de beginselen te leggen, welke onze kunstwaardeering moeten beheerschen.

Maar dit zeg ik vooruit: volgens de schatting van velen en misschien wel van allen, die het leven niet zien in het licht van ons katholiek gelooven, zullen mijne gedachten zijn als van een middeleeuwer, verdwaald in den nieuwen tijd.

Want om de waarde te bepalen van het geschapene en mijne verhouding tot het schepsel, ga ik niet vragen of het schoon is en heerlijk om te aanschouwen; quod pulchrum oculis aspectuque delectabile; de eerste bladzijden der Heilige Schrift waarschuwen al tegen deze noodlottige dwaling.

Neen! Ik denk eenvoudig aan het einddoel, dat zin en beteekenis geeft aan mijn aardsche leven.

St. Augustinus heeft het aangeduid, toen hij zijn onvergetelijke, toch vaak vergeten woorden schreef: „Ons hart is ongerust, o God, totdat het zijn ruste vindt in U".

Ignatius grifte het in 't fundamentum zijner Geestelijke Oefeningen: „Homo creatus est ut laudet Deum Dominum suum, ei reverentiam exhibeat eique serviat et per haec salvet animam suam".

En onze heerlijke Vondel heeft het gezongen uit de diepte zijner smart:

„Wat herkwam van het enkel Een,
Doolt, als in balingschap verschoven,
Vindt geene rustplaats hier beneên
En zoekt het Vaderland daar boven;
Zoo waalt de lelie van 't kompas,
Die met den zeilsteen werd bestreken
Rondom, en zoekt de starlichte as,
Haar wit, waarvan zij was versteken",

En als ik deze overtuiging omtrent de beteekenis des levens vast heb staan, vraag ik verder wat al het andere, reliqua creata, beduidt in betrekking tot mijne bestemming.

Tot God staat al het overige in dezelfde relatie van onderhoorigheid en afhankelijkheid als ik zelf, het eigen en onvervreemdbaar bezit van den Schepper. God is en blijft hun Heer en Meester en kan zelfs geen afstand doen van dat souvereine recht. Niet derhalve naar mijn wil en welbehagen mag ik beschikken. Ik moet mij niet laten misleiden hierdoor, dat menschelijke wetten en overeenkomsten iets of veel wellicht van het geschapene mij toewijzen als rechtmatig eigendom. God staat toch niet onder jurisdictie van menschen. Hij is de Leenheer, ik ben de leenman — en in 't gebruik van wat hij mij geeft, heb ik wel degelijk rekening te houden met den wil en het verlangen van den goddelijken bezitter.

Zeer zeker, alle ding is geschapen ter wille van den mensch, maar niet voor zijn willekeur: „reliqua creata sunt propter hominem". — In de H. Schrift staat het feit van deze overdracht der zichtbare schepping, waar God zelf spreekt: „Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram et præsit ...." Maar God leende den mensch zijn schepselen slechts onder de beperkende voorwaarde: „ut eum juvent in prosecutione finis", dat zij hem zouden helpen ter bereiking van zijn einddoel.

Zoo geldt voor de kunst, gelijk voor ál het sterfelijke, de strenge gevolgtrekking, die een levensregel wordt, waaraan geen christelijk geweten zich onttrekken kan: „Unde sequitur iïs utendum esse in quantum juvent, abstinendum esse ab iïs in quantum impediant" — gebruiken waar zij mij batig zijn, onthouden zoodra zij mij schade toebrengen.

Dit is het grondbeginsel, waarop mijn katholiek oordeel over der dingen waarde ten allen tijde steunen moet. — En ik verbeeld mij te hooren fluisteren, dat deze waarheid herinnert aan dagen van geestelijke afzondering. Dat doet zij inderdaad. Maar eene retraite is ook geen donkere kamer, waarin ik wegsluip om de opname der waarheid te bekijken, met de bedoeling die nimmer te ontwikkelen en vast te leggen, zoodat zij nooit te voorschijn gebracht kan worden in het volle licht van het werkelijke leven. — Integendeel!

En als wij in onzen Katechismus deze heel gewichtige vraag hebben gelezen en het antwoord geleerd:

Waartoe heeft God alles geschapen? 1. Tot zijn eigen verheerlijking. 2. Tot geluk zijner redelijke schepselen —, dan weten wij, geen creatuur te mogen misbruiken in versmading van God en tot eigen onheil.

Dat is een vaste levenswet voor den katholiek, en wie deze in al haar eenvoudigheid gaat vergeten voor kunst-gegrübel en misleidend gefilozofaster, raakt zonder twijfel verward in het net van fijn gevlochten spitsvondigheden.

Haar aanvaardend hebben wij de eenige mogelijkheid in rustig zeker-zijn, in vaste overtuiging van eigen onwankelbaar beginsel, ons oordeel op te maken over datgene, wat als kunst wordt aangeboden.

Immers, wij vragen niet op de eerste plaats of iets mooi is, maar of het ons niet deert.

Wij stellen derhalve de ethiek boven de æsthetica?

Natuurlijk! Want de eerste leert mij een goed mensch te zijn, het ééne noodige en tevens de hoogste schoonheid, die een sterveling hier op aarde bereiken kan; de andere tracht mij, in haar zuiverste bedoeling ten minste, op te voeden tot het smaken van een edel genot, dat ik echter derven kan zonder onherstelbare schade.

Men zou durven vermoeden, dat deze waardebepaling wel door niemand bestreden kan worden, maar de werkelijkheid leert toch anders.

Sommigen vallen uit, en zeer waarschijnlijk om allen schijn van „burgerlijkheid" van zich af te spoelen, met hikkende welsprekendheid tegen „nette en degelijke menschen" als zijnde anti-kunstenaarstypen.

Ik heb indertijd zoo'n onzinnetje eens opgeteekend; het was van een zekeren Vreeland. Hier is het: „Wie is een mensch tusschen sluisjes? De burgermensch. De zeesluizen van moraal, de dijksluizen van de wet, de duikers van het fatsoen en het stoomgemaal van „je naam". Wie is ook het anti-kunstenaarstype: de burgermensch. De mensch, die drenst in zijn kabbelenden tredmolen, is een heel net mensch, 'n degelijk mensch, 'n zedelijk mensch, misschien 'n godsdienstig mensch, maar als type geen æstetisch type —".

Deze behoort tot de rumoerige en schimpende cohorte, die de kunst omlaag willen halen, omdat zij er anders niet meer bij kunnen.

Anderen, uiterlijk eerbiedwaardiger maar nauwelijks minder

noodlottig in hun streven, plaatsen de kunst zóó hoog, dat zij hopen zich er aan te kunnen optrekken boven de vlakheid van het alledaagsche bestaan. Kunst wordt hun godsdienst; en vele plichten en vooral lijden en dulden en opoffering zetten zij buiten, omdat het niet in den stijl past; want zij meubelen hun leven uitsluitend met schoonheid.

Beiden misbruiken het schepsel.

Als Katholieken staan wij dus waakzaam tegenover deze twee groote dwalingen, waartoe wel alle kunst-ketterijen zijn terug te brengen. De eene zoekt de Kunst te verheffen tot eene hoogte, waar zij geen recht heeft te zetelen. De andere tracht haar te misbruiken om een glimp van schoonen schijn te geven aan de voldoening der lagere instincten.

De eerste dwaasheid vinden wij verheerlijkt door Perk, of is onder diens verzen gesmokkeld door den vrijmoedig uitgevenden Kloos:

> Schoonheid, O Gij, wier naam geheiligd zij,
> Uw wil geschiede: kóme Uw heerschappij;
> Naast U aanbidde de aard geen anderen god!

De laatste is eene theorie van het naakte naturalisme, dat in zijn volle schaamteloosheid niet kan worden toegepast zonder eerst den kunstenaar onafhankelijk te hebben verklaard van alle moraal. L'obscénité commence où le talent finit, vertelde Zola.

Wij zullen beide verschijnselen wat nader beschouwen.

* * *

Het streven om de kunst te schuiven in de plaats der religie, heeft zich langzaam geopenbaard in die kringen, waar men allen positieven godsdienst gebannen had. Paul Weber, professor der Kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Jena, teekent den toestand naar waarheid[1]. Tausende unserer Gebildeten suchen zurzeit in der Kunst den Ersatz für die Religion, sie „glauben" an Rodin oder Klinger, an Beethoven oder Bayreuth.

Onder hen, die deze beweging hebben voorbereid noemt hij den Christushater Strausz, den artiest Richard Wagner en den schoonheidsleeraar Ruskin, met wien ook van katholieke zijde soms werd gedweept zonder genoegzaam voorbehoud te maken.

---

[1]) Kunst und Religion (1911) blz. 13.

In ons land ging de groep van '80, waarin puur heidensche elementen niet schaarsch waren, voor een groot deel in dezelfde richting.

Men zou verwachten dat in Europa's stervensnood, nu de volkeren doodbloeden op de slagvelden, de leegheid en de ironie van zulk een religieuzen schoonheidscultus wel schrijnend gevoeld moet worden. Maar neen! Zelfs in deze dagen durft een Dr. Kienzl schrijven:[1]) Komt es so weit, das allen Menschen die Kunst zum Herzensbedürfnisse geworden ist, so wird die Kunst allein genügen, um das uns in die Wiege gelegte metaphysische Bedürfnis zu befriedigen.

Wat een armzalige troost, die der menschheid ontvalt juist in dié momenten des levens, dat zij opbeuring het meest noodig heeft! En hoe moeilijk is het, zich de mentaliteit te verklaren van zoo'n gedoctoreerd schepsel, dat buiten alle wereldgebeuren zijn naieveteiten zit op te teekenen als wijsheid voor volwassenen?

Dat echter in dagen, die niet zwaar gaan van groot leed en moedeloos makende ellende, een energielooze „das metaphysische Bedürfnis" zoekt te stillen of liever te vergeten in blijheid van kunstgenot, is wel begrijpelijk omdat het zoo gemakkelijk is. Geen enkel mensch, ook al behoort hij tot de zoogenaamd ongeloovigen, zal het op den duur uithouden in de enge kooi van het materialisme. Hij geeft zich over aan een soort gevoelsreligie, „weil sie so überaus bequem ist. Sie legt Niemand Pflichten auf und gibt keine bindende Norm für das Leben. Sie bietet nur Annehmlichkeiten, einen gewissen Trost in der Not des Lebens und eine innere Erhebung über die prosaische Alltäglichkeit, indem sie das Gemüt durch den Ausblick in reinere Sphären erquickt. Besonders leicht und angenehm wird diese Religion, sobald das religiöse Gefühl dem ästhetischen gleichgesetzt wird. Man sucht und bewundert die Schönheiten der Natur, man genieszt die Werke der Kunst, man lauscht den Aufführungen religiöser Musik, man überlaszt sich dabei seinem Gefühlen und Träumen, man fühlt sich erhoben über das Irdische, man fühlt sich den Unendlichen nahe und gewinnt auf diese Weise das Bewusztsein, sich religiös betätigt zu haben. Wie sollte nicht auch der modernste Weltmensch für eine solche Religion noch Platz in seinem Herzen haben".[2])

---

[1]) Velhagen & Klasings Monatshefte (Aug. 1915.)

[2]) Dr. Tr. Sawicki: Die Wahrheit des Christentums, blz. 213.

Jawel! Maar de vagebond, die zijn honger tracht te stillen door alcohol en de beschaafde, die kunst geniet om zijn heimwee naar het eeuwige te vergeten, maken zich feitelijk schuldig aan dezelfde fout; daar is alleen verschil van fatsoen, niet van misbruik.

Onderschatten wij, die zóó oordeelen, den invloed der kunst op het zieleleven?

O neen! Alles wat tot nadenken stemt, wat verheft boven stof en zonde, maakt den mensch zonder twijfel ontvankelijker voor het goede.

Wij zijn het volmaakt eens met Dante Gabriel Rossetti, of liever met den letterlijken zin zijner verzen, zonder te vragen naar zijn bedoeling:

Give honor unto Luke Evangelist:
For he it was (the aged legends say)
Who first taught Art to fold her hands and pray.
Scarcely at once she dared to rend the mist
Of devious symbols: but soon having wist
How sky-breath and field-silence and this day
Are symbols also in some deeper way,
She looked trough these to God, and was God's priest.

Maar vergeten wij dan vooral niet, dat de Kunst, die hij Gods priesteresse noemt, eerst zelf het bidden leerde van Sint Lucas.

Vergeten wij ook niet, dat de aesthetische ontroeringen nimmer de echt godsdienstige gevoelens kunnen vervangen, doch alleen propadeutisch steunen.

Zóó heeft de Kerk, die groote opvoedster der volkren, het ten allen tijde begrepen en de kunst heeft er waarachtig niet onder geleden. De jonge christenen droegen hun sieraden, doch vervingen de heidensche symbolen door christelijke; de oude kunst had de stof vergood, de katholieke heeft er een ziel in gelegd. En wie er aan twijfelt, behoeft maar te lezen het prachtige hoofdstuk van Hettinger's Apologie [1]).

De hoogste, zuiverste kunst kan zijn „une préface humaine de l'Evangile"; nooit echter het Evangelie zelf vervangen, gelijk vele modernen schijnen te wanen.

Die grenzenlooze overschatting der kunst heeft in wijden kring

[1]) Apologie des Christentums V. hfdst. 19. In de Fransche uitgave eveneens V. 19.

invloed gehad en de terminologie van die het goed wisten en wel meenden, bedenkelijk in de war gebracht. Zoo kan men in roomsche boeken soms lezen, dat de Middeleeuwers zich voorstelden als hoogste ideaal: „God te dienen in schoonheid"; dat het hoofdbeginsel der katholieke kunst ligt in de overtuiging: „de schoonheid is het edelste en waardigste, waarmede de gemeenschap God dienen kan", en de niet-voortbrenger zich troosten mag met de wetenschap, dat „het eenvoudig genot van schoonheid, zich uitleven in schoonheid, is reeds God dienen met zijn beste krachten".

Dat is natuurlijk zeer goed bedoeld, en misschien ziet iemand kans, deze woorden waarheid te laten zeggen. Ik zie er geen kans toe, het worde deemoedig beleden.

En die woorden, als ze daar zouden liggen met schijnbaar open zin, maar inderdaad met verborgen beteekenis, kunnen toch in geen geval vrij worden gesproken van mogelijke misleiding. Want een argelooze lezer mocht gaan denken, dat het zich uitleven in aesthetisch genot en God dienen met zijn beste krachten gelijk en evenwaardig kan worden geacht. En dàt is zeker onwaar!

Wij weten toch ook wel dat andersdenkenden, die in extase geraken bij het bezichtigen van een roomsche kathedraal, hun woning versieren met oude madonnabeeldjes en paapsche primitieven, niet altijd het meest onbevangen staan tegenover onze wereldbeschouwing. En wij zouden struisvogel moeten spelen om niet te zien, dat heel wat oorspronkelijk-katholieke kunstenaars, die opgingen in den dienst der schoonheid, maar al te vaak vergaten hun Heer en God te dienen, gelijk het betaamde.

Damianus, die zich opofferde voor de melaatschen van Molokaï en liever een draaiorgel voor zijn levende dooden zal hebben gehad dan een schilderij van Rembrandt, wist aan zijn leven een pracht van schoonheid te geven, die onsterfelijk is.

Petrus Claver, de vrijwillige slaaf der negerslaven, zal waarschijnlijk een kunstwerk hebben geschat naar den prijs, dien het kon opbrengen en naar het aantal arme menschelijke lastdieren, dat hij daarvoor kon vrijkoopen; maar wat vergankelijke schoonheid betreft was zijn leven een voortdurend vasten, waardoor hij den hemel won.

Wat schouwen wij echter alleen naar het voorbeeld der dienaren, als wij ook het woord kunnen hooren van den Meester. Christus heeft gezegd, dat „het leven des menschen een strijd is" — hij heeft geprezen de armen van geest, de zuiveren van harte, de

treurenden en bedroefden —; nergens leert hij mij dit leven „uit te leven in schoonheid", te zoeken „het eenvoudig genot van schoonheid", om Hem te dienen naar beste krachten.

Hij heeft mij voorspeld, dat ik een engen weg zou moeten gaan, en zie ik nu langs dezen weg schoone bloemen, dan mag ik denken als des Soudaens dochterkyn:

(Die) dachte in haren sinnen:
Wie mach de maker der bloemen zijn?
Die soud ick geerne kinnen!

En als de boomen aan den kant lômmer bieden, kan ik daar rusten een wijle voor mijn verderen tocht; en speurend het blauw des hemels, hoog boven mij, voel ik heimwee naar het verre vaderland.

Zóó is mij de kunst: een troost, een opbeuring, een versterking, een vreugde op deze aarde, waar ik werken moet „in het zweet des aanschijns". —

Zij geeft, indien zij zelve zuiver is, het genot in zijn edelsten vorm, zonder nasmaak van bitteren droesem. Haar schoon mag mij verkwikken om zwoegend God te dienen in immer glanzender zedelijke schoonheid.... et haec est totus homo, en dat is het gansche werk des menschen.

De moderne mensch, die schuw voor de eeuwigheid zijn doel en voldoening ging zoeken op aarde, heeft het beproefd met de wetenschap, en moeten erkennen als Brunetière, ofschoon niet altijd zoo luide, dat zij allerminst berekend is voor deze taak; toen begon hij te flirten met de schoonheid, totdat het een epidemische mode werd en de suikerbakkers der kunst hem overstelpten met hun waren; een jongere generatie verslaaft zich aan de sport en kweekt den cultus van het lichaam.

En wij, die het goed gebruik van alle schepsel prijzen uit beginsel en in misbruik de zonde zien, wij maken geen uitzondering voor de kunst; wij beschouwen haar nooit als ons hoogste doel, want wij weten maar al te wel „dat de meest magistrale voortbrengselen van menschelijke kracht en menschelijk genie slechts voor een kortstondig bestaan vatbaar zijn". [1]) En voor het vergankelijke werden wij niet geschapen.

* * *

[1]) Kard. Mercier. Priesterretraite, bl. 53.

Toen Sint Paulus den heidenen van Ephese de leer van Christus verkonden kwam, sloop een zekere Demetrius tusschen de luisterende menigte en spoorde het volk aan, de stem van den Apostel te overschreeuwen met hulde-geroep: „Groot is Diana der Ephesen".

Demetrius was een goudsmid en leefde van de zilveren afgodsbeeldjes, die hij maakte en verkocht.

En zeggen wij, Christenen, dat kunst en kunstenaar onderworpen zijn aan moraal en goddelijke wetten, dan davert de verontwaardiging van velen los, als werden zij zelf onschuldig in boeien geslagen.

Maar die zoo toornig worden en zich verongelijkt voelen, zijn de makers van Diana-beeldjes, waarvoor zij koopers zoeken; en zij willen vrijheid hebben, te speculeeren op de lagere zinnen, die steeds begeeren en nooit genoeg hebben, in plaats van het schoonheidsgevoel te streelen, dat niet gulzig is en geen overdaad zoekt.

Of zijn het de genieters, die de kitteling hunner anatomie (het is onjuist maar begrijpelijk uitgedrukt) verkiezen boven de voldoening van hun aesthetischen zin? Zij prijzen Vergilius, maar lezen alleen de minnebrieven van Ovidius; zij roemen Dante, van wien zij geen twintig verzen kennen, en verslinden Boccacio's Decamerone; zij spreken devotelijk over de geestelijke poëzie der middeleeuwen, doch voeden zich met de vetheid van Rabelais; zij verheerlijken den eenvoud en het geestig vernuft der fabels van La Fontaine, maar houden voor eigen gebruik zijne Contes et Nouvelles; zij loopen weg met, maar ook voor de verhevenheid van Vondel en zoeken hun troost in de laagheid van Zola.

En met den lust om te genieten wat zij voelen, dat slecht en vernederend is, groeit natuurlijk ook het verlangen, hun handelwijze goed te praten en zelfs te heffen in den schijn van het schoone.

„Het leerstuk: „schoon en goed, elkander over en weer vreemd als een gezichtsbeeld en een geur". De kunst beleedigd door een eisch, als dien nog Friedrich Schiller stelde, toen hij zijn „Festgesang an die Künstler" deed aanheffen met de woorden: „Der Menschheit Würde ist in Eure Hand gegeben. Bewahret sie".

„De vraag naar het zedelijk of onzedelijk gehalte van een kunstwerk te vergelijken met het gebazel van een idioot, die weten wilde, of de liefde groen of blauw zag. Die leuzen zitten tegenwoordig in de lucht. De onbeholpenste pennelikker, die in het

lijforgaan van Stelledijk de rubriek „kunstnieuws" volschrijft, belijdt, als eene vanzelfheid, als grondbeginsel van de schoonheidsleer dezer verlichte dagen, dat een kunstenaar als zoodanig niets te doen heeft met „moraal". [1])

Zouden zij waarlijk niet weten, dat een kunstenaar „als zoodanig" een doode abstractie is?

Voor den kunstgenieter heeft men ook eene leuze gevonden, die zijn geweten in slaap moet wiegen, en terwijl hij zijn slechtste instinkten viert, hem voor de onnadenkende menigte een brevet verzekert van zedelijke gezondheid. Zulk eene formule timmerde Dr. Wijnaendts Francken in elkaar in navolging van honderd anderen: „den reinen is alles rein, den zwijnen is alles zwijn". [2])

Ja, dat kennen wij! Die reinen is 't alleen te doen om den schoonen vorm en de inhoud laat hen ongedeerd. Maar wij zullen ons toch door niemand ter wereld laten wijs maken, dat zoo iets voorkomt tenzij bij hoogst zeldzame uitzondering misschien.

Paul Keller is eerlijk en rondborstig, waar hij verklaart van Boccacio's „Decamerone": „ich weisz, dasz das Werk auf alle Menschen, die nicht nach dem Form, sondern lediglich nach dem Inhalt fragen, pornografisch wirken musz, das ist zu Deutsch: als Schweinerei". —

Ik voel dat ik te veel aanhaal, maar ik kan toch moeilijk laten eens even aan te toonen, hoe Dr. Wijnaendts Francken in hetzelfde boek de onhoudbaarheid zijner eigen leuze, zijns ondanks natuurlijk, verraadt:

„De denkbeeldige wereld", zegt hij, „waarin de kunstscheppingen ons verplaatsen, vult de beperktheid en onvolledigheid van ons leven aan; zij geeft voedsel aan ingeboren neigingen en instinkten, in zooverre die niet reeds elders bevrediging vinden; en dat wel te meer, naarmate zij bij ons een illusie van werkelijkheid weet op te wekken."

Dat is eigenlijk al klaar genoeg, maar nog duidelijker spreekt hij toch een bladzijde verder:

„De burgerman verlustigt zich in de aanschouwing van ridders en vorsten, van edele jonkvrouwen en heldhaftige krijgsbedrijven;

---

[1]) Mr. W. van der Vlugt, Onze Eeuw. 1913. Maart.

[2]) Dr. C. J. Wijnaendts Francken: Aesthetische Studiën.

de rijke in die eener wereld van armen en behoeftigen; *de streng-zedelijk levende in die van verdachte liefdesavonturen en dubbelzinnige aardigheden*".

Die laatste woorden heb ik cursief laten zetten, om eens onder de aandacht te brengen, dat het nu toch juist „de zwijnen" niet zijn, „wien alles zwijn is". Integendeel, de zedelijk afgestompten zullen het minst geprikkeld worden, en iedereen begrijpt wel waarom; maar het is waarachtig niet omdat zij zóó rein zijn.

Met zulke uitspraken gaat het echter als met banknoten: indien zij maar druk worden uitgegeven en flink beduimeld zijn, schijnt men geen valschheid meer te vermoeden.

Zoo komt het dat, door dezen verlangd om hun bandeloosheid, door anderen aanvaard bijna zonder achterdocht, de enormiteiten van „l'art pour l'art" — „den reinen is alles rein" — „de kunstenaar vraagt niet of iets goed is" — nog ingang kunnen vinden.

Zoo kunnen zelfs ernstige menschen, met volle christelijke overtuiging en levensbeschouwing, zich warm maken over de vraag of het onzedelijke nog schoon kan zijn. Voor ons is het zeker een van de minst belangwekkende vraagstukken, omdat wij op de eerste plaats niet hebben te vragen of iets mooi is, maar of het ons deert. En blijkt inderdaad de schadelijkheid, dan is het onverstandig, om een zacht woord te gebruiken, ons verder te gaan bezighouden met de schoonheidsbekoring van dat verbodene.

* * *

Echte kunst is zeldzaam; hetgeen verwondert, als men hoort, dat stad en dorp vol „kunstenaars" moeten zitten.

Vincent zal wel gelijk hebben: notre naïveté fait toute leur gloire" [1]) en verheft stumperds tot artiesten, omdat makelaars-inroem het willen.

Maar dat is het niet alleen. De meeste menschen worden eer ontroerd in hun lagere zinnen dan in hun hooger gevoel, want de begeerlijkheid valt aan op drie fronten tegelijk. Daarom verslinden zoovelen de walgelijkheden van Zola en zien liever „Césarine", die valt, dan „de Verloren Zoon", die opstaat.

Wie een ander de schoonheid der zuivere kunst leert bewon-

---

[1]) Ames d'Aujourd'hui, II. 179.

deren, zonder voor haar op de knieën te gaan liggen in ijdele adoratie, doet een goed werk van beschaving.

Wie hem door eigen voorbeeld noopt, de uitspattingen eener zoogenaamde „Kunst" hooghartig voorbij te gaan en openlijk te verachten, doet eenvoudig zijn christelijken plicht. En dat is het voornaamste. — En wie deze beschouwingen niet alleen leest, maar ook overdenkt, zal ze wel kort misschien, maar niet vluchtig vinden!

A. B. H. GIELEN, S. J.

MAX REINHARDT EN ZIJN THEATERKUNST

De voorstellingen door Max Reinhardt, in het begin der maand in de groote steden van ons land gegeven, hebben weer de aandacht gevestigd op de theaterkunst, d. w. z. de kunst van regie, die klassieke en moderne stukken volgens een bepaalden stijl op het tooneel brengt, de opvoeringen doet plaats hebben volgens de individueele opvatting van een regisseur en onder diens bezieling.

Het is vooral Richard Wagner geweest, die den grondslag legde voor de moderne theaterkunst. Hij was het die alle kunsten op de planken van den schouwburg bij elkander riep om een nieuw kunstwerk te scheppen; hier de opvoering van zijn muziekdrama's.

Onbewust waarschijnlijk keerde hij terug tot den oorsprong van de tooneelkunst, die ook het resultaat is van de samenwerking der verschillende kunsten.

Muziek, dans en mimiek waren de oorspronkelijke factoren, die de uitbeelding van een fantastisch motief ten doel hadden. Daarna voegde zich hierbij het woord des dichters, eerst door de muziek begeleid, later zelfstandig.

Wagner noodde de grootste kunstenaren om mede te werken tot de insceneering van zijn drama's. In zijn eigen schouwburg te Bayreuth had hij alle gelegenheid zijn theorieën practisch te doen uitvoeren. Of hij er in geslaagd is vóór alles schoone werkelijkheid te geven — illusiën te wekken en den stap te vermijden, die vooral op het tooneel zoo licht het belachelijke van het verhevene scheidt?

Wie de prachtige uitvoeringen van zijn opera's zag, niet alleen in Bayreuth, maar ook in onze stad tot stand gebracht door de Wagnervereenigingen, zal moeten erkennen, dat hier wellicht het

hoogste op dit gebied is bereikt, maar — dat nu weer voor de zooveelste maal gebleken is hoe het tooneel met werkelijkheid of liever met illusie niet meer of minder te maken heeft dan welke andere kunst ook.

Het eigenaardige van kunst is toch, dat zij ons aan de werkelijkheid van het leven onttrekt; het meest krasse realisme is niets dan een nabootsing. Zij is altijd bijna waar en staat daarom steeds onder de werkelijkheid. Vandaar ook haar spoedig en jammerlijk verval. Wagner's drama's nu geven alles behalve realiteit, integendeel, met uitzondering van „Die Meistersinger" zijn zij allen zeer romantisch en fantastisch. Vandaar dat hun aankleeding dan ook weinig rekening had te houden met natuurgetrouwheid. Toch herinnert ieder zich wel hoe storend b.v. de draak — lintwurm, letterlijk vertaald — in de „Ring der Nibelungen" werkt — of de geitenwagen van Fricka, of het sollen met den zieken koning Amfortas in „Parcifal". Dergelijke kleine onvolmaaktheden en niet te vermijden stoornissen bederven de stemming, verdrijven de illusie dat men met werkelijkheid te doen heeft.

Verstandig is het dus, te trachten deze illusie niet op te wekken door er naar te streven ze te doen ontstaan. Wie in den schouwburg zit en zich opmaakt om een muziekdrama of een klassieke tragedie of zelfs een huiselijk spel te gaan zien en hooren, weet genoeg dat hij kunst wil genieten, en evenals hij er van overtuigd is, dat een schilderij bestaat uit doek en verven en niet uit echt gras, bloemen en lucht, of een beeld uit marmer of steen en geen mensch is, zoo moet hij er zich van doordringen, dat hetgeen op de planken voorvalt niets is dan een afbeeldsel der werkelijkheid.

Zoowat tegelijkertijd als Richard Wagner brachten de Meiningers nieuwe tooneelkunst tot stand, misschien ook onder den invloed van Wagner, of uit den drang van de eischen des tijds. Terwijl in Bayreuth de model-opvoeringen van Wagner werden gegeven, trachtte de hertog van Saksen-Meiningen in de hoofdstad van zijn miniatuurrijkje zooveel mogelijk harmonische, æsthetisch schoone voorstellingen te geven door een groep van kunstenaars, die allen goed geschoold waren, maar waarvan geen enkele zich ver boven zijn omgeving verhief.

Deze Meiningers hebben zich vooral toegelegd op een waardige voorstelling der klassieke drama's, zij trachtten historische echtheid en trouw naar voren te brengen, door costumes, décors, omgeving. Vooral de massabewegingen dezer tooneelspelers in volksoploopen

b.v. in Julius Cesar waren beroemd. Na hen maakte het ontstaan der psychologische drama's van Ibsen, de naturalistische van Hauptmann, Strindberg e. a. het noodig, dat de omgeving, waarin zij speelden, als het ware een rol vervulde in het tooneelgebeuren. Het is immers een der grondbeginselen van het naturalismus, dat de mensch van zijn omgeving afhankelijk is en er zich in spiegelt. Vandaar dat de schrijvers zelf allerlei kleine aanwijzingen gaven over de meubileering der vertrekken, waarin het drama zich afspeelt. Over de kleur der behangsels, den vorm der meubels, hun schikking en verder over allerlei kleinigheden, die tot de kennis der meespelenden moeten bijdragen door over hun onderlinge verhouding en hun persoonlijkheid licht te werpen. Op deze wijze werd het literaire naturalisme op het theater overgebracht. Nu was deze nieuwe manier nog wel uit te voeren bij moderne stukken, maar bij de opvoering der drama's van de klassieken of zelfs van een andere school, stiet men op allerlei moeilijkheden. Een realistische opvoering van dergelijke stukken in de lijst van hun tijd bleek een mislukking en toen kwam men langzamerhand tot de overtuiging, dat deze meesterstukken — want alleen het allerbeste heeft zich in den loop der eeuwen kunnen staande houden — slechts in schoonheid konden verliezen door een al te trouwe nabootsing der werkelijkheid.

De prachtige verzen, de zielkundige diepte der problemen, het innerlijke conflict der gevoelens kon slechts lijden door een opvoering, die te groote ruimte overliet aan uiterlijkheden.

De stukken van Shakespeare vooral, met hun korte, telkens wisselende tafereelen, zijn moeilijk speelbaar op het moderne tooneel. Slechts door coupures, samenvoegen der tafereelen, is 't mogelijk eenheid te verkrijgen. Toen zij het eerst werden opgevoerd in de dagen van Elisabeth, gaf een bord aan dat het hier de zee of een bosch was, een ander berichtte dat men zich in een taveerne of in een koninklijk paleis bevond — de fantasie der toeschouwers moest het overige maar aanvullen. In de laatste jaren is men tot deze primitieve kunst van tooneelschikking teruggekeerd. Antoine in Parijs, hier te lande Royaards en vooral Verkade, in Engeland Gordon Craig, hebben getracht de stukken, waarin vooral de „kijkkunst" tot haar volle recht kwam, zoo eenvoudig en sober mogelijk, d. w. z. gestyleerd op te voeren.

Deze nieuwe richting wordt thans vooral vertegenwoordigd door

Reinhardt, wiens tooneelschikkingen en præstaties op theaterkunst zeker wereldberoemd zijn geworden.

Doch terwijl de Berlijner regisseur zich er op toelegt de klassieke drama's met zooveel mogelijk klassieken eenvoud te geven, laat hij in andere stukken zijn fantasie vrij spel, zooals bleek uit „Het Mirakel", die grootsche opvoering, waarin hij wellicht het hoogste van zijn kunnen bereikte. Zijn kunst is ook een geheel persoonlijke, en hoewel hij overal en in alle landen school gemaakt heeft, zoo zal het toch moeilijk, bijna onmogelijk zijn hem na te volgen, vooral daar hij alles behalve een theoreticus is, veeleer een fantast.

Hoe gewichtig immers ook de kunst der insceneering is, de inrichting van het tooneel, de costumeering, de aankleeding van het stuk, dit alles blijft toch nog een zeer klein onderdeel van het kunstwerk, dat de regisseur leveren moet.

Hij werkt met allerlei elementen, maar het voornaamste is en blijft toch het menschenmateriaal. De tooneelspelers moet hij vormen, bezielen, hen schikken, groepeeren, elke beweging, elk woord en zelfs elk gebaar doen samenwerken tot voltooiing van het beeld, dat hij zich in zijn geest gevormd heeft. Hij moet de tusschenpersoon zijn niet alleen tusschen den dichter en diens werk, maar tusschen al de spelers en het drama, dat zij moeten voorstellen. De stof is er, hij is degene, die er orde in brengt, ze doet bewegen en leven. Veel heeft Reinhardt in dit opzicht bereikt en geen wonder dat de verwachting hier hoog gespannen was, toen hij Shakespeare, Strindberg en Ibsen zou komen vertoonen. De bewondering is echter niet onverdeeld geweest. De *Macbeth* van Verkade werd door velen boven die van Reinhardt gesteld. Zijn streng gestyleerd tooneel ontging het verwijt van droogheid en eentonigheid niet, de geestverschijning van Banquo deed te veel aan het bekende duiveltje uit een doosje denken, de heksenscène miste fantasie. — In de moderne stukken wist hij wel de akelige stemming te wekken, die de troostelooze drama's der beide Zweden zoo kenschetst, maar 't meest kwam de Reynhardtsche regie toch aan het licht in de vastenavondklucht van Shakespeare: *Twelfth night or what you will,* bij ons indertijd door het Nederlandsch tooneel welverzorgd en met succes opgevoerd onder den naam van *Driekoningenavond.* Dit is wel een der meest fantastische spelen van Shakespeare, dat zeer weinig met de werkelijkheid voeling houdt en toch door de kelderscènes

zekere burgerlijkheid niet ontgaat. 't Bestaat eigenlijk uit twee handelingen: die vroolijke tooneelen en het liefdesdrama tusschen den hertog, de schoone Olivia en de page van den hertog, Viola, een meisje in jongensvermomming. De hertog is doodelijk van Olivia; de trotsche dame blijft onverbiddelijk, maar verlieft op het eerste gezicht op den postillon d'amour van haar vereerder, in wien zij geen meisje vermoedt. De guitige Viola daarentegen heeft innig den hertog lief. Later komt alles uitstekend terecht, Olivia verplaatst haar liefde op Viola's tweelingbroer en de hertog, als hij hoort dat zijn page een meisje is, laat de onhandelbare Olivia varen en biedt Viola hart en hand aan. Ondertusschen dartelt in de dienstbodenvertrekken van Olivia's paleis, het luidruchtige personeel, onder aanvoering van haar oom, die zich beter thuis voelt in de keuken, dan in het salon van zijn rijke nicht. Dolle grappen vertoonen deze oude gek, een soort Falstaff, de komiekeling Christoffel Bleekwang, het kamerkatje Maria en de nar, die misschien de wijste is uit het heele stuk. Hier is echte fantasie aan het werk; alles is even ongelooflijk, even dwaas. Het uitgelaten gezelschap neemt bovendien den grappig deftigen major domus Malvoglio in het ootje, plaagt de arme kleine page, maar wordt op hun beurt door haar pootigen tweelingbroer flink afgestraft. 't Is een onbezorgd, lustig spel, dat met de grootste losheid, zonder eenig spoor van Duitsche zwaarte wordt gedreven. De lach is niet van het tooneel en niet uit de zaal, het speelsche groepje neemt de aandacht en de speelruimte zoo goed als geheel in. 't Is een eindeloos dansen, zingen, uitgieren, over den grond rollen, slaan en stoeien. Zelfs de monnik, die op het einde van het stuk even ten tooneele verschijnt om het huwelijk tusschen Olivia en haar geliefde te sluiten, moet deelnemen aan de algemeene pret en holt zonder eenige reden, op de meest malle wijze van de planken — natuurlijk een goedkoope speculatie op de goedlachsheid van het publiek — een klein offertje misschien, door den jood Reinhardt gebracht aan de kulturkamperige liefhebberijen van een gedeelte van zijn gehoor.

De poëzie daarentegen, die bij de lezing van het drama zoo liefelijk geurt uit de klachten van den hertog en Viola, uit de jonge, opbloeiende liefde van de trotsche, stugge Olivia voor het mooie jongske, dat ze niet beantwoorden kan en wil — omdat zij een andere liefde in 't hart koestert en — een meisje is, de verwarring tusschen de beide tweelingen en het overnemen van

Viola's rol en Olivia's gunst door den ridderlijken Sebastiaan, de tamelijk rasse omkeer van Orsino's gevoelens ten opzichte van die twee jonge vrouwen, dit wordt zonder veel overtuiging, meer als iets bijkomstigs, gegeven, hetgeen aan het samenspel schade doet.

De dwaze klucht werd hoofdzaak. Toch mocht ook hier niet alles bevredigen; op de stuitende figuur van den priester wezen wij reeds; ook Malvoglio kon ons de uitstekende vertolking van Schoonhoven niet doen vergeten; deze Duitscher was al te belachelijk. Ook de nar miste „schwung" en liet onwillekeurig denken aan onzen Musch en diens onnavolgbare Puck-uitbeelding in den „Zomernachtsdroom".

De tooneelschikking was streng gestyleerd, zooals o. a. Verkade hier deed met *Macbeth, Romeo en Julia,* Royaards met den *Zomernachtsdroom.* Hoe practisch en vernuftig uitgedacht, zoo is deze manier toch tamelijk prozaïsch. Een zaal met mooie blauwe gordijnen stelt het hertogelijk vertrek voor, als deze rood zijn, bevinden wij ons in Olivia's woning. Het tooneel wordt donker, er zweven gekleurde lichtjes heen en weer, geen twee minuten later, als het weer licht is geworden, zijn wij in de keuken met een soort van vierkant fornuis, waaronder het vuur brandt, of aan het zeestrand. De groote boogpoort blijft op den achtergrond, laat de boeg van een schip zien, of wanneer geschoren hagen een tuin moeten verbeelden, gunt het een kijkje op een binnenplaats. Het groote voordeel is dat geen tijd aan décorverandering wordt besteed. Er zijn geen entr'actes. De groote pauze duurt niet eens zoo heel lang en het heele stuk met zijn vijf bedrijven en talrijke tafereelen eischt nog geen drie uren. Dit is zeker een lichtzijde. Alle aandacht kan men dus vrij wijden aan woord en spel, maar het spel heeft de overhand en vele geestigheden gaan door het druk gedoe der acteurs verloren.

Over het algemeen heeft Reinhardt hier niet beantwoord aan den hoogen roep, die van zijn theaterkunst uitging. Toch is hier niet het gevaar van eenzijdigheid te ontloopen bij het beoordeelen zijner præstaties gedurende een tournée in den vreemde.

't Is de vraag of juist deze stukken het meest kenschetsend zijn voor zijn systeem, of in andere het niet beter tot zijn recht komt, maar vooral: of de ruimte, het licht en andere hulpmiddelen hem in onze schouwburgen wel zóó dienen, als in zijn Berlijnsch theater, waarin hij over al deze bijkomstigheden vrij beschikken kan.

HANS HEIJNEN.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

In *Onze Eeuw* (Mei) brengt M. A. van Heekeren *Het Japansche Raadsel* onder de aandacht. Het feit dat Japan geleerd heeft van de Europeesche Mogendheden, zijn verlangens naar macht en gebiedsuitbreiding te verbergen onder een zoogenaamde „beschavingszending", kan volstrekt de ongerustheid niet verhinderen van de naties wier plaats in de zon door Japan zou kunnen bedreigd worden. Het is dan ook heel begrijpelijk, indien men de Japanners een weinig in de kaarten tracht te kijken, om hun spel te doorzien alvorens het te laat is.

Want de Japanner is een sluwe diplomaat, die zijn plannen weet te verbergen. Heel even voor den oorlog, van 27 Juli tot 1 Aug. 1914, bracht de gouverneur-generaal van Liaotoeng nog een vriendschappelijk bezoek aan den gouverneur van Kiaotsjau? En eenige weken later, 19 Augustus, ging het Japansche ultimatum uit aan Duitschland, en zijn bedoeling werd duidelijk uitgesproken: „Japan's voornemen is, den Duitschen invloed met wortel en al uit den Chineeschen bodem te roeien. De Duitsche invloed is een voortdurend gevaar voor den vrede in het verre Oosten". De waarheid is dat Japan de kans schoon zag in troebel water te visschen. Het Duitsche pachtgebied Kiaotsjau met de Chineesche provincie Sjantoeng als achterland en de, van eene slechts zwakke bezetting voorziene haven Tsingtao, leek een te gemakkelijk te behalen buit om niet toe te grijpen.

Schrijver geeft vervolgens een terugblik op Japan's geschiedenis van de laatste 50 jaren.

Uit alles blijkt dat de elementen voor een conflict tusschen beide bondgenooten van heden (Engeland en Japan) reeds aanwezig zijn.

Zoolang de huidige oorlog de millioenen in Japan doet binnenstroomen voor de leveringen van oorlogsbehoeften is geen bizonder optreden te wachten. Maar zoodra na het beëindigen van den strijd de millioenenstroom ophoudt te vloeien, zijn de verrassingen van Tokio te verwachten, waarop de heer Primrose ten aanzien van China reeds doelde, toen hij sprak van zekere eischen, die Japan tegen het einde van dezen oorlog aan dat land zou stellen!

A. Stellwagen heeft het over *Gevleugelde Woorden van Bismarck.* Wel aardig om eens te lezen voor iemand, die er geen speciaal boek over Bismarkiaansche gevleugelde woorden op na wenscht te houden. Zij typeeren den ijzeren kanselier genoeg.

Wetenschappelijke Bladen (Mei) levert een vertaald artikel van Lytton Stachey over *Voltaire en Frederik de Groote,* dat onze bewondering voor beide mannen waarlijk niet kan versterken.

Prof. Martin Havenstein schrijft over *De Strijd van den Geest der Romantiek in de Negentiende eeuw.* Uit dit opstel blijkt weer, hoe moeielijk het is het wezen der romantiek te begrijpen. Havenstein haalt met instemming de volgende woorden aan van Goethe: „Het klassieke noem ik het gezonde, het romantieke het zieke.... Het meeste van den nieuweren tijd is niet romantiek omdat het nieuw, maar omdat het zwak is, ziekelijk, ja ziek; en het oude is niet klassiek omdat het oud, maar omdat het sterk, frisch, vroolijk en gezond is". Wij van onzen kant gelooven, dat Goethe het moeielijk onjuister had kunnen uitdrukken. Uit de rest van het artikel blijkt dat de Romantici eigenlijk warhoofden waren, wat hun levensbeschouwing betreft, al worden zij literair beschouwd als meesters van den eersten rang. Havenstein eindigt met den wensch, dat het Duitsche volk na den oorlog, die de degelijkheid van het Duitsche volkskarakter op zoo schitterende wijze in het licht stelt, ook in de literatuur zal blijken de Romantiek (volgens hem: de ondegelijkheid) geheel zijn te boven gekomen. 't Zou jammer zijn als de man gelijk kreeg.

Onder korte mededeelingen worden weer enkele bijzonderheden gegeven, die zouden moeten pleiten voor de samenwerking tusschen Bacon en Shakespeare.

In *Studiën* (Mei) schrijft G. Louwerens een mooi artikel: *Rondom een nieuwe Sekte*; bedoeld is Christian Science.

Is. Vogels zet voort zijn goed gedocumenteerde studie: *Rijm en Zang van P. van Meurs II.* Verder nog: H. Wilbers: *Naturalisme of Supranaturalisme in de verklaring van Israël's Godsdienst.* P. Zeegers een beginartikel over *Tragische Droefheid.* J. Huygens: *De Religieuze roeping van Rusland volgens Wladimir Soloview.* Laten wij erkennen, dat de *Studiën* onder de nieuwe leiding van Is. Vogels een mooi en belangwekkend tijdschrift geworden is.

Vragen des Tijds (Mei). Professor Kernkamp zet zijn oorlogskroniek voort en N. G. Schilthuis licht ons in over *De Nederl. Graanhandel en de oorlog.*

De Tijdspiegel heeft wonder boven wonder geen oorlogsartikelen. Ds. Domela Nieuwenhuis heeft het over het *4e Eeuwfeest der Friesch-Nederlandsche nederzetting op het eiland Amager in Denemarken*, waarvan hij ons interessante bijzonderheden vertelt. De toestand der afstammelingen van onze hollandsche boeren is hoogst gunstig. Nog veel doet ons aan hun afkomst herinneren, zooals de schrijver opmerken kon, bij zijn bezoek ter gelegenheid van dat jubelfeest. Tot 1850 waren er nog enkele Armagers, die Nederlandsch spraken. Thans is onze taal geheel uit Denemarken verdwenen, na er zich ruim drie eeuwen te hebben gehandhaafd. Ook de nationale kleeding bestaat niet meer. Herman Middendorp bezingt kentering en de Javaansche dichter Noto Soeroto plukt ons weer een nieuwen ruiker van *Gambir bloesems,* die evenals zijn *Melati knoppen* hoofdzakelijk slechts door Indischen

kunnen genoten worden; Hollanders ontsnapt veel. Van Middendorp is ook de *Literaire Kroniek*, die verschillende bundels van minder bekende dichters en dichteressen behandelt en niet altijd even gunstig. Hij vindt het een bedenkelijk teeken, dat hij zooveel minderwaardige partijen tegelijk onder de oogen kreeg.

In *Groot Nederland* vervolgt Wagenvoort zijn taaien, eindeloozen roman *Het koffiehuis met de roode buisjes*. Joost Havelaar heeft het over *De eeuw der stijlloosheid* en komt tot de slotsom dat wij geen groote wereldovertuiging meer hebben en hieraan dat gebrek aan stijl is toe te schrijven. Het stuk bevat merkwaardige bekentenissen van een geest, die allen houvast mist. Eindelijk heeft hij het over de cultuur van de Kerk, van het Katholicisme, maar ook hiervan verwacht hij geen heil — volgens hem is zij verworden tot een louter wereldlijke macht, sterk doch ideaalloos, Nu hoopt hij op den Staat, natuurlijk den socialistischen staat, maar ontkent toch niet dat deze ook arm is aan idealiteit. Stoffelijke macht gaat samen met geestelijke verwildering. Toch gelooft hij in een Toekomst — welke zegt hij niet. Zonderling! Zoolang deze moderne geesten hun armoede en zwakheid uitklagen, kan men hen begrijpen, maar nauwelijks zijn zij de Kerk voorbij geloopen en trachten zich een ander ideaal te scheppen of zij verliezen zich in droomen en vage algemeenheden.

In *Velhagen & Klasings Monatshefte* (Mei) brengt Carl Busse, een bekend criticus, een afscheidsgroet aan zijn overleden (gesneuvelden?) broeder. Het geheel doet pijnlijk aan, omdat de schrijver zoo troosteloos ver van alle geestelijk inzicht is verwijderd en zich met een paar vodden van de materialistische levensbeschouwing moet tevreden stellen. De laatste strofen luiden aldus:

Liegst du tief im Schoss der Erden,
Bruder, auf dem letzten Kissen:
Aus dem Ring von Sein und Werden
Bist du dennoch nicht gerissen!

Immer bleibt der Kreis beständig,
Und du selbst bist ewig während,
Gestern heiss noch und lebendig,
Heute kühl und Leben nährend.

Tausend Jahre ziehn und rauschen —
Bist du Scholle? Bist du Schaft?
Frucht und Feld muss ewig tauschen,
Aber ewig bleibst du Kraft!

Als geheel een volk zoo bar zou gaan voelen en in zijn dooden alleen den voedenden mesthoop ziet, is het beste van de natie bedorven en is zij haar natuurlijk verval nabij. Maar wij weten gelukkig, dat dit walgelijk cynisme niet zoo algemeen is.

Stimmen der Zeit (Mei). Geheel in strijd natuurlijk met zulke wanhopige gevoelens klinkt het artikel van P. Lippert: *Wenn unsere Toten auferstehen.* Zoo eindigt hij: „Und alle, die jetzt noch so viel Lärm damit machen, alle weinerlichen Weltverächter, alle die Mürrenden und Trübseligen, alle, die an Gott irre werden und seine Heimsuchungen lästern, die glauben alle nicht an die Auferstehung des Fleisches und das ewige Leben".

Een goed opstel geeft Jakob Overmans naar aanleiding van Tolstoi's en Dostojewski's Brieven en een Fransche uitgave van Ostrovski's tooneel.

Stanislaus von Dunin-Borlowski voert een pleidooi voor *Der Bildungswert des Grammophons,* dat verschrikkelijkste van alle instrumenten.

In *Elsevier's* zet W. Martin zijn lessen voort over *Het Determineeren van oude Hollandsche Schilderijen.* Hij behandelt nu de stijlcritische determineer-methode in engeren zin, dat is: het kennen en onderscheiden van hetgeen men zou kunnen noemen het penseelschrift van de schilders en het daardoor herkennen van een schilderij of deel daarvan als werk van een bepaalden kunstenaar. PANTA.

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Goulmy (P. J. L. M.) Kerkgenootschappen in de Nederlanden, niet behoorende tot de Roomsch-Katholieke Kerk. Amsterdam, R. K. Boek-Centrale. (106).

Als Goulmy verschijnt met een boek is het gewoonlijk praktisch en om de vele wetenswaardigheden, die het bevat, heeft men het gaarne in zijn bezit.

Zoo ook thans weer; voor oningewijden is het ondoenlijk den weg te weten in al die verschillende kerkelijke gemeenten, en er is heel wat onderzoek noodig om eens te achterhalen, waarin al die genootschappen van elkaar verschillen in de leer. Natuurlijk, daar bestaan over dit onderwerp genoeg eerbiedwaardig-zware werken, maar juist zoo'n handig boekje als dit, gevend te veel noch te weinig, hadden wij wel noodig.

Het boekje is tevens een stille apologie, want het motto op het schutblad: „zooveel hoofden, zooveel zinnen" stemt na lezing van het overzicht, tot diep nadenken. R. K. PR.

Havelock Ellis. Het Huwelijk. Hollandia, Baarn.

Dit boek, voor een gulden verkrijgbaar gesteld, is het tiende hoofdstuk van het groote werk: „De psychologie der Sexen" van denzelfden auteur.

De schrijver doet zijn best het huwelijk diep omlaag te halen. Het Christendom is voor hem slechts een historisch verschijnsel, een ontwikkelingsfactor in de beschaving van het menschelijk geslacht. Waar hij spreekt over het kanonieke recht, komt hij

met de meest absurde, volstrekt valsche beweringen voor den dag. Op dit gebied loopt hij voortdurend mis en maakt een droevig figuur. Meer kan ik er niet van zeggen; het is een noodlottig boek.

Hartog (Dr. A. H. de). De Heilsfeiten. Een beschouwing. Amersfoort, P. D. v. Veen, 1916.

In zijn naschrift beklaagt Dr. de Hartog zich, dat de eerste druk van zijn werkje (deze is de derde, wat niet vermeld wordt op het titelblad), van menige zijde een minder welwillende kritiek ondervond. Het spijt mij, maar ik deel het hoofdbezwaar dier tegenstanders volkomen. Een beschouwing over de heilsfeiten, schepping, zondeval, verlossing, opstanding enz. wordt hier geboden, maar in het midden gelaten, of het werkelijk feiten zijn. Zoo bijv. wat het historisch bestaan van Jezus Christus betreft, schrijft de H.: „Persoonlijk dus zijn ook wij geneigd, hen bij te vallen, die op de historische verschijning van *Jezus*-Christus (als den volmaakt Heilige) in het *verleden* den nadruk leggen, maar ons pogen gaat er in dit werk naar uit, ook dezulken van de onaantastbaarheid der Christelijke werkelijkheid en waarheid te overtuigen, die niet toe zijn aan het „historisch geloof"."

Zoo hangen die beschouwingen in de lucht, God had ongetwijfeld een andere wereld- en heilsorde kunnen kiezen: dat Hij deze heeft gekozen, blijkt ons uit de feiten. De schrijver behoefde voor zijn doel hun historische waarheid niet te bewijzen; hij kon ze veronderstellen, althans zoo hij zich wenscht te richten tot wie ze als ware gebeurtenissen erkent. Maar eenvoudig abstractie er van maken, gaat niet aan.

Toch is hij niet onlogisch. Want hij aanvaardt nu eenmaal, zooals ook modernisten doen, dat Christelijke levensbeschouwing allereerst berust op *waardeeringsoordeelen* (overtuigingen des harten, zie Inl.). Die verschillen echter niet, — ten minste uit zijn betoog is het niet op te maken, — van het religieuze gevoel, of, zooals anderen zeggen, het religieuze instinct, een blinden aandrang, dien de rede wel vertolkt in denkbeelden, maar waarvan zij eigenlijk geen rekening kan geven. Op zulk een standpunt kan en mag de Katholiek zich niet plaatsen. De Bijbel is dan niets anders, dan de uitdrukking van dat gevoel, voorzoover de menschheid in de verschillende tijdperken der geschiedenis er zich van bewust werd. Historische betrouwbaarheid behoeft men hem niet toe te kennen (zie bladz. 30 v.v.).

Op vele andere punten te wijzen, waarin de schrijver als Protestant hemelsbreed van de Katholieke beginselen afwijkt, daartoe ontbreekt de plaatsruimte. Slechts zou ik willen vragen, hoe toch het begrip van de Kerk in de Roomsche Kerk een abstractie dreigt te worden? Mij dunkt, ook een tegenstander kan veilig toegeven, dat het nergens concreter wordt gevonden. Eveneens, waarom het wonder, gelijk het door Katholieken en geloovige Protestanten van oudsher werd opgevat, bij God willekeur zou

veronderstellen? Het voorbeeldje: „God kan morgen wel willen, dat $2 \times 2 = 5$" is een weinig naïef. Dat kan God niet willen, om de eenvoudige reden, dat $2 \times 2 = 5$, een onmogelijkheid in zich zelve, een tegenspraak is, en zoo iets kan natuurlijk het voorwerp niet zijn van Gods oneindige macht.

Bij alle waardeering voor den godsdienstigen zin en de goede bedoelingen van den schrijver, moet ik toch ronduit verklaren, dat de ingeslagen weg hem nimmer tot zijn doel zal voeren.

Voor Katholieken is het werkje natuurlijk niet geschreven. Wie zich op de hoogte moet stellen van de stroomingen in het hedendaagsch Protestantisme, zou het kunnen raadplegen. Nieuws echter zal ook hij er niet in ontdekken. J. F. DE GROOT.

Nuyen (C.) Lourdesreis in lichtbeeld. Tevens weerlegging der Lourdesbestrijding op aanschouwelijke wijze. Amsterdam, R. K. Boek-Centrale. (80).

Aan den toon hoort men dadelijk, dat hier eene lezing werd afgedrukt, en de plaatjes maken er eene lezing met lichtbeelden van. De schrijver staat op het podium en verklaart op eenvoudige, duidelijke wijze de plaatjes. Dat is wel aardig bedacht: het gedrukte woord kan meer menschen bereiken dan de stem, hoe rijk en welluidend zij ook zijn moge, van den spreker. A. SM.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Koster (E. B.). William Shakespeare. Gedenkboek 1616—1916. Kottmann, 's Gravenhage. (169.) f 1.50.

Koster, de liefdevolle Shakespeare-vertaler, brengt den Meester hulde in dit Gedenkboek. De hulde bestaat hoofdzakelijk hierin, dat hij leven en werk van den grooten tooneelschrijver nog eens in het licht zet, om zoo de aandacht en belangstelling van steeds meer bewonderaars te winnen.

In een vijftal hoofdstukken volbrengt Koster zijn taak op zakelijke wijze. Hij begint natuurlijk met een korte levensschets van den man, die volgens anderen Shakespeare niet was. Dan bespreekt hij de uitgaven en vertalingen van Shakespeare's tooneelstukken. Verder tracht hij ons een begrip te geven van het leven, het tooneel en het drama ten tijde van Shakespeare, bespreekt de gedichten en tooneelstukken, om ten slotte eens ironisch te lachen en een loopje te nemen met de Baconianen. WILLEM MERKELBEEK.

Joergensen (Johannes). Klokke Roeland. Paul Brand, Bussum. (200) f 1.50, geb. f 2.—.

Mijn naam is Roeland:
Als ik klep, is 't storm of brand,
Als ik luid, is 't zege in Vlaanderland. —
En zij heeft geklept, de klokke, 't was storm en brand,
't Was moord en schand, die vielen over Vlaanderenland.

Dit boek, geschreven met gloeiende verontwaardiging en vaak bijtend sarcasme, verhaalt van de euveldaden, die werden gepleegd in arm, onschuldig België.

Wat Joergensen mededeelt is schier ongelooflijk, en men kan zich maar niet overtuigen, dat er zoo geheele horden menschen zouden zijn, die zich als beesten hebben gedragen.

Men hoopt en bidt, dat het niet alles waar moge zijn. En als men denkt aan de mogelijkheid van het tegenovergestelde, dan krijgt men het ontzettend gevoel dat deze misdaden ongestraft zullen blijven op aarde; dat de bruten straks zullen wederkeeren onder hunne medeburgers, geacht en geëerd, omdat zij streden voor hun land; terwijl datzelfde land waarschijnlijk eeuwen lang den smaad zal dragen van 't weerzinwekkend beulenwerk, door betrekkelijk weinigen, in werkelijkheid bedreven.

En dit schijnt Joergensen wel eenigszins te vergeten. Hij laadt de schuld op gansch een volk, en hij bedenkt niet, dat wij meer weten dan het Duitsche volk zelf van wat er geschied is. Waar zij ontkennen, moet hij niet vergeten, dat zij gansch ter goeder trouw kunnen zijn, wijl zij anders worden ingelicht dan wij. Waar zij ontkennen, geven zij blijk van eigen goedheid, wijl zij dat afschuwelijke niet kunnen gelooven door menschen te zijn gedaan. En ook, waar zij ontkennen, dwingen de bewijzen der beschuldigers hen niet steeds vast genoeg om te aanvaarden.

Maar als het tiende deel waar is, en het wordt later met onaantastbare bewijzen gestaafd, dan zal de wereld niet licht vergeten dit bedrijf van den booze! Nu schorten velen hun oordeel op, wijl zij niet weten waar is de waarheid in dezen strijd van leugen en laster. A. GIELEN.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Cecilia (Madame). Cecilia. Wijngaardeniersters, vrij naar het Engelsch door Jonkvr. Anna de v. d. Schueren. Bussum, Paul Brand. (146).

Dit boekje is voorzien van drie „Voorwoorden", een van prof. F. Forstmann voor de Hollandsche Vertaling, één van pater Bernard Vaughan voor de Engelsche uitgave en één van de Schrijfster zelf. Het is dus zeker voldoende ingeleid. Goede wijn behoeft geen krans, dus hoe fraai deze drie kransen ook mogen zijn, zij zullen stellig overbodig blijken om den buitengewoon goeden wijn ons door deze hoogst begaafde kloosterzuster geschonken, aan te prijzen.

Het boekje bevat gulden lessen voor de Wijngaardeniersters d.w.z. de vrouwen werkend in den wijngaard des Heeren, practische wenken om haar te leeren den arbeid, dien God van haar vraagt, zoo volmaakt mogelijk te verrichten. Welk is dat werk? Madame Cecilia, aan wie wij zulk een prachtige verhandeling over het gebed danken, verhaalt het ons op even zakelijke als

onderhoudende en prettige wijze. Het zijn eigenlijk conferentien door haar eenige jaren geleden gehouden voor de leden van den R. K. Vrouwenbond en op verzoek gebundeld en afzonderlijk uitgegeven. Jonkvr. de v. d. Schueren bewees haar zusters landgenooten grooten dienst door ze in goed vloeiend Hollandsch over te brengen niet alleen, maar ze ook te verrijken met vele bijzonderheden uit het sociale en charitatieve katholieke leven in ons land.

Achtereenvolgens behandelt Madame Cecilia het Christelijke Feminisme, de huiselijke en sociale plichten der Vrouw, haar natuurlijke en bovennatuurlijke hoedanigheden enz. Zij is een uitstekende vronwenkenster, inderdaad een vriendin, die haar medearbeidsters in den wijngaard op haar feilen wijst en de middelen aangeeft om ze te verbeteren. Terecht prijst prof. Forstmann, zelf een autoriteit op feministisch gebied, haar diepe menschenkennis, haar sterk practischen zin, merkwaardig geheugen, maar vooral haar groote liefde en ten slotte haar buitengewone eruditie.

Het boekje, keurig en handig uitgegeven, verdient in de handen te komen van alle vrouwen, in het bijzonder van haar, die lid zijn van den R. K. Vrouwenbond hier te lande; van de werkenden, om haar te leeren hoe ze moeten handelen en niet handelen. Van de niet-werkenden, om haar aan te sporen zichzelf te onderzoeken en, hoe dan ook, te voldoen aan den plicht, rustend op elken Christen, om onder de bevelen van den goddelijken Meester in Zijn Wijngaard te arbeiden. M. S.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Ammers-Küller (Jo van). Een jonge leeuw van Vlaanderen. Tjeenk Willink, Haarlem. (249) f 1.90, geb. f 2.50.

In „een woord vooraf" zegt de schrijfster dat zij van den aanvang des oorlogs verzameld heeft: indrukken van ooggetuigen, journalisten, soldaten, doktoren enz., zooals die werden medegedeeld in kranten en tijdschriften. Ze deed dit, opdat haar kinderen zich later een denkbeeld zouden kunnen vormen van de verschrikkingen, die de oorlog teweeg brengt. De verschillende tragische gebeurtenissen uit de eerste dagen der brutale slachting heeft Ammers-Küller verwerkt tot een boeienden familieroman. Niet overdreven, maar aannemelijk schetst zij al het deerniswekkende van den oorlog en de verwijdering daardoor ontstaan in een eertijds gelukkig Belgisch gezin.

Elke poging om het menschonwaardige van zulk een noodelooze menschenslachting in het licht te stellen en in de harten van allen een weerzin te wekken tegen dit droevig bedrijf, dat men

tot heden als burgerplicht durfde voorstellen, worde van harte toegejuicht.

Dit boek is goed voor iedereen!

M. WALRE

Darville (Lucien). Een Noodlottig schot. 2 dln. Henri Berger, 's Boseh. (Leesbiblioth. Mij. de K. Illustratie).

Een goed geschreven verhaal, dat boeit van het begin tot het einde. Gelijk alle romans van Lucien Darville, een magistraat die ontslag nam omdat hij zijn geweten niet wilde bezwaren, kan ook deze door iedereen, jong en oud, worden gelezen.

M.

Nadder Browne. Alexius Brandt. De roman van een vrijmetselaar. Vertaald door J. G. Wahlen. R. K. Boekcentrale (275).

Dit is zoo'n echt ouderwetsche vertelling, zonder literaire bedoelingen. Men zou het kunnen noemen een soort van detective-roman, waarin de vrijmetselaars en hun geheimen de groote rol spelen. 't Loopt goed af, behalve voor den maçon, op de gewone typische manier uitgebeeld, die nog vóór hij zijn goede voornemens ten uitvoer heeft kunnen leggen, een geheimzinnigen dood sterft.

De lectuur is onschadelijk, kan voor velen misschien wel nuttig zijn.

M. v. J.

Hora Adema (J.). Astrale liefde. (2de omgewerkte druk van „Thea"). 's Gravenhage, Veenstra. (268).

Hoe komen ze er aan! — 't Is misschien erg bekrompen van mij, maar ik heb soms bij het lezen van dit boek zoo onbedaarlijk zitten lachen, dat de tranen over mijn wangen rolden. En de schrijver heeft het toch heelemaal niet bedoeld als een komiek, niet eens als een humoristisch boek, want het zit vol van theosophie en astrale liefde en pathos in woorden en beelden en op het eind sterft het etherisch wezentje, dat de hoofdfiguur schijnt te zijn, aan de tering.

Maar ik moést lachen. Misschien is dat te verklaren door den zenuwachtigen, overspannen toestand, waarin wij leven, sinds men van Europa een menschen-abattoir heeft gemaakt, en wij al twee jaar lang niets anders hoorden dan van beestachtigheden om ons heen. Het komt voor, dat men in zoo'n overspannen toestand moet lachen, plotseling, onbedwingbaar lachen om niets. En dit boek is niets!

Och, Thea is een kraakporceleinen popje, dat niet begrepen wordt door de praktische en gezonde moeder. Bij een joviale tante gaat het kind logeeren en wordt meer menschelijk, zoo menschelijk zelfs dat ze verlieft op een knappen luitenant. Maar de luitenant, wat ook wel zoo vaak niet zal voorkomen, vindt haar zoo buitengewoon, dat hij haar niet op de gewone wijze

kan liefhebben, doch alleen aanbidden als iets wonderheerlijks.

Alle Arnhemsche meisjes, die den luitenant beminnen als hun vaderland, zijn natuurlijk een tikje jaloersch en vooral de warmbloedige, half-Indische Ottilie.

Na eenigen tijd gaat Thea weer terug naar de ouderlijke woning in Friesland en begint onmiddellijk te kwijnen, en droomgezichten te krijgen en bewusteloos te liggen. Een jonge dokter, en dat pleit voor de Universiteit waar hij studeerde, begrijpt terstond haar „astralen toestand". In plaats van haar een koudwaterkuur voor te schrijven, stuurt hij haar pardoes naar Arnhem terug.

Maar tijdens hare afwezigheid is hier gekomen, wat de luitenant (indien hij een zeeluitenant is) zal noemen een „kink in den kabel". Hij heeft de vurige Ottilie ontmoet, en deze heeft, zonder eenige eerbied voor het volkrenrecht, hem midden in zijn hart getroffen met de mortieren harer liefde. De schrijver vertelt op de volgende eenvoudige manier, hoe dat zoo gekomen is. Tot beter begrip moet men weten, dat de officier de hand van Ottilie had *willen* drukken, maar het niet deed. De ingehouden beweging was haar niet ontgaan, en zij wist dat hij het had *willen* doen!

En nu de schrijver: „En dat *willen* had bij haar een gedachte doen opkomen, zoo uiterst snel alles in haar vullend, zoo ontzettend in al zijn onweerstaanbaar zijn en sterk, dat de heele razend-wild dansende heksensabbath van moraliseerende, redeneerende en het goede willende gedachten uit haar als werd weggeperst".

En dien heelen „heksensabbath" blijkt dan te zijn overgeperst in den auteur, want die begint daar in eens zulke malle praatjes te verkoopen over zinnelijke, lichamelijke liefde, dat wij een bundel bladzijden overslaan om uit dien stroom van vergiftige gassen weg te komen.

Kort en goed: de luitenant is door haar gevangen!

Met Thea gebeurden onderwijl gezellige dingen. Eerst lag zij ook te Arnhem weer uren lang bewusteloos, maar na een goeden nacht kwam het andere.

„Haar materie was op dit oogenblik tot volkomen rust gekomen; haar levensfluïde in evenwicht. En onder den invloed daarvan schoot plotseling een straal van het Allerhoogste Levensbeginsel, de Allerhoogste Liefde een straal van zijn Licht naar wat zij daarvan aan oneindig kleine kiem in zich had. En haar onsterfelijk levensbeginsel stond in betrekking met het Allerhoogste, het universeele, was er een deel van geworden. En beelden der toekomst waren tegenwoordig in haar gedachten; niet als subjectieve beelden in haar hersenen, maar als levende handelingen, werkelijkheden, zichtbaar. En deze vormen, als schaduwbeelden teruggekaatst op haar brein, deden haar doorléven, wat nog komen zou, komen *moest*, volgens wetten, hoog, onveranderlijk, volmaakt" —.

Ze ziet dan in die toekomst, die komen *moet*, hoe haar luitenant

trouw *wil* blijven, maar niet *kan*. Zij ontwaakt, verbreekt haar verloving en sterft aan de tering.

Het Maandblad „Theosophie" bespreekt ook dit boek en beweert dat deze mediumieke verschijnselen naar het leven zijn! En volgens dit blad is de „tering" een der natuurlijke gevolgen van dat soort proefnemingen. Hiermeê wordt bedoeld de poging van Thea, waarin zij ook slaagt, om haar astralen dubbelganger van haar lichaam af te scheiden.

Dit zij den lezer derhalve gezegd: dat hij nooit beproeve zijn astralen dubbelganger van zich af te scheiden; dat is gevaarlijk! En dat hij dit boek ongelezen late, want onder meer dan één opzicht is het ook gevaarlijk.

M. WALRE

Vesters. De Bestedeling. R. K. Boekcentrale, Amsterdam, 2 dln.

Vesters was zeer zeker een onzer beste romanschrijvers en „De Bestedeling" is en zal als goed werk geroemd blijven. De toestanden mogen wel wat veranderd zijn sinds dit verhaal, al heel lang geleden, voor 't eerst verscheen in de Kath. Illustratie, maar wij kunnen ons toch nog gemakkelijk verplaatsen in de omgeving van den bestedeling.

M.

Wagenvoort (Maurits). La Romanina. Roman uit het Italiaansche Muziekleven der 18de Eeuw. Veen, Amsterdam. (376), f 2.90.

Wat zal ik zeggen van dit boek? De schrijver leidt ons binnen in een wereld van artiesten, wier verzen en muziek wij misschien heel mooi kunnen vinden, doch wier leven ons niet bizonder aanstaat.

De verhouding van den poëet Metastasio tot La Romanina, is heel slecht en zijn herinneringen aan vroegere, zijn verlangens naar toekomstige zinnelijke genoegens verheffen hem niet in onze oogen. Dat hij bovendien nog wordt aangesproken als „cher abbé", wat hij niet was, maakt de historie werkelijk niet stichtender.

De hoogere geestelijkheid, die een enkelen keer ten tooneele verschijnt, laat geen verheffenden indruk na.

Al de personen zijn levensgenieters, en zooals wij die als minderwaardige personen uit den weg gaan in het werkelijke leven, mogen wij het ook hier doen.

Ik beschuldig den schrijver niet, dat hij het er te dik heeft opgelegd; de toestanden in dit gezelschap waren inderdaad niet volledig gekleed. Maar ..... daarom was het ook beter er niet een soort roman van te maken, doch het te beschrijven liever in een streng gedocumenteerde geschiedenis van dien tijd.

Daar is een groot verschil tusschen romanlezers en historielezers, en ook tusschen de schrijvers.

W. MERKELBEEK

ENGELSCH

Gibbs (Philip). The Custody of the Child. (352). Hutchinson & Co.

„De wet had hem als voogd aangesteld over het kind; maar de natuur, grooter dan de wet, deed haar invloed gelden en de gedachte aan de moeder ontrukte hem Nick's hart en vergiftigde den geest van den jongen tegen hem." In The Custody of the Child behandelt Ph. Gibbs het echtscheidingsprobleem en de rampzalige gevolgen, die er uit voortvloeien, niet het minst voor het kind, door de zonde van vader of moeder van zijn natuurlijke leiding en steun beroofd.

Nicholas Barton, een altijd vragend, opmerkzaam, vroeg-rijp kind, dat zijn vader met „Bristles" aanspreekt en zijn moeder „Beauty" noemt, wordt bij het echtscheidingsproces aan den vader toegewezen. De moeder, een mondaine, lichtzinnige actrice, berust zonder veel tranen in de genomen beslissing; de tooneelwereld biedt afwisseling genoeg en Bristles en Nick zijn spoedig vergeten.

Veder en zoon trekken zich terug op een klein badplaatsje, tamelijk gelukkig en tevreden, niettegenstaande hun armoede, totdat de tijd aanbreekt dat Nick naar Londen vertrekt om zijn opleiding als schilder te voltooien.

Na jaren lange scheiding vinden moeder en zoon elkaar weder. In zijn hart heeft de jonge man — ten onrechte — altijd partij getrokken voor de moeder, maar de luchte levensopvatting der mondaine vrouw, de ontzenuwende omgeving harer tooneelvrienden en -vriendinnen, waarmede zij hem in aanraking brengt, stooten hem af en drijven hem terug naar den vader. Vader en zoon, door lijden beproefd, gescheiden en hereenigd, beginnen te zamen een nieuw hoofdstuk in den roman van hun leven.

Geen kinderlectuur. Voor volwassenen zijn de boeken van Ph. Gibbs aan te bevelen, omdat hij Roomsch denkt en Roomsch schrijft en als romanschrijver staan mag naast en dikwijls boven menig ntet-Roomschen kunstbroeder.

Gibbs (Philip). A Master of Life. (312) Cassel & Co.

Het is alles zonneschijn, levensblijheid en bloemengeur in het romantisch Provençaalsch dorpje Tarascon, waar wij voor het eerst kennis maken met Titus Harshnett en Gerard Langbaine, twee jonge Britten op een voetreis door het zomersch Frankrijk. De „Romance" echter is van korten duur en wordt weldra door „Reality" verdreven. Een telegram uit Engeland roept Titus bij het sterfbed van zijn vader en als de oude man is heengedragen naar het graf, rust op den zoon de plicht de plaats zijns vaders in te nemen als hoofd van de groote wolfabrieken van Bradshaw en drukt op hem de last van twee en een half millioen pond, het vermogen door zijn vader nagelaten.

Titus Harhsnett gaat gebukt onder de zware verantwoordelijkheid die nu op hem rust, want de idealistische, droomerige jonge man

voelt zich weinig op zijn plaats in de zwartberookte fabrieksstad. Toch ligt op den bodem van zijn ziel iets van de stoere, onbuigzame wilskracht van den ouden Harshnett en het is het gezamenlijk streven van Gerard Langbaine en Pearl Lavington, óm dezen verborgen karaktertrek naar voren te brengen en Titus te maken tot „A Master of Life".

De eerste aanleiding biedt zich aan in een uitgebroken werkstaking in de wolindustrie van Bradshaw. Aangezet door Gerard en Pearl scheidt Titus zich af van zijn standgenooten, kiest partij voor het vólk en dwingt de groot-industrieelen van Bradshaw toe te geven aan de rechtmatige eischen der stakers.

Ook in Londen, twéede tooneel van actie, gaat alles naar wensch; reeds spreekt men allerwege van den jongen man, begaafd spreker, kundig politicus, toekomstig leider der liberale partij, op 't punt een huwelijk te sluiten met een der oudste adellijke familien van Engeland — als plotseling al die schoone plannen worden verijdeld door den haatdragenden naijver van Pearl's echtgenoot. Captain Lavington, een losbol en dronkaard, die gedeeltelijk leeft van het geld, dat zijn vrouw met schrijven verdient en gedeeltelijk teert op de sommen door Titus voorgeschoten, brengt bij het gerecht een aanklacht in tot echtscheiding op grond van ongeoorloofde betrekkingen tusschen zijn weldoener en echtgenoote.

De beschuldigingen zijn geheel valsch; omstandigheden echter pleiten ten nadeele van beide aangeklaagden en het gerecht spreekt zich uit ten gunste van Jack Lavington. Titus' carrière is voorgoed gebroken, maar zelfbeheersching en mannelijkheid hebben hem gemaakt tot „A Master of Life".

Het is voornamelijk in de verhouding van Titus en Pearl, de echtgenoote van Jack Lavington, dat dit boek zich onderscheidt van andere romans, waarin een dergelijk thema wordt ontwikkeld. Tegenover de laksche, wereldsche huwelijksmoraal stelt Gibbs de Katholieke leer van de onverbreekbaarheid van het huwelijk, die door geen rechterlijke uitspraak kan worden te niet gedaan. Pearl, wier omgang met Titus altijd smetteloos geweest is, blijft ook na de wettelijke echtscheiding haar eens gegeven huwelijkswoord getrouw; „I am a married woman, she said: What the law has done is nothing to me. God made other laws".

L. P. P. Franke, S. J.

VARIA

Over Reinhardt, die hier te lande opvoeringen geeft van Strindbergen, Ibsen, Shakespeare, schrijft de „vrijmoedige criticus" van de *Haagsche Post* (6 Mei):

„Dóór Reinhardt heen zagen wij bijna doorloopend spel van zóó groote kracht, dat het als eeñ verplettering op ons neder-

daalde. Hijgend lagen we onder de ijzeren vuist van zulk een machtige prestatie en bijkans zetten we juichend in: *„Deutschland über alles!"* De kunst van deze Berlijners is in hooge mate materialistisch. Tegenover de waarheid zijn ze erbarmingloos, bijna onmenschelijk van menschelijkheid. Alles is intens doorleefd. En zelfs voor de kleinste rollen worden acteurs gebruikt, die in ons land op 't eerste plan zouden schitteren. In dat opzicht was de Macbeth-vertooning werkelijk *kolossal*. Toch ontbrak nog één ding: de geestes-aristocratie van Shakespeare. Of Shakespeare in bloed waadt of scabreuze aardigheden debuteert, hij blijft van een nobelheid als geen. Tot *die* hooge *geste* heeft de Duitsche kunst het nog niet gebracht. Het is alles zuiver Germaansch, wat de Duitschers brengen. We zien louter *Kraftmenschen* voor ons, zij het ook van de hoogste soort en hun humor (getuige de verrukkelijke portier uit Macbeth), hoe gezond overigens ook, ruikt naar Berliner bollen. Dit bezwaar echter daargelaten, blijkt het Duitsche Theater *eine gewaltige Organisation*. Wanneer het heele Rijk van Wilhelm zoo in elkaar zit, vreezen we het ergste voor de Geallieëerden.

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

Wij bestemden in ons vorig nummer een prijsje van 5 gulden voor de beste vertaling van *To the Cuckoo* door William Wordsworth, welk gedicht wij daarbij afdrukten. Zeer velen hebben eene vertaling beproefd, en verschillenden zonden nog hun werk in op denzelfden dag, dat wij dit schrijven!

Daar wij geen termijn bepaalden voor de inzending, hebben zij recht tot mededinging, maar kunnen wij natuurlijk in dit nummer onze beslissing niet geven.

Het is ons gebleken, dat een onverwacht groot aantal onzer abonnés ingenomen was met ons voorstel. Wij gaan daarom voort op den goeden weg en vragen eene vertaling van onderstaand gedichtje van Paul Heyse. Honorarium voor de beste vertaling is 5 gulden. Inzending vóór 1 Juli!

Ueber ein Stündlein
Dulde, gedulde dich fein!
Ist deine Kammer voll Sonne.
Ueber den First, wo die Glocken hangen,

Ist schon lange der Schein gegangen;
Ging im Thürmers Fenster ein.
Wer am nächsten den Sturm der Glocken,
Einsam wont er, oft erschrocken,
Doch am frühsten tröstet ihn Sonnenschein.
Wer im tiefen Gassen gebaut,
Hütt' an Hüttlein lehnt sich traut,
Glocken haben ihn nie erschüttert,
Ueber ihm ist's, wenn's gewittert,
Aber spät sein Morgen graut.
Höh' und Tiefe hat Lust und Leid.
Sag' ihm ab dem thörigen Neid;
Anderer Gram birgt andre Wonne.
Dulde, gedulde dich fein!
Ueber eine Stündlein
Ist deine Kammer voll Sonne.

PAUL HEYSE.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

FR. W. te A. De vertaling door Burgerdijk van Shakespeare's tooneel zijn afzonderlijk in den handel tegen een zeer geringen prijs. Wat men er ook van moge zeggen, de vertaling is goed en getrouw. Hier en daar echter heeft blijkbaar de vertaler zich met een of ander woord vergist.

L. B. te H. Het Maandschrift Van Alle Tijden, dat den 1sten van elke maand verschijnt en de beide schrijvers behandelt, is te krijgen alleen voor de abonnés van Boekenschouw. Het kost slechts franco per post f 2.75 per jaar. De bestellingen kunnen alleen geschieden Heerengracht 415, Amsterdam.

FR. V. ELD., R. „De Bloeiende Bongerd" is een bloemlezing met een inleiding tot de literaire kunst. Verscheen bij Wolters verleden jaar, prijs gebonden f 2.25. De schrijvers geven zeer goede voorbeelden van slechte „kunst" en van goede kunst. Met hun beginselen van schoonheidsleer kunnen wij ons echter niet altijd vereenigen. Daar zit geen houvast aan.

H. v. M. te U. Wij hebben de besprekingen der Fransche propagandaboekjes niet opgenomen. Daar zijn heel aardige bij, maar over 't algemeen zijn ze toch niet belangrijk genoeg om er onze aandacht aan te wijden.

OSCAR WILDE

Den 30sten November 1900 stierf te Parijs op een armoedig kamertje van een vierden-rangs-hotel Oscar O'Flahertie Wills Wilde. Verlaten door zijn vrienden, verre van vrouw en kinderen, over wie een gerechtelijke uitspraak hem het vaderschap had ontnomen, uitgebannen uit zijn vaderland, berooid en afgeleefd, sloot hij op zes-en-veertigjarigen leeftijd een leven af, dat mooi had kunnen wezen, maar dat op erbarmelijke wijze werd versnipperd, vergooid en vernield.

Oscar Wilde werd geboren den 16den October 1854 te Westland Row Dublin. Zijn vader was een bekend oog- en oorspecialiteit, die het leven tamelijk luchtig opvatte; zijn moeder had zich eenigen naam gemaakt als schrijfster van revolutionaire artikelen; de *salon* der Wilde's werd druk bezocht, was gezellig, origineel en verre van puriteinsch.

Na de lagere school te hebben doorloopen, begaf Oscar zich naar Trinity College, Dublin, hetgeen hij in 1874 met Oxford verwisselde, waar hij in 1878 zijn graad behaalde.

Veel geld bezat hij niet en een reputatie van onderhoudend causeur geeft geen vollen buidel. Hij besloot derhalve zich een naam te maken en zijn persoonlijkheid te kijk te stellen in Londen's straten en salons. Het godsdienstig vernisje, dat zijn Anglikaansche moeder hem had meegegeven, was spoedig verdwenen en schoonheid en kunst werden uitverkoren als de twee godinnen, die hem veilig en rijk door het leven moesten leiden.

Heel het verder verloop van Wilde's leven zou men kunnen samenvatten in het woord *poseur*. Hij poseerde als man van fijne beschaving en overfijne, artistieke gevoeligheid, die geen leelijk gezicht kon zien zonder onpasselijk te worden; hij poseerde als bewonderaar van Flaubert en Baudelaire; hij poseerde als fijnproever van klank en kleur en smakte met zijn lippen bij een mooie woordkoppeling of sterk-sprekend kleureffect.

Reeds bij zijn eerste optreden te Londen wist hij de aandacht te trekken door opzienbarende kleeding en het duurde niet lang of hij genoot de bedenkelijke eer den dandy voor te stellen in de carricatuur-teekeningen van *Punch*. Een modepop zonder levensernst, een geldverkwister zonder toereikend inkomen, een

tafelschuimer op kosten van anderen, een weekelijk sensualist zonder geweten of godsdienst — zeepschuim en luchtbellen.

In 1881 verscheen zijn eerste werk *Poems*. Gebonden in sneeuwwit perkament rijk met goud versierd, gedrukt op kunstpapier met artistieke letter, waren in korten tijd vijf uitgaven verkocht. Een gedeelte van dit succes zal ongetwijfeld moeten worden toegeschreven aan den persoon van den interessanten, fatterigen, jongen dichter; als tweede reden teekent een zijner levensbeschrijvers, Arthur Ransome, aan, dat Wilde den toon van zijn tijd wist te pakken en door gekunstelde navolging van Fransche en Engelsche modedichters den smaak van het publiek wist te streelen.

De twee volgende jaren bracht hij door in Amerika, waar hij lezingen hield over aesthetica.

De verspreiding zijner aesthetische ideëen was Wilde's levensdoel, in zooverre men van levensdoel kan spreken in zijn vlinderbestaan. Men verhaalt, dat, toen bij het betreden van Amerika's grond de douane-beambte hem vroeg of hij iets had aan te geven, hij zou geantwoord hebben: niets dan mijn genie. Wilde's genie was geen contrabande en mocht vrij van inkomende rechten doorgaan en de Amerikanen hadden er eenige dollars voor over om zich te amuseeren met den zelfvoldanen apostel der schoonheidsleer. Met evenveel pleizier echter begaf men zich later naar de opera waar in Gilbert en Sullivan's musicale comedie „Patience" Wilde's aesthetische opvattingen in 't belachelijke werden getrokken.

Dat zijn kunsttheoriën behalve lachwekkend ook brutaalrevolutionair waren, moge blijken uit eenige grondbegrippen door hem verkondigd. Kunst heeft niets te maken met zedelijkheid of de praktijk des levens. Er zijn geen moreele of immoreele boeken; boeken zijn goed of slecht *geschreven*. Het is beter schoon te zijn dan goed te wezen, maar het is beter goed te wezen dan leelijk te zijn. In werken, die iets beteekenen, is stijl hoofdzaak, niet waarheid. Door de kunst en door de kunst alleen bereiken wij de volmaaktheid; de kunst alleen kan ons beschutten tegen het vuil des levens. Het leven is veel meer een navolging van de kunst, dan de kunst van het leven. Denken is de ongezondste bezigheid ter wereld en de menschen sterven er aan als aan iedere andere ziekte.

De Amerikaansche dollars kwamen hem goed te pas toen hij

in 1884 in 't huwelijk trad met Constance Mary Lloyd en verder gerugsteund door den aanzienlijken bruidschat van zijn vrouw, betrok hij een huis in Tite Street Chelsea London, waar hij tot 1895 verbleef. Wilde's prachtlievende, verkwistende neigingen bleken echter al spoedig grooter dan het beschikbare kapitaal. Een korten tijd verbond hij zich aan de redactie van een damestijdschrift, om na twee jaar die betrekking weer neer te leggen en te trachten door het schrijven van boeken en tooneelstukken de noodige fondsen bijeen te brengen. Het geluk was voor hem gunstig en het geld stroomde rijkelijk toe.

Dat was Wilde's ongeluk. Een zware strijd om het bestaan had misschien het goede, dat in hem was, naar voren gebracht. De weelde werd hem noodlottig, ontwikkelde meer en meer zijn doelloos pleizierleven en gaf nieuw voedsel aan zijn gepassioneerd zinnelijk karakter, hetwelk hem eindelijk in de gevangenis zou brengen. In zijn *De Profundis* legt hij later zelf deze verklaring af. „De Goden hadden mij nagenoeg alles geschonken. Maar ik liet mijzelf verlokken en bracht langen tijd door in zinneloos en zinnelijk nietsdoen. Ik werd de verkwister van mijn eigen genie en vond er een vreemd genoegen in, een eeuwige jeugd te verwoesten. Moede op de hoogten te vertoeven, daalde ik vrijwillig neer in de diepten om nieuwe prikkeling te zoeken. Mijn verlangen werd ten laatste een ziekte, een krankzinnigheid of beide. Ik hield op meester over mij zelven te zijn. Ik was niet langer kapitein van mijn ziel en wist het niet. Ik liet mij beheerschen door het genot. Ik eindigde in verschrikkelijke schande".

Wilde's werken bestaan uit eenige kleinere schetsen, verhalen en sprookjes, een aantal tooneelspelen, een roman *The Picture of Dorian Gray*; een bundeltje *Essays and Lectures*, een zelfanalyse en schuldbelijdenis in *De Profundis*, en gedichten waaronder *The Ballad of Reading Goal.* Een verzameling aphorismen en een revolutionaire schets *The Soul of Man under Socialism* gaf hij in 't licht na zijn bevrijding uit de gevangenis onder den schuilnaam van Sebastian Melmoth.

Over zijn kleinere stukken kunnen we kort zijn. *Lord Arthur Saville's Crime* is een ongepaste moordgeschiedenis; *The Canterville Ghost* een onzinnig spookverhaal; *The Sphynx Without a Secret* derden-rangs magazine werk; *The Model Millionaire* een goedkoope onbenulligheid. Van de philosophische beschouwingen, bijeengebracht onder den titel *Intentions* is de *Truth of Masks,*

een pleidooi voor passend tooneel-décor, begrijpelijk en tamelijk verstandig; de overige zijn zwaar van onvoldragen gedachten, beeldrijken rimram en averechtsch gebazel over kunst en zedeleer. De sprookjes *The Happy Prince and other Tales* zijn te gekunsteld en te zwaar om ook maar eenigszins in vergelijk te komen met de juweeltjes van Grimm en Andersen.

Een enkele goedgeslaagde beschrijving, een geestige woordspeling, een niet onverdienstelijke paradox en de schittering van een hongerig effectbejag, kunnen de leegheid der onbekookte gedachten moeielijk aanvullen.

De *Intentions* waren voor een gedeelte in dialoog-vorm geschreven, een eerste stap tot het tooneelspel. In 1893 verscheen Wilde's eerste drama *Salome. The Duchess of Padua,* alhoewel vroeger geschreven, verscheen eerst in 1908 in druk.

Salome is beroemd en berucht. Er zijn weinig stukken, die zoo dikwijls voor 't voetlicht zijn gebracht in verschillende landen en talen dan Wilde's *Salome*; er zijn er ook weinig, die zich beter leenen tot het opwekken van het zinnelijke in den mensch dan genoemd product. Oorspronkelijk geschreven in 't Fransch op verzoek van Sarah Bernhardt, weigerde deze de titelrol te vervullen. De opvoering er van in de Engelsche vertaling van Alfred Douglas, treuriger vermaardheid, werd in 1904 door den Engelschen censor verboden. In 1906 componeerde R. Strausz zijn bekende opera op Wilde's tekst en begon *Salome*'s zegetocht,

Het is een spel van hartstochtelijke, zinnelijke passie. In korte, afgekapte zinnetjes, lyrische ontboezemingen, hartstochtelijke uitbarstingen, verhaalt *Salome* van de zondige wulpschheid der dochter van Herodias voor den geheiligden persoon van den voorlooper van Christus; bij zijn leven heeft zij haar drift niet kunnen bevredigen; dan zal zij voldoening zoeken bij den doode en in monsterachtige verdwazing kust zij de loodkleurige lippen van het bloedig afgehouwen hoofd van Iokanaan. Er moge dan poëzie schuilen in het veelgeprezen maan-tooneel, waar de verschillende karakters van het stuk hun gemoedsstemming in terugvinden — voor den page van Herodias is de maan als een doode vrouw, rijzend uit het graf om te zoeken naar doode mannen; voor Salome's minnaar, den jongen Syriër, is zij een prinses met gelen sluier en blanke voeten; Salome zelf ziet haar als een geldstuk, koud en zonder gevoel; voor Herodes is zij een hysterische vrouw, die haar minnaar zoekt; voor Herodias is het de maan

en niets anders — de *Salome* in zijn geheel is een wansmakelijk stuk, dat zondigt niet alleen tegen de waarheid en de heiligheid van het bijbelverhaal, maar in zijn gruwzame apotheose menschelijk gevoel en kunstgevoel vertrapt. Het succes van *Salome* zal wel grootelijks toe te schrijven zijn aan Strausz's opzweepende muziek en aan de nuchtere tooneelaanwijzing „dans der zeven sluiers", die de deur wijd openzet voor alle zielenmoordende, wulpsche dartelheid.

Salome moge om bovengenoemde redenen meer opgang hebben gemaakt, het kenschetsende Wilde-tooneel is elders te zoeken. In 1892 zag het St. James-theater de première van *Lady Windermere's Fan*; het volgend jaar bracht Beerbohm Tree *A Woman of No Importance* op de planken; in Januari van het ongeluksjaar 1895 verscheen *An Ideal Husband* en een maand later *The Importance of Being Earnest.*

Bovengenoemde stukken spelen in de groote Londensche wereld. De gevierde schrijver was daar een welkome gast en de „brave" mannen en vrouwen der hoogere kringen met hun deugden, zwakheden, intrigues, amours en zelfzuchtige knoeierijen waren hem niet onbekend. Wilde kiest natuurlijk schelle kleuren voor zijn schildering, en zijn schilderij moge waar zijn, zeker is hij niet van eenzijdigheid vrij te pleiten.

Zedelijk hoogstaand zijn de personen allerminst. Lady Windermere in het stuk van dien naam, twee jaar gehuwd, verdenkt haar echtgenoot verkeerde betrekkingen te onderhouden met een zekere Mrs. Erlynne. Zij wordt door haar man gedwongen genoemde dame op een bal te verzoeken, een middel door Lord Windermere uitgedacht om Mrs. Erlynne weer toegang te verschaffen in maatschappelijke kringen. Overtuigd van haars mans ontrouw besluit zijn gade de vlucht te nemen naar Lord Darlington en met dezen er van door te gaan. Zij vindt Lord D. niet thuis, komt tot beter inzicht en is op 't punt naar huis terug te keeren als Mrs. E. verschijnt, die haar vlucht heeft bemerkt door een brief, dien Lady W. voor haar man had achtergelaten — schending van briefgeheim is bij Wilde een gewilde truc. Lady W. verandert nu ten derde maal van gedachte, totdat Mrs. E. haar nogmaals ompraat om toch maar naar haar echtgenoot weer te keeren — als mannenstemmen worden vernomen. Lady W. vlucht achter een gordijn; Mrs. E. verdwijnt in een belendende kamer; maar de *waaier* verraadt Lady W.'s aanwezigheid. Mrs. E. treedt nu

te voorschijn en ten koste van eigen eer redt zij Lady W.'s reputatie. Op stuk van zaken blijkt het, dat Lord W. onschuldig is en dat Mrs. E. is Lady Windermere's moeder, door een eerste huwelijk, dat ook niet door den dood werd ontbonden. Alles te zamen een vrij goed voorbeeld van de opvoedende kracht en zedelijke verheffing, die van Wilde's tooneel uitgaat.

De bouw en de intrigue is ook niet altijd verbluffend geniaal. De clou van *An Ideal Husband* is een gouden broche, die tevens dienen kan als armband en welke sluit met een ingewikkelde sluiting, waarvan een ingewijde alleen de veer kan vinden. Mrs. Cheveley, die door haar kennis van Sir Robert Chiltren's verleden, diens politieke loopbaan in gevaar brengt, heeft het ongeluk bewusten broche-armband te verliezen. Tien jaar geleden heeft zij dezen gestolen van een zekeren Lady Berkshire, maar in al dien tijd heeft zij nooit de dubbele functie van het kleinood ontdekt: onwaarschijnlijkheid no. 1. De broche wordt gevonden door Lord Goring, de eenige persoon die de geheime sluiting kent — nog al erg toevallig. Onbekwaam zich van de broche te ontdoen, die Lord Goring haar om den pols heeft vastgemaakt, geeft zij, de vrouw wier gansche leven van intrigues aan elkaar hangt, den voor Sir Robert compromitteerenden brief af, waar voor haar alles van afhangt — onwaarschijnlijkheid no. 3 — maar steelt nog gauw een anderen brief, die alles weer moet herstellen, maar die op idiote wijze door Sir Robert anders wordt opgevat, dan de sluwe intrigante bedoeld had.

De verdere karakters zijn niet zelden onuitstaanbaar vervelend, langdradig en begaan dwaasheden, die een redelijk mensch zich nooit veroorloven zou.

De verdienste van Wilde's drama's ligt voornamelijk in den dialoog, die dikwijls natuurlijk, soms geestig, maar ook niet zelden gerekt is; verder in een zekere handigheid in het te voorschijn roepen van pakkende momenten en tableaux. —

„De studio was vol van den zwaren geur van rozen en als de lichte zomerwind ruischte door de boomen in den tuin, drong door de open deur de zwoele geur van seringen en het meer delicate parfum van den rose-kleurigen doornstruik.

Van uit den hoek van een divan van Perzische kussens, waarop hij lag uitgestrekt, rookende als gewoonlijk ontelbare sigaretten, kon Lord Henry Wotton nog juist een glinstering zien van den honig-zoeten en honig-kleurigen goudenregen-bloesem, wiens

trillende takken nauwelijks in staat schenen den last te dragen van een schoonheid zoo vlammenrijk als de hare; en nu en dan vlogen de phantastische schaduwen van vogels in de vlucht langs de lange gordijnen van Perzische zijde, die hingen voor het hooge venster, te voorschijn roepend een soort momentaneel-Japansch effekt, in zijn gedachten oproepend die schilders met bleeke, fletse gezichten, die in een kunst, welke noodzakelijk onbeweeglijk is, het gevoel van vlugheid en beweging zoeken weer te geven. Het trage gegons van bijen, die zich een weg baanden door het lange ongemaaide gras of rondvlogen met eentonige volharding rond de zwart-getipte punten der vroege Juni-stokroozen, scheen de stilte nog te verdiepen en het vage rumoer van Londen was als de basnoot van een ver orgel".

Met deze beschrijving opent Wilde's *The Picture of Dorian Gray*, den eenigen roman door hem geschreven. De zwoele atmosfeer van verfijnd zingenot en zinnelijk welbehagen, de verwijfde persoonlijkheid van Lord Henry Wotton, weggedoken in de mollige kussens van den divan zijn de twee demonische machten die Dorian Gray voortstuwen in zijn roekeloos najagen naar wat den mensch omlaag trekt, ontzenuwt en onteert.

The Picture of Dorian Gray is een verderfelijk boek, meer nog om hetgeen het verzwijgt en insinueert dan om de geschiedenis zelve. Dorian Gray, een jonge man van buitengewone schoonheid heeft zijn portret laten schilderen door zijn vriend Basil Hallward. Deze heeft een kunstwerk geschapen en Dorian verrukt over zijn schoonheid klaagt weemoedig: „Hoe droevig! Ik zal oud worden en afzichtelijk en vreeswekkend; maar dat schilderij zal altijd jong blijven. Het zal nooit ouder worden dan het is op dezen Junidag. Als het eens het tegenovergestelde ware! Als ik het eens was, die altijd jong bleef en als de schilderij eens oud kon worden! Daarvoor — daarvoor — zou ik alles geven! Ja, er is niets ter wereld, dat ik daarvoor niet zou willen geven!" Zijn wensch wordt vervuld. Verleid door Lord Wotton begint hij een leven van uitspattingen en losbandigheid. Dorian blijft jong en frisch, maar op het geschilderd gelaat teekenen zich de lijnen van moreele inzinking en zedelijken zelfmoord. Ten laatste kan hij den vreeselijken aanblik van zijn eigen zondig leven niet meer verdragen. Hij doodt den schilder en het noodlottig portret naar boven sleepend op een afgelegen zolderkamertje doorkerft hij het doek met messteken. Na een tijd drongen de bedienden de kamer

binnen en „als zij binnentraden zagen zij aan den muur hangen het prachtig portret van hun meester, zooals zij hem het laatst gezien hadden in al de wonderen van zijn uitgelezen jeugd en schoonheid. Op den vloer lag een doode man in rok en met witte das, een mes in het hart. Zijn gelaat was verschrompeld, vol rimpels en afzichtelijk. Eerst toen zij de ringen bekeken aan zijn vingers, herkenden zij wie het was". De dood had de leugen ontmaskerd.

Dorian Gray werd oorspronkelijk geschreven als feuilleton; bij het verschijnen in boekvorm zag Wilde zich genoodzaakt in een voorwoord zich te verdedigen tegen een beoordeeling, waarin het boek immoreel werd genoemd.

Dit geschiedde in 1891. In 1895 werd Wilde zelf bij gerechtelijk vonnis veroordeeld tot twee jaar kerkerstraf en dwangarbeid wegens zedenmisdrijf.

Heeft de gevoelige straf hem tot inkeer gebracht? Of is *De Profundis* een nieuwe pose?

De Profundis werd geschreven in de gevangenis, oorspronkelijk als brief aan een vriend, later eenigszins verkort openbaar gemaakt door Robert Ross. Het is een soort gewetensonderzoek en schuldbekentenis van iemand, die door zwaar lijden getroffen tot een betere levensopvatting schijnt gekomen. De goede indruk van Wilde's bekeering wordt echter veel verzwakt, zoo niet vernietigd door twee aesthetische beschouwingen er aan toegevoegd.

„Voor alles heb ik sympathie", had hij vroeger geschreven, „behalve voor het lijden. Het is te hatelijk, te verschrikkelijk, te droevig. Het moderne medegevoel voor smart is ziekelijk, men moet slechts opgaan in kleurige schoonheid en het leven". In zijn kerker ondergaat hij nu de loutering van de smart en het lijden krijgt een nieuwe beteekenis. „Waar smart is, schrijft hij nu, „is heilige grond. Eens zal men begrijpen wat dat beteekent. En niets zal men weten van het lijden, alvorens men dit inziet". „Nu vind ik verscholen ergens in mijn wezen iets, dat mij zegt dat niets in de geheele wereld zonder beteekenis is en allerminst het lijden. Dat verborgene in mijn wezen is als een schat in een akker, is Nederigheid".

Christus was ook een man van smarten en Wilde voelt zich aan Hem verwant. Maar hij ziet daarenboven nog een meer intieme overeenkomst tusschen zijn leven en het leven van Christus, want in beiden woont een kunstenaarsziel. Bladzijden worden nu gewijd

aan de beschouwing van Christus als voorlooper der romantische beweging. „Christus behoort tot de dichters. Zijn gansche opvatting der menschheid vindt haar oorsprong in de verbeelding en kan alleen door de verbeelding worden begrepen. Wat God was voor de pantheïsten, dat was de menschheid voor Christus. Hij heeft het eerst de verschillende rassen begrepen als een groot geheel". La Vie de Jésus van E. Renan, voor Wilde het vijfde evangelie, is aan deze subjectief-aesthetische Christus-beschouwing niet vreemd.

En de slotsom van zijn zieleproces: „Het mystieke in de kunst, het mystieke in het leven, het mystieke in de natuur, dat is het waarnaar ik streef en het is volstrekt noodzakelijk dat ik het vinde".

Pose of ernstig zelfonderzoek en strafbewuste schuldbekentenis?

Wilde's laatste werk is *The Ballad of Reading Goal,* uitgegeven drie jaar na het verlaten der gevangenis van Reading. In dramatisch-realistische strophen beschrijft hij zijn eigen indrukken en die zijner medegevangenen naar aanleiding van een hunner

The man had killed the thing he loved
And so he had to die.

In opzet en in uitwerking verschilt *Ballad* hemelsbreed van Wilde's vroegere werken en doet in zijn beste gedeelten denken aan Coleridge's „The Rime of the Ancient Mariner". Wilde's laatste werk is praktisch een verloochening van de ijle kunsttheoriën van geheel zijn leven.

Zijn laatste jaren bracht hij grootendeels in Frankrijk door. Volgens Arthur Ransome zou hij op zijn sterfbed opgenomen zijn in de Roomsch Katholieke Kerk en voorzien van de laatste H. Sacramenten uit dit leven zijn gescheiden.

Wanneer wij nu de balans opmaken van Oscar Wilde's leven en werken vinden wij aan de debetzijde: een reeks onhoudbare, goedkoope theoriën over zedeleer, godsdienst en kunst, een geschitter van mooie woordkunst met leege, ongezonde gedachten, *Salome* en *Dorian Gray,* een gerechtelijk vonnis voor zedenmisdrijf, een vergooid leven. Aan de creditzijde: een aantal mooie verzen, eenige gangbare tooneelstukken, een poëtische kunstenaarsziel met een weelderige phantasie en een benijdenswaardig meesterschap over de taal en — laten we hopen — een zalig sterfbed.

Aan den oppersten Rechter de posten op te tellen en naar verdiensten recht te doen.

Amsterdam. L. P. P. FRANKE S. J.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

Le Mystère des Béatitudes

In meer dan één roman laat Colette Yver, die in haar meisjesjaren Antoinette Bergevin heette en thans, buiten de letterkundige wereld, Madame Huzard is, een „enfant terrible" van beroep optreden, dat niets anders te doen heeft, dan met het onschuldigst gezicht waarheden aan den man te brengen, of met de grootst mogelijke onverstoorbaarheid hatelijkheden af te schieten op zijn omgeving.

En of dat schepsel harer verbeelding een kind is, of gelijk Muzard, een man in de kracht des levens, men bemerkt al spoedig, dat Colette hun moeder is, van wie zij het hekeldichten hebben geleerd.

Maar hekelen wat onwaardig, laf, slecht en kleinzielig is, kan inderdaad een goed werk zijn, en ik geloof dat de schrijfster in haar vele sociale en psychologische romans dit te volbrengen heeft beoogd.

Daaruit volgt nog niet dat ik de boeken van Colette Yver zonder voorbehoud zou durven aanbevelen. Och neen, zij onthult soms te veel en spreekt met te vèr gaand sans gêne; hare wijsheid steunt te sterk op menschelijke overwegingen en nuttigheidsbeginselen. Maar voor volwassenen blijft toch altijd een aantrekkelijke lectuur het diep ontroerende *Comment s'en vont les reines* (bekroond), de bekende scherp zielkundige romans: *Les Dames du Palais* en *Princesses de Science* (de vooruit strevende vrouwen ter overweging aangeboden), het al te bittere misschien: *Le Métier de roi*, het onschuldige, veelal weinig doorgronde: *La Pension du Sphinx.*

Zoo juist heb ik van haar gelezen *Le Mystère des Beatitudes* en dat heeft mij getroffen; het is eene verontwaardigde aanval op den afgodendienst van het gouden kalf, waarvoor de menschen aanbiddend liggen neergeknield in het stof.

Op het terras van *Café de la Poste* te Parijs, vinden wij bijeen Augustin Muzard, de kassier van het dagblad La Poste; Jean Solème, de reporter; de teekenaar Lucien Gérard met zijn vrouwtje Huguette en Cyprien Loche, een bankier, die met het oog op zijn verdachte ondernemingen eigenlijk „louche" had moeten heeten.

En als wij het boek hebben geeindigd, weten wij dat Solème met een kogel door het hoofd begraven ligt te Monte Carlo, Huguette hare eer heeft verkocht en Loche, die met de millioenen zijner medemenschen heeft gespeeld, in de gevangenis zucht. Zij allen zijn het slachtoffer geworden van hun hebzucht en bezweken in dienst van den Mammon.

Tegenover dezen staan vrij en onafhankelijk, verachtend goud en geld, subliem in hun onbaatzuchtig en opofferend leven, de edele Muzard en de lieve Andrée, die later zijne vrouw wordt; de prachtige priesterfiguur Naïm, zoon van schatrijke ouders, maar die alleen kan leven onder de armsten der armen en zelf armoediger leeft dan een van deze uitgestootenen der maatschappij; en ten laatste de gravin de Chastenac, welke overal verschijnt waar ellende valt te verplegen en smart te verlichten.

De strekking, want wel elke roman van Colette Yver heeft een tastbare bedoeling, is: aan te toonen den noodlottigen invloed van het goud en de rampzalige gevolgen van dat ongeregeld verlangen naar geld, véél geld, waardoor de meeste menschen besmet zijn: huwelijk zonder liefde, verstoord huiselijk geluk, eeuwige jacht en ongerustheid, oneer, gevangenis, zelfmoord.

Zoo stellen de tragische feiten den heiligen priester Naïm en den sarcastischen, maar innerlijk goedhartigen Muzard in het gelijk.

Muzard is hier het karakter, dat Colette zoo vaak en in zoo verschillende vormen heeft geteekend, de geweldige waarheidzegger.

„C'etait le plaisir de la bande quand ce garçon taciturne, à qui l'on permettait toutes les boutades et qui parfois, de toute une soirée, ne desserrait les lèvres que pour vous lâcher en plein visage une vérité cinglante, s'emballait ainsi. Il avait tous les droits; du moins, il les prenait tous. Il vous fouillait l'âme, démasquait vos arrière-pensèes, vous confessait publiquement". (blz. 14).

Zijn afkeer van het geld maakt hem welsprekend: het geld „il est venimeux, il pourrit tout. Il n'a qu'à seglisser entre deux affections pour les gâter. Il est l'ennemi de l'amitié contre laqu'elle il lutte et qu'il terrasse toujours; il sert de ciment à la famille, dit-on, mais il la désagrège à la fin. Il tue éternellement ce qu'il y a de plus pur dans l'humanité, le désintéressement. Il corrompt les individus, il corrompt les familles, il corrompt les oeuvres, il corrompt les institutions, il corrompt les races".

En zou men dezen ongeloovige, wien echter eenmaal de oogen zullen opengaan, vragen waar hij zijne ongewone wijsheid heeft

opgedaan, dan zou hij antwoorden: A cette heure, dans Paris, il y a un saint... de priester der armen en ongelukkigen; Naïm, die zijn vriend is en wiens leven hij gezien, wiens woorden hij heeft gehoord en begrepen.

Het is duidelijk, dat het beeld van Sint Franciscus de schrijfster voor den geest heeft gestaan bij het scheppen van dezen Naïm. Door een tweetal gebeurtenissen wordt ons ten volle geopenbaard wat er omgaat in deze heilige ziel.

Als hij de H. Mis opdraagt voor zijne parochianen, die wonen in krotten en kermiswagens, en het Evangelie heeft gelezen, waarin Christus zalig prijst de armen en barmhartigen, de treurenden en lijdenden, verandert zijne toespraak tot de geloovigen in een dringend smeekgebed tot God. En later, als hij het huwelijk moet inzegenen van een rijken vriend, vergeet hij de preek, die hij had voorbereid en spreekt ten gunste zijner armen. — Een heerlijk boek, omdat het zoo waarachtig is.

A. GIELEN.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

In *Onze Eeuw* (Juni) plaatst G. F. Haspels een zonderling artikel over *Hooger Katholicisme*. Het blijkt al spoedig dat de schrijver een groote bewondering heeft voor modernisten. Fogazarro is voor hem de „oprechte katholiek en zelfstandige denker", die „wijst in *Il Santo* aan Christus' Kerk den weg der hervorming, niet dien eener eigenwillige, maar eener hervorming in en door en voor de Kerk, waarbij dan vooral den leeken een grootsche roeping wacht". Maar zijn grootste bewondering gaat uit naar Tyrrell, die, volgens hem, recht heeft, gelijk hij telkens doet, te spreken van „hooger Katholicisme". „Kon ooit iemand een „hooger Katholicisme" prediken en daarvoor eerbiedige erkenning vragen dan hij? — en daarom is het zoo tragisch dat hij aan den lijve moest ondervinden dat zijn Kerk van dit hooger Katholicisme niet weten wilde." En dan vertelt Haspels de bekende geschiedenis, hoe Tyrrell zijn orde moest verlaten en gesuspendeerd werd. Vervolgens komt hij tot eene ontleding van Tyrrell's laatste, na zijn dood uitgegeven werk: Christianity at the Cross-Roads. Hij vindt er vele suggestieve gedachten in, maar betwijfelt toch of hier wel dit hoogere Katholicisme wordt bereikt, waarvan telkens sprake is. Ik begrijp niet wat Haspels eigenlijk bedoelt met dit schrijven. Als hij werkelijk het Katholicisme wil leeren kennen op zijn best, dan moet hij toch niet gaan zoeken in de geschriften van een, wiens leer is veroordeeld. Hij kan dan ook waarlijk

evengoed te rade gaan bij Luther, Döllinger, Jansenius e. a., die allen eens Katholiek waren. Ze beweerden toch eveneens, dat zij een hooger Katholicisme op het oog hadden. Welnu, zie bij hen wat ze er van maakten.

Scherpzinniger vinden wij denzelfden heer Haspels in eene beoordeeling der opstellen van Frederik van Eeden: bij 't licht van de oorlogsvlam. Ik heb zelden den eeuwigen weifelaar van Eeden, die morgen weer afbreekt, wat hij gisteren opbouwde, raker hooren omschrijven dan door deze woorden: „de schrijver dezer oorlogsmeditaties, die met een „Amen" besluit, doet denken aan een in ons Hollandsch Kanaän veelvuldig voorkomend soort menschen, die U weten te vertellen van „een waarheid achter de waarheid". Zij profeteeren alles omver, en profeteeren dan weer alles overeind, zijn dood-ernstig, zeggen met hetzelfde gemak rake dingen en dwaasheden — en laten de zaak zooals ze was. Ge luistert naar zoo'n waarheid achter de waarheid, glimlacht: „o, bedoelt gij het zoo" — en ge gaat verder."

J. D. G. van Dokkum heeft het over *Zingen*. „Er is in ons land jammer genoeg een niet onbeteekenend muzikaal contingent, dat dezen dik-opgelegden gevoelszwendel van het declamatorisch gezang, dat het loeien en brullen en schokken en stooten der pseudo-zangers op zanggebied den eenigen weg des heils vindt en aan iederen kunstenaar of iedere kunstenares, die zich in de concertzaal fatsoenlijk en verstandig gedraagt en zich niet aanstelt, koudheid en gebrek aan voordracht verwijt." Vervolgens wijst hij op de echte zangkunst van Mevrouw Noordewier en Messchaert. „Hun fijne, innige kunst van voordragen berust op louter muzikale effecten, en de geheele durf om met de valsche traditie te breken, bestaat daarin, dat men zich hun technische volkomenheid en artistieke intenties tot ideaal stelle, en zich van hun wijze van zingen tot in de kleinste bizonderheden rekenschap geve."

G. van Poppel spreekt in *De Katholiek* (Juni) over *De Sproke van Beatrijs in het Buitenland.* Hij bespreekt alleen de belangrijkste bewerkingen. Vollediger dan hij vroeger zelf deed in *De Katholiek* kan men de varianten vermeld vinden in een proefschrift van H. Watenphul: „Die Geschichte der Marienlegende von Beatrix der Küsterin."

„Tot een novelle werd het hoofdmotief uitgesponnen in het te Tarragona in 1614 verschenen onechte tweede deel van Don Quixote (door Avellanada). Hier komt ook de verleider tot inkeer. Deze vertelling van de gelukkige geliefden nam Ed. K. von Bülow in het derde deel van zijn „Novellenboek" op (Leipzig 1836). „Een ordinaire schandaalgeschiedenis, meneer von Bülow!""

„In de „Revue de Paris" (t. 46, 1837) schreef Ch. Nodier een schets „La légende de Soeur Beatrix, nagenoeg in overeenstemming met de oude legende". (Later opgenomen in den bundel „Contes Fantastiques" — Red. B.).

Gottfried Keller heeft de legende verwerkt op zijn manier: „de

strekking is anti-katholiek en de heele toon ironisch". Maeterlink maakte er een mirakelspel van: „Soeur Béatrice". „Een democratisch stuk zonder meer, zich bewegend in een sfeer waar de dichter niet thuis is". —

„Zoowel de novelle van Gottfried Keller als het „miracle" van Maurice Maeterlink zijn verminkingen te noemen, gehouden tegenover de Beatrijs van Boutens en het „Mirakel" van Karl Vollmöller."

Wetenschappelijke Bladen (Juni) opent met de vertaling van een artikel uit *Die Tat* van Erich Everth: *Over de ziel van den soldaat te velde.* Overweging verdienen de woorden: „over weinig dingen is in het publiek zooveel kool verkocht als over de geestdrift van onze soldaten. De lieden, die meenen, dat menschen die zelf maanden lang onder den zwaarsten arbeid en de grootste ontberingen aan het front staan, aanhoudend geestdriftig kunnen zijn, weten eenvoudig niet wat het woord geestdriftig beteekent. Bedoelen die lieden misschien niets anders, dan dat onder de troepen een goede geest heerscht? Ja, dan hebben zij ongetwijfeld gelijk. Maar van geestdrift merkt men aan het front niet veel".

In *Studiën* (Juni) schrijft J. van Steen, die geruimen tijd in Spanje verbleef, over *Protestantsche Zendingsarbeid in Spanje.* De propaganda wint wel heel weinig, maar hun arbeid moet men toch niet over het hoofd zien. „Immers, waar de propaganda niet kan ontkend worden, mag het feit dat de „bekeerden" slechts tot de lagere standen behooren en veelal door de begeerten naar onderstand meer dan door overtuiging worden aangedreven, niemand geruststellen. Elke ziel is van oneindige waarde. Het droevige feit, dat verscheidene „predikanten" afgevallen Roomsche priesters zijn, is al erg genoeg". Ja, dat is het ergste, want deze worden steeds de meest hatelijke vijanden; het is psychologisch te verklaren. C. Wessels toont aan de belangrijkheid der *Bagdadlijn* en G. Jonckbloet houdt een *Keuvelpraatje over Marie Koenen's „De Wegen"*, dat wij hier ook hebben besproken. Jonckbloet is, en wel terecht, vol geestdrift over het mooie, voorname werk van Marie Koenen. In het voorbijgaan herinnert hij aan dat sublieme gedicht van Verlaine: „O mon Dieu, vous m'avez blessé d'amour" en zegt dan „onbegrijpelijk is het, en onbegrijpelijk zal het blijven tot den laatsten aller dagen, dat dit gedicht, den H. Augustinus in de verhevenste bladzijden zijner Belijdenissen ten vòlle waardig, der ziel ontvlood van den wulpschen zanger der *Poèmes Saturniens* enz.". Waarom zoo onbegrijpelijk? Toen Verlaine *Sagesse* schreef, dat heerlijke boek, was hij een rouwmoedige, een echt en oprecht bekeerde. Lepelletier, de barre cynicus, mag gelooven aan autosuggestie, wie de verklaringen van Retté heeft gelezen, twijfelt geen oogenblik aan de waarheid van Verlaine's gevoelens. Hij was in de gevangenis te Mons inderdaad een dichter bij de gratie Gods.

Velhagen & Klasings Monatshefte (Juni). Höffner schrijft over *Das Haus Koburg,* voegt er een stamtafel bij en 28 portretten.

Voor liefhebbers van het edele schaakspel is van belang het artikel van Dr. Eckart von Sydow: *Die Kunstgeschichte des europäischen Schachspiels.* Uit de 17 afbeeldingen blijkt wat een kunst vaak ten koste werd gelegd aan bord en figuren. Engelbert Pernerstorfer wijdt eene studie aan de onlangs gestorven schrijfster *Marie von Ebner-Eschenbach* (17 Sept. 1830—12 Maart 1916). Onomwonden en zonder voorbehoud verklaart hij: Sie gehört zu den groszen Erzählern der deutschen Literatur. Eenige harer boeken (in 't geheel schreef zij niet meer dan een dertigtal banden) zullen blijven bestaan en gelezen worden. In het eerste deel van hare „Gesammelten Schriften" vindt men een kleine reeks van gedichten, waaronder veel „Spruchartiges". Heel mooi is het volgende:

Ein kleines Lied, wie geht's nur an,
Dasz man so lieb es haben kann,
  Was liegt daran, erzähle!
Es liegt darin ein wenig Klang,
Ein wenig Wohllaut und Gesang
  Und eine ganze Seele.

Dr. Otto Hoetzsch beschouwt den toestand van *Die Niederlande und Iberische Halbinsel im Weltkriege.* Hij vindt het niet verkwikkelijk dat in Holland de openbare meening en de dagbladen voor een groot deel aan de zijde staan van de entente. De redenen daarvoor wil hij thans niet onderzoeken; die zijn in Holland zelf trouwens dikwijls genoeg voor den dag gebracht: de algemeene afkeer van Duitschland's overval van België en vervolgens de liefde tot onafhankelijkheid, die men door Duitschland (België was een afschrikwekkend voorbeeld) het meest bedreigd acht. Een verholen bedreiging vernemen wij hier en daar van Hoetzsch. In Vredesjaren hebben wij er aan vastgehouden dat „unser Strom" de Rijn onbelemmerd voor ons zou openstaan en voor de Hollanders ons land. „De wereldoorlog kan ook dezen toestand veranderen".

Wat Spanje en Portugal betreft, meent de schrijver, dat het laatste land zijn rol wel zal hebben uitgespeeld, maar Spanje heeft kans om wederom eene grootmacht te worden.... als het nu maar zoo verstandig is neutraal te blijven. Duitschlands eventueele overwinning op Engeland, zal voor Spanje tevens een zegepraal zijn.

Volledigheidshalve wijzen wij op eene *Herdenking van Shakespaere* door Dr. Byvanck in de Gids (Mei). Brémond schreef reeds in de aflevering van 25 April der *Revue des deux Mondes* over den grooten Engelschen dramaturg. Om vooral maar in den toon te blijven houdt hij eene schouwing over de generaals, die Shakespeare op zijn tooneel bracht: Hendrik V, Coriolanus, Brutus en Othello. En 't blijkt, dat het geen onmenschelijke ijzervreters zijn, maar in hun hart de oorlogsgruwelen verfoeiend, vol men-

schelijkheid, hooge gedachten en zelfs teedere gevoelens. Och, zoo zal het nog wel zijn, maar met al die teedere gevoelens worden toch maar millioenen in den dood gejaagd. PANTA.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Epictetus. Enchiridion. Zedekundig Handboekje. Vertaald en van een inleiding voorzien door Dr. D. F. Scheurleer. 's Gravenhage, Nijhoff.

„Er leefde achttienhonderd jaar geleden, in een kleine stad in Epirus aan de Adriatische Zee, een vrijgemaakte slaaf, een arm man, zwak naar lichaam, kreupel, een wijsgeer. Luttel is hetgeen wij aangaande zijn levenswijze weten. Zijne denkbeelden heeft hij niet te boek gesteld: geschriften heeft hij niet nagelaten. Waren de aanteekeningen van een zijner leerlingen niet bewaard gebleven, wellicht zou niet meer dan zijn naam tot ons zijn gekomen.

Die man noemde zich Epictetus .... Men neemt aan dat hij omstreeks het jaar 50 onzer tijdrekening geboren is te Hierapolis in Phrygië (Klein Azië). Hij zou de zoon eener slavin zijn; zelf kwam hij als slaaf te Rome; zijn meester Epaphrodites was officier der keizerlijke garde van Nero". Hij was een leerling van den stoïschen wijsgeer Musonius Rufus. Toen in 94 door keizer Domitianus alle philosophen uit Rome werden verbannen, behalve Rufus, vestigde zich Epictetus, die van slaaf een vrije was geworden, te Nicopolis in Epirus. Hier wijdde hij zich aan het onderwijs en de practische wijsbegeerte. Met Seneca en Marcus Aurelius is hij de hoofdvertegenwoordiger der religieus getinte Stoa.

Zijn leerling Flavius Arrianus teekende de gesprekken en lessen van zijn meester op in acht boeken, Diatriben genoemd, waarvan ons slechts vier bewaard bleven.

Diezelfde leerling gaf in het Enchiridion een handboekje van kernachtige gezegden, ontleend aan de Diatriben. Dit boekje is zoo beroemd geworden, dat sinds 4 eeuwen bijna geen jaar voorbijgaat, of er verschijnt in de een of andere taal een nieuwe vertaling. De „anima naturaliter christiana" spreekt dikwijls luide uit zijn werk, en Justinus Martyr, de schrijver eener apologie des Christendoms, schat den heidenschen wijsgeer zeer hoog.

Ter karakterizeering van het kernspreukige boekje geef ik een paar aanhalingen:

— „Even als gij bij het loopen er op let niet in een spijker te trappen of uw voet te verstuiken, zoo behoort gij er op te letten dat gij aan uw ziel geen schade toebrengt. Indien wij dit bij elke handeling in acht nemen, zullen wij zooveel te veiliger aan het werk kunnen gaan".

— „Elk ding heeft twee handvatsels, met het eene kan het worden gedragen, met het andere niet.

Indien uw broeder u krenkt, vat dit dan niet op van de zijde: „hij doet mij onrecht", want dit is het handvatsel, waarmede niet kan worden gedragen. Vat het liever van dien kant aan: „hij is mijn broeder, met wien ik opgegroeid ben", dan vat gij de zaak aan, daar waar zij gedragen kan worden".

— „De wijnstok draagt drie trossen: de eerste brengt het genot, de tweede de dronkenschap, de derde de wandaad".

De uitgave is sierlijk en goed verzorgd. DR. S.

Schäfer (Dr. Bernh., O. S. B.). Liturgische Studiën, IV: Von Ostern bis Allerheiligen, 8⁰ (15 en 294), Friedr. Pustet, Regensburg. M. 3.80; geb. M. 4.80.

In Deel 7 van „Boekenschouw" (blz. 14, 355—356) besprak ik Bd. I, II en III van dit waarlijk mooie werk, en met den hierboven aangekondigden Bd. IV, is Schr. weer een schrede dichter bij de voltooiing van wat hij zich had voorgenomen: een exegese in hoofdzaak van de Antiphonen, Responsoria en Versicula des Breviers, die voor een goed begrip der Psalmen en Lecties een zoo voorname rol spelen.

Werden in de drie eerste deelen „Advent en Kersttijd", „Septuagesima tot Witten Donderdag", en het „Triduum Sacrum" behandeld, het nieuw-verschenen deel is gewijd aan: Paaschweek, de Zondagen na Paschen, 's Heeren Hemelvaart, Pinksteren en Octaaf, Drievuldigheidszondag, Sacramentsdag, Feest van het H. Hart, Kerkwijding en Allerheiligen. De behandeling is als in de vorige deelen zaakrijk, degelijk en stichtend. Nieuwe gezichtspunten gaan voor ons op, en vooral de harmonische opbouw der Officies komt dikwerf in een verrassend helder licht te staan, al zal men een enkelen keer geneigd zijn eenigermate van Schr.'s gevoelen af te wijken, zooals bv. bij zijn verklaring op blz. 222: waarom de Responsoria op 't Feest van Jesus' H. Hart ontleend zijn aan de officies van Sacramentsdag, Paasch-Zaterdag en Drievuldigheids-Zondag:

„Die heilige Kirche will uns sagen, dass das göttliche Herz im heiligsten Sakramente unter uns gegenwärtig ist, dass die Geheimnisse der Passion sich im heiligsten Sakramente fortsetzen und erneuern, und endlich, dass die heilige Eucharistie der vorzüglichste Meisterwerk der heiligen Dreifaltigkeit ist".

Maar zou 't nu niet meer ad rem, voor de hand liggend en dieper van zin zijn op 't H. Hart-feest te zoeken naar den band, die er bestaat *speciaal tusschen het H. Hart en de H. Eucharistie, de H. Drievuldigheid en de Passie?*

Bij de behandeling van Pinksteren wijkt Schr. — zooals ook in de vorige deelen een enkelen keer — van zijn gewone werkplan af: en bespreekt uitvoerig de psalmen der Pinkster-Nokturn

(Ps. 47, 67, 103). Men kan zich daar slechts over verheugen, want — zooals Schr. terecht opmerkt — zij dienen tot de lastigste psalmen te worden gerekend, behoeven daarom een nadere bespreking, waarbij dan de diepzinnigste gedachten tot klaarheid komen. Eerst geeft Schr. een inleiding bij iederen psalm, dan de vertaling naar den breviertekst, en daarna een „Worterklärung" en „Liturgische Erklärung".

Het mooie werk, dat weldra met een Bd. V volledig zal zijn, moge ten onzent een even gunstig onthaal vinden als in 't buitenland, waar het met algemeene instemming is ontvangen.

Slechts zij er nog op gewezen, dat het niet alleen voor de persoonlijke godsvrucht bij het Breviergebed, maar ook voor preek en onderrichting een ware goudmijn is. OSCAR HUF, S. J.

Sleumer (Prof. Dr. Alb.). Liturgisches Lexikon, gr. 8⁰ (338), Steffen, Limburg a/d Lahn. M. 5.75; geb. M. 6.75.

Laat ik onmiddellijk zeggen, dat deze „Lexicon" er niet een is van de soort, waar men het eerst aan denkt. We hebben hier vóór ons een uitgebreid *woordenboek* op Missaal, Rituale, Brevier en de Propia van Duitschland, Oostenrijk-Hongarije, Luxemburg en Zwitserland.

Vergis ik mij niet, dan is deze uitgave voor 'n lange reeks van vervlogen jaren bijna een unicum, en daarom mogen we er ons des te meer over verheugen, want ook ten onzent zal het zijn diensten kunnen bewijzen vooral in deze periode van liturgischen opbloei. Ook den leek, die zich voor Kerklatijn interesseert, zal dit boek welkom zijn.

Bij de namen van Heiligen en Zaligen zijn veelal biographische aanteekeningen geplaatst.

Een oordeel over dit boek uit te spreken heeft te veel bezwaren, eerst bij een veelvuldig gebruik zal zich dit langzaam-aan vormen. De prik-proeven die ik nam waren voor 't meerendeel bevredigend, al miste ik dan ook: „ambo, postcommunio, lectorium e.a. Wien kan een ontgaan zelfs van tientallen woorden verwonderen bij ettelijke duizendtallen van woorden, die hier werden bijeengebracht, en waarvan zoo goed als 1/4 „noch nicht lexikographisch in eine leicht zugängliche und nicht zu teure Ausgabe" opgenomen is?

Zoo had *Collectae* ook door „sammelgebet" kunnen worden vertaald, terwijl er nu alleen 'n verklaring bij staat; — *Communio* is met „Gemeinschaft, Vereiniging, hl. Kommunion" niet volledig; — *gradus* beteekent ook „Tonlage". Maar zou „psalmi graduales" wel juist verklaard zijn met „Psalmen, die von den Juden beim Ersteigen der Tempelstufen gebetet wurden?" Vigouroux e.a. willen daar niets van weten. En bij de verklaring van den naam *Maria*, waar we nu niets krijgen als: (Mirjam = Meerestropfen? die Bittere? Erhabene? Lehrerin? Herrin?) — ware wellicht plaats geweest voor wat meer positiefs: in 't afwijzen der genoemde en

’t vermelden der nieuwere verklaringen uit het Hebreeuwsch door Bardenhewer, en uit het Egyptisch door Hub. Grimm en Zorell S.J.

Maar dit alles zijn opmerkingen, waarmede ik meer mijn belangstelling in Sleumer’s werk wil toonen, dan wel kritiek uitoefenen. OSCAR HUF, S. J.

GESCHIEDENIS en HULPWETENSCHAPPEN

Gezelle (Caesar). De dood van Yper. Afl. II en III (met platen) per afl. f 0.60. Veen en R. K. Boekcentr. A’dam.

Met deze drie afleveringen is het werk compleet. Wat wij zeiden van de eerste aflevering: „men bemerkt terstond dat een fijn opmerker aan het woord is”, mogen wij voor het geheel herhalen. Heel eenvoudig en waar, zonder heldhaftig gebral, vertelt de schrijver wat hij heeft gehoord en gezien. En sommige humoristische episoden bloeien als bloemen op donker veld, in zijn verslag van leed en ellende van dood en baldadige vernielzucht.

W. V.

Rolleston (T. W.). Keltische Mythen en Legenden bewerkt door Dr. B. C. Goudsmit. Zutphen, W. J. Thieme (423). Met 65 platen. f 3.90 en f 4.60.

„Het verleden kan worden vergeten het sterft nimmer”, aldus vangt de inleiding aan. Zeer zeker, de elementen, die in de vroegste tijden bij de vorming van een natie in het spel waren blijven bestaan en dragen er toe bij haar geschiedenis te maken en den stempel te drukken op het karakter en den geest van het volk.

Zoo hebben, ongetwijfeld, de oude mythen en legenden een groot belang uit kultuurhistorisch oogpunt, maar ook den letterkundige gaven zij vaak een niet te versmaden genot; voor het recht verstand van latere gedichten zijn zij onmisbaar in elk geval.

Deze „Keltysche Mythen en Legenden” van Rolleston voorafgegaan door eene historische schets van het Keltische ras kunnen wij daarom met voldoening aanvaarden, omdat de schrijver alleen feiten en overleveringen mededeelt, zonder zich veel in eigen beschouwingen te verdiepen.

Jammer, wijl zoo triestig oppervlakkig, is zijn korte opmerking, dat in Bretanje de oud-keltische steen-aanbidding, met noode doch gedwongen toestemming der geestelijkheid, heden ten dage nog in volle kracht is. Van hetzelfde gehalte is zijne opmerking over het water van Lourdes. Wat dieper doordringen in deze kwestie, had den schrijver waarschijnlijk heel anders doen oordeelen. DR. S.

Waal (Mgr. De). Paus Benedictus XV. Vertaald door H. M. J. Verzijl Pr., N. V. R. K. Boekcentrale, A’dam. (200).

De 78-jarige Mgr. de Waal, nog altijd onvermoeid werkzaam, heeft na zorgvuldige nasporingen dit leven geschreven van den tegenwoordig regeerenden Paus.

Benedictus XV heeft wel een leven van studie en rijke praktische ervaring achter zich. Nauwelijks 21 jaren oud verwierf hij den doktersgraad in het burgerlijk recht, en reeds in zijn studententijd wist hij zijn godsdienstige beginselen met kracht te verdedigen. Het bleek echter niet zijne bedoeling zich te wijden aan de taak van advokaat, en spoedig maakte hij zijn wensch, aanvankelijk door zijn vader bestreden, om priester te worden, kenbaar. Na priester te zijn gewijd, werd hij verbonden aan de nuntiatuur te Madrid, vervolgens aan het pauselijk staatssecretariaat, spoedig als onder-secretaris, in 1901. In 1908 doet hij zijn intocht in Bologna als aartsbisschop, wordt 25 Mei 1914 kardinaal en reeds enkele maanden later, op 4 September van datzelfde jaar heeft de troonsbestijging plaats van Benedictus XV. Dit zeer belangrijke leven wordt ons in geuren en kleuren verteld en talrijke portretten der pauselijke familie verluchten den tekst.

Voor dit leven van onzen H. Vader zullen zonder twijfel genoeg belangstellenden zijn te vinden en de sierlijke uitgave is evenredig aan de waardigheid van de hooge Persoonlijkheid, die ons hier wordt voorgesteld. R. K. PR.

Witkop (Dr. Ph.) Oorlogsbrieven van Duitsche studenten. Vertaald door Wenzel Frankemölle. A'dam, Langenhuysen (117) f 0.60.

Professor Witkop heeft deze brieven verzameld en achter de namen van verscheidene briefschrijvers staat het tragische kruisje ten teeken dat zij hun leven reeds hebben gelaten.

Aangrijpend is wel het briefje van Lommatsch waar hij het sneuvelen mededeelt aan zijne ouders en zuster van zijn broeder Rudi. „Hartelijke groeten van uw thans eenigen zoon", eindigt hij zijn brief en achter zijn naam staat dan ook het doodenkruis.

Niet alle brieven zijn sympathiek; maar wel geven allen een blik in de psyche der strijders. Het meest aandoenlijk vinden wij de woorden van hen, die onverholen hun afkeer te kennen geven voor het bloedig handwerk, waartoe zij genoodzaakt worden.

En zou na deze moordpartij nu werkelijk de traditie kunnen blijven bestaan, dat een vrij volk kan worden gedwongen zoo'n snood bedrijf, als oorlog om winst en suprematie, te voeren? —.

W. V.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Kloostermans (B. C.). Roomsch Kinderleven, geïllustreerd door Jhr. Rob. Graafland. No. 1—4. L. C. Malmberg, Nijmegen. Per stuk f 0.25.

Deze vier boekjes vormen het eerste gedeelte van een serie van acht en zijn bestemd als leesboekjes voor het Tweede Leerjaar der Lagere School. Alle acht samen vormen één doorloopend verhaal, dat het kinderleven schetst in een godsdienstig burgerlijk gezin. Wat vorm en inhoud betreft, gevoegd bij de meesterlijke

illustraties van Graafland, mij dunkt, dat de Roomsche jeugd even hard zal dweepen met deze vertellingen als de kinderen van Jan Ligthart met Pim en Mien en Ot en Sien. Dat is geen geringe lof, maar o, zoo verdiend! Want, wie dat eenvoudig kinderleven nagaat van Wim, Mies en Jan van der Voort in school en huis, in kerk en op straat, ziet blad voor blad, dat het ontworpen is door een pedagoog „erster Güte", door een, die het kind kan navoelen zijn begeeren en streven, die het ten volle begrijpt en daarom onweerstaan met zich trekt, waarheen hij het leiden wil. Menig kind, dat al lezende begrijpt, zal zich ouders wenschen als een Mijnheer en Mevrouw Van der Voort en menige ouders zouden ook uit die kinderboekjes kunnen leeren, hoe zij hun kroost kunnen verschaffen een echt Roomsch, een echt gezond, een veelbeloovend kinderleven.

Voor de R. K. bijzondere scholen is deze serie uitgegeven. Dat zij die kostbare schat weten te benutten! DESIDERIUS.

Kramer's Duitsch Woordenboek. (Duitsch-Nederl. en N.-D.) 7de dr. door H. Kroes. Gouda, Van Goor. f 1.90.

Iedere druk is beter geworden wat betreft volledigheid en juistheid. En overdrijving is het zeker niet wat men gezegd heeft: het beste onder de goedkoope en het goedkoopste onder de beste woordenboeken.

Herckenrath Fransch Woordenboek. I. Fr.-Ndl. II Ndl.-Fr. 3de dr. f 4.50.

Een prachtig woordenboek wat inhoud zoowel als uitvoering betreft. De tijdsomstandigheden hebben zeker invloed gehad op de keuze van nieuw bij te voegen woorden; het aantal krijgswoorden is ten minste aanzienlijk vermeerderd. Ons inziens heeft de samensteller heel wijs gehandeld met zich niet te storen aan de opvatting, dat een woordenboek niet in concurrentie mag treden met de grammaire. De gebruikers zullen hem ten minste dank weten, de vermelding van uitzonderingen en bizonderheden te vinden bij de woorden. Hetzelfde geldt voor het weergeven der uitspraak in phonetisch schrift. Dat moet de uitspraak wel ten goede komen.

Ligthart (Jan). Jeugdherinneringen. Wolters, Groningen. 4de dr. (269) f 2.50.

De jeugdherinneringen van Jan Ligthart, den eigenaardigen maar oorspronkelijken paedagoog, verklaren ons wel eenigszins zijn latere ontwikkeling. Menschelijkerwijze is het leven voor hem hard geweest in die jongste jaren, maar het was hem een goede leerschool tevens. Het meest aandoenlijk vind ik de bladzijden, waarin Ligthart spreekt over zijne moeder. Hoort hoe hij de edele vrouw dankbaar herdenkt.

„Want, lieve Moeder, ik ben — dank zij U — en ondanks de paedagogiek — zoo'n soort paedagoog geworden.

Dank zij U.

Uw leven doortrilt mijn leven.

Van U heb ik geleerd, neen als levensmelk ingezogen, onder alle omstandigheden niet te versagen, trouw te volharden, te aanvaarden den plicht die ons wordt opgelegd, niet onszelf te zoeken maar onszelf toe te wijden....

Gij hebt, door uw leven, de les gepredikt: We moeten geen heide ontvluchten en parken zoeken, maar heide ontginnen en parken maken....

Er is, heel sterk in onzen tijd, een jacht naar beter. Niet dat men zichzelf en zijn arbeid wil verbeteren — als gevolg waarvan vanzelf betere omstandigheden zouden ontstaan — maar een zoeken van en dingen naar altijd hooger, voordeeliger, voornamer positie".

Wat teekent hij hier het streven onzer eeuw, ook van de katholieken, met hun democratisch streven, die maar al te vaak vergeten dat een werkman niet beter wordt alleen door verbetering zijner materieele positie. Daar is veel in de boeken van Ligthart, dat wij niet kunnen aanvaarden, omdat het meer zonderling is dan verstandelijk. Zijn afkeer van alle officieele paedagogie komt voort uit zijn eigen dressuur in vrijheid. Op zijn eigen, veelzijdige maar toch enkelvoudige ervaring een systeem bouwend, zonder het te weten misschien, moest hij niet minachten het systeem dat werd opgetrokken uit en op veler ondervinding. Maar hij zegt harde en flinke waarheden, wat ons veel doet vergeven.

A. GIELEN.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Björnson (Björnsterne). Petra. Meulenhoff, Amsterdam (245) f 0.95.

Dit novelletje heeft in Noorwegen buitengewoon veel opgang gemaakt, misschien omdat het 't laatste werk was van den grooten Björnsterne Björnson. 52000 ex. staat op den omslag vermeld, werden er van verkocht. Of de opgang in ons land zoo groot zal zijn, betwijfelen wij zeer. Björnson was geen roman- of novellenschrijver. Als wij ons niet vergissen, heeft hij er slechts drie geschreven. Petra, in 't oorspronkelijke „het Visschersmeisje", is posthume werk. Het eerste gedeelte, waarin hij ons de onstuimige jeugd verhaalt van Petra, het oerkind, is zeer boeiend en aantrekkelijk. Hoe zij haar weg zoekt en telkens verdwaalt, bijna zonder haar schuld, wordt ons wel aanschouwelijk voorgesteld, evenals haar verhouding tot Oedgaard en haar moeder,

de pootige Gundlaugh, en tot haar verschillende aanbidders, die zij door kinderlijke dwaasheid in alle onschuld tegen elkander opstookt, zoodat de geheele stad er door in opstand raakt en zij zelf vluchten moet. Later haar eerste bezoek in den schouwburg en haar ongekunstelde geestdrift, waardoor zij weer alles in rep en roer brengt, zijn kostelijk van humor. Men heeft het natuurkind lief en volgt haar in haar wonderlijke, dartele sprongen met alle belangstelling. Maar als zij bij den deftigen proost en zijn stijve dochter in huis komt, verloopt het verhaal in allerlei steile protestantsche redeneeringen over het al of niet geoorloofde van dans en spel, van tooneel en dichtkunst.

Wie zei ook dat het moraliseeren en zedemeestertje spelen den Hollander in het bloed zit, dat hij 't nooit laten kan? Nu, de Noor is niet veel beter, eindeloos wordt er gestreden tusschen de boeren en den dominé over dit moeilijke geval en men moet de goede, goedwillende en godsdienstige Noorsche landlieden bewonderen om hun rechtschapenheid en beklagen, dat zij geen veiliger en meer overtuigde gidsen bezitten dan hun „presters", die zelf niet veel beter zijn dan zij.

Petra blijkt roeping te hebben voor het tooneel en als in het laatste hoofdstuk de schouwburg overvol is en al haar vrienden en afgedankte vrijers met elkander verzoend, vol spanning haar debuut afwachten, is er niets meer over van het leuke kind, dat wij, ondanks haar gebreken, hebben lief gekregen. Het scherm gaat op en verder hooren wij niets meer.

Björnson heeft den goeden smaak gehad ons een conventioneele beschrijving van Petra's overgroot dramatisch succes te besparen. M. S.

Maurier (George du). Trilby. 2 dln. Meulenhoff, Amsterdam, f 1.66.

Dit boek, dat een 20 jaar geleden zooveel succes had en Royaards op het tooneel als Sven Gali veel triomphen deed behalen, is nu tamelijk verouderd. Met zijn lichtzinnige moraal en nog lichtzinniger atmosfeer is het op verre na geen lectuur voor iedereen. M. S.

Bowen (Majorie). Het Carnaval van Florence. Naar het Engelsch. Daamen, 's Gravenhage. (312) f 2.40, f 2.90.

Even als mevrouw Bosboom Toussaint kan Majorie Bowen genoemd worden „le genie du protestantisme". Met de historie neemt zij het al even luchtig als hare Nederlandsche kunstzuster. Wat nog niet wil zeggen, dat beiden ter kwader trouw zouden zijn.

Bowen bedenkt hier een sentimenteele geschiedenis van eene adellijke dochter Aprilis om hare geschiedenis van Savonarola wat aantrekkelijker te maken. De Kerk en vooral hare prelaten maakt zij zwart als de nacht. De laatste woorden van dezen roman getuigen heel luide van wat er omgaat in het hoofd der schrijfster:

„En toch, tóch is Savonarola's werk niet tevergeefs geweest. Of is niet zijn optreden een schakel in den keten, die doorlòopt tot Wittenberg's slotkapel? En zou de schok van daaruit gegeven, zóó grooten en snellen ommekeer hebben kunnen teweegbrengen, als niet mannen als Savonarola in eigen omgeving, in hunnen tijd en op hunne wijze de groote Hervorming hadden voorbereid, die een luttel aantal jaren later Europa doortrilde?"

Het boek is niet voor ons. M. WALRE.

Canter (Bernard). De Geraffineerde. Een roman van dag- en voetlicht.

Het boek is geraffineerd en vuil. Het is duidelijk, dat de bedoeling van den schrijver is, eenige bekende tooneelmenschen over den hekel te halen. Canter doet het op zijne gewone, onbeschofte manier, zonder eenig gevoel voor behoorlijkheid.

Wie iets durft schrijven, zóó laag in uitvoering en door strekking, werpt een smet op zijn eigen naam. Denkend te treffen zijn vijanden, treft hij zich zelf het eerst en doodelijk. M. WALRE

Courths-Mahler (Hedwig). Uw broeders Vrouw. Naar het Duitsch. Zeist, Zwartzenburg. (309).

Hij was gelukkig gehuwd. Eene wees komt in het huis door de goedheid zijner vrouw, beloont die liefde met ondank, vangt den heer des huizes in haar strikken, zoodat haar weldoenster zich zelf den dood geeft en zij de tweede vrouw wordt.

Een zoon is er uit het eerste huwelijk en een uit het tweede. De eerste staat vijandig tegenover zijn broer en zijn stiefmoeder, die bovendien zijn vader van hem vervreemden.

Weer een weesje van acht jaren, een Spaansche met een paar millioen vermogen, wordt in huis genomen ter wille van een ouden, in Californië overleden vriend. De vlegelachtige zoon uit het tweede huwelijk verovert haar en maakt haar diep rampzalig door zijn bandeloos gedrag. Eindelijk komt de edelaardige oudste van een lange buitenlandsche reis terug; hij is een beroemd geleerde. Tijdig sterft de onedelaardige. De Spaansche wordt nu gelukkig met den oudste. Het boek is in elk geval voorbehouden; onsympathieke toestanden van moreele wanorde, hier en daar nogal hartstochtelijke bladzijden; maar nergens wordt het verkeerde verdedigd. Integendeel! WILLEM MERKELBEEK

Garold. Freddy van de vierde. Naar het Eng. door L. Franke. Bussum, Brand. (304) f 1.90 — f 2.40.

Het is een jongensboek, een echt, frisch, stout jongensboek. Maar ik vind het zoo mooi en vermoed, dat ook anderen in de levendige karakterteekening, in de guitigheid van den verteller, zooveel plezier zullen hebben, dat ik het niet plaatsen wil onder de rubriek „Voor de Jeugd".

Hoor eens, hoe leuk hij de thuiskomst beschrijft van het „slechte bulletin": — „Het kwam 's morgens met de post, die altijd komt als we aan 't ontbijt zitten, en ongelukkig zagen mijn zusters aan de enveloppe, dat het van 't college kwam; de idioten zeiden heel nuffig en alsof het iets heel grappigs was: „Oh, daar is het bulletin van Freddy". Vader keek het in en schudde met zijn hoofd, alsof het zóó slecht was, dat hij geen woorden kon vinden, begrijp je; en gaf het toen aan moeder. Moeder las het en maakte van die rare tut-tut-geluidjes met haar mond, als iemand die heel verwonderd is en zei eindelijk: „Maar Freddy, jongen, wat heb je nou toch een slecht bulletin gekregen", en gaf het toen aan mij om het te laten kijken. Ik was eerst bang, dat ze het aan mijn zusters zou geven — — —".

En 't einde: „Ik smeet een schoen naar hem toe, en raakte juist de kaars en gooide ze uit. Toen de kaars uit was, ging hij weer naar bed".

De intrigue en uitwerking is uitmuntend. *The Month* zeide terecht: „door heel het boek ontwaren wij de hooge idealen, natuurlijke en bovennatuurlijke, die een jongen (dikwijls geheel onbewust) vormen tot een katholiek burger en gentleman".

De vertaling is zeer goed en de heer Franke kent de taal en karakteristieke uitdrukkingen van jongens in hun vlegeljaren.

The Bookman oordeelt: „het is een boek, dat volwassenen evenzeer zal interesseeren als jongens, en jongens — ofschoon om andere redenen waarschijnlijk — evenzeer als volwassenen". Zoo denken wij er ook over. RED.

Mol (Annie). Zomer-Idylle. Amsterd., Schellens en Giltay. (219).

Mone Bentheim hield veel van natuur en kunst en, ofschoon hij nu juist niet onder een van beide afdeelingen geplaatst kon worden, óók veel van Fré van Eeden. Hij echter was zijn hart al kwijt aan een coquetteerend ding, dat speelde met zijn oprechte liefde. In zijn onwetendheid van Mona's gevoelens deelde hij haar mede het leed, dat hij ondervond; men begrijpt hoe smartelijk het was voor haar.

Fré wordt advokaat en als hij opnieuw een poging doet om de hartelooze Else te winnen, geeft deze toe. Hij bemerkt echter spoedig dat er geen spoor van liefde bij haar is te ontdekken en trekt daarom zijn aanzoek weer in.

Nu komt hij onder den invloed van Mona's trouwe liefde en spoedig zijn zij het eens. Voor hun ouders willen zij echter nog eenigen tijd het zoet geheim verborgen houden. Maar op een wandeling staan zij plotseling voor Mone's ouders, die oordeelen dat hun kind voor een geheel jaar streng van hem zal worden afgescheiden.

Zij gaat naar Berlijn om zich verder te bekwamen in de vioolkunst. Den avond van haar eerste optreden ontvangt zij een brief van Fré, het niet te doen of van haar af te zien. Maar de hoorders

wachten; zij moet optreden. De jonge advokaat is in 't geheim tegenwoordig, hij zag haar triomf en begreep of meende te begrijpen dat de kunst hare liefde had verdrongen. Hij spoort terug naar Holland, valt uit den trein en Mone zit eenige dagen later aan zijn stichtelijk sterfbed. Bedroefd maar berustend en vol geloof, ziet zij de toekomst tegemoet. Voor hare kunst wil zij nu leven; dat had zij den stervende beloofd.

Een goed boek. Waarschijnlijk een eersteling. M. WALRE.

ENGELSCH

Hardingham. That woman from Java. Hutkinson, Londen, f 3.90.

Dezen titel is er op berekend om de aandacht te trekken, niet alleen voor Engelschen, die van Java als van een eiland vol mysterieuze schoonheid droomen, maar ook voor Hollanders, wien het zeker niet onverschillig is hoe hun Westelijke overburen oordeelen over het liefelijke Insulinde, hun kostbaarste kleinood.

't Valt niet mee. *The woman from Java* is een door en door engelsche vrouw, die — vreemd genoeg — in Java's Oosthoek geheel onder Engelschen leeft en tusschen landgenooten haar tamelijk avontuurlijk leven leidt. De locale kleur is uitstekend bewaard, de natuur goed en tevens mooi geschilderd — maar de sfeer der Indo-Hollandsche maatschappij ontbreekt geheel. Zooals wij reeds zeiden heeft de Schrijver (of Schrijfster) haar eigen engelsch kringetje hier tusschen de Javaansche bergen neergezet. Er zijn eenige Hollanders en deze wonen in echt hollandsche huizen met benauwde kamers en ouderwetsche, zware antieke meubels; maar verreweg de meesten zijn Engelschen. Er is zelfs een Anglikaansche kerk met een Anglikaanschen zendeling.

De *woman from Java* heet Eleanor. Zij heeft een ongelukkig huwelijksleven achter zich; verbergt zich hier, maar trekt door haar vreemde verschijning, haar schoonheid en elegante kleeding de aandacht. Er wordt op dit Javaansch dorp gebabbeld als in elk hollandsch of engelsch stadsnest. Dan wordt zij herkend als de hoofdpersoon in een opzienbarend echtscheidingsproces door hem, die als haar rechter had moeten optreden. — Haar onschuld blijkt spoedig; haar man duikt op in een sanatorium, zij verzoent zich met hem; wil zich aan zijn verpleging wijden; de dood komt er tusschen en — wij sluiten het boek — bezield door blijde hoop dat Eleanor in Bruce, den rechter, die haar vroeger ook reeds heeft miskend, hoewel hij haar in stilte liefhad, vergoeding zal ontvangen voor haar treurige ondervindingen. 't Is een romantiek verhaal vol toevalligheden, zooals de „misses" gaarne lezen, met een edelaardigen held en een vervolgde heldin. Alleen de omgeving en de titel geven er iets bijzonders aan. M. S.

Humphrey Ward. The great success. — London, Smith and Elder, f 2.50

Arthur Meadows is een jonge letterkundige, op weg naam te

maken. Doris, zijn lief, zorgzaam vrouwtje, bemoedert hem een beetje, weet precies wat een „genie" toekomt, waarin hij gespaard, ontzien maar ook geprikkeld en aangevuurd moet worden. Zij is even practisch als hij zorgeloos, en zoo gelukt het haar in hun dagen van passen en meten, de balans in tamelijk rechten toestand te houden. Zij zijn zeer gelukkig zoolang hij nog maar alleen naar succes streeft; slechts het wegblijven van een baby werpt een schaduw op hun jong geluk. Met het succes komen echter zorgen van anderen aard. Doris is te verstandig om jaloersch te zijn, maar als haar man om zijn talenten door een lady met letterkundige bevliegingen wordt aangehaald en háár te verstaan wordt gegeven, dat zij beter doet stil thuis te blijven en schoonmaak te houden, terwijl Arthur op het prachtige landgoed een rijk en lui leventje leidt; en wanneer Arthur dan blijken geeft zich in dit nieuwe bestaan wondergoed te kunnen schikken, wordt Doris toch zeer verdrietig. Alles komt echter goed terecht; zij bewijst de hooggeplaatste dame een grooten dienst — de geschiedenis is tamelijk melodramatisch en kan slechts in Engeland mogelijk zijn —. Arthur krijgt genoeg van het opzitten en pootjes geven bij groote lui; de baby kondigt zijn komst aan en het jonge paar begint opnieuw zijn wittebroodsweken.

't Boekje laat zich prettig lezen, zooals trouwens alles van Humphrey — niet *Wilfrid* Ward —; de ernstige schrijfster van Robert Elsmere en andere zware boeken heeft zich blijkbaar wat in dit aardige niemendalletje verpoosd. M. S.

VARIA

Een Protestantsch oordeel over Stephana Schwertner. In de „Allgemeine Deutsche Lehrer-Zeitung" heeft Ernst Linde over den prachtigen roman van Handel Mazetti een studie gepubliceerd, die in zijn geheel — enkele bijzonderheden uitgezonderd — een zeer hoogstaande, welwillende uiteenzetting geeft over de diepste problemen in dit kunstwerk.

Met dankbaarheid val hier te erkennen dat men sinds lang de hoop had opgegeven, zulk een sympathiek begrip van katholieke kunst in het andere kamp aan te treffen. Zoo schrijft Linde o. a.:

De oude vraag of de dichteres niet in haar hart het protestantisme aanhing, kan niet meer ter sprake komen nadat zij dit werk heeft geschreven. Enrica van Handel Mazetti toont zich hier veel meer als zulk een goede, overtuigde Katholieke, dat overtuigde protestantsche lezers zelfs moeite zullen hebben, tegenover dezen roman een zuiver aesthetisch oordeel te vellen. — Ook behoudt het Katholisme in dit werk zoo beslist het laatste woord, in eigenlijken en oneigenlijken zin, dat het ons somtijds toeschijnt, als

hadden wij hier een tendenzroman voor ons, geschreven ad majorem Ecclesiae gloriam. 't Komt hier alleen op de vraag aan: Is zulk een Stephana Schwertner psychologisch mogelijk, blijft deze figuur nog geheel binnen het algemeen menschelijke, dat voor allen verstaanbaar is, of gaat zij over in datgene, wat de vromen het „heilige", wij echter het „godsdienstig pathologische" noemen (deze uitdrukking moeten wij den protestant ten goede houden. Hij weet niet, dat onze kath. heiligen noch Oppermenschen noch pathologische vraagstukken zijn, maar eenvoudig geheele, volmaakte menschen). Wanneer wij alle omstandigheden in het oog houden, waaruit dit karakter is ontstaan, zoo moeten wij deze vraag beslist in een gunstigen zin beantwoorden: Zulk een Stephana is wel mogelijk en zij moest onder de gegeven omstandigheden zoo worden als zij geworden is. — Zelfs de bekeering in extremis van Heinrich komt hem niet ongemotiveerd voor. — „Alles", gaat hij voort, „is zoo consequent ontwikkeld, dat wij, hoeveel leed het ons als protestanten ook moge doen, het moeten goedvinden. Wij bewonderen de hand der kunstenaresse, die met zulk een nooit afdwalende zekerheid, ten einde teekent, hetgeen zij van het begin zich tot doel had gesteld.

Vondel en de duikboot. In *De Amsterdammer* komt een mededeeling over den bekwamen natuur- en scheikundige Drebbel, die in 1572 te Alkmaar geboren werd.

„In Engeland wedergekomen, ontwerpt hij zijn merkwaardige onderzeeboot, die hij uit dankbaarheid aan Koning Jacobus vereert."

„De berugte C. Drebbel", zoo heet het in een oud boek, „heeft niet alleen uitgevonden het maken van een schuyt, waarmede men onder het water kan roeyen, maar ook een zeker soort vogt, die hij wist in de schuyt te leyden, om 't gebrek van de frissche lugt, door 't ververssen van de beslootene te vervullen".

Hij schijnt ook zelfs een soort torpedo te hebben uitgevonden, waarmede men groote gaten in een schip kon slaan.

De heer Diferee wijst naar aanleiding van deze feiten op eenige verzen van Vondel, waarin deze de uitvindingen van Drebbel op het oog heeft.

In *Maria Stuart of de gemartelde Majesteit* lezen wij (vers 787—795):

Geen zeegedrocht, zoo scherp van mont
Dan dit; zoo spits en scherp van vinnen;
Zoo schalck, zoo loos en broos van aert,
Laat schepen sloopen en verslinnen
Wat wil, met balgh en slingerstaert;
Een staert' die 't water om kan roeren
Van onder op, en met een klinck
De kielen, die zoo veilig voeren,
Zóó treffen dat de vloot verzinck.

Shakespeare-Jubileum. Het was 300 jaren geleden sinds

Shakespeare het tijdelijke verwisselde met het eeuwige en men heeft dat gevierd op 23 April, zooals de sterfdag in boeken steeds wordt aangegeven.

Dit zou menigeen in verwarring kunnen brengen. Shakespeare stierf 23 April 1616 volgens de oude tijdrekening, dus volgens onzen Gregoriaanschen kalender op 3 Mei.

Cervantes, de schepper van den onsterfelijken *Don Quixote*, stierf in hetzelfde jaar en op denzelfden dag als Shakespeare. Men heeft hem echter min of meer vergeten, naar het schijnt, in dit oorlogstumult.

Ontleende het Engelsche volk aan Shakespeare, het Italiaansche aan Dante, gezegden, die als spreuken en spreekwoorden in den taalschat zijn overgegaan, het Spaansche volk heeft hetzelfde te danken aan Cervantes. Hij schreef veel, maar dat éène boek heeft zijn roem voor alle tijden gevestigd.

De Engelschen en wij. „Nu het gaat er ons land na! Want de Engelschen neemen immers al weg wat los en vast is. Ik lees druk in den Nieuws-Vertelder; 't is jammer, dat er zo veel stadhuiswoorden in staan: ik begryp het zo alles niet. Maar ik merk wel, dat de boel in Europa vlak op zy zit. En onze Freryk zegt, dat wy aan laager wal gestuurd worden; en hij zou er wel zo eens een paar douzyn van die lelykerts wat balsemiek willen doen kielhaalen. Ja, ja! hy weet wel van 't Land, maar wil er nooit met my over spreeken. „Dat zyn geen vrouwenzaaken", zeit hy dan. En dan denk ik, 't is ook waar. Ook schrijft de krant zo veel leugens. Wel, Nigt, hebben zy daar onlangs my niet de dood op myn lyf gejaagd? toen zy vertelden, dat de Engelschen te Vlissingen alles kort en klein sloegen; ja, dat de Vloot al heel aan den Uithoorn was. En denk, ik zat evenwel moêrziel alleen voor alle baldadigheid bloot: want myn Man is *Sinjeur Zeldenthuis*". — Zoo schreef, jaren geleden, Martha de Harde aan Alida Leevend in den bekenden roman *Willem Leevend* van Elisabeth Wolf en Agatha Deken.

Honoré de Balzac. In 't Nederlandsch worden de werken vertaald van dezen schrijver en men vroeg ons oordeel. Wij kunnen alleen zeggen dat al de Romans van de Balzac veroordeeld zijn. Een groote massa werd vroeger reeds met name op den Index geplaatst.

In Boekenschouw werd hieromtrent reeds opgemerkt door Dr. H. Beijersbergen (VI pagina 36) dat de veroordeeling van „omnes fabulæ amatoriæ" (alle romans) alleen bedoelt, dat alle boeken als verboden zijn te beschouwen, *tenzij* door mannen van gezag bewezen is, dat bij uitzondering een of ander boek *noch* door een afzonderlijk decreet, *noch* door de algemeene boekenwet is veroordeeld.

In verband hiermede wordt opgemerkt, dat volgens l'abbé Bethléem voor ontwikkelde personen niet zouden zijn verboden: *La Recherche de l'absolu* (De pogingen van een alchimist om alles in goud te veranderen). *Le médecin de campagne* (eenige onaangenaamheden tegen de geestelijkheid; minder verkwikkelijke liefdesavonturen). *L'illustre Gaudissart* (een commis-voyageur). *Eugénie Grandet* (levendige schildering van kleinsteedschheid). *Ursule Mirouet* (op een paar bladzijden houdt hij geen rekening met de bovennatuurlijke zending en kracht van Christus). *Les Chouans* (historisch verhaal met een intrigue d'amour). *La Vendetta* (hoogst dramatisch). *Le Curé de Village; Le Cousin Pons.* — Dit ter volledige informatie. —

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

Wij hebben na rijp beraad den prijs van f 5.— toegekend aan de volgende vertaling van het gedicht *To The Cuckoo* van William Wordsworth.

Wij hadden de eerste twee verzen wel wat letterlijker gewenscht en in plaats van de 2de strofe zou déze misschien beter doen uitkomen het „from hill to hill it seems to pass":

Terwijl ik neerlig in het gras;
  Uw dubbelroep klinkt mij,
Als liep hij weg van top tot top,
  Ver af en toch nabij.

Ziehier de vertaling:

Dien roeper in de lente blij,
  Hoe gaarne hoor ik hem;
O koekoek! zijt g'een vogel, gij,
  Of slechts een zwerver-stem?

Uw dubbelroep, terwijl in 't gras
  'k Lig, klinkt in d'ooren mij,
De heuvels langs, alsof het was
  Veraf en toch nabij.

Al roept gij slechts tot de vallei
  Van zonlicht, bloem en groen,
Toch wekt uw roepen ook in mij
  Een zalig vizioen.

Wees welkom, lente-lieveling!
  Schoon mij uw wezen is
Geen vogel, maar onzichtbaar ding,
  Stem of geheimenis.

Naar u heb ik als jongen reeds
  Geluisterd en gespied:
Dien roep, die mij deed opzien steeds
  Doch nooit uw plaats verried.

U zoekend zwierf ik in den Mei
  Door weiden en door woud.
Een hoop, een liefde bleeft gij mij,
  Begeerd, doch nooit aanschouwd.

Nog gaarne hoor ik uw geluid
  En lig ik in het veld,
Te luisteren, wat uw stem mij uit
  Dien gouden tijd vertelt.

Heerlijke vogel! deze aard
  Schijnt wederom ook nu
Een feeërieke sprookjesgaard,
  Een echt verblijf voor U.

Nijmegen. J. VAN HEUGTEN.

Wij ontvingen een groot aantal vertalingen. Drie daarvan bleven buiten mededinging, wijl niet onderteekend. Sommige waren onjuist — andere in rijmlooze verzen — een enkele zelfs in sierlijk proza, wat echter de bedoeling niet was.

Zeer goede vertalingen ontvingen wij van H. M., van Mej. C. T. (wat al te vrij), van den Z.E. H. N., J. v. G., Br. P., e. a. Het best van allen was Br. Edg., maar de volle onderteekening ontbrak.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

AAN DEN LEZER. Ons nieuw Maandschrift *Van Alle Tijden* geeft in aflevering 1 (Mei) de volgende artikelen: Uit den schat onzer oude volksliederen I. — Pierre de Ronsard. — William Shakespeare. Verder: losse gedichten van Goethe, Freiligrath e. a. — Aflevering 2 (Juni) Uit den schat onzer oude volksliederen II. — Paul Verlaine. — Uit de Gouden Eeuw. Verder: Servische volksliederen, gedichten van Shakespeare, Grün, Bodenstedt e. a. De jaargang franco per post kost slechts f 2.75. Adres: Heerengr. 415, Amsterdam.

E. P. „De Helden van den Balkan" is een oorlogsboek in bewondering voor de Serviërs geschreven, deelt men ons mede. De eenige strekking zou zijn hen te verheerlijken. Zelf niet gelezen.

R. V. D. B. Wij hebben een viertal aanvragen gehad om inlichtingen over Bourget's *Le Démon de Midi.* Over dit boek stond in vorige jaargang 1914—15 op blz. 152 en volgende een flink artikel. Zeker voorbehouden lectuur, ofschoon de bedoeling goed is.

W. H. *Au-dessus de la Mêlée* van Romain Rolland verscheen bij Ollendorf, Paris. Nu reeds de 44me édition.

J. BL. Op uwe vraag kunnen wij nog niet antwoorden, omdat deze kwestie nog niet is uitgemaakt.

H. L. en W. V. D. V. en TR. Z. Ja, in volgend nummer beginnen wij met onze literatuur-overzichten. Nederland komt het eerst aan de beurt.

L. M. te H. Dat is al geschied. Wilt u zelf maar den inhoud van Boekenschouw naslaan van vorig jaar, dien u tegelijk met vorig nummer hebt ontvangen.

*** Hierbij betuigen wij onzen dank aan Jonkvr. Anna de v. d. Scheuren, vertaalster van „Wijngaardeniersters", dat in de vorige aflevering werd besproken.
Zij deelt ons mede, dat Madame Cecilia een andere is als de gelijknamige, „aan wie wij zulk eene prachtige verhandeling over het gebed danken".

— Pater Bonaventura Kruitwagen was zoo welwillend ons bibliographische bizonderheden mede te deelen over het werk van Hieremias Drexelius S. J.
Ons vroeger bericht in Boekenschouw had R. C. inplaats van den titel R. P., en de bijbelplaats Grod moest zijn Exod. —

EEN HANDBOEK TOT DE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDIGE GESCHIEDENIS[1])

Dr. J. Prinsen heeft een Handboek geschreven tot de Nederlandsche letterkundige Geschiedenis, waarin het subjectieve element meer op den voorgrond treedt dan in werken van dezen aard het geval pleegt te zijn. De kritiek der tijdgenooten of de schrifturen van lateren, die een enkelen schrijver of zijn tijdvak behandelden, genoten wel altijd grooter vrijheid van persoonlijke meening, zonder dat men streng aandrong op reden en bewijs; Kloos en vooral van Deyssel mochten zelfs naam maken door de lyriek hunner kritiek, die gunstig of onbarmhartig was naar gelang zij zich tevreden of onbehaaglijk voelden gestemd op het oogenblik van hun schrijven — de eigenlijke letterkundige historicus streefde naar objectiviteit, verzamelde en rangschikte de feiten en waar hij een oordeel gaf, was het zelden iets anders dan de resultante der gevoelens van allen, die over het onderwerp hadden geschreven.

Met deze methode heeft Prinsen gebroken en waar hij door eigen lectuur zich een zelfstandig oordeel heeft gewonnen, komt hij er onomwonden mee voor den dag. Als men dit voor oogen houdt kan men, dunkt mij, de samenstelling van dit Handboek zeer goed verklaren. De schrijver erkent zelf, dat hij in niet al te beknopten vorm een inzicht wil geven in de ontwikkeling van onze litteraire kunst, het groote geheel in zijn wording laten zien, op belangrijke details een helder licht laten vallen. In de uitvoering van dit plan heeft hij ons niet bepaald iets nieuws kunnen brengen, maar volgt hij de wegen, welke professor Kalff reeds had aangelegd, ofschoon toch al meer en meer de overtuiging veld wint, dat deze hier en daar nog verlegd zullen moeten worden.

Maar de woorden, die Prinsen na deze eerste doelverklaring laat volgen, geven vooral de karakteristiek van zijn boek: „Ik heb hierbij niet gestreefd naar onpersoonlijkheid. Waar ik schoonheid vond, daar heb ik getuigd; wat mij minderwaardig leek, heb ik als zoodanig gesignaleerd. De noodzakelijke dorheid en eentonigheid, die met een bloote mededeeling van de feiten gepaard moet gaan, heb ik daardoor misschien kunnen vermijden".

„Men zal het natuurlijk niet altijd met mij eens zijn; moge het

[1]) Door Dr. J. Prinsen J. Lzn. Nijhoff, 's Gravenhage (748) f 6.—, geb. f 7.50.

boek dan prikkelen tot eigen verder onderzoek, tot het bevestigen of zuiveren van eigen gevoel en oordeel".

Zóó kan men dit boek aanvaarden en zal men den auteur dankbaar zijn voor zijn persoonlijke inzichten, die zeer dikwijls juist en scherp zijn. Met een enkel woord weet hij vaak een schrijver te typeeren, het hoofdstreven eener richting, den gang der stroomingen aan te wijzen. Maar met dat al, gelijk hij zelf het voorzag, stuit men herhaaldelijk op uitspraken, waarin men onjuistheid voelt of die uitlokken tot verzet.

Zoo reeds in den aanvang, waar hij zegt: „Naast den Germaansch-Christelijken geest is er een Romaansch-paganistische en dit niet enkel gedurende de Middeleeuwen. Door gansch onze historie loopen beide stroomingen tot op dezen dag". Hier heeft Prinsen het standvastige verbonden met het veranderlijke, het wezenlijke met het toevallige, en juist omdat hij deze elementen niet van elkaar heeft gescheiden, is hij gedwongen een bladzijde verder te erkennen: „Zijn nu deze beide stroomingen, de Romaansch-paganistische en de Germaansch-christelijke, de beide vaste lijnen, waaromheen we de letterkundige verschijnselen kunnen gegroepeerd waarnemen, zoo, dat we het geheel tot in zijn uiterste uitloopers vrij en klaar kunnen overzien? Ik vrees ervoor. Er is bijna geen verschijnsel, of er is iets van beide in. We kunnen deze beide stroomingen wel uit de verte in het groote volgen, maar zoo gauw als we van onze hoogte afdalen en in het vlakke veld de détails willen bekijken, dan missen wij alle overzicht".

Deze bevinding had Prinsen moeten waarschuwen, dat hij de bedding der beide stroomingen te willekeurig heeft getrokken en uit de toevallige plaatsen van herkomst tijdens de een of andere periode, geen bijvoegelijke naamwoorden had mogen smeden. Hij ziet toch zelf dat er weer andere tijden zijn in onze litteratuur, waarop men omgekeerd zou moeten spreken van de Romaansch-Christelijke en de Germaansch-paganistische strooming. John Kelman heeft het juister gezegd, wijl hij algemeener bleef: that constant struggle between paganism and idealism which is the deepest fact in the life of man, and whose story, told in one form or another, provides the matter of all vital literature. Deze strijd tusschen geest en stof, „the battle between the flesh and the spirit", vindt hij zoowel in de oud-klassieke als in de middel-

---

John Kelman: Among Famous Books (Preface.)

eeuwsche en nieuwere letteren: for human nature does not greatly change, and its deepest struggles are the same in all generations. — Mij dunkt, als Prinsen dat voor oogen had gehouden, zou hij den loop der stroomingen scherper hebben kunnen aanwijzen in zijn boek, en was dan ook tot een steviger constructie gekomen van zijn boek. Hij zou dan ook zeker zijne opvatting omtrent het wezen der middeleeuwsche maatschappij en van het latere humanisme misschien wel hebben gewijzigd: „In de middeleeuwsche maatschappij gaat de eenling op in de groote, allen omvattende Christelijke Kerk. We zagen den band knellen, maar hij blijft stevig en vast. Totdat het Humanisme komt en zijn woord van verlossing spreekt, of — het menschdom lokt in een poel van jammer en ellende, al naar men zijn standpunt innemen wil".

„Te ontkennen valt het niet, het Humanisme heeft de eenheid van de Christelijke Kerk voor goed verbroken, heeft het individu vrijgemaakt, stelt den paganist, fier en steunend op de kracht van zijn eigen geest, tegenover den vromen geloovige, die wortelt in de Godsopenbaring".

„De humanist gaat tot de wijsbegeerte der Grieken, gaat tot Plato, tot de leer der Stoa, wier basis is het woord van Socrates: Ken u zelven. Dit woord heeft de eenheid der Kerk onherroepelijk vernietigd. Wie dit als levensleer en grondslag van zijn denken aanneemt, breekt met de Kerk, erkent de persoonlijke souvereine vrijheid van ieder individu om voor zich zelf naar de uitspraak van zijn eigen geweten, zijn eigen denken uit te maken, wat goed is en wat slecht, zijn eigen weg van zedelijkheid af te bakenen, vrije kritiek uit te oefenen over alle menschelijk werken en denken"....

Ik sta zoo lang stil bij deze beschouwingen, omdat men ze overal als onomstootbare waarheid herhaald vindt, en ze toch, naar mijn bescheiden meening, zoo weinig houdbaar zijn. De kennis der Latijnsche en Grieksche oudheid is velen te machtig geweest in hun strijd tusschen geest en stof, „between paganism and idealism, between the flesh and the spirit"; zij waren blij een levensleer te vinden, geheel gereed voor hun minder ideëele neigingen; en om den schoonen vorm hebben zij al vaak den inhoud aanvaard, aanvankelijk bij verrassing en later uit mode. Maar Prinsen moet niet vergeten, dat de kentering kwam, toen men de Christelijke kiemen ontdekte in Plato en Socrates en Epictetus, en men begreep het meerdere voor het mindere te

hebben verworpen. Men zag weer in, dat het „ken u zelven" in het Evangelie dieper zin nog had dan bij Socrates, en Thomas van Kempen brak niet met de Kerk, toen hij in datzelfde woord den grondslag vond van alle geestelijk leven.

„Ook zijn er humanisten geweest die vrome Christenen waren", geeft Prinsen toe, en daarmede heeft hij feitelijk zijn eigen stelling reeds aangetast. Het humanisme als paganistische levensleer heeft slechts een korten bloei gehad, een sprongvariatie, die niet standvastig bleek; het humanisme als kennis der oude beschaving werd door Kerk en geestelijke orden misschien wel het meest bevorderd; in elk geval té veel, omdat de ontwikkelingsgeschiedenis der Christelijke cultuur plotseling en voor eenigen tijd uit eigen baan gebogen werd.

* * *

Het ligt niet in mijne bedoeling met den vinger bij elken regel dit boek te doorloopen. Ik wil liever hier en daar eenige karakteristieke, verrassend juiste opmerkingen van den schrijver aanwijzen, waardoor hij personen, toestanden of werk met epigrammatische raakheid weet te treffen.

Maerlant noemt hij „de eerste mooie dichterfiguur in onze letterkunde", maar sprekend over „Der Naturen bloeme", de door Maerlant uit het Latijn vertaalde „natuurlijke historie" van Thomas Cantimpratensis, zegt hij: „op den oningewijde, die ze hoort voorlezen, kunnen ze thans soms den indruk maken, dat hij met de gedichten van den Schoolmeester te doen heeft".

Den opkomenden derden stand vergelijkt hij met een straatjongen: „Ik kan mij voorstellen, dat een bengel van een jaar of tien, de pooten van een meikever uittrekt en dol plezier heeft, als het beestje nog op anderhalven poot probeert voort te scharrelen. Toch behoeft die jongen nog geen kwaad hart te hebben en over een jaar of vijf, zes, zal hij zelf niet gelooven dat hij tot zoo iets in staat was. De opkomende derde stand is de straatjongen, niet kwaad van aard overigens, die het machtig leuk vindt, als hij de groote menschen er eens fijntjes ziet inloopen en als hij zelf een handje kan meehelpen, geniet hij nog meer".

En elders geeft hij kort, maar krachtig de karakteristiek van het drietal grooten uit onze gouden eeuw: „Hooft, de sierlijke kristallen kroonluchter van fijn Venetiaansch glas; het milde

kaarslicht in zilveren rijkdom, streelend en aaiend zich weerkaatsend in het weeldrig bloemwerk, geestig flikkerend in de breede facetten".

„Breero, een Hollandsche kermis, een zee van walmende, rosse lichten en hoog in de lucht de gloed van schel witte ballons; om u heen knallen, grillig slingerend de voetzoekers. Druk en verbijsterend soms; maar op eenigen afstand de grootsche massa, de aangrijpende eenheid, de breede dampwolken, fantastisch verlicht door den hellen en rossen gloed, wegdonkerend en vervloeiend in dof paarse, geheimzinnige wijdte; en de geluiden smelten saam in een eentonige dreuning".

„Vondel, de avondzon door een hoog, kleurrijk kerkvenster; uit den violetten gloor, de fluweelige, mysterieuze kleur-warmte, flitsen op de klaterende paarsen, de gouden gelen; figuren groepeeren zich in stille aanbidding, hoog omlijnd door de zachte neiging van den strakken gothischen boog, die zich verliest in de dommelige gewelven. Ver weg klinkt een orgeltoon, zwevend door de zuilenrijen: Gloria in excelsis".

In Cats weet hij te onderscheiden den vervelenden orgeldraaier van den gemoedelijken, vriendelijken, begaafden volksprediker, hetgeen anderen, na het felle oordeel van Busken Huet, wel eens hebben vergeten te doen. Na een enkele bladzijde aangehaald te hebben, barst hij uit, om spoedig weer, zich zelf beheerschend, het goede te erkennen:

„Nietwaar, dit is zoo laf, zoo beneden alles wat nog maar kunst heeten kan, hier openbaart zich een zoo krenterige zelfzucht in dit vlotrijmend gezeur, getooid met meer dan zoutelooze aardigheden, dat wie Cats den vaderlijken volksdichter bij uitnemendheid noemen hoort, met walging voor dichter en volk beiden moet worden vervuld. En die Cats bestaat; men kan hem niet wegmoffelen. Maar gelukkig is er nog een andere, de begaafde volksprediker, die alleraardigst en gezellig in den volkstoon vertellen kan, zonder dat men het volk gebrek aan smaak behoeft te ontzeggen, met pakkende beelden en exempelen zijn volkswijsheid en volkslevensleer weet aantrekkelijk te maken, in den breeden, rustig voortkabbelenden vloed van zijn woorden en leeringen wel inderdaad de practische, nuchtere volksziel weerkaatst van den 17den eeuwschen Hollander.

Van Tollens moet hij niets hebben: „op die vunze lauweren is de voos-geestdriftige Tollens langzamerhand ingedommeld".

Van Haverschmidt, den dichter van „Snikken en Grimlachjes van Piet Paaltjens", heet het: „hier is iets zeer persoonlijks en eigens. Wat leefde o.a. in Byron en Heine heeft in hem een apart karakter gevonden. Wie in zijn gedichtjes Hollandsche blijgeestigheid meent te moeten toejuichen (o.a. Jan ten Brink) heeft het geheel mis. Hier spreekt wel telkens het schrijnend wee van het leven; hier is een spelen met teedere gevoelens, dat telkens uitschiet in een pijnlijken lach om het treurige, doellooze van het bestaan".

Voor Conscience gaat zijn hart open, Poirters noemt hij „den heerlijke", de „Camera Obscura" van Beets „de sublieme", en durft er bijvoegen, wat velen vóór hem misschien wel eens stil gedacht hebben: „Geen der novellen van Potgieter komt het beste der Camera nabij".

Justus van Maurik vindt hij zoetelijk, maar aan Melatti van Java heeft hij „aangename herinneringen". Hij heeft een zeer nuchteren kijk op het schoonheidsgevoel der menschen: „want ik ben er onwankelbaar vast van overtuigd, dat de menschheid in haar geheel het nimmer zoo ver brengen zal, dat zij door kunst als Gezelle's „Schrijverke" of Göthe's „Ueber allen Gipfeln" direct eerlijk en oprecht als door de opperste schoonheid wordt getroffen. Er zullen altijd wel geesten blijven, ze mochten dan in de vroegere burgermaatschappij millionair of loonslaaf geweest zijn, die „Kom Karlineke" of „Aan den oever van een snellen vliet" heel wat leuker en aandoenlijker vinden".

Dat is alles waar; goed gezien en goed gezegd; en de boutadevorm, dien de schrijver hier en daar aanneemt, kan geen schade doen aan de juistheid zijner meening.

Maar Dr. Prinsen, die zelf zegt niet-onpersoonlijk te willen zijn, zal best begrijpen, dat wij zijn individueele opvattingen niet altijd kunnen deelen.

Zijn oordeel over Zuster Hadewych, die toch fijn proza schreef en wier geestelijke liederen van mystieke liefde zoo rijp zijn van hoog gevoel en heerlijke melodie, lijkt ons onverklaarbaar:

„Er is stellig een soort genot in, den geestesstaat van Hadewych te ontleden, de diepte van deze ontredderde ziel te peilen, contact te krijgen met de phosphoresceerende trilling van dit buitenaardsch wezen, en ik kan mij voorstellen dat zij in eene periode als de onze, die verfijning en vergeestelijking zoekt, door enkelen met liefde wordt gelezen en bestudeerd, maar ik meen, dat we

hiervan moeten doordrongen blijven, dat een kunst, die gebaseerd is op zoo grenzenlooze versmading van het leven en verachting van al het menschelijke, nimmer groote en machtig levende kunst kan zijn".

Van levensversmading houdt dr. Prinsen niet, en daaruit is te verklaren wellicht dat hij over het geestelijk lied der middeleeuwen wat vluchtig heengaat en bijna alleen maar even stilstaat met bewondering, waar in naïef-realisme het geestelijke aanschouwelijk wordt voorgesteld.

Zelfs voelt men, hoe niettegenstaande zijn onverholen waardeering van Gezelle, hem diens eigenlijke schoonheid, zijn ongedwongen vergeestelijking van al wat zijn oog aanschouwt en zijn oor beluistert en zijn harteklop versnelt, verborgen blijft. Wat dat betreft weten J. Thomson (Religieuze Poëzie) en Dr. J. van der Valk (Onze Letterkunde) heel wat dieper binnen te dringen in het gevoels- en gedachtenleven van andersdenkenden.

In den strijd „between the spiritual and the material" staat dr. Prinsen zonder eenigen twijfel in de gelederen van het stoffelijke. Van Herman Teirlinck's „Mijnheer Serjanszoon, Orator didacticus" (hij moet weten dat het verleden jaar, in den Haag, zonk als een baksteen) zegt hij: „dat is een boek, waarover ik geen kwaad zou kunnen hooren. Het is het allervoortreffelijkste, dat voor mij ooit een Vlaming geschreven heeft. Daar geef ik nou eens de heele Vlaamsche litteratuur voor kado, om met van Deyssel te spreken". Nu ja, dat mag een spontane uiting van bewondering zijn, maar het is toch ook een miskenning der Vlaamsche letterkunde, die wel wat beters heeft voortgebracht dan het schijnbaar eenvoudig-eerlijke, in den grond echter brutaal-cynische dingetje van den Orator didacticus.

Zoo staan wij tegenover dr. Prinsen op menig punt. Niet omdat hij Schaepman „abfertigt" met een paar koele woorden, Van Meurs niet eens schijnt te kennen en dergelijke nalatigheden. Neen, vooral en bijna alleen zouden wij durven volhouden, omdat hij, de man die zwelgt in „Pallieter", die Byron en Shelley geen verwijt wil maken van hun „afwijkingen der gewone moraal", die van Deyssel, tot rijper ondervinding, smaak en oordeel gekomen, waar hij strakker wordt in zijn oordeel over Zola, afvalt en zielig vindt, in tegenovergestelde gelederen in den strijd van „paganism and idealism" staat.

Daarom gelooven wij dat het handboek van Prinsen slechts

een handboek kan zijn voor hen, die eerst de nuchtere feiten, de geleidelijke ontwikkeling van onze litteratuur hebben bestudeerd, om met een eigen oordeel en een gevestigde wetenschap te staan tegenover zijn suggestief leeraarschap. Ik voor mij zou zijn boek niet gaarne missen in mijn boekerij, maar voor dengene, wiens intellect nog een tabula rasa is wat betreft litteraire kennis, zou ik de diepe, misschien onuitwischbare krassen van dezen eenzijdig aangelegde, ofschoon eerlijk en ruim bedoelende, niet onschadelijk vinden.

A. GIELEN.

WILLIAM WILKIE COLLINS

William Wilkie Collins werd 8 Januari 1827 geboren te Londen. Met zijne ouders verbleef hij een zevental jaren in Italië en toen hij terugkeerde in Engeland, was zijn plan in den handel te gaan. Maar nog geen twintig jaren oud, zag hij reeds af van dit ondernemen en legde zich toe op de studie der rechten. Ook daar scheen zijn roeping niet te liggen en spoedig trok hij zich van dit terrein terug. Hij zocht en vond eindelijk den weg, zijn talenten te ontwikkelen.

In 1847 had hij een levensschets geschreven van zijn vader, en hierover was hij (en waren dus waarschijnlijk ook de lezers) zóó voldaan, dat hij besloot zich te wijden aan de letteren. Reeds in 1850 gaf hij een historischen roman uit: *Antonina, or the Fall of Rome.* Hij wist nu welken kant hij uit moest, en toen hij in dezen tijd kennis maakte met Charles Dickens, werd zijn besluit om schrijver te worden, nog vaster bevestigd.

Toen Collins overleed in 1889, kon men zeggen, dat hij een der meest gelezen romanschrijvers was van Engeland.

Door het ongewoon boeiende van *The Woman in White* (1860) had hij al aanstonds de aandacht getrokken van het publiek, en wij kunnen gerust verklaren, dat deze roman een der spannendste verhalen is der Engelsche litteratuur. Van het begin tot het einde weet de schrijver zijne lezers vast te houden, en door een opgewekte en slechts geleidelijk bevredigde nieuwsgierigheid wordt men gedwongen te lezen tot het einde.

No Name, dat verscheen in 1863, was niet als het voor-

gaande, een roman van enkel avonturen en verwikkelingen, doch tevens een karakterstuk. Ook dit boek won de gunst van het publiek.

In *Armadale* (1866) komen weer de eigenschappen klaarder aan den dag, waarmede Collins zijne lezers bij zijn eerste optreden wist te boeien: de vernuftige aaneenschakeling der gebeurtenissen, het dramatisch-aangrijpende van het onderwerp en de verrassende ontknooping.

Doch hier was nog iets anders, dat opzien baarde en het boek bekend maakte. *Armadale* verscheen in afleveringen, en toen de dertiende uitkwam, stierven op een schip te Liverpool twee mannen door vergiftiging met kool-dioxyde, juist zooals de schrijver Miss Gwilt in zijn verhaal laat omkomen, terwijl zij van plan was met hetzelfde middel Armadale te dooden. Het meest treffende van 't geval was echter, dat de naam van het schip, waarop het ongeluk plaats had, ook „Armadale" was.

Met *The Woman in White*[1]) gaf Collins het voorbeeld van een geheel nieuwen romanvorm. Hij laat het verhaal, of beter gezegd, gedeelten daarvan, door verschillende personen doen.

Eerst is Walter Hartwright, teekenmeester, 28 jaren oud, aan het woord. Hij vertelt dat professor Pesca, dien hij het leven redde, uit dankbaarheid hem eene goede betrekking heeft bezorgd op Limmeridge House in Cumberland. Hij zal daar schilderlessen moeten geven aan Laura Fairlie en haar half-zuster, Miss Marian Halcombe.

Op den vooravond van zijn vertrek, na te Hampstead afscheid te hebben genomen van zijne moeder en zuster, wandelt hij langs een eenzamen omweg naar het huis, waar hij zijne kamers heeft. Plotseling staat een jonge, bleeke vrouw voor hem, die opgewonden en zenuwachtig vraagt of dit de weg naar Londen is. Hij onderhoudt zich eenige oogenblikken met het meisje en zoekt voor haar een rijtuig. In den loop van het gesprek bemerkt hij, dat zij bekend is met Limmeridge House. Reeds is zij weggereden als twee mannen voorbijkomen, die haar blijkbaar zoeken. Hij verneemt dan dat zij eene vluchtelinge is uit het krankzinnigenhuis.

Den volgenden dag komt Hartwright te Limmeridge Hall. Marian

---

[1]) Hiervan verscheen een Nederlandsche vertaling: *De Vrouw in het Wit.* Belinfante, den Haag.

Halcombe is een kloeke jongedochter, „a masculine-looking woman"; Laura Fairlie vindt hij bizonder mooi, en haar oom en voogd Frederick Laurie een zenuwlijder, die alleen aan zich zelf denkt en voor alles met rust wenscht te worden gelaten.

In een gesprek met Marian rept hij even van de zonderlinge ontmoeting met de witte vrouw. En 't blijkt dat haar naam Anne Catherick moet zijn.

Na verloop van slechts weinige maanden voelt Hartwright, dat hij zijn hart heeft verloren aan Laura. Miss Halcombe waarschuwt hem echter, dat zijn liefde hopeloos is; het huwelijk van Miss Laura immers met Sir Percival Glyde was sinds lang bepaald en zou binnen kort plaats hebben.

Hartwright meent nu niet langer te Limmeridge House te kunnen blijven en hij zegt de betrekking op. Nog voor hij is heengegaan ontvangt Laura een ongeteekenden brief, waarin zij gewaarschuwd wordt tegen een huwelijk met Glyde, door iemand, die zich noemt de beste vriendin van Laura's moeder. Twee dagen later ontmoet Hartwright Anne Catherick, die hem mededeelingen doet. Zonder reden was zij door Sir Percival Glyde opgesloten als krankzinnige en zij had dan ook den brief geschreven.

Mr. Gilmore, de zaakwaarnemer der familie Fairlie, besluit dan den waarschuwenden brief op te zenden aan Sir Percival en uitleg te vragen. Voor er antwoord is gekomen, heeft Hartwright het huis, waar hij gelukkig was geweest, reeds verlaten.

De geschiedenis wordt nu voortgezet door genoemden zaakwaarnemer. Op verzoek van Walter Hartwright schrijft hij dezen wat er sinds zijn vertrek is geschied. Daarin komt ook voor de verklaring, die Sir Percival heeft gegeven. Anne Catherick was de dochter van een zijner vroegere bedienden, en wijl hij gezorgd had, dat ze kon ondergebracht worden in een particulier, in plaats van in een openbaar gesticht, had ze hem beschouwd als de oorzaak van haar opsluiting. De brief was dus een gevolg van haar ziekelijken wrok tegen hem. Altijd volgens de verklaring van Sir Percival zelf.

Verder vertelt de zaakwaarnemer over het vermogen van Laura. Haar vader, Philip Fairlie, had haar Limmeridge House vermaakt, een vermogen van 20.000 pond en een lijfrente van dit bedrag. Bij haar dood zou deze laatste overgaan op de zuster van haar vader, Eleanor, gehuwd met een Italiaanschen edelman Fosco. Daar waren nog verschillende bepalingen, die echter door Sir

Percival werden gewijzigd ten zijnen gunste. Hetgeen al dadelijk eenig wantrouwen wekt omtrent zijn bedoelingen. Nu komt Marian Halcombe aan het woord en de aanteekeningen in haar dagboek geven verder inzicht in het verloop van den roman. Daaruit vernemen wij het volgende: Laura vraagt Sir Percival van haar af te zien, wijl zij hem niet kan liefhebben. Maar deze antwoordt heel hoffelijk, dat het minste wat zij hem bieden zal, in zijn schatting meer waarde heeft dan hij ooit van een andere kan verwachten. Het huwelijk heeft plaats. Marian krijgt van Percival toestemming om bij hem te komen wonen en zijn vrouw gezelschap te houden. De Italiaan Fosco en Percival blijken al heel spoedig bandieten te zijn, die het gemunt hebben op het geld van Laura. De „masculine-looking woman", Marian Halcombe, waakt over de belangen van haar zuster. Zij luistert een gesprek af, waaruit blijkt dat de heeren booze plannen hebben. Dan breekt het dagboek af; de schrijfster is ernstig ziek en weet niet wat er rond haar gebeurt.

Verder komen er nog verschillende getuigenissen van een dokter, een keukenmeid, een ziekenverpleegster. Maar feitelijk geeft toch Walter Hartwright de rest van het verhaal; want na zijn terugkeer uit Zuid-Amerika kwam hij door nauwkeurig onderzoek tot de kennis van wat er tijdens Marian's ziekte was voorgevallen, en het overige beleefde hij zelf.

Wat was er geschied? Door list had Percival zijn vrouw laten opsluiten in een krankzinnigenhuis onder den naam van Anne Catherick, die men ergens gevangen hield. Anne stierf echter en zij werd met groote plechtigheid begraven als Mrs. Laura Glyde.

Marian vertrouwde de zaak niet; zij had te veel opgevangen van het gesprek der beide schurken. Zij bezocht nu de gewaande Anne Catherick en ontdekte tot haar groote vreugde, dat deze inderdaad Laura was. De arme vrouw werd bevrijd. Percival komt bij een brand om het leven. Het bleek dat hij de onechte zoon van zijn vader was, en wijl hij dacht, ten onrechte, dat Anne Catherick het geheim zijner geboorte kende, (dat hem van den titel en de bezittingen zijns vaders zou berooven), had hij haar eenvoudig als waanzinnige van het tooneel laten verwijderen.

Na Percival's dood huwt nu eindelijk Walter Hartwright met zijne Laura. Wettelijk moest echter eerst nog verklaard worden dat zij niet dood was en in hare plaats een andere werd begraven. Walter, die toevallig heeft vernomen dat Fosco lid was van

een geheim genootschap in Italië en wijl hij zijn eed had gebroken, gezocht werd om met den dood te worden gestraft, dwingt daardoor Fosco te verklaren dat Laura inderdaad Laura is, en haar dood een verzinsel was. Fosco vlucht, na deze verklaring te hebben gegeven, naar Frankrijk, waar de bloedige wraak van zijn eedgenooten hem treft en hij vermoord wordt.

De anderen zijn natuurlijk gelukkig.

Dit verslag geeft maar ten halve een kijk op de werkwijze van Collins, want het is ondoenlijk al de vernuftige vondsten aan te geven, waarmede hij de spanning gaande houdt en den lezer verhindert ontijdig achter de schermen te zien.

Men heeft hier te doen met een echten ontspanningsroman. Geen zware problemen tracht de schrijver even op te lossen, gelijk dat zoo heel vaak gebeurt in moderne boeken; geen sociale wanverhoudingen worden bestreden; geen onrijpe wijsheden verkondigd. Hij wil den lezer vasthouden, boeien; hem dwingen het boek niet uit de hand te leggen alvorens het ten einde is. Men zou kunnen zeggen, dat juist zulke boeken de echte romanverslinders kweeken, die hun werk laten staan om hun verhaal voort te zetten en die den slaap niet kunnen vatten alvorens zij weten hoe het afloopt met held of heldin.

Ik wil het niet tegenspreken; maar een zwakkeling kan zich aan alles verslaven, terwijl een, die zelfbeheersching kent, onschadelijk genot vindt omdat hij met mate geniet.

A. GIELEN.

G. K. CHESTERTON'S MAGIC[1])

Men verhaalt dat bij een diner, waaraan ook Kardinaal Wiseman was aangezeten, het gesprek liep over romans en romanschrijven, en de stelling werd opgezet, dat geen goede roman kon geschreven worden tenzij volgens de beproefde methode, waarbij de ‚hij' en de ‚zij' na veel wisselvalligheden en wederwaardigheden elkaar de hand reiken om in het huwelijksbootje te stappen en gezamenlijk hun verder leven te ontwikkelen. Wiseman nam de verdediging

[1]) In Hollandsche vertaling: De Magiër.

der tegenovergestelde meening op zich en beloofde als bewijs zijner stelling een roman te schrijven, waarin het zoo noodzakelijk bestanddeel zou ontbreken. Kort daarop verscheen *Fabiola*.

Iets dergelijks zou de oorsprong zijn van Chesterton's *Magic*. In een studie over Bernard Shaw had Chesterton den modernen, materialistischen tooneel-virtuoos nogal afgebroken. Shaw voerde tot zijn verdediging aan dat afbreken gemakkelijk werk was, vergeleken met het schrijven van gangbare tooneelstukken. Chesterton zou de uitdaging hebben aangenomen en naar aanleiding daarvan *Magic* hebben geschreven.

Wat er van zij, zeker is dat Chesterton's tooneelstuk begrijpelijker wordt, wanneer men het stelt tegenover Bernard Shaw's tooneel. Shaw leeft in het tegenwoordige en de stof, die vergaat; het geestelijke en bovenzinnelijke is voor hem nonsensland, een sprookje, waaraan geen werkelijkheid ten grondslag ligt. *Magic* beweegt zich in de wereld der geesten, die macht hebben over den mensch en ingrijpen in zijn leven. Onzichtbaar voor lichamelijke oogen doen zij hun tegenwoordigheid gevoelen en boezemen ook den meest ongeloovige een eerbiedig ontzag in.

De Magiër, die zich veel heeft ingelaten met spiritisme, heeft daardoor een zekere macht gekregen over de booze geesten, waarvan hij echter tot nu toe geen gebruik heeft gemaakt. In het voorspel treedt hij op gekleed in langen mantel, gehuld in een kap, die nagenoeg geheel zijn gelaat verbergt. Patricia Carleon wandelt in den tuin. Het Iersche meisje gelooft in feeën en verwijlt gaarne in 't schemeruur in de donkerte der boomen, waar haar verbeelding wezens ziet van een andere wereld. Met deze twee personen, die beiden gelooven in het bovenzinnelijke, opent het stuk als een vingerwijzing van de strekking, die Chesterton in *Magic* heeft willen leggen.

Het bosch-tooneel en de beide personen van het voorspel beginnen nu langzaam te vervagen en gaan eindelijk over in een tuinkamer van het hertogelijk huis, waar Rev. Cyril Smith, rector van de plaats, zit te wachten op de komst van den hertog. Kort daarna komt Dr. Grimthorpe op. Rev. Smith is gekomen om den hertog geldelijken steun te verzoeken voor het oprichten van een model-herberg; het doel van Dr. Grimthorpe's bezoek is den hertog te vragen iets af te staan voor het comité, dat zich gevormd heeft om de oprichting van een model-herberg te verhinderen. De hertog geeft £ 50 aan Smith en £ 50 aan Grimthorpe. Behalve

deze ongezonde onpartijdigheid heeft de hertog nog de eigenaardigheid te pas en te onpas zinspelingen te maken op geschiedkundige en andere feiten, die niet het minste verband houden met het onderwerp van gesprek en als zoodanig onvermijdelijk gevolgd worden door een stilte van onbegrensde verbazing.

Morris Carleon, broeder van Patricia, die met deze onder voogdij staat van den hertog, wordt dien avond terug verwacht uit Amerika; en weldra hoort men een vroolijke stem in de gang, die de komst van den verwachte aankondigt.

Het aantal personen is nu voltallig en Chesterton kan zijn thesis, spiritualisme tegen materialisme, gaan uitwerken.

De stelling is opgezet in het feeënland van Patricia en den Magiër, wordt verder eenigszins uitgewerkt in het volgende gesprek tusschen Rev. Smith en Dr. Grimthorpe over den vertrouwelijken omgang der Carleon-familie met heksen, feeën en dergelijke wezens uit een andere wereld. De discussie wordt echter eerst recht geanimeerd als het gordijn opgaat voor het tweede bedrijf en het tooneel een kamer te zien geeft in het huis van den hertog, waar alles in gereedheid is gebracht voor de vertooningen van den Magiër.

De Magiër is op met Patricia en Morris komt eens kijken naar de toebereidselen. Het eene voorwerp na het andere neemt hij op van de goocheltafel en hij weet haarfijn te vertellen van dubbele bodems en geheime veeren, elastieke en ijzerdraden en andere kunstgrepen, die des goochelaars zijn.

Morris. O, de meeste geheimen zijn eenvoudig genoeg als je eens het apparaat kent. *(De dokter en Smith komen op in ernstig gesprek, maar zwijgen als zij naderbij komen.)* Ik wou dat we alle oude apparaten van alle oude priesters en profeten hadden sinds het begin van de wereld. Ik voor mij geloof dat de meeste oude mirakelen eenvoudig een kwestie is van schuifpaneelen en ijzerdraad.

Magiër. Ik begrijp u niet goed. Welk oud apparaat zoudt u op 't oogenblik wenschen te bezitten?

Morris *(losbarstend met al de razernij van den jongen vrijdenker).* Wel, mijnheer, op 't oogenblik zou ik dat oude apparaat wenschen te bezitten, dat staven in slangen veranderde. Ik zou gaarne dat vernuftige toestel willen bezitten, dat water te voorschijn bracht uit te rots, toen die oude man Mozes er een tik op geliefde te geven. 't Is jammer dat we die machinerieën kwijt

zijn. Ik zou die oude goochelaars wel hier willen hebben, die zich patriarchen en profeten noemden in je kostbaren bijbel....

Patricia. Morris, je moet zoo niet spreken....

Morris. Wel, ik geloof niet in godsdienst....

Wij zijn midden in de discussie. Morris mag nog eenigen tijd doordraven op zijn materialistisch stokpaardje, totdat een kleinigheid de balans naar den anderen kant doet doorslaan.

De Magiër is begonnen zijn toeren te vertoonen. Een schilderij aan den wand begint eensklaps te schommelen.

Morris. Dat kun je doen met ijzerdraad.

Een stoel valt plotseling om.

Morris. Je.... wel.... dat.... iedereen weet dat... een beweegbare plank. Maar dat roode licht daar van kleur doen veranderen, dat kun je evenmin als Jozuah de zon en de maan kan doen stilstaan. *(De roode lamp aan 't einde van den tuin wordt blauw. Allen kijken zwijgend toe).*

Morris *(de stilte verbrekend met hooge, onnatuurlijke stem).* Wacht even! Wacht even! Ik heb het! Ik snap je! *(hij loopt woest de kamer op en neer, op zijn nagels bijtend).* Je neemt een ijzerdraad... Neen, dat kan niet... Kunnen het spiegels zijn?... *(plotseling met een schreeuw)* Ik heb het! Ik heb het! Twee lichten op elkaar! Waarom niet? Als je een groen licht doet schijnen op een rood licht....

(Plotselinge stilte.)

Smith *(zacht tot dokter).* Dan krijg je geen blauw.

Morris kan het raadsel niet oplossen en holt naar buiten om het verschijnsel nader te onderzoeken; eenigen tijd later vernemen we dat hij met ijlkoortsen te bed ligt.

Het rood-blauwe licht kan niemand natuurlijk uitleggen. De hertog, de dokter, Smith, Patricia trachten achtereenvolgens van den Magiër het geheim zijner kunst te weten te komen, totdat deze eindelijk verklaart, dat hij het gedaan heeft door middel van de booze geesten, die hem onderworpen zijn.... en niemand gelooft hem, behalve Patricia.

Magiër. Geen erger dweper dan een godloochenaar. Ik moet nadenken.

Dokter. Waar gaat u heen?

Magiër. Ik ga God vragen, wiens vijanden ik gediend heb, of ik nog waardig ben een kind te redden. *(Hij gaat den tuin in en loopt op en neer gelijk Morris gedaan heeft. Patricia volgt*

hem langzaam; een lange stilte volgt; de personen in de kamer stampen en loopen onrustig op en neer; de duisternis neemt toe.)

De kamer is vol onzichtbare wezens, die de verschillende personen stijf doen staan van schrik; de Magiër is er in geslaagd tegen beter weten in een natuurlijke uitleg te bedenken voor zijn geestesvertooning. Hij keert terug tot de deur van de tuinkamer en bezweert de geesten, die verdwijnen. *(Af naar ziekenkamer.)*

Patricia *(terug uit de ziekenkamer).* O, Morris is zooveel beter! De Magiër heeft hem zoo'n mooie geschiedenis wijsgemaakt hoe hij zijn toer gedaan heeft.

(Magiër op.) Wel! hoe heb je 't klaargespeeld? *(van alle kanten).*

Magiër. Ik zal het niet vertellen; als ik de leugen vertelde, die ik aan Morris verteld heb ....

Smith. Wel?

Magiër. Je zoudt me gelooven, gelijk hij mij geloofd heeft. Je kunt niet bedenken hoe dat *(wijzend op licht)* natuurlijk in z'n werk gaat. Ik alleen heb gevonden hoe het gedaan zou kunnen worden .... nadat ik het eerst gedaan heb door tooveren. Maar als ik je een natuurlijken uitleg geven zou ....

Smith. Wel?

Magiër. Zou je een half uur, nadat ik dit huis verlaten had, allemaal verklaren hoe het gebeurt.

„Wonderful man, Bernard Shaw!" zegt de hertog in het stuk in een zijner onberekenbare uitvallen.

Wonderful man, G. B. Chesterton!

Amsterdam. L. P. P. FRANKE S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen.

Wij ontvingen nu eerst *Le Correspondant* van 10 Juni. George Fonsegrive zet zijn beschouwingen voort. *De Taine à Péguy. — L'Evolution des idées dans la France contemporaine. II. Le Tournant littéraire.* Reeds in 1833 schreef Musset in „Rolla":

Les monts sont nivelés, la plaine est éclaircie;
Vous avez sagement taillé l'arbre de vie;
Tout est bien balayé sur vos chemins de fer,
Tout est grand, tout est beau, mais on meurt dans votre air.

Een halve eeuw later stemde de generatie van '80 Musset bij. Brunetière was niet de eenige, die zijne verontwaardiging uitsprak over het gore naturalisme van Zola. Zelfs Anatole France had harde woorden voor dien schrijver. Men zocht naar zuiverder lucht.

Eugène Melchior de Vogüé wees den weg in zijne artikelen over de voornaamste Russische romanschrijvers. Tourgueneff, Gogol, Dostoïewski, Tolstoi wenden zich niet af van de werkelijkheid, maar in de onvervalschte natuur ontdekken zij adel en grootheid. Tegenover het leed en lijden hunner helden gaan zij niet staan als koele waarnemers. Zij voelen mede en dwingen ook ons er toe. Dat was lijnrecht in strijd met de school van het barre individualisme, zooals die bloeide bij de Franschen.

Na het boek van de Vogüé, *Roman Russe*, verscheen *le Disciple* van Bourget en in zijne inleiding richt de schrijver zich tot den „jeune homme d'aujourd'hui" met de volgende waarschuwing: „Dans ce temps de consciences troublées et de doctrines contradictoires, attache-toi comme à la planche de salut à cette parole du Christ: „Il faut juger l'arbre par ses fruits". Il y a une réalité dont tu ne peux pas douter, car tu la possédes, tu la sens, tu la vis à chaque minute; c'est ton âme. Pirmi les idées qui t'assaillent, il en est qui rendent cette âme moins capable d'aimer, moins capable de vouloir. Trens pour assuré que ces idées sont fausses par un point, si subtiles te semblent-elles, soutenues par les plus beaux noms, parées de la magie des plus beaux talents".

Men ziet het, evenals de Vogüé, verdedigt Bourget de zedelijke verantwoordelijkheid van den schrijver, in tegenstelling met Zola en de zijnen. Het behoeft niet te verwonderen dat Brunetière zich aan hunne zijde schaarde en een vrijgeest als Anatole France met felle verwoedheid bleef volhouden, dat een auteur alles denken en zeggen en schrijven mag, behalve onzin.

Steeds grooter werd het getal van hen, die zich afkeerden van het naturalisme, het stupide materialisme, de verwaande vrijdenkerij. Joris Karl Huysmans, François Coppée werden Katholiek. Maar: les „intellectuels", ceux qui font profession de penser pour tous les autres, restaient dédaigneux.

Maar het manifest, dat Brunetière, in 1895 de wereld inzond, en dat durfde spreken van „faillites partielles" der wetenschap, schrikte hen op uit hun zelfgenoegzaamheid. Brunetière had door zijn vrijmoedigheid van spreken getoond, dat degenen, wier sympathie of overtuiging christelijk was of zelfs katholiek, zich niet angstig schuil behoefden te houden. En dadelijk bleek het dat er een groote schare geestverwanten in het land bestond. — Deze studie, zeer belangrijk ongetwijfeld voor allen die iets willen weten van de geestelijke opleving in Frankrijk, wordt in een volgend nummer van *Le Correspondant* vervolgd.

Zooals men waarschijnlijk vernomen heeft, werd in de Engelsche pers kort geleden beweerd, het was niet de eerste maal, dat Nederland in 1813 de Kaapkolonie zou hebben verkocht.

Dr. Hendrik Muller zond een artikel aan de *Royal Geographic Society* te Londen, om deze bewering te weerleggen. Belangrijk besnoeid verscheen het artikel in Engeland, doch nu geeft *De Amsterdammer* (1 Juli) het onverkorte artikel met aanduiding der gedeelten, welke in het Engelsche tijdschrift werden weggelaten. Het blijkt duidelijk, dat wij door Engeland eenvoudig bestolen zijn; wij waren te zwak om ons tegen zijn willekeur te verzetten, óf, zooals Willem I het uitdrukte in 1814: „wij begrijpen ten volle onze positie en dat de aarden pot niet tegen den koperen op kan".

Na de nederlaag van Napoleon bij Leipzig, toen Nederland het Fransche juk afwierp en den Prins van Oranje verzocht uit Engeland over te komen en zich te plaatsen aan het hoofd der natie, vroeg G. K. van Hogendorp de koloniën terug, welke Engeland eigenlijk in bewaring had genomen tijdens onze Fransche overheersching. Dit geschiedde 28 November 1813. Den 3den December gaf Malmesbury dit potsierlijk antwoord: „Het is zeer natuurlijk, dat Hogendorp op het juiste oogenblik van hun enthousiasme al de koloniën wenscht terug te hebben, die wij van u hebben weggenomen. Maar ik geloof dat zij bij kalmer nadenken, deze meening zullen wijzigen en overwegen, dat zij een groote militaire macht zullen noodig hebben om de Kaap en Ceylon te verdedigen, die veiliger zijn in ons bezit, dan wanneer zij hun worden teruggegeven".

Castlereagh maakte het nog bonter en zeide brutaalweg, met miskenning van alle recht: „Het is aan ons te beoordeelen, wat wij willen behouden en wat wij willen teruggeven". En zoo gebeurde het, dat wij werden gedwongen, om erger te voorkomen, afstand te doen van de Kaapkolonie en een groot deel onzer West-Indische bezittingen, zonder daarvoor zelfs eenige schadeloosstelling te ontvangen. 't Is goed, dat wij het onthouden, nu men de legende van verkoop weer ingang wil doen vinden.

De Beiaard (Juli) opent met het tooneelspel *Eva's Droom* van Felix Rutten, dat wordt voortgezet. Gerard Brom geeft den stand aan van *Rooms Peil* en blijkt weer de vriend, die wel de feilen toont, maar ook het goede en schoone in het volle licht weet te plaatsen.

Revue des deux Mondes (15 Juni) heeft een belangrijke bijdrage *La Correspondance de M. Thiers. Pendant la guerre de 1870—71. Lettres inédites de Thiers, Mignet, Duc de Broglie, Duvergier de Hauranne etc.* De nagelaten papieren van Thiers werden door Mlle Dosne vermaakt aan den Staat en daarbij de datum bepaald, waarop zij openbaar mochten worden gemaakt. Deze dag is gekomen en de *Revue* kiest thans de stukken, welke betrekking hebben op den oorlog van '70. Deze brieven stellen duidelijk in het licht de moedige en bezadigde houding van Thiers, die alles in het werk stelde om den oorlog te vermijden.

M. Robert de la Sizerane schrijft over *La Caricature et la*

Guerre. In dit tweede artikel behandelt hij eerst wat Duitschland heeft voortgebracht op dit gebied, vooral tegen Engeland; en voegt er bij, dat het imperturbabile Albion in zijn eigen tijdschriften de spotplaten overdrukt tot vermaak der lezers.

Waar hij de neutrale landen bespreekt, zegt hij: „le premier de tous les neutres dans l'ironie vengeresse et la resistance à l'oppression, c'est la Hollande, et en Hollande c'est Louis Raemaekers. Wel wat overdreven heet het: Raemaekers a sauvé son pays de l'inondation germanique. Heel vleiend zegt hij van ons land: „être une digue, la digue de la civilisation et de la liberté, semble une tradition nationale de ce pays. Il n'en est pas qui ait lutté plus souvent, plus obstinément, plus victorieusement et contre de plus formidables Puissances que les Pays-bas. Et chose curieuse, c'est aussi une tradition nationale que de lutter par la caricature.

In Studiën (Juli) spreekt W. Cramer over de *Protestantsche* Retraite-huizen. Het denkbeeld schijnt vooral uit te gaan van de modernen; en, naar het schijnt, willen zij deze huizen beschouwen als „plaatsen, waar Protestanten van verschillende geloofsschakeering zouden kunnen vinden rust en ontspanning en eene omgeving, waarin zij telkens meer tot zich zelf zouden worden gebracht en waarin zij onder geestelijke voorlichting en bijstand van een predikant hunner keuze zichzelf zouden kunnen terugvinden in de rust van de hen omringende schoone natuur, waar zij zich immers verloren in de drukte van het woelig stadsleven, in welks wieling zoovelen worden omlaag gezogen".

Zij bemerken dus het ziekteverschijnsel, de onrust, de onvoldaanheid onzer hedendaagsche maatschappij, maar of zij zien de kwaal, dat is het gebrek aan innige godsdienstige overtuiging, aan gezonde levensopvatting, aan geloof in God en betrouwen op zijne Voorzienigheid?

B. W. Speekman oordeelt over *Enrica von Handel-Mazzetti* niet zeer gunstig. „Hoe goed en fijn de schrijfster zich ook kan indenken in het gevoel van anderen, van wat voor een katholiek gemoed stootend is, schijnt zij zelf weinig te voelen. Zij heeft zich verdedigd in een eigen schrijven tegen de aanklacht van modernisme, die tegen haar is uitgebracht. Ik heb bij de lezing van haar werken, nooit aan modernisme gedacht. Maar wel heb ik altijd den indruk, dat zij geen katholiek taktgevoel heeft..... Of dit aan de vele liberaal-katholieke invloeden moet geweten worden, die op haar hebben ingewerkt, zooals wij dit in haar levensbeschrijving gezien hebben, weet ik niet, maar het is alleszins waarschijnlijk". Hij gelooft niet dat Enrica von Handel-Mazzetti een talent van de allereerste grootte zal worden.

Verder vinden wij artikelen van Fred. de Bruijn over *Roger Bacon en het Buskruit*, van L. P. Groenewegen over *De Javaansche Vorsten en hun Verleden* en van W. Hendrikx: *Dr. A. Kuyper over het Wonder*. G. Jonckbloet geeft naar

aanleiding van haar 80sten verjaardag eenige mededeelingen over de Vlaamsche schrijfster *Virginie Loveling.* Hij wijst met nadruk er op, dat het vrijzinnige en pessimistisch-vrijdenkerige den boventoon voert in al hare werken, min of meer. Daardoor is zij gevaarlijk voor katholieken en voor rechtgeloovige andersdenkenden.

In *De Gids* van Juli zet van Moerkerken zijn roman *André Campo's witte Rozen* voort, die ons tot nu toe niet zeer belangrijk lijkt. Aardiger is eene novelletje *Tehuiskomsten* aan Ada Gerlo niet zonder beteekenis opgedragen, waarin Joh. de Meester ons een kijkje geeft in het genoegelijke (!) huwelijksleven van den gelukkigen echtgenoot eener moderne, artistiek aangelegde vrouw. J. Huizinga vervolgt ook zijn belangrijk artikel over *de Kunst der van Eycks in het Leven van hun Tijd.* Schrijver stelt tegenover de nieuwe en sterk representatieve kunst der van Eycks, uit de letterkunde dier dagen datgene, wat het meest en vogue was en het sterkst den tijd representeert; dat was de Fransch-Bourgondische literatuur, waarvan hij ons een zeer aantrekkelijk overzicht geeft. Mevr. Boxman-Winkler wijdt een studie aan *The Ballad of Reading Goal* van Oscar Wilde, maar brengt het tot nu toe niet verder dan tot een ontleding van zijn karakter, eigenaardigheden en vroegere werken. Haar oordeel is soms verre van malsch. Zoo noemt zij zijn tooneelstukken leeg van inhoud; al de daarin bewegende menschen: figuren en poppen. Belachelijk was het van de Engelschen, dat zij zijn tooneelwerken begroetten als nieuwe kunst, zelfs een nieuwen Shakespeare in hem zagen. Toch ligt over al zijn werken een gratie, die zij aan Wilde's eigenaardige, Iersche geestigheid toeschrijft. Veel in de psyche van den ongelukkigen dichter, wordt, volgens haar, verklaard door de tegenstrijdige erfelijke elementen, die zijn gevoelsleven beheerschten. Zoon van een starren, Schotsch gereformeerden vader, werd hij in het katholieke Dublin geboren en opgevoed door een moeder met Roomsche sympathiën. Zij liet zelfs den achtjarigen Oscar katholiek doopen; later had hij neiging zelfs Roomsch te leven. Men zegt dat hij het plan liet varen, omdat zijn vader er zich sterk tegen verzette. Op zijn sterfbed echter heeft hij zich met de Kerk verzoend. Wie weet of de arme gedésequilibreerde geen steun en kracht had gevonden in de leer en praktijk der katholieke Kerk om zijn perverse neigingen te overwinnen, en zoo een grooter dichter en vooral een beter mensch te worden?

PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Aarts (J,). Roomsche Adel. Honderd Heiligenlevens ten gebruike van het Katholiek onderwijs. Inleiding van Rector W. V. den Hengel. (181) f 0.50.

Het eerste vijftigtal Heiligenlevens in één deeltje, reeds verschenen, hebben wij gunstig besproken, en over dit tweede deel, dat ons de andere vijftig brengt, verheugen wij ons evenzeer. De vrouwen en mannen van het hooge geestelijke leven zijn de grootste menschen geweest en hunne geschiedenis te kennen om hunne voorbeelden voor oogen te hebben, is van oneindig meer belang dan het weten van daad en leven dergenen, die in het minste, dat is in het aardsche streven, alleen merkwaardig zijn geweest. R. K. PR.

Bouman (R.). De gelukzalige Bernardinus Realino. 4de druk. Bekker, Amsterdam. (224).

Het was 2 Juli drie eeuwen geleden, dat de gelukzalige op 86-jarigen leeftijd heenging van deze wereld naar den Vader, dien hij met zoo schitterende trouw had gediend. Van deze gelegenheid maakte de schrijver gebruik een 4den druk op te laten leggen van zijne levensgeschiedenis, die zoo aantrekkelijk is door grooten eenvoud en bewonderenswaardig apostolaat. Realino, die den graad behaalde van doctor in de beide Rechten, was eerst podesta (voornaam overheidspersoon) te Felizzano, later advocaat-fiscaal te Allessandria en eindelijk gouverneur te Cassine. Op 34-jarigen leeftijd zeide hij de wereld vaarwel en trad in de Sociëteit van Jezus, waar hij spoedig reeds een hoogen graad van volmaaktheid bereikte. En zooals dit religieuze leven is ook het boek, waarin het verhaald wordt, degelijk en goed en anderen tot opwekking. L. R.

Bruna (G.). Op weg naar Rome (waarin opgenomen: uit het leven van een Protestantschen jongen). Utrecht, Van Rossum. (206).

„Protestanten zijn menschen, waar de eene helft niet weet, dat ze ongeloovig is, en de andere helft niet weet dat ze katholiek is", dit woord had mij diep getroffen, toen ik het voor 't eerst las in een vroeger boekje van dezen zelfden schrijver. En thans ontmoet ik het weer, en weer ook dringt zich aan mij de gedachte op hoe scherp het den toestand teekent. Van de vele protestanten waarmede ik in aanraking kom, is volgens mijne ervaring de helft onbewust Katholiek . . . en zij behoeft zich slechts rekenschap te geven van wat er omgaat in het diepste harer ziel om den weg te willen gaan, die haar ook brengt tot de zichtbare Kerk van Christus.

Dit boek van Bruna in zijn onderhoudenden vorm, kan voor menigeen de aanleiding worden tot dieper onderzoek. Ik heb het werkje ter lezing gegeven aan een protestantsche dame, die het met groote voldoening ten einde gelezen heeft. Alleen verklaarde zij, dat de onredelijke Margreet, die in den beginne optreedt als de vertegenwoordigster van de onredelijkste protestantsche kritiek, haar onaangenaam aandeed. Zoo zijn er wel, maar hunne onkunde is te tastbaar, om de opwerpingen die zij maken, in ernst te toetsen aan het gezond verstand. De onbekookte Dageraadswijsheid van deze lastige jonge dame, is bij ernstige Protestanten te weinig in tel om weerlegging te behoeven. Misschien mag deze aanmerking den schrijver ter overdenking aanbevolen worden.

R. K. PR.

Sante, R. K. P. (J. J. van). Denkfouten. Amsterdam, R. K. Boekcentrale. (61).

Een heel eenvoudig en juist daarom heel goed apologetisch boekje. Eerstens wijst hij op de fout, die vele andersdenkenden maken door te generaliseeren. Omdat er slechte Katholieken zijn, moet men niet besluiten dat alle Katholieken niet deugen; en wijl er menschen worden gevonden, die lijden aan hallucinaties, mag men alle verschijningen nog niet daarmee gelijk stellen. Vervolgens wil men uit de moraal-statistiek besluiten ten ongunste van het Katholicisme. Maar wie wordt er al niet Katholiek genoemd in die statistiek? Men beoordeelt verder onzen godsdienst naar de fantasie, die men zich er van vormde, niet naar de werkelijkheid. Zoo gaat de schrijver voort en zegt vele rake dingen in korte opstellen. R. K. PR.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Gongrijp (B.). Logarithmische en goniometrische Tafels en Bijtafels. Groningen, Noordhoff. (227) geb. f 1,70.

Koning (M. de) en **Susijn** (M.). Voor eigen Kring. Bloemlezing voor het voortgezet onderwijs aan R. K. Meisjesscholen. Dl. I. Paul Brand, Bussum. (192) geb. f 1.59.

Könings (C. J. J.). Handleiding ter beoefening der athletiek. Amsterdam, R. K. Boekcentrale. (70).

Koenen (M. J.). Verklarend Handwoordenboek der Nederlandsche Taal. 11e druk. Ruim 75 duizend woorden en uitdrukkingen op allerlei gebied, eigene en vreemde, met aanduiding van het accent en de uitspraak; verklaring van figuurlijke beteekenissen van zegswijzen, spreekwoorden enz. f 2.75.

Leopold (L.) en **W. Pik.** Nederlandsche Letterkunde: Schrijvers en schrijfsters voor 1600. Groningen, Wolters (287) f 1.90, geb. f 2.25.

Pesch (van)-**Wijdenes.** Beschrijvende Meetkunde. Groningen, Noordhoff. (158) geb. f 1.90.

Schuh (Dr. F.). Grepen uit de moderne Meetkunde. I Deel. Groningen, Noordhoff. (590) f 9.50.

*** Sommigen dezer boeken worden nader besproken.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Abboth. Terug naar het Vaderhuis. Uit de papieren van een geneesheer. 5de druk. J. Kok, Kampen. (323) f 1.50 geb. f 1.90.

Een zoon van christelijken huize gaat naar de universiteit om dominee te worden. Onder den invloed van vrijdenkers en van Professor Sendaris geeft hij de theologische studie op en wordt dokter.

Hij huwt met een liberale vrouw, en verliest zijn geloof. Het afsterven van sommige patiënten, de zelfmoord van zijn zwager, de vroege dood zijner vrouw, de onschuldige praat van zijn jongen, opgevoed door een geloovige dienstbode, brengen hem tot inkeer. Het boek is berekend op protestantsche lezers.

Canter (Bernard) Mombakkes.

In een advertentie noemt de uitgever zelf dit produkt een „donker boek van grove wulpschheid en afgronddiepe zielloosheid". Fatsoenlijke menschen zijn hierdoor gewaarschuwd.

En nu mag er nog volgen dat het wulpsche boek eigenlijk van „hoogere geestelijke zedeloosheid is", het teekent toch dat Spuistrater in De Hofstad (1 Juli) ronduit verklaart: „wat zij voor „hoogere geestelijke zedelijkheid verslijten, lijkt voor mij en anderen wonder veel op pornografie" —.

Gogh—Kaulbach (Anna v.) Impromptu's. Van Kampen, Amsterdam. (196).

Een tiental schetsen. Daar zijn wel heel aardige bij en de schrijfster bekoort ons inderdaad als zij hare onderwerpen uit de kinderwereld voordraagt. Dan geeft zij blijk van fijne opmerkingsgave en 't gedoe der kleuters weet zij aantrekkelijk natuurlijk te teekenen. Andere stukjes zijn erg zwak en onbeduidend. Maar in zulke bundeltjes verwachten wij, omdat wij 't zelden beter troffen, steeds eenige prulletjes, die met het goede mee worden gegeven.

Wij zouden er ons niet over beklaagd hebben indien het laatste stukje: „Avond" onze stemming niet heelemaal bedorven had.

Frans en Leida zijn nog niet lang getrouwd en zeer gelukkig. Maar hij wordt ziek, eene operatie is noodig, en de krachten

komen maar niet terug. Gevolg, zooals gewoonlijk bij zulke lamlendige naturen, — — wanhoop, twijfel aan de liefde zijner vrouw enz. Zij stelt voor samen te sterven, maar hij wil niet dat zij met hem den dood ingaat.

En Leida geeft hem dan het glas met den doodelijken inhoud, legt de hand op zijn hoofd en zegt met dodeinende stem: „Nu slapen gaan.... slapen". Waarop Frans, zwakjes: „Nacht".... En zij weer: „Nacht liefste!!".... —. Wat 'n bordpapieren levensopvatting!

M. WALRE.

Hans (A.) Aan de Yzer. Berger, 's Bosch. (220) f 0.90.

Van den strijd aan den Yzer, de verwoesting van Dixmuiden, Veurne en zooveel bloeiende plaatsen in Vlaanderen, vertelt Hans in kalmen, rustigen trant.

Ook van menschenleed en lijden verhaalt hij. Treurig is het einde van Bertha Lievens' vader, de verloofde van luitenant Pol Verhoef. Deze officier keert ook verminkt van het slagveld en de inwoners van Folkestone zien met weemoed den jongen man op zijn eene been voortstrompelen aan de zijde van het knappe meisje, dat hem trouw bleef in het ongeluk.

WILLEM MERKELBEEK.

Wij hopen van harte dat deze heer A. Hans, die veel werkte voor de katholieke pers niet dezelfde is als de naamgenoot, wiens „Bijbel van den Pastoor" wij in dit nummer bespreken. RED.

Hans (A.) De Bijbel van den Pastoor. Verhaal uit Vlaanderen.

De Heer Hans schijnt hier zijn eigen geschiedenis te verhalen. Hij laat een jongen boer een ouden bijbel koopen op de veiling van eene pastoorsbibliotheek en de man raakt er zijn geloof door kwijt. Als de Duitschers in het land vallen gaat de held aan den haal en in Sluis hoort hij den dominee spreken. In zijn hart was hij al niet katholiek meer, en nu schijnt hij er openlijk afstand van te doen. Hij hoopt maar dat velen van zijn landgenooten „in Nederland den bijbel zullen leeren kennen — terugkeeren tot 't Evangelie". Ergerlijk is 't dat Hans de verzen van den grooten, vromen Gezelle misbruikt om zijn tractaatjes-geleuter te illustreeren.

WILLEM MERKELBEEK.

Klausmann (A. O.) Zijn Proefjaar. Naar het Duitsch (Weiberregiment). Veenstra, 's Gravenhage. (311) f 1.90 geb. f 2.50.

Mijningenieur Werner Spalding ontving van zijn vriend en beschermer Geheimraad Kersten de uitnoodiging, de leiding op zich te nemen der Buchwaldwerken. Het aanbod was schitterend; toch stelde Werner voor: één jaar op proef te mogen werken, want hij hield niet van „vrouwenregeering", en Dora, de laatst overgeblevene der familie, was eigenaresse der Buchwald-onderneming.

Hij kende haar niet; zij hem wèl. Op een vacantiereis was zij getuige geweest, hoe hij heldhaftig een kind het leven redde, en sinds dien dag was hij de held harer droomen.

Werner Spalding kwam te weten, dat zijn voorganger ontslagen was, wijl hij 't had durven wagen Dora van liefde te spreken. De nieuwe ingenieur hield zich daarom maar veilig op een afstand, om de liefde, die ook bij hem reeds begon te ontwaken, te verbergen. Dora echter ontdekte zijn gevoelens. Ze ging op reis met een tante, die jokte, dat Spalding een rijk weeuwtje op het oog had.

Dat meende ook een uit Afrika terugkeerend officier, lijdend aan tropenkolder, die vroeger verliefd was geweest op diezelfde weduwe. Hij wordt woest, en verwondt den ingenieur ernstig. Diens huishoudster, een onbetrouwbare feeks, brengt alles over ten nadeele van Werner. Dora, heel boos, zendt hem zijn ontslag. Spalding wil vertrekken, als juist een mijninstorting plaats heeft. Bij 't reddingswerk wordt de ingenieur ingesloten; later gered, in 't hospitaal gebracht en bezocht door Dora, die zijn verloofde wordt. De waanzinnige officier, opgesloten in een sanatorium, geneest bij de verklaring der weduwe, dat zij hem trouwen wil.

Het duel beschouwen wij natuurlijk als een overblijfsel van barbaarschheid; overigens staat er in het boek niets verkeerds.

Krag (Wilhelm) Hoe Isaac Seehuusen Jacobijn werd. Uit het Noorsch. Holkema en Warendorf. (276).

„Humoristische roman" staat er bij, en als dat geen drukfout is voor „historische", dan moet je denken aan Noorschen humor. Het verhaal drijft van bloed en wemelt van moordtooneelen. Een geestelijke bengelt aan een boom en 't gepeupel trekt het lijk met zooveel geweld naar beneden, dat het afgescheiden hoofd als een bal over den grond kaatst. Een kerel verplettert een kindje tegen den muur; een stoet vrouwen begeeft zich naar het schavot, het gelaat met rouge besmeerd, om hare bleekheid te verbergen. Een andere priester ligt psalmen te zingen op het blok, totdat de bijl zijn stem afsnijdt. Wij vinden dit allesbehalve humoristisch en evenmin de onsmakelijke liefdesavonturen van Majoor Knarren.

Wij begrijpen dan ook dat Isaac, die 't rijke vaderlijke huis ontvlucht is, en de revolutie van dezen „humoristischen" kant leert kennen, er genoeg van heeft, en er niets op tegen heeft naar de uitgestrekte bosschen zijns vaders te worden gezonden, waar hem arbeid en meer behoorlijke avonturen wachten. Zonder het boek als bepaald slechte lectuur te willen verwerpen, kunnen wij het toch zeker niet aanbevelen. Mooi is het al evenmin.

M. WALRE.

Lamberts Hurrelbrinck (Mr. L. H. J.) De eerste Mei. Valkhof, Amersfoort. (219) f 2.90 geb. f 3.50.

Gretchen Deutzmann was Nol Peters als „Meilief" toegewezen en ze kregen elkaar zoo lief, dat ze trouwden. Hare broers waren wel overgekomen uit Duitschland om dit huwelijk met den smid

tegen te werken, maar 't mocht niet baten: het meisje was standvastig gebleven en vernam sinds dien geen woord meer van vader en broers.

Door noeste vlijt hadden ze het ver gebracht en verheugden zich al in de toekomst hunner kinderen, Jean en Marie. Op zekeren nacht brak brand uit in hun woning en Peters, die half gekleed de kinderen redde liep een zware koude op, zoodat hij maandenlang niet werken kon. De vrienden gingen heen, en de armoede kwam in het gezin. De huishuur moest betaald worden aan den jongen Kerkhof, een vroeger door Gretchen afgewezen minnaar, die geen medelijden zou kennen. Ten einde raad, wanhopig, ziet de smid den proefsleutel, dien hij heeft gemaakt voor den brandkast van Kerkhof's vader — — en 't rampzalig besluit rijpt in zijn vermoeiden geest, te trachten geld weg te nemen, te „leenen" slechts voor een tijd.

Hij wordt verrast bij de uitvoering van zijn plan en veroordeeld tot tien jaar gevangenis.

Gretchen vertrekt met de kinderen naar Duitschland. De broers helpen haar op voorwaarde, dat de vader voor de kinderen dood zal zijn. Na zijne straf komt Peters in het stadje waar zijne vrouw woont. Hij wil zijne kinderen weerzien en onder een aangenomen naam werkt hij in de mijn, waar zijn zoon opzichter is en zijne dochter cassière. Zoo kan hij hen opzoeken zonder zijn geheim te verraden. Gretchen, die weer tot hem wilde gaan, doet het niet op zijn uitdrukkelijk verlangen, omdat hij geen schande wil brengen over zijne kinderen.

Marietje gaat trouwen met Hoffmann, een der hoogere beambten bij de mijnwerken. In 't witte bruidsgewaad houdt zij receptie, aan de eene zijde staat de gelukkige bruidegom aan de andere de moeder.

Eenklaps een bange angst over Gretchen; zij klemt de tanden op elkaar om den gil te smoren.... Nol.... Nol, dien zij heeft zien binnenkomen, gevolgd door twee andere arbeiders in Zondagskleedij, een reusachtig bouquet van witte rozen in zijn hand — een even zijdelingsche blik naar haar — één seconde waarin hij haar alles heeft gezegd, waarin zij alles heeft begrepen — dan naar het bruidspaar met onzekere stappen.

Een stijve buiging; een doodelijke stilte, welke eensklaps heerscht in het zoo even lawaaierig vertrek, enkele keelschrapingen en dan in den beginne stamelhakkend, allengskens vaster, vloeiender de van buiten geleerde woorden, dat het hem als woordvoerder van een deputatie van mijnwerkers niet alleen een bizonder voorrecht en onderscheiding, maar ook een buitengewoon genoegen is hun caissière, die altijd zoo lief en vriendelijk voor hen was, als zij hen uitbetaalde, dezen ruiker te overhandigen, enz. En nu „Glück auf" in uw toekomstig leven, lieve bruid. „Glück auf" heer bruidegom.

Bravogeroep en dankbetuigingen.

„Dank je wel Arnolds", heeft Marieka hem toegevoegd, „ik

vind het erg lief van de mijnwerkers en stel de mooie bloemen, die ze me door u laten brengen, zeer op prijs, wil je hun dat voor mij laten zeggen?" terwijl ze hem de hand reikt.

Hij heeft die hand gegrepen, zich verstout een kus er op te drukken — zijn kind — zijn dochter, die hij kust, moment van het hoogste geluk, van grootste zaligheid.

Hij heeft allen de hand gedrukt, geen haat meer gevoeld voor de broeders van zijn vrouw „ze hadden goed voor zijn kinderen gezorgd, dat was hun werk geweest".

„Lang is hij nog gebleven, steeds turend met gretige oogen naar zijn dochter — wat was ze mooi zijn kind; maar zijn jongen — wat een kerel hè, wat 'n oogen en hoe deftig en voornaam in dat zwarte pak — God in den hemel kon hij nu toch uitroepen: Marieke, Jean, ik ben jelui vader.... ik — ik.... z'n leven zou hij er voor geven".

De arbeiders hebben genoeg van al die deftigheid, ze trekken hem mee naar de deur.

„Nog één langen smachtenden blik naar die twee en hij strompelt weg, de deur uit.

Buiteñ hebben zijn metgezellen hem terstond den thaler gevraagd, dien hij hun beloofd had, als zij met hem medegingen om dat bouquet aan de bruid te geven, dat hij gekocht had".

Later: Oproer is uitgebroken onder de mijnwerkers. Jean, de opzichter, wil niet wijken voor de oproermakers. Eén hunner valt hem aan. Eensklaps wordt hij weggeslingerd en de woede des volks keert zich nu tegen den verdediger. Een schot klinkt uit de menigte en doodelijk getroffen stort Nol Peters, want hij was de helper, ter aarde.

Een schreiende kreet weerklinkt, hoog uitgehaald. Gretchen heeft zich op de knieën geworpen naast den stervende, haar arm geslagen om zijn hoofd, en gilt zijn naam uit in radelooze smart.

En dan deelt zij haar kinderen het geheim mede, de stervende is hun vader. Weenend liggen zij naast hem neer, en betuigen hunne liefde. En Peters stamelt nog: Niet boos.... zijn.... kinders.... niet slecht over mij denken.... jelui honger.... niet waar Gretchen?" — Neen hij was niet slecht, en Deutzmann die verboden had den naam te noemen van dezen man, omdat hij schande had gebracht over de zijnen, drukt nu met eerbied de hand van dezen held.

En zoo sterft Nol Peters op den eersten Mei, denzelfden dag dat Gretchen eens zijn „Meilief" was.

Een tragisch boek; het mooiste dat ik van dezen schrijver heb gelezen. M. WALRE.

Zwaben (Ralph van) Sneeuwkoningin. Amersfoort. Slothouwer. (148).

De schrijver begint met de verklaring: „geschreven tijdens den oorlog, bevatten deze bladzijden toch niet de wereldramp, maar

rustiger tafereelen uit een verleden, dat reeds ver schijnt, doch eigenlijk nog zoo weinig het verleden is". Neen met den oorlog staat dit novelletje volstrekt niet in verband, het is integendeel eene ietwat sentimenteele idylle.

Een edele zoon van Israël, „gunsteling der fortuin" en bankier te Frankfort, reist in Denemarken, waar hij onverwacht in kennis komt met een jonge Hollandsche weduwe, die met haar kind daar vertoeft om de taal des lands te leeren. De man had geen blijde ervaringen opgedaan in zijn eerste huwelijk met een Engelsche, die onberekenbaar als de politiek van Albion, er met een jockey van doorging. Die droeve ondervinding schrikt hem echter niet af.... hij vraagt en verkrijgt later op eene reis in Holland hart en hand der jeugdige weduwe. Het voorkind is een schat; altijd even lief, even ongedwongen; met oogen „die nu eens blauw dan weer bruin schijnen". Een paar malen ontmoet ze in een bosch een jongen man, die heel vriendelijk voor haar is, meer niet. Maar ongemerkt groeit de liefde in hare ziel, en als zij later verneemt dat hij een prins is, dan sterft zij van verdriet omdat hij onbereikbaar is. Dat is erg sentimenteel, om deze „sneeuwkoningin" zoo ineens van liefde te doen wegsmelten. Het boekje is vrij onbeduidend; onschadelijk maar niet mooi.

A. GIELEN.

VARIA

Het prachtig tooneel. Antony Bérand had eens een manuscript bij een tooneeldirecteur gebracht. Eenigen tijd later ontving hij het terug met veel lof en gelukwensch, doch de opmerking er bij dat hij het voor zijn gezelschap om bizondere reden niet kon gebruiken. „Maar", zeide Bérand, „hoe vindt u dat tooneel, waarin de zoon zich aan de voeten zijner moeder werpt?" De directeur kon er niet over uitgeroepen komen, het was ontroerend, prachtig, en tweemaal had hij de scène gelezen. — De schrijver had de proef op de som en verklaarde den enthusiasten directeur dat hij zijn stuk niet had gelezen; dat ontroerend en prachtig tooneel kwam er heelemaal niet in voor.

In de uitgave van Helmers' *De Hollandsche Natie* komen de volgende vier verzen voor, die in alle latere uitgaven zijn weggelaten:

Kinsbergen was het, die bij 't bulderen der kartouwen
Het eerst gewaardigd was die godenschim te aanschouwen!
De zee erkende ras haar meester, die voorheen
Nooit, dan tot Hollands roem, op haar gebied verscheen.

Waarom zou deze lof op Jan Hendrik van Kinsbergen, een der helden van Doggersbank (1781), later zijn geschrapt? Op uit-

drukkelijk verlangen van Kinsbergen is dat geschied. Helmers toch had in zijn *Hollandsche Natie* Kinsbergen's schoonvader, den burgemeester van Amsterdam, Hendrik Danielsz. Hooft, scherp gehekeld, omdat deze

> Het Burgemeesterschap beroofde van zijn glans,
> En op het kapitool de rol van Gracchus speelde,
> En, waglende op een bank, het grauw met klanken streelde,...

Deze hekelende verzen zijn blijven staan in alle drukken. (Vgl.: Nieuws uit Oude Boeken, F. Bezemer Sr.).

'k Ben liberaol. De luchtige Calvinist en even luchtig vrijmetselarende Mr. Jacob van Lennep, die in *De Pleegzoon* in Pater Eugenio den Jezuïet teekende als een ontzaglijken schurk, heeft ook een portretje gemaakt van den liberaal. Het komt voor in zijn tooneelstuk: *Het Dorp aan de Grenzen* (1830)

> 'k Ben liberaol: dat is te zeggen,
> Dat *ik*, in ieder staotsgeschil,
> Moet kunnen denken als *ik* wil;
> En alles doen gelaik ik wil,
> En alle dingen uit mag leggen,
> Gelaik ik wil, gelijk ik wil!
>
> 'k Ben liberaol, en mien daor mede,
> Dat ik, in ieder staotsgeschil,
> Elkien laot *denken* als hij wil,
> Mits dat hij *spriekt* gelaik *ik* wil:
> En verder liev' hij veurt in vrede,
> Mits naor mijn wil, mits naor mijn wil!

Waar Czaar Peter berouw over had zegt ons Beets in zijn aardig *Zaansch liedeken*

> Maar wie de slanke dochters ziet,
> Denkt aan de dikke molens niet...
> Czaar Peter droeg er 't ambachtskleed
> En at er pannekoeken;
> Maar 't heeft hem levenslang berouwd,
> Dat hij geen Zaansche had getrouwd.

Een kapitaal voor één boek. Van den oudsten druk (uit 1594) van Shakespaere's eerste drama: *Titus Andronicus*, was tot 1904 geen enkel exemplaar bekend. In dat jaar bleek het dat zoo'n unicum in bezit was van een inwoner van Lund (Zweden). De Londensche firma Sotheran kocht het voor de som van 24000 gulden.

De Engelsche Vloot. *Britain Prepared* is een boek met een overweldigend aantal plaatjes, die met toestemming van het

Engelsche Ministerie van Marine worden gepubliceerd. Archibald Hurd schreef den tekst en Hodder en Stoughton te Londen geven het in goedkoope uitgave van 1 shilling 3 pence.

De Handschriften van Robert Browning. Te Londen zijn in het begin der maand Mei, in publieke veiling, de nagelaten handschriften en brieven verkocht geworden van Robert Browning.

De 571 minnebrieven, die Browning gewisseld heeft met miss Elisabeth Barret, dichteres, zijn o.a. verkocht aan een antiquair voor .... £ 6650.

De handschriften werden ook tegen zeer hooge prijzen geveild.

Maxim Gorki als journalist. Maxim Gorki, de beroemde Russische schrijver, heeft (in 1914) op stormachtige wijze zijn intrede gedaan in de journalistieke wereld. Hij is namelijk opgetreden als stichter en redacteur van een nieuw maandblad, Lietopis (De Annalen) genaamd, welks eerste nummer opent met een opstel van zijn hand, dat den titel De Twee Zielen draagt. De Twee Zielen der menschheid, zegt Gorki, zijn de ziel van het Oosten en die van het Westen, de contemplatieve lijdelijkheid van het Oosten en de vreugderijke, scheppende werkzaamheid van 't Westen, en tusschen deze beide bestaat er geen verzoening. De natuur der Slaven is geheel en al aan de ziel van het Oosten onderworpen en ontleent daaraan haar zuiver Oostersche wreedheid, haar godsdienstig fanatisme, haar onverdraagzaamheid enz. Er is geen vooruitgang voor Rusland mogelijk als het niet volstrekt met die Oostersche erfenis breekt en zich nederig bij de Westersche beschaving aansluit.

De uitwerking van dit artikel is, naar men zich kan voorstellen, enorm geweest. Een storm van polemiek brak los in de Russische dag-, week- en maandbladen. Alle verlichte Russische patriotten gelooven vast in de groote zending die Rusland te vervullen heeft ter verzoening van het Oosten met het Westen, en zijn ervan overtuigd, dat de typisch-Russische cultuur, verzacht door den Oosterschen invloed en versterkt door dien van het Westen, de ideale schakel vormt tusschen de beide psychologieën. In het Maandschrift Sovremenny Mir (De Wereld van Heden) kwamen Leonied Andrejef en Eugene Tsjirikof tegen Gorki's beweringen op. Zij protesteerden tegen de beschuldiging van Oostersche wreedheid in de Russische volksziel, en beriepen zich daarbij op de Russische litteratuur, die voldoende getuigenis aflegt omtrent de milde inborst van het Russische volk. Wat het godsdienstig fanatisme aangaat, toont het Westersche land Spanje in zijn 16de eeuwsche inquisitie niet een vervolgingswaanzin als in Rusland nooit te vinden is geweest? Er is, besluiten de bestrijders van Gorki, voor Rusland geen reden waarom het zijn individualiteit zou laten varen om zich „nederig bij de Westersche beschaving aan te sluiten".

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

Wij hebben aan de vertaling van *To The Cuckoo* door Br. Edgard te Venlo, wiens naam wij thans kunnen mededeelen, nog een tweeden prijs van 5 gulden toegekend. Het was onze bedoeling zijne vertaling hier af te drukken, doch wij werden door plaatsgebrek gedwongen daarvan af te zien.

Het honorarium van 5 gulden voor de, naar ons oordeel, beste vertaling van *Ueber ein Stündlein* (Paul Heyse) werd gezonden aan M. v. d. Heyden:

Geduldig, geduldig maar zijn!
Over een uurtje
Loopt je kamer vol zonneschijn.
Langs den nok, waar de klokken hangen
Kwam gegleden de schijn reeds lang en
Sloop door des wachters vensterkijn.
Het dichtst bij het alarm der klokken,
Woont hij eenzaam, vaak verschrokken,
Maar 't eerst ook troost hem de zonneschijn.
Wie er woont omlaag in de straat,
Waar huis naast huis vertrouwelijk staat,
Wordt door geen klokgedaver ontsteld,
En 't onweer hoog over hem henensnelt,
Maar voor hem schijnt de morgenzon laat.
Hoog en laag kent leed en lust;
Daarom allen nijd gesust!
Bij elke schaduw is zonneschijn.
Geduldig, geduldig maar zijn!
Over een uurtje
Loopt je kamer vol zonneschijn.

Amsterdam. M. v. d. Heyden.

Vraag voor het volgend nummer: Wat is uw oordeel over *Van Alle Tijden*, het nieuwe Maandschrift dat wij den lezers van *Boekenschouw* hebben aangeboden en waarvan nu de 3 eerste nummers zijn verschenen?

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

AAN DEN LEZER. Ons Maandschrift *Van Alle Tijden* geeft in aflevering 3 (Juli): Uit den Schat onzer oude Volksliederen III (H. Duurkens S. J.). — Wandrers Nachtlied van Goethe. — Het eenige Sonnet van Jacques des Barreaux, dat waard is gekend te worden. — Een artikel over Alfred de Musset (P. de Sévaux). — A Question van Francis Thompson. — Een artikel over Gottfried August Bürger met volledigen afdruk van zijn wereldberoemde ballade: Lenore. — „Ueber allen Gipfeln" van Goethe. —
De geheele jaargang (jaarlijks 400 bladzijden) kost slechts f 2.75 franco per post. — Adres: Heerengracht 415, Amsterdam.

H. te H. Le Correspondant is verreweg 't beste.

J. v. G. te B. Bij mijne opmerking over Ruskin heb ik toch niet gedacht aan die artikelen van P. Nieuwenhoff, dus zeker niet af te wijken van zijn oordeel. Ik meen mij zelfs te herinneren, dat ook hij eenig voorbehoud maakte.

P. Q. te H. Wij zullen die serie wel eens bespreken. U moet echter niet vergeten dat de meeste boeken slechts vertalingen zijn of herdrukken, die wij misschien al hadden besproken. In elk geval, wij nemen uw herhaalden wensch ter harte.

DR. S. te A. De boeken van Friedrich Krause over Japan, Zuid-Slavische volkeren, enz., zijn niet geschreven met wetenschappelijk oogmerk, noch in 't belang der cultuur-historie. Dat wendt de schrijver alleen voor om rustiger te kunnen speculeeren op de lagere instincten der lezers. Zoo is het oordeel van allen, ook van niet-katholieken.

H. L. EN ANDEREN. De belofte in het vorig nummer gegeven, kon thans nog niet worden ingelost wegens ongesteldheid van den schrijver, waardoor hij met zijn handschrift niet geheel gereed kon komen.

A. M. te A. Nicolas Notvitch: La Vie inconnue de Jésus Christ is ons niet bekend.

Een tijdschrift, waarin deze drie groepen geregeld worden behandeld, is ons ook niet bekend. Het Jaarboekje der Petrus Canisius-Vereeniging geeft wel telken jare de verschenen literatuur of de feiten. Zijn de Sociale en Politieke Studiën Futura, Leiden, niet geschikt voor u?

OVERZICHT VAN DE GESCHIEDENIS DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE

I

De vroege geschriften in de drie Westgermaansche dialecten, waaruit onze moedertaal langzamerhand ontstaan is, nml.: het Frankisch, Friesch en Saksisch laten wij hier buiten beschouwing. Evenals de door Nederlanders in het latijn geschreven kronieken en heiligenlevens, en de ongeschreven volksletterkunde, dat zijn liederen en vertellingen die van mond tot mond werden overgeleverd, behooren zij tot de voorgeschiedenis der in de volkstaal geschreven literatuur. En alleen van dezer ontwikkeling geven wij een kort overzicht.

Met zekerheid kunnen wij de eerste helft van de 13de eeuw stellen als beginperiode. Een algemeen-Nederlandsche taal bestond toen nog niet. Elke streek had zijn eigen dialect, dat echter meer overeenkomst had met het Nederlandsch dan een der drie oorspronkelijke dialecten. Limburg, Vlaanderen, Brabant gingen voor; zij stonden het meest onder invloed der Fransche beschaving; Holland en de andere noordelijke provincie's kwamen eerst veel later voor den dag.

DE MIDDELEEUWEN

Heinric van Veldeke (± 1145 tot 1200) onze oudste bekende dichter, gesproten uit een oud adellijk geslacht, dat leefde in de omstreken van Maastricht. Wij kennen van hem 1° *Legende van Sint Servaes* (door Marie Koenen naverteld), 2° een uit het Fransch vertaalde klassieke roman *De Eneïde* en 3° een dertigtal hoofsche *Minneliederen*. De twee laatste werken bleven alleen bewaard in Middelhoogduitsche overzettingen.

Van Veldeke voegde zich bij het Thüringsche hof en had in den vervolge meer invloed op de Duitsche letterkunde dan op de onze.

13de Eeuw. Begint een krachtige opbloei onzer letterkunde in het Dietsch (volkstaal) onder Franschen invloed, voornamelijk in Vlaanderen.

Ridderromans (roman beteekent een verhaal geschreven in òf vertaald uit het Romaansch (Fransch). Naar gelang van het onderwerp 1° Frankische of Karolingische verhalen (bv. *De vier*

Heemskinderen, vooral *Karel ende Elegast.* (Lees de „Karolingische verhalen" van Alb. Thijm). 2⁰ Britsche of Arthur-romans (b.v. *Historie van den Grale*, vooral echter *Ferguut.* Men leze de opstellen van Koopmans in „Taal en Letteren" (1900) over de Britsche romans). 3⁰ Deklassieke romans (b.v. *Historie van Troje* (door Maerlant) of de genoemde *Eneïde* (door Veldeke). 4⁰ De Oostersche romans (bv. *Floris ende Blancefloer* (liefdesgeschiedenis, die grootendeels in het Oosten speelt. — *Partenopeus en Melios*). Sommige verhalen bleven lang bestaan in den lateren vorm van proza-volksboeken.

Het dierenepos. Oud-Indische dierfabels werden door de Grieksche verhalen van Aesopus en door Arabische vertellingen bekend in West-Europa. Op dit gebied bezit onze literatuur een meesterstuk: *Van den Vos Reinaerde* (± 1250). Het eerste deel werd geschreven door Willem en het tweede, ook wel het beste, door Aernout. Een eeuw later werd door een West-Vlaamschen dichter er een vervolg bijgevoegd; weinig verdienste. Later in proza omgezet tot volksboek. Stijn Streuvels heeft er een goede bewerking van gegeven (heel vrij naverteld) waarin de ruwheden en platheden van 't origineel niet voorkomen.

Leerdichten: Geven een goeden kijk op die tijden; zijn geen literaire werken in eigenlijken zin; bedoelden stichting of populariseering van nuttige kennis. Zoo schreef Melis Stoke een dorre *Rijmkroniek van Holland;* Jacob van Maerlant zijn *Rijmbijbel* (Bijbelsche Geschiedenis), *Spieghel Historiael* (Algemeene Geschiedenis) *Der Naturen Bloeme* (het voornaamste (bloeme) der natuurlijke historie). Allen vertalingen van bekende latijnsche werken. Het volk begon naar ontwikkeling te verlangen. Jan van Heelu schreef *De Slag van Woeringen*, waarin de wapenfeiten worden bezongen van Jan I, Hertog van Brabant.

Het Lierdicht. Deze Jan I van Brabant was een echt dichter, hij heeft ons nagelaten een klein aantal *Minneliederen* die heel mooi zijn. (Origineel verloren. Alleen bewaard in het Zwabisch en daaruit weer vertaald in het Dietsch).

Maar de grootste figuur der geheele dertiende eeuw is zonder tegenspraak Jacob van Maerlant. Hij werd geboren te Bruxambacht (bij Brugge) omstreeks 1235, daarna vinden wij hem als koster te Maerlant bij Brielle en als schepenklerk (1266 tot ± 1295) te Damme. Hij was een voortreffelijk Christen, die de misbruiken van zijn tijd droevig erkende en verontwaardigd hekelde;

hij bezat een omvangrijke kennis en als dichter is hij wel de voornaamste der Middeleeuwsche, een der besten van de geheele Nederlandsche literatuur.

Zijn *Strophische gedichten* zijn kunstig gebouwd, zuiver van taal, diep gevoeld. Van deze gedichten noemen wij de twee zeer schoone, die de dichter schreef in hoogen ouderdom: *Der Kerke Claghe* en *Van den Lande van Oversee.*

Hoog als dichteres staat ook zuster Hadewych, als abdis van een klooster bij Luik in 1248 overleden. Hare *Mystieke Poëzie.* ons bewaard in een 45 liederen, heeft hooge lyrische vlucht.

14de Eeuw. Maerlant maakt school als lierdichter. De Antwerpsche Schepenklerk Jan Boendale (de Clerc) 1280—1365 is een der belangrijkste navolgers. Zijn hoofdwerk is *Der Leken Spieghel* (1325—30) bevattende al wat de leek dient te weten omtrent het heelal, de geschiedenis, de verhouding van den mensch tot God enz. Jan de Weert gaf een scherp hekeldicht in *Spieghel der Sonden* (Nieuwe Doctrinael) ± 1350.

Uit de veertiende eeuw dagteekenen waarschijnlijk twee gedichten die beide een Marialegende tot inhoud hebben. Het eerste is *Theophilis,* het andere *Beatrijs,* een juweeltje. Schrijvers onbekend. De moderne bewerking der Beatrijs-legende van Boutens is zeer ter lezing aan te bevelen.

Het proza, zoo gelukkig reeds gehanteerd door Hadewych, vindt een meester in Jan van Ruusbroeck (1293—1381). Hij wordt met recht de vader van het Nederlandsche proza genoemd. (Vergelijk de schoone vertaling van Ruusbroeck's werken door Dr. Muller. Deel I verscheen), (verder: Jan Brugman, Thomas van Kempen e. a.)

In de laatste helft van deze eeuw treedt ook Holland meer naar voren. De beide namen die wij te noemen hebben zijn echter niet van groote beteekenis: Willem van Hildegaersbergh (1350—1408) en Dirc Potter † 1428 (zeer zinnelijk, een soort Cats).

15de Eeuw. De burgers gaan belang stellen ook daadwerkelijk. De rederijkerskamers komen op (vanaf ± 1400) en blijven tot ver in de 17de eeuw zich handhaven. Het oudste mysteriespel (1448 te Brussel opgevoerd) is *Die Eerste Bliscap* van de „abele spelen" (abel = schoon) noemen wij *Esmoreit* en *Lanseloet* (± 1400). Van de kluchten zij hier genoemd het aardige stukje *Nu noch.* Een merkwaardig spel is dat van *Marieken van Nimwegen,* die verlokt door den duivel zeven jaren met hem rondzwerft en

eindelijk door het zien van een ander spel (waarin Christus en de duivel strijden om eene ziel) tot inkeer komt. De *moraliteit*, (een zedenspel, waarin geen personen, maar zinnebeeldige figuren optreden) vinden wij in een goed voorbeeld van het einde der 15de eeuw, genaamd *Elekerlijc* (= iedereen).

Het Middeleeuwsche volkslied, dat leefde in den volksmond, bleef slechts gebrekkig bewaard. Verzamelingen begon men eerst aan te leggen in de 15de eeuw. Wat tot ons is gekomen kennen wij vooral uit een te Antwerpen (1554) gedrukt boek *Een Schoon Liedekens Boek*.

Het geestelijk lied had zijn bloeitijd in de 15de eeuw (Jan Brugman, Dirk van Hernen, Zuster Baertken van Utrecht). De meeste dichters onbekend. De Kerstliederen en Drie-Koningenliederen zijn veel ouder. (Voor het wereldlijk lied en het geestelijk lied verwijzen wij naar ons Maandschrift „Van Alle Tijden": de artikelen van Duurkens: Uit den schat onzer oude Volksliederen.)

OVERGANGSTIJD (16de Eeuw)

Renaissance en Hervorming

In de veertiende eeuw begon men in Italië meer aandacht te schenken aan den schoonen vorm, zooals Romeinen en Grieken dien hadden gehuldigd. Vooral Petrarca (1304—1374) en Boccaccio (1313—1375) gaven het voorbeeld. Tegelijkertijd ontstond een groote verwarring op godsdienstig gebied door de zoogenaamde hervorming. Wufte spot met het geestelijke, heidensche levensbeschouwing, bloedige hekeling van misbruiken waren de gevolgen. Men moet echter niet denken dat de aanhangers der letterkundige renaissance (de humanisten) per se vijandig tegenover de kerk stonden. De vroegrenaissance is bij ons vertegenwoordigd door Jan van der Noot (1538—1595) Calvinistisch gezind; keert na 1567 weer terug tot de Katholieke Kerk. Jan van Hout (1542—1609) Karel van Mander (1548—1606) *Het schilderboek*. Dirk Volkertsz. Coornhert (1522—1590) godsdienstig onverschillig, staat tusschen de partijen. Hoofdwerk *Zedekunst dat is Wellevenskunst* (1586) een humanistische zedeleer. Hij was een verwoed taal-zuiveraar. Tegen de Katholieke Kerk schreef Marnix van Sint Aldegonde 1538—1598 (Hij is *niet* de dichter van het „Wilhelmus"; deze bleef onbekend) zijn hatelijke hekeling: *Biënkorf der H. Roomsche Kercke*. Tegen de Hervorming

schreef de Antwerpsche Anna Bijns (1494—1575) haar hartstochtelijk bezielde, maar literair waardevolle *Refreinen* (drie bundels 1525, 1549 en 1567).

DE GOUDEN EEUW (17de)

Eenige leden van de Rederijkerskamer „In Liefd' Bloeyende" (met het zinnebeeld: een „Eglentier", gegroeid in den vorm van een kruis) begonnen zich sinds 1584 te onderscheiden. Zij verzachtten den overgang der vorige periode naar de gouden eeuw. Hendrik Laurensz. Spieghel (1549—1612) bestudeerde met ijver de klassieke modellen. Als Coornhert legde hij zich toe op taalzuivering en werd daardoor dikwijls stroef en onduidelijk. Zijn hoofdwerk is het onvoltooide leerdicht *Hertspieghel,* zoo zegt men gewoonlijk, maar zijn beste poezie vindt men, na eenig zoeken, in een *zestig liederen.* De hervorming heeft hij geoordeeld in deze twee bekende verzen:

't Hervormen van de Kerk schijnt mij een goede zaak;
Maar ik hervorm geen ding, als ik het ding ontmaak.

Roemer Visscher (1547—1620) was niet katholiek, gelijk men langen tijd meende, maar een kalm doopsgezinde. Zijne dochters Anna en Maria (Tesselschade) werden katholiek uit overtuiging. Zij evenmin als hun vader, ofschoon zeer begaafd en alzijdig ontwikkeld, mag men rekenen tot de beduidende vertegenwoordigers onzer literatuur. Hun kunst heeft men vaak te veel opgehemeld.

Jacob Cats, al viel de tijd van zijn dichten in de 17de eeuw, vormt toch eigenlijk een overgangstype. Als volksman vertegenwoordigt hij eer de gemoedelijkheid der middeleeuwen dan de aristocratie en het individualisme der renaissance. Hij was reeds 40 jaren oud toen hij begon te schrijven en vaderlijk te doceeren. Zijn levensbeschouwtng is practisch, vaak een laag-bij-den-grondsch utilitarisme, gaat nooit hoog. Op middeleeuwsche manier verklaart hij zijn lessen door voorbeelden. Bij hem vindt men vele kernachtige gezegden, berijmde spreekwoorden en soms aardige verhalen. Zijn voornaamste werken zijn: *Houwelyck* (1625) *Spieghel van den ouden ende den nieuwen Tijdt* (1632) Trou-ringh (1637) waarin voorkomt het bekende verhaal van het *Spaans Heydinnetje* en verder de ongenietbaar langdradige *Ouderdom, Buytenleven en Hofgedachten op Sorghvliet* (1656). Hij was een handig rijmer, geen groot kunstenaar. Toch een merkwaardige figuur in onze

letterkundige Geschiedenis. Constantijn Huygens (1596—1687) was een rijkbegaafd mensch, gelijk Cats een overtuigd Calvinist. Dichter meer met zijn verstand dan uit gevoel. Hij beschouwde trouwens de poëzie als eene ontspanning en afleiding van „ernstiger" bezigheden. Hij is wel de voornaamste puntdichter onzer literatuur. Zijn werken verschenen onder den titel *Korenbloemen*. Bovendien een naakte klucht *Trijntje Cornelisz.*

Het driemanschap, dat de eereplaats houdt in onze gouden eeuw, is Hooft, Bredero en Vondel. Het minst spontaan dichter van dit drietal is Pieter Cornelisz. Hooft, wel de meest typische vertegenwoordiger onzer renaissance — hij staat ver van alle volks- en gemeenschapskunst. Het beste gedicht dat hij schreef is *Klaghte der Princesse van Oranjen over 't oorlogh voor 's Hartogenbosch.* Verder worde genoemd behalve zijn hekeldicht *Warenar,* zijn herderspel *Granida* (1605) en zijn beide andere dramatische werken *Geeraerd van Velzen* (1613) en *Baeto* (1626). In proza liet hij ons na de *Vaderlandsche Historiën* (1628—1647), waarom men hem heeft verheven tot den grootsten onzer zeventiende eeuwsche prozaschrijvers. Met recht? Als men Vondels proza vergelijkt met de kunstmatige, dikwijls hinderlijk gemaakte taal van Hooft, zal men moeten erkennen dat de eerste ook als prozaschrijver hooger staat dan Hooft.

Joost van den Vondel, onze keurpoëet (1587—1679). Verbazend is de omvang van zijn werk. Hekeldichten: *Palamedes* (Oldebarneveldt) *Roskam, Harpoen* staan hooger dan andere, te ruw en te fel; als zanger der vaderlandsche grootheid zien wij hem op zijn best in *Geboorteklock van Willem van Nassau* (1615); als katholiek dichtte hij (wij noemen 't schoonste alleen) *Altaargeheimenissen* (1645) en *Heerlijckheit der Kercke* (1663). (In 1907 bezorgde Moller een uitmuntende uitgave van dit laatste werk.) Als dramatisch dichter heeft Vondel (hij schreef 32 drama's, waaronder 24 oorspronkelijke) zijn hoogtepunt bereikt in het klassiek eenvoudige *Jeptha* (1659) — *Lucifer* (1654) en het vervolg daarop *Adam in Ballingschap* (1664). Vondel was een kunstenaar bij de gratie Gods. Zijn middeleeuwsche ziel wist den kunstvorm der renaissance te gebruiken om zonder nadeel zijn innerlijkste gevoelens uit te drukken.

Veel minder geniaal dan Vondel, doch als dichter spontaner en echter dan Hooft, is Gerbrand Adriaansz. Bredero (1585—1618). Hij was een geboren realist en toont dat te zijn in zijn

kluchten en blijspelen. Zijn *Spaansche Brabander* (1617), niet vrij van ergerlijke tooneelen, (zijn ander blijspel *Moortje* (1616) is walgelijk van platheid) is wat karakterschildering betreft een meesterstuk. Prachtige liederen ook heeft hij gedicht, welke verzameld zijn in zijn *Boertigh, Amoreus en Aendachtigh Groot Liedboek* (vier jaren na zijn dood uitgegeven), Ook hier is hij dikwijls onbeschaafd en grof-onkiesch. Naast deze grooten staan eenige kleinere, maar verdienstvolle talenten: De Katholieke priester *Johannes Stalpaert van der Wielen* (1570—1630) de protestanten *Jacobus Revius* (1568—1658) en *Dirk Rafaëlsz. Camphuysen* (1586—1627), die alle drie als geestelijke dichters moeten geroemd worden.

De spektakelmaker Jan Vos, in zijn tijd zelfs door de fijnbeschaafden zoo onbegrijpelijk overschat, telt thans niet meer mee. Adriaen Poirters (1605—1674), de „Roomsche Cats" overtreft niet zelden zijn geestelijken vader; Jeremias de Decker (1609—1666) heeft eenige mooie gevoelvolle gedichten *(Goede Vrijdagh)*, de katholiek-geworden Reyer Anslo (1626—1669) zal bekend blijven door zijn *Afscheid van Amsterdam;* Geraerdt Brandt (1626—1615) meer door zijn proza dan zijn poëzie. De jong gestorven Joannes Antonides van der Goes (1647—1684) is iemand van groot talent, die echter te vast zijn meester Vondel navolgt en daardoor tot retoriek vervalt, omdat hij een officieele dichterlijke taal begint te huldigen. Jan Luiken, een oprecht dichter. In zijn latere stichtelijke verzen, kan men een innigen eenvoud, zuivere natuurbeschrijving, en fijnen vorm bewonderen.

Literatuuropgave: Een onlangs verschenen boek: *Nederl. Letterkunde.* Schrijvers en schrijfsters vóór 1600 door L. Leopold en W. Pik. (Groningen, Wolters, 1916. f 1.90, geb. f 2.25), geeft uitstekende voorbeelden van het werk der genoemde schrijvers: te beginnen met Veldeke tot en met de vertegenwoordigers onzer vroeg-renaissance, van der Noot, van Hout, van Mander. Dit boekje kan ik ten zeerste aanbevelen. Eveneens vindt men een uitmuntende, meer uitgebreide bloemlezing in *Onze Letterkunde* door dr. v. d. Valk (3 dln. Middeleeuwen, Republiek, Koninkrijk).

Ruimere literatuuropgave is te vinden bij Kalff: *Geschiedenis der Nederl. Letterkunde* (7 dln.) maar voor onze opgave meer dan voldoende bij Dr. C. de Vooys: *Historische Schets der*

Nederlandsche Letterkuude. Groningen, Wolters 1913, f 1.50—f 1.75. Een goede schets, waarvan het eerste gedeelte reeds is verschenen, wordt uitgegeven bij Paul Brand.

A. Gielen

EEN MERKWAARDIG BOEK OVER DEN OORLOG DIE NOG KOMEN MOEST

Het heeft mij verwonderd zoo weinig te hooren spreken in dezen oorlogstijd over het groote werk van Johan (von) Bloch, dat achttien jaren geleden verscheen in zes deelen. De titel is *Der Krieg* en bij zijn verschijnen trok het allerwegen de opmerkzaamheid, vond instemming of tegenspraak. De gebeurtenissen van onzen tijd komen hoe langer hoe meer het juiste inzicht en de scherpzinnigheid van den schrijver bevestigen.

Hij was de zoon van arme Poolsche ouders. In 1836 werd hij geboren te Radom en overleed in 1902 te Warschau. Hij had zich een aanzienlijk fortuin gewonnen, stond aan het hoofd van een voornaam bankiershuis en was Russisch Staatsraad. Op vijftigjarigen leeftijd trok hij zich terug uit het openbare leven en wijdde zijn talent en zijn geld in dienst van de Vredesbeweging. Hij is de grondlegger van het Vredesmuseum te Luzern, maar werd vooral bekend door het genoemde boek *Der Krieg*, dat in 1899 het licht zag.

Verrassend is het, na te gaan wat een helderen kijk de schrijver heeft gehad op een afstand van 18 jaren, ja als wij de 8 jaren meerekenen, die hij besteedde aan de samenstelling van zijn boek, op een afstand van een kwart eeuw op de verschrikkingen, die een oorlog zou medebrengen. Het is maar jammer voor de menschheid, dat men zich zoo weinig heeft gestoord aan de waarschuwende stem van dezen wijze; dat men hem blijkbaar niet heeft willen gelooven, alvorens hem de loop der gebeurtenissen in het gelijk kwam stellen.

Het is wel leerzaam eens even te zien wat Bloch van de toekomst voorspelde op wetenschappelijke gegevens en hoe bijna alles nu in vervulling gaat.

* * *

Bloch was van meening, dat de rusteloos opgedreven bewape-

ningen tot een oorlog moesten voeren, zelfs tegen den wil van hen, die aan dezen strijd zouden deelnemen.

Maar het zal een oorlog worden, waarin millioenen worden gedood zonder eenig resultaat. Want een oorlog onder de moderne omstandigheden is geen oorlog meer; geen enkel leger kan de ontzettende rampen doorstaan, welke een toekomstige oorlog zullen ontketenen. Waarom puttten de naties zich dan uit in het ophoopen van middelen ter vernietiging, waarmede zij niet eens zullen bereiken wat zij zich hebben voorgesteld.

De Europeesche machten, wij zijn er vast van overtuigd, zouden wel andere middelen weten te vinden ter beslechting hunner geschillen, indien zij zich maar eens afvroegen of de zondvloed van ellenden, welke een oorlog zou brengen met de moderne verwoestingstuigen, een oorlog tusschen vijf grootmachten en tien millioenen soldaten, een middel zou kunnen zijn om hangende geschillen op te lossen.

De macht van het moderne magazijngeweer, de verhoogde vuursnelheid, het rooklooze kruit, dat alles zal oorzaak zijn dat de strijd reeds begint op grooten afstand, dat de aanvallen slechts kunnen geschieden in losse formatie, dat de slagvelden veel uitgestrekter zullen worden.

En de verbetering van de artillerie, de grootere draagwijdte en vuursnelheid van het kanon, zullen er toe bijdragen, dat niet alleen de artillerie wordt gebruikt tegen de aanvallende troepen, maar ook tegen de achterliggende reserven, die noodzakelijker wijze in dichter formatie moeten oprukken en derhalve de grootste trefkans bieden. Gevolg van dit alles zal zijn dat de oorlog moet worden tot een loopgravenstrijd. De verdedigers en zelfs de aanvallers, indien geen stormaanval ten minste wordt beoogd, zullen gedwongen zijn zich in te graven.

De oorlog der toekomst zal dan ook bestaan aanvankelijk in een reeks van gevechten om de vermeestering van voordeelige stellingen, welke vervolgens zooveel mogelijk ontoegankelijk gemaakt moeten worden door draadversperring, valkuilen en dergelijke middelen.

Infanterie, al is zij zwak in aantal, kan zonder artillerievuur niet meer verdreven worden uit de verschansingen. Elk leger zal vooral in de artillerie zijn steun vinden.

Een groote Europeesche oorlog zal worden gestreden, men mag het veilig veronderstellen, op een der grenzen van Duitschland; ten Westen op de Fransch-Duitsche, ten Oosten op de Duitsch-Oostenrijksch-Russische grens, óf op beide te gelijk.

Men mag aannemen dat het voor Duitschland, met of zonder Oostenrijks hulp, onmogelijk zal zijn terzelfder tijd in Rusland en Frankrijk een inval te doen. Eéne grens kunnen zij overschrijden, terwijl zij zich moeten bepalen de andere te verdedigen.

Bij een inval in Frankrijk moet Duitschland door een streek, waar sterke kunstverdediging is aangebracht (hij durfde blijkbaar de schending van België niet veronderstellen). Frankrijk's leger is niet zoo sterk als het Duitsche, maar zij zijn in het voordeel van het defensief. En zelf al zou Duitschland met zijn snelle mobilisatie in den beginne succes hebben, dan zou het nog minstens twee jaren noodig hebben alvorens Parijs te kunnen nemen. Hun invallend leger zal voortdurend zwakker worden, terwijl de verdedigers tijd hebben al hun reserven op te brengen.

Dat alles zou nog stelliger bewaarheid worden indien omgekeerd een Fransch leger een inval zou willen doen in Duitschland.

En als Oostenrijk-Duitschland hun lang uitgewerkt plan ten uitvoer leggen en een inval doen in Rusland? Zelfs al zouden zij door de verdedigingswerken in Polen niet worden tegengehouden, dan zal de tweede Russche verdedigingslinie hen stuiten. En ook als deze mocht worden doorbroken, ligt Moskou en Petersburg toch zóó ver af en blijft Rusland zoo in het voordeel van zijn enorm menschen-materiaal, dat elke inval een onbegonnen werk moet genoemd worden.

Een Russische inval in Pruisen heeft rekening te houden met een wetenschappelijk en in alle deelen uitgewerkt defensiesysteem. Alleen de weinig versterkte Oostenrijksch-Galicische grens biedt kans op slagen; maar dit zou slechts krachtverspilling zijn indien Rusland niet terzelfder tijd kans zag in Duitschland op te rukken. (Doet zich thans dat geval niet voor?)

In een oorlog ter zee zullen de kruisers en torpedobooten de opdracht hebben (met duikbooten kon de schrijver nog geen rekening houden) alle handelsschepen te vernietigen. Berekeningen wijzen het uit dat alleen in een langdurigen oorlog Engeland het volkomen meesterschap over de zee kan krijgen, maar de onderbreking der verkeersmiddelen zal vooral Engeland het onmogelijk maken een oorlog sleepend te houden (?).

En wat aangaat de economische gevolgen? Iedere natie, welke deelneemt aan den komenden oorlog zal economisch worden gebroken.

En wat zal de winst zijn? Van een totaal uitgeputten vijand

kan geen oorlogsschatting worden geheven. Gebiedsuitbreiding, waar het land is verwoest en verarmd, is eer verlies dan winst. De millioenen, die gewapend zijn, zullen misschien de wapenen niet neerleggen en grooter rampen kunnen verwacht worden dan in de korte revolutiedagen der Fransche Commune.

Wie de tegenwoordige gebeurtenissen aanschouwt en de hopelooze worsteling, zal moeten getuigen, dat de feiten den schrijver op zeer veel punten in het gelijk hebben gesteld. Het boek is in elk geval merkwaardig genoeg om er in deze dagen nog eens de aandacht op te vestigen. R. V.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen.

De Tijdspiegel. Don brengt ons in kennis met *Martin Fierro,* een Argentijnsch heldendicht van José Hernandez, dat vooral merkwaardig is als poging van een Argentijn om door een nationaal onderwerp — het leven van den gancho, een soort van cowboy — te behandelen, bij te dragen tot het scheppen eener nationale literatuur. Hij verdient eens de vader der Argentijnsche literatuur genoemd te worden. Zijn boek is zeer populair, meer dan 100000 exemplaren werden er van verkocht; het is meer dan een merkwaardig karakteristiek heldendicht. Het is de noodkreet van een tot ondergang gedoemd menschenras. J. Engelbregt, gep. kolonel, verheerlijkt Duitschland's physieke weerstandskracht en H. Middendorp bespreekt in zijn *Literaire Kroniek* een zoogenaamden priesterroman. Zooals van den onkatholieken schrijver van *Het schoone Mysterie* te verwachten was, blijft hij heel aan de oppervlakte van den Roomschen godsdienst en toont een zeer minimale kennis van de geheimzinnige diepten van een priesterziel. Dat de door hem behandelde schrijver deze kennis niet toont, zal wel zijne igenaardige oorzaak hebben, waarover wij uit eerbied voor den Sacerdos in æternum liever niet zullen uitweiden. Ook aan Timmermans' *Pallieter* wordt o. i. meer lof toegezwaaid dan dit boek verdient. Het doet vreemd aan er van te hooren, dat het zoo goed is en zoo vroom.

In *De Gids* is zeker het belangrijkste artikel *Uit het leven van Jacques Perk,* naar aanleiding van brieven van hemzelf aan Ch. M. v. Deventer. Duidelijk blijkt hieruit, welk een strijd de jonge dichter tegen de wreede ziekte voerde, die hem weldra een vroegen dood zou bezorgen en hoe tante Betsy het mis had, toen zij van zijn ijzersterke gezondheid gewaagde. Ook over zijn

weifelen over het door hem te kiezen studievak hooren wij het een en ander. Zijn leeren ging ook niet op gladde baan. De klassieken waren nooit zijn lievelingen. Hoewel hij zijn gelukkigste uren doorleefde met zijn boeken en zijn mijmeren en zijn dichten, was hij toch geen soezend mensch, zelfs jolig en gezellig. Deze brieven, zonder erg geschreven, doen ons den dichter van den Mathilde-cyclus wel beter kennen, waartoe de aanteekeningen van den verzamelaar veel bijdragen. Mevr. Boxman Winkler voltooit haar interessante studie over Oscar Wilde en diens *Ballad of the reading goal.* Of het haar gelukt is de sombere diepten van deze rampzalige dichterziel te peilen, durven wij niet ten volle beamen. Zeker is het, dat zijn ontzettend gevangenisleed diepere en ernstiger gedachten in hem hebben gewekt en naar wij hopen, hem nader brachten bij God. P. A. Roeper Bosch waarschuwt tegen *Japan, een gevaar voor onze Oost.* Hij noemt dit gevaar niet geheel denkbeeldig, maar het staat aan Nederland zelf, het tot minimale grootte terug te brengen.

In de *Revue des deux Mondes* van 10 Juli vinden wij een zeer belangwekkende verzameling van onuitgegeven brieven van *Thiers, Jules Favre, de Broglie* gedurende den oorlog van 1871, verder de noodige oorlogsliteratuur. In het nummer van 15 Juli schrijft Étienne Lanoy over *Choses d'Espagne,* natuurlijk ook naar aanleiding van den volkerenmoord. Hij legde er vooral den nadruk op, hoe de anti-godsdienstige politiek van Frankrijk het religieuze Spanje van zich vervreemd heeft. Met veel scherpzinnigheid geeft hij het verschil aan tusschen Fransche en Spaansche revolutionnairen. De levensbeschrijving van den H. Franciscus Xaverius door André Bellessort wordt voortgezet. Wij bevinden ons thans met den grooten missionnaris op weg naar Japan en staan verstomd over het vele door Xaverius in korten tijd in Indië tot stand gebracht.

In *Hochland* vinden wij behalve de gebruikelijke Kriegsartikelen veel over Clemens Brentano, o. a. onuitgegeven *Erinnerungen Luise Hensel's an K. Emmerich,* in hun eenvoud en gewetensvolheid hoogst belangrijk voor de kennis der groote mystica. Zooals men weet, was het Louise Hensel, zelf een bekeerlinge, die zooveel bijdroeg tot Brentano's terugkeer in de Kerk, waartoe hij door zijn doop behoorde en waarvan hij later zoo goed als vervreemd was. Zij bestreed de objectiviteit van Clemens, die de „visioenen" der zalige opteekende volgens haar aanwijzingen. Zelf geeft zij hierin haar subjectieve indrukken weer en zij verdienen zeker de aandacht van allen, die het Leven van Christus volgens Brentano's opgaven met zooveel stichting lazen. Verder wordt besproken *Clemens Brentano,* Forschungen und Ausgaben von Wilhelm Schellberg, terwijl van Friedrich Wassmann en diens verkeer met Clemens onder de rubriek *Kunst* gewaagd wordt. Het eeuwfeest van den grooten dichter heeft zeker opnieuw de aandacht op hem gevestigd.

In *Vragen des Tijds* (Aug.) schrijft Dr. Kernkamp zijn 23ste artikel over *De Europeesche oorlog.* Hij is volstrekt geen vriend van de Duitschers, doch in de waardeering der feiten blijft hij rechtvaardig. Hij noemt het opbrengen der Hollandsche haringloggers door Engeland een „grove rechtschennis" en daarin heeft hij gelijk. Maar zoolang als onze regeering „De Telegraaf" absolute vrijheid laat om te schrijven wat zij wil, moeten wij ons niet verwonderen indien er voor ons land nog allerlei verrassingen kunnen komen. Zoo heeft dat blad nu weer beweerd, dat Duitsche spionnen met onze haringvisschers medegaan om de bewegingen der Engelsche oorlogsschepen te verkennen.

Wetenschappelijke Bladen (Aug.) heeft weer een goede bloemlezing saamgesteld uit buitenlandsche tijdschriften. Het artikel *Schubert's Erlkönig* hebben wij al gememoreerd toen het verscheen in *Klasings Monatshefte* van Maart 1916. Wel tragisch dat Schubert, die reeds op 31jarigen leeftijd overleed, met bittere armoede had te kampen. Indien de beruchte uitbuiter en uitgever Diabelli geen misbruik had gemaakt van den nood of de onervarenheid van den kunstenaar, en hem slechts 800 gulden gaf voor de druksteenen en het eigendomsrecht der toen verschenen 18 afleveringen, had wellicht alleen de Erlkönig Schubert kunnen bewaren voor materiëele zorgen. Verder vestigen wij de aandacht op wat hier van Duitsche zijde wordt geschreven over *Turkije's Economische Beteekenis in de Toekomst* en wat de Ier Hugh Law denkt over *Ordelievend Ierland.* „... Hoe dwaas, dom en in vele opzichten misdadig de laatste Iersche opstand ook was, zou het toch een groote fout zijn te meenen, dat hij geen nobeler ondergrond bezat dan Duitsche intriges en verraderlijke trouweloosheid. Allerlei soort motieven, zooals allerlei soort menschen, werkten in deze zaak samen. IJdelheid, dwaze ijverzucht en hebzucht speelden hun rol. Maar ook moed, zelfopoffering en een niet onedel, maar zeker slecht-geleid idealisme. Enkelen werden gevangen in hun eigen verleden. „Ik ben mijn geheele leven een revolutionair geweest", zeide een der leiders voor zijne terechtstelling. „Toen ik gevraagd werd meê te doen, wist ik dat de zaak hopeloos was, maar ik kon niet anders".... Het besluit een opstand te beproeven op Paaschmaandag, was door de leiders der opstandelingen eerst den dag van te voren genomen en naar men zegt met vijf tegen drie stemmen.

Studiën (Aug.) opent met een artikel van Jac. van Ginneken: De authentieke Mathilde van Jacques Perk naar aanleiding van het boek van Dr. Greebe, hier vroeger reeds besproken. Met groote letters laat van Ginneken zijn oordeel drukken over Greebe's werk en over de waarde van Timmerman's kritiek: „Wat ook Timmerman's opschaterende domheid daarover denken of schimpen moge, na de publicatie van 's dichters eigen handschrift, is het ontwijfelbaar Greebe's grootste verdienste, dat hij ons op het nauwe verband heeft gewezen: tusschen het jeugd-

proza van Jacques Perk en zijn rijpe poëzie". Voor den Sonnettenkrans, in zijn oorspronkelijken vorm hersteld, is deze schrijver vol geestdriftige bewondering: „de Mathilde is zijn oud-Hollandsche adelbrief, is de glorieuze wijdings-oorkonde van zijn kunstenaarsschap bij Gods genade". En elders: „Neen, Perk hoort niet bij de wufte, in blauw fluweel gedoste jongetjes, met in porseleinen letters l'art pour l'art op hun petje; die van hun ivoren torentje op zilveren toetertjes een deuntje de wolken in blazen, hun grilletjes en willetjes in spiegelende zeepbellen meegeven aan het koele windje, en hun zuchtjes en lachjes in celluloïdballen naar het hemeltje met sterretjes kaatsen".

Fred. de Bruyn zet zijn interessante studie over den Franciscanermonnik *Roger Bacon en het Buskruit* in deze aflevering voort; met een autoriteit in deze kwestie, den Engelschen kolonel der Artillerie H. W. L. Hime, is de de Bruyn in briefwisseling getreden om eenige nadere toelichtingen en ophelderingen. G. Jonckbloet vindt wel te prijzen in den bundel van *Noto Soeroto: De Geur van Moeders Haarwrong*, maar is toch niet voldaan. „Geen gedichten immers in proza — het verrukkelijke genre, waarin de Javaansche edelman zich, naar getuigenis van Scharten, Borel, Querido, van Eeden en meer anderen, meester betoonde, bevat dit boekje van zijne hand, doch enkel rhytmische-rijmende verzen". En waarom zou deze vorm minder geschikt zijn? Jonckbloet antwoordt: „Naar mijn inzien immers is de moderne Nederlandsche dichtkunst — en het is blijkbaar deze, die onze talentvolle Javaan zich tot model gekozen heeft! — in hevige mate lijdend aan de fatale ziekte van overbeschaving. De oude eenvoud is verdwenen. De woordkunst is meesteres geworden van de uitdrukking der gedachte. Gekunsteldheid en nogmaals gekunsteldheid zwaait den staf. Niet zonder reden zeide Carel Scharten, dat tachtiger-poëzie voor een niet onbelangrijk deel uit volstrekt onbegrijpbaar „woord-mooi" bestaat". —

In *Onze Eeuw* (Aug.) betoogt Prof. Blok, dat vooral Nederland een grootsche taak wacht van verzoening op alle gebied. „Waarom juist Nederland? — Onze geschiedenis, onze ligging, onze volksaard is er als voor aangewezen. Onze geschiedenis. Wij zijn zonder eenigen twijfel van Germaanschen bloede, maar dat bloed der Friezen en Bataven, der Saksen en Franken is geenszins onvermengd gebleven. Fransche refugés uit Noord en Zuid, Engelsche en Schotsche soldaten en handelaars, Duitsche immigranten in grooten getale, Joodsche uit Portugal en Polen, Scandinavische zeelieden, Indische verwanten hebben dit bloed in den loop der laatste drie eeuwen tot een aanzienlijk percentage geïnfiltreerd". Door deze aanzienlijke bloedmenging en door de aangeboren gave voor het gebruik van vreemde talen is de Nederlander aangewezen om een internationale rol te spelen. Wat betreft onze ligging, meent Prof. Blok, deze stelt ons wel bloot aan allerlei gevaren, maar is ook zoodanig, dat geen onzer naburen ons aan den ander

zou gunnen, maar ieder liefst met ons op goeden voet staat als „hoogere” wenschen in dezelfde richting onvervulbaar mochten blijken.

Dr. A. C. S. de Koe brengt eene studie over Henriëtte Roland-Holst-van der Schalk. Hij zoekt vooral naar de innigste persoonlijkheid dezer kunstenares, zooals die zich in hare kunst openbaart.

Prof. Brugmans schrijft over *Johan vun Oldenbarnevelt* Hij is gehoond en verguisd, maar ook hooggeëerd en geprezen; hij is gehaat maar ook geliefd. Dit laatste veel meer na zijn dood dan bij zijn leven. Hij besluit: „Zoo wij slechts constateeren, dat Oldenbarnevelt op zijn standpunt en ter goeder trouw handelde, gelijk hij meende te mogen en te moeten handelen, is daarmede de vraag van zijn schuld bepaald”.

Prof. Hartman wijdt een opstel aan *Het pamflet vun Seneca tegen keizer Claudius.*

PANTA.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Justinus. Hoe ik Roomsch werd. Geloof en Wetensch. Serie III No. 1. Malmberg, Nijmegen.

Op heel eenvoudige wijze verhaalt ons Justinus de geschiedenis zijner langzame bekeering. Eerst opgevoed in modern-protestantschen kring, had hij slechts gedeeltelijk de geloofsleer en de moraal des Christendoms leeren kennen; eigenlijk alleen dat gedeelte behoorend tot het natuurlijk Godsgeloof, want „van de Godheid van Christus, den zondeval, de menschwording, daarvan wilde men bij ons niet weten”. Op elf of twaalfjarigen leeftijd, na het overlijden zijns vaders, komt hij in eene familie, die behoort tot de „vrijzinnige gemeente”. Maar zijn geest kan zich niet tevreden stellen met hetgeen hem geleerd wordt, hij zoekt en blijft zoeken. Hij wordt gelouterd door lijden. Hij ondervindt de hulp van Gods genade en eindelijk na langen strijd en lange studie overwint hij de laatste moeilijkheden. R. K. PR.

Raphaël O. S. D. (Francis) (Augusta Theodosia Drane). De geest der Dominicaner orde; vertaald door Zuster Joanna, Baptista O. S. D. Uitgave van G. Mosmans Zoon — 's-Hertogenbosch. (247).

Het zevende eeuwfeest van de beroemde en populaire orde van den H. Dominicus heeft aanleiding gegeven tot de uitgave van vele werken, die ons den geest, het streven en het werken der Dominicanen beter leerden kennen. Wij herinneren o.a. aan de Dominicaansche legenden, die ons zulke in-vrome, naïve en

stichtende verhalen gaven uit de mannen- en vrouwenkloosters der orde. Thans is het weder een hoogst lezenswaardig werk en om schrijfster en om inhoud, dat onze aandacht vraagt en deze ten volle verdient.

Twee Dominicanessen hebben er toe samengewerkt: de Engelsche schrijfster, wier nuttig en heilig leven ons verhaald wordt door de vertaalster, haar hollandsche ordezuster. Het is de geest der Dominicanerorde, uitschijnend in de Levens der Heiligen en der Zaligen dier Orde, welke ons Moeder Francis Raphaël — in de wereld miss Augusta Theodosia Drane — doet kennen. Wie deze talentvolle, verdienstelijke non was? Een bekeerlinge, Anglicaansche van geboorte, op tamelijk jeugdigen leeftijd tot de Moederkerk terug gekeerd en in 1851 in de pas weder in Engeland herstelde Dominicanessenorde getreden. Mgr. Ullathorne beschreef haar als een dier veelzijdig ontwikkelde naturen, die een boek kunnen schrijven, een schilderstuk maken, een orde besturen, zielen leiden, opzicht houden bij het bouwen harer huizen, een tuin aanleggen, iedereen met raad en daad bijstaan en dit alles met evenveel gemak als succes.

Een dier ordevrouwen dus, van wie de buitenwereld zoo weinig de hooge verdiensten kent, nauwelijks vermoedt en die in alle stilte en nederigheid misschien het hoogste bereiken, waartoe een vrouw in staat is.

Haar boek getuigt van een hoogst ontwikkeld en scherp verstand, van een verbazende belezenheid, maar vooral van een innig vrome ziel, die zich diep heeft doordrongen van den geest harer orde, door haar in het kort beschreven als: in de allereerste plaats werkend aan eigen volmaaktheid om zoodoende geschikte werktuigen te worden voor de heiliging van anderen. Op deze wijze treedt het tweevoudige karakter der Dominicanerorde op den voorgrond; het werkzame leven te vereenigen met het beschouwende.

Hoe de meest uitstekende leden harer communauteit dit doel bereikten, welke middelen zij er toe aanwendden, hoe zij hun dagelijksch leven inrichtten, verhaalt ons Moeder Francis op zeer levendige en sympathieke wijze. Hoewel zij vooral voor kloosterzusters schreef en ook meestal over haar — zoo is dit boek toch ook voor in de wereld levenden zeer geschikt en leesbaar. Zij ook zullen er veel nut uitputten, want de geest der Dominicanerorde is in den grond geen andere dan die der H. Kerk zelve, door welken alle katholieken verplicht zijn hun leven te bezielen. — De vertaling, hoewel niet vlekkeloos en hier en daar wat gewrongen — is over het algemeen zeer voldoende. M. S.

Steinmetz (Mr. B. J. F.). De Vrouwenbeweging en vrouwenarbeid. Eene studie over de Hervorming van de gezinstaak der vrouw. C. A. J. van Dishoeck (220) f 1.40.

Valt er nog iets nieuws te zeggen over Vrouwenbeweging en vrouwenarbeid? Eigenlijk niets, maar toch is het wel verrassend

van andere zijde eens de stem van het gezond verstand te hooren over zaken, waartegen door ons katholieken reeds sedert jaar en dag gewaarschuwd werd, hetgeen ons natuurlijk op allerlei beschuldigingen van achterlijkheid te staan kwam.

W. Steinmetz acht zich geroepen op te komen tegen de algemeene zucht, het meisje alles te doen leeren, behalve juist datgene, waartoe zij van nature bestemd is. Slechts van economisch standpunt wenscht schrijver de gezinstaak der vrouw te beschouwen en te wijzen op de noodzakelijkheid haar in de eerste plaats hiervoor op te leiden. Hij klaagt er te recht over dat billijke waardeering van de vrouwelijke gezinstaak ontbreekt en dat hare zeer groote economische beteekenis door de wetenschap tot nog toe schier geheel verwaarloosd werd.

De socialistische en niet socialistische feministen, die gelijken beroepsarbeid voor mannen en vrouwen dus ook studie en voorbereiding hiertoe eischen, moeten harde waarheden hooren. Met flinken durf trotseert hij zelfs het groote gevaar als conservatief te worden gebrandmerkt en niet met zijn tijd mede te gaan. Veel van wat door de vrouwenbeweging werd tot stand gebracht, kan dankbaar worden aanvaard, doch op het punt van beroepsvervulling moeten zeer ernstige restricties worden gemaakt.

Al zijn wij het niet op alle punten met den heer Steinmetz eens, zoo zijn wij hem toch dankbaar voor zijn poging om de vrouwenbeweging in het rechte spoor terug te brengen, dat zij nooit had moeten vertaten. M.

GESCHIEDENIS en HULPWETENSCHAPPEN

Viotta (Mr. Henri). Handboek der Muziekgeschiedenis. H. D. Tjeenk Willink, Haarlem.

Geen Handboek voor de Muziek, maar van de Geschiedenis der Muziek. Voor de ware vrienden van Euterpe is dit boek van onberekenbare waarde. De meeste muziekliefhebbers, die al tevreden zijn wanneer zij na maandenlange oefeningen een stukje uit een opera of eene gemakkelijke sonate dragelijk kunnen spelen, zijn al zeer voldaan wanneer zij te weten komen, *wie* de componist is. Kunnen zij nog met zekere kennis medespreken over bekende opera's, oratoria, symphonieën enz., zonder aarzelen den meester noemen, die het kunstwerk heeft gewrocht, en niet onverdienstelijk oordeelen over kunstwaarde, de schoonheid van de compositie, dan mogen zij zich spoedig verheugen in den eervollen naam van een „echte musicus". — Doch zulk eene kennis is maar halve wijsheid, geen ware wetenschap.

Eene algeheele kennis van de toonkunst: hare *genesis*, hare wording, haar groei en ontwikkeling, hare grootere volmaaktheid, kortom alles, alles wat er met haar is geschied van het oogenblik harer „geboorte" tot op dezen dag — neen! maar dat is eene veel omvattende wetenschap: dat eischt eene studie van vele, zeer

vele jaren: daarvoor is een man noodig die ons een gids is op de onbekende wegen en in een keurig, duidelijk, wetenschappelijk en aangenaam boek de verborgen geheimen der kunst openbaart.

Het Handboek der Muziekgeschiedenis door Mr. Henri Viotta beantwoordt aan al de vereischten, die een muziekliefhebber stellen kan, en is een ware schat voor al wie de edele Toonkunst begrijpt en liefheeft.

Het doel van den schrijver is wel „een Handleiding te verschaffen aan hen, die eene studie wenschen te maken van dit voor den musicus zoo belangrijke gedeelte zijner kunst, en in het kort een overzicht te geven van de wijze waarop de kunst der tonen zich ontwikkeld heeft" (Voorbericht). In beide opzichten is de schrijver uitmuntend geslaagd.

In het begin ondervinden wij, jammer genoeg, eene teleurstelling: maar dat is niet aan den schrijver te wijten: „De oorsprong der muziek ligt in het duister". — Mr. Viotta heeft waarlijk zijn best gedaan om de eerste bronnen op te sporen, maar zij waren onvindbaar evenals de bronnen van sommige rivieren.

In het eerste deel spreekt de schrijver over de muziek, hare gebrekkige toonladders en onbeholpen instrumenten bij de Ouden, — Chineezen, Japanners, Indiërs, Egyptenaren, Israëlieten, Islamieten, Grieken en Romeinen. — En al mag de stof dor en droog wezen en aanleiding geven tot eentonigheid of verveling, altijd weet de schrijver deze klip netjes te vermijden en blijft hij immer frisch, levendig: men leest hem met belangstelling, veel genoegen en groot nut.

In het tweede deel „De Muziek in de middeneeuwen" worden de bronnen immer rijker en het boek hoe langer zoo aantrekkelijker.

Op de eerste plaats behandelt de schrijver: „Het gezang der eerste Christenen en het ontstaan der harmonie".

Met degelijke kennis, volle waardeering en grooten eerbied spreekt hij over den Ambrosiaanschen en Gregoriaanschen Zang, die alle eeuwen door zoo de H. Kerk aan het harte lag, en nu nog de schoonste scheppingen der grootste Meesters verre achter zich laat [1]).

Na de kerkelijke muziek komt de wereldlijke, de Troubadours, de Minnezangers, de Meesterzangers. Het volkslied en de muziekinstrumenten der Middeneeuwen worden ernstig bestudeerd en beschreven. Ook hier ontmoeten wij wederom beroemde namen: Walther von der Vogelweide, Heinrich von Meissen meer bekend onder den naam van Frauenlob, Hans Sachs, en wederom andere dii minores.

De schrijver geeft ook verschillende wijzen, waarop oudtijds het

---

1) Vele mannen, die zich verdienstelijk hebben gemaakt op het gebied der kerkelijke muziek, worden niet alleen met eere genoemd, maar in den breede besproken en hunne werken uitvoerig behandeld: Karel de Groote, Alcuinus Hucbald, Guido van Arezzo, Hieronymus de Moravia en eenige anderen, te veel om op te noemen.

„Wilhelmus van Nassouwe" werd gezongen: wij betreuren met hem dat de melodie van 1568 niet tot ons is gekomen, maar wij zijn hem toch dankbaar dat hij de melodieën van 1607 en 1619 voor ons heeft opgeschreven: Wat een verschil met het „Wilhelmus" van Valerius (1626) en het zoogenaamde „Nieuwe Wilhelmus" van later tijd.

Terloops kunnen wij nog opmerken, dat de schrijver ook in twijfel verkeert aangaande den eigenlijken dichter van het „Wilhelmus" — hij schrijft toch: „Zeer waarschijnlijk hebben deze soldaten (van Condé en den Prins van Oranje) het lied uit Frankrijk medegebracht, en maakte Marnix van St. Aldegonde, of welke dichter dan ook, er woorden bij die toepasselijk waren op Prins Willem". (Marnix deed het zeker *niet*).

Belangrijk is ook het hoofdstuk over de uitvinding der muziekinstrumenten in de middeneeuwen en hunne ontwikkeling.

Zwaardere kost wordt ons toegediend in „Het tijdperk der Contrapuntisten" — vooral nuttig en de moeite waard voor wie er behagen in vindt de „harmonie" in al hare schoonheid te bestudeeren. Hier ontmoeten wij de namen van Nederlandsche toonkunstenaars, die machtig veel hebben bijgedragen tot de ontwikkeling dezer moeilijke maar hemelsche kunst: Dufay, Joannes Okeghem, Jacob Obrecht, Adriaan Willaert, Jacob Arcadelt, Orlando di Lasso, „na Palestrina de voornaamste vertegenwoordiger van den reinen, van alle gekunsteldheid vrijen imitatie-stijl" (blz. 227). De schrijver heeft de goede gedachte gehad, het wereldberoemd „Ave Maria" van Arcadelt in zijn geheel weer te geven. Meermalen wordt het genoemd het „Ave Maria" van Franz Liszt, dch toen onrechte; in een nummer voor orgel vindt men Arcadelt's meesterstukje door Liszt behandeld en breeder uitgewerkt.

Een zaakrijke verhandeling over Johannes Petrus Aloysius Palestrina den „princeps musicae" besluit op waardige wijze „de Muziek in de Middeneeuwen".

In het Derde Deel, „De ontwikkeling der zelfstandige instrumentale muziek" (1500—1700) maken wij kennis met de verschillende muziekinstrumenten.

Orgel, klavier — strijk- en blaasinstrumenten. Slag-instrumenten, die eigenlijk meer „lawaai" maken dan de muziek veredelen, schijnen in die dagen — gelukkig ook — niet gekend te zijn. Op het einde van deze verhandeling kon de schrijver niet nalaten eenige zeer waardeerende bladzijden te wijden aan den grooten kunstenaar van Nederland: „Meester Joan Pieter Swelinck, Phoenix der Musycke, en orgelist van Amsterdam". Wij zijn er hem dankbaar voor.

Wij komen als van zelf tot de Opera en het Oratorium: waarover in het vierde deel wordt gehandeld. Eerst vernemen wij het ontstaan der opera in Italië, vooral Monteverdi en Scarlatti, Frankrijk met Lully, Rameau, Duitschland met Heinrich Schütz en Engeland met Henry Purcell. Daarna volgt eene grondige

beschouwing van het „Oratorium". Het spreekt van zelf dat de groote Meesters: Georg Friederich Händel, en Johan Sebastiaan Bach uitvoeriger worden besproken in afzonderlijke hoofdstukken. Buitengewoon leerzaam zijn deze artikelen.

In het zesde en laatste hoofdstuk van dit eerste deel maken wij kennis met eenige andere componisten — Carl Philip Emmanuel Bach, Johan Stanitz, Giovanni Battista Pergolesi en Christoph Willibald Glück.

De laatste nummers van dit artikel worden gewijd aan twee groote, onsterfelijke geniën van de edele toonkunst, Joseph Haydn, den onovertroffen schepper van „Die Schöpfüng" en „Die Jahreszeiten" en Joannes Chrysostomus Wolfgang Amedeus Mozart den ongeëvenaarden toondichter van „Die Entführung", Figaro's „Hochzeit" „Don Juan", — die Zauberflöte en het Requiem, dat hij zonder het te vermoeden „voor zich zelven schreef".

Hiermede eindigt het Eerste deel.

Nuttige lessen worden den musicus gegeven: „Een voorschrift was, dat de direkt iegeluidloos en niet opzichtig moest geschieden, ja de handbewegingen mochten door de toehoorders niet eens bemerkt worden". — Menig dirigent (!!!) die meent, dat de ware directie bestaat in veel drukte te maken, halsbrekende toeren uit te voeren, en een potsierlijk figuur te slaan, maar tevens de werken waarop de groote meester zoo hebben gezwoegd, op jammerlijke wijze verfomfaait, kan hier waarlijk veel uit leeren.

Op blz. 379 maakt de schrijver nog eene allernuttigste aanmerking van groote waarden voor „hen", die durven beweren dat de componist bij de uitvoering zijner werken altijd „eene zekere vrijheid aan den dirigent overlaat".

„De virtuoos werd het orgaan van de bedoeling des toondichters: hij *moest* zich stipt houden aan de voorschriften der partituur en mocht die niet door roulades, coloratuur of partituur ontsieren". — Het zal wel niet bevallen aan „dirigenten", die zich verstouten de partituurs waarlijk te „ontsieren" door krabbeltjes, potloodstreepjes, bijvoeging van teekens, die de componist met volle kennis van zaken achterwege liet, en aldus ware meesterstukken ongenietbaar maken. Hen roept Rob. Schumann toe: „Beschouw het als heiligschennis, in de werken van goede componisten *iets* te veranderen, weg te laten of nieuwmodische versieringen aan te brengen. Het is de grootste smaad, dien gij de kunst kunt aandoen".

De echte minnaars van de kunst zullen met groote voldoening lezen, dat in de eeuwen van geloof en zeden, zang en spel alleen mochten dienen tot het groote doel waarvoor God, Schepper van Ware Schoonheid, ons die hemelsche gave schonk: „In het algemeen waren alle dansen en springpartijen, schandelijke en wellustige zangen, als eene uitvinding der duivels streng verboden en werden door de geestelijkheid onderdrukt".

Het zou natuurlijk een wonder zijn als men in een werk van

zulk een omvang en zware studie geene gelegenheid zou vinden tot be-, op- of aanmerking of ten minste op een of andere plaats niet met den schrijver van meening zou verschillen, maar dat zijn hier kleinigheden die een rechtgeaard criticus „voor zijn fatsoen" wel eens mag voorbijgaan. —

De uitgever heeft eer van zijn werk. Stevig papier, klare druk, duidelijke, goed afgeronde noten en mooie voorstelling der verschillende instrumenten. Ik vindt het jammer, dat er een paar „prentjes" in gevonden worden, die men in dit boek liever had gemist. Een boek, zoo ernstig en wetenschappelijk als dit, komt wel niet onder de oogen van kinderen, maar toch meer bejaarden zouden niets verloren hebben als een paar van die teekeningen hadden ontbroken. Bovendien hooren zij meer te huis in een boek over mythologie dan over muziek. —

De schrijver zal zeker het doel, dat hij beoogt, bereiken als hij zegt: Moge mijn werk er iets toe bijdragen om hier te lande de beoefening der muziekgeschiedenis algemeener te maken". — Niet alleen „iets" maar „zeer veel" zal het er toe bijdragen. Met ongeduld zien wij het tweede deel tegemoet. W. DE JONG.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Kloostermans (B. C.). Roomsch kinderleven, geïllustreerd door Jhr. Rob. Graafland. No. 5—6. Malmberg, Nijmegen. Per stuk f 0.30.

Voor de R. K bijzondere scholen zijn deze onovertroffen leesboekjes uitgegeven, zoo schreef ik over No. 1—4. En zie, reeds menige openbare school heeft ze ingevoerd. Het succes der eerste vier deeltjes is buiten alle verwachting. Ook No. 5 en 6 zullen in dit succes deelen, want waarlijk de vaardige schrijver en kindervriend heeft zich ook hier niet verloochend. Misschien zelfs komt B. C. Kloostermans als paedagoog in deze deeltjes nòg beter tot zijn recht als in de eerste vier. Het nationale karakter der beschrijvingen is nog verhoogd door de kennismaking met vele Nederlandsche heiligen. Met begeerte zien we de twee laatste deeltjes tegemoet en vertrouwen op even keurige afwerking van tekst en teekeningen. DESIDERIUS.

Leopold (L.) en W. Pik. Nederlandsche Letterkunde. Schrijvers en Schrijfsters vóór 1600. Wolters, Groningen. (287) f 1.90, geb. f 2.25.

Zij die bij hun letterkundige geschiedenis uitzien naar proeven van bewerking om zich zelf een oordeel te vormen over de waarde der schrijvers, zullen dit boek van harte welkom heeten. Vanaf onzen eersten Dietschen schrijver, Heinric van Veldeke, tot de vertegenwoordigers der vroeg-renaissance, Van der Noot, Van Hout, Carel van Mander, hebben allen, die iets te beteekenen hebben in onze letterkunde het beste moeten bijdragen. Want

inderdaad: het beste is opgenomen, dat valt terstond in het oog, en de samenlezers hebben in den volsten zin van het woord eene keur gegeven. Misschien hadden tot lichter verstand wat meer verklaringen kunnen zijn toegevoegd van moeilijk verstaanbare woorden, en indien deze verklaringen niet aan den voet der bladzijden waren geplaatst, maar naast elk vers, waar ruimte in overvloed is, zou de omvang van het boek geen uitbreiding noodig hebben gehad.

A. GIELEN.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Bruun (Laurids) Van Zanten's gelukkige tijd. Een liefdesroman op het eiland Peli. Naar het Deensch. Mij „Ontwikkeling" A'dam.

Onbruikbaar! De liefde in een apenkooi. —.

Frenssen (Gustav) Hilligenlei (Bewerkt door Dr. C. D. Sax), 3de druk, Amsterdam van Holkema en Warendorf (524) f 0.95.

Slechts een paar woorden om tegen dit werk, waarvan helaas! reeds een derde hollandsche druk is uitgekomen en dat thans in zeer goedkoope volksuitgave verschijnt, ernstig te waarschuwen. Gustav Frenssen, de Sleeswijksche dominé heeft door zijn Jórn Uhl een overdreven reputatie bereikt, en al kan op deze eerste roman met recht menige aanmerking worden gemaakt, zoo staat hij toch wat strekking en moraal betreft verre boven Hilligenlei, dat vooral om zijn oudsten broer met geestdrift werd ingehaald.

Het is een allerverderfelijkst boek, dat onder den schijn van „ware" vroomheid en „echt" christendom, elk positief godsdienstig geloof minachten leert en bovendien op de meest sluwe wijze echtbreuk en vrije liefde predikt en zelfs aanbeveelt. Oppervlakkige lezers worden er door meegesleept, merken den toeleg nauwelijks, omdat het op zulk een perfide-zoeterige wijze geschiedt. Godslasterlijk in de hoogste mate is het zoogenaamde Leven van Christus, door den ongeloovigen theologant, Kaì Jans, den ongelukkigen minnaar van de reeds verloofde Heinke Boje — voor den zooveelsten maal volgens zijn particulier inzicht, begrepen en verteld. Natuurlijk wordt de aanbiddelijke Zaligmaker hier voorgesteld als een edel, dweperig, tamelijk onnoozel mensch. Zooals in die pasklaar gemaakte evangelieverhalen gebruikelijk is, wordt alles wat niet in des schrijvers — hij moge Renan, Strausz, Kuenen, Campbell, Kaì Jans of hoe dan ook heeten — kraam te pas komt, weggelaten verdraaid of dood gefantaseerd. Zoo is een soort van Duitsche Christusfiguur ten gebruike der Sleeswijksche heideboeren ontstaan, wiens leer eerst door den, ook al weer omgewerkten Paulus, tot het voor moderne menschen onbruikbare Christendom was misvormd.

Dan gaat Frenssen aan het schetteren over den nieuwen heilstaat door Zijn opvatting van het Evangelie te verwachten — zelfs Luther heeft afgedaan. De roomsche en protestantsche Kerk staan als twee oude marketentsters heel achteraan bij haar gebroken karren terwijl het Germaansche volk voorwaarts trekt met zijn nieuwe leidslieden Frederik de Groote, Goethe, Helmholtz. — Schandere en dappere duitsche mannen!

Ach! ach! ach! Hoe grappig zouden deze minstens tien jaar oude idealen schijnen, als zij niet zoo diep treurig waren. In dwazen overmoed verheerlijkt Kaï-Frenssen hier de redster der menschheid, de Duitsche Wetenschap! en verwerpt in haast krankzinnige blasphemie heel het christendom en zelfs den persoonlijken drieeenigen God. De mensch alleen moet heerschen — en liefst de Duitsche mensch. Het rijk des vredes, het ware Godsrijk, gebracht door de duitsche wetenschap! Bittere, wreede ironie! Arm duitsch volk! Arme wereld! Hoe ontzettend heeft zij te lijden onder jammerlijk bankroet van Frenssen's Christendom zonder Christus, van zijn godsdienst zonder God, door de zegeningen van de dood en verderf brengende Wetenschap!

Garborg (Hilda). De strijd om de Zon. Uit het Noorsch door A. v. d. Linden-v. Eden. Amersfoort, Valkhof. (243) f 2.90 geb. f 3.50.

Wij zouden het ook kunnen noemen: „Hoe 't Eli en haar zoon zoon verder ging" — het is een vervolg van den roman „Eli", die in Boekenschouw 1915—16 blz. 74 een „bar boek" werd genoemd, waar aldoor sprake is van kinderbeperking, ongehuwde moeders, echtbreuk enz. Dit deel is niet zoo brutaal, maar eveneens onmenschelijk vervelend. M. WALRE.

Gunnarson (Gunnar). Uit de Geschiedenis van het geslacht Borg. Honig, Utrecht (199).

Een vervolg op Ormarr Orlygsson, besproken in Boekenschouw 1915—16 blz. 308.

Sera Ketill, de dominee, bracht een Deensche als vrouw in het kerspel. Reeds dadelijk na haar huwelijk voelde deze zich ongelukkig, omdat zij bemerkte dat haar man iets voor haar verborgen hield. En wat Sera hinderde was het feit, dat zijn vader de hoeve had verkocht aan zijn broeder Ormarr, toen deze huwde met het door hem, Sera, verleide meisje Runa.

Wraakgedachten van Sera, die zijn welsprekend woord zal misbruiken om de geloovigen tegen zijn vader op te zetten. Op een Zondag, ten aanhoore der gemeente, gebiedt hij dan zijn vader en broeder het kerkgebouw te verlaten, totdat is uitgemaakt wie de schuldige is.

Onder dezen smaad richt de vader zich op, en wijzend op Sera, roept hij: „daar staat de schuldige". De vrouw van den

dominee hoorde deze woorden en werd krankzinnig. Sera zelf, verlaten en gemeden door allen, bidt in zijn eenzame woning God om vrede voor zijn ziele.

Eigenaardige toestanden. Het boek is toch aangrijpend; alleen voor volwassenen. M. WALRE.

Koenen (Marie). De Toren van Neekum. Bussum, Paul Brand. (Witte Biblioth.) f 0.90.

De toren van Neekum, dreigt in te storten. De eenige, die helpen kan, de rijke boer Querijn weigert met landelijke koppigheid. De pastoor, wel wat onhandig ofschoon volmaakt onschuldig, laat, waar iedereen eigenlijk denken moet, dat Querijn wordt bedoeld, bidden voor een zondaar. De boer wordt natuurlijk woedend. En in zijn woede begaat hij de dwaasheid, een nieuwen toren te laten bouwen op zijn eigen land. Zijn zoontje hoort een stem in zijn slaap, die hem aanspoort te bidden. De jongen gaat naar de kerk, ziet dat het beeld der Lieve Vrouwe is verdwenen (het was afgestaan aan een andere parochie) en vraagt een man wat daarvan de reden is. Deze laat zich tegenover het kind een verwijt ontvallen over den vader. De knaap steekt den toren zijns vaders in brand; de trotsche boer, wanend dat zijn jongetje in de vlammen is omgekomen, is van smart wanhopig. De knaap echter daagt ongedeerd op, de vader bekeert.

Het is een heel lieve geschiedenis, en door Marie Koenen met groot talent verteld. Wij verwachten van haar echter krachtiger werk, want door legenden en bijbelspelen kan onze literatuur den invloed der slechte niet breken. WILLEM MERKELBEEK.

Koopmans van Boekeren (H. E.) Jeanne d'Arc, de Maagd van Orleans, geïllustreerde uitgave. J. H. Meulenhoff, Amsterdam, (250) f 0.95.

Tot onze groote verwondering hooren wij van den schrijver, dat normaal ontwikkelde personen, uit zijn kring zoo goed als niets weten van de groote Fransche heldin, zelfs twijfelen aan haar bestaan. Hij besloot dus zijn protestansche landgenoten op de hoogte te brengen van hetgeen omtrent Jeanne bekend is. Hij schijnt te meenen dat in een land — protestansch als het onze — deze benaming laten wij geheel voor rekening van den schrijver al vinden wij het wel gewaagd 2/3 van de niet protestantsche bevolking zoo maar te verdonkeremanen — ook wel belangstelling gevonden zal worden voor een historisch persoon, die „voor Katholieken in reuke van heiligheid staat". Deze ongetwijfeld goed bedoelde verontschuldiging, werpt een eigenaardig licht op de mentaliteit der „normaal ontwikkelde" protestanten, waar het res catholicas betreft. Wij nemen deze woorden eenvoudig als kennisgeving aan en erkennen gaarne, dat de heer van Boekeren zich van zijn taak over het algemeen op sympathieke wijze heeft

gekweten. Dat hij, die ronduit verklaart, niet aan wonderen dus ook niet aan het wonderbare in Jeanne's leven en werken, vooral niet aan haar bovennatuurlijke roeping, te gelooven, moeite heeft een aannemelijke verklaring van la Pucelle te geven, is begrijpelijk. Hij tracht het zoo goed mogelijk te doen en vooral legt hij er den nadruk op dat Jeanne in haar antwoorden op de vragen der rechters toont haar eeuw verre vooruit te zijn en maakt van haar een soort modernistje zelfs een voorloopster van Luther en Calvijn. Misschien diende dit ook als middel om de roomsche Heilige aantrekkelijker te maken in het oog van protestansch Nederland. Telkens spreekt hij ook van de rechtbank, die haar veroordeelde als van de Kerk, terwijl het toch een historisch feit is, dat de Parijsche, alles behalve Orthodoxe Universiteit en den Judas onder de apostelen, den onwaardigen bisschop Cauchon en diens handlangers alle schuld trof. De rehabilitatie van Jeanne later haar Beatificatie — waarover de schrijver, dank de welwillendheid der Rijsenburgsche professoren, tenminste geen domheden zegt — was wel het werk van de Kerk, daar het op bevel van den Paus geschiedde.

Waarlijk de edele, reine figuur van onze Jeanne d'Arc had deze kleineering niet noodig om ook voor onze andersdenkende broeders in volle grootheid te staan. Vóór alles was zij een vrome Katholieke, een trouwe dochter der Katholieke Kerk, door God zelf verkoren tot haar geheimzinnige zending. Zonder deze is zij niet te begrijpen, niet te verklaren. Genie, veine zijn mooie woorden en door den heer van Boekeren bedacht om haar wonderbaar succes te vergoelijken tegenover hen, die hierin de onmiddellijke leiding en hand Gods willen zien, maar juist in deze onmacht om langs natuurlijken en zelfs wetenschappelijken weg Jeanne in haar korte, wondervolle loopbaan te teekenen, ligt voor ons een bewijs van haar bovennatuurlijke roeping. Deze eenvoudigste en gemakkelijkste uitlegging kon natuurlijk niet door iemand, die per se niet aan Roomsche Heiligen wilde gelooven, worden aanvaard en dit maakt zijn boekje voor zijn geloofsgenooten misschien zeer nuttig en bruikbaar, maar voor ons, Katholieken, die Jeanne reeds als Zalige aanroepen en eens als Heilige hopen te vereeren, overbodig en ongeschikt. Wij toch hebben onze eigene Jeanne d'Arc-literatuur. Sedert lang is de Maagd van Orléans ons dierbaar en haar leven ons even vertrouwd als dat van zoovele uitverkoren dienaren Gods.

M. S.

Lans (J. R. van der) Lood in 't hart. No. 4 en 5 van de Centrale Roman-Bibliotheek, 2de druk. R. K. Boek-Centrale, Amsterdam (140 en 138).

Onder de vele boeiende verhalen, die eens de aantrekkelijkheid der Katholieke Illustratie uitmaakten in den goeden ouden tijd, neemt zeker „Lood in 't hart" een eerste plaats in. De ouderen

van dagen herinneren het zich zeker nog, hoe verlangend door hen werd uitgezien naar de wekelijksche of maandelijksche uitgave van hun geliefd weekblad, dat hun het vervolg bracht van de onderhoudende vertelling; zij wilden weten hoe de algemeen als gelukkig geroemde en gevierde Dr. de Vries toch geen inwendigen vrede kon vinden, omdat hij, evenals de lepel uit Andersen's sprookje, lood in het hart droeg. Noch zijn ijdele vrouw, noch zijn lichtzinnig zoontje, noch zijn dankbare patiënten vermoedden, waaruit dit lood bestond. Alleen zijn lieve dochter Annette begreep het en aan haar invloed en gebed was het te danken, dat na de catastrophe, die hun aardsch geluk verwoestte, haar vader den moed vond zich van dit lood te bevrijden. Wat het was en hoe alles zich op streng logische wijze ontwikkelde, verhaalt ons de heer Van der Lans op zijn gewone, zeer onderhoudende wijze. 't Kan niet anders, of zijn manier is die van den tijd, waarin hij schreef. Wanneer de begaafde verteller, jammer genoeg! zijn pen van romancier niet had verruild tegen die van den journalist, dan zou ook hij ongetwijfeld met zijn tijd meegegaan zijn en den vorm zijner novellen hebben gewijzigd naar den smaak van tegenwoordige lezers. Toch is dit geen bezwaar, integendeel: tegenover deze eigenaardigheden van stijl en vorm, waaraan men zich gemakkelijk went, staan zulke goede en degelijke eigenschappen, dat wij deze boeken gerust ten warmste kunnen aanbevelen en zelfs aanprijzen.

H. S.

Lie (Bernt) Dr. Kjelsberg. Utrecht, Honig.

Dr. Kjelsberg en de predikantsdochter Elisia hadden als kinderen samen gespeeld. In zijn studententijd, gelijk dat meer oppervlakkige geesten overkomt, verloor hij zijn geloof en zij dachten aan elkaar niet meer.

Vele jaren later, Elisia is gehuwd met een predikant, ontmoeten de beiden elkaar en de liefde van vroeger blijkt toch niet gestorven. Hij is er zeker van voor zich zelven, en Elisia, die alleen opgewekt en blijmoedig is, wanneer Kjelsberg in de nabijheid is, komt toch niet tot het besef van de ware reden.

Haar gezondheid begint te kwijnen, en haar man, die zich ongerust maakt, ontbiedt in alle stilte dr. Kjelsberg. Hij komt dagreizen ver, onderzoekt de zieke en deze spreekt hare bezorgdheid uit over de gezondheid van haar man. Zij sterft ten slotte en dr. Kjelsberg wenscht den predikant geluk, wijl hij de ware liefde heeft gekend. Op 't eind van het boek krijgt men een gevoel alsof men niet goed begrepen heeft, alsof er meer in moet staan!

Het is niet hartstochtelijk of naturalistisch.

M. Walre.

Middendorp (Herman). Het schoone Mysterie. Amsterdam, Holkema & Warendorf. (176) f 2.50, geb. f 2.90.

Rudolf van Walburg, een Indische jongen van 16 jaren, was

op de H. B. S. van een een onzer steden in het Zuiden. Blijkbaar is hier Maastricht bedoeld. Hij leefde stil, had geen omgang. Op Allerzielen ging hij, vervuld van gedachten aan den dood, naar het kerkhof en maakte daar kennis met Mevrouw van Oldenberghe en hare dochter. Sinds dien dag kwam hij daar aan huis en zijn verlangen naar godsdienst nam een vasten vorm aan: hij wenschte katholiek te worden.

Een zijner leeraren, dien hij gevraagd had hem te helpen, bracht hem bij den Jezuiet Verdenius. Deze Pater, een heel onmenschkundige, verzoekt hem allen omgang met de wereldsche Oldenberghe's te breken, leert hem allerlei verstervingen (die de knaap volstrekt verkeerd opvat, en zoodoende domme en dwaze dingen doet). Toen zijn ouders uit Indië terugkeerden, zond hij aan zijn vader een brief naar Genua, om hem zijn bekeeringsplannen mede te deelen, Als de ouders in het land zijn, heeft de jongen een ernstig gesprek met zijn vader en vervolgens met zijne moeder, wie hij stuiptrekkend belooft dat hij van die bekeering zal afzien. Dan krijgt hij een zenuwtoeval en de dokter, ingelicht door den vader, verklaart „dat ze leelijk met Rudolf waren bezig geweest om hem onder den heiligen pantoffel te krijgen". Eene verklaring, welke wel een weinig buiten de bevoegdheid lag van den aesculaap, die echter waarschijnlijk iets moest doen of zeggen waar hij tegenover de ziekte machteloos stond. Aanvallen van angst en demonische vertwijfeling bestormen den patient. Naar een badplaats gezonden, wordt hij langzaam beter. Dan volgt een dagboek. Dat geloof was niets voor hem. Hij weet niet of het goed of slecht is, alleen dat het niets was voor hem. Hij zou er nooit volkomen ín zijn geweest; enz.

Later is zijn leven moeilijk geweest — vaak ook gelukkig. Gladys heeft hij nog eens weergezien, toen zijn hun wegen uit elkaar gegaan. In het boek, waar sprake is van zijn bekeeringsonderneming, spreekt hij over de H. Mis (verward en onjuist), verder over inquisitie, over andere moeilijkheden.

In de „Haagsche Post" heeft men zich verwonderd over dezen Jezuietenpater en hem heel onwaarschijnlijk gevonden: doch daar is zeer veel in deze geschiedenis onwaarschijnlijk, behalve, dunkt mij, dat deze jongen, met zijn ziekelijk gevoelsleven, allen aanleg had voor zenuwlijder. Het zou ons niet verwonderen als hij in zijn leven meer van die aanvallen heeft gehad. Het boek had misschien uit psychologisch oogpunt belangwekkend kunnen zijn, indien het niet telkens tastbaar werd, dat de schrijver het met de objectiviteit niet zoo nauwgezet heeft genomen en naar hartelust „hineingedichtet" heeft wat hem voorkwam het geval interessant te maken. M. WALRE.

Minnema (Vine). Het kind van de Bergen. Uitgeversmaatschappij „Voorwaarts" (97).

Ik heb dit boek al eenige weken op mijn schrijftafel liggen en

na even eerst te hebben ingezien, ook rustig laten liggen. Ik had er wat uit gelezen, en legde het toen stil ter zijde, om een gunstiger oogenblik af te wachten; want ik begreep er niets van.

Dat het boek onhollandsch is, gelijk Querido zegt van een harer andere boeken, had ik al dadelijk gevoeld; over elke bladzijde hangt een zware Noorsche mist. Ik kan er niet doorheen zien en ik heb geen tijd om raadseltjes op te lossen.

Een kind wordt geboren uit de verhouding van een schilder en eene stadsdame, Rita genaamd. De schilder verdwijnt en huwt eene schatrijke Amerikaansche. Rita beschouwt haar kind als een „Godsgeschenk", zoodra zij echter hoort van Grando's huwelijk verdwijnt zij en laat het kind achter bij de boeren in de bergen, waar het ter wereld kwam. Dat is niet veel, maar het is begrijpelijk; maar die schilder en dat kind en Rita; de bergen, de boeren, de dokter, de klok in den toren, schijnen allen als symbolen bedoeld te zijn, maar de knapste detective zal niet achterhalen wat ze eigenlijk moeten voorstellen. Wie het weet mag het zeggen, óók Vine Minnema — maar ik vrees dat niemand antwoord zal geven op deze onschuldige vraag. A. GIELEN.

Raeskin (P.). Pastoor Horsman. A'dam, Van Kampen.

Pamflet van een afvallige.

Timmermans (Felix). Pallieter. Amsterdam, P. N. van Kampen. (262) f 2.90, f 3.50.

Prinsen in zijn letterkunde prijst Pallieter, dat toen verschenen was in een tijdschrift, als iets buitengewoons. Ik weet niet waarom; deze half-wilde — alleen door zijn zinnen levende zwerver — is zoo overdreven voorgesteld in zijn heidensche uitbundigheid, zijn losheid van alle maatschappelijkheid, dat de overdrijving den indruk bederft en wij Pallieter houden gaan voor iemand, die van Lotje is getikt.

De schrijver laat Pallieter een afschuwelijke godslastering uitbraken, als hij met den pastor spreekt over het Allerheiligste.

Op meerdere plaatsen worden wij vergast op spiernaakt naturalisme. Niet goed!

W. MERKELBEEK

Werner (E.) Fata Morgana. Uit het Hoogduitsch door Hermina. 3de druk. Bolle, Rotterdam (314) f 0.95—f 1.50.

Reinhardt Ehrwald en Zenaide von Osmar houden veel van elkaar, maar papa Oswald wil geen schoonzoon, die zijn sporen nog moet verdienen. Bij hem komt de rijke Lord Marwood het meest in aanmerking.

Ehrwald voelt zich diep gegriefd; hij neemt afscheid van Zenaide voor goed en dienzelfden dag viert zij haar verloving met Marwood.

Beiden voelden zich gekrenkt. — Zooals te verwachten was, het huwelijk van Zenaide bleek een ellendige vergissing. Zij verlaat haar man en het kind wordt opgevoed in haat tegen de moeder.

Tien jaren later keert Ehrwald terug uit Afrika en ontmoet Zenaide, ongenaakbaar en trotsch staan zij eerst tegenover elkaar. De dokter, die haar behandelde, zij was morphiniste, smeekt Ehrwald zijn invloed aan te wenden en haar af te brengen van die noodlottige gewoonte. Zenaide maakt er langer geen geheim van dat zij Ehrwald nog altijd liefheeft. Deze echter verklaart dat hij niet háár, maar de jonge vrouw van Sonneck, zij ouden vriend en beschermer, bemint. Om deze ongeoorloofde genegenheid te bekampen, keert hij terug naar Afrika. Sonneck echter heeft ontdekt wat er omgaat in de ziel van zijn jongen vriend, hij verwondt zich doodelijk en stervend vraagt hij Erwald zijne Elsa gelukkig te maken.

De jeugdige vrouw wist niets van deze daad van opoffering(?), denkt nog altijd aan een noodlottig toeval, en huwt eenige jaren later met Ehrwald.

Zenaide van haar kant heeft haar ziekelijke neiging voor de morphine overwonnen; haar man, Marwood, komt om bij een boottochtje: zij krijgt haar kind terug en vestigt zich te Caïro.

Men ziet het: Christelijk zijn de levensopvattingen van deze menschen niet, doch wij weten dat er velen zoo luchtig denken over echtscheiding, zelfmoord, verboden liefde en dergelijke dwaasheden.

Volwassenen zal het boek wel niet schaden, maar een verheffende invloed kan van dit verhaal toch zeker niet uitgaan, óf het moest zijn een gevoel van medelijden met al die stumperds, die wanen het leven naar eigen persoonlijk inzicht en met miskenning der goddelijke wetten te kunnen regelen en het dan reddeloos vernietigen.

M. WALRE.

VARIA

De taal van Couperus. In De Amsterdammer (29 Juli) schrijft een ongenoemde over Couperus: „Deze allergrootste van onze Nederlandsche romanschrijvers, deze taalkunstenaar bij uitnemendheid kàn eigenlijk heelemaal niet voordragen. Zijn stem mist alle muzikaliteit, want de heffingen en dalingen doen heelemaal niet natuurlijk aan. De stem zit niet vóór in den mond, maar klinkt meestal angstig akelig. Het gebaar is soms heelemaal niet in harmonie met wat hij leest". — En dan vraagt deze belangstellende: „En waarin ligt nu het geheim, dat hij ons toch weet te boeien, dat we niettemin meeleven met de personen, die hij voor ons uitbeeldt? Dat is de taal, zijn goddelijke taal, het instrument dat hij met meesterhand te bespelen weet, de taal zoo

levendig, zoo juist gekozen, zoo raak typeerend, want als werkelijk gebeuren trekken zijn visioenen ons voorbij".

Men wil ons dus de overtuiging opdringen, dat Couperus werkelijk in voorbeeldig Nederlandsch zich weet uit te drukken!

Gelukkig zorgt Couperus zelf wel, dat zijne vereerders geen gemakkelijke taak hebben; en daar moet nog heel wat water door de Maas stroomen, alvorens men zijn bargoensch als zuivere taal aanvaarden zal. In de Haagsche Post (29 Juli) vergast hij ons weer op eenige „Epigrammen", waar ik een paar zinnetjes uit losmaak, die op een schoolrapport zeker een van de laagste cijfers zouden krijgen:

„Adam, de eerste mensch, gebruikte in Eden het allereerst beeldspraak" (en hij behoefde zich niet te haasten daarin de allereerste te zijn, zoolang hij de eerste mensch was).

„Adam, bepaald, gaf in dezen (!) beeldspraak bewijs van goeden smaak".

„Sedert heeft de menschheid niet buiten de zonde gekund en niet buiten den (!) beeldspraak".

„De mensch is beeldsprakig als hij in zich gevoelt de behoefte iets te noemen met een anderen naam en meestal met een even wat mooieren naam. Hoewel somtijds het te noemene even schoon kan zijn als dat, waarmede het genoemd wordt".

„Toen de mensch humoristiesch werd, ontkiemde de humoristische beeldspraak".

„Ook voor hén te plukken het oogenblik, als voor alles in het leven, geeft hier pas" —.

Of dit gruwelijkheidje:

„Ik ging wel eens meê naar Scheveningen; het „terras" was met een koord afgeschoten, of naar de „Tent" in het Bosch, en dan bestelde mama Thee en dan kregen we, zonder dat we het er bij zeiden, personen thee en mèt die thee.... een echt ouderwetsche blikken theestoof, waarin, op een doove kooltje, een theeketel vol ziedend theewater. Het was allercurieust, ouderwetsch, echt Hollandsch theetuin-achtig, maar je hadt thee, zoo warm of lauw, zoo sterk of flauw als je maar en naar (?) thee verlangde".

— Ja, ja, je hebt taalthee, zoo lauw en flauw — —

Guido Gezelle „Maar de Genestet alleen schijnt hem (Gezelle Red.) gekend te hebben; tenminste in zijn „Leekedichtjes" — no. XII — nam hij een versje van Gezelle op; hij maakte er een paar kleine veranderingen in — „nooit" werd „niet", etc. — en zette er een kruisje onder, om aan te geven, dat het versje niet van hem was, maar van een ander, wiens naam er niet toe deed.

Weinig kon de beminnelijke protestantsche ijveraar, die wat leven kwam brengen ook in de poëtische brouwerij, toen ter tijde vermoeden, dat de nagenoeg onbekende katholieke maker van dat aardige versje een 45 jaren later nog méér in den smaak dan hijzelf vallen zou". Aldus Willem Kloos in de juist verschenen

Letterkundige Inzichten en Vergezichten enz. (Veen, Amsterdam).

Poot's „Akkerleven" wordt nog altijd als het allerbeste geroemd, wat ik nooit-goed heb kunnen begrijpen. Tot mijn voldoening zie ik, dat Kloos er ook anders over oordeelt: „Altijd spreekt men van Poot's Akkerleven, maar dit vers behoort volstrekt niet tot het beste wat hij schreef. Waarschijnlijk redeneerde men zóó: Poot was een landman, dus zal ook zijn Akkerleven wel het mooiste zijn, wat hij gaf. Maar deze opgezette levenddoenerij, waarschijnlijk alleen op vereerend verzoek van mr. Gravezande door den armen dichter tezamen gebracht, dit onfrissche maakwerk, met zijn „klaere bronnen", „bogtich dal", „steile rotsen" en zijn ton vol van lekkeren Hollandschen wijn, is maar heel weinig meer dan een reeks reminiscentie's uit des dichters lectuur.

In gemoede gesproken: wie Poot wil doen kennen en zijn naam weer in eere brengen, late, bij het samenstellen eener bloemlezing, dit minderwaardige rijmwerk achterwege, en geve er voor in de plaats het schoone gedicht op den dood van 's dichters moeder, Katharina Groenheide, dat echter gevoeld en zuiverder van smaak is, ja, als geheel gezien het mooiste wat hij schreef.

Kan het krasser? In onze vorige aflevering bespraken wij twee boeken, beide geschreven door een zekeren heer A. Hans. Het eene was katholiek en het andere fel anti-katholiek. Wij plaatsten onder een dezer besprekingen de opmerking, dat wij niet hoopten in den schrijver der twee boeken slechts één en dezelfden persoon te moeten zien. Wij kennen onze Pappenheimers en hadden al eenige reden om dit nootje te plaatsen.

Een vriendelijke lezer, en later nog een, gaf ons dadelijk de gewenschte inlichtingen. Deze heer A. Hans; die voor „de Bibliotheek van Christelijke Huisgezinnen" een katholieke onderneming, verschillende Roomsche verhaaltjes in elkaar zette, is inderdaad dezelfde, die schreef *De Bijbel van den Pastoor* en daarin de katholieken over den hekel haalde en aanspoorde tot afval.

Om een stuk brood te verdienen wordt veel gedaan, maar zulke karakterloosheid is toch wel het ergste, dat men zich denken kan. Deze man huichelt eene overtuiging en biedt haar den meest biedende te koop. Natuurlijk veronderstellen wij geen oogenblik, dat de uitgever bekend was met het ware karakter van zijn lectuur-fabrikant.

Nieuwe werken van Paul Claudel en van Francis Jammes worden aangekondigd.

Van den eerste zal een gedicht verschijnen: „Sainte Thérèse" en van Jammes een roman met den geheimzinnigen titel: „Le Rosaire au Soleil".

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

Van Alle Tijden. Aflevering 1 Aug. Inhoud: Goethe's Faust door A Gielen. — Le Vase brisé van Sully Prud'homme. — De dood van Faust door Marlowe. A. Gielen. — Ein Meister bin ich worden van G. Keller. — Iets over de Decamerone door Louis van Kampen. — Geistliches Liebeslied van F. von Spee. — The Bells van Edgar Poe. — Ein kleines Lied. M. v. Ebner Esschenbach.
Abonnement van het Maandschrift, franco per post f 2.75 per jaar. Te bestellen Heerengracht 415, Amsterdam.

W. v, L. te A. Uw wensch is vervuld. Bij Brand is een beknopt handboek der geschiedenis van de Nederlandsche Letterkunde verschenen. Het eerste deeltje hebben wij ontvangen, en zullen het spoedig bespreken.

R. SCH. te R. Het verweerboek der Duitsche Katholieken hebben wij niet besproken om verschillende redenen, waarvan ieder op zich zelf afdoende is: 1°. In dat geval behoorden wij ons gelijk te blijven en heel dien zondvloed van beschuldigings- en verdedigingsschriften door ons tijdschrift laten stroomen. 2°. Wij zijn het op vele punten, vooral waar gesproken wordt over de neutraliteit van België, met de schrijvers niet eens, en zouden op onze beurt dus een weerlegging moeten beproeven. 3°. Wij gelooven dat dergelijke boeken, in deze omstandigheden geschreven, noodzakelijk eenzijdig moeten zijn en wij willen onzijdig blijven.

M. B. B. te M. „Het wijnroode uur" van Mathias Kemps hebben wij niet besproken, omdat op omslag gedrukt staat „niet in den handel".

W. v. H. te H. Uw brief laat het voornaamste weg, namelijk den titel van het boek, waarover U inlichtingen verlangt. Daarvoor is wel een plaats opengelaten, welke U blijkbaar hebt vergeten in te vullen.

J. Br. te W. Zie onze advertenties. Vele voorname uitgevers en boekhandelaren geven daar hun adressen.

D. Zw. te U. Zoover ik weet bestaat geen Hollandsche vertaling van Marlowe's Faust. Het is te laat om te informeeren. Ten Cate vertaalde Ofilton en ook Faust van Goethe.

OVERZICHT VAN DE GESCHIEDENIS DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE

II

De 17de eeuw, waarin te bewonderen valt als keurig en pittig prozaschrijver Joan de Brune (1589—1658) en Geeraerdt Brandt (1626—1685), die vooral bekend dient te zijn door zijne beschrijvingen van *Michiel Adr. de Ruyter, Hooft* en *Vondel* — verloopt op het einde in een tijdperk van verval, dat een geheele eeuw aanhoudt.

DE ACHTTIENDE EEUW

Verval (1675—1775)

De achttiende eeuw is op letterkundig, zoowel als op schilder- en bouwkundig gebied een tijd van verval. Onze rijkgeworden vaderen hadden geld over voor dure boeken, en helaas tijd óók om zelf de kunst te gaan beoefenen als liefhebberij. „Kunst wordt door arbeid verkregen" — meenden zij, en gelijk voor sommigen de kunst van pianogetingel steeds behoorde en nog behoort tot een goede opvoeding, zoo dacht men toen over letterkunst.

Wij hebben slechts enkele namen te noemen. Pieter Langendijk (1688—1756) is een kluchtspeldichter van talent; het beste begrip van zijn kunnen geven de volgende spelen: *De Wiskunstenaars of 't gevluchte Juffertje; Quincampois of Windhandelaars*; vooral echter zijn onvoltooid nagelaten komedie: *De Spiegel der Vaderlandsche Kooplieden* (door anderen bijgewerkt).

Justus van Effen (1611—1735) maakt front tegen den gebruikelijken hoogdravenden stijl. Men leze zijn *Hollandsche Spectator*, die verscheen van 1721—1735 en in zijn kortswijlige of ernstige vertoogen, uitmuntend door scherpe waarneming van menschen en dingen, ongedwongen stijl en blijken van veelzijdige kennis, den schrijver toont als waarschijnlijk den besten prozaschrijver van zijn tijd.

De voornaamste dichter was Huibert Cornelisz. Poot, dien men later overmatig heeft geprezen. Men zou met zorg uit zijn dichterlijke nalatenschap een paar gedichten moeten zoeken en de rest kon men dan zonder schade ongelezen laten. Willem Kloos prijst als het meestwaardige (niet het „Akkerleven", dat in

de mode is gebracht door bloemlezingen), maar een gedicht op den dood van 's dichters moeder. Ik vind het nogal langdradig.

Den geleerden Huydecooper, den likkenden Feitama, die zijn gansche leven doorbracht met zijn werk te „beschaven" en den niet geheel onverdienstelijken Hoogvliet, gaan wij groetend voorbij.

Willem (1710—1768) en Onno Zwier van Haren (1713—1779), berucht om hun leven en vrij beroemd om hun werk. De eerste wrochtte het wijsgeerige en anti-kerkelijke: *De Gevallen van Friso*, minder bekend bij het nageslacht dan zijn lierzangen, waaronder vooral wordt geprezen: *Het menschelijk leven*, dat echter niet vrij is van versleten beeldspraak en uitdrukking. Onno heeft men wel eens genoemd een voorlooper van Multatuli, omdat hij in zijn *Agon, Sultan van Bantam* het gewetenloos optreden onzer Oost-Indische Compagnie aan de kaak stelde. In *De Geuzen* verheerlijkt hij den opstand tegen Spanje. De inhoud hunner werken is tamelijk belangrijk; taal en versificatie laten te wenschen over.

De periode van opleving, welke het laatste kwart der 18de eeuw kenmerkte, was van voorbijgaanden aard, en stond onder invloed van buitenlandsche, geestelijke bewegingen. De vriendinnen Elisabeth Wolff, geboren Bekker (1731—1804), en Agatha Deken schreven, in navolging van den Engelschman Richardson, romans in briefvorm. Deze door-en-door-Hollandsche boeken, levendig van stijl en getuigend van groote menschenkennis, mogen niet ongelezen blijven. Wij noemen hier de twee voornaamste *Sara Burgerhardt* en *Willem Leevend*. De laatste roman toont wel, dat het talent der beide schrijfsters gerijpt is, maar in opzet en uitwerking is hij niet zoo goed als *Sara*. Hij is te lang (8 deelen) en wordt zelfs langdradig, doordat allerlei kwesties van den dag, en niet het minst de theologische, worden behandeld. Beide romans zijn echter van onschatbare waarde voor de kennis van het maatschappelijk en geestelijk leven der gezeten burgerij dier dagen.

Hieronymus van Alphen (1746—1803) heeft men vaak belachelijk zoeken te maken, vooral om zijn kinderdichtjes. Zeer ten onrechte! Hij trachtte natuur en waarheid weer te herstellen en in zijn *Kleine Gedichten voor kinderen* staat hij heel gunstig tegenover zoovelen zijner hoogdravende voorgangers en tijdgenooten. Men leze zijne vertaling van Riedel's *Theorie der Schoone Kunsten*, onder zijne bewerking bijna een oorspronkelijk werk geworden,

en men zal moeten erkennen, dat hij op den goeden weg was.

Jacobus Bellamy (1757—1786) werd overschat. Hij stierf nog voor zijn talent vastheid had gekregen. Men vergelijke zijn bombastisch gedicht *Aan een Verrader des Vaderlands* met zijn eenvoudige, doch tamelijk sentimenteele vertelling *Roosje.*

Evenals de twee voorgaanden heeft ook Kinker, die wel eens geestig kon spotten, de onnatuurlijkheid en de zelfgenoegzaamheid der officiëele literatuur bestreden.

NA DE FRANSCHE OVERHEERSCHING (1813)

Toen de eerste tijden na de bevrijding voorbij waren, en onder gebral waren gevierd, keerde langzaam weer terug de Hollandsche voorzichtigheid en zelfgenoegzaamheid. De uitspattingen der Fransche revolutie maanden tot voorzichtigheid in het behandelen van den vrijheidsgeest en de kortstondige, vreemde overheersching liet een gevoel van afkeer na voor alles wat niet nationaal was. Een tam liberalisme was de heerschende levensopvatting geworden.

Rhynvis Feith (1753—1824). Ziekelijk van zwaarmoedigheid in zijn romans en gedichten, opgewonden in zijn vaderlandsche gezangen, maar ten minste strevend naar uiting van eigen gevoel. Vooral na 1813 werd hij zeer bewonderd.

Johannes Henricus van der Palm heeft zich onderscheiden als schrijver van eenvoudig proza. Hij is de man der gematigdheid, die echter niet zelden zich vertoont als oppervlakkigheid: zijn *Geschied- en Redekunstig Gedenkschrift van Nederlands Herstelling* (1816) is een staal van den geest des tijds.

Hendrik Tollens (1780—1856) is eerst met Feith sentimenteel, met Helmers bombastisch en hervindt later zich zelven in eenvoud, welke heel dikwijls ontaardt in alledaagschheid en slapheid. Hij is de zanger van huiselijk lief en leed en zoetelijke tevredenheid. Op zich zelf onbeduidend, maakt hij toch school.

Tegen die algemeen heerschende voldaanheid richten zich de vurige Bilderdijk (1756—1831) en Da Costa (1798—1860). Van alle revolutionnair gezwets en onwezenlijk liberalisme zijn zij afkeerig. Bilderdijk is een merkwaardige figuur in onze geschiedenis, die met hartstochtelijkheid den strijd aanbindt tegen het rationalisme. Als dichter heeft men hem, vooral in lateren tijd, onverantwoor delijk verkleind. Hij heeft dikwijls gedeclameerd, zonder twijfel, doch uit zijne werken is zeer zeker een bundel poëzie te ver-

gaderen, die behoort tot het beste, dat onze literatuur bezit. Kloos, die hem vroeger woest aftakelde, heeft hem later weer gedeeltelijk in eere hersteld.

Da Costa (1798—1860) zet als dichter den strijd tegen den geest der eeuw, dien hij door Bilderdijk had leeren verafschuwen, met groote heftigheid, maar tevens met echte bezieling voort. Men kan volhouden misschien, dat hij maar één snaar op zijn lier had, doch de wijze, waarop hij deze wist aan te slaan, verdient bewondering.

Staring (1767—1840) en J. Geel (1789—1862) kan men beschouwen als de voorloopers der naderende periode, waarin De Gids zijn invloed laat gelden. Staring wendt zich af van alle woordgedaver, maar begrijpt ook dat eenvoud, die ontaardt in alledaagschheid en onbeduidendheid, evenzeer een groote fout is. Hij is niet gemakkelijk te lezen, en vereischt van den lezer eene voortdurende aandacht. Maar zijn oorspronkelijkheid van uitdrukking, zijn pittigheid van stijl, zijn geestige, rake opmerkingen geven zijn geschriften een groote aantrekkelijkheid. Van de nieuwere schrijvers is hij de voornaamste puntdichter.

Geel, met zijn kritischen aanleg en fijn taalgevoel, komt door oordeel en voorbeeld bepleiten het recht van het proza als kunstvorm. Men leze *Het Proza* en zijne gezonde opvattingen van de kunst der romantiek: *Gesprek op den Drachenfels.*

INVLOED DER ROMANTIEK EN REACTIE

De Gidsbeweging 1835—1880

Als reactie tegen het rationalisme en de zoogenaamde verlichting, ontstond de romantiek, die eigenlijk in ieder land verschillend is geweest. In Frankrijk was het een opleving van een vaag en dichterlijk Katholicisme *(Chateaubriand)*; of alleen een strijd tegen de klassieke kunstleer *(Hugo)*; in Engeland een verheerlijking van de middeleeuwen *(Scott)*, of een bandeloos individualisme *(Byron, Shelley)*; in Duitschland gedweep met de middeleeuwen, niet altijd gezonde mystiek, overdreven verbeelding.

Van deze romantische richting was Bilderdijk ten onzent reeds een aanwijzer geweest. A. van der Hoop (1802—1841) gaf o.a. *De Renegaat*, dat onder invloed der Duitsche, en *Han van IJsland*, dat onder invloed der Fransche romantiek werd geschreven. Jacob van Lennep (1802—1868) volgde Walter Scott in

zijn *Nederlandsche Legenden*, in zijn andere boeken gaf hij zoogenaamd historische romans, die niet om het historische, dat maar zeer oppervlakkig is, maar vooral om het gemoedelijke vertellen en het guitige van den schrijver, veel werden gelezen.

Jan F. Oltmans (1806—1854 bleek nog gehecht aan Scott, zooals getuigen kan *Het Slot Loevestein* en *De Schaapherder*. Aernout Drost dringt door in de oud-Germaansche samenleving: *Hermingard van de Eikenterpen*. Mevrouw A. L. G. Bosboom-Toussaint (1812—1886) maakt opgang met hare protestantsche, historische romans. Josephus Alberdingk Thym dringt diep in het leven der middeleeuwen en der zeventiende eeuw en blijkt daar beter thuis dan een zijner tijdgenooten. Hofdijk zocht zijn onderwerpen bij de oude Germanen. Schimmel (1824—1906) bestudeerde vooral den tijd van Jan de Wit en slaagde het best in zijn historische romans. Van zijne hand bezitten wij ook eene, in meer dan één opzicht merkwaardige biographie in *Jan Willem's Levensboek*.

Ondertusschen kreeg, wat men genoemd heeft „de copieerlust des hedendaagschen levens" de overhand over het romantische en historische.

Nicolaas Beets (1814—1903), na in zijn „zwarten tijd" tc hebben gedweept met de voortbrengselen van Fransche en Engelsche romantiek (vooral met Byron), schreef zijn *Camera Obscura* (1839), waardoor hij beroemd zal blijven. Bosboom-Toussaint bereikte wellicht het hoogste in haar zielkundigen roman: *Majoor Frans*; J. P. Hasebroek (pseud. Jonathan) blijft bekend door zijn *Waarheid en Droomen*; C. Koetsveld door zijn *Schetsen uit de Pastorie van Mastland*; Mark Prager Lindo (1819—1877((pseud. De Oude Heer Smits) door zijn tamelijk onbeduidende verhalen en J. Cremer. na de mislukking van zijn historischen roman *De Lelie van 's Gravenhage* door zijn *Betuwsche* en *Over-Betuwsche Novellen*.

Petrus de Genestet, die vroeger dweepte met Engelsche en Fransche romantiek, blijkt een man van zijn tijd in zijn luimige berijmde vertellingen en zijn twijfelzieke en daarom gevaarlijke *Leekedichtjes*.

De eigenlijke romantiek heeft in ons land nooit gebloeid, en is slechts gedurende betrekkelijk korten tijd vertegenwoordigd door min of meer historische romans. Spoedig keerde men terug tot het burgerlijke.

De Gids (1837) onder Potgieter en Bakhuizen van den Brink, die beiden hun talenten in dienst stelden van een nationale romantiek, had de leidlng in de literaire wereld. De medewerkers bestreden den Jan-Salie-geest, die overal was binnengedrongen. Potgieter vestigt vooral de aandacht op onze glorievolle zeventiende eeuw (Lees: *Jan Jannetje en hun jongste kind* en *Het Rijksmuseum*).

Busken Huet volgt belangstellend de literatuur van den dag, en is daarmede slechts matig tevreden. Na het uittreden van Huet en Potgieter uit de Gids-redactie verliest dit tijdschrift voor wel het grootste deel zijn invloed.

DE LETTERKUNDIGE BEWEGING VAN 1880.

Douwes Dekker (1820—87), wiens *Max Havelaar* zal blijven, werd als apostel der vrije gedachte en door zijn hoogen gezagstoon, een voorlooper der modernen van '80. Wat betreft den vorm was Guido Gezelle, dien zij echter toen niet kenden, hun reeds voorgegaan evenals Jacques Perk (1859—1881), dien zij wel kenden en als hun meester eerden:

De eerste vijf jaren (1880—85) schreven zij hun kritiek in *De Amsterdammer* en richtten in 85 op *De Nieuwe Gids*.

Willem Kloos gaat Tollens, Ter Haar, Beets te lijf. Verwey verheft Potgieters *Florence* en Van Deyssel breekt een lans voor de gedichten van Héléne Swarth, en havent meedoogenloos in hartstochtelijk proza gevierde tijdgenooten. Van Eeden maakt de huiselijke poëzie belachelijk.

Kloos staat èn als criticus èn als dichter op de eerste plaats; na 1893 verslapt zijn kritiek zoowel als zijn proza en is telken jare minder geworden. Eenige zijner sonnetten zullen altoos in eere blijven; het grootste deel is niet waard te worden gelezen.

Van Eeden is veelzijdiger. Hij is een eeuwige zoeker en zijn werk is dan ook zeer ongelijkwaardig.

Verwey is een degelijk kenner van de literaire geschiedenis: als dichter zal hij nooit worden gezocht.

Héléne Swarth toont zich op haar best in de twee bundels *Poëzie* (1892) en *Verzen* (1893), vroeger afzonderlijk uitgegeven onder andere titels. Haar talrijke bundels, nadien verschenen, hebben veel minder, zelfs weinig waarde.

Gorter werd gevierd om zijn *Mei*, waarin prachtige verzen

en veel kinderachtige zingzang. Het socialisme heeft zijn kunst den doodsteek gegeven.

Henriette Roland Holst-Van der Schalk gaat eerst op in streng individualisme en later wendt zij zich met haar kunst tot de gemeenschap.

Van Deyssel is zeker de grootste prozaschrijver onder de luiden van '80.

De groep van *De Nieuwe Gids,* die reeds na 1890 de leiding verloor, werd door onderlinge oneenigheid ontbonden. De beginselen hunner nieuwe kunst waren te vaag, en toen de geest van opstand tegen het oude, eigenlijk het eenige dat hen bijeenhield, wat gekalmeerd was, ging ieder zijns weegs.

Om hen heen heeft zich gevormd een school van epigonen, die weer rhetorica bedreef in een anderen vorm. Velen echter, die krachtiger talent hadden en niet behoefden ondersteund te worden om iets te zijn, gingen hun eigen gang.

Sinds '80, dit is sinds de overheersehing van het individualisme, heeft men ons overladen met allerlei min of meer belangrijke zielsproblemen. De vervreemding van het bovennatuurlijke, deed verscheidene schrijvers aanvankelijk troost zoeken in een rauw naturalisme, waarvan ten onzent walgelijke voorbeelden werden gegeven.

Later beproefde men de oplossing van diepgaande vraagstukken, zonder die natuurlijk te kunnen vinden, omdat men aan heel het leven geen beteekenis wist te geven.

Nu spreekt men van een nieuwe romantiek. Waarin die bestaan zal? Als de literatuur eene afspiegeling is van het leven, mag men de verwachtingen niet hoog stellen.

* * *

Hiermede heb ik een kort en vluchtig overzicht gegeven van onze letterkunde. Mijn doel was: eenigszins de ontwikkeling en den samenhang aan te toonen. Namen van werken heb ik weinig genoemd. Wie iets wil lezen, wat werkelijk mooi is, zal zelf moeten zoeken. Soms overtreft een enkel gedichtje, verborgen in een jaarboekje of tijdschrift, den ganschen bundel van een poëet, wiens naam staat aangegeven in de handboeken. Kunstenaars zijn zeldzaam en nog zeldzamer hun oogenblikken van waarachtige inspiratie.

A. GIELEN

LETTERKUNDIGE INZICHTEN EN VERGEZICHTEN[1]

Het werd al dikwijls opgemerkt dat Willem Kloos in zijn latere kritieken die vastheid van oordeel niet altijd heeft, waardoor hij zich aanvankelijk onderscheidde. Belangrijk ware het, dunkt mij, ook eens door zorgvuldige vergelijking na te gaan, hoe de stijl van dezen woordvoerder der tachtigers gestadig verandert. Ik geloof, dat zou voor velen eene verrassing zijn. Tusschen zijn welluidende, misschien wat al te weelderige en zeer zeker naar de lamp riekende perioden, zooals wij die vinden in de eerste inleiding tot Perk's gedichten, en de hortende, stootende, soms hikkende zinnen van den laatsten tijd, ligt een geheele reeks van veranderingen, die waarlijk niet steeds verbeteringen genoemd kunnen worden.

Maar toch blijft het gewoonlijk belangwekkend Willem Kloos, den man die zijn leven zorgvuldig vrij heeft gehouden van politiek en andere industrie, zijne meeningen te hooren verkondigen over schoonheid en kunst.

Hij moge soms wonderlijk afdwalen en onbenulligheden zeggen, welke men om het goede nauwelijks vergeven kan, meestal is zijn woord overwogen te worden wel waard en niet zelden ook zegt hij dingen, die zijn als een openbaring.

In dit boek, welks titel aan den voet der bladzijde volledig staat afgedrukt, vinden wij den ouden Kloos terug, matiger dan vroeger, ofschoon soms toch nog onmatig in zijn vorderingen en idealen.

Ik wil hier eenige uittreksels geven, die mij voorkomen te zijn typische stalen van dit werk en den geest van Kloos. Hij kan zoo flink zijne waarheid zeggen, en ook soms zoo heerlijk de plank misslaan. Zonder bewijzen zou ik het niet mogen zeggen, en de logische gevolgtrekking is derhalve dat ik de bewijzen geve.

— „J. Hora Adema is een talentvol schrijver, die volstrekt niet genoeg naar waarde wordt geschat, en de oorzaken van dit tekort aan waardeering liggen wel ten deele in zijn dubbelslachtigheid van uitdrukking, in het mengsel van conventioneele, boekerige verwoording en van natuurlijker, moderner zegging, dat zijn vroeger werk nog hier en daar vertoont.

---

[1]) Letterk. Inzichten en Vergezichten. Nieuwere literatuurgeschiedenis door Willem Kloos. 1916. Amsterdam, L. J. Veen. (194)

Om te herhalen en nader te bepalen. In leeftijd een lid zijnde van het geslacht, dat boven allen Marcellus Emants voortbracht, maar dat, over 't algemeen, meer abstract dan artistiek van aanleg, veel te veel de redenatie boven de voorstelling, de omschrijving boven de plastiek verkoos, is de heer Adema toch allengskens, door te letten op zijn tijd, zijn voortgaanden tijd, en de zuiverder kunst, die deze eischte, en door zich zelf dientengevolge in een betere richting te leiden, een kunstenaar geworden van een verre-van-alledaagsch, van een terecht opmerkenswaardig talent van zien en voelen" (blz. 8).

Ten opzichte van zijn evenouder en medestrijder bij den aanvang hunner literaire oproerigheid, Frank van der Goes namelijk, is Kloos niet zoo vriendelijk: „De Duitschers zouden hem noemen een „problematische Natur", en er hier mee bedoelen een kameleonwezen, dat telkens onwillekeurig de kleuren aanneemt van de plek, waar 't op het oogenblik vertoeft.

Of, om het minder plastisch-kort te zeggen: de oorzaak van des heeren v. d. Goes' in-'t-publiek-aan-den-dag-komend heen-en-weer-slingeren tusschen verschillende, de meest verschillende levensbezigheden, waarvan een enkele, volledig tot haar doel gebracht, reeds de volle en standvastige kracht van een meer dan middelmatige geest zou vereischen, staat natuurlijk in verband met het gebrek aan verbindende eenheid der inwendige factoren van zijn wezen, waar ik reeds zoo even melding van heb gemaakt". — — „Men zou den inderdaad zeer waardeerbaren mensch en schrijver F. v. d. Goes het beste kunnen kenschetsen door te zeggen, dat hij de man der liefhebberijen is. Hij heeft van alles geproefd, en aan alles geroken, aangenaam voor-een-tijdje met al die dingen als spelend, waar hij zich beurtelings toe aangetrokken voelde, eerst met geleerdheid en letterkunde, nú daarentegen met de politiek". Wie den levensgang van v. d. Goes zoowat heeft gevolgd, zal moeten erkennen dat hij hier treffend getypeerd wordt.

Lachen moet men bij de woorden, met welke Kloos zijne kritiek op Adema van Scheltema begint en de grappige overdrijving, waarmede hij de „meeste" menschen gedachten in het hoofd schuift, die zoo goed als zeker bij niemand opkomen:

„De voorstelling, die de menschen zich gewoonlijk maken van hoe een dichter doet en er uitziet bij het dichten, is, moet ik beginnen(?), vrijwel onjuist. De meeste denken hem zich dan een

beetje met rollende oogen, bevende vingers en verwilderde haren, terwijl hij van tijd tot tijd zijn kop wat achteruit gooit om in de vage verte te zien. Doch, zooals ik reeds aangaf, een dergelijke beschrijving van een dichter, die zit te werken, is niet veel meer dan malligheid, en een poëet, die inderdaad op die manier zijn verzen zou gaan schrijven, kan men veilig noemen een echten aansteller, een, ook voor zich zelf soms, onwaar mensch".

Teekenend is weer zijn karakteristiek van Louis Couperus, ofschoon hij hem naar mijn oordeel zóó onverklaarbaar overschat dat zijn uitspraak ten slotte toch niet zonder bedenken kan worden aanvaard: „De heer Louis Couperus valt, als schrijver, uiteen in twee scherp-onderscheidene helften: de eene van deze is de mensch, die werkend voor een breed, een half-beschaafd publiek, insteê van uit eigen observatie of onbewustheid levensvolle kunst te scheppen en te beelden, als-paleisjes optrekt van papier-maché, waarin kunstiglijk mechanische poppetjes zich bewegen, en tooneelmatig redevoeren, ongeveer in den stijl van: „Amalia, bemint gij werkelijk den grootvorst, die resideert op zijn adellijk slot in de hooglanden? vroeg de vader met zijn edelaardig gebeeldhouwd gelaat. Maar de jonkvrouw, met een plots en zelfbewust gesproken: „Welzeker, papa, waarom zou ik hem niet beminnen?" sloeg, door de kracht van haar onwankelbaar zeggen, den ouden hoveling dien troef uit de hand".

Doch naast dezen gullen gever van copy, die als alle bedenkhoofden, nuchtere bedenkhoofden, langzaam aan in 't vergeetboek zal raken, bestaat er in denzelfden mensch, nog een andere schrijver, de wezenlijke kunstenaar, de echte Couperus, die evenlang zal leven als de Hollandsche taal". (blz. 55)

Nu zou ik wel eens willen vernemen, waarop die laatste voorspelling, natuurlijk door honderd monden dadelijk herhaald, toch eigenlijk steunt. Kloos zegt zelf: „Couperus is een veelverscheiden talent, met een durvenden wil, doch zijn ware kracht ligt niet in de dichtkunst, en evenmin in den realistischen roman" (61). Dat weten wij dus; maar nu verder? En als ik mij niet vergis schijnt dan Couperus' kracht te liggen in zijn rythmisch proza, dat holle, lawaaierige, chineesch-geknutselde en aanstellerige proza, waarmede hij op den duur iederen lezer tureluursch moet maken.

En wie kan zich vereenigen met het volgende vonnis over Victor Hugo, dat in zijne algemeenheid toch zeker onrechtvaardig is:

„Zijne kunst verbijstert velen door de dwingende macht van het

majesteitsvolle gebaar: hij schittert en verblindt hen, als reuzentapijten, met helle en toch niet leelijk-schreeuwende kleuren, opgehangen langs een hoogen wand; hij schokt u door prachtige flitsen van verbeelding, maar het waarachtig-innerlijke, het zuiver-psychische, dat komt uit het diepste wezen des menschen, en dat, als een aangename bliksemslag, den lezer zelf in het diepste van zijn ziel weet te treffen, zooals bv. Shakespeare en Shelley dat kunnen, heb ik meestal te veel in hem gemist. Hij is meer een ideale virtuoselijke improvisator van een bewonderenswaardig-veelzijdige knapheid, jegens wien men zich geneigd voelt, met uitgezochte kieschheid, de opperste beleefdheid in acht te nemen, dan een dier diepe, wondermachtige wereld-genieën, voor wier grondloos-rijke ziele-onbewustheid men in sommige oogenblikken met het hoofd voorover op den grond liggen kan." Gaarne geef ik toe dat Hugo dikwijls, zeer dikwijls door de fanfare zijner eigen woorden werd opgewonden en er maar lustig op losblies zonder innerlijke bewogenheid. Heeft Shakespeare dat nooit gedaan? Van Victor Hugo blijft na aftrek van het minderwaardige, toch genoeg over om hem een eereplaats te gunnen onder de zangers van alle tijden. Het is goed mogelijk, dat Kloos geen orgaan heeft om de kunst van deze organisten in de letterkunde zooals ook Da Costa, Bilderdijk en Schaepman soms, te kunnen opvangen, maar dan ligt het euvel bij hem.

Kloos maakt het zich te gemakkelijk met hen, die niet denken als hij, woorden in den mond te geven, en stellingen te laten verkondigen, die evident onzin zijn. Na zelf te hebben geschreven en als onbetwistbare waarheid voorop te hebben gezet: dat „de wezenlijke essentie der literatuur, zooals die reilt en zeilt in haar meest verschillende uitingen, berust in haar allerdiepste diepte alleen op het gevoel" — teekent hij een karikatuurtje van zijn opponenten: „Hier komen al dadelijk, welzeker, de opponenten: „voelen, meneer", hoor ik, „wat wilt gij met uw voelen? 't voelen komt niet te pas voor volwassene menschen, en allerminst bij mannen: een man, in de kracht van zijn leven staande, voelt niet, of niet meer ten minste; hij neemt alleen wáar, en denkt en redeneert. En zoo heeft hij dan ook, als hij gezond is van zinnen, en literair wil gaan schrijven, geen zier te voelen, doch uitsluitend te denken, te werken met zijn rustige hersens, mannelijk en stevig, zooals het een stevigen man betaamt".

Dat kan nu alles wel heel koddig zijn, maar het is niet ernstig

meer en volkomen zonder eenige goede trouw gezegd; want Kloos weet heel goed dat zijn opponenten alleen het gevoels-delirium verwerpen!

Maar lang niet altijd hindert ons Kloos door zulke kinderachtige dwaasheden. Hij slaat vaak genoeg den spijker op den kop en verdient waardeering, dat hij openlijk durft zeggen, wat velen wel voelden, die niet bewonderen op commando en een gedicht al mooi vinden als er de naam van een beroemde onder staat. Zoo mag de volgende opmerking wel eens terdege worden overwogen:

Ik geloof dat de menschelijke Vondel zelf, van uit zijn katholieken (?) Hemel, schalks glimlachen zou, als hij kon zien, hoe het nageslacht blindelings gebukt lag voor de honderdduizenden regels, die hij in zijn leven heeft gerijmd, zonder dat men, ook zelfs maar een oogwenk de moeite nam van te willen onderscheiden tusschen wat een uiting van zijn ware genie was, en het vele andere, dat hij uit enkel rijmgewoonte maakte, en wat, zooals alles wat die groote Werker schreef, zeker iets Vondeliaansch heeft in wending en gedachte, maar toch niet behoort tot zijn waarachtige kunst. En ik geloof, dat hij dan in zichzelf zou denken: goede menschen, ik blijf u zeer dankbaar voor uw vriendelijke hulde, maar ik geloof niet, dat gij degenen zijt, die ik noodig heb, ter ongeschokte bewaring van mijn dichterlijken roem. Want slechts die lieden kan 'k daartoe in staat rekenen, die evenals ik zelf het voor mij zelf heb geweten, kunnen voelen en aanwijzen, waar ik de evenknie van der aarde grootste dichters, en waar ik slechts een kranige verzenmaker was".

* * *

Deze aanhalingen mogen volstaan om te toonen, dat Kloos in dit boek weer gedachten en opmerkingen geeft, welke door ons met verschillende gevoelens worden ontvangen. De schrijvers, wier werk hij bespreekt, worden dikwijls maar even behandeld en zijn een aanleiding voor hem, om breedere, meer algemeene literatuurbeschouwingen te houden. En juist hierin ligt voor ons de groote aantrekkelijkheid en voor Kloos ongetwijfeld de vervulling van wat hij zich als levenstaak heeft voorgesteld: zonder ophouden te laten hooren zijn: Ceterum censeo Rhetoricam esse

delendam: verder ben ik van oordeel dat de onechtheid uit de literatuur moet verdwijnen.

En dat is mooi van Kloos; als hij ons nu nog eens precies, als een man wien de kunst boven alles ter harte gaat, wil mededeelen hoe het toch eigenlijk met zijn Perk-editie staat, is zonder twijfel zijn liefde voor de kunst van alle egoïstische smetten vrij.

A. G.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen.

Onze Eeuw (Sept.) gaat voort ons de vertellingen van Chaucer te geven in vertaling van Barnouw. De „tales" van den vroegen Engelschman staan boven die van Boccaccio, naar mijn schatting, in fijnheid en zeker in fatsoenlijkheid, al kunnen zij ook bij lange niet altijd door den beugel. Als *Onze Eeuw* vertalingen had gebracht in gewoon, hedendaagsch Nederlandsch, was de schoonheid der vertellingen waarschijnlijk beter doorgedrongen tot het gevoel der moderne lezers, dan nu te verwachten is.

Prof. K. Kuiper toetst *Plato's Kunstwaardeering* en vraagt: „hoe staat eigenlijk Plato tegenover de kunst?" Na een uitvoerige en geleerde studie komt de schrijver tot de slotsom: „Hier zijn dus enkele normen aangeduid van hetgeen men Plato's schoonheidsleer zou kunnen noemen: de evenredigheid, de volkomenheid, de harmonie. Slechts wie in de werken der kunst, door die normen geleid, de lijnen der schoonheid weet op te sporen geniet een vreugde die èn boven de gemengde aandoening van het aanschouwen der voorstelling stijgt èn zich verheft boven die eerste half onbewuste aandoening van welbehagen. Immers het alzoo op vasteren grondslag gestelde kunstgevoel wordt méér dan een „onschuldig spel — als zang en dans —", meer dan „eene verpoozing onzer menschelijke beproeving" — óók meer dan wat de moderne dichter „a joy prever" heeft genoemd. Het opent onze oogen om het Schrift der Schoonheid in deze geschapene wereld te lezen. —

„Gezicht en gehoor" — zoo leert Plato ons in den Timaeus — „heeten daarom zoozeer terecht kostbare gaven Gods, omdat, indien onze oogen niet hadden gezien en onze ooren niet hadden gehoord, wij nimmer de orde der hemelsche dingen uit de aardsche zouden kunnen verstaan".

Alleen de kunst die ons derwaarts leiden kan, heeft in Plato's oogen werkelijk aanspraak op den naam van kunst. Alle andere

technische bekwaamheid is spel. — En de maker van het schoone, de kunstenaar? Hoe zou een „onvolkomen mensch” een „volkomen” kunstenaar kunnen zijn? Schoonheid zal hij alleen wrochten, die zijne oogen opslaat tot den oppersten kunstenaar en zijn werk.

Wat een prachtige opvatting van dezen vóór-christelijken denker, en hoe verheven boven de plat-materialistische beschouwingen of verwarde en bandelooze kunstlyrismen van latere tijden.

C. Serrurier vertelt ons *Iets over het Karakter van Montaigne*, over wien reeds zoo'n geweldig uitgebreide literatuur bestaat. De schrijver van dit opstel wil „trachten het karakter van den philosoof te doen kennen van een kant, die niet overeenkomt met de meest gangbare inzichten”. Uit zijn „Essais” krijgt men den indruk, dat Montaigne was een phlegmaticus, te indolent om met methode te werken, zijne overpeinzingen achteloos neerschrijvende, zonder zich de moeite te geven ze te ordenen en zonder ander doel dan om den tijd te dooden. Pascal noemde hem zelfs: „le mol, le lâche Montaigne”.

Maar, latere onderzoekingen hebben bewezen o. a. met welke zorg Montaigne zijn stijl en punctuatie poogde te verbeteren. „Als hij schrijft: „je ne me mêle ni d'orthographe... ni de la pontuation, je suis peu expert en l'un et l'autre”, dan moet men hem vooral niet op zijn woord gelooven en deze uitlating veeleer aan een soort aristocratische minachting voor schoolvosserij toeschrijven.”

„De hedendaagsche critici beschouwen Montaigne niet meer als egoist, lui en tot geen enkele daad van zelfopoffering in staat; ik behoef daar dus niet verder bij stil te staan. Wèl noemen zij hem eenparig een *wijze*, in de volle beteekenis van het woord: een blijmoedig, evenwichtig mensch, iemand die zich wars toonde van elke overdrijving, een rustige, hartstochtlooze denker, en *dit* is de meening waar tegenover ik mij veroorloven zal de mijne te stellen.”

Serrurier meent dat hij „niet zoo in vrede met zichzelf kan geweest zijn als men gewoonlijk doet vóórkomen”. — „Al die stoïsche, epicuristische en sceptische theorieën, die hij soms tot vervelens toe uitspint, zijn een soort van geestelijke medicijn die hij zichzelf voorschrijft en die hij zich in geregelde hoeveelheden toedient, in de hoop dat zij hem immuun zullen maken voor de tegenspoeden van het leven. Het beroemde: „Que sais-je!” is het laatste pijnstillende middel waarnaar hij grijpt als zijn geest door al te beangstigende problemen gekweld wordt”. — „Weinig religieus van aard, kon hij den dood niet met de gelaten rust van den diep-geloovige afwachten, en de gedachte aan het groote Onbekende vervulde hem soms met vertwijfeling: „chaque instant”, schrijft hij met een rilling, „il nous semble que (la mort) nous tienne au collet”.”

Uit de „Essais” kan men, indien men er eenmaal de aandacht op heeft gevestigd, duidelijk leeren onderscheiden den Montaigne

zooals hij zou willen zijn. Maar hij *was* hartstochtelijk en aan sterke aandoeningen onderhevig. „Zelfs overgevoelig en nerveus". „Een kleinigheid brengt hem soms geheel van streek: een schrik, de een of andere verantwoordelijkheid, een plotselinge verandering van omstandigheden, dreigen soms hem een moreelen schok te geven, waarvan hij zich niet meer kan herstellen".

Met overtuigende aanhalingen toont de schrijver ons inderdaad het verschil tusschen Montaigne zooals hij was en zooals hij had willen zijn en met recht besluit hij: „het komt er dus op aan, bij het bestudeeren der „Essais" den *denker* Montaigne zorgvuldig van den *mensch* te onderscheiden."

Dr. H. Leopold brengt *Nieuwe Archaeologische gegevens over de Apostelen Petrus en Paulus.* Het wetenschappelijk apparaat van dit opstel werd reeds gepubliceerd in het Julinummer van het te Rome verschijnende Italiaansche tijdschrift „Bilychnis". — Wij wijzen dit artikel den vakgeleerden aan.

„Het schoone mysterie", de roman van Herman Middendorp, in 't vorig nummer van Boekenschouw besproken, kan ook den criticus van *Onze Eeuw* niet geheel behagen: „Moeten wij dan eigenlijk de heele geschiedenis niet ernstig opnemen?" vraagt hij. Wij gelooven dat hij gerust „neen" kan zeggen op die vraag.

Wetenschappelijke Bladen (Sept.) opent met een artikel over *Hans Larssons intuïtie-philosophie*, oorspronkelijk geschreven door Dr. Alf. Nyman in *Ord och Bild* (van December 1915). „Terwijl volgens Bergson (den Franschen wijsgeer, die het meest in de mode is) intuïtie voortzetting en ontplooiing is van het instinct, is zij volgens Hans Larsson een vervolmaking van het intellect — een momenteele overspanning ervan. Intuïtie is voor altijd een geestelijke krachtproef: „het oogenblik onzer grootste veerkracht, het hoogtepunt van ons denkvermogen is terzelfdertijd een overspanning daarvan, die uitteraard niet dan momenteel kan zijn", De waarheid der laatste conclusie onbestreden latend, moet ik toch even aanmerken dat eene tegenspraak ligt in die woorden: hoogste veerkracht en overspanning! En als men eenmaal zoo'n foutje heeft binnengesmokkeld, kan men met elk wijsgeerig systeem tot de zonderlingste gevolgtrekkingen komen.

De Vrouw en haar Huis (Sept.) wijdt, bij een portret van Ina Boudier-Bakker, een kort schetsje van de hand van Annie Salomons aan deze bekende schrijfster. Mejuffrouw Salomons oordeelt dat Boudier-Bakker „de gelukkigste uiting voor haar zeer persoonlijk en teeder talent heeft gevonden in haar schetsen, die over kinderen vertellen; en dat ze nergens den mensch, zijn verlangens en zijn verdrietelijkheden dieper heeft begrepen, dan in zijn nog onvolgroeide jeugd". Denkt u b.v. aan die volmaakte kleine vertelling „Illusie", waarmede de bundel „Bloesem" opent, het relaas, hoe een kind-uit-een-winkel een deftig meisje bij zich te spelen vraagt: haar dankbare trots, als de mooie, blonde Lou de uitnoodiging heeft aangenomen; haar bewondering voor de

sierlijke kleeren, — en later haar pijnlijk zich gewond voelen, als de teeder-vereerde vriendin zich voor de relatie schaamt en haar tegenover anderen désavoueert, — dat is heelemaal de grootemenschen-wereld met haar standsveroordeelen, haar ontrouw en haar ontveinsde pijn, teruggebracht tot kinderverhoudingen.

Schrijnender misschien nog in Pa's kinderen worden we er aan herinnerd, hoeveel zwaar verdriet kinderen hebben te verduren, waar wij zonder te begrijpen overheen zien: het strikt-eerlijke schoolhoofd, dat, uit angst zijn eigen kinderen voor te trekken, bijna geen notitie van haar neemt, laat de hunkerende harten verdorren, zonder den troost van zijn liefde en zonder blijen omgang met andere kinderen, die in hen toch altijd de dochtertjes van den „meester", den „natuurlijken vijand" blijven zien.

In *Studiën* (Sept.) wijs ik op de artikelen van G. Gorris: *De Paus als Vredesbemiddelaar* en van G. Jonckbloet: *De Socialistische dichteres Henriette van der Schalck*. *Katholiek* en *Beyaard* heb ik op het oogenblik dat dit overzicht wordt geschreven, 3 Sept., nog niet in handen tot mijn grooten spijt.

O. v. Tricht schrijft in *Op de Hoogte* (Sept.) over: *Saloniki, de „Moeder van Macedonië"*, bij mooie afbeeldingen. Uit het opstel van den schrijver diep ik een zin op, die wel eenigszins ontnuchterend moet werken op de verre bewonderaars van Oostersche schoonheid.

„Wanneer het anderen is gegaan als mij, dan is bij hun eerste Orientreis 'n zekere ontgoocheling hun deel geweest. En dat zat 'm in de verkeerde voorlichting. Ze zagen iets heel anders als ze verwacht hadden. Bij nadere kennismaking bleek het Oosten hun niettemin mooi, héél mooi, maar van 'n gansch ander mooi als verwacht was. Ze rekenden op een helder kleurig mooi, zooals Alma Tadema het geeft van 't oude Rome: 't marmer pas in de boenwas, de velums en toga's pas uit de wasch en gestreken, en ze vonden een mooi van gedempte, verweerde kleurigheid met veel sombers, 'n stoffig en modderig mooi. Ze roken geen myhrre en amber, maar bedorven visch en vieze menschenlucht. — De waardige grijsaard in Kaftan bleek 'n kijvende, geldgierige oude kerel met slimme wateroogjes, met 'n door mot geteisterden grauwen baard, z'n skelet gehuld in 'n aantal vodden en 'n groenig verschoten overkleed, gevoerd met 'n geplakhaarde schapevacht —".

In *Eigen Haard* vertelt S. Kalff van *Een historische Buitenplaats*, waarmede bedoeld wordt het Huis te Manpad, dat van kasteel tot heerenhuis werd „omgehaspeld" en der familie van Lennep tot buitenverblijf diende. In 1767 kocht Mr. David van Lennep het voor f 58000 en besteedde f 21000 aan vergrooting en verfraaiing. Thans nog wordt het Huis te Manpad bewoond door afstammelingen van den eersten eigenaar, de dames L. en S. van Lennep. Een aardig artikeltje met goede plaatjes en nogal bijzonderheden.

In *Elsevier* trok vooral de boekbespreking onze aandacht. H. R.

(de redacteur Herman Robbers) is enthusiast over Dr. Prinsen's: Handboek tot de Nederlandsche letterkundige Geschiedenis. Af te keuren vindt hij Prinsen's „dikwijls al te joviaal-huiselijken toon, zijn al te druk gebruik van volkswoorden (als lef, fuif, reuzekater), zijn taal die een enkelen keer — mag ik het ronduit zeggen? — een weinig riekt naar het provinciale-sociteitstafeltje". En verder: „De heer Prinsen nu, in zijn, op weinig na waarlijk monumentaal-goede boek over de Nederlandsche letterkunde, heeft zich nu en dan tot den kletstoon laten verleiden". Over de Bloemlezing uit Nederlandsche Schrijvers sinds de Renaissance van Dr. J. A. N. Knuttel is Robbers heelemaal niet te spreken, en al vind ik zijn oordeel wat hard, het lijkt mij toch niet onjuist.

Van de Buitenlandsche Tijdschriften ontvingen wij slechts zeer weinige, die niet eens, buiten den oorlog, iets brachten dat ons de moeite der aanhaling waard leek.

In *Les Annales* vind ik in den vierden brief van Brieux *Aux Soldats blessés aux Yeux* deze merkwaardige woorden(„Et tu te marieras... cherche autour de toi, et surtout garde-toi bien de te laisser épouser par pitié ou par intérêt." En dan over het huwelijk uit medelijden deze woorden, verschrikkelijk in hun waarheid:

Il peut en effet, se présenter des jeunes filles, ou des dames plus instruites, plus riches que toi, ayant été élevées avec d'autres habitudes que les tiennes, et qui, dans l'émotion exagérée que leur donnera ton état, t'offriront de se marier avec toi. Résiste a cela de toutes tes forces. A l'heure qu'il est, ces personnes sont sincères, je n'en disconviens pas, mais dans un an, dans cinq ans, dans six ans, elles ne te considéreront plus comme un héros; leur crise sentimentale sera passée et vous serez tous les deux, ensemble, très malheureux, parce que vous sentirez tout ce qui vous sépare.

In *De Gids* van September begint Arthur van Schendel een zeer fraai en zelfs gevoelig verhaal (?), — wij weten nog niet wat het worden zal: een geschiedkundige studie, een historische schets of een roman — getiteld: *De Mensch van Nazareth.* De titel zegt reeds genoeg dat het weer een poging zal zijn om langs natuurlijken weg het wonderbaar leven en werken van onzen Goddelijken Zaligmaker te verklaren en voor de verbreiding van de Christenleer over de wereld een aannemelijke uitlegging te vinden. — De brieven van Jacques Perk worden verder gepubliceerd; zij behandelen nu de Mathilde-periode: Jacques tracht zijn plannen om een cyclus van liefdessonnetten te dichten, aan zijn vriend duidelijk te maken. „Mathilde is geworden een ideaal van hetgeen ik houd voor schoon in de vrouw. En de invloed van zoo iets schoons is neergelegd in mijn boekje". Hij bekent zelfs dat hij tegen niemand als tegen van Deventer zoo openhartig over zijn werk spreekt en hem zelfs proeven er van toont. Jammer dat de correspondentie eindigt omdat de vriend zelf in Am-

sterdam gaat studeeren. Zoodoende wordt er weinig licht over het Mathildegeheim, dat in den laatsten tijd zooveel hoofden en harten in beweging bracht, verspreid. Dat Perk voor de dichtkunst leefde, bewijst wel zijn verklaring: „Ja, verzen maken is mijn liefste werk, daaraan besteed ik allen vrijen tijd, net als gij aan muziek!" Geen wonder dat de examens er onder leden en zij vaak mislukten. Droevig, als een voorgevoel van zijn snel naderend einde, hooren wij hem zeggen: „Ik ben eerst gezond wanneer ik ziek ben en gezond van geest, wanneer ik me eens recht krankzinnig gevoel. — Mijn gezondheid bestaat in 't geen een ander ziekte noemt". Van Moerkerken voltooit zijn tamelijk lang uitgesponnen en niet zeer belangrijken roman *André Campo's witte rozen.* Deze rozen zijn de bloemen door den verliefden André — n.b. de gelukkige echtgenoot der goede Emma — gestrooid op het graf der jonge actrice Lizzie Warwick. De laatste woorden van den dokter na haar begrafenis schijnen den sleutel te geven tot zeker wonderlijk gebeuren. PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Kea (S. J. Willem). De Roep des Konings aan onze R. K. Jongens. Bussum, Brand (45) f 0.40.

In hooggestemde woorden vertolkt Kea den roep van Christus, die werklieden vraagt voor zijn wijngaard, waar groot de oogst steeds is, maar te weinig handen beschikbaar zijn om hem binnen te halen. Het is goed dat hier eens duidelijk wordt gesproken over roeping, en onjuiste opvattingen, welke niet zeldzaam voorkomen, worden weerlegd.

Het geestdriftige woord van dezen geestelijke moge weerklank vinden in vele jeugdige, edelmoedige harten. R. K. Pr.

Kempf-Faustmann, Liturgik, Paderborn, Ferd. Schöningh, (7 en 119) gr. 8⁰. — geb. Mk. 1.80.

Een leerboekje der Liturgie voor de middelste klassen van het Gymnasium — (men bedenke dat de Duitsche gymnasium-indeeling afwijkt van de onze) — en de daarmede overeenkomende leertrappen van andere onderwijs-inrichtingen, en wel een dat in Duitschland — waar aan dergelijke uitgaven eerder overvloed dan gebrek is — in circa twintig jaar twaalf drukken beleefde, verdient zeker ook de aandacht van Liturgisch Nederland, dat zelf in het teeken van Liturgische Handboeken staat.

In 'n zeer kort bestek worden op eenvoudige en heldere wijze,

overeenkomsiig het bevattingsvermogen der jeugd, waarvoor het bestemd is, behandeld: de heilige Plaatsen (kerk, bouwstijlen, altaar enz.) — Tijden (Kerkelijk Jaar) en Handelingen (Sacramenten, Mis, Sacramentalia).

Het hoofdstuk over de kerkelijke bouwstijlen is in deze 12de uitgave, tot grootere aanschouwelijkheid, geïllustreerd.

Waar zooveel kundige „Schulmänner" Prof. Faustmann met hun practische wenken hebben gediend, om ook deze nieuwe editie den lof der kritiek als „eine garbe, gereift auf dem Erntefeld der Erfahrung" waardig te doen blijven, behoeft het waarlijk geen luide lofuitingen.

Als blijk van zakelijke waardeering mogen hier liever enkele losse aanteekeningen volgen, die dan voor 'n volgende uitgave behartiging verdienen.

Of de evangelie-zijde ook in Duitschland zóó algemeen de plaats voor den preekstoel is, als blz. 18 te kennen geeft, mag betwijfeld worden. — Jacopone de Todi kan na Blume's onderzoekingen niet meer als dichter van het „Stabat Mater" gelden (blz. 32). — „Solemnitas S. Joseph" wordt op blz. 41 verkeerdelijk op den 3den Zondag na Paschen geplaatst. — Als „Maria-Geboorte" op blz. 48 „bereits im 7 Jahrhundert im Abendlande eingebürgert" heet, dient dit toch in vrij beperkten zin te worden verstaan. — De invoering van „Maria-Visitatie" door het concilie van Le Mans in 1247 mag betwijfeld worden (blz. 48). — De verklaring van de uitstrekking der handen over Kelk en Hostie had met vrucht minder algemeen kunnen zijn (blz. 85). — Het kruis met dubbel alphabet, dat bij de kerkwijding over den kerkvloer wordt getrokken, vond in de laatste jaren een betere verklaring (blz. 96). — De wijding der „Agnus Dei" te Rome heeft niet op Beloken Paschen maar op Woensdag na Paschen plaats (blz. 102). — Veel te algemeen en daarom niet geheel juist is wat blz. 54 zegt: „Bis in das Mittelalter (13 Jhrh.) wurde die Taufe mittelst Eintauchung, bei kränklichen (bei der Taufe der sog. Kliniker) jedoch durch Begiessung od. Abwaschung gespendet". Bv. de romeinsche doopritus der 2de eeuw was „infusio", en Rogers verplaatst de „immersio" voor het Westen zelfs tot 't begin der Middeleeuwen. — „De Kruisvinding" heeft *niet* op 3 Mei maar op 14 Sept. plaatsgehad, terwijl de terugbrenging op 3 Mei viel: hiermede had de aanteekening over de beide Kruis-feesten (bl. 41 en 47) rekening moeten houden. OSCAR HUF S. J.

Vigourel, M., (S. S.), Le Canon Romain de la Messe et la Critique Moderne. — Le Canon Apostolique — La Messe et le Prêtre — L'Art Catholique —, 8°. (303), Paris, Lethielleux, fr. 3.50.

In den grond wil dit nieuwste werk van Vigourel een soort van vulgarisatie zijn — maar een van de nobele soort — en 'n verdere doorvoering en toepassing van Dom Cagin's diepgaande Canon-studies, sinds 1890 gepubliceerd.

Intusschen blijkt het toch gewenscht, dat men tenminste Cagin's „Eucharistia" van naderbij kent en bij de hand heeft, om Vigourel met vrucht te kunnen volgen in zijn uitweidingen.

Voor een kort overzicht van Vigourel's boek zie ik werkelijk geen kans: daar zou al te veel als bekend moeten worden verondersteld. En 't wil me bovendien ook vóorkomen, dat deze niet geringe arbeid beter verdaagd wordt nu Batiffol in de „Revue Biblique" (1916, no. 1, 2, blz. 23—32) zijn „une prétendue Anaphore Apostolique" heeft gepubliceerd, waarin hij „par une simple application de la méthode historique" bewijst: „que le „texte adorable" de „l'anaphore apostolique" est un texte du IVe siécle".

Over het werk van Vigourel, teekent Batiffol bij die gelegenheid aan: „L'autorité de M. Vigourel est si persuasive, si simpathique, et j'aurais été content d'être de son avis, qu'il m' en coute infiniment de ne pas pouvoir lui dire que je me rends à son sentiment".

Stemt dit alles tot terughoudendheid, de actualiteit der kwestie in aanmerking genomen, is Vigourel's nieuwste boek zeker 'n werk, dat in de nieuwere Canon-literatuur zijn rol speelt, en daarom aanspraak heeft op de belangstelling van al degenen, die met het ingewikkelde Canon-vraagstuk vertrouwd willen zijn.

OSCAR HUF S. J.

Lehmkuhl (Augustinus). Het Brood Gods. Dertig oefeningen vóór en na de H. Communie, en de gebruikelijke katholieke gebeden. Geautoriseerde vertaling. Amst.; Langenhuysen (491, m. 11 afb. tusschen tekst) — f 1.25.

Toevallig vernam ik van den uitgever, dat naar dit prachtige boekje geweldig veel vraag is. Ik kan het mij voorstellen, want wie het heeft zal het anderen uitdrukkelijk aanbevelen. Het is geschreven met zoo groote innigheid en zoo heerlijke verheffing van gevoelens, dat alwie deze gebeden bidt voor zich zelven, onder den indruk komt van den godvruchtigen en geleerden schrijver. De vertaling verdient allen lof. R. K. Pr.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Glyn (Eleone) Ambrosine. Vertaling van D. J. van der Borch van Rouwenoort, Utrecht, Bruna. (239) f 1.—, geb. f 1.35.

O foei Eleonore! wat is u een wijsneusje! En wat kunt u die ratelende Multatuli-zinnetjes, zouden we hier in Holland zeggen, flink onthouden en wat weet u ze parmantig na te praten.

Luister eens, dat staat o.a. in uw boek: „omdat eenige volken, die wij beschaafd noemen, een standaard voor zedeleer hebben opgezet; voor zich zelf brengt dat geen verandering in de menschelijke natuur. Wat wij zedeleer noemen bestaat niet in de natuurlijke wereld". Schrikt u zelf niet een beetje? Als u mij nu eens precies vertelt wat dat zeggen wil, dan wil ik verder mijn heele leven lang uw drukproeven verbeteren. En dat moet u heusch niet onderschatten. Nu ik dezen roman heb gelezen, begijp ik den vollen omvang van mijn aanbod en begrijp hoe zwaar het mij vallen zal, indien al uwe romannetjes even onbeduidend mochten zijn!

Zij trouwt met een schatrijken parvenu en bemerkt dat hij haar bedriegt. Ten tooneele verschijnt een eveneens schatrijke neef, die haar aanspoort den trouwelooze te betalen met gelijke munt. Zij weerstaat — haar man sterft — neef treedt weer op.

Zij verneemt dat hij een kind heeft van eene gehuwde vrouw — zij schrijft hem daarom dat ze niets van hem wil weten — hij stoort zich daar niet aan, komt, ziet en overwint als Caesar.

En daarmede is bewezen: „omdat eenige volken, die wij beschaafd noemen, een standaard voor zedeleer hebben opgezet...." zie boven. Het boek ligt al in de papiermand! L. v. R.

Hermann (Georg) Heinrich Schön Jr. Vertaald door J. Lourens Czn. (1916) Amsterdam, Querido. f 2.90, f 3.05.

„Jetje Gebert" en Henriette Jacoby" van denzelfden schrijver, geef ik verre de voorkeur. Dat komt wellicht, omdat het tragisch gegeven van dit boek reeds door anderen zoo dikwijls verwerkt is, en bovendien het gegeven toch altijd iets heeft, dat onsympothiek is in zich zelf: de liefde van een jongen man voor zijn stiefmoeder. In Oedipus hebben wij gezien, hoe het meest weerzinwekkend onderwerp, indien het meesterlijk en sober vooral wordt behandeld, nog ontroeren kan zonder af te stooten. Hebben wij deernis met Oedipus, dan is het, omdat zijn eigen persoonlijke schuld zoo gering is, vergeleken met het onheil dat valt over hem en zijn huis. Maar hier staan de personen ons dadelijk tegen, omdat zij ondergaan als zwakke zielen, en zoo weinig strijdbaar en standvastig staan tegenover de bekoring. Heinrich vindt zijn meisje al dadelijk alledaagsch in vergelijking met de voorname Antonie, de vrouw zijns vaders. En bovendien, terwijl hij verloofd is, ontziet hij zich niet telkens en telkens weer een visschersmeisje te omhelzen. Dus in geen geval een man van eer en nog minder van karakter.

En zonder veel strijd valt hij ook al in de armen van Antonie. Wij zien hem zonder eenig verdriet naar Rio verdwijnen, waar hij ziek wordt en naar ik vermoed, want schrijver of vertaler zijn hier niet zeer duidelijk, al heel spoedig sierft. Antonie staat nog lager, want na Heinrichs vertrek gaat zij er van door met een zijner vrienden.

Wie in een boek iets meer zoekt dan een ijdel schandaalgeschiedenisje, bekomt hier dus niets van zijn gading. M. WALRE.

Heuvel (F. A. v. d.). Een onder Weinigen. Amst. R. K. Boekcentrale.

De grijze Ravo — F. A. v. d. Heuvel — doet ons het verhaal van een gemengd huwelijk, dat — hoewel in menig opzicht één onder weinigen — toch onnoemelijk veel teleurstelling en leed aan beide partijen bracht. Een goede waarschuwing voor hen, die zich op dit gevaarlijk pad begeven, en wier oogen door liefde verblind, de angels en klemmen niet zien, waarmede deze helaas! meer en meer gebruikelijke weg bezaaid is. M. S.

Hoven (Térèse). De Jonker van de Stins. (1916) Valkhoff. Amersfoort. (306) f 2.90, geb. f 3.50.

De roman sluit met deze woorden: „Life is a comedy for those who see, a tragedy for those who think”. Laten wij alvast zeggen, dat zulks niet heelemaal opgaat. Wie alleen *rondkijkt* in het leven, kan het een komedie vinden of een treurspel, dat ligt eraan wat hij onder de oogen krijgt. Maar voor wie *nadenkt* is het leven geen tragedie, maar heel wat beter en verhevener.

En nu het verhaal! Het eigenaardige is, dat de Jonker er weinig in betrokken wordt. Hij is een zenuwzwakke, door moeder vertroetelde knaap, die onderwijs ontvangt van een gouvernante. Hij gaat in Leiden studeeren, fuift zich een bloedspuwing en keert terug om als landjonker zijn leven te slijten. — De titel had moeten zijn „de gouvernante van de Stins”, want met deze bemoeit zich de schrijfster veel drukker. Jo Dillinger is min of meer eene savante, ten minste wat betreft hare opleiding. Na den doctorstitel te hebben verworven, werd zij zenuwziek, kwam onder behandeling van dokter Meulinger en werd op den man verliefd; hij echter niet op haar. De vrouwe van de Stins, nu weduwe, had vroeger ook al veel gehouden van dien Meulinger, maar hij liet het oog vallen op hare oudere zuster, die op hare beurt hem versmaadde. De dokter is langzamerhand tot de overtuiging gekomen, dat hij zich vergist heeft en werkelijk de vrouw beminde, die eens wel de zijne had willen worden. Hij bemerkt nu echter dat zij in herinnering nog altijd blijft bij haar overleden echtgenoot. Hij zal nu zijn voor haar en haar kinderen een vriend en raadsman. De gouvernante heeft nog altijd hoop. en wie weet of het er niet eens van komen zal.

Het boek is niet voor iedereen. Over den studententijd van den Jonker wordt wat dubbelzinnig gepraat en de onhebbelijke Tourville wordt een charmeur genoemd, terwijl hij eigenlijk een losbol is.

M. WALRE.

Jong (A. M. de). Ondergang. Een levensfragment. (1916) Bussum, C. A. J. van Dishoek. (253) f 2.25, geb. f 2.90.

Hij is directeur eener fabriek, gemeenschappelijk familiebezit.

Hij behartigt zijn zaken niet gelijk het behoort, wordt afgedankt en verdwijnt naar Londen. Als gewoon daglooner sjouwt hij daar voor het dagelijksche brood. In Whitechapel leert hij eene ongehuwde vrouw kennen, die zondegeld zoekt te verdienen, om haar kind groot te kunnen brengen.

De moederliefde van deze vergelijkt hij met de liefde zijner eigen moeder, die hem voor een kleine afdwaling liet heengaan uit haar huis. En hij vindt het gedrag der vreemde zoo verrukkelijk, dat hij bij haar zijn intrek neemt om haar te steunen en te helpen.

De schurk, die de vrouw ongelukkig had gemaakt, achtervolgt hem, klaagt hem aan als spion. Zij sterft van schrik — en als hij later ook ziek wordt en naar een gasthuis wordt vervoerd, beschrijft hij daar den naderenden dood. Een van zijn hobby's was, een Christendom te stichten van liefde en enkel liefde. Hij had het eerst wel eens kunnen beproeven met het Christendom, dat er al is... daar is werkelijk plaats genoeg voor liefde, voor zuivere liefde natuurlijk!

M. WALRE.

Lindberg Dovlette (Elsa). Vrouwen uit de Minarettenstad. Vertaling uit het Zweedsch door D. Logeman van der Willigen. Uitgave van H. Honig. Utrecht (189).

Mevrouw Elsa Lindberg is een Zweedsche dame, die getrouwd is met een Perzischen gezant, wiens titel Dovlet luidt. Van daar de bijvoeging van het vreemd klinkende woord „Dovlette". Volgens het portret dat schrijfster op het titelblad liet plaatsen, heeft die Dovlet haar zeker meer om haar groote innerlijke hoedanigheden dan om haar schoonheid gehuwd. Zij moet, zoo wordt er verteld, niet ongelukkig zijn met haar Mohamedaanschen man, wiens godsdienst zij niet aannam, maar waarin zij toch heeft toegestemd, dat haar beide kinderen werden opgevoed. Niet onverdeeld ingenomen is zij echter met haar positie als eerste wettige vrouw in het Perzische huishouden. Haar europeesche ziel wordt er door vele vreemde zeden en gewoonten misschien nog meer gekrenkt dan door het bezit van Islamitische kinderen.

Haar bundel verhalen over het Vrouwenleven in Constantinopel — de minarettenstad — zijn over het algemeen wel interessant en doen ons bitter medelijden hebben met de arme schepseltjes, door de allesbehalve feministische Koranvolgers opgesloten in geestelijke en lichamelijke gevangenschap. Toch hebben die arme, in sluiers gewikkelde vrouwen en meisjes, evenals alle schepselen Gods haar eigen ziels- en geestesleven; meestal spreekt het zich uit in smachtend verlangen naar liefde en vrijheid. Vele der verhaaltjes zijn tamelijk sentimenteel en hoewel niet bepaald afkeurenswaardig, toch allesbehalve stichtelijk en zeker niet geschikt voor iedereen, daar zij in een omgeving

spelen, waarin de zoo verwerpelijke moraal van den profeet alle toestanden beheerscht.

M. S.

Loon (H. van). Geteekenden (1916). Rotterdam, Brusse. (177) f 3.25, geb. f 3.90.

Ja, „geteekenden" zijn inderdaad de personen, die de schrijver ons voorstelt, maar „geteekenden" meer naar de ziel dan naar het lichaam. Ik kan het niet helpen, maar vind het een ziekelijke neiging bij voorkeur de aandacht te vragen voor het geestelijk verminkte of minderwaardige, als dat geschiedt uit bloot menschelijke nieuwsgierigheid en niet om te helpen, of uit een soort van grof gevoel, dat den schrijver in staat stelt eens onbewogen zijn kunst te vieren op ongelukkigen.

Riek heeft een hoogen rug en lage, ten minste zeer malle, levensopvattingen. Zij komt in kennis met een zekeren Wanda Cassa, die met vrienden en vriendinnen een onguur „vie de bohème" leeft en ten slotte niet beter weet te doen dan zich van kant te maken. Eene vriendin van Riek laat zich scheiden van haar man, omdat haar huwelijk eigenlijk geen huwelijk was; zij verbindt zich na deze vrijheidsdaad met een schilder, bij wien ze een leven heeft als een hond. Zij vraagt nu Riek bij haar te komen inwonen, want de steun van deze zonderlinge heeft zij noodig, naar ze beweert, om staande te kunnen blijven.

Wij hopen dat ze het volhoudt, maar erkennen overigens eerlijk, dat onze belangstelling voor haar en haar schilder en Riek volkomen „nihil" is. M. WALRE.

Merle (J. van). Uit Duisternis tot het Licht. — en — Verzoend. Amsterdam, R. K. Boekcentrale.

De novellen van J. van Merle zijn oude bekenden. Beide verhalen spelen in hooge — onze oostelijke naburen zouden zeggen in „allerhoogste" — kringen, maar hoe leeg en hol ook in deze sferen het leven is, wordt ons door de schrijfster duidelijk getoond. Het wufte gedoe bevredigt niet de harten, voor hooger dingen geschapen.

In de mondaine Haagsche romans van Reineke van Stuwe vinden wij een groote leegte en onvoldaanheid; maar waar de niet-Katholieke schrijfster haar personen achterlaat als overwonnelingen in hun strijd om geluk en waarheid, daar laat ons van Merle het verheffender schouwspel zien, hoe zij rust en vrede konden vinden als Sint Augustinus: in God. Dit geeft haar personen, ontredderd door een lichtzinnig wereldsch leven, zielevrede en zedelijk evenwicht terug. M. S.

Menten (Mgr. J. H. E.). De plasmolen in het Lissedal. Een ware gebeurtenis. 2e uitgave. R. K. Boekcentrale, Amst. (208) f 1.75.

Dit net uitgevoerde boekje, het boeiend verhaal bevattend van

den Plasmolen — wie denkt hier niet aan het schilderachtige zomeroord tusschen Mook en Gennep, waarmede deze molen een sprekende gelijkenis vertoont? — behoeft geen aanbeveling. Dat het algemeen in den smaak viel en vele lezers vond, bewijst de tweede druk dien het beleven mocht. 't Is een landelijke geschiedenis uit den Napoleon-tijd — werkelijk gebeurd — in elk geval ons door den HoogEerw. Schrijver waar gemaakt. Er wordt veel in geleden en gestreden, valsch geoordeeld en beschuldigd, maar het einde is vrede en liefde. „Allen één hart en ééne ziel". Benijdenswaardige oplossing vooral in onze tijden van bloed en tranen. M. S.

Schöyen (G.). Verkocht. Uit het Noorsch, door Marg. Meyboom (1916). 2de druk. Meulenhoff, Amsterdam. (256) f 0.80, geb. f 1.90.

Het boek moet dienen als een waarschuwing tegen de praktijken der zoogenaamde blanke-slavinnen-handelaars. De bedoeling is dus goed en toch gaat er van zulke boeken een minder goeden invloed uit dan men denkt. Hier wordt verteld van een schoon Deensch meisje, dat een betrekking van gouvernante te Brussel, bij advertentie aangeboden, aanvaardt. Men begrijpt waar zij terecht komt, wel niet in Brussel, maar te Londen. Van het eene bederf wordt ze gedwongen tot het andere, en sterft eindelijk in een ziekenhuis te Weenen.

Eene ware geschiedenis noemt het de schrijfster, en ik wil haar niet tegenspreken, want wij weten, wat gruwelen geschieden op dit gebied. Maar toch wekt het bevreemding, dat de ouders van het meisje (haar vader is een Deensch officier) zoo kalm blijven bij de spoorlooze verdwijning. En zoo zijn er nog wel enkele andere puntjes. Uit de brieven, vóór in het boek, blijkt wel dat het verhaal met goede bedoeling is geschreven. Maar over die bedoeling heb ik in den aanvang het mijne al gezegd.

Ik ben het volkomen eens met Chr. Vetter, die in Boekenschouw jrg. III, 157) den eersten druk besprak en zich afvroeg, waarom dit boek is opgedragen aan „alle edeldenkende jonge mannen"? Beter ware het geweest het op te dragen aan lichtzinnige ouders, die door het geld zich laten verblinden en niet uitzien in welke omgeving hun kinderen komen. Overigens streng voorbehouden.

M. MERKELBEEK.

Sinclair (F. de). Meneer Focus als meid-alleen. (1916). Geïllustreerd door Chris-Kras. Amsterdam, v. Holkema & Warendorff (198) f 1.90 — f 2.25.

Wel juist geen fijn geestige, maar zoogenaamd „lollige" schetsjes uit het Vlaamsche volksleven.

Mijnheer Focus als meid-alleen is een vervolg op Focus, den globe-trotter. Een snul van een kerel, die onder den plak zit van schoonmama en gehoorzaam de huishoudelijke bezigheden verricht.

De teekenaar moet eens rondkijken, of er werkelijk geen geestelijken zijn, die er minder welgedaan uitzien dan zijn voorbeelden.

M. WALRE.

Stilgebauer (Eduard) Harry. Een roman uit de eerste helft der 19de eeuw. Vertaald door J. P. Wesselink-v. Rossum. Utrecht, Bruna (2 dln. 220—218) f 4.50, geb. f 4.90.

Deze roman speelt zoo wat met de werkelijke geschiedenis van jeugd en later leven des satirieken Duitschen dichters, die Heinrich Heine heet. De man was een Israëliet, ofschoon hij juist het „oude volk" in zijn baldadige geschriften het scherpst heeft gehekeld.

Stillgebauer heeft heel wat hineingedichtet, maar de minneliedjes, die hij in zijn boek opneemt, zijn zeer zeker van Heine. Breedvoerig wordt ook besproken de heftige liefde van den dichter voor zijn nichtje, die verstandig genoeg was hem voor goed af te wijzen.

Historisch is ook zijn huwelijk met eene katholieke, parijsche vrouw.

In 't begin van dezen roman laat Stilgebauer een afgevallen priester optreden, die Heine's moeder den raad geeft haar jongen katholiek te laten worden, omdat hij dan meer kans zou hebben vooruit te komen. Ik geloof dat de romanschrijver hier akelig de woorden van Heine zelf verminkt; dit voorval vertelt hij terloops in een zijner brieven uit Parijs. Ik heb deze echter, wegens mijn verblijf buiten, niet bij de hand, doch zal trachten de juiste woorden terug te vinden, zoodra ik weer in de nabijheid mijner boekerij kom.

A. GIELEN

DUITSCH

Handel-Mazzetti (Enrica von) Ritas Briefe. Mit einer Einleitung von Joh. Mumbauer. Saarlois, Hausen (115) 50 pf.

In zijne inleiding verhaalt Mumbauer ons de vóórgeschiedenis van dit miniatuurromannetje der groote schrijfster, die in haar *Stephana Schwertner* zulk een monumentaal werk tot stand bracht. Rita's brieven behooren eigenlijk tot haar grooten Weener roman: *Brüderlein und Schwesterlein* en kwamen dan ook jaren geleden in het tijdschrift Das heilige Feuer afzonderlijk uit. Later veranderde de schrijfster het plan van haar boek en nam er deze fragmenten niet in op. Verleden jaar vatte zij het voornemen op, den geheelen roman te schrijven in autobiografischen vorm en de firma Hausen mocht dit gedeelte uitgeven in hare artistieke 50-pfennig Bücherei. De keurige deeltjes zijn dus spotgoedkoop en bedoelen, alleen gezonde en boeiende lectuur te geven van binnen- en buitenlandsche auteurs.

Wie *Brüderlein und Schwesterlein* heeft gelezen, herinnert zich zeker nog de engelachtige figuur van Rita, het meisje dat, een blanke

lelie gelijk, uit het weerzinwekkende moeras is opgestegen, waarin hare ouders diep zijn weggezonken. Zij strijdt heldhaftig voor haar heerlijke idealen, en als zij eindelijk gedwongen zou worden tot het kwaad, ontfermt zich de goddelijke Bruidegom harer ziel over het onschuldige kind en een droevig ongeluk maakt een einde aan haar kort maar moeitevol leven.

In de brieven van het vroegere kostschoolmeisje der Engelsche zusters aan hare hooggeachte, innig geliefde Révérende Mère stort zij hare ziel uit en teekent zij op naïeve en toch onbewust scherpe wijze hare treurige omgeving. Blijkbaar is deze liefelijke jonkvrouw de voorafbeelding geweest van die andere maagd en martelares, Stephana Schwertner.

Wie Rita's brieven leest, zal het oordeel van den geleerden criticus, die Handel-Mazzetti gebrek aan den „sensus catholicus" verwijt, niet kunnen beamen.

Mocht men in de vurige uitstortingen van dit reine meisjesgemoed sporen meenen te vinden van wat zoetelijke, al te gevoelerige godsvrucht, dan vergete men daarbij niet, hoe uit het vervolg van Rita's lotgevallen blijkt, hoe dapper dat kind wist te strijden, te lijden en te sterven voor haar geloof en voor haar reinheid; dan zal men haar bewonderen als de sterke vrouw, de „mulier fortis" in kindergestalte, en hulde brengen aan de echt katholieke ziel, die de dichteres haar verbeeldingskind wist in te storten.

Een andere grief tegen Handel-Mazzetti kan hier integendeel steun vinden: de wreedheid namelijk, waarmede zij hare liefste en meest sympathieke schepselen behandelt.

Het zielelijden der arme, kleine Rita grijpt ons even sterk aan als de gruwelijke terechtstellingen in hare vier groote romans. Hoezeer wij ook haar forsch talent bewonderen in deze voorstellingen en schilderingen, soms toch vinden wij, dat zij pijn doet door hardheid, soms worden wij afgestooten door de wreedheid en onverzoenlijkheid der beulen, de bloederigheid van gansch het tafereel.

Rita is een jongere zuster van Stephana, maar niet minder sterk van ziel als deze, eene bewonderenswaardige heldin.

M. S.

Wij voegen hier nog bij uit eene aankondiging der „Stimmen": „Tot aanbeveling van het boekje, schrijft een religieus tijdschrift, dat overigens de schrijfster niet overmatig vriendelijk gezind is! „Etwas so kindliches, zartjungfräuliches, psychologisch Feines und köstlich Unterhaltendes haben wir schon lange nicht gelesen. En Nikolaus Scheid gaat na deze aanhaling door en zegt: en moge deze lof nu misschien gesproken zijn in een oogenblik van begeestering, daarom mag men hem nog niet overdreven noemen. — Het hangt af van de wijze, waarop deze brieven van Rita door het publiek ontvangen worden, of de schrijfster besluiten zal het vervolg te geven. Wij hopen dat dit niet moge uitblijven. R.

Keller (Paul) Grünlein. Eine deutsche Kriegsgeschichte von einem Soldaten, einem Gnomen, einem Schuljungen, einem Hunde und eine Groszmutter — alten und jungen Leuten erzählt. Breslau, Bergstadtverlag (80) geb. M. 1.—.

Het sprookje van „Groenmutsje" is aardig verteld, zonder eenigen twijfel; daar komen heel fijne en gevoelige trekjes in dit fantastisch verhaal, maar wij zijn het eens met de opmerking, die ook een duitsche kritiker maakte: „het blijft gewaagd eene oorlogsgeschiedenis in den vorm van een sprookje voor te dragen. Kan men den ontzettenden ernst des oorlogs wel kleeden in zoo luchtig gewaad, zonder dat hij iets verliest van zijn grootschheid."

Alleen die „grootschheid" hadden wij wel willen weglaten, want zoo iets kunnen wij niet bespeuren in die bestiale slachterij en sombere razernij, welke een vlek zal blijven in de geschiedenis van menig volk.

Wij staan nu te dicht bij het bloedig gebeuren om door leugen en dichterlijke vrijheden er een epos van te kunnen maken.

R.

VARIA

Theophile Gautier schreef eens de volgende verzen:

Qu'est ce que le tombeau? — Le vestiaire où l'âme,
Au sorter du theâtre et son rôle joué,
Dépose ses habits d'enfant, d'homme et de femme;
Comme un masque qui rend un costume loué.

Zelfkennis. Couperus schrijft in „Van en over alles en iedereen" (I Rome, blz. 65): „Ware ik, in de jaren mijner jeugd, een „jongen van Rome" geweest, wel, ik zou misschien Nederlands litteratuur niet bezwaard hebben met zoo vele nuttelooze deelen roman als ik als „Haagsche jongen" gedaan heb... maar ik had genoten van het gemakkelijk leven en het licht geteld en het glimlachend aanvaard met dezelfde gedachtelooze maar levensblijde oppervlakkigheid die uwe luchthartige, glundere zielen vervult"!

Is dat gezonde kritiek? Kloos heeft het over het eens beroemde, maar thans en met recht vrijwel vergeten gedicht van Borger „Aan den Rijn". Maar de kritiek van Kloos maakt het al te bont. Hij haalt b.v. de verzen aan:

Helaas ik kan mijn haren tellen
Maar wie telt mijner tranen tal.

en dan vervolgt hij: „ik bid u, wil hier niet alleen denken, maar ook *zien* wat gij leest. Want wat er in een gedicht staat, moogt gij u voorstellen, alsof het werkelijkheid waar. Een wezenlijk gedicht wekt niet door redeneeren, maar door laten zien. Welnu stel u dan voor, dat iemand, die in zijn ziel verdriet heeft, zijn afzonderlijke haren één voor één in de hand gaat nemen, om precies te weten hoeveel er zijn!"

Ja als Kloos zóó te werk gaat dan is alleen de stijl van koopmansbrieven de eenig aanneembare, want elke beeldspraak, vergelijking, omschrijving is uit den booze.

Kloos legge zijn maatstaf zijn eigen gedichten maar eens aan; hij vergelijkt immers zijn hart bij „een urn vol sintelen", hij laat zijn hart telkens opnieuw „grijpen" naar „schoone lokken" en vertelt ons meer degelijke dingen, die heel wat erger zijn.

En bovendien, Kloos vervalscht den tekst. Borger zegt ik *kan* en Kloos laat het hem *doen* en dan nog wel op de meest belachelijke manier. Als Kloos ons zou vertellen, dat hij de rimpels in zijn voorhoofd kan tellen, gaan wij toch ook niet veronderstellen, dat hij die rimpels één voor één in zijn handen heeft genomen en geteld?

De groote talenten van Kloos zal niemand ontkennen; maar hij moet thans niet meer met malligheden aankomen, die in zijn drangperiode en onrijpe jeugd nog vergeven konden worden, doch nu niet meer.

Een bitter woord van Chamisso. Adelbert von Chamisso, de Duitsche dichter, die in Frankrijk werd geboren, besluit zijn klaagzang: *Der Sohn der Witwe* met deze verzen:

> Die Trauer der Braut drei Wochen war,
> Die Trauer der Schwester, die war drei Jahr,
> Die Mutter hat der Trauer gepflegt,
> Bis müde sie selbst in's Grab sich gelegt.

Cervantes. Het „Journal des Débats" kwam met het zonderlinge bericht, dat een bekend Spaansch schrijver, Rivero, tot de ontdekking zou zijn gekomen, dat al de werken, op één na, van den auteur van den beroemden Don Quichot geheimschriften zouden zijn. Leest men die boeken op eene bepaalde wijze, dan ziet men geheel iets anders nog dan er staat in den gewonen tekst en verneemt men allerlei bizonderheden over Cervantes en zijn tijdgenooten. Veel is mogelijk, maar wij zouden toch aanraden het bericht voorloopig met evenveel omzichtigheid te behandelen als sommige officiëele oorlogstijdingen.

Chamisso en **Benno Vigny.** Louis Charles Adelaïde de Chamisso (later noemde hij zich von Chamisso) werd geboren in 1781 op het slot Boncourt in Champagne. Hij was nauwelijks 9 jaren oud,

toen de bezetenen der Fransche Revolutie zijn huis verwoestten en zijne ouders verdreven, die na vele omzwervingen, eindelijk te Berlijn kwamen. Hij zelf werd officier in Pruisischen dienst en streed eens tegen zijne vroegere landgenooten. Toen trok hij zich terug, en al dichtte hij in het Duitsch en wel met zóó goed gevolg, dat zijne lyrische gedichten met die van Goethe mogen vergeleken worden, nooit toch was hij ten volle verzoend met zijn toestand. „Ich habe kein Vaterland", verzuchtte hij. En zijne geschiedenis van *Peter Schlemihls wundersame Geschichte,* den man zonder schaduw, duidt wel op hem zelf, den man „zonder vaderland".

Nu doet zich een dergelijk geval voor met Benno Vigny, den Oostenrijkschen ljederendichter. Hij werd geboren in Frankrijk, doch vertrok al heel jong naar Weenen, waar hij zijne opvoeding ontving. Op twintigjarigen leeftijd keerde hij terug naar Frankrijk om zijn dienstplicht te vervullen en nu staat hij aan het Fransche front en uit de loopgraven der Duitschers klinken hem soms de Duitsche liederen tegen, waardoor hij beroemd werd. Hoe moet het dezen man te moede zijn? Zal hij niet dikwijls zich gevoelen als Chamisso, een man eigenlijk zonder vaderland, als hij alleen zijn eigen hart raadpleegt?

Mooie boeken. Gerard Brom spreekt in *De Beiaard* (Sept.) met geestdriftige bewondering over *Jungfer Therese,* het heerlijke boek van Heinrich Federer:

„'t Onderwerp herinnert aan „My new Curate", maar de Ier schatert, waar de eenzame Zwitser, die op zijn portret zulke zachte stille oogen heeft in zijn lijdend gezicht, glimlacht; Federer is veel inniger dan Sheehan en daarom niets minder hartelijk of geestelik. Hij mag zijn Deutschtum bekennen en zelfs zijn deutschen Herrgot opdringen, hij lijkt intusschen in zijn kunst zoo frans, dat het laatste deel me onwillekeurig aan Bordeaux' betoverende „Nouvelle croisade des enfants" laat denken." — Wij hebben deze drie boeken reeds besproken in Boekenschouw (betrekkelijk lang geleden) en vinden het jammer dat de leesgrage menigte, wat wij weten uit ondervinding, nog steeds blijft grijpen naar allerlei prulletjes en deze prachtige boeken ongelezen laat. Daarom halen wij de woorden thans aan van Gerard Brom, als een goede gelegenheid om nog eens te wijzen op die innig gevoelde, kunstvol vertelde verhalen: Sheehan: My new curate (Mijn nieuwe kapelaan). — Heinrich Federer: Jungfer Therese. — Henri Bordeaux: La nouvelle croisade des enfants. En wij hopen dat wij nog eens de vreugde mogen beleven bij deze drie buitenlandsche meesterstukken een nederlandsch boek te kunnen noemen.

Overschatting. Grilparzer zegt in zijn „Aesthetischen Studiën": Seit man nicht mehr in die Kirche geht, ist das Theater der einzige öffentliche Gottesdienst, so wie die Litteratur die Privatandacht".

Van rationalistisch-materialistisch standpunt is zoo'n dwaasheid te verklaren (Strauss heeft hetzelfde beweerd, alleen wat ruwer). Het tooneel dat tot heden bijna uitsluitend de hartstochten der massa heeft gevleid, waar zelden of nooit den mensch aan zijn plichten wordt herinnerd, of aan zijn hoogere bestemming, is inderdaad de eenige kerk, waar zulke menschen het niet benauwd zullen krijgen.

Een dichter? Johan Heinrich Vosz, de bekende vertaler van Homeros, laat in een zijner gedichten de melkmeisjes zingen ter begroeting der koe!!

Lieg und wiederkäu in Ruh
Dein gesegnet Futter:
Alles, gute fromme Kuh,
Milch und käse schenkest du,
Kahm und süsze Butter...

't Is om te huilen van aandoening en woede!

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

Inhoud van ons Maandschrift *Van Alle Tijden* aflevering September: H. Duurkens: Uit den Schat onzer oude volksliederen. — B. van Meurs: 't Is met haar gedaan. — Clemens Brentano: Frühlingsschrei eines knechtes aus der Tiefe. — J. van Heugten: Eduard Mörike. — G. W. Loovendaal: Ze wisten het wel. — H. Heine: Gedichten. — A. Gielen: De man zonder schaduw. — Von Eichendoff: Auf meines kindes Tod. — Paul Verlaine: Chanson d'automne. — J. de la Bruyère: Les caractères. — Jacques Perk: Sanctissima Virgo. — Abonnement slechts f 2.75 per jaar, franco. Alleen te bestellen: Heerengracht 415, Amsterdam.

TH. V. R. te V. Het is natuurlijk uiterst moeielijk boeken te schrijven over zoo hooge en gewichtige onderwerpen, zóó dat zij kunnen begrepen worden door kleine kinderen. En het ligt voor de hand dat de in hun eenvoud en klaarheid meest geslaagde, door de ouders nog moeten worden uitgelegd. Maar er is toch meer keuze dan u vermoedt en wij zullen u spoedig eenige titels zenden. Wij werden in deze zoogenaamde vacantiedagen met werkzaamheden overbelast, anders zoudt u reeds het gevraagde hebben ontvangen.

Mej. M. R. te R. Over dit boek van Mrs. Wood zult u het gevraagde oordeel ontvangen. De inlichtingen welke u vraagt over Examen, Engelsch M. O. werden reeds uitvoerig gegeven door J. Kroon. (Zie Boekenschouw VIII 1914/15 blz. 179.) Evenzoo voor Examen Duitsch, Fransch, Geschiedenis.

v. L. te M. Reeds in volgende aflevering zal de rubriek *Van de Fransche Leestafel* weer worden geopend. In de oorlogvoerende landen wordt, behalve over oorlog natuurlijk, maar heel weinig geschreven, dat onze belangstelling waard is en er waren dus niet altijd boeken om op de leestafel uit te leggen. Voor dit najaar staan echter reeds eenige werken ter verschijning aangekondigd, zoodat wij hopen stof genoeg ter bespreking te hebben.

*** te N. Wij zullen zorgen een voorlichtend artikel over Examen M. O. Nederlandsch spoedig te kunnen plaatsen.

W. H. te BR. Wellicht kan u van dienst zijn: De Nederlandsche Uitvinder, Orgaan gewijd aan uitvindingen, reclame, octrooien, patenten, handel en industrie, 1ste jaargang 1916/17. Amsterdam, Keizersgracht 508. Per jaar f 5.— Wij kennen dit maandschrift niet, maar afgaande op den titel, lijkt het ons juist wat u zoekt. U kunt licht een proefnummer aanvragen of een afzonderlijk nummer koopen voor f 0.45.

L. W. te M. De verzen door u aangehaald:

I Sometimes hold it half a sin
To put in words the grief I feel;
For words, like Nature, half reveal
And half conceal the Soul within.

zijn van Alfred Tennyson en kunt u vinden in zijn gedicht: In Memoriam (sub II).

M. B. te 's GR. Het nieuwe boek van Leon Bloy heet „Au Seuil de l'Apocalypse". Neen, wij bespreken het niet; wij zijn van oordeel dat de man meer een geneesheer noodig heeft dan een kritikus.

N. N. te A. U moet heel voorzichtig zijn met de werken van Verlaine. De man is dikwijls weerzinwekkend van immoraliteit, en in zijn alcoholische buien schreef hij belachelijken onzin en ongenietbaren klinkkank. Wilt u het mooiste, zonder u de moeite te moeten geven het uit het minderwaardige bijeen te zoeken, koop dan: Paul Verlaine. Choix de poésies, avec un portrait de l'auteur, par Eugène Carrière. Paris, Fasquelle. — Lees anders het artikel over Verlaine in ons Maandschrift „Van Alle Tijden".

WAT WIJ DENKEN OVER FOERSTER

Reeds herhaaldelijk ontvingen wij vragen van belangstellenden, die weten wilden wat ons oordeel is over den Züricher opvoedkundige Dr. F. W. Foerster.

Onze inlichtingen hebben wij steeds per brief aan de betrokken personen gezonden. Slechts eenmaal werd in de laatste jaargangen van Boekenschouw een boek van Foerster openlijk besproken: het was eene beoordeeling van *Karaktervorming* door onzen medewerker Dr. A. J. Daniëls. Bij deze gelegenheid schrijft de recensent: „Uit zijne paedagogie spreekt zooveel gezond verstand, zooveel achting voor het op te voeden kind, zooveel ethische verheffing, dat wij naar hem blijven luisteren ook waar wij het niet geheel eens kunnen zijn. Wij bewonderen zijn diepe kennis van het menschelijk hart en voelen op elke bladzijde, dat hier een man aan het woord is, die niet alleen zich zelf en anderen nauwkeurig heeft geobserveerd, maar ook die observatie door telkens herhaalde reflectie vruchtbaar heeft gemaakt voor de toekomst. Toch leggen wij na lezing zijn boek eenigszins onvoldaan ter zijde, omdat te weinig rekening gehouden wordt met het *bovennatuurlijke*, dat voor de volledige karaktervorming geëischt wordt. Men kan bezwaarlijk Foerster hiervan een grief maken. Want wil men hem juist beoordeelen, dan dient men zijn standpunt in het oog te houden. Hij wil in een van de Kerk en den godsdienst vervreemde maatschappij de natuurlijk-ethische beginselen tot ontwikkeling brengen; bepaalt zich daartoe, om nuttig te kunnen zijn aan menschen van allerlei richting, maar maakt dan ook den indruk tegenover den godsdienst een eenigszins gereserveerde houding aan te nemen".

Heel wat minder is de waardeering van Foerster's werk in De Volksmissionaris (15 Sept. 1916, blz. 309 noot). Men heeft ons deze periodiek toegezonden en in het exemplaar aangestreept de woorden: „In „Opvoeding en Onderwijs" (8ste jrg. No. 10 en 11) plaatste Desiderius een uitvoerig antwoord op de alleszins merkwaardige vraag: „Is Foerster terecht populair?" Schrijver waarschuwt met recht tegen den al te grooten eerbied voor den Züricher paedagoog. Doch sterker nog dan door breede vertoogen kan worden aangetoond, blijkt het bedenkelijke van

Foerster's opvoedkunde uit het simpele feit, dat de vrijmetselarij voor hem reclame maakt. Zoo stonden in de „Teekenplank" van dit jaar, blz. 16, onder de boeken, die aan de Broeders-leerlingen „ter ernstige lezing worden aanbevolen" met name *Karaktervorming* en *Levenswandel* door Fr. W. Foerster aanbevolen. Dat zegt meer dan genoeg!" —

Wij moeten eerlijk bekennen, dit betoog niet te vatten. Met Dr. Daniëls en met Desiderius zijn wij het eens dat men de bewondering voor Foerster niet behoort te overdrijven. Maar dat die twee boeken de jonge vrijmetselaars ter lezing worden aanbevolen, moge bewijzen dat zij niet in religieuzen zin geschreven zijn, maar maakt die boeken daarom nog niet verwerpelijk evenmin als de bewondering der ongeloovigen Busken Huet en Willem Kloos de „Navolging van Christus" verdacht kan maken.

Toen Foerster in 1904 zijn *Jugendlehre* (karaktervorming) uitgaf, zeide hij uitdrukkelijk: „wanneer de schrijver in de aangehaalde voorbeelden uitsluitend maatschappelijke en natuurlijke redenen voor het zedelijke aanvoert en het beroep op godsdienstige voorstellingen en gevoelens vermijdt, dan geschiedt dat in overeenstemming met het bijzondere doel, dat hij zich gesteld heeft. Hij protesteert met dat al echter tegen de verkeerde opvatting, alsof hij zoodoende op den bodem zou staan van hen, die in opvoeding en leven den godsdienst door de bloote moraal willen *vervangen*. Juist de praktijk der opvoeding heeft hen krachtig versterkt in de overtuiging van de onvergankelijke ehtische en paedagogische beteekenis van den godsdienst. — — De schrijver hoopt zelfs, dat juist dit boek religieus onverschillige ouders tot nadenken moge brengen over het verre houden van hun kinderen van godsdienstige invloeden".

Bij de tweede uitgave in 1907 sprak de schrijver nòg duidelijker: „Van de zijde der vrijdenkers heeft men het zeer betreurd, dat het boek gedragen wordt door zulk een besliste bekentenis tot de onbereikbare paedagogische kracht van den Christelijken godsdienst". Hij zegt verder, dat hij door zijne studiën is gekomen tot „de overtuiging van de volstrekt paedagogische ontoereikendheid van alle godsdienstlooze opvoeding der jeugd".

Voor hen, die den al te geringen nadruk van het godsdienstige in zijn boek hebben gewraakt, heeft Foerster het volgende antwoord: „dat een waarlijk paedagogisch boek toch in de eerste

plaats geschreven moet worden voor hen, die men wenscht te overtuigen en verder te brengen — niet uitsluitend voor degenen, die reeds overtuigd zijn en elders voldoende gelegenheid vinden om bevestigd te worden in hetgeen hun heilig is".

Lebensführung (Levenswandel) is een boek voor jonge menschen; ook hier onthoudt zich de schrijver van „Moralpredigt", omdat hij wil „in de eerste plaats ten bate van de radelooze, twijfelende jonge menschen uit onzen tijd oude waarheden van een nieuw standpunt uit in het licht stellen en bevestigen, geen zedepreeken, maar levenskennis — zielkunde — werkelijkheidsleer wil geven".

Zoo verklaart Foerster zelf het karakter van zijn werk en streven. Hij wil bij de menschen, die geen godsdienst meer hebben, en wier natuurlijk zedelijkheidsbewustzijn verwoest dreigt te worden door „babbelaars en zwetsers, die tegenwoordig, helaas, bij zooveel hoogst ernstige vraagstukken de jeugd het hoofd op hol brengen en haar door holle en valsche vrijheidswoorden doof maken voor het betere getuigenis van eigen innerlijk weten", de oogen eens openen.

En dit durf ik gerust beweren, al kan ik het in beide genoemde boeken niet in allen deele eens zijn met den schrijver: als de opvoeders zich houden aan de wijsheid van Foerster, neergegelegd in *Karaktervorming,* zullen zij leerlingen kweeken, die strevend natuurlijk deugdzaam te zijn, allicht de noodzakelijkheid van den godsdienst gevoelen en, onbedorven of hun vroeger bederf verfoeiend, daar ook toegankelijk voor zullen zijn.

En als de „jonge vrijmetselaartjes" den zedelijken moed hebben *Levenswandel* van Foerster in toepassing en beoefening te brengen, zullen zij tot den leeftijd des mans gekomen niet vergiftigd zijn door krankzinnige kletspraatjes, als bijvoorbeeld geventileerd werden op het Haagsche paedagogisch Congres, en is tenminste hun heele opvoeding er niet op aangelegd hen te vormen tot godsdiensthaters.

En wat waarde heeft Foersters wijsheid dan voor de geloovigen? Wat is zij waard voor de Katholieken? Ik zal den schrijver, dien wij thans bespreken, zelf aan het woord laten.

„Er ligt immers in de ethische beweging het veelbelovende begin van een terugkeer tot de innerlijke kultuur. Dit mag niet over het hoofd gezien en met minachting bejegend worden. In

vele moderne kultuurcentra groeien immers de van de kerk afgevallen volksscharen allengs tot meerderheden aan. De geestelijke toestand van deze afgevallenen wordt evenwel zoomin door een gedwongen godsdienstonderwijs als door een louter abstract wijzen op de armoede der godsdienstlooze moraal en de hoogere levensvolheid van den Christelijken godsdienst goed geholpen.

Want wanneer in plaats van deze levensvolheid niet zoo verschrikkelijk veel armoede aan werkelijk leven zich ook in het godsdienstonderwijs openbaarde, zou men stellig niet zulk een groot aantal afvalligen te betreuren hebben.

Men herzie daarom aan de zijde der godsdienstigen in de eerste plaats zijn eigen methode, opdat zij waarachtig getuigenis aflegge van de zielevormende en zieleveroverende kracht van den godsdienst, en men beschouwe overigens al *het ethische streven der anderen* voornamelijk als *de eerste schrede van den ommekeer van buiten naar binnen,* men beschouwe het verder ook als onontbeerlijke neutrale methoden in vereenigingen en inrichtingen, die volgens hun aard geen partij mogen kiezen in het geloofsvraagstuk. *Te bestrijden behoeft men het slechts daar, waar het uit zijn praktische beperking tot zuiver ethische opwekking een dogma maakt van de overbodigheid van den godsdienst in de opvoeding en zoodoende indruischt tegen de ervaring van alle eeuwen*". (Tweede inleiding: Karaktervorming, blz. 15. Cursiveering overal van mij).

De paedagogiek van Foerster, als bloot natuurlijk, kan dus, en hij zegt het zelf uitdrukkelijk, nooit vervangen onze katholieke opvoeding, omdat zij abstractie maakt van de christelijke zedeleer. Het valt echter niet te ontkennen, dat Foerster's rechtschapenheid, zijn ontzagwekkende menschenkennis, zijn scherpzinnige karakteronderscheiding, zijn rijke ervaring, ook den katholieken opvoeder ten goede moeten komen. Voor katholieke leerlingen zelf acht ik de lezing zijner werken niet geschikt: omdat Foerster over sommige teere kwesties al te open spreekt; omdat een leerling niet in staat is, waar de meester een fout maakt, hem te verbeteren; omdat hij ook al te licht, vergetend het standpunt, waarop de Züricher opvoeder zich plaatst, de kracht van het natuurlijk streven en kunnen zou overschatten en de noodzakelijkheid van het bovennatuurlijke vergeten.

Voor hen, die leiding moeten geven, vind ik de lezing van Foerster's *zuiver opvoedkundige werken* de moeite waard.

Ik onderstreep opzettelijk: zuiver opvoedkundige werken. In *Christentum und Klassenkampf* voelt men onmiddellijk dat Foerster zich niet meer beweegt op eigen terrein. In *Autorität und Freiheit,* bewonderen wij het eerste deel, maar vinden wij de tweede helft onverteerbaar, wijl de schrijver uitgaat van eene onmogelijke hypothese en de Kerk wil *beschouwen* als bloot menschelijk instituut.

Juist de boeken, waar Foerster het meest spreekt over godsdienst, waar hij, zooals men zegt, zelfs katholieke sympathieën toont, vind ik het minst aanbevelenswaardig. Want hij is met zich zelven nog niet in het reine en kan op dat gebied ons niets leeren. Hier is hij een zoeker en taster, geen leider; en juist zijn tot-ons-naderende gevoelens en opvattingen zouden op een dwaalspoor kunnen brengen, omdat zij katholiek-achtig maar nog niet katholiek zijn.

Na het verschijnen van zijn *Sexualethik und Sexualpädagogik* viel men Foerster hard om de „katholisierenden Tendenz" van eenige hoofdstukken; het gevolg was alleen dat bij een nieuwe oplage hij juist in die hoofdstukken dezelfde „tendenz" nog veel scherper en duidelijker deed uitkomen. Ik zeg dit opzettelijk: om nog eens duidelijk te laten zien hoe weinig Foerster, waar het zijn overtuiging geldt, de vrijzinnigheid naar de oogen pleegt te zien; ik zeg het niet om dat laatstgenoemde boek onvoorwaardelijk aan te bevelen: want waar de scherpzinnige schrijver religieuze motieven er bij moet halen, kennen wij andere leeraars, waarop wij vaster en veiliger kunnen vertrouwen.

Als conclusie: voor godsdienstloozen is Foerster een goede leidsman. Worden zij opgevoed naar zijne ethische beginselen, dan is er eenige kans dat hun ziel vrij blijft van die ondeugden, hoogmoed en onzuiverheid, welke haar stug maken en ontoegankelijk voor het bovennatuurlijke; en eenige hoop, dat zij, in hun strijd om goed te leven, de onmisbaarheid van den godsdienst zullen begrijpen.

Voor geloovigen kan hij nooit in den eigenlijken zin een leider zijn, omdat zij, door hun goddelijke zedeleer, reeds verder zijn dan hij hun brengen kan; wel een helper, die hun overtuiging op andere wijze nog steunt en hen bijstaat met zijn diep menschkundig inzicht en rijpe ervaring.

Mits zij maar verstandig genoeg zijn, zijn woord niet als een evangelie te aanvaarden. Eene waarschuwing tegen blinde vereering is en blijft ook hier niet overbodig.

A. GIELEN

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

FRANCIS JAMMES, „LE ROSAIRE AU SOLEIL"

In *Les Géorgiques Chrétiennes* heeft de bekeerling Francis Jammes hulde gebracht aan den verborgen God der altaren. Het is niet te verwonderen, dat een ziel, die zoolang hongerde naar spijs en eindelijk zoo overvloedig verzadigd werd, het eerst dankbaar de blikken keerde naar Hem, die haar het Levensbrood schonk. In eenvoudige, ietwat mystieke verzen legde Jammes getuigenis af van zijn geloof en vertolkte hij de gevoelens van zijn hart [1]).

Maar is er wel een bekeeringsgeschiedenis denkbaar, zonder dat de Moeder des Heeren, de ware Moeder der levenden, er haar taak van voorsprekeres en van hulpe bij vervult? Het is blijkbaar om die voorspraak te erkennen en om Maria's bescherming, in zich zelf ondervonden, te prijzen, dat Jammes onlangs zijn *Rosaire au Soleil* deed verschijnen. „Je sais quelle force j'ai puisèe là", zegt hij, sprekend over het rozenkransgebed, „depuis ce jour où je me suis cru mort, jusqu'à celui où, plein de vie éternelle, j'écoute, sûr de moi, le vent" (blz. 238).

Zooals Dominica, de hoofdpersoon van dit verhaal, zoo werd ook de schrijver door Maria's voorspraak begenadigd. Daarom heeft hij haar zijn eigen hart gegeven vol kinderlijke erkentelijkheid. Dominica is zijn zuster naar de ziel. De gefingeerde geschiedenis is slechts een waas, waaronder we gemakkelijk een stuk van Jammes' eigen leven ontwaren kunnen.

Evenals de *Géorgiques Chrétiennes* is ook dit boek een ex-voto.

* * *

Dominica is een gefortuneerd meisje, dat met haar moeder en zusters te Marseille woont. Zij wordt ten huwelijk gezocht door

[1]) Vgl. Boekenschouw, 7de Jaargang, blz. 207—208.

een jongen man uit Bordeaux. Reeds twee jaar heeft ze diens verwachting teleurgesteld, zich afvragend of zij niet tot een ander leven geroepen was. Het boek verhaalt ons hoe zij voor goed de hand haars geliefden afwijst en zich terugtrekt in een klooster.

Maar denk niet, dat we hier te doen hebben met een karakterloos wezentje, door grillen en luimen op en neer geslingerd. Wel wordt Dominica voortgesleept met kracht naar een doel, dat ze aanvankelijk slechts ten halve onderscheidt in de verte, — Dominica se sentit prise dans un amour sans nom, entraînée comme une herbe par un torrent (blz. 65), — doch, al laat zij zich gaan naar den geweldigen druk der genade, zij blijft haar persoonlijkheid behouden en met vrijen wil stemt zij toe in het offervolle leven, dat God haar voorhoudt. Als de schrijver één ding wil doen uitkomen, is 't juist dit: Dominica moge in haar zieleleven groote mystieke heiligen, een H. Teresia bijvoorbeeld, trachten na te volgen, zij zal, evenals deze heiligen, op de eerste plaats zorgen bij alles en vóór alles haar kalm verstand en haar afkeer voor werkelooze zwartgalligheid te bewaren. Jammes beschrijft haar als „cette Dominica mystique, mais sans mélancolie, dont aurait apprécié la solide raison et le mépris de l'abattement la sainte puissante d'Avila" (blz. 56). Bij elken tegenslag weet zij telkens wederom op te nemen „les rênes de son énergie et de son bel optimisme" (blz. 56).

Dominica heeft een geheel bijzondere godsvrucht tot Maria. De heiligdommen van N. D. de la Garde en van Lourdes vormen als 't ware het centrum van haar bestaan. Zij leeft door haar Maria-devotie. Haar bevoorrecht gebed is de rozenkrans, afgewisseld door een langdurige overweging der geheimen daarbij herdacht, — een overweging vol kinderlijken eenvoud en dichterlijke verbeelding. Jammes spreekt van haar „priante poésie" (blz. 22). „Son oraison", zegt hij, „était, si je peux dire, illustrée" (blz. 61). Zij ziet engelen, die ronde-dansen uitvoeren of beschermend hun vleugels uitstrekken boven menschelijke ellende. Niet dat zij visioenen heeft of waant die te hebben, neen, zij is „trop sage pour se croire dotée de grâces si extraordinaires, trop équilibrée pour être sujette d'hallucinations" (blz. 63). Zij bidt zooals een dichter bidt „c'était une manière poétique de faire oraison, sans plus, mais qui méritait" (blz. 63). Dat haar gebed nederig en goed was, blijkt hieruit dat zij meer en meer werd vervuld door een „inexprimable désir de dévouement" (blz. 64).

Haar hoogste vreugde vond zij, niet in de voorstellingen harer verbeelding, maar in de daden, waartoe hare overweging haar aanspoorde.

Zoo mocht deze schets van Dominica's zieleleven te recht heeten: *Le Rosaire au Soleil:* door 't rozenkransgebed was haar leven geworden als een perk van roode rozen, met weldadigen geur zich steeds breeder openvouwend onder de warmte van Gods genadezon.

Bij al haar heldhaftige offervaardigheid heeft echter Dominica het alledaags-menschelijke, ja, heeft ze zelfs eenige menschelijke zwakheden behouden. Haar persoon wordt er des te aantrekkelijker om. Wij voelen deze „jeune sœur de Judith" ons meer nabij. Gaarne geven we haar onze sympathie, omdat we haar begrijpen en met haar mee kunnen voelen.

Treffend zijn de talrijke tafereeltjes, waarin Jammes hare hulpvaardigheid schildert: hare bezorgdheid voor den zieken werkman uit Bordeaux en diens zoon, Petit-Pierre, wier godsvrucht zij te Lourdes bewonderde, — haar blijde opgewektheid, waarmede ze 't eenmaal zondige meisje, de later zoo ongelukkige moeder, op 't sterfbed troost brengt. Roerend is 't afscheid, dat zij, om gehoor te geven aan de goddelijke roepstem, van haar verloofde neemt: „Non, je ne peux pas vous épouser... Je ne peux vous épouser, mon ami... Mais, si j'aurais dû épouser quelqu'un c'est vous" (blz. 77). Aangrijpend vooral is Dominica's laatst vaarwel, als ze heengaat van haar moeder, haar dierbaren, haar goeden oom Hector, den oud-admiraal, die zoo met haar meevoelde en haar talrijke werken van naastenliefde steeds steunde met zijn fortuin. „Dominica s'avança vers sa mère. Et, comme elle avait fait jadis lors de sa première communion, elle se mit à genoux et prononça simplement:

— Pardon, maman.

On étouffait. Elle reprit:

— Pardon, maman. Bénissez-moi pour que j'aille soigner les pauvres de Notre-Seigneur Jésus-Christ.

Puis, toujours à genoux, elle se retourna vers ses sœurs et cousines et dit encore:

— Pardon.

Elle se releva, s'avança vers le marin qui sanglotait. Ils se regardèrent. Elle lui prit les mains longuement. Il semblait que se fût là l'effort suprême à accomplir. Les doigts du vieillard

tremblaient dans ceux de la jeune fille. Enfin elle se détacha" (blz. 222).

Zij scheurde zich los. Manmoedig bracht zij 't offer. Zij herhaalde de woorden van Maria: „Zie de dienstmaagd des Heeren", dien kreet, waarin doorklinkt de volledige onderwerping van het gansche wezen, opgetogen van martelweelde en zielezaligheid" (blz. 21).

Le Rosaire au Soleil is, zooals uit dit alles blijkt, een boek van louter katholieke inspiratie. 't Is een nuttig boek, een boek dat voldoening schenkt aan geest en hart, een boek waardoor zwakken worden gesterkt en edelmoedigen aangevuurd.

Bovendien geloof ik niet dat Jammes' kunst ooit hooger is gestegen dan hier.

Men voelt, dat de schrijver door zijn onderwerp bezield wordt. De eenvoudige verteller heeft den dichter niet verdrongen. Deze laatste komt gaandeweg meer op den voorgrond, maakt zich langzamerhand meer en meer vrij van de banden van het verhaal en stort zich eindelijk uit in den lyrischen bede-zang van het slothoofdstuk.

Wat m.i. in Jammes' vorige werken af te keuren was, is hier verbeterd. Tot nu toe namelijk leek het mij, dat de schrijver te veel offerde aan de lyriek. Wat hij tot nu toe schreef, was veelal te ijl, te wankel. In dit boek is hij degelijker geworden. Lyricus is hij gebleven, maar hij heeft het spel zijner lyriek een meer solieden onderbouw gegeven van gedegen en goed afgelijnde gedachten.

Dat Jammes in zijn proza ooit de lyriek zal laten varen, is niet te verwachten en zou trouwens zeer te betreuren zijn, want in de lyriek schuilt juist zijn kracht. Maar de ware kunstenaar weet verbeelding en gevoel te betoomen; de teugels ten volle laten vieren is eerder een teeken van zwakheid dan van kracht. Heeft Boileau niet gezegd: Qui ne sait se borner ne sut jamais écrire?

Jammes wist zich te begrenzen: zijn kunst is dit ten goede gekomen.

Katwijk a. d. Rijn, 14 Sept. 1916. J. VAN RIJCKEVORSEL, S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen.

Wij lezen in *De Katholiek* (Oct.) een artikel van wijlen Pater Nieuwbarn, bezorgd door G. A. Meyer O. P., over *S. Dominicus' Orde en de Kerkelijke Schilderkunst.* Het „zijn de laatste regels, geschreven, ja ten slotte gekrabbeld moeten wij zeggen, door zijn bijna krachtelooze hand", zegt P. Meyer.

„P. Nieuwbarn had met geestdrift op zich genomen bij gelegenheid van het Zevende Eeuwfeest zijner zoo dierbare Orde een artikel te schrijven over S. Dominicus' Orde en de Kerkelijke Schilderkunst. Deze stof, die hem reeds zijn *Fra Angelico* en zijn *Sint Dominicus in de Kunst* had geïnspireerd, lachte hem onweerstaanbaar toe... ...De kwaal, die zijn sterk gestel reeds lang ondermijnde, wierp hem onverbiddelijk op het ziekbed neer. Voor zijne rust stelde men behoedzaam voor, dat een ander ordebroeder vol liefde zijn werk zou overnemen, doch vastberaden gaf hij ten antwoord: „Ik heb het beloofd; ik zal mijn belofte houden". En hij heeft zijne belofte gehouden...".

Pater Nieuwbarn stelt de vraag: „Heeft de Orde van S. Dominicus, als zoodanig, als onmiddellijk doel ook „de kunst" in zich opgenomen? Niet in direkten zin, slechts in zoover „als ook de kunst, gelijk de Gelukz. Johannes Dominici sprak, een middel zijn kan om de zielen tot God te voeren" —. A. Rio zegt, „dat de Benediktijnen meer zelfwerk en techniek als hun aandeel hebben in te leggen, maar de Dominikanen meer de moreele leiding in de algemeene schilderkunst bezaten en daardoor een zeer belangrijken invloed op de kerkelijke kunst" —.

„De overtuiging, dat onze Orde tevens een kunst-instituut geweest is, is een auto-suggestie, welke evenwel zeer licht te verklaren valt. Fra Angelico namelijk, de hooge kunstenaar bij de gratie Gods, bekleedt als een unicum van heiligheid en kunsttechniek zijn onvergankelijke plaats op dit terrein der artistiek, maar als eenling, zonder school en met slechts luttel naamkrachtige opvolgers".

„Wij zullen zien, dat die invloed, in weerwil van bovengenoemde beperkingen, eerbiedwaardig en belangrijk is geweest..." Inderdaad blijkt uit dit artikel, saamgesteld met zoo groote kennis en bescheidenheid, dat de invloed der roemrijke Orde moreel en technisch zeer groot is. Hoe jammer, dat om gezondheidsredenen Pater Nieuwbarn zijn plan niet vollediger nog kon uitwerken, gelijk hij zoo gaarne had gedaan! —.

Aantrekkelijk is ook het artikel van W. Nieuwenhuis over *G. K. Chesterston:* „Een groot deel van Chesterton's populariteit is wel hieraan toe te schrijven, dat niemand hem geheel „au

sérieux" neemt. Chesterton heeft ongetwijfeld veel te danken aan het feit, dat „the man in the street" hem nu eenmaal beschouwt als een zonderlingen spring-in-'t-veld en met zekere goedgehumeurde tolerantie zijne buitelingen gadeslaat. Hij ontwapent den critischen lezer, doordat hij altijd geestig, dikwijls uitbundig, soms koddig is. Doch dit clowneske in Chesterton's optreden doet den lezer dikwijls vergeten, dat hij een rijk-levenden, hoogstbegaafden mensch voor zich heeft — en niet een paljas.

Het is daarom verblijdend, dat in de critische studie, die Julius West over Chesterton schreef en bij Martin Secker te Londen uitgaf, in dit opzicht aan Chesterton recht wordt gedaan. Recht wordt gedaan als kunstenaar. Want in zijne inleiding wijst Julius West er op, dat Chesterton wel degelijk een persoonlijkheid is, alleen reeds door zijn stijl. Doch in zijne slotbeschouwing gaat hij verder: „Chesterton heeft ons groote vreugde gegeven, en hij heeft gedachten gewekt, zelfs bij den dwazen atheïst. Wij allen zijn hem dankbaarheid verschuldigd, doch geen twee lezers zijner werken zullen spoedig tot overeenstemming komen omtrent de oorzaken hunner dankbaarheid". —

Professor Keuller geeft een oordeel over *Chr. Mertz' Spel van Sint Servaes:* „Mijn totaal-indruk is geweest: haastig werk van een dichter met onmiskenbaar talent, maar die zich zelf nog niet gevonden heeft". — „Alles bij elkaar genomen is het spel van Sint Servaes een goed stuk werk, dat fouten heeft, ernstige, maar in den goeden zin een volksspel is". —

Professor Nolet beoordeelt in een uitvoerig opstel *Dr. F. Pijper over de Kloosters.* In Boekenschouw zal spoedig eveneens eene beoordeeling worden gegeven van dit werk en wij vergenoegen ons daarom hier slechts de eindconclusie van Nolet over te nemen: „als nationaal-verzameling heeft Pijper's werk groote waarde en wie het met critiek weet te lezen, kan hier zijn kennis over het kloosterleven met weinig moeite verrijken, maar in de synthese heeft hij zich niet vrij weten te houden van fouten, terwijl zijn eerlijk streven naar objectiviteit slechts gedeeltelijk geslaagd mag heeten". Dit oordeel bevalt ons heel wat beter dan eene andere katholieke bespreking, die veel te weinig voorbehoud maakte.

Fr. Fidentius van den Borne zet zijn interessante Franciskaansche Studiën voort en spreekt ook over Pijper.

Het eerste artikel in *Studiën* (Oct.) is van P. Is. Vogels over „Kriekende Kriekske". Daarin lezen wij, hoe Pater van Meurs aan Alph. Laudy vertelt, waar en wanneer hij voor de eerste maal het „kriekske" hoorde:

„Toen ik in St. Michiels Gestel studeerde, had ik onder mijn makkers een Betuwer. Als de vacantie er was, ging ik bij hem nog al eens uit logeeren. Vooral in Driel leerde ik destijds mijn „Land und Leute" goed kennen en kwam ik in aanraking met Cremer, die toen nog maar aan schilderen deed en door de boeren „de jonge b'ron" genoemd werd.

Toen ik later zijn stukjes in den „Gelderschen Almanak" en zijn „Betuwsche Novellen" las, kreeg ik lust om ook iets in dat genre te probeeren. En zoo verscheen mijn eerste Betuwsche gedichtje „Grootmoeder" in de Katholieke Illustratie bij een slecht uitgevallen teekening. Alweer was het de bijval, door het publiek op dit stukje gegeven, die mij aanmoedigde om met het Betuwsch voort te gaan. Het kamerlid Des Amorie van der Hoeven schreef mij, dat hier mijn eigenlijke veine lag, en telkens als ik weer een Betuwsch gedichtje liet drukken, ontving ik van hem een briefkaart ter gelukwensching en aanmoediging. Had ik zulke waardeering niet gevonden, wie weet of het „Kriekende Kriekske" wel ooit zou gezongen zijn".

P. Hoenen wijdt een waardeerend artikel aan den beroemden, onlangs overleden, chemicus *Sir William Ramsay*. „Zijn naam had immers de geheele wereld door geklonken ver buiten den kring zijner vakgenooten, ver boven den naam van andere natuurvorschers, ook van genialer aangelegden. Want zijn ontdekkingen waren begrijpelijk, ook voor den leek, en tevens verrassend, zóó verrassend, dat men te voren meende: „op dat gebied is niets meer te ontdekken"." Systematisch heeft Ramsay gezocht en gevonden in de lucht, die wij dagelijks inademen, de vijf „edelgassen": helium, neon, argon, krypton en xenon. Het argon wordt reeds fabriekmatig gemaakt en gebruikt in de nieuwere half-wattlampen, omdat het 't warmteverlies, door zijn slechte geleidbaarheid voor warmte, beperkt tot een minimum.

P. Albers leidt ons rond door het *Rome op het Einde der Renaissance*. Het Rome der Renaissance was vrij klein. Onder Leo X (1513—1521) had het niet meer dan omstreeks 50.000 inwoners, maar ging gestadig vooruit. Onder de regeering van Paulus IV (1555—1559) verlieten zeer velen de stad en daalde het cijfer tot nauwelijks 50.000. Van 1566—1590 eene vermeerdering tot ruim 70.000. Venetië echter telde in de tweede helft der XVIde eeuw 162.000, Londen 185.000, Parijs 300.000. Venetië, misschien ook Florence overtroffen Rome in pracht. In het Rome der XVIde eeuw overheerscht nog het middeleeuwsche type: overal ontwaart men talrijke vestingtorens, waarmee de kardinalen en adellijken hun woningen hadden versterkt.

L. P. P. Franke schrijft over den Engelschen dichter *Lionel Johnson,* wiens „Poetical Works" in 1915 verschenen bij Mathews te Londen. „Johnson is een dichter bij de genade Gods, altijd Christelijk en geloovig en in zijn laatste decennium zoon der Roomsch-Katholieke Kerk; en al is zijn lied geen schetterende klaroen, die de wereld verstomd doet staan en tot luisteren dwingt, de klank van zijn vers is altijd zuiver en aangrijpend voor hen, die hem verstaan, want hij zingt van de dingen, die zijn van God en voor God.

Hij werd geboren in 1867 te Broadstairs in Kent, studeerde te Oxford en werd Katholiek in 1891. Hij stierf reeds in 1902.

Onze Eeuw (Oct.) opent met een artikel over *Romantisch Vrouwenleven* van de hand van Elize Knuttel-Fabius. Zij begint met de bespreking van den beruchten en zwoel-erotischen roman (1799 verschenen) van den toen 27-jarigen Friedrich Schlegel. In het vervolg zal zij de beide vrouwen bespreken, die de prototypen waren voor de twee, in den roman het meest uitvoerig uitgebeelde vrouwengestalten, die te midden der romantische idealen haar leven leefden, — namelijk: Caroline Michaëlis en Dorothea Mendelssohn.

B. Symons zoekt naar *De „dichter" van het Nibelungenlied.* Dus het bekende Nibelungen-probleem: of er één dichter is in den eigenlijken zin, ofwel als van den Ilias, waar men aanneemt, of aannam, een verzamelaar of schakeerder van bestaande zangen.

Onder den titel *Vox Clamantis* schrijft mooi en gevoelvol Mevrouw Logeman-van der Willigen over I Birgitta van Zweden en over II Catharina van Siëna en III Illusie. Dit laatste begint aldus: „Als ik het geluk moest schilderen", zeide eens een bekend persoon, (zoo niet de meest bekende!) in de Vlaamsche letterkundige wereld, „ik zou een begijntje tot model nemen". — „En het is waar, ik ken weinig menschen, die er zoo opgeruimd en tevreden uitzien".

H. S. oordeelt over den roman *Carmen* van Joh. de Meester ten slotte: „Knap werk dus. Maar niet aantrekkelijk. Voor simpele zielen misschien zelfs wel wat gevaarlijk. Zouden zij niet kunnen gaan denken, dat aan een mensch alles geoorloofd is, althans alles vergeven moet worden, wanneer hij zich maar artiest voelt?" Juist opgemerkt!

In *Vragen des Tijds* (Oct.) zet Dr. G. Kernkamp zijn oorlogskroniek voort, die vooral na den krijg eene niet te versmaden verzameling van feiten zal blijken en tevens een blik gunt op de gemoedsgesteltenis van den schrijver.

Dr. G. Kalff vertelt *Uit de geschiedenis van den Boekhandel.* Het is onmogelijk al de gegeven wetenswaardigheden hier in 't kort samen te vatten en wij verwijzen belanghebbenden dan ook naar 't artikel zelf. Wij kunnen ons echter niet onthouden even aan te halen de volgende woorden, die ons voldoening mogen geven maar tevens een aansporing moeten zijn voor de toekomst: „wanneer men een blik slaat op hetgeen door Nederlanders en Belgen verricht is voor de geschiedenis van den boekhandel, dan is er, dunkt mij, reden tot rechtmatigen trots". Over onderwerpen van actueel belang schrijven M. J. D. Merens (*De Huidige Ouderdomsrente*) en Mr. H. P. Marchant (*Staatkundig Overzicht*).

De Beiaard (October) opent met een tooneelspel van A. Jurriaan Zoetmulder: *Het Gouden Juk*, de droeve historie van een kunstenaar in zijn strijd om het bestaan. Die 't goed meenen met de kunst, zullen vreugdevol deze uitspraak begroeten van een der personen in het spel: „We hebben 'n sociale kunst noodig, sociaal en religieus. En

„l'art pour l'art", we kunnen er niet mee tevreden zijn, zoo min als wij tevreden mogen zijn met het leven om het leven, omdat we aan 'n hoogere bestemming van den mensch gelooven. Nee, nee, kunst met 'n doel, met 'n strekking, kunst die den mensch „opvoert en verheft tot God, die moeten we hebben". Ja, die moeten wij hebben!

Wetenschappelijke Bladen (October) brengt ons weer midden in de oorlogsgruwelen. Het eerste opstel heet: *Opmerkingen omtrent den beweerden volksoorlog in België.* Daarover zullen wij na den oorlog wel meer vernemen, in elk geval weten wij nu al zeker, dat er schandelijk gelasterd en gelogen is.

De Vrouw en haar Huis (Oct.) geeft bij het artikel *Moderne Architectuur en Kunstnijverheid* door Aty Brunt, mooie afbeeldingen o.a. het landhuis te Laren van Henriette Roland Holst, ontworpen door Berlage, een vloerkleed, ontworpen door T. Nieuwenhuis, waarvan de afdruk aan een kantwerkje doet denken, een modern interieur van Penaat, eenvoudige lamp van Eisenloeffel en een zonderling, eenigszins op een brandkast gelijkend buffetkastje van Hildo Krop.

De schrijfster besluit haar artikel met deze aansporing: „Laten wij ons omringen met de dingen die onze eigen tijd oplevert, laten wij onze kunstnijveraars helpen en hen in staat stellen de vleugels uit te slaan en hen door onze aanmoediging trachten verder te brengen en dichter bij het ideaal dat ieder kunstenaar koestert". En misschien mogen wij hierbij voegen: laten wij toch vooral geen offer brengen aan de mode en onze woning voor ons zelven niet ongenietbaar maken door er dingen in te brengen, die wij zelf beslist leelijk vinden.

Op de Hoogte (Oct.) brengt goede reproductie's van *Engelsche Prentkunst in Teyler's Museum te Haarlem.*

J. H. Rössing in zijn rubriek *Van en op de Planken* begint aldus: „Ook zij, die niet van het Katholieke geloof zijn, behooren kennis te nemen van het streven der Katholieken naar een nieuwe tooneelkunst, die haar oorsprong vindt in den godsdienst, opdat zij voor zich niet lauw en flauw blijven in het benaarstigen derzelfde belangen, bezien van hun standpunt. Want het is een edel werk, het huidig streven der Katholieken naar herziening van het Tooneel. Zij willen het opvoeren en terugbrengen naar hooger standpunt".

Met eere noemt hij J. A. Alberdingk Thym: „Vader van het Roomsche Tooneel". Deze heeft gezaaid en zijn zaaisel is welig opgekomen. En dan vermeldt de schrijver verschillende jongere tooneelstukken van Katholieken, waaruit hun streven blijkt.

„Merkwaardig, dat een tooneelleider als Eduard Verkade ook volgens de door hem dezer dagen uitgegeven brochure: „De Kunst van het Tooneel", tot het bewustzijn is gekomen, dat het ware tooneel zijn oorsprong weer zoeken moet in den godsdienst".

Men ziet: er begint werking te komen!

PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Iong (B. P. M. de) Oude Maria-devoties in eere hersteld. B. A. Verzijl, Gouda. f. 0.50.

De Eerw. Heer B. P. M. de Jong, Kapelaan te Gouda, heeft in zijn boekje wederom eenige oude genade-oorden aan de vergetelheid onttrokken. Hij verhaalt ons de geschiedenis van „Onse Lieve Vrou ter Noot Gots van Gouda" — Onze Lieve Vrouw van Waddinxveen" en „Onze Lieve Vrouw van Foy te Haastrecht".

Zooals iedereen verwacht,. is het boekje geschreven met echt godsdienstigen zin, en ademt het in ieder hoofdstuk een diepen eerbied en groote liefde voor 's-Heeren Moeder; nochtans heeft de Eerwaarde schrijver er voor gezorgd, de strenge regelen van den geschiedschrijver met de meeste nauwgezetheid te onderhouden. Zijn betoog steunt niet op godvruchtige gissingen, devote overijlingen, die soms tegen de historische waarheid indruischen, maar hij onderzoekt alle bronnen, die hem ten dienste staan, hij ondervraagt ernstige schrijvers en onwraakbare getuigen, en mag dan met het volste recht zeggen „in eere hersteld".

Wij kunnen de Katholieken van ons land wel geluk wenschen met de uitgave van dit boekje. Voor de trouwe vereerders van de Moeder Gods is het inderdaad een genot te mogen lezen, hoe ook de Roomschen van Nederland in hare moederliefde op zichtbare wijze mogen deelen. De Katholieken van Gouda, Waddinxveen en Haastrecht zullen met recht groot gaan op hunne heiligdommen en den Eerw. Schrijver van harte dankbaar zijn voor zijn nuttig, wetenschappelijk en godsvrucht ademend werk.

Nu de oorlog de bedevaarten naar Kevelaer en Lourdes onmogelijk maakt, zal misschien menig Nederlandsch Katholiek het voorbeeld onzer voorvaderen navolgen en een pelgrimstocht aanvaarden naar de genadeoorden van Gouda, Waddingxveen en Haastrecht. God geve het!

W. P. DE JONG S. J.

Oer O. S. B. (Sebastiaan von). Stekelblaadjes. Vrij naar het Duitsch door Bas. van Kesteren, Ord. Carm. (1916). Leiden, Théonville. (258)

De uitgever heeft dit boek op keurige wijze uitgegeven en zijn zorgen niet aan een onwaardige besteed. Deze geestige, onderhoudende, prettig geschreven verhandelingen, over wat het geestelijk leven raakt, hebben wij veel te weinig. En de taak van hem, die zoo'n werk onderneemt, is dan ook allesbehalve gemakkelijk — — de geest moet fijn zijn, anders werkt hij storend, het

onderhoudende en prettige moet geen afbreuk doen aan de wijsheid en degelijkheid van den inhoud.

Hier hebben wij niet te klagen, schrijver en vertaler waren berekend voor hun werk. Men leest met het grootste genoegen, en lezend bewondert men de scherpe opmerkingsgave, de volle menschenkennis; men lacht eens bij een zet, die raak is, en erkent tevens dat men zelf behoort tot degenen die werden geraakt. Daar worden hier heel wat schoenen uitgezet met het verzoek: wie de schoen past, trek' hem aan, en zonder aarzelen, omdat het zoo vriendelijk wordt gedaan, zet men zich neer om te passen.

Alles wat in een volmaakt mensch, en wie is het, niet behoorde te zijn, wordt even als onkruid aangewezen en voorschriften gegeven hoe men het kan uitroeien: verveling, ongeduld, wispelturigheid, valsche schaamte, gemelijkheid, geest van tegenspraak, praatzucht, tacteloosheid, oppervlakkigheid, zelfzucht, wereldschgezindheid enz. enz. — — — een heele hortus van onkruidjes, die men leert determineeren en vernietigen.

Werkelijk een gulden boekje, voor ouders en opvoeders een bron van goeden raad en praktische wijsheid. R. K. Pr.

Klug (J.). Das ewige Heimweh, ein Buch für Leidträger und Gottsucher. Paderborn, Ferd. Schönigh (465), f. 2.80.

De schrijver van de „Levensvragen", die ook in Hollandsche vertaling zulk een goed onthaal ten onzent hebben gevonden, heeft in dit romantische werk zijn gulden woorden als het ware belichaamd.

Wat toen slechts raadgevingen en beschouwingen waren, gaf hij hier vasten vorm, leven en bezieling. De theorieën bracht hij in praktijk over door aan te toonen hoe en wat zij in menschelijke zielen kunnen uitwerken. Het groote leed van hun door den oorlog zoo jammerlijk geteisterd volk, heeft aan zoovelen de ware beteekenis van het leven geopenbaard, of ten minste aan de groote massa, die schier gedachtenloos door de wereld gingen, de levensvragen doen stellen: Waarom lijden wij, hoe maken wij ons droevig bestaan lichter, hoe en waar vinden wij troost en sterkte in ons zoo zwaar te dragen leed?

Voor zoovelen toch is de aarde een hel geworden, het leven, eens zoo vurig begeerd, biedt niets dan ellende voor hen, die het liefste verloren of die als verminkten veroordeeld zijn tot een droevig lot en vreugdelooze jaren.

Het genot, eens zoo dol nagejaagd, is hun voor goed ontzegd, zelfs de voldoening van nuttigen arbeid is voor hen niet meer weggelegd, alles wat het leven waarde schonk, is onherroepelijk voor hen verloren gegaan. Geen wonder dan, dat in hun ziel het groote heimwee naar de eeuwige schoonheid in een betere wereld ontwaakte, dat zij smachten naar een tijd, waarin alle disharmonie zich zal oplossen in een heerlijk accoord. Maar om

de brug te vinden, die deze wereld met de hunne verbindt, moeten zij eerst God zoeken en Hem vinden. Voor deze leeddragers en Godzoekers heeft Klug zijn mooi, hoog-ernstig boek geschreven, dat in Duitschland blijkbaar veel opgang maakte, daar nu reeds het 6de duizendtal er van is verschenen.

Het is een oorlogsverhaal en begint in het lazaret, waar de jonge luitenant Kurt Bütow door een schot in den rug, in het Argonnewoud gewond, verpleegd wordt. Voor heel zijn leven kreupel geworden, draagt hij zijn ongeluk met een ongeduld, dat soms tot woede stijgt. Niemand kan hem bedaren dan de jonge verpleegster van het Roode Kruis Maria Hellmut, een waar zonnekind, dat overal licht en vreugde met zich brengt, hoewel zwaar verdriet ook haar deel is. Haar eenige, zoo geliefde broer, kapelaan Hellmut, is door borstlijden ten doode opgeschreven. Hem valt het niet minder moeilijk te berusten, want hij brandt van heiligen ijver voor zijn verheven beroep en wenscht niets liever dan zijn talenten en kennis geheel aan God te wijden.

Hoe deze drie menschen lijden en strijden, de jonge priester en zijn zuster in gebed en goede werken, de ongeloovige officier in opstand en verbittering, hoe beiden op hem invloed verkrijgen, hoe Maria zich voor hem offert en ten slotte tusschen beider lijkbaren overwint, wordt ons in fraaie taal en treffende beelden, maar wel wat al te breedvoerig uitgebeeld.

Op zijn best is Klug — vreemd genoeg — niet, waar hij zwaar en niet altijd even helder redeneert, maar wanneer hij ons midden in de handeling, de actie brengt. Het leven van Ernst en Maria onder de boeren van het stille dorpje, waarvan hij Kapelaan is, en dat hij zoo spoedig moet staken omdat zijn gezondheid er onder bezwijkt, de plechtigheid in de bedevaartskerk, de dood van kleine Walter, maar ook de meer wereldsche tooneelen, Kurt in zijn Oost-Pruisisch landhuis, zijn omgang met Diana, zijn dolle sledevaart om haar hond in te halen, worden levendig en vol gloed verhaald.

Er is zooveel sprake van ziek zijn en sterven, dat dergelijke tooneeltjes goed doen voor de afwisseling. Het geheel zou anders te eentonig worden; de nevels trekken haast niet op, al schitteren de stralen der eeuwige Zon, die de harten der menschen van heimwee vervult, er nog zoo heerlijk door.

Moge dit boek troost en licht brengen, niet alleen in het oorlogsland maar ook daar buiten, want lijden en heimwee zijn van alle landen en alle tijden. M. S.

Tempel O. P. (P. van den) Levensgeluk door Levenseenvoud. Bussum, Brand. (200). f 1.—, geb. f 1.50.

Wat is dat een mooi boek, waarmede P. van den Tempel ons kwam verrassen? Hoe legt de schrijver den vinger op de wonde, wijst hij de oorzaak van zooveel persoonlijk en maatschappelijk kwaad; het gebrek aan eenvoud. Tegenover den eenvoud staat

de leugen in woord en daad, die het karakter bederft en de gemeenschapsverhoudingen onecht maakt, want maar al te vaak: welwillendheid, wellevendheid en vriendschap tot uiterlijke conventie en ziellooze vormelijkheid verlaagt. Tegenover den levenseenvoud staat de wreede genotzucht, die velen ontheft boven hun staat en stand, prikkelt tot overdaad in kleeding en voeding, en dringt tot protzerigheid en chinoiserie, zichtbaar in woning en inrichting der huizen. Gebrek aan zin voor eenvoud verbastert de genoegens en wil de kunst, die voor allen behoort te zijn, maken tot een vreugde voor enkelen, waardoor de kunst het groot-menschelijke verliest en verloopt in precieus geknutsel van ziekelijk of hoovaardig individualisme.

De eenvoudige mensch is in den grond een volmaakte mensch, en die streven naar eenvoud hebben zich dus te vormen naar het voorbeeld der meest volmaakten, de heiligen! Een prachtig boek, dat men lezen moet maar vooral overdenken en toepassen.

A. GIELEN.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Cleerdin (Vincent). Paaschfantasiën. Uitgave van G. Mosmans, 's Hertogenbosch (114). f 0.75.

Een keurig, mooi uitgevoerd boekje, waarin de heer Vincent Cleerdin op zijn bekende, enthousiaste wijze zijn paaschvreugde uitjubelt in eenige, met recht door hem fantasieën genoemde schetsjes. Daar is om te beginnen „Feestweelde" een lief huiselijk tafereeltje van kinderen uit kostschool terugkomende in het blijde vaderhuis, „Wedergeboorte" de wonderbare genezing van den twijfelenden Rabbi-Jonas, door zijn geestelijke wedergeboorte gevolgd, „Ahasveros" die op een blijden paaschmorgen door Satan wordt aangesteld als... patroon van de slechte Pers.

„Een paaschmorgen" (1820) herinnering aan Lamartine en diens vrome moeder, eindelijk „Koningen", een fantasie uit het jaar 1960. De ziener zag blijkbaar den afschuwelijken oorlog niet, die ruim 30 jaar vóór dit toekomstjaar Europa uit zijn grondvesten rukte.

Een blij, hoopvol boek, vol geloof en liefde, dat zeker evenals de andere werken van den talentvollen journalist gaarne ontvangen en veel gelezen zal worden. M. S.

Gijsen (Marie). Brord en Hanne. 1916. Rotterdam, Brusse. (212) f 3.25 geb. f 3.90.

Even eerst aangeven den inhoud. Brord en Hanne zouden trouwen;

welgesteld als zij waren, lieten zij een eigen huis zich bouwen; moedig en werkzaam begonnen zij het nieuwe leven.

Maar Brord bracht nogal eens 'n bezoek aan de dorpsherberg en 't kostte zijn vrienden niet veel moeite hem te verlokken, zoodat hij spoedig werd een der trouwste bezoekers van het drankhuis. En de gevolgen bleven natuurlijk niet uit. De arme Hanne, wier levensgeluk de zwakkeling verwoestte, werkte boven hare krachten om de zaken op dreef te houden. Maar onverbiddelijk kwam de achteruitgang en plotseling de vroegtijdige dood van de arme, moedige vrouw.

Men ziet: er zit een gezonde strekking in dit verhaal. Maar niemand zal durven beweren dat de kunstwaarde daardoor is verminderd. Met verrukkelijken werkelijkheidszin weet Marie Gijsen hare landbewoners te teekenen en geen enkelen keer, dunkt mij, valt zij bij het weergeven hunner gesprekken uit den toon. Ik betwijfel of er wel één van onze schrijvers is, die haar evenaart in den dialoog; die loopt zoo natuurlijk en typeert door afzonderlijke uitdrukking, door zwaarte of lichtheid van zinsbouw en woordenval, zóó bewonderenswaardig het karakter der sprekers, dat wij de schrijfster benijden om dit zeer zeldzame, want mooi volledig, talent. A. GIELEN.

Kooy—v. Zeggelen (M. C.) Een Broederdienst in 1915. Amsterdam, Scheltema en Holkema f 1.90 geb. f 2.25.

In een „voorwoord" wordt ons iets verteld omtrent het ontstaan van dezen roman. Jeanne Votel was met den tegenwoordigen auteur overeengekomen dit boek te schrijven aan de hand van losse schetsen, door de eerste gemaakt. In oude papieren eener familie, waar zij logeerde, had zij de gegevens gevonden. Maar Jeanne Votel stierf een tragischen dood en M. C. Kooy—van Zeggelen heeft daarop alleen het plan ten uitvoer gelegd.

Het verhaal loopt aldus: Wouter en René van Rodenberghe waren halve broers. Na den dood des vaders zorgde Wouter voor zijn veel jonger broertje; hij liet hem studeeren en veel reizen. Maar toen René meerderjarig werd en Wouter verantwoording zou geven van zijn beheer bleek het dat hij doodarm was. René wilde echter studeeren en verklaarde ook aan zijn broer, dat hij een groote genegenheid had opgevat voor Marion, het nichtje hunner huishoudster. Hij verliet het huis en door lessen voorzag hij in zijn onderhoud en won de kosten voor zijn studie.

Wouter, die steeds naar een wilder leven had verlangd doch zich bedwongen had, om zijn jongeren broeder geen ergernis te geven, sprong nu een beetje uit den band. Maar de liefde, welke hij opvatte voor een jonge weduwe, Eva, bracht hem spoedig tot inkeer. Eensklaps ging door het land de mare dat Napoleon ontsnapt was en teruggekeerd tot zijn leger. Wouter wilde dienst nemen als vrijwilliger, maar René hield hem terug.

Met minister van Maanen trok Wouter naar Brussel, waar zijn

huwelijk met Eva zou voltrokken worden. Op den vooravond zou er een feest worden gegeven, en Marion met een beeldhouwer eene voordracht houden. Deze werd ziek en René nam zijne rol over, wat hem gelegenheid gaf Marion de gevoelens te openbaren, die zoo lang in zijn hart lagen verborgen. Maar het feest viel in duigen; het bericht kwam dat Napoleon reeds voor Charleroi stond, en allen verlieten het feest om zich bij het leger te voegen. René, nog in het uniform waarin hij zou voordragen: „soldaatje op marsch", wordt nu overgehaald door de radelooze Eva om te gaan in plaats van haar Wouter. Hij geeft toe, en Wouter zelf, die niets wist van dat plan en ook deelneemt aan den veldtocht, vindt zijn geliefden broer stervend op het slagveld.

Een aandoenlijke, aangrijpende geschiedenis, die iedereen lezen kan. Het karakter der beide broeders is bewonderenswaardig en hunne onderlinge liefde edel en grootsch.

M. Walre.

Meester (Johan de) Carmen, 2 dl. Em. Querido, Amsterdam. f 4.90.

„Het huwelijk *is* een sacrament, Henk, die practische Roomschen weten het. Wij leeren het allebei te laat".

En dit is het besluit van den liefdesroman tusschen Hendrik Lampe en zijn schoonzuster Alexandrine (genaamd Lex) Kieboom. Zij komt tot deze erkenning na veel geredeneer en subtiele zielsanalyse: over het wezen van het huwelijk, over passie en cerebralen aanleg, over recht op geluk, op liefde, op vrijheid, over den plicht zich dit alles te heroveren ten koste van anderen des noods, over hun onvoldaanheid met eigen lot, hij met zijn bescheiden omstandigheden, zij met haar rijkdom.

Zij stonden op het punt het geluk maar te nemen, doch op het laatste oogenblik bedacht zich Lex. Zij voelde dat te sterke banden haar hechtten aan man en kinderen, aan huis en hof — misschien aan haar rijkdom, weelde, die zij moest opgeven om met den tobbenden, zeurigen, leelijken, niet jongen zwager een nieuw leven te beginnen. Alleen over zijn ziel, haar geopenbaard door zijn roman, was zij hem in geheel ander licht gaan zien en in de eerste extase van haar liefde leek het haar gemakkelijk afstand te doen van haar kinderen en van haar rijke levenssfeer — de goeie man rekende niet mee, evenmin als Tilly, Henk's zorgvolle huissloof — om met Henk te trouwen.

Maar de plotselinge, tamelijk grappige onderbreking van hun liefdescène in het prieël door de verschijning van oom Alex, den dominee, beider zondebok, en de angst over het verloren taschje werkten evengoed mee als het motorongeluk van Tootje, waarbij haar vader zoo kranig haar redde, om Lex de oogen te openen voor het hopelooze van het geval en de dwaasheid van zulk een scheiding en tweede huwelijk in te doen zien.

Henk kreeg in heel mooie bewoordingen zijn afscheid: zij zou het maar weer probeeren met haar man en met haar kinderen

in haar weelderig Zeister villa-leven en zuchtend geeft zij den „practischen Roomschen" gelijk met hun opvatting van 't huwelijk. Natuurlijk komt het in deze moderne heidin niet op, dat het niet de Roomschen zijn, maar de goddelijke Stichter van hun Kerk, die het huwelijk tot Sacrament heeft verheven. Voor deze moderne menschen toch beteekent het huwelijk niets; prikkelbaar, ongedurig, nerveus als zij zijn, de hersens overladen met allerlei theorieën over individueel geluk, levensliefde, recht van eigen persoonlijkheid, wilden vrijheidsdrang en wat al meer, vinden zij het huwelijksjuk ondragelijk. Noch Hendrik, noch Lex vonden in hun echt, wat zij zochten. Zij verbeelden zich het in elkander te vinden, maar voor hoe lang? Nu zij mekaar niet krijgen, troosten zij zich er mede, dat zij hun harten zullen uitstorten in hun geschriften — want beiden doen aan schrijfkunst. De letterkunde heeft dus nog veel van het teleurgestelde liefdespaar te wachten!

De Meester geldt — zonder woordspeling — voor één der meesters van onze hedendaagsche romanliteratuur. Zijn „Geertje" gaat in veler oogen voor een meesterstuk door, terwijl anderen met meer recht het een onsmakelijk, weerzinwekkend product noemen. In „Carmen" vallen noch de stijl, noch de constructie, zelfs niet de psychologische teekening mee. De titel is verkeerd: Lex is geen „Carmen" (zelfs tusschen aanhalingsteekens geplaatst). Zij is niet wreed, alleen soms wat scherp, en van haar koketterie hooren wij veel, maar zien er weinig van. Hoe zij er toe komt den onbeduidenden man te trouwen alleen om zijn rijkdom, blijft in 't duister. 't Gebeurt tusschen twee hoofdstukken. 't Had minder welluidend „Henk" moeten heeten, want wij hooren bijna over niets anders dan over diens niet zeer aantrekkelijk en zelfs onbelangrijk zieleleven. Dagboek, brieven, overwegingen moeten dienst doen. Zij zijn meest langdradig, zwaarwichtig, te veel uitgeplozen. De episode Tromp neemt er een veel te groote plaats in, niet evenredig aan haar invloed op de ontknooping. De stijl is horterig, houterig, vooral in 't beschouwende gedeelte. Verreweg het beste en raakste zijn de eerste hoofdstukken als de auteur zelf aan het woord is. De antipathiek geschilderde Dominee is een prachtexemplaar van uitbeelding.

Hoewel de moraal ten slotte blijkt een soort verheerlijking te bedoelen van het Katholieke huwelijk, zoo kan de lezing van dit boek slechts onder groot voorbehoud worden toegestaan aan volwassenen. De opdracht is „aan mevr. Jo Ammers Kuller in blij besef van onze vriendschap", niet van Henk aan Lex dus!

E. B.

Poole (Ernest). De Haven, uit het Engelsch vertaald door V. L. Vlug. Nijgh en v. Ditmar, Rotterdam (412). f 1.90.

De haven van New-York is de eigenlijke heldin van dit lijvige, tamelijk breedsprakige boek. Deze haven trekt den menschelijken hoofdpersoon Billy beurtelings aan, stoot hem terug en bekoort

hem ten slotte weer met geheimzinnige macht. Zij is symbool en werkelijkheid tevens en dit dubbel karakter is zeer knap volgehouden, mooi en handig door het drukke en ingewikkelde verhaal geweven. Billy vertelt zelf zijn levensgeschiedenis. Zooals de meesten zijner tijdgenooten, die buiten het positieve Christendom staan, bezit hij geen vasten norm voor het goed en kwaad, laat hij zich door allerlei invloeden van binnen en buiten heen en weer bewegen. 't Loopt met hem, na al zijn zwerftochten en beproevingen, buitengewoon goed af, dank zijn flinke, lieve vrouw. Met zijn vriend Joe Kramer gaat het slechter. Deze raakt onder socialisten verdwaald, wordt anarchist en Billy ziet hem de haven uitstoomen om in Europa, waar juist de oorlog is uitgebroken, een onbekend lot tegemoet te gaan. En hij hoort het schip hem toeroepen:

„Uit den weg, kleine menschjes! Uit den weg gij allen, gewoonten en instellingen, gij geloofjes en goden! Want ik ben de aanvang van de reis over den Oceaan naar heidensche landen! Ik vang telkens weer de reis aan en neem u altijd mee. Want ik ben uw formeerder, ik ben sterk. Ik ben een verrassing, ik ben een schok. Ik ben een verblindende hartstocht van hoop. Ik ben een grimmig scherprechter. Ik ben de werkelijkheid. Ik ben het leven. Ik ben het boek zonder eind".

Men moet erkennen, dat het schip nogal onbegrijpelijke taal, om niet te zeggen wartaal uitslaat. Overigens komen er in dezen roman verschillende kalme, bedaarde en verstandige menschen voor en dit is zeker een groote verdienste in onzen verwarden, lawaaierigen tijd.

Ook wordt een werkstaking, hoewel wat al te uitvoerig, goed, levendig en levenswaar uitgebeeld.

De vertaling is, op sommige onnauwkeurigheden na, door den heer Vlug, werkelijk vlot en vlug (nomen sit omen) bezorgd.

M. S.

Ravestein (Max van) Drijfzand 1916 Amsterd., Veen, (280) f 2.90 geb. f 3.50.

Max van Ravestein heeft met zijn beide romans „Bij ons" en „Aan d'overkant" zeer de aandacht getrokken van het lezend publiek, en men behoeft uit de recensie's niet listig te knippen om waardeerend te maken wat in den tekst-samenhang wel wat anders zou klinken.

Ook dit nieuwe boek is goed ontvangen bij ons en aan den overkant en men heeft herhaaldelijk gesproken van „onbetwist talent." Alleen is het mij opgevallen dat de Katholieke pers ditmaal niet zoo tevreden was als vroeger. En ik geloof ook wel er eene verklaring voor te kunnen vinden: behalve Paula, die feitelijk weinig op den voorgrond treedt, komt er geen enkele sympathieke Roomsche persoonlijkheid in voor. Alles is schaduw met nauwelijks een enkel licht plekje of vluchtig verschijnend

zonnestraaltje. Als ik een meisje was, zou ik al de mannen voorkomend in dit boek, indien ze mij hadden gevraagd, zonder bedenken den bons hebben gegeven. En van den anderen kant geloof ik, dat maar weinig jonge mannen (ofschoon ik er niet zeker van ben, want in hartsaangelegenheden zijn ze onberekenbaar) met eene der Ravesteinsche vrouwen door het leven zou willen gaan.

Persoonlijk had ik ook liever een prachtig karakter, een kloeke, groote figuur boven al die kleinheden zien uitsteken. Natuurlijk zouden zij daardoor nog kleiner lijken, maar op den toeschouwer zou het verheffender werken, en blijde zou hij te moede zijn één Gulliver te mogen bespeuren onder al die moreele Lilliputters. Nu is het geheel te donker gehouden en daardoor eenigszins troosteloos; liggen de fouten te veel opgestapeld en als opzettelijk bijeengezocht, waardoor men van het vermoeden niet kan loskomen, dat de schrijver eenigszins bitter gestemd is en in arren moede de dingen zwarter ziet dan ze in werkelijkheid zijn. Laat ik hier nog bijvoegen, dat de schrijver een paar honderd leesteekens meer had moeten gebruiken dan hij gedaan heeft, niet om schoolsche gebruiken in eere te houden, maar eenvoudig om elken zin bij eerste lezing verstaanbaar te maken, dan ben ik in deze recensie met de schaduwpartijen klaar.

Want waarlijk, ik bewonder het boek als een werk van knappe observatie. Ieder figuurtje afzonderlijk genomen is van een treffende gelijkenis en wordt door den lezer gemakkelijk als levenden persoon aanvaard. De gesprekken zijn echt gesproken en niet bedacht en geschreven. De karakters, die niet diep mógen zijn, want de heele roman is een hekeling van het oppervlakkige, mondaine gedoe, zijn gedeukt, onvolgroeid, verwaarloosd, zooals men ze voortdurend ontmoet.

De strekking van het boek vind ik uitmuntend, al had ik, het worde nog eens herhaald, wat meer licht gewenscht bij zooveel schaduw.

Met personen, als hier worden geteekend, komen uit den aard der zaak andersdenkenden het meest in aanraking, en maar al te vaak wordt het gehalte der Katholieken in het algemeen, geschat naar hunne zielevoosheid en minderwaardigheid. En daarom is het goed, dat zij eens bemerken, hoe ook wij dergelijke halfheden bespottelijk en verachtelijk vinden en beschouwen als de parvenus onder ons:

Max van Ravestein heeft in *Boekenschouw* 1914/15 blz. 75 een artikel ingezonden, zonder zijn schuilnaam te willen afleggen; *Losse gedachten over romankunst* was de titel. Daarin lees ik deze zinnen: „Er zijn katholieken, voor wie het bewustzijn van hun groot voorrecht afgestompt en verflauwd is; die liefdesblikken wisselen met de moderne beschaving, met jaloersche oogen opzien naar hen, die door het leven schijnen te gaan, door niets bezwaard op hun levensweg, door geen lastige vastendagen, door geen huwelijksmoraal of wetten van onverbiddelijke strengheid en

schijnbare hardheid, die vrij zijn om te spreken, te lezen te denken en te zondigen zooals het hun belieft, en die toch altijd om meer vrijheid roepen. Het zijn deze lafhartigen, die weinig of niet beter zijn dan de gewone ongeloovigen, lager staan dan de besten onder hen. Lafhartigen, kleinmoedigen, bekrompenen van geest en armen van verstand!... In elk geval wordt hun leven door hun naamgeloof weinig beinvloed en beheerscht.

Als zulke katholieken in een roman voorkomen, bestaat het gevaar dat den schrijver verweten wordt, juist zulke typen te hebben gekozen. Ook Pater Coloma werd tot grief gemaakt, dat zijn palet al te donkere kleuren bevatte, en hij de witte verf in „De Aristocraten van Madrid", te veel spaarde. Hij beeldde niet uit, hoe de katholieke idée de grootste zieleschoonheid kan te voorschijn roepen, maar alleen hoe diep zij kunnen vallen, die met hun godsdienst ook zijn moraal hebben verworpen."

Dat heeft ook deze schrijver gedaan en voor de zwakkelingen moge zijn boek heilzaam zijn; den anderen moge het leeren hoe wij er over denken.

Maar toch wenschen wij in een volgenden roman van Max van Ravestein een enkel hoog karakter, dat wij met welgevallen en met zekeren trots mogen aanschouwen. A. GIELEN.

Reyneke van Stuwe (Jeanne). Een „Mariage de Raison". (1916). Amsterdam L. Veen (268). — f 4,50, geb. f 4,90.

Een bundel schetjes; de titel van het boek is ontleend aan het eerste verhaaltje. Een gewoon onderwerp, zelfs wat afgezaagd. Zij neemt hem in een „coup de désespoir" en maakt het voorbehoud, dat zij alleen de moeder zijner kinderen wil zijn en hem helpen in hunne opvoeding. Hij, nog treurend om zijn eerste vrouw, vindt het goed, want hij weet dat zijn kinderen leiding noodig hebben. En later, zooals te verwachten was, wordt de verhouding toch anders, zoodra de liefde alle voornemens als sneeuw voor de zon heeft doen verdwijnen.

De rest is een verzameling van onbeduidende, Haagsch-mondaine gevalletjes; belangwekkend zijn ze niet, omdat er nergens een echte ziel valt te ontdekken; verheffend zijn zij nog minder, want 't schijnt of de mensch niets anders heeft te doen dan te flirten, „uit te gaan", verliefd te worden, echtbreuk te plegen (ten minste in gedachten of zooals in „De laatste dag" met een begin van uitvoering).

Reyneke van Stuwe, ofschoon ze zich altijd blijft bewegen in het kunstenaars- of mondaine leven, kan meer en beter dan zij hier heeft gegeven. Waarom beproeft zij met haar talent nu nooit eens een roman waar werkelijk iets in zit, en waar wij karakters te aanschouwen krijgen in plaats van verwijfde, frivole of ziekelijke en zielledige menschen.

Rietema (J) Uit wad en polder. A. W. Bruna, Utrecht (210). f .

Dit is een flink en frisch boek. De zeewind waait je over het

hoofd, de geur van wier en hooi vervult de lucht, de golven slaan schuimend tegen het strand en de menschen, die den strijd tegen de elementen om het dagelijksche brood aanbinden, hebben geen tijd aan allerlei steedsche wissewasjes en zorgen, die de z.g. beschaving meebrengt, te denken.

't Is een stoer, flink geslacht, dat daar in wad en polder van onze Noorder stranden leeft en wie niet mee kan gaan wegens zwakte en gebrek aan wilskracht zooals mooi Antje, die hoe ook goed meenend toch haar man een sta-in-den-weg blijkt, doet goed maar bij tijds het zware werk op te geven en stilletjes heen te gaan.

't Zijn zooals wij reeds zeiden, alleen krachtige mannen en vrouwen, die het zware werk aan kunnen, krachten van buiten en binnen, zij werken maar bidden ook, zij zijn trouw in hun liefde aan elkander, maar ook aan het land, dat hen zag geboren worden, dat zij bewerken en zoo vruchtbaar mogelijk doen zijn; gezonde naturen in een gezonde opgewekte omgeving, die strijden maar ook lijden en in de nederlaag nog sterk blijven door hun vast Godsvertrouwen.

De stijl is rustig, glad, ouderwetsch en ook de uitvoering van het boek met zijn omlijste bladzijden, doet aan vorige jaren denken. Een boek, dat in ons waterland past en eindelijk eens geen salonpraatjes en salonzeden behandelt. M. S.

Sapper (Agnes). De familie Peereboom. Uit het Hoogduitsch door C. W. Coolsma. Rotterdam, D. van Sijn en Zonen (336), f 2,50.

Drie „woorden vooraf" vergezellen dit boek, eerst twee van de schrijfster bij de eerste drukken, waarin zij bekent, dat dit aan haar 80-jarige moeder opgedragen verhaal, eigenlijk de geschiedenis van haar eigen jeugd is, en ten slotte van den vertaler, predikant in Groningen. Hij had het willen opdragen aan Jan Ligthart, die hem op de Schrijfster van het oorspronkelijke had opmerkzaam gemaakt. Helaas! èn de 80-jarige moeder èn de betrekkelijk jeugdige paedagoog hebben de opdracht niet kunnen aanvaarden — de dood was hen vóór.

Dan begint de geschiedenis van de familie Peereboom — waarom toch in dit boek, dat nergens zijn duitsche afkomst verloochent, de namen verhollandscht? — een aangenaam, opgewekt verhaal van liefhebbende ouders en welopgevoede kinderen vol Godsvertrouwen en vroolijken humor, hoewel zij in eenvoudige, soms benauwde omstandigheden verkeeren.

Er gebeurt weinig bijzonders in; de godsdienst is soms wat vaag, maar toch oprecht. De verhouding tusschen ouders en kinderen, zoo als men die in alle gezinnen zou wenschen. Het is niet bepaald een kinderboek, want ook ouderen zullen er pleizier in hebben en nut uit trekken.

Wanneer verrast ons een katholiek auteur op het verhaal van lief en leed in een hollandsch gezin, doorstraald en bezield van

echt katholiek leven? 't Zou een waardige tegenhanger worden van dit aantrekkelijk boekske — en veel dieper en vollediger.

Tesselhoff (P.) Noncombattanten. Slothouwer, Amersfoort. f 2.90.

Het is alles „vieux jeu", ofschoon de titel er wel op berekend is vermoedens te wekken van groote actualiteit. Van het gegeven zou wel iets te maken zijn geweest, maar Tessenhoff kent het métier nog niet. Hij weet geen roman in elkaar te slaan, geen karakters te teekenen en vooral: hij kent zijn taal niet. Het is nooit aangenaam, iemand onaangename dingen te moeten zeggen, maar „magis amica veritas", de waarheid boven alles.

Het moet gebeurd zijn in den oorlog van '70. Een Duitsch officier heeft de vrouw en dienstbode van een Franschen dokter laten mishandelen en lafhartig vermoorden, en heeft zich bovendien aan diefstal van diamanten schuldig gemaakt. Later krijgen de dochter van den dokter en de zoon van den oud-officier elkaar lief; ze weten natuurlijk niets van de tragische verhouding, waarin zij door de vroegere misdaad tot elkaar staan. Maar dat komt aan den dag. De oud-officier, die altijd een canaille gebleven is en nu, met behulp van eene intrigante, spionnage-dienst verricht en staatspapieren verkwanselt, jaagt zich een kogel door het bandietenhoofd.

Ook treden nog enkele bijfiguren op, zoo b.v. een rijk geworden hotelhouder of kok, wiens parvenu-achtigheid de schrijver er dik oplegt: hij en zijn zoon verschijnen o.a. bij een diner, waar vrouw en dochter, en een paar vreemde gasten, onder welke eene dame aanwezig is, gewoonweg in hemdsmouwen aan tafel. Dit over den inhoud.

Wat de taal betreft, er staan minstens een honderd fouten in het boek, welke men met den besten wil niet op rekening van den zetter kan schuiven. De wijze van uitdrukking is herhaaldelijk potsierlijk, en ongeveer op iedere bladzijde kan men staaltjes vinden als de volgende:

„Een traan, over zijn wang gerold, die aan den knevel was blijven hangen, wischte hij haastig af." (8).

„Met inspanning van alle krachten kon hij toch zijn aandoening niet verbergen en traan op traan vloeide uit zijn oogen, zich een weg banend over zijn magere wangen om ten slotte van zijn gelaat af te druipen en als parelen te rollen op zijn gewaad" (8). (Een eenvoudige methode om schatrijk te worden.)

„In latere jaren betreurde hij het oprecht niet te zijn gestorven te midden van die groote volume (!!!) geluk... (25), (waaruit moet blijken waarschijnlijk dat het geluk gasvormig of vloeibaar was).

Een dame zegt dat ze „luistert" naar den naam Collar... (dat heeft ze misschien van haar schoothondje geleerd).

Verder dit bewijs van praatvaderlijken onzin: „De jonge en de oude Leo, of hoe moeten wij ze noemen, de oude en de jonge Leo, de twee Leo's Turel dan... (Och man, schei uit!)

Het heele ding is banaal. En 't ergste is dat ik, die er toch niet om jokken mocht, het bij den heer Tesselhoff wel voor goed verbruid zal hebben. Maar waarom schrijft hij dan ook een boek, als hij 't niet kan? A. GIELEN.

Wohlbruck (Olga). Beschaving. Roman uit dezen tijd, vertaald door Mevr. J. P. Wesselink-van Rossum. Meulenhoff, Amsterdam. (390)

Een weerzinwekkend, akelig boek, dat wij niemand ter lezing durven aanraden. 't Speelt grootendeels in Siberië en 't gaat er echt Siberisch toe. Weergalooze ruwheid en ongebondenheid schijnen in dat land van slechte reputatie alom te heerschen. Er wordt gemoord, geranseld, gedronken, brand gesticht, en nog meer, wat de kieschheid ons verbiedt te noemen. Wie er beschaafd of onbeschaafd is, valt moeilijk uit te maken; alleen de Duitsche Mentor van den woesten, maar in den grond niet slechten, zelfs gevoeligen en goedhartigen reus Alexander Sukoff en diens zuster, de stijve Johanna Gemberg, is een mensch van karakter en innerlijke, echte beschaving, doch Mullertje is als meer dan lichtelijk belachelijk in zijn optreden voorgesteld en levert in al die akeligheid *la note comique*.

Anders wedijveren de ongelikte Siberische beeren en de geraffineerde door en door bedorven Duitsche en Fransche heeren en dames in zedelijke verwording met elkander.

Misschien zijn de onbeschaafde Siberiërs nog de beste; in hen gloort ten minste een vonk van godsgeloof en van verantwoordelijkheidsgevoel tegenover een hoogere macht, die de grootste misdadigers eens tot berouw of boete brengt, terwijl bij de anderen de amoraliteit geen grenzen kent.

Volgens mededeeling op den omslag heeft de Schrijfster verklaard dat haar roman op waarheid berustte. Des te erger!

M. S.

Zwarts (Aukje). De Avonturen van Elizabeth op Rügen door de de schrijfster van „Elizabeth and her German Garden". 1916. Leeuwarden, Meyer en Schaafsma. (264) f 2,40, geb. f 2,90.

Aukje Zwarts is de vertaalster en de schrijfster heet eigenlijk Elizabeth, gravin van Arnim, geboren Miss Beauchamps. Zij zag het levenslicht in Engeland en huwde in Noord-Duitschland. Zij heeft er schik in de eigenaardigheden van Engeland en Duitschland in schrille, lachwekkende contrasten tegen elkaar te doen uitkomen.

Vertellen den inhoud van dit boek, zou een onbegonnen werk zijn. Het aardige of verrassende zit niet in de intrige, maar in de leuke uitvallen en de ondeugende opmerkingen van de altijd goedgeluimde schrijfster.

Terecht merkt Aukje Zwarts op: „Dit boek is geschreven voor hen, die houden van zonnige vlakten, schitterend van veldbloemen, blauwe, altijd woelende zee, geurige dennebosschen, eenzame

heuvels met wijde vergezichten, hooge, wolkige luchten, waarin de leeuwerikken hun verrukking uitjubelen. Heel vaak zullen ze in dit geestige frissche boek lezen, als ze voelen, dat de dagelijksche sleur, een „dorre korst om hun ziel heeft gevormd" en steeds weer zal de schrijfster hen verkwikken door haar tintelenden humor, haar fijne opmerkingsgave, haar frisschen, eerlijken kijk op het leven, haar innige liefde voor de natuur, en bovenal door *haar diepgevoelde dankbaarheid, te mogen leven* in een wereld, waarin hemel en aarde, dag en nacht, hun wonderlijke heerlijkheden toonen aan ieder, die oogen heeft om te zien en ooren om te luisteren". M WALRE.

VOOR DE JEUGD

Bauer (Clemence) Kleine Sarina. Platen van B. Midderigh—Bokhorst. Gouda, van Goor. f 1.—, geb. f 1.50.

Deze schets uit het leven van een inlandsch meisje, dat als baboe mee naar Holland wordt getroond; en later teruggekeerd op Java en gehuwd, haar kinderen maar liefst niet spreekt over het regenachtige, onvriendelijke land van den orang-blanda, kan misschien den Europeaan leeren dat hij nog heel weinig weet van wat er omgaat in den Javaan, en diens behandeling, vooral wat fijngevoeligheid betreft, nog wel eens verre van tactvol is.

Is dit boek geschreven voor de Jeugd? Ik zou het vermoeden, maar moet er dan bijvoegen dat het de meeste kinderen wel een weinig boven de muts zal gaan, en die niet in Indië zijn opgevoed zullen er al heel weinig van begrijpen.

Het talent van Clemence Bauer is meer geschikt om haar boeken te doen schrijven voor volwassenen; dat moest zij eens beproeven.

De eerste bladzijden van dit boek: het talereeltje der moeder, die bezig is met den kleinen dwingeland Ru, is prachtig van realiteit. En wie zoo iets kan, mag gerust wat hooger grijpen in de keuze van haar onderwerp, en behoeft zich niet tevreden te stellen met het voortbrengen van kinderlectuur, hoe verdienstelijk en vooral moeielijk dat dan ook wezen moge.

LOUISE VAN BRAKEL.

Bloemink (F. H. N.) Lentedagen. Een verhaal voor kinderen van 6—9 jaar. Bandteek. en 60 platen von B. Midderigh—Bokhorst, Gouda, van Goor (143) f 0.90 geb. f 1.40.

Weer een lief deeltje uit de gunstig bekende serie „voor 't jonge volkje." Ik vind het heel mooi; de kindertoon is goed gepakt en goed volgehouden en dat is al heel wat.

Eene opmerking; waarom vermijdt men in die kinderboeken

zoo zorgvuldig den naam van God? Laten we van het komend geslacht toch geen geniepig en wauwelend volk maken, geen toekomstige dageraadsmannetjes, die te dom zijn om te gelooven, geen touwtje-springende en knikkerende atheistjes, zooals Busken Huet eens zeide.

Flink voor den dag er mee, gij schrijvers en schrijfsters voor kinderen. De groote menschen beginnen nu al hun tooneel te weinig geestelijk te vinden; vergeestelijkt gij nu ook een weinig uwe boeken voor de kinderen. Het zal onze natie in de toekomst waarlijk ten goede komen.

A. GIELEN.

Molt (E.) De Kruisvaarders. Met 16 platen. v. Holkema, A'dam (202).

De schrijver is wel wat erg gewoontjes in zijn uitdrukkingen. B.v.: „de wakkere koningin-moeder, Blancha van Kastilië, liet zich *de kaas niet van haar brood eten,* en een poosje later is zij er *„voorgoed boven op"*, alsof zij gelukkig is geweest in de staatsloterij of een flinken bundel uitvoerconsenten in handen wist te krijgen.

Waar de schrijver op dezen toon grootsche en tragische gebeurtenissen bespreekt, maakt hij ongewild een komischen indruk; óók op het gemoed van jongens, denk ik, voor wie dit boek schijnt bestemd te zijn. En nu mogen wij sinds lang al geleerd hebben dat een groot deel der kruisvaarders door minder hooge motieven gedreven werden dan men wel gaarne zou willen aannemen, de kruistochten staan toch in de geschiedenis als geweldige feiten, waarvan men den ernst niet mag verkleinen bij ons sceptisch geslacht. Dat is nu ook niet de bedoeling van Molt, ik wil het gaarne gelooven, maar er is wel eenig gevaar dat hij onbedoeld dezen uitslag bereikt. Over de bezwaren, die ik hier en daar heb als katholiek historicus, spreek ik niet eens.

A. GIELEN.

VARIA

Gevoel, verbeelding, heldenmoed. Men kent het gedicht van Da Costa, dat in den kunstenaar deze drie eigenschappen vordert, en een weinig nadenkend, komt men tot het besluit, dat die „heldenmoed" er wel een beetje met de haren is bijgesleept.

Kloos zegt: „de wezenlijke essentie der literatuur, der echte literatuur — — — berust in haar allerdiepste diepte alleen op het „gevoel". —

Geen van beiden noemt „het verstand", en Kloos zelfs wijst het gewoonlijk af, als kon verstand nooit iets anders beduiden dan „nuchterheid" en slechts „vermogen tot koel redeneeren".

„Gevoel, verbeelding, verstand" zou echter welbeschouwd heel kort en heel goed aanduiden wat in een kunstenaar moet werkzaam zijn tot het wrochten van een kunstwerk.

Het *gevoel* is een verhooging van het physieke leven, waardoor het lichaam gevoeliger instrument wordt voor de geestelijke vermogens, zoodat de *verbeelding* kan scheppen als bij tooverslag en het *verstand* zoo vlug de elementen der redeneering verwerkt, dat het waarneemt als bij onmiddellijke aanschouwing, onmoeizame intuïtie —.

Tegen „De Courant". Wij ontvingen twee brochures, waarin de volijverige P. M. Stoks C.S.S.R. zijn waarschuwende stem laat hooren. In de eerste geeft hij antwoord op de vraag: „Hoe spreekt „De Courant" over het huwelijk?" — en dit antwoord is nu niet bepaald eervol voor het blad. De wauwelaar Dr. Snijders krijgt herhaaldelijk gelegenheid zijn vunzigheden over het huwelijk te luchten te hangen. Hoe het staat met den wetenschappelijken zin van Snijders, niettegenstaande het praedicaat voor zijn naam, blijkt wel uit zijn toekennen van gezag aan den vuilschrijver W. Bölsche, die toch min of meer wordt beschouwd als een clown van de wetenschap.

Wat anderen onder den schijn van wetenschap trachten ingang te doen vinden, discht ook de redactie nog eens op in den vorm van meer populaire verhalen en schetsjes.

In de 2de brochure stelt P. M. Stoks „een treurigen trits van werkers aan „De Courant" eens goed aan de kaak. Tot deze bende behooren de reeds genoemde Snijders met zijn ongare en onware geleerdheden: de befaamde Schröder, die als Barbarossa de kunst naar beneden scheldt; de geldmakende teekenaar Raemaekers, die herhaaldelijk met stuitende platen voor den dag komt en de gevoelens van zijn Roomsche landgenooten op kwajongensachtige wijze durft kwetsen. En dan zitten katholieke heeren met „De Courant" wijd uitgespreid, ten teeken van hun verlichting, in den trein en genieten van de beleedigingen, die hun worden aangedaan en die zij zelf helpen betalen.

Over „Carmen", den nieuwen roman van Johan de Meester, oordeelt Henri Borel in De Amsterdammer (30 Sept.): „Het is met moeite, dat ik dezen langen, langen roman heb uitgelezen, een roman, laat ik dit er vooral bij zeggen, die volgens den gedurende de laatste jaren geldigen maatstaf, een groot kunstwerk zal worden genoemd, en in vernuftige artikelen van erkende critici, tot in de kleinste onderdeelen geanalyseerd; zal bewonderd worden om de fijne psychologie, de karakterteekening, en misschien ook wel de onaandoenlijkheid van naturalistisch-realistisch „boven het onderwerp staan", zooals dat, meen ik, heet. Toch zou ik mij al zeer vergissen, indien deze „kunst" niet reeds ten doode ware opgeschreven, en in de eerstkomende tijden een groot,

geestelijk verlangen deze hooggeroemde literaire spijze, die zeker zeer voedzaam en solide is, niet onaangeroerd zou laten .... „ik vond het verschrikkelijk, twee dikke deelen literatuur door te lezen en niet verblijd en ontroerd te worden door één dichterlijk woord, door één verheven gedachte".

Bernard Canter verdedigt zich. In De Haagsche Post (30 Sept.) tracht Canter, die een paar vuile romans voortbracht, welke door bladen van verschillende richting als pornografie werden afgewezen, zich te verdedigen. Op de eerste plaats zegt dit heerschap dat die twee romans „een organisch geheel met mijn drie-en-twintig andere werken vormen, welke zonder onderscheid ethische tendenzen hebben".

In wat ons onder de oogen kwam hebben wij gewoonlijk niets van ethiek kunnen merken, zeker van wege de volstrekt on-ethische wijze, waarop Canter zijn rommeltje pleegt te verpakken. Hij herinnert vervolgens aan „La Terre" van Zola, „Liefde" en „De kleine Republiek" van v. Deyssel, „Lidewyde" van Huet, alsof hem zulk een beroep iets baten kon. Niemand heeft toch beweerd dat zijn romans de eenige pornografische lectuur waren.

En verder: „trouwens het succes van het boek — er zijn binnen het jaar drie oplagen van 2000 nummers verkocht — bewijst, dat het Nederlandsche publiek alleen naar het werk kijkt. Of is dat publiek zoo gemeen, dat het alleen obsceniteiten wenscht te lezen? Wie mijn boek beleedigt, beleedigt niet alleen mij, maar ook de zesduizend koopers, en aannemend, dat één boek gemiddeld door tien menschen gelezen wordt, de zestigduizend lezers en lezeressen".

Het zij zoo, mijnheer Canter; wij beleedigen dan uw boek en u zelf en uwe lezers. U weet trouwens zelf even goed als wij, dat van die zestigduizend zeker vijftigduizend uwe romans hebben gelezen omdat zij „pikant", dat is: omdat ze schunnig waren.

Dr. F. W. Foerster over **Nietzsche.** In Levenswandel lezen wij het volgend oordeel over den Uebermensch Nietzsche: „Hoe staat het nu met Nietzsche's geestelijke uitrusting ten opzichte van dezen hoogsten maatstaf van wijsgeerige bevoegdheid? Dat de vraag naar de bevoegdheid in dezen zin tegenwoordig haast nooit meer gesteld wordt, bewijst wel het beste hoe vreemd aan de werkelijkheid in menschelijke zaken onze „realistische" tijd is. En toch moest bij de beoordeeling van Nietzsche's gedachtewerk den doorslag geven, dat het juist niets meer is dan een gedachtewerk en geen „levenswerk" — de hersenconstructie van een eenzamen en overwerkten geleerde, die het leven in 't geheel niet kende, en wiens heimwee naar onverbiddelijke, niets ontziende wilskrachten en groote hartstochten juist daar vandaan kwam, dat hij zelf deze krachten niet in zich droeg en bij gevolg ook niets echts, niets levensvatbaars er over zeggen kon —".

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

Inhoud van Maandschrift Van Alle Tijden, (Heerengracht 415, Amsterdam. — Abonnement, franco — per jaar f 2.75 slechts). De Wonderbare Toovenaar van Calderon, (Hans Heynen). — Sebstgefühl, (Wunderhorn). — O, onvervalschte Pracht, (Guido Gezelle). — Le Mésanthrope van Molière, (P. de Sévaux), — Rust van Binnen, (Jan Luyken), The Prioress's Tale van Geoffrey Chaucer, (A. Gielen), Ewigkeit, (Kath. Kirchges. Köln 1625).

W. V. R. te W. Wij leveren alleen den geheelen jaargang v. Van Alle Tijden. Geen losse nummers.

R. te U. Hier kennen wij buiten de door u genoemde inrichting geen Kath. persoon, die zich belast met de opleiding voor dat examen. Of liever gezegd slechts een, die echter niet in functie is.

W. v. d. B. te R. Wij bespreken de meeste boeken voor de jeugd, welke wij ontvangen, liefst volgende maand; dat is vóór het St. Nicolaasfeest en dus tijdig genoeg.

J. v. E. te H. Van Calderon bestaan Duitsche vertalingen van Wilhelm Schlegel en Gries; Engelsche van Edward Fitzgerald. Spaansche uitgave kunt u o. a. krijgen bij Brockhaus, Leipzig.

Abonné te M. Die briefkaart, onderteekend abonné, vonden wij wel aardig. Hebt u meer last van geestigheid?

M. B. Z. te N. De door u aangehaalde verzen:

Een bij kwam op zijn schilderij
En geur en kleuren aangevlogen,
En riep: „Natuur! vergeef het mij
Dat bloempenseel heeft mij bedrogen".

zijn van Vondel uit het „Bijschrift voor Daniël Seghers". —

EEN BOEK EN EEN KRITIEK [1])

George Moore, bekend Engelsch romanschrijver, die met zijn afval van de Roomsche Kerk ook zijn geloof in de godheid van Christus heeft ingeboet, heeft onlangs een boek de wereld ingestuurd, dat onder den onschuldigen titel *„The Brook Kerith"* in perverse strekking *La Vie de Jésus* van Emest Renan beruchter gedachtenis, nabij komt. De inhoud volgens de reviews in de bladen verschenen — ik heb het boek zelf niet gelezen — komt in 't kort hierop neer:

Jezus van Nazareth, nog levend door Joseph van Arimathea afgenomen van het kruis, keert terug tot de Esseners, de Joodsche sekte, waartoe hij ook vroeger behoord heeft. Als eenvoudig schaapherder, onbekend aan de menigte, slijt hij nu zijn verdere dagen in afzondering, totdat na vele jaren Paulus van Tarsus verschijnt te midden der Essener broederen met zijn nieuwe leer van een van den dood verrezen Christus. Hij ontmoet den schaapherder Jezus; een oogenblik wankelt zijn geloof in de nieuwe leer, maar spoedig herstelt hij zich en Jezus wordt voor Paulus een arme zwakzinnige, die in zijn verstandsverbijstering zich inbeeldt de Jezus te zijn, die leed en stierf aan het kruis.

Een verder onderhoud tusschen Paulus en Jezus legt de strekking van het boek met niet te miskennen duidelijkheid bloot. „Spoedig daarna" zegt Jezus „begon ik in te zien dat het geloof mijner voorvaderen moest worden prijsgegeven en dat, als wij een redelijk begrip van God willen krijgen, wij Hem niet moeten beperken. En als ik ronddoolde met mijn schapen, begon ik Hem te gevoelen niet buiten, maar in het heelal, een wezenlijk deel, niet alleen van de sterren en de aarde, maar ook van mij; ja zelfs van mijn schapen op de heuvelhelling. Alle dingen zijn God, Paul; gij zijt God en ik ben God; maar, indien ik zeggen zou dat gij mensch zijt en ik God ben, dan zou ik inderdaad de zwakzinnige zijn, waar gij mij voor houdt".

Zoover het boek.

In *The Times Literary Supplement* van 15 September 1916 verscheen eene recensie van genoemd werk, waaraan ik het volgende ontleen:

[1]) The Brook Kerith. A Syrian Story by George Moore.

„Niemand, hoe orthodox ook, kan in ernst aan dit boek ergernis nemen. Het is een heerlijke geschiedenis en zoo ge verkiest, kunt ge aan al de personen, die er in voorkomen, andere namen geven. (De geschiedenis, blijkbaar historisch bedoeld, blijft heerlijk, ook met veranderde namen van de historische personen!) Derhalve moet het zijn, ook voor den meest orthodoxe, een ware geschiedenis met al de waarheid van kunst... Voor hem (George Moore) is Jezus de volmaakt godsdienstige mensch. De andere personen in het boek, met uitzondering van Joseph van Arimathea, zijn onvolkomen godsdienstig of in 't geheel niet godsdienstig. Zij willen niet alles ten offer brengen, zelfs hun eigen geloofsovertuiging, ter wille van hun godsdienst. Maar Jezus wil zelfs het geloof aan zijn eigen persoonlijkheid daaraan opofferen... Na alles wat over Jezus geschreven is van orthodox, alledaagsch, sceptisch of controversisch standpunt, wordt hij (Jezus) voor Moore opnieuw een werkelijk levend wezen en in deze godsdienstige stemming de meest belangwekkende persoon in de wereld. Dat, zonder twijfel, is de reden waarom Moore dit boek over hem geschreven heeft en niet, omdat hij wil uitdrukken zijn ongeloof aan de orthodoxe Christen-leer. En dàt is tevens de reden, waarom dit boek zoo goed is".

Terecht merkt *The Tablet* van 23 September op, dat het een vrijen burger van het vrije Engeland tot op zekere hoogte vrij staat zijn persoonlijke opinies omtrent Christus' Godheid gemeengoed te maken van het groote publiek. Een recensent mag van zijn kant frank en vrij neerschrijven wat hij denkt van het boek, dat hij bespreekt. Maar dat een hoogstaand blad als *The Times Literary Supplement*, hetwelk wekelijks door meer dan 30.000 lezers wordt gelezen, zijn kolommen openstelt voor de bespreking waarin een boek, in hetwelk de Godheid van Christus openlijk wordt geloochend, een aanbevelenswaardig kunstwerk genoemd wordt, waaraan geen orthodox-christen zich behoeft te ergeren, mag niet zonder protest worden voorbijgegaan.

Volgaarne sluiten wij ons aan bij het protest van het Katholieke blad en meenen tevens den lezers van *The Times Literary Supplement* een goeden dienst te bewijzen door hen opmerkzaam te maken: zich niet blindelings aan zijn leiding over te geven bij hun lectuur, vooral niet waar het boeken geldt waarbij een godsdienstig element op den voorgrond treedt.

De reviewer komt in een ingezonden stuk in *The Tablet* van

7 October op tegen de afstraffing hem toegediend. Volgens hem gaat George Moore ongedeerd uit. De romanschrijver heeft den persoon van Christus volstrekt niet omlaag gehaald. Moore gelooft niet in de godheid van Christus, maar het karakter van den man Christus bewonderend, heeft hij hem willen voorstellen als iemand, wien de waarheid boven alles dierbaar is, vrij van alle illusie, ook ten opzichte van zich zelf. Zijn doel was een kunstwerk te scheppen; niet een twistgeding te voeren; en ik ben er van overtuigd, aldus de reviewer, dat met dit doel voor oogen het boek geen rechtvaardiging behoeft.

Onder de vlag van „l'art pour l'art" is al heel wat contrabande binnengesmokkeld. De reviewer van *The Brook Kerith* gaat een stap verder en beweert dat alle kunst Godsdienstzin is. Men moet maar durven.

Begrijpelijkerwijze is *The Tablet* op verdere polemiek niet ingegaan. Met menschen, die kachelroet sneeuwwit noemen, valt verder niet te redeneeren.

AMSTERDAM — L. P. P. FRANKE S. J.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

J. Ph. Heuzey, Lucie Félix-Faure Goyau, Sa Vie et ses Oeuvres (son *Journal intime*).

De dochter van den vroegeren President der Fransche Republiek, Félix Faure, verdiende alleszins een levensbeschrijving.

Met eerbied werd steeds haar naam genoemd, als die van een vrouw in wie de adel van het Christendom ten volle woonde. Uit haar geschriften wist men, dat zij de uitstekende gaven, welke zij naar geest en hart bezat, aan ernstige onderwerpen wijdde. De ontwikkeling der vrouw en de daarmee samenhangende vraagstukken, de verheffing der vrouw door den godsdienst, de levensopvatting van beroemde vrouwen uit het heidendom en uit de christelijke middeleeuwen, waren punten, welke keer op keer hare aandacht vroegen en met veel kennis en zeer oordeelkundig door haar behandeld werden. In het Parijsche leven stond zij zeer hoog. In haar salon kon men steeds letterkundigen van naam en een élite uit de sociale wereld ontmoeten. Zij had zich een verheven levenstaak voor oogen gesteld. „Je sais que peux donner

Dieu", zeide zij en dit woord heeft zij bewaarheid, uitstralend naar haar omgeving het licht en de warmte van een beschaving geheel doortrokken van christelijken geest.

Om dit alles was het wel de moeite waard, dat haar wezen en werken zouden worden bewaard in een biographie.

Maar iets bizonders maakt hare levensgeschiedenis belangrijk. Is het waar, dat de mensch zich onwillekeurig voegt naar het milieu, dat de invloed van dit milieu op de meeste menschen onweerstaanbaar inwerkt, dan staan wij hier voor een groot raadsel. Zulk een vrouw had men in zulk een omgeving niet verwacht. Een raadsel is het, maar een raadsel, dat zich in den loop der geschiedenis tal van malen herhaalt en waarvan men de oplossing slechts kan vinden in hooger sferen dan die der aardsche feiten. 't Is de „lelie tusschen de doornen", waarvan de Schriftuur spreekt. 't Is wat Alberdingk Thijm opmerkte, toen hij sprak over Roemers dochters: „indien men niet wist, waar rozen en aardbeziën mee gemest worden, zou men nauwelijks kunnen verklaren, dat in Roemers hof planten hadden kunnen groeien als Anna en Tesselschade". 't Is de almacht van Gods genade, die paarlen kweekt in de vormlooze schelp. 't Is dat alles, maar 't is dat alles zóó, dat die wondere uitverkiezing in Lucie Felix-Faure een eigenaardigen trek behoudt.

Toen de dochter van Lodewijk XV, Madame Louise de France, zich in het Carmelitessen-klooster terugtrok, vluchtte zij van het zondige hof en droeg zij zich zelve op als zoenoffer voor haar schuldigen vader. Lucie Felix-Faure heeft nooit door woord of daad haar omgeving veroordeeld. Zij is gebleven waar zij was, niet uit ongevoeligheid voor wat ieder Christenhart, en in het bizonder een hart fijn-gevezeld als het hare, noodzakelijkerwijze moest prikkelen, maar zij heeft gemeend, dat voor de wonden welke zij kende, geen beter geneesmiddel bestond dan de balsem van haar voortdurend voorbeeld. Zij heiligde zich zelve waar anderen bezweken en als overtuigd en onverschrokken apostel werd zij velen ten heil.

De wijze, waarop zij haar levenstaak opvatte en volvoerde was zeer zeker edel, doch ontgoochelingen konden niet uitblijven.

Geheel haar optreden getuigt van een diep-ingeworteld optimisme. Een optimistisch karakter stapt gaarne over moeilijkheden heen, telt ze weinig of in 't geheel niet, totdat eindelijk een groote tegenslag komt. Deze treft dan geweldig. Bij den eene zal

't gevolg zijn, dat alle moed voor altoos wegzinkt, anderen zullen het droefgebogen hoofd weer opheffen, maar de blijde gelaatstrekken van vroeger hebben een meer effen, meer strakke plooi gekregen.

Zoo is het gegaan met Lucie Felix-Faure. Haar optimisme werd geknakt door den treurigen dood haars vaders. Doch, zooals blijkt uit haar *Journal intime*, haar gemoedsstemming werd door den tegenspoed gelouterd. Bittere teleurstelling had haar hart van alle gehechtheid aan het aardsche ontledigd en toen zij, geheiligd door zielesmart, haar levenstaak wederom opnam, voelde zij zich zoo vol van die apostolische liefde, die altijd geeft en nimmer rust, dat zij zeggen kon: „Il suffit qu'un coeur éclate d'amour pour que le monde soit plein". Was zij den Calvarieberg opgegaan, de herinnering aan den Thabor beveiligde haar tegen laffe werkeloosheid, „on ne demeure pas ici-bas sur le Thabor, mais on emporte le souvenir du Thabor au Calvaire".

Ziedaar in korte trekken het beeld, dat ons wordt geschetst door J. Ph. Heuzey in zijn boek: *Lucie Félix-Faure Goyau, sa Vie et ses Oeuvres (son Journal intime).*

De schrijver, van jongs af met Lucie bevriend, teekent den steeds klimmenden opgang harer ziel, „son épanouissement progressif", het voortdurend breeder ontluiken dezer kostbare bloem. „Wat de jaren aanbrachten", zegt hij, „vinden wij terug in haar letterkundigen arbeid", in de boeken door haar geschreven, in de lezingen en toespraken die zij hield, en vooral in haar dagboek, het *Journal intime*, begonnen na den dood haars vaders, 1899, en loopende tot 1902, het jaar voor haar huwelijk met den beroemden historicus Georges Goyau. Van dat *Journal* verklaart Lucie: „Ce livre sera le livre de ma douleur et de mon espérance, de mon déchirement et de ma foi, de mon épreuve et de ma consolation". Hier vooral leert men haar kennen.

't Is ongetwijfeld een blijk van kieschheid van den schrijver, dat hij de feiten, in 't bizonder de treurige feiten dezer Levensgeschiedenis slechts ter loops vermeldt. Hij bepaalt er zich toe in de geschriften Lucie's inwendig leven te bestudeeren en de uitwerking der feiten op hare ziel na te gaan. Die kieschheid is alleszins billijk. Eerbied voor degenen, die haar afsterven betreuren, — zij overleed in 1913, — vorderde zulk eene terughoudendheid.

Om Lucie Félix-Faure evenwel volkomen te doen begrijpen,

hadden die levensomstandigheden helderder moeten belicht zijn. Het kader, de omlijsting draagt veel bij tot het doen uitkomen der beeltenis. Bovendien geldt het hier een rechtmatige nieuwsgierigheid te bevredigen. Van haar opvoeding, van haar leven in de koopmanswoning te Le Hâvre en later in het paleis van het Elysée wil men wel wat meer weten dan eenige algemeenheden. Een zeer ruime vrijheid werd het kind en 't jonge meisje toegestaan, maar wie wist haar te leiden langs veilige baan? Als dochter van den President der Republiek naderde zij herhaaldelijk tot de H. Tafel, — maar wie was die vriendin, wier voorbeeld zij volgde, — hoe werd zij opgevoerd tot steeds verhevener deugd? Hoe gedroeg zij zich bij den geheimzinnigen dood haars vaders? Vervolgens weet zij zich voortdurend aan toestanden aan te passen, welke met haar zieleleven in strijd schijnen. Zonder eenige moeite beweegt zij zich in hoogere kringen der letterkundige en politieke maatschappij, niet alleen toeschouwend, maar haar rol spelend. Hoe wordt dat alles verklaard? Telkens stoot men aldus op kontrasten, die scherp afgelijnd, deze levensgeschiedenis nog belangrijker zouden hebben gemaakt dan zij is. De schrijver heeft de terughoudendheid, welke den vertrouweling paste, misschien wat ver doorgedreven.

Dit neemt niet weg, dat zijn boek met pleizier en met vrucht zal gelezen worden. „Un apostolat littéraire" noemt hij Lucie's leven. Inderdaad, al haar geschriften getuigen van haar onverzadigbare zucht om wel te doen. Die voortdurende neiging haar talenten dienstbaar te maken aan de zaak der menschheid is ontegenzeggelijk de schoonste trek van haar karakter. Daarin ligt het echt christelijke van haar leven. „Toutes les âmes", zegt zij, „sont très grandes et trés précieuses, elles valent un prix infini. Pensez donc que chacune d'elles a sur soi le sang d'un Dieu offert en victime pour leur salut éternel!" Welk een verheven levensopvatting en welk een voorbeeld voor de velen, die, rijk gezegend naar het tijdelijke zooals zij, hun zending onder de menschheid maar niet schijnen te begrijpen!

Aan haar werken naar buiten heeft zij den eenig waren grondslag gegeven, waarop alle apostolaat steunen moet, namelijk de heiliging van zichzelf. „J'aime mon coeur pour l'oevre que Dieu y accomplit", zegt zij, en op een andere plaats: „Nous ne donnons que ce que nous recevons, et ce que nous donnons comme ce que nous recevons, c'est Dieu, qui se donne et qui veut être donné par nous".

Laat mij ten slotte nog eenige woorden aanhalen, die een korte samenvatting zijn van dit christelijk-apostolisch leven, dat, hoop ik, menigeen, zeker menige christen vrouw ten onzent zal aansporen tot echt christelijke daad: „Quand vous aurez réformé votre âme, songez que vous avez réformé le monde. Toute âme, c'est le levier qui soulève le monde. Pas une ne s'élève, sans que le monde soit soulevé".

Katwijk a. d. Rijn, 4 Oct. 1916. J. v. RIJCKEVORSEL.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Zooals licht te begrijpen is: staan de tijdschriften, die ons nog bereiken uit de oorlogvoerende landen, op maar heel weinig uitzonderingen na, steeds vol over de groote worsteling of wat daarmede samenhangt. Later, als de menschheid tot bezinning gekomen, de geschiedenis zal worden geschreven van deze onbegrijpelijke razernij, kunnen deze artikelen allicht dienen als bouwmateriaal voor den historicus, voor ons hebben zij niet veel aantrekkelijkheid. Wij zijn verzadigd van wee en roem en heldhaftigheid en wat dies meer zij. Soms meent men, afgaande op een titel, een artikel te hebben getroffen dat onbesmet is van oorlogsadem, of een lied, dat hoogere gevoelens bezingt, en tóch komt men nog bedrogen uit. Zoo zou men in het *St. Michael* van Dr. Krapp in *Die Katholische Welt* (Nov.) geen krijgsgeschrei verwachten; maar men wordt spoedig teleurgesteld: Das Unrecht musz zerschmettern, es lebt das heil'ge Recht! De bekende Franz Eichert dicht *Gegen Zehn* en roept het verraderlijke Rumenië toe:

Von Feinden umtost
Ist das' unser Trost:
Das Recht steht als Hort,
bei uns, aber dort
nur Raubsucht und Mord!

Naast deze staan ook andere gedichten, die weldadiger aandoen:

Der vergessene Tote

Nun ruhst du vergessen im Dünensand,
einsam im Tod, wie im Leben.
Es nahen sich deines Hügels Rand
Schatten, die weiter Schweben.

Krähen über dem Heidekraut.
Stille in nebligen Weiten....
Hör ich da einen einsamen Laut
hin durch die Ebene Schreiten.

Föhren halten die Totenwacht,
trauernd herniedergesenket.
Weinen musz ich still in die Nacht,
Weil Niemand deiner gedenket.

J. HOPPE.

De *Revue des deux Mondes* (15 Oct.) doet niet onder in oorlogslust. Het zijn ongetwijfeld goed gedocumenteerde artikelen over: Verdun, chirurgie, guerre, mitrailleuse enz., maar onze aandacht wordt het eerst getrokken door eene bijdrage van Wyzewa: *Un Roman de guerre allemand interdit à l'Allemagne.* Wat zou dat zijn? Wij zien het al spoedig; bedoeld wordt „Inferno" van Stilgebauer, welk boek wij ook reeds in ons tijdschrift hebben besproken. Wie zich ons artikeltje nog herinnert zal heel gemakkelijk begrijpen dat de Duitsche censuur onmogelijk zulk een boek kon handhaven, want het was een onverholen beschuldiging tegen de Regeering, een geweldige aanklacht. Maar onbegrijpelijk is het hoe van Wyzewa nog kan beweren: son objet principal n'est nullement de blâmer la conduite de l'Allemagne. Wij staan bij die verzekering uit het lood geslagen! De Franschman scheen dat te vermoeden, want hij laat volgen: et pourtant je serais fort étonné qu'un lecteur désintéressé, un Suisse, par exemple, ou un Hollandais, n'emportât point de ce livre le souvenir d'avoir assisté à un requisitoire contre l'Allemagne. Als dàt inderdaad geen gloeiend réquisitoire is, dan weten wij het niet meer en een Franschman kan toch waarachtig moeielijk een scherper veroordeeling verwachten.

In *Onze Eeuw* (Nov.) zet Elize Knuttel-Fabius haar *Romantisch Vrouwenleven* voort, waarvan wij in voorgaand nummer een begrip hebben gegeven, afgaande op hetgeen de schrijfster als plan ontwierp. Wij gelooven verder de levens van deze niet bizonder sympathieke, maar zonderlinge vrouwen, onaangeroerd te kunnen laten.

Vroeger werd in ons tijdschrift iets medegedeeld over de geringe afkomst van de meeste volksliederen. Nu vertelt ons hier J. W. Enschedé: *Het ontstaan van het Wien Neerlandsch Bloed honderd jaar geleden.* Wij weten allen wel dat dit dichtsel zijn ontstaan dankt aan de prijsvraag door luitenant-admiraal van Kinsbergen uitgeschreven, maar Enschedé deelt ons nog heel wat bizonderheden mede. In de eerste stroof stond oorspronkelijk: „het rond en hartig feestlied in".

De *Konst- en Letterbode* nam in haar nummer van 30 Aug. (1816)

een „berigt" op, waarin zijne Excellentie Luitenant-admiraal Van Kinsbergen „alle nederlanders zonder onderscheid uitnoodigt om „gepaste muzijkstukken te ontwerpen" op de bekroonde liederen van Tollens (het „Wien Neerlandsch bloed") en van J. Brand („Wij leven vrij, wij leven blij"). Er werd bijgevoegd dat de muziek voor het eerste moest zijn „in den smaak van het Engelsche Volkslied: „God save the King" —; van het tweede „in den smaak van het bekende nederlandsche volkslied: „Wilhelmus van Nassauwen".

De beide eereprijzen werden toegekend aan J. W. Wilms, die misschien zelf wel als beoordeelaar heeft gezeten van zijn eigen werk. Documenteele zekerheid echter kan Enschedé daaromtrent niet geven.

„De prijsvraag bedoelde, ook ten opzichte van het volkslied, een gedicht van liberale opvatting, zonder partijstrekking; het moest zijn een gedicht van liberale opvatting, zonder partijstrekking en het resultaat was een goedig vers van geen karakter; het moest zijn een persoonlijke ontboezeming van verlichte denkwijs en het resultaat was een goedig vers van geen karakter, van lauwe middelmaat... Het vers wilde uitdrukking geven aan het gods- en constitutioneel idee van allen, en voldeed daardoor aan niemand buiten den engen kring van Van Hall en de zijnen, d. w. z. de geestverwanten der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen". (Vrijmetselaarskringen Red. B.). „'t Curieuze is wel dat Van Kinsbergen's vader van Duitsche afkomst en de componist een geboren Duitscher was. De „niet-eerste-rangs melodie" van Wilms heeft het lied niet populair kunnen maken, evenmin als de slappe tekst van Tollens dat vermocht.

Voor vakmannen misschien is het artikel van Prof. Dr. J. de Zwaan.

Dr. P. J. Enk schrijft over *Dieper-liggende gedachten in Vergilius' Aeneis:* De vorige eeuw heeft zwaar gezondigd tegen de schim van Rome's grootsten dichter. Toen Niebuhr „ontdekt" had, dat Vergilius' Aeneis weinig poëtische waarde had, toen Mommsen het gedicht op één lijn had geplaatst met Voltaire's Henriade (inderdaad geen compliment voor Vergilius. Red. B.), was de bewondering voor den dichter, wiens kunst Goethe, Schiller en Lessing zoo zeer hadden weten te waardeeren, in Duitschland bijna geheel verdwenen." Dit is later echter weer verbeterd, ofschoon de bewondering nog grooter mocht zijn.

Valborg Isaachsen-Dudok van Heel vraagt onze bewondering voor *Michel Angelo als Dichter:* Michel Angelo als schilder, is niettegenstaande zijn bovenmenschelijke maten, door enkelen begrepen, door de velen gewaardeerd, maar waar het gaat om zijn diepste diep, om de bovenmenschelijke pijn en extase, die hij in zijn gedichten heeft neergelegd,... daar zijn de „acheteurs" zeldzaam. Het artikel is bizonder onstuimig geschreven, maar de losse verzen welke zij ons, te karig, mededeelt, zijn magnifiek.

De opvatting van kunst, welke Michel Angelo had, spreekt uit deze woorden: „Echte kunst nadert God zelf. Zij is slechts eene kopie van Zijn volmaaktheden, een schaduw van Zijn palet, Zijn muziek, Zijn melodie. Daarom is het niet genoeg dat de kunstenaar een groot, knap meester is. Zijn leven moet rein en heilig zijn, opdat de Heilige Geest Zijn gedachten beheerschen kan".

De Nederlandsche Vrouwengids (Nov.) wijdt een artikel aan *Alida Tartaud-Klein,* die 6 November haar zilveren tooneelfeest herdacht. Het blijkt dat de speelkunst haar in het bloed heeft gezeten al toen zij de zusterschool bezocht op de Heerengracht te Amsterdam, welke zij echter op negenjarigen leeftijd reeds verliet.

In *De Katholiek* (Nov.) eindigt W. Nieuwenhuis zijn buitengewoon goed geschreven studie over *Chesterston.* Hij besluit: „hij putte onafgebroken in het arsenaal der moderne wereld en verdedigde met haar grof geschut de Middeleeuwen en de Kruistochten. De moderne wereld kan alle apologeten afschudden, doch deze dwaze wijze en wijze dwaas vergezelde haar altoos op al hare dwalingen als nar en als prediker."

Fr. David de Kok. O. F. M. pleit voor uitgave eener *Bibliotheca Neerlandica Catholica* te ondernemen door katholieke geleerden, waar tot nu toe de protestanten bezig zijn (in de Bibliotheca Reformatoria Neerlandica) de geschriften ook van vroegere Nederl. Katholieke Apologeten opnieuw uit te geven. Wij hopen van harte, dat de schrijver zal worden gehoord.

Wetenschappelijke Bladen (Nov.) heeft een vrij gelukkige keuze gedaan uit de buitenlandsche tijdschriften. Het artikeltje over *Emile Faguet* van Edmond Haraucourt is wat oppervlakkig, te veel met den franschen slag gedaan. Op 't einde is men nog niet veel wijzer. Maar *Shakespeare en Florio,* bewerkt naar een artikel van Comtesse de Chambrun-Longworth houdt beter onze belangstelling vast. De schrijfster meent te kunnen bewijzen dat de letterkundige Giovanni Florio (1853 uit een Italiaanschen vader geboren te Londen) en Shakespeare elkaar goed hebben gekend en wederzijds invloed uitoefenden. En de bewerker van dit artikel meent dat het noodig was voor Shakespeare, den invloed te hebben ondergaan der literatuur van een Latijnsch volk, om het universeele genie te worden, dat wij in hem bewonderen.

Reichenau houdt zich bezig met *De Strijd in de Lucht en de Oorlogen der Toekomst.* Hij is er dus tijdig bij om aan te dringen op den bouw van reusachtige luchtvloten, die in de komende oorlogen de beslissing zullen brengen. Komende oorlogen? Wij hopen, dat de onderdanen in het vervolg ook een woordje hebben mee te spreken en zich niet blindelings als dolle honden tegen elkaar laten ophitsen.

In *Op de hoogte* (Nov.) schrijft dezelfde Enschedè: *Bij het Eeuwgetijde van Het Wien Neerlandsch Bloed,* een korter artikel, maar hier verlucht met portretten van Kinsbergen, Tollens, den componist Wilms, van wien ook een brief wordt gereproduceerd, evenals de titelpagina van de eerste muziek-uitgave der beide volksliederen en, echt Hollandsch, een gelakt presenteerblaadje met het volkslied-motief.

Robbers bespreekt in *Elsevier's* (Nov.) het boek *Pallieter* van Felix Timmermans en vindt dat uitgelaten realisme ook al heerlijk van wege de sappigheid van het vleesch en hij klaagt: „de dagen der zinnelijk-realistische kunst... ze zijn voorbij, wij hebben ons een hand over het gezicht gestreken en spreken nu alleen nog van geestelijkheid en van vergeestelijking — brr! het wordt soms bijna luguber". Die goede mijnheer Robbers, het gaat hem te hoog!

De Gids (Nov.) bevat niet veel belangrijks. De aflevering wordt grootendeels ingenomen door van Schendel's fantastische uitbeelding (vervolg) van *De Mensch van Nazareth,* waarmede natuurlijk de Godmensch wordt bedoeld. Wij begrijpen de strekking niet van dat zoetelijke — op de grens van het huichelachlige — opstel. De schrijver volgt tamelijk trouw het Evangelieverhaal, maar hij laat alles weg of wijzigt wat dienen kan om de goddelijke zending des Zaligmakers te bevestigen. Zoo moet hij allerlei kunsttoeren uithalen om de groote wonderen op natuurlijke wijze te verklaren; en hij volgt hierin met meer of minder handigheid den sinds lang vergeten en op zijn juiste waarde teruggebrachten Renan. 't Is akelig van dubbelslachtigheid en geveinsden eerbied! Heeft de schrijver van „Een zwerver verliefd", willen navolgen den renegaat George Moore, wiens godslasterlijke roman den Christus voorstelt als een half onnoozelen herder, — en die door zijn geschrijf op dit oogenblik zoovele geloovige Christenen in Engeland ergert en bedroeft. Wij hopen dat v. Schendel andere onderwerpen zal behandelen, die binnen zijn bereik liggen; dan kan zijn fraaie stijl en dichterlijke verbeelding den lezer een minder twijfelachtig genot aanbieden dan thans. Verder is er nog een verhaaltje van Boudier Bakker: *Nico,* met aardig kindergedoe en ouders, die niets van het innerlijke leven hunner kinderen begrijpen.

De Beiaard (Nov.) opent met een opstel van Prof. Hoogveld over *De Taak der Zielkunde:* Nu de zielkunde zich in zulk een rijkdom heeft gedifferentiëerd, dat geen enkeling haar meer beheerschen kan, is centralisatie evenzeer 'n levenseisch geworden als arbeidsverdeeling. Laat de nieuw-scholastiek zorg dragen den toestand te beheerschen, dus op de eerste plaats te kennen, want de historie heeft geleerd, wat het zeggen wil voor de wijsbegeerte, het contact met de ervaringswetenschappen te verliezen. Wat zonder ons geschiedt, pleegt daarenboven meestal tegen ons te

geschieden en daarom rekenen we ónze moderne psychologen gaarne tot onze beste apologeten. — Begin wordt gemaakt met de vertaling van een roman van den Spaanschen schrijver de Pereda. Daarin treedt een priester op, die zich geheel wijdt aan de verwaarloosde jeugd en voor ons Noorderlingen onbegrijpelijk is in zijn volkomen gebrek aan opvoeding en opvoedingskunst, maar heerlijk in zijn zelfvergetelheid. Pittig beschrijft Dr. G. Brom *De Toestand van de Ned. Herv. Kerk:* „'t Is een oud liedje, geboren Roomsen al te goed bekend: het vrij onderzoek houdt als een huis met blinde muur naar de kant van Rome op; in alles is de Hervorming verdeeld behalve in 't antipapisme, dat ook ketters en heidenen plotseling verzoent als Herodus en Pilatus. En wie dat éne, ongeschreven, ingekankerd leerstuk aantast, die moet er uit en die alleen". — En ten slotte: „wáár we 't Protestantisme ook naderen, van voren, van achteren of op zij — overal toont het die noodlottige scheur van innerlike tegenspraak als gevolg van zijn rampzalige oorsprong". Behalve gedichten en boekbesprekingen, vinden wij in deze aflevering het tweede gedeelte van A. J. Zoetmulder's tooneelstuk: *Het Gouden Juk.*

Het rijk uitgegeven maandschrift *Nederlandsch Indië* (Oud en Nieuw) (September-nummer pas ontvangen) heeft verschillende interessante artikelen. Wij noemen slechts G. Jonckbloet: *Het Vincentiusgesticht te Batavia* en A. de Braconier: *Het Pauperisme onder de in Ned. Oost-Indië levende Europeanen,* omdat wij naar aanleiding van wat beide schrijvers zeggen, iets willen luchten wat ons al lang op het hart ligt. Braconier zegt, dat het Nederlandsche volk, zoo prat op zijn puriteinsche zeden thuis, „in zijn koloniën niet enkel duldt maar glimlachend aanmoedigt" het concubinaat, „allerjammerlijkst voor de individuën, welke er uit geboren worden"; en Jonckbloet spreekt van „de vele onverzorgde kinderen van Europeesche en Indo-Europeesche afkomst; weezen en halve-weezen, hulpeloos achtergebleven telgen van naar Europa teruggekeerde burgers en soldaten. Hun aantal is schrikbarend groot". Holland zit vaak in angst en beven uit te kijken naar een begeerigen vijand, die zin schijnt te hebben om onze rijke koloniën in te palmen, maar wordt de gevaarlijkste vijand niet gekweekt op eigen grond in deze buitenechtelijke kinderen? En hebben zij geen gelijk, als zij oproerig worden tegen eene natie, die door haar begunstigen van het concubinaat zoo'n geweldige schuld op zich durft laden? Als wij zulke zedelijke misdrijven toelaten, staan wij dan wel hoog genoeg om beschaving te brengen aan dat volk? Neen! Want ondanks alle mooie phrasen is het dan toch maar alleen om het bezit te doen, en geven wij blijk het mensch-zijn van den Inlander te verachten; wat zich vroeg of laat wel wreken moet! De meerdere, die zich misdraagt tegenover zijn mindere, heeft alle gezag daardoor reeds verloren.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Cajetanus (Pater). Het Godsbestaan. Zes Apologetische Konferenties. R. K. Boekcentrale, Amsterdam.

„Apologie, geloofsverdediging, is helaas! een behoefte geworden voor de Katholieken van onzen tijd; meer toch dan ooit te voren worden tegenwoordig, en vooral de hoofdwaarheden van onzen heiligen godsdienst bestreden". De schrijver had er kunnen bijvoegen: „in alle kringen". Want in alle kringen, en met de ontwikkeling der vrijmetselaarsinstellingen van volksuniversiteit en openbare leeszaal, zal dat nog wel erger worden, groeit het schrikbarend geslacht der half ontwikkelden (ook onder ons), die over alles hun licht willen laten schijnen.

De gewone bewijzen van het Godsbestaan behandelt de schrijver goed en duidelijk en, wat vooral veel waard is, hij weet den toon te pakken; hij doceert zonder dor en vervelend te worden. Een goed boek voor onze bibliotheken. R. K. Pr.

Drift O. F. M. (Fr. Edmundus). Biecht en Communieboekje. R. K. Boekcentrale, Amsterdam (44).

Een heel klein, heel eenvoudig boekje en heel geschikt voor het doel.

Ehrenborg S. J. (F.). Naar het Priesterideaal. Karakterbeeld van den jongen priester Joannes Coassini uit het Duitsch-Hongaarsche College te Rome. Vertaald door B. A. J. van Baaren, Pr. J. W. van Leeuwen (Fercken), Leiden (291), f 1.90, geb. f 2.50.

De ZeerEerw. Heer van Baaren heeft reeds met zoo menig geestelijk boek ons verrijkt, dat wij hem wel dankbaar mogen zijn. En voor dit laatste niet het minst. Zeer zeker, naar het Priesterideaal voert ons de aandachtige overweging en de navolging van dit vijfentwintigjarig, kort maar heilig leven.

Het zou geen zin hebben hier in kort bestek het bestaan van den overledene († 1912) samen te dringen. Door aandachtig lezen en overdenken moet men hem liefkrijgen evenals zij allen, die het geluk hadden persoonlijk met hem te mogen omgaan en door zijn omgang beter werden.

In iedere Seminariebibliotheek behoort dit verheffende, stichtende boek eene plaats te vinden, maar het moet maar heel zelden op de plank te vinden zijn, ten teeken dat het ijverig wordt gelezen. En voor ieder priester zonder uitzondering moge het worden eene aansporing om door stoeren arbeid, steen voor steen, „tunsione plurima" te bouwen en te beitelen aan het groote werk der zelfvolmaking. A. Gielen.

Eijgenraam R. K. Pr. (L. C. L.). Nieuw Communieboekje. Communie-oefeningen voor elken dag der maand naar aanleiding der Mysteriën van den H. Rozenkrans. Drukkerij „De Tijd", Amsterdam, (453).

„De meest gewenschte voorbereiding tot- en dankzegging na de H. Communie zal wel altijd gelegen zijn in een aandachtig overwegen van hetgeen het aanbiddelijk Liefdegeheim ons *is* en ons *geeft*", aldus de schrijver, maar, met dat al, er komen voor iedereen wel oogenblikken van geestelijke dorheid en onbeholpenheid en dan is welkom een hulp en opwekking van anderen. Ik moet zeggen, dat dit innig-vroom boekje wel in staat is opwekking te geven in zulke oogenblikken van eigen geestelijke ontoereikendheid. En meer nog; het biedt vele godvruchtige overwegingen, welke wij ongemerkt zullen maken tot ons eigendom, voltooiend aldus onze opvoeding om gemakkelijk te spreken tot onzen Heer en God. R. K. Pr.

Groot S. J. (J. F. de). Handleiding bij het Katholiek Godsdienstonderwijs. Langenhuysen, Amsterdam, Rotterdam. (299).

Dit degelijke boek heeft bij zijn zevende uitgave natuurlijk geen aanbeveling meer noodig. Het getal der uitgaven bewijst genoeg dat het zijn weg heeft gevonden. Maar laten wij dit nog even zeggen. Ouders, die wenschen dat hun kinderen goed godsdienstig onderlegd zullen worden, en zelf daartoe het hunne bijdragen door leering en uitleg, zij hebben dit boek beslist noodig. En de volwassenen, die willen voortbouwen op de grondslagen in hunne jeugd gelegd, eveneens. R. K. Pr.

Kasteren S. J. (J. P. van). De Brief van den Apostel Judas. Utrecht, van Rossum. — C. N. Teulings, 's Bosch. (165) f 0.85.

Als No. 56 van de Apologetische Vereeniging Petrus Canisius verschijnt dit werk en behoort tot de afdeeling: „bijbellessen voor iedereen".

Het is den schrijver niet zoozeer te doen eene vertaling te geven van dezen brief ter godsdienstige lezing; maar hij wil den brief, die overigens maar een paar bladzijden beslaat, toelichten en van commentaar voorzien, zoodat hij begrepen wordt. Dat dit goed en duidelijk geschiedt, daarvoor is ons de naam borg van P. van Kasteren; en dat hij niet karig is in zijn uitleg bewijst ons wel het aantal bladzijden van dit boekje, terwijl de vertaling van den ganschen brief er slechts een drietal beslaat. Ik geloof dan ook niet te veel te beweren, zeggend dat dit boekje zelfs, ja vooral, voor hen dienstig en nuttig zal blijken, die eene diepgaande studie van dit onderwerp beoogen. R. K. Pr.

Theresia (Zuster). Gedichten van... — R. K. Boek-Centrale. Amsterdam, (294).

De rijkbegaafde, jonggestorven Soeur Thèrese de l'Enfant Jésus

is ook voor de Hollandsche Lezers geene onbekende. Haar aantrekkelijk geschreven leven werd in het Nederlandsch vertaald en vond opmerkelijk veel bijval. Uit háar levensbeschrijving hoorden wij, dat zij op bevallige manier hare gevoelens in verzen wist uit te storten, en meer dan een, die enkele harer Fransche gedichten had gesmaakt, zal wel verlangd hebben naar meer.

Verschillende vertaalsters, die uit bescheidenheid haar naam verzwegen, bieden ons in dit boek eene verdienstelijke vertolking:

Wij bieden als gaaf dus uw eigene bloemen,
Uw rijke gedachten, in 't Hollandsche kleed;
Gij zult voorzeker niet euvel ons duiden,
Zoo 't schoon van den vorm er ook vaak onder leed.

Nu, de gedachten zijn rijk inderdaad en de vorm heeft er niet te veel onder geleden, heusch niet; en die dit boek koopen, zullen er menig godvruchtig-verheffend uur aan te danken hebben.

R. K. Pr.

Verheggen C.ss.R. (A.). Naar de stad Gods. 2e uitg., R. K. Boek-Centrale. Amsterdam. (164.)

Nog eene reeks van Apologetische Conferenties, door den Eerw. Schrijver in Suriname gehouden. Zij omvatten deze onderwerpen: Het bestaan van God. — Natuur van God. — Opwerpingen tegen het Godsbestaan. — Gewichtige gevoltrekkingen. — De Openbaring Gods. — De mogelijkheid van het wonder. — Het wonder bestaat en kan door ons gekend worden. — Het wonder, zeker kenteeken voor de echtheid der Openbaring Gods. — De Voorzegging. — Geschiedkundige Boeken. — Jezus Christus. — De Stad Gods.

Men ziet: een volledige apologie in beknopten vorm, en zeer aan te bevelen om de eigenschappen van klaarheid en klemmend betoog.

R. K. Pr.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Byvanck (W. G. C.). Bewogen tijden. Kronieken en Beelden 1915—'16. Thieme, Zutphen. (423).

Met genoegen heb ik deze kronieken gelezen. De schrijver laat zich niet gaan in lyrische ontboezemingen, of wat nog erger zou zijn, in felle haatwoorden; maar zakelijk en lichtbewogen slechts vertelt hij ons de gebeurtenissen, die den oorlog voorafgingen, tamelijk vèr soms teruggrijpend in het verleden.

De titel „Kronieken 1915—'16" zou dan ook kunnen misleiden en doen vermoeden, dat Byvanck de gebeurtenissen heeft opgeteekend welke plaatsgrepen in deze jaarspanne. Die jaartallen slaan echter waarschijnlijk op den tijd, dat deze artikelen werden geschreven, want zij gaan *grootendeels* slechts tot aan de oorlogsverklaring.

Behalve het verslag der politieke verwikkelingen en hun voorspel, teekent ons de schrijver ook de karakters van de hoofdpersonen in dit werelddrama: van Duitschen keizer en kroonprins, van Grey en den oproerling Venizelos, van den Tsaar e.a.

Gelijk verreweg het meerendeel onzer landgenooten, als men besluiten mag uit den toon onzer meest gelezen bladen en tijdschriften, geeft ook Byvanck zijne sympathie aan de geallieerden, en die hem lezen tot het einde, zullen wel aan zijne zijde staan.

De lectuur van deze kronieken kan, behalve een overzicht geven van het gebeurde, ook nog helpen het bewustzijn wakker te schudden en velen eens te brengen tot nadenken: hoe ongehoord en barbaarsch het eigenlijk is, dat hoogstens een vijftal mannen met een handjevol raadgevers, evenals gewone stervelingen onderhevig, om maar het minst vernederende te noemen, aan kortzichtigheid, hoogmoed, zenuwachtigheid, verblinding en vergissingen, millioenen en millioenen kunnen verplichten tot zoogenaamd heldhaftige doodslagerij en verwoestingsdaden.

Zeker, een oorlog *kan* rechtvaardig zijn; maar in de geschiedenis zal men lang moeten zoeken en weinig vinden om te kunnen toonen, dat wie ooit een oorlog verklaarde, een daad deed, die, objectief beschouwd, kon worden verdedigd. A. GIELEN.

Cosmopoliet. Naar Amerika. Verzameling van gegevens betreffende land en volk der Vereenigde Staten van N.-Amerika ten dienste van hen die zich aldaar willen vestigen. Langenhuysen, Amsterdam (188). f 1.25 geb. f 1.75.

De uitvoerig leerarende titel geeft doel en bedoeling van dit boekje voldoende aan. De Cosmopoliet, die de inleiding onderteekent als J. R., blijkt wel iemand te zijn, die goed op de hoogte is. Als gezellige en veel-wetende gids leidt hij ons eerst rond door de voornaamste steden van Amerika, een voor een; daarna verhaalt hij de geschiedenis van de wording der Vereenigde Staten.

Heel praktisch geeft de schrijver inlichtingen aan hen, die willen trachten het Amerikaansch Burgerschap te verkrijgen en voegt er een lijst van vragen bij (met de antwoorden) welke de Rechter pleegt voor te leggen aan hen, die wenschen genaturaliseerd te worden. Een echt Amerikaansche novelle sluit het boek. J. DR.

De Romeinsche Katakomben van Valkenburg. Crolla, Valkenburg.

Indien het hier een gids gold van een gewoon werk of een minder zeldzame bezienswaardigheid dan de Valkenburgsche Katakomben, zouden wij het boekje niet aankondigen.

Maar zelfs in *Onze Eeuw* werd het ondernemen genoemd der heeren, die in de onderaardsche krochten bij het Geuldal, een aanschouwelijke voorstelling hebben gegeven van de Romeinsche katakomben, waar onze vaderen in het geloof hunne H. Geheimen vierden en hunne dooden ter ruste legden.

Deze gids, door zijne afbeeldingen en deskundigen tekst, is de moeite der lezing wel waard en zal menigeen in kort bestek vele wetenswaardigheden bijbrengen. LOD. V. M.

Post (B. J.) Losse Bladen uit het Geschiedboek van het Bisdom van Haarlem. Théonville, Leiden (451).

Langzaam is dit boek ontstaan uit de aanteekeningen, welke de heer Post maakte bij zijne studie. Voor wie is het bestemd? „Voor allen die er belang in stellen om iets uit de rijke historie onzer vaderlandsche Kerk te weten" en voegt de schrijver er bij: „in het bijzonder schreef ik ook voor m'n collega's onderwijzers. Zij zullen, naar ik meen, in de hier geboden schetsen en tafereelen, voldoende stof vinden om hun lessen in geschiedenis te illustreeren". Dat geloof ik ook!

In tal van goed geschreven schetsen geeft de schrijver ons een kijk op oude gebruiken en gewoonten, op kerkelijk en maatschappelijk leven. Waar het pas gaf, zonder de schaduwen te zwaar te maken, heeft hij ook licht laten vallen op de misbruiken, die helaas! maar al te veel bestonden. J. W. KL.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Averkamp (Ant.). Uit mijn Practijk. Wenken en Raadgevingen bij het onderwijs en de studie van den Solozang. J. B. Wolters, Uitgever, Groningen, (148) f 1.75.

Hier is een man van algemeen erkend gezag aan het woord, en als hij nu zegt: „Uit mijn praktijk" dan is het ook duidelijk welke groote waarde wij moeten hechten aan de „opmerkingen, welke hij jaren lang ten beste gaf", en die hij „nu heeft geschift, geordend en thans door den druk tot gemeengoed van allen" maakt.

Allen die goed willen zingen, zou ik met nadruk aanraden zich dit nuttig werkje aan te schaffen, het te bestudeeren en alle wenken zoo getrouw mogelijk op te volgen; het zal der kunst voordeelig zijn.

Ja het is waar bij „Zijne leerlingen (en anderen ook) stuit men voortdurend op dezelfde fouten en tekortkomingen". Met recht klaagt de schrijver er over dat „door geen volk ter wereld de taal zoo slecht wordt uitgesproken als door het onze". — Wel „is het zingen en het les nemen daarin in de laatste vijf en twintig jaren, vooral bij ons te lande, op buitengewone wijze toegenomen", maar toch „wordt er juist tegen de eenvoudigste dingen onbewust het meest gezondigd", en juist „daarop moet men met klem wijzen".

Zeer nuttige wenken en lessen worden ons gegeven: o.a: „Het is moeilijker hetgeen fout is af te leeren, dan aan te leeren van hetgeen goed is". — „Het is veel gemakkelijker goed, dan verkeerd te zingen". — „Het is voor de meeste menschen verbazend moeielijk afstand te doen van hunne wijze van zingen". — „Tal

van fouten (in den Zang) ontstaan uit slordigheid, of uit een gemis aan zelfcontrôle". — Onuitstaanbaar is het, wanneer men gedoemd is aan te hooren, wat wansmaak en valsch pathos voor ongerijmdheden in het leven kunnen roepen". — Vooral waar in de kerkelijke muziek, het eenvoudige maar sublieme Gregoriaansch. — „De klacht dat men vaak een zanger of zangeres niet kan verstaan, is niet zeldzaam". Zoo kunnen wij nog veel meer andere opmerkingen lezen, die voor zangers en zangeressen o zoo nuttig zijn.

Gaarne zou ik nog een hartig woordje hebben gevonden voor leiders en leideressen van zangkoren aangaande de articulatie, duidelijk-zuivere uitspraak der woorden; want gewoonlijk is het niet alleen onmogelijk te hooren wàt men zingt, maar zelfs in welke taal gezongen wordt. Ook mogen vele zangers en zangeressen zich wel eens herinneren op welken „slag" in de verschillende maten de „klem" moet vallen: want b.v. in een vierkwarts-maat krijgen bij verreweg de meesten de tweede en vierde „slag" evenveel „klem" als de eerste of de derde.

De schrijver behandelt de edele zangkunst op zeer wetenschappelijke wijze. De adem — de physiologie in verband met de stem — de spraak — de methode — het vibreeren — de rhythmiek enz. worden met groote kennis en juistheid behandeld.

Het zal lang niet gemakkelijk vallen zangers en zangeressen van hunne fouten te overtuigen; de meesten toch zijn innig doordrongen reeds lang de volmaaktheid te hebben bereikt en evenals ook de meeste redenaars, vleien zij zich met de streelende gedachte, dat zij „overal worden verstaan" [1]).

Wij hopen, dat niet alleen de leerlingen en oud-leerlingen van den heer Ant. Averkamp het verdienstelijke werkje met graagte zullen aanschaffen, bestudeeren en beoefenen; maar dat ook „zij, die geroepen zijn jongeren te bekwamen in de zangkunst", het volgens den wensch des schrijvers zullen „beschouwen als „Anregung", als leiddraad". W. P. DE JONG

---

[1]) Gewoonlijk is het geen gemakkelijk volkje; iedere leider kan niet optreden tegen lastige musekinderen zooals Händel in den goeden ouden tijd: In 1722 verbond de beroemde Zangeres Francesca Cuzzoni zich aan de opera. Zij was zoowel om hare schoone stem als om haar excentriciteiten en kuren bekend. Deze laatste toonde zij Händel terstond bij haar komst in Londen. Zij weigerde de eerste aria in zijn opera *Ottone* te zingen, omdat zij beweerde, dat die niet geschikt voor haar was. Doch *Händel* was haar de baas: Woedend begaf hij zich tot haar, en onder den uitroep: „Oh! madame, je sais que vous êtes une véritable diablesse: mais je vous ferai voir, moi, que je suis Belzebub, le chef des diables!", tilde hij haar van den grond op, opende het venster en dreigde haar op straat te zullen gooien, indien zij niet onmiddelijk beloofde de aria te zingen. De verschrikte *prima donna* vreezende dat hij zijne bedreiging ten uitvoer zou brengen, gilde van angst en verklaarde dat zij alles zou doen wat Händel verlangde. Sedert dien dag was zij een toonbeeld van gehoorzaamheid aan haar directeur.
(Viotta, Handboek I 331).

Bouwkundig Woordenboek. Compleet in 25 afleveringen à 90 ct. In twee deelen f 22.50 gebonden f 25.—. Amsterdam, Holkema en Warendorf.

Wij hebben de eerste aflevering van dit woordenboek voor ons liggen, en al staan daarin veel woorden die iedereen wel kent, toch blijkt reeds genoeg dat een gids in den doolhof van technische woorden en vakuitdrukkingen reden van bestaan heeft. De hoofdredacteur Zwiers heeft een staf van medehelpers, wier namen klinken als een klok.

Herdrukt werden de mooie, door ons reeds besproken, Platenatlas bij de Nederl. Literatuurgeschiedenis van Poelhekke en Dr. de Vooys. (Wolters, Groningen). En het eerste deel van De Bloeiende Bongerd, bloemlezing met inleiding tot de literaire kunst door Dr. Renkers Hora Siccema en Herman Poort. (Wolters, Groningen). Vooral om de methode verdient het boek alle aandacht.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Benson (Hugh) Eenzaamheid. Amsterdam, Langenhuysen (399) f 2.90 geb. f 3.50.

In Boekenschouw 1915/16 hebben wij over „Loneliness" twee recensie's opgenomen (blz. 82 en 157). Beiden prijzen het boek. Voor Hollanders doet het een weinig vreemd aan dat men in Engeland niet zoo streng opziet tegen een gemengd huwelijk, indien maar de „voorwaarden" zijn onderteekend, zegt een der beoordeelaars. Het kan zijn; ondertusschen komt er van het huwelijk niets, want Marion, wier geloof levendiger is geworden, ziet er van af. Een zeer mooi boek. B.

Benson (Hugh) De Tragedie eener Koningin. Vertaling van A. Steenhoff-Smulders. Paul Brand, Bussum 2 dln. (390).

De plastiek van Hugh Benson's historische romans is bewonderenswaardig; Met buitengewoon gemakkelijke verbeelding weet de schrijver ons het leven en drijven van vroegere eeuwen niet te beschrijven, maar te laten beleven. Dat valt trouwens bij vele Engelsche schrijvers op, hoe natuurlijk zij zich bewegen in het verleden, misschien wel te verklaren uit het feit dat bij hen zoo vele oude gebruiken in eere bleven en hen nog altijd eenigszins bleven vasthouden aan wat geweest is. Want hardnekkig van conservatisme zijn de Engelschen, wat nog niet altijd een kwade eigenschap blijkt te zijn.

De meeste onzer lezers zullen het origineel van dezen roman wel kennen, en de anderen voor wie Albions taal niet toegankelijk is, zullen met vreugde deze vertaling begroeten. Boeiend, onderhoudend en leerzaam ook is dit verhaal ongetwijfeld.

De tragedie eener Koningin is de tragedie van Maria I de Katholieke. Zij was, gelijk de lezer zich wel herinnert, het eenig overblijvende kind uit den eersten echt van Hendrik VIII. Trots alle vervolging en plagerijen bleef zij trouw aan het katholieke geloof. Haar huwelijk met Philips II van Spanje vervreemde van haar een groot deel des volks en haar streng optreden, vooral in hare laatste jaren, tegen de ketterij, was voor deze eer gunstig dan nadeelig. Vele fouten, meer onbekwaamheid nog om harten te winnen, mag men haar verwijten, maar men kan niet ontkennen dat zij eene hoogstaande en edele vrouw was. Soms twijfel ik of dit genoegzaam uitkomt in Benson's schildering, ofschoon toch bij al haar lijden en teleurstellingen wel de mogelijkheid begrijpelijk is van de moedeloosheid en bitterheid, zooal niet verbittering, waarin bij haar voorstelt. Maar dat zijn opmerkingen, die met de belangrijkheid en het boeiende van dezen roman niet hebben te maken. Hij is en blijft de lezing overwaard en staat voeten hoog boven gewone verzetlectuur. A. GIELEN.

Broedelet (J.) Artistenleven, L. J. Veen Amsterdam f 0.60.

Dit boekje behoort tot de bekende gele Bibliotheek van den wakkeren uitgever Veen. 't Is een vlug, vlot niemendalletje en vertelt van artisten, die veel geld noodig hebben en weinig verdienen. 't Zijn afzonderlijke schetsen door een lossen draad aanéén verbonden. 't Eene verhaaltje is leuker en aardiger dan het andere, zij bevatten meestal trucs om aan geld te komen. Niet al deze trucs zijn even aanbevelenswaardig. Maar verstandige menschen zoeken in artistengrappen nu juist geen voorbeelden om na te volgen en zoo is de inhoud tamelijk onschuldig gebleven hoewel soms op de grens van het onbenullige. MELATI.

Halliwell Sutcliffe. Door smart gelouterd. Voor Nederland bewerkt, door J. P. Wesselink-van Rossum. W. de Haan, Utrecht (392) f 2.90.

Dit is een boek, dat veel gevraagd zal worden in leesbibliotheken; Het is weer eens iets, waar je wat aan hebt. Een 400 tal blz. tamelijk compres gedrukt, met een massa personen, die meest allen zeer belangrijke avonturen doorleven en het middelpunt zijn van kleine drama's. Verwikkelingen, waarbij men het hoofd soms vast moest houden om alles uit elkaar te krijgen, en tot heldin de heide, de ruime, groote heide, waar zooveel wordt gewerkt, geleden, bemind en ook geboet.

Het verhaal gaat moeizaam voort· er is weinig gang in, de draad wordt telkens afgebroken en dan weer opgevat en verder voortgeweven, maar toch is het geheel wel onderhoudend en juist geheimzinnig genoeg om de aandacht gespannen te houden.

't Heeft een ernstige strekking, hoewel de godsdienst tamelijk vaag is en de moraal wat onvast en onzeker. Minder sentimenteel dan de Barcley-literatuur, zal het door zijn hoog romantischen inhoud — moord, doodslag, vlucht, schaking enz. men vindt er van alles in — onder de tallooze Rozekrans-liefhebsters toch veel opgang maken. MELATI.

Has (N.) Zusterliefde. Amsterdam, Kirchner (309) f 1.90 geb. f 2.40.

Twee zusjes zijn verliefd op denzelfden jongen man. Hij vraagt de jongste, die hem weigert, en trouwt nu de oudste.

De strijd van het jongere zusje, hare neiging tot wereldsche vermaken, worden vromelijk verteld. Een ongeluk overkomt haar en zij trouwt een „fijnen christen".

Het boek is niet vlot geschreven, ofschoon, of beter misschien: omdat de schrijfster zich te veel geweld aandoet losjes te zijn in haar taal; wat dadelijk eenige gemaaktheid verraadt.

Het boek is goed in vroom-protestantschen zin. M. WALRE.

Haspels (G. F.) Boete. Amsterdam, van Kampen.

Ik geloof toch wel dat Haspels het beter kan. Van hem heb ik ten minste boeken gelezen, die naar mijn oordeel en smaak het voor mij liggende verre overtroffen.

't Gaat weer over een in verval zijnd Geldersch landgoed. De Dullerdt, in den Achterhoek. De tegenwoordige eigenaar en zijne dochter Bertha zijn de laatste afstammelingen der familie de Heesele. De vader is een nul, de dochter een fijne. Een neefje, dat de zaak zal komen redden, is in een cijfer uitgedrukt evenveel waard als zijn oom.

Bertha is verliefd op een boeren jongen, en als de vader haar eens betrapt, krijgt hij denzelfden avond nog een beroerte. De berouwhebbende dochter besluit nu tot boete haar nietswaardigen neef te trouwen. Een rijke oom raadt het paar aan in de stad te gaan wonen en wordt zelf eigenaar van het landgoed. Die oom sterft, de man van Bertha doet hetzelfde en zij keert nu met haar zoon, die erfgenaam is geworden, terug naar Den Dullert. En haar zoon wordt verliefd op de dochter van den landbouwerlijken onderwijzer, op wien Bertha in haar jeugd verliefd was. Maar zij krijgt géén beroerte zooals haar vader; is integendeel zeer tevreden: „O, hoe heerlijk, hoe om elken dag voor te danken, dat mijn jongen, dien ik mijn moeilijk, mijn zondig leven heb meegegeven, nu zulk een lieve vrouw krijgt".

Breede verhalen over heideontginning, zelfmoord van een boertje, dat bang is voor den deurwaarder, gestoei met een boerenmeid, die men op de kermis ongelukkig heeft gemaakt, moeten dienen als, niet altijd aantrekkelijke, stoffeerdseltjes.

Maar hoe Haspels een huwelijksmis heeft kunnen beschrijven, zonder ook maar één zin, die juist is, blijft mij een raadsel. Ziehier: (blz. 125) „'t Orgel zweeg. De priester maakte het teeken

des kruises, hief voor het outer het beurtgebed aan van den 42sten psalm, de verzuchting om te mogen opgaan tot Gods altaren, telkens beantwoord door 't koor op de gaanderij, boog zich dan, de borst slaande in schuldbelijdenis, neer, en zeide met 't koor in beurt-belijdenis, 't Confiteor, en besteeg de drie altaartreden, deze eerbiedig kussende.

M. WALRE.

Hers (Anna). Jozua Bronsveld. Amsterdam, Van Kampen (280).

Een dominee ziet zich belast met de opvoeding van een katholieken jongen, waardoor hij zich bezwaard gevoelt en den pastoor gaat raadplegen.

Deze pastoor kan een modernist, een protestant of weet ik wat zijn, maar een katholiek is hij allerminst. Hij en dominee schijnen het volmaakt erover eens te zijn dat: de menschen te veel twisten over godsdienstige meeningen. Ze moesten meer begrijpen, dat het zoo weinig uitmaakt op welke manier wij God aanbidden. Hij, die de liefde bezit, de groote alles-omvattende, alles vergevende en begrijpende liefde, draagt alleen het godslicht brandende in zich. Rein, onbezoedeld en onuitdoofbaar heeft het gebrand door alle eeuwen heen. Miskend en onbegrepen. En het waren groote geesten, die het droegen.

Liefde is het hoogste gebod, enz.... Als er wat minder vormen, wat minder meeningen, en vooral wat minder vroom gedoe ware, enz....

Heel snugger merkt de dominee op: „een beetje vreemd voor een katholiek priester". En verder: „ik ben geen goed dienaar van Rome, maat ik ben een geloovige. Ik geloof in de liefde Gods".

En de zoogenaamde pastoor: „en ik ben geen navolger van Calvijn geworden, al was mijn geheele opvoeding in die richting, maar ik ben een geloovige. Ik geloof in de liefde Gods".

Dat is wel „simple comme bonjour".

Zoo zou men alles tot de eenvoudigste verhoudingen kunnen terugbrengen. B.v.: Ik denk er niet aan de wetten te onderhouden en mijn belasting te betalen, maar ik ben een voorbeeldig burger: ik geloof in de liefde van den koning. — Ik denk er niet aan mijne ouders te gehoorzamen, maar ik ben een voorbeeldig kind ik geloof in hunne liefde. — Ik denk er niet aan mij te gedragen naar de wenschen mijner schattige erftante, maar ik ben een volmaakt neefje: ik geloof in haar liefdevol hart.

M. WALRE.

Lagerlöf (Selma) Elsa. Naar het Zweedsch door Margaretha Meijboom, 2de dr. A'dam, H. Becht, (156) f 0.75, geb. f 1.25.

Men vertelde algemeen dat heer Arne zich had verrijkt met kerkelijk goed, waarop geen zegen kon rusten. En dat bleek dan ook. Drie Schotten kwamen in het land. Ze vermoordden Arne en zijne huisgenooten. Alléén de kleine Elsa bleef gespaard. Later ontmoette

een der Schotten kleine Elsa en wilde haar voor zich innemen om haar te bedriegen. Toen verscheen aan Elsa haar vermoorde pleegzusje en openbaarde dat deze Schot, Sir Archie, de moordenaar was harer weldoeners en zij hem moest overleveren aan het gerecht. Maar Elsa hield van hem en wilde zijn leven redden. Den schipper, bij wien zij inwoonde, vertelde zij toen de heele geschiedenis.

En toen gebeurde een wonderding! Alle schepen die vast lagen in het ijs raakten vlot; maar het schip, waarin verborgen was de geldkist van Arne kon niet loskomen. De schipper klaagde zijn nood en men vertelde hem, hoe Arne gekomen was aan zijn geld en wat hem wedervoer. Toen liet hij de kist aan land brengen en het geld uitdeelen onder de armen.

Toen de rechters kwamen om Sir Archie gevangen te nemen, greep hij kleine Elsa en hield haar voor zich als een schild; zoo zag hij kans te ontvluchten... en bevond toen dat Elsa in zijn armen was gestorven, zonder dat hij het had bemerkt.

M. WALRE.

Werner (E.) Glück auf. Vertaald door Herminia, 9de dr. Rotterdam, Bolle. (300) f 0.75—f 1.10.

Berkow bezat wel rijke mijnen maar geen adeldomsbrieven, en die had hij juist gaarne gehad. Ten slotte wist hij baron Wideg, die bij hem diep in de schulden zat, te dwingen zijn eenige dochter tot vrouw te geven aan Arthur, Berkows zoon.

Koud en koel stond het echtpaar tegenover elkaar en elk behield zijn eigen vrijheid. Nu gebeurde het dat bij een mijnongeluk de oude Berkow het leven liet. Arthur, tot dan toe een sufferige, willooze jongeman, toont zich nu plotseling een flink en energiek leider. Eene werkstaking onder de mijnwerkers geeft hem volop gelegenheid zijn krachtige eigenschappen te toonen.

Wideg had onderwijl een gezond erfenisje binnen gekregen en hij en zijn familie konden nu de millioenen van den mijneigenaar missen. De baron vindt het dan ook tijd zijne dochter weer terug te halen; zij zou en moet scheiden. Maar in het hart der echtgenooten heeft een groote verandering plaats gegrepen: zij hebben elkaar lief, maar zijn te trotsch het te bekennen. Maar als Wideg de aanvrage tot echtscheiding zijne dochter ter onderteekening voorlegt, weigert zij en gaat terug tot haar man. Zij hebben elkaar gevonden.

De jonge vrouw had in haar broer Koenraad een flinke steun, wijl ook deze zijn zwager Arthur had leeren hoogschatten.

Een opzichter der bergwerken, tevens aanvoerder der oproerige stakers had een onzinnige liefde voor Arthur's vrouw opgevat. In moeielijke oogenblikken was hij steeds haar redder. En ook die liefde was oorzaak dat hij haar man het leven redde; zelf stierf hij daarna aan overspanning van krachten, bij dat reddingswerk ontwikkeld.

M. WALRE.

Koenen (Marie), Sproken en Legenden. Leiden, J. W. v. Leeuwen (Fercken) (209) f 1.90 geb. f 2.50.

In fraaie uitgave, voornaam van ongezochten eenvoud, biedt deze Leidsche uitgever ons het mooie, literaire werk van Marie Koenen.

Elke taalgevoelige zal er blijde mee zijn; want als er ooit woordkunst is uitgegeven sinds '80, waaraan alle gekunsteldheid vreemd is, dan zeker door Marie Koenen. Zij weet dadelijk door enkele zinnen de stemming te maken, waarin haar simpele sproke of wondere legende moet worden gelezen. Hoort maar den aanvang, „Van Broeder Udo":

„Dit is van broeder Udo, die in een kloosterstal sliep.

Broeder Udo vond het een zoo groot geluk leekebroeder in het klooster te zijn, dat hij aldoor wel den Heer Jezus voor zijn genade wilde danken.

Maar broeder Udo wist niet zeker of de Heer Jezus die groote koning van het hemelsch hof, zich wel verwaardigen zou te luisteren naar de biddende stem van een zoo schamelen broeder die in den stal sliep en daarom bad hij liever tot Maria, de zoete Moeder..."

Hoe anders weer klinkt de aanhef van de oude legende, „Hoe Roland aan Koning Carels hof kwam":

Het was een late middag, diep in den winter.

Sneeuwvlokken dwarrelden er over Pavia, de sterke stad van Lombardije, wier wallen twaalf torens droegen en in wier midden de schoone burcht lag waar Desiderius toentertijd in volle heerlijkheid en glans als koning troonde. Een man en een vrouw liepen door de sneeuw. Hij leidde een vaal paard aan den teugel. Zij droeg een kind onder haar wollen mantel..."

Wel geteekend de armoede van des grooten koning Carels zuster, die den armen schildknaap heeft verkoren boven Griekenlands keizer.

En hoe levendig, zonder te vervallen tot goedkoope realistiek, schetst zij het tafereeltje van jongen Roland, vechtend met de straatjongens, die hem beleedigden:

„Even liet hij ze begaan, en toen ineens met een schreeuw en een schouderschok beukte hij z'n harde vuisten neer in het wilde weg, slagen hier, slagen daar, slagen regenden.

Het werd een luid geschrei. Twee trampte hij op den grond, twee smakte hij tegen den muur, twee kropen er bont en blauw naar hun dorpel, twee liepen als hazen weg, en de twee grootsten en sterksten zaten gevangen ieder in een greep van zijn hand, die als een nijpende boei om hun polsen sloot".

Dat wij van dit boek een ruime verspreiding wenschen, behoeft niet uitdrukkelijk verklaard. En heeft het die werkelijk, dan is het aantal van hen, die oor en gevoel hebben voor de schoonheid onzer taal, grooter dan wij durfden vermoeden.

A. GIELEN.

Koff (D. J. de) Ons Grijs Verleden. Historisch romantisch verhaal f 1.50 geb. f 1.90. Deel I, II, III.

Deel I. De Schoone Bataafsche.
Claudia, de zuster van Claudius Civilis heeft een Romein leeren kennen, met wien zij ten slotte trouwt. Meer is er niet van te zeggen.
Deel II. Prinses Theudesinde.
Koning Radboud meende dat zijn dochter vanwege staatsbelangen Grimoald, een zoon van Pepijn van Herstal moest huwen. Zij was verstandig genoeg om er feestelijk voor te bedanken. Maar Grimoald, die ook niets liever wenschte dan bemind te worden om zijn persoonlijkheid en niet om staatsbelang, trok naar Alkmaar als eenvoudig afgezant. En toen ging het van een leien dakje.
Deel III. De Edelste Brederode.
Sicco van Brederode kreeg oneenigheid met zijn broeder Diederik III, graaf van Holland. Na een zwerftocht door Duitschland en Vlaanderen keerde hij terug en wenschte zich te verzoenen. Zware storm werpt hem ergens op de kust en hij wordt liefderijk opgenomen door een rijken pachter en door diens dochter verpleegd. Ze kregen elkaar lief. Intusschen zocht Diederik III naar zijn broeder opdat deze zijn plaats zou vervangen, terwijl hij ten strijde ging tegen den Bisschop van Utrecht en den hertog van Lotharingen. Sicco haastte zich te trouwen, en stelde zijn broeder voor een „fait accompli". En alles liep goed af. In den loop dezer geschiedenis vertelt een zekere broeder Anselmus dat hij verliefd is geweest op Theofana, de gemalin van keizer Otto. Maar die liefde is sinds veranderd in eerbiedige hulde. Veel zaaks is het niet.

M. WALRE.

Sipman (M. A.) Frederik Wegelandt. Uit den tijd toen grootvader jong was. A'dam, Becht. (220).

Frederik Wegelandt werd door oom Garsten genomen in zijn boerderij om hem bij te staan en het landbouwbedrijf te leeren. Frederik was een zeer ontwikkeld jongmensch. Na vijf jaren gezwoegd te hebben voor zijn oom, stierf deze zonder testament achter te laten en de boerderij werd verkocht. Op voorspraak van den Graaf van Raatwijk verkreeg Frederik eene goede positie bij een der ministeries in den Haag.

Snuffelend in oude papieren vond de jongeman dat een zijner familieleden een misdaad had bedreven tegen eene vrouw en 't kleinkind van deze had eene ziekelijke liefde opgevat voor Frederik. Om haar daar van te genezen zeide hij dat Gonne Moore zijne bruid was. Deze, eene bet-achter-achter-nicht ('t is tenminste heel ver) meende dat hij met haar een loopje nam. Wegelandt meende het echter, huwde Gonne en bracht de boerderij van zijn schoonvader, na diens dood, tot grooten bloei.

Ik vind het een verbazend aardig boek, maar nu juist niet voor bakvischjes, ofschoon er geen realisme of wilde hartstochtelijkheid in zit. Anderen vallen er misschien niet in, omdat zij niet als ik smaak hebben in boeken over den ouden tijd. Ik geef dan ook mijn persoonlijk gevoelen maar; de gustibus non est disputandum!

M. WALRE.

Melati van Java. Twee Moeders. Boekcentrale, Amsterd. (151).

In de lange reeks van boeken, welke Melati geschreven heeft, staat „Twee Moeders" als een, dat onder al die veel gelezenen, misschien wel het meest gelezen werd en worden zal. Niet zonder verwondering zagen wij dan ook dezer dagen een man die met schreeuwerige bereddering zich op de kritiek heeft geworpen, het boek aankondigen en prijzen als... geheel nieuw!

Wie ook maar een weinig weet van onze literatuur, zal het echter niet onbekend zijn dat Melati reeds jaren geleden, met dit boek haar kring van bewonderende lezers en lezeressen nog wist uit te breiden.

Het is inderdaad een boeiende geschiedenis van oorlogswee, brutale volkswoede, van zielenadel en geestelijke grootheid. Wij worden teruggevoerd naar den oorlog van '70, toen de Franschen met minder geluk dan thans worstelden tegen de zegevierende Duitschers, en ten slotte het eigen gepeupel de besten en edelsten der natie lafhartig vermoordde. Van het begin tot het einde houdt dit spannend verhaal geboeid, en naar deze nieuwe uitgave zal zonder eenigen twijfel weer groote vraag zijn.

L. v. M.

Metz-Koning (Marie). Het Wonder, L. J. Veen, Amsterd. f0.60.

Dit boekje behoort tot Veen's Gele Bibliotheek en het bestaat eveneens uit een reeks van kleine verhalen, die wij ons herinneren reeds vroeger hier en daar te hebben gelezen. Het Wonder, dat zijn naam aan het bundeltje geeft, bevalt ons met zijn half huiselijken, half mystieken inhoud misschien het minst. Het begin, de beschrijving van het familie-Kerstfeest, is allerliefst en gevoelig, maar de wonderbare verschijning van Christus onder de gedaante van een bedelaar, die het lievelingskind meeneemt, doet al heel vreemd aan en maakt het Wonder tot een wonderlijke historie gelijkend op die bijbelsche tafereelen van Uhde of Lhermite, in moderne kleedij en omgeving gestoken, van zeer twijfelachtigen smaak.

Veel beter beviel ons „Weerzien" waarin een ontevreden jonge vrouw genezen wordt van haar sentimenteelen liefdesdroom, die haar belet haar huiselijk geluk te waardeeren en ten volle te genieten.

Ook Effie's levensles is een goede les aan dweepsters met artisten, alleen omdat zij artisten zijn; Jeanne uit „Als een droom „mocht ze ook wel betrachten. De meestal fijne en aan-

trekkelijke manier, waarop deze kleine soms onbeduidende gevallen behandeld zijn, maken ze tot een gezellige, zich niet hoog verheffende lectuur.

MELATI.

Werner (E.). Tot den hoogsten prijs. 5de druk. Vertaald door Herminia. R'dam, Bolle. (316) f 0.75, f 1.10.

Elisabeth Bürstenbinder, geboren Werner, is eene schrijfster van den zooveelsten rang; en op meer dan een harer boeken is nogal wat aan te merken ook uit ander dan literair oogpunt. Ook dit boek, al is het nu juist niet slecht, heeft mijne sympathie toch niet. Ziehier den inhoud:

Arno van Arne (vroeger heette hij eenvoudig Arne) heeft zich opgewerkt tot gouverneur eener pruisische provincie. Alles moest buigen voor zijn brutalen wil.

Hij vatte liefde op voor de dochter zijner schoonzuster, welke reeds de verloofde was van een ambtenaar zijner kanselarij, een zekeren Winterfeld. Hij wist dezen natuurlijk heel gemakkelijk te verwijderen, maar dat kwam hem duur te staan.

Winterfeld ging in Berlijn de doopceel lichten van den heer Arno van Arne en diens dagen van gouverneurschap waren geteld. Hij begrijpt het, brengt eenige uren door bij zijne nicht en gaat dan duelleeren met een jeugdvriend Dr. Brunnow. Door diens hand wil hij sterven. Dat gebeurt niet; en eenige jaren later huwt hij toch nog het meisje, dat ook hem liefheeft. De zoon van dr. Brunnow, een vrijdenker, trouwt met een juffrouw, die eerst kloosterplannen had. De geestelijken zoeken haar wel af te brengen van het heillooze plan, maar te vergeefs. Dat is weer echt iets van Werner, die niet kan nalaten haar onhebbelijkheid even om den hoek te laten kijken.

M. WALRE.

VOOR DE JEUGD

Vletter (A. C. de). Admiraal Snor. 2de druk. Bruna, Utrecht. f 1.50, gebonden f 1.90.

Zoo'n reis naar Denemarken onder leiding van een baas als Snor, moet een ideaal zijn voor onze jongens.

Turner (Lilian). Aprilmeisjes. 2de dr. Utrecht, Bruna. (262) f 1.10, gebonden f 1.60.

Eerste druk in Jaargang VI 1912-13 Boekenschouw goedgevonden en geprezen.

Heide (Edith). Ed van Brederode. Nijmegen Robijns (361) f 1.90, gebonden f 2.50.
De Brederoodjes verdienen hun siernaam „zonnestraaltjes", Hilda, 't Amsterdamsche nichtje, dat komt logeeren, is een akelig nest, maar wordt spoedig doorgrond.

Vletter (A. C. de). Hein past op de dubbeltjes. Bruna, Utrecht. (264) f 1.75, gebonden f 2.25.
Ik begrijp niet waarom de schrijver zijn jongens, die al hun natte kleeren hebben afgelegd, zoo ongegeneerd door het bosch laat loopen in paradijscostuum.

Jehu (Felicie). Het Circuskind. Utrecht, Bruna (324) f 2.25, geb. f 2.75.
Voor leesgrage meisjes van 12 tot 15 jaar een heel aardig en onderhoudend boek. Fraai „ausgestattet".

Sutorius (Anna). De Tragische Roman van Loesje Dekkers en Brammetje Rekkers. Nijgh en v. Ditmar, Rotterdam. (206).
Voor vrouwelijke H. B. S.jes en Gymnasiastjes van de laagste klasse een goed en onderhoudend boek. De teekeningen zijn van Bas van der Veer.

Hille-Gaerthé (C. M. van). Onder Het Stroodak. Rotterdam, Nijgh en Van Ditmar. 239).
Een vroom protestantsch boek met veel liefde voor de natuur en enkele voorbeelden uit den bijbel. Voor Protestanten.

Dijkstra (D.). Het Zigeunerkamp. A'dam, Holkema en Warendorf.
De diefstallen en schurkenstreken van een troep echte zigeuners, die burchtheeren en boeren er laten inloopen, worden verteld. Men zou bijna de slimme deugnieten gaan bewonderen! Een beetje prikkelidylle!

Kieviet (W.). Het Boek van Jeremias die Michiel heette. Nijmegen, Robijns (224).
Van een jongen die bij zijn oom gaat logeeren en al diens huisgenooten en den lastigen oom zelfs stormenderhand voor zich inneemt.

Hoffman (F. J.). Een week in de duiventil. Nijmegen, Robijns (273).
De geschiedenis van de guitenstreken en het kattekwaad door een viertal jongens in en om het Pension Duiventil uitgehaald.

Meeren (Helene van). De Meisjes Harkesteijn. Querido. A'dam (192).
Een jong advokaat ziet kans een oplichter van een huisgezin met verschillende dochters, weer de 50.000 gulden terug te doen geven. Hij ontvangt eene dochter. De anderen vinden ook haar weg. Veel huwelijken, modern-luchtige toon en levensopvatting.

VARIA

Carmen Sylva en de Fransche Akademie. In de „Mercure de France" is onlangs een zeer oneerbiedig artikel verschenen over Carmen Sylva. Het is geschreven door Robert Scheffer, die gedurende vijf jaren de particuliere secretaris is geweest der Roemeensche vorstin.

De schrijver beweert niet meer of niet minder dan dat Carmen Sylva, zooals zij bekend is bij het groote publiek, thuis behoort in 't rijk der legenden, en de historische persoonlijkheid met geheel andere trekken moet geteekend worden.

Onder andere bijzonderheden verhaalt hij, hoe de Fransche Akademie ertoe gebracht werd een bekroning toe te kennen aan de „Pensées d'une Reine".

Het eerste succes van dezen bundel was te danken aan een weinig bekenden Franschen romanschrijver, Louis Ulbach, die, tijdens een verblijf in Roemenië, kennis kreeg van dit koninklijk geschrift, een voorrede schreef en het werk bekend maakte bij het Fransche publiek. Voor 't verder succes rekent Robert Scheffer zich zelf aansprakelijk. Want toen een tweede uitgave mogelijk bleek, stelde hij aan de koninklijke schrijfster een bekroning in uitzicht van wege de Fransche Akademie. Met vernieuwden ijver toog nu de koningin aan den arbeid en „maakte" iederen dag een twaalftal „pensées". De helft werd geschrapt, beweert Scheffer. De andere helft werd in overeenstemming gebracht met syntaxis en taaleigen, en onder passende rubrieken ingedeeld. De laatste hand werd aan 't werk gelegd door niemand minder dan Pierre Loti.

Zoodra de bundel gereed was — de schrijver beweert, dat de la Rochefoucauld veel langzamer werkte dan de Roemeensche vorstin — werd een present-exemplaar, met begeleidend schrijven, verzonden o. a. aan François Coppée, Lecomte de Lisle, Emile Augier en Octave Feuillet. De secretaris der Akademie, Camille Doucet, weerstond niet aan den zachten drang, die van zoovele zijden op hem werd uitgeoefend, en de Roemeensche koningin werd een tweede maal gekroond, thans door den letterkundigen Areopaag van Parijs.

Aan den Overkant heeft men smaak gekregen in het ernstige werk van Max van Ravestein, die maar steeds aanspoort tot levensverdieping door zonder medelijden de fouten en misdaden der kleine zielen aan de kaak te stellen. Zoo oordeelt *De Tijdspiegel* (Oct.): „Een bijzonder goed geschreven werk is Drijfzand, boeiend door inhoud en schrijftrant. Er is climax in de gebeurtenissen, de karakters worden volgehouden tot in de kleinste nuancen. Gesprekken en overdenkingen laten zich aangenaam lezen; ernst wisselt met scherts. Zeker zijn er eenigen, die meer

passie, meer durf in de tooneelen zullen verlangen; die het wellicht afkeuren, dat schrijver zekere grenzen in acht neemt, b.v. waar het de gewetenlooze Maud betreft. Maar het niet offeren aan de tijdgoden in dezen, bewijst weder voor de zooveelste maal, dat men een mooi, belangwekkend boek kan schrijven, zelfs waar het overbekende zaken betreft, zonder modder en rioolvuil noodig te hebben". En dan zegt de beoordeelaar hoe uitstekend geteekend zijn Maud en Irma: „Juist de fijne nuanceering dezer geheel verschillende vrouwentypen verraadt de kunstenaarshand"; Roos, welke behoort tot de „vliegende weldadigheden", en de ietwat vermoeide en stugge, maar toch niet onsympatieke, Bets, „die zoo stil eenvoudig haar weg gaat". En E. S. vindt het, evenals wij, een „menschkundig boek" —.

De Kruistocht der kinderen. Wij vernemen dat Théonville te Leiden de vertalingsrechten heeft verkregen op het mooiste boek dat Bordeaux heeft geschreven: La Nouvelle Croisade des Enfants, en binnen niet al te langen tijd eene Nederlandsche uitgave zal verschijnen. Wij zien die uitgave belangstellend tegemoet en ontveinzen ons de moeilijkheden voor den vertaler niet; hij moet even goed zijn Nederlandsch kennen als zijn Fransch en niet te zwaar op zijn pen drukken.

De eerste ontmoeting. De Engelsche dichter Wordsworth, een lastig personaadje, ontmoette in 1843 den jongen Dickens. Gevraagd wat hij van hem dacht, antwoordde hij: „ik ben niet gewoon de menschen kritisch op te nemen (dat was hij juist wèl), maar nu je 't mij vraagt, wil ik oprecht bekennen, dat ik hem een zwetser en heel alledaagsch jongmensch vind — voor de rest kan hij heel flink zijn". En toen men Dickens vroeg of Wordworth hem was bevallen, riep hij uit: „Like him! Not at all. He is a draedful old ass". — „Bevallen! Daar is geen kwestie van. Hij is een onuitstaanbare oude ezel!"

Van beide zijden had het nóg vriendelijker kunnen klinken.

Over advertenties. Kapelaan Schaars heeft kort geleden in verschillende kranten een stukje gezonden, dat in het spotblad Der Guckkasten door hem advertenties waren ontdekt, gesteld met slechte bedoeling. Het is een goed werk daar tegen te waarschuwen; als de directie van het blad medeschuldige blijkt, verdient zij dubbel en dwars de schade, welke zij zal ondervinden; en mogen wij niet medewerken aan de ondersteuning van haar blad. Wij moeten dan ook veronderstellen, dat de bedoelde advertenties óf zoo klaar en duidelijk hare slechte bedoeling ten toon droegen, dat de directie niet onwetend kón zijn, óf dat na ontdekking en mededeeling der verborgen corruptie, de directie heeft geweigerd zulke afschuwelijkheden te weren. Een van bei-

den zal wel bewaarheid zijn, en dan is de onthulling alleszins gerechtvaardigd.

In aansluiting hierbij kunnen wij echter niet nalaten de goedwillende Katholieken nog eens op het hart te drukken, dat zij in zake advertenties maar zeer zelden op voorlichting, doch bijna altijd op eigen voorzichtigheid moeten steunen om er niet in te loopen. De directies der Bladen kunnen volstrekt onmogelijk altijd de bedoeling eener advertentie achterhalen. Ik geef hier een voorbeeld, dat mij door het bestuur van een der meest verspreide bladen werd medegedeeld: eene doorzichtig-schunnige advertentie werd geweigerd en toch wist later de aanbieder haar door een ander persoon herhaalde malen geplaatst te krijgen in dezen heel onschuldigen vorm: „Te koop gevraagd een Damesfiets".

Ons is bekend, dat nog geen drie maanden geleden, bij referentie op eene advertentie, waarin conversatielessen werden gevraagd, heel iets anders in het spel bleek.

Daaruit blijkt dat de redactie's onmogelijk kunnen instaan voor de onschuldige bedoelingen hunner adverteerders; evenzeer dat scherpzienden niet altijd reden kunnen vinden openlijk te waarschuwen; en als gevolgtrekking derhalve, dat de lezers steeds behooren te werk te gaan met groote omzichtigheid.

Dora Duncker, de Duitsche romanschrijfster, geboren in 1855, is overleden. Geiszler zegt van haar als van andere emancipatievrouwen: Es wird auf den Seiten ihrer Bücher allerhand von Politik und Philosophie geredet, aber das läuft alles im Hängeröckchen umher und erweiszt sich als herzlich unreif". Een nieuwe historische roman wordt van haar nog aangekondigd: George Sand. Ein Buch der Leidenschaft. — Dora Duncker werd aangetrokken, dergelijke personen als heldinnen in hare boeken te laten optreden, die door zedelijke afwijkingen zich berucht hadden gemaakt. Vroeger bespraken wij: De Markiezin de Pompadour — en: Een liefdesidylle van Lod. XIV. Louis de Lavallière. Stichtelijke lectuur is dat niet. Van hare andere boeken lazen wij nog: Die Schönheits-Tube, gewoon leesvoeder; om eenige passages niet voor iedereen geschikt.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

J. L. te N. Het pas verschenen „Verdi" door Gregory is een heel mal boek. Het herinnert aan den slechten tijd der tachtigers: „vaag en ijle ruimte weg-doezeling, vèr duizelend-blendend, de licht-verzadigde ruimte, immers zonne-trillend". Daar kunnen onze zenuwen niet meer tegen, evenmin als tegen trommelvuur. Later meer over het ding —.

VOOR WIE? De Society of Friends, vluchtoord Ede, zendt ons eene dankbetuiging voor den onbekenden gever, die hun heeft toegezonden uit verkochte tijdschriften van Geloof en Wetenschap te Amsterdam: „two packets of illustrated papers" —.

L. DE VR. te H. Ik weet ook geen weg. Misschien is dat gedicht van Hegenscheidt in Vlaanderen uitgegeven en dan is 't geen wonder, indien het niet meer is te verkrijgen.

TH. B. te Z. We zullen het nazien; herinneren het ons niet meer en weten ook niet of wij antwoord zonden. Bij ontdekking zullen wij u spoedig antwoorden.

E. O. te R. De door u bedoelde Mythen verschijnen bij Thieme, Zutfen. De „Keltische Mythen en Legenden" hebben wij besproken in den loopenden jaargang, blz. 51. — Bij die gelegenheid werd ook gezegd voor wie ze nuttig kunnen zijn.

DR. G. te A. Les jeunes gens trop impressionables, dit l'abbé L. Bethléem, ne liront de lui que le Recueil de chez Hachette. Les autres pourront lire impunément les Morceaux choisis en vers et en prose, publiés par Robertet; et quand ils auront 20 ans, les quatre grands recueils lyriques (Harmonies, Méditations, Nouvelles Méditations), les Confidences, le Manuscrit de ma mère. — Jocelyn et la Chute d'un Ange sont à l'Index.

ROBERT HUGH BENSON.[1])

In Januari 1902 stond Robert Hugh Benson met zijn moeder op het bruggetje, geslagen over de beek die stroomt voorbij Tremans, het toenmalig buitenverblijf der familie Benson. Met haar, voor wie hij geen geheimen had, sprak hij over de gejaagdheid en onrust, die zich in den laatsten tijd van hem hadden meester gemaakt en den inwendigen drang, die hem trok naar de Kerk van Rome; doch de onrust, voegde hij er bij, was weer geweken en kalmte teruggekeerd. De kalmte was echter slechts tijdelijk; spoedig weer zou de inwendige stem klinken, dringender dan ooit.

Een jaar later ging R. H. Benson over tot de Roomsche Kerk en kon hij aan zijn moeder schrijven: „het is gebeurd".

Er was inderdaad veel gebeurd, alvorens Benson er toe overging den beslissenden stap te zetten en zijn bekeering leidde in een nieuw gebeuren, dat de tien volgende jaren van zijn kort leven zou maken tol één groot beantwoorden aan de genade hem geschonken.

Robert Hugh Benson werd geboren den 18en November 1871 in Wellington College bij Sandhurst, waar zijn vader aan het hoofd stond. De naam van zijn moeder was Mary Sidgwick. Na een vierjarig verblijf re Lincoln, zijns vaders nieuwe standplaats, volgde in 1876 de benoeming van Edward White Benşon tot bisschop van Truro, het nieuw-opgerichte diocees in Exeter. In 1882 werd zijn vader geroepen tot den aartsbisschoppelijken zetel van Canterbury en het primaatschap der Anglicaansche kerk.

Edward Benson was een krachtige, imponeerende persoonlijkheid, hart en ziel voor het werk hem toevertrouwd, aristocraat en man van wetenschap, godsdienstig met een diep gevoel voor het kunstzinnige, liturgische en mystieke in den eeredienst zijner kerk. Verschillende dezer karaktertrekken vinden wij terug in Hugh [2]).

Van meer invloed nog op Hugh's vorming, zoowel in zijn jongere jaren als in zijn later leven, was zijn moeder. Het zou

---

1) The Life of Monsignor Robert Hugh Benson bij C. C. Martindale S. J. 2 Vol. Longmans. Green & Co., Londen 1916, 18 sh. net.

2) Hugh had 3 broeders, Martin de oudste stierf jong. H. C. Benson en E. F. Benson maakten beiden naam als schrijvers. Ook zijn zuster Margareth, gaf blijken van grooten literairen aanleg.

niet moeilijk vallen Hugh stap voor stap te volgen, vooral in de moeilijke omstandigheden zijns levens, in de briefwisseling, die hij tot het einde zijns levens met zijn moeder onderhield.

Hugh's studiejaren, eerst te Eton, daarna te Cambridge, wijken niet af van het gewone. Hij is nooit een man van studie geweest. Hij deed juist genoeg om de vereischte examens te kunnen afleggen; maar het buitenleven, het water en de sport trokken hem meer aan dan de boeken, ik bedoel de studieboeken. Romanlectuur, bij voorkeur in het rijk van het geheimzinnige, spookgeschiedenissen, geestesverschijningen, occulte wetenschappen, verslond hij. De geschiedkundige feiten en bijzonderheden in zijn latere romans verwerkt, waren, kort voor het boek werd geschreven, den schrijver even nieuw als den meesten zijner lezers. Zijn artistiek temperament ging op in muziek, hij schilderde niet onverdienstelijk en het snijwerk in zijn kapel te Harestreet House had hij zelf ontworpen en uitgevoerd.

Halverwege zijn studie-cursus te Cambridge verwisselde hij de klassieke letteren voor de theologische faculteit en na met matig gevolg zijn examens te hebben afgelegd, ontving hij in 1894 en '95 uit de hand zijns vaders de wijdingen der Anglikaansche High Church. Na eenigen tijd werkzaam te zijn geweest in de zoogenaamde Eton Mission, een soort oefengrond in East London voor oud-leerlingen van Eton, vinden wij hem terug als 'Curate' te Kemsing, Kent. Tusschen beide bedieningen in had hij een retraite gedaan onder leiding van Rev. Basil Maturin, toen nog Anglicaan.

Een verblijf van vijf maanden in Egypte, tot herstel zijner geschokte zenuwen, deed hem volgens eigen bekentenis in *Confessions of a Convert* voor de eerste maal ernstig twijfelen aan de rechten der Anglicaansche gemeenschap als de ware Kerk van Christus. De Anglicaansche clergyman vond weinig of geen geloofsgenooten in Frankrijk en Italië; het kleinste katholieke kerkje daarentegen op de meest afgelegen plaatsen had iets over zich alsof het stond onder de bescherming van Europa en de Wereld. Een vergelijking tusschen de nationale kerk van Engeland en de Wereldgemeenschap van Rome viel niet uit ten gunste van eerstgenoemde.

Teruggekeerd te Kemsing oefent hij een tijdlang de zielzorg uit, als in 1898 zijn verbaasde vrienden plotseling vernemen dat de levenslustige, energieke Hugh monnik is geworden.

Onder leiding van Dr. Gore, den tegenwoordigen bisschop van Oxford, hadden zich een aantal jonge mannen vereenigd te Mirfield in Yorkshire en de 'Community of the Resurrection' gevormd, een soort van Anglicaansche oblaten. Het leven der Mirfield 'Fathers' verschilde niet zooveel van dat eener Roomsche religieuze Communauteit; gezamelijk koorgebed, overweging, uren van stilzwijgen onderbroken door gemeenschappelijke recreatie, studie der H. Schrift en gewijde wetenschappen, dagen van afzondering en, voor de meer gevorderden, geestelijk dienstwerk in de omliggende plaatsen en missies in de groote steden.

In hoeverre Hugh's zich aanpaste aan de uiterlijke vormen van dit kloosterleven is bij gebrek aan bescheiden moeilijk na te gaan. In Juli 1899 was zijn proeftijd verstreken en de vraag werd gesteld of hij bereid was de gebruikelijke beloften af te leggen van armoede, zuiverheid en gehoorzaamheid, bindend voor dertien maanden. De candidaat moest verder verklaren voornemens te zijn zijn verder leven in de 'Communauteit' door te brengen, een voornemen, dat met de drie beloften telken jare moest worden vernieuwd.

Benson vroeg uitstel en begon zich meer te geven aan het werk naar buiten. Praktisch was hij reeds drie-kwart Roomsch; de pauselijke onfeilbaarheid bleek een struikelblok.

„Ik bestudeerde Lehmkuhl's Moraal Theologie", zoo schrijft hij, „uitgezonderd die gedeelten, die handelen over den paus. Ik bad geregeld mijn rozenhoedje, riep de heiligen aan; was overtuigd dat het woord 'transsubstantiatie' het best de wezenlijke tegenwoordigheid van Christus in het H. Sacrament weergaf; ik hield dat de biecht het gewone middel was tot vergeving der zonden na het doopsel bedreven; ik maakte veelvuldig gebruik van het woord 'mis'." [1])

Eerst den 1en Augustus 1901 legde hij zijn professie af. Nieuw werk naar buiten en nieuwe missies volgden. Mirfield werd meer en meer een vluchthaven, waar hij van tijd tot tijd binnenliep om averij te herstellen. Buiten stormde het. Het deed den volijverigen missieprediker vreemd aan, dat in zijn preeken en onderrichtingen hij zich moest voegen naar den dienstdoenden geestelijke. Het ceremonieel der kerkelijke plechtigheden wijzigde zich met de min of meer geprononceerde High-Church-richting der gemeente,

[1]) Confessions of a Convert.

en de band van eenheid in de Anglikaansche kerk bleek zwakker en zwakker. Was hij sterk genoeg voor een door Christus gestichte Kerk?

Doch ook binnen de muren van Mirfield vond hij niet het antwoord op de twijfels, die in hem opkwamen. Was hij inderdaad priester? Was de Eucharistie een sacrament of vroom zelfbedrog? De voormannen der dogmatische theologie in de Anglikaansche Kerk zochten de moeilijkheden af te leiden in andere beddingen, doch bleven het juiste antwoord schuldig. Benson besloot om raad te vragen aan een R. K. priester en stelde zijn moeilijkheden voor aan George Tyrrell, toen nog lid van de Societeit van Jezus. Tyrrell's antwoord was vaag, vol spitsvondige distincties, vooral op het punt van de onfeilbaarheid van den paus van Rome. Benson had zich aanbevolen in zijn heilige missen; Tyrrell besloot zijn schrijven met zich wederkeerig aan te bevelen in Benson's missen. Een vreemd antwoord voor een roomsch priester, nadat sinds 1896 de bul 'Apostolicae Curae' de Anglikaansche wijdingen ongeldig had verklaard. Benson was niet voldaan en de briefwisseling tusschen beide mannen werd niet voortgezet.

Nieuwe Anglikaansche vrienden werden geraadpleegd, totdat hij eindelijk zich wendde tot Father David Richards, een oudbekende van Cambridge, die sinds eenigen tijd de Anglikaansche Kerk had verlaten en kort na zijn bekeering het kleed van den H. Dominicus had aangenomen. Fr. Richards noodigde hem uit eenige dagen in het Dominicaner-klooster te komen doorbrengen. De autoriteiten te Mirfield maakten bezwaar. Na veel over en weer praten kwam men eindelijk tot een vergelijk. Men zou Benson toestaan eenigen tijd door te brengen bij zijn familie te Tremans. Half Juni 1903 verliet hij Mirfield. Hij zou er niet meer terugkeeren. In September daaraanvolgend werd hij door Father Buckler O. P. opgenomen in de Roomsche Kerk.

The Light Invisible, begonnen in 1902 te Mirfield, weerspiegelt ten deele de onzekerheid en den twijfel, die als een zuiveringsproces Benson's ziel ontvankelijk moest maken voor de rustige waarheid van Gods laatste woord in geloofszaken. Het bestaat uit een aantal verhalen een ouden priester in den mond gelegd. Was de verhaler Katholiek of Anglikaansch, vroegen lezers en critici, na het verschijnen van het boek. De schrijver lost de moeilijkheid

niet op. Hij had getracht iemand te teekenen, die stond als het ware op de grenslijn tusschen anglicanisme en romanisme en de gestelde vragen bewezen dat hij daarin geslaagd was. Toch in den hoofdtoon Anglikaansch; nog heden ten dage vindt *The Light Invisible* meer lezers onder anglikanen dan onder roomschen.

Wanneer we The Blood Eagle uitschakelen — een geschiedenis die meer op zich zelf staat —, kan de strekking der overige vertellingen onder twee hoofdgedachten worden ondergebracht: de niet-katholieke idee, dat het geloof niet is een bovennatuurlijke gave Gods, waardoor de mensch *op gezag van God*, de oneindige Waarheid, *aanneemt* alles wat Hij geopenbaard heeft, maar eerder een beleefde geestelijke emotie, waardoor de mensch de geloofswaarheden *ziet*; een soort belichaamde verbeelding. De tweede idee — die ook in Benson's latere werken meermalen terugkeert — is de Sacramentaliteit der natuur. God is in alles en alles leidt tot God voor hem die de dingen zien kan in hun ware wezen, als langs zoovele sporten van de ladder, die rustend op de stoffelijke, levenlooze schepping hooger en hooger doet klimmen van stof tot leven, van leven tot gevoel, van gevoel tot verstand en zelfbewust erkennen van eigen persoonlijkheid, geschapen door Hem, die is het absolute geestelijk zijn, oorsprong en doel van alles wat bestaat.

Het duidelijkst uitgedrukt in The Green Robe wordt de idee verder ontwikkeld in den strijd van den booze, die Gods plan zoekt te verstoren (Poena Damni, The Watcher), in den zegen van het lijden, op zijn beurt medewerkend tot volvoering van Gods inzichten (With Dyed Garments, The Bridge over the Stream), in de kinderlijke onschuld en het gebed van godvruchtige zielen (Unto Babes, In the Convent Chapel), in de boete eindelijk van den enkeling, die zich geeft als zoenoffer voor de zonden van anderen (The Sorrows of the World).

Vaag aangeduid in *The Light Invisible* zal deze gedachte, tot rijpheid gekomen, zich scherper en juister uitdrukken in zijn latere romans als *Initiation, None other Gods, Loneliness.* Scherper en juister; dat de katholieke Benson de leer in *The Light Invisible* vervat, niet onverdeeld goedkeurde, ja zelfs er spijt over gevoelde het boek ooit geschreven te hebben, blijkt uit een bekentenis in zijn *Confessions of a Convert:* „Inderdaad, wat me zelf betreft, *The Light Invisible* mishaagt me ten zeerste. Ik schreef het in een koortsachtige gemoedsstemming en in wat ik nu erken als

een zeer subtiele geestestoestand van sentimentaliteit; ik trachtte mij zelf gerust te stellen omtrent de waarheid van den godsdienst en sloeg daarom een toon aan van positief beweren, die ten zeerste onoprecht was; de verzorgde, gekunstelde stijl van het boek is hiervan een bewijs".

Kort na zijn overgang tot de Katholieke Kerk begaf Benson zich naar Rome, om zijn theologische studiën aan te vullen. De neerslachtige stemming, die niet zelden volgt bij den bekeerling na het hoogtij der bekeeringsdagen, bleef ook Benson niet bespaard. „Vijf jaar later", schrijft hij aan zijn broeder A. C. Benson, „zal ik misschien kunnen nagaan, wat ik toen heb doorgemaakt, maar op het oogenblik gevoel ik niets dan tegenzin. Ik heb een afkeer van vreemde landen en vreemde volken en iederen dag ondervind ik meer hoe hoe hopeloos 'insular' ik ben; in de tegenwoordige omstandigheden is hier natuurlijk mijn ware plaats, maar ik zit als op een operatiestoel van een tandarts".

Langzamerhand echter komt de normale toestand weer boven en hoewel hij zich te Rome nooit geheel en al thuis gevoelde, verschaften toch zijn studies, zijn letterkundige arbeid en het geestelijk werk onder de Engelsche Katholieken in Rome hem afleiding genoeg om zich over die aanvallen van zwartgalligheid heen te zetten. Op Benson's paus van Rome komen we later terug in zijn twee pendant-romans *The Lord of the World* en *The Dawn of All.*

Den 28en Mei ontving hij de wijding van het sub-diaconaat, den 5en Juni die van het diaconaat, den 12en Juni werd hij door aartsbisschop Seton, een Schot, priester gewijd. Vier dagen later was hij op den terugweg naar Engeland.

Een vroeger plan om naar Amerika te gaan werd opgegeven; een ander plan, een nieuw Oratorium te stichten in navolging van Newman's Birmingham Oratory, werd eveneens tijdelijk terzijde gelegd — de gedachte een dergelijke geestelijke gemeenschap in het leven te roepen, heeft hij echter nooit geheel prijsgegeven — en na eenigen tijd vertoefd te hebben bij zijn familie te Tremans, vinden we hem in Juni 1905 terug te Cambridge, waar hij tot Juli 1908 de priesterlijke bediening zal uitoefenen onder de bewoners der plaats en de studenten der universiteit.

Tegelijk met Benson's bekeering valt zijn groote bedrijvigheid

als auteur en in de jaren, die daarop volgen, leeft hij dit dubbele leven van priester en schrijver met al de intensiteit van zijn hooggespannen temperament.

De eerste indrukken van zijn nieuw Katholiek denken heeft hij neergelegd in zijn geschiedkundigen roman *By What Authority?*[1]) De roman is gedeeltelijk autobiografisch. Dower-House of Great Keynes is Tremans der Bensons, waar Hugh meermalen verbleef en een groot gedeelte van den roman schreef, nadat hij gebroken had met de Mirfield Fathers. Anthony Norris maakt een zelfde bekeeringsproces door als de schrijver; het volle katholieke leven had Benson leeren kennen in het roomsche Lancashire, grenzend aan Yorkshire, waarin Mirfield was gelegen. De strijd tusschen Protestantisme en Katholicisme moge in de dagen van koningin Elisabeth zich onder een anderen, meer bloedigen vorm hebben vertoond, de tegenstrijdige grondbeginselen in beide godsdiensten waren dezelfde gebleven en Benson behoefde zijn eigen ervaring slechts terug te zetten in de 16de eeuw, om zich te kunnen indenken in de gevoelens der karakters, die gelijk hij den strijd des geloofs doormaakten. De historische kleur is goed verzorgd en geen moeite werd gespaard om tot in de kleinste bijzonderheden het leven onder 'Good Queen Bess' uit te beelden. „Niemand echter", schrijft Dom Bede Camm, die Benson met zijn historische kennis ter zijde stond, „die het zelf niet ondervonden heeft, weet hoe moeilijk het is een historischen roman geheel vrij te houden van anachronismen. Ik herinner mij dat R. H. Benson mij vertelde, hoe hij juist ontdekt had dat Schotsche dennen eerst in Engeland werden ingevoerd onder Jacobus I. En hij had zijn held mijlen ver laten rijden onder Schotsche dennen in Sussex". Anthony's blauwe oogen worden later bruin.

Dergelijke kleine vlekjes doen echter weinig afbreuk aan het geheel, dat met diepen psychologischen kijk de dagen van schrikbewind voor oogen stelt in pakkende tooneelen. [2])

In *By What Authority?* wordt terloops melding gemaakt van een godvruchtig boekje, waarin Lady Maxwell en haar zuster bij tusschenpoozen lezen, terwijl zij in den tuin van Great Keynes zich onledig houden met borduurwerk. Het boekje, eenlgszins

---

1) In Hollandsche vertaling *Met welk Recht?*

2) Voor verdere bespreking van den roman zie Boekenschouw 2e Jrg. p. 34; 6e Jrg. p. 328.

geïdealiseerd hier aangediend, kwam korten tijd na het verschijnen van den roman uit onder den titel *A Book of the Love of Jesus*. Het bevat in vers en proza uittreksels van den 14e-eeuwschen eremijt van Hampole, Richard Rolle, een naam, dien we later nog meermalen aantreffen in Benson's werken.

Kort daarop, in November 1904, schreef Benson aan zijn moeder dat het boek over Hendrik VIII af was. Dat was zijn nieuwe roman *The Kings Achievement*[1]), een romantisch-geschiedkundige reconstructie van Hendrik VIII's brutalen kloosterroof tot stijving zijner berooide schatkist. Persoonlijk was hij minder voldaan over het boek van den vader dan over dat van de dochter. In bouw, verwikkeling en stijl bieden beide romans meer dan één punt van vergelijking; het diepgaande verschil tusschen beide ligt echter hierin, volgens Benson's eigen getuigenis, dat de personen in *By What Authority?* door hem gezien zijn, die in *The Kings Achievement* zijn bestudeerd beschreven, een verschil dat onvermijdelijk afbreuk moet doen aan het spontaan-levendige en natuurlijke van het geheel. Er is een monster in het boek: Hendrik VIII, en eèn duivel in menschengedaante: de afvallige priester Layton, Hendriks rechterhand in zijn afschuwelijk bedrijf; de overige personen vormen wederom de noodige dramatische contrasten van licht en donker in de menschenziel. Hoewel minder rijk aan pakkende tooneelen, is het geheel meer evenwichtig en had Benson zich den tijd gegund — een gebrek, dat hem altijd is bijgebleven — dan zouden de woorden aan zijn vriend „Christopher Dell" dichter bij de waarheid geweest zijn, dat zijn tweede roman veel hooger stond dan de eerste omdat de structuur er van zooveel beter verzorgd was.

In tegenstelling met den wellustigen, koninklijken plunderaar en zijn waardige dochter Elizabeth begon Benson in 1905 *The Queen's Tragedy*[2]), aldus afrondend de historische trilogie van den moed en het dulden, het lijden en de kortstondige verademing der 16e-eeuwsche katholieken in Engeland.

„Met schrik en angst", schrijft hij 13 November, „ben ik begonnen met 'Mary'. Als ik slaag, zal het verreweg het beste zijn wat ik gedaan heb, maar het is ongeloofelijk moeilijk. Ik verhaal het gedeeltelijk volgens de opvatting van mijn held, gedeeltelijk

---

1) In Hollandsche vertaling: *Hoe een Koning verwon.*
2) In Hollandsche vertaling: *De Tragedie eener Koningin.*

volgens die van Mary, de twee inzichten dooreenwerkend. De man is gemakkelijk genoeg; maar de koningin is verschrikkelijk. Met iedere denkbare kleinigheid moet ik vertrouwd zijn. Ik heb al ontdekt dat zij 's morgens bij het ontbijt groote hoeveelheden vleesch verorbert".

In groote lijnen is het boek een psychologische studie der twee hoofdpersonen koningin Maria de katholieke en Master Guy Manton, een edelman harer hofhouding. Als gevolg dezer opvatting zijn de mindere karakters eenigszins verdoezeld aangebracht om het volle licht te doen vallen op Guy Manton, maar vooral op Mary Tudor. Guy is de uitbeelding der harde, straffende gestrengheid; Mary is de lijderes; haar leven is een tragedie, dat met blijde verwachting aanvangend meer en meer de moeilijkheden rondom zich ziet opstapelen, om eindelijk over te gaan in een pijnlijken doodstrijd — geslagen, maar niet overwonnen.

„'Jesu! Jesu!' fluisterde zij, 'esto miti Jesu!' Ik heb gefaald, lieve Jesus, maar Gij niet!"[1])

Bensons beste boek in eigen schatting — en anderen stemmen hem hierin bij — is *The History of Richard Raynall, Solitary.* Christelijke mystiek, karakter-psychologie, natuur-beschrijving in verband met een bepaalde gemoedsstemming, het contrast van licht en donker zijn hier aangebracht als smaakvol in goud geborduurde tafereelen op een middeleeuwsch gobelin. Het boek werd aangediend als een vrije vertaling van een Fransch handschrift, op zijn beurt een overzetting van een Latijnsch manuscript uit de 16e eeuw 'Vita et obitus Dni Ricardi Raynal Heremitae'. Ingeleid met een antiquarische voorrede, rijk voorzien van noten aan den voet van de bladzijde, vertelt hij het leven van Richard den kluizenaar in de eenzaamheid; hoe hij vervolgens, gehoorzaam aan Gods roepstem, opgaat naar Westminster om den koning (Hendrik VI?) zijn aanstaand „lijden" aan te kondigen. Bespot, gegeeseld, een oogenblik door God verlaten, wordt hij door het gepeupel mishandeld. Maar 't getij keert; en nu in eere hersteld, rustend op 's konings eigen legerstede, geeft hij zijn ziel terug aan zijn Schepper.

„Mijn eremijt", schrijft hij, „komt recht uit den hemel en ik heb grooter zekerheid van zijn bestaan dan van mijn eigen". In dit sympathiek meeleven met zijn held ligt het geheim van *Richard*

---

[1]) Zie Boekenschouw Nov. 1916, p. 111.

Raynal's voortreffelijkheid en Bensons voorliefde voor het boek.

Met de vermelding van *A Mirror of Shalott*, een verzameling vertellingen, kunnen we dit tijdperk van Bensons leven gevoeglijk afsluiten. In een volgend artikel over zijn zes laatste jaren in Harestreet House.

Amsterdam. L. P. P. FRANKE S. J.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

Joseph Lotte

Reeds vroeger heb ik in Boekenschouw met een enkel woord gewag gemaakt van Joseph Lotte en zijn werk (8e Jaargang, blz. 356).

Naar aanleiding van een onlangs verschenen boek: *Un compagnon de Péguy, Joseph Lotte, 1875—1904, par* Pierre Pacary, wenschte ik den persoon en zijn arbeid thans wat breeder te bespreken.

Lotte vormt met Péguy en Psichari het driemanschap, dat in de eerste jaren onzer twintigste eeuw ontegenzeggelijk veel heeft gedaan tot herleving der godsdienstige gedachte in Frankrijk. Niet zoozeer op het volk, op de massa, hebben zij invloed uitgeoefend dan wel op de élite, op degenen die, zal er ooit een verbetering komen, noodzakelijkerwijze met hun voorbeeld moeten voorgaan.

Alle drie zijn het slachtoffer geworden van den oorlog. Midden in hun arbeid werden zij weggerukt. Zal er iemand gevonden worden sterk genoeg om door den zoo harden bodem de vore verder te trekken, door hen nauwelijks begonnen? Het is mogelijk, dat, wanneer de rust is weergekeerd, de overpeinzing hunner woorden en daden nieuwe krachten in 't leven roept. Om die mogelijkheid te helpen verwezenlijken heeft Pacary dit boek geschreven. Hij teekent de voornaamste gebeurtenissen uit Lotte's leven op en geeft een bloemlezing uit zijn geschriften ten einde aldus voor de komende jaren de herinnering te bewaren aan een van hen, die door een groot gedeelte van 't jongere Frankrijk van heden als meester worden erkend.

Lotte was begaafd met een geweldige energie. Dit blijkt uit

het werk, dat hij aandurfde en ondanks alle moeilijkheden tot stand bracht. Hij was leeraar der laagste klasse van het Lycée der kleine Normandische stad Coutances. Hij — een onbekende onder de tallooze grooten en machtigen — stelde zich voor alle katholieke hoogleeraren, leeraren en onderwijzers van alle Staatsuniversiteiten en openbare scholen te vereenigen in een vriendenbond, niet om te streven naar lotsverbetering of om hooger toelage uit de Rijkskas te verkrijgen, maar enkel en alleen om door onderlinge samenwerking de geestelijke belangen der ziel te bevorderen. Deze bond moest een orgaan hebben. Lotte stichtte den *Bulletin des professeurs catholiques de l'Université*[1]). Zelf nam hij het leeuwenaandeel der redactie voor zich en onder allerlei onderteekeningen verzorgde hij de verschillende rubrieken van zijn tijdschrift.

Het zuiver godsdienstig doel van bond en *Bulletin* blijkt uit de oprichtingscirculaire van 7 Dec. 1910. „Wij groepeeren ons, zoo luidt het daar, vooreerst om ons te verbinden door banden van vriendschap en onderlinge hulp van geloof en gebed". „Wij groèpeeren ons ook om naar buiten onze overtuiging te belijden en door ons bescheiden getuigenis te bewijzen, dat katholiek Frankrijk en ongeletterd Frankrijk geen synoniemen zijn". Wij willen eindelijk" — en dit is 't voornaamste — „dat deze gemeenschap van gevoelen en handelen in ieder onzer de opgewektheid van geestelijk leven verdubbele, ons geloof een levendiger uitstraling geve en aldus den invloed van ons karakter en onzer toewijding bij onze leerlingen rijker vruchten doe afwerpen".

Om den *Bulletin* te kunnen beginnen vroeg hij honderd abonné's: hij kreeg er vijf en dertig! Niettegenstaande dezen tegenval verscheen het eerste nummer den 20sten Jan. 1911. Angstige waarschuwingen bereikten hem: „Les loges vous guettent, elles relèvent pour les publier les noms de vos abonnés". „Christenen kunnen zich slechts verheugen", antwoordde Lotte, „over die maçonnieke bezorgdheid". De minister van Onderwijs liet Lotte weten, dat geen godsdienstige vereeniging onder de leden van het openbaar onderwijs geduld werd. Lotte antwoordde, dat hij er niet aan dacht zulk een vereeniging te stichten en hij ging zijn gang. Inderdaad, wat hij beoogde was geen vereeniging met vaste

[1]) Het is misschien nuttig te herinneren, dat het woord *professeur* ook beantwoordt aan het Nederlandsch *leeraar* en dat men onder *Université* alle Staatsscholen moet verstaan.

statuten en leidend bestuur; den geest van geloof verlevendigen en apostolisch vuur ontsteken was zijn eenig doel.

Barrès noemde den *Bulletin* een „petite feuille saisissante d'enthousiasme religieux". Godsdienstige geestdrift, of, duidelijker gesproken, geestdriftige godsdienstzin vormt den grondslag en het wezen van bond en orgaan. „Notre groupement est avant tout un groupement de prières.... Il fant que cette union mystique s'affirme dans un acte commun de foi et d'amour. Nous jugeons donc nécessaire que les abonnés de ce Bulletin, j'entends ceux qui croient et qui pratiquent, communient tous ensemble le premier dimanche de chaque mois". Iedere maand wordt in het tijdschrift die dag der gezamenlijke H. Communie in herinnering gebracht.

In Juli 1914 was het aantal geabonneerden van het Staatsonderwijs gestegen tot 420, „een feit", zegt Lotte, „dat ons liberaal gouvernement meer stof tot overdenking geeft dan de verkiezing of niet-verkiezing van een of ander katholiek kamerlid".

Wat Lotte bereikt heeft is dit: velen van hen, die vroeger uit kleingeestige bangheid zich schaamden voor hun katholieke overtuiging of uit nalatige sleur de godsdienstige praktijk geheel of gedeeltelijk verwaarloosden, werden gedreven door 't onderlinge voorbeeld, tot flinke belijders herboren ja zelfs in apostelen herschapen. Een broeder, die door zijn broeder geholpen wordt is als een stérke stad; dit Schriftuurwoord bevat een groote psychologische waarheid, welke ook aan Lotte's arbeid een solieden grondslag gaf.

Lotte is evenals Péguy en Psichari een bekeerling. Misschien zal men hun geestdriftigen godsdienstzin aan neophieten-ijver toeschrijven. Zeer zeker, de vreugde, voortvloeiend uit het terugvinden der waarheid, is zooals elke vreugde uit haar aard mededeelzaam. Maar toch, bij Lotte zoowel als bij verschillende zijner medestanders, moet men, om hun werk en hun invloed te begrijpen, iets anders aannemen dan neophieten-ijver. Na nauwgezette bestudeering van veel wat in de laatste jaren in Frankrijk en elders geschreven werd, dunkt mij, dat hier vooral rekening moet gehouden worden met het feit, dat een opzet als die van Lotte volkomen in harmonie is met het zieleleven van talrijke jongeren van vandaag. Men kan wel afgeven op den modernen mensch, en dat met reden, immers de druk van materialistische en egoistische neigingen heeft het levenspeil der menschheid diep

doen zinken. Maar daar staat naast, dat de eene schaal der balans hooger stijgt naar mate de andere daalt. En ik geloof gerust te kunnen verzekeren, dat overal ter wereld, althans bij de denkende éilte van het jongere geslacht een hevige drang naar hoogere idealen zich baan breekt. Bourget sprak van „des générations... pour qui le ciel est de nouveau peuplé d'étoiles". En, inderdaad, is het niet waar, dat de oogen van vele der jongeren met onversaagdheid zich wenden naar hooger? Is het niet waar, dat het voedsel, dat men geeft aan de moderne ziel met des te meer graagte wordt aanvaard naar mate het meer geestelijk is?

Tijd en plaats ontbreken mij hierop verder in te gaan en deze bewering met bewijzen te staven.

Maar het kwam mij nuttig voor ze te vermelden, omdat zij een verklaring geeft van Lotte's invloed. Lotte heeft door zijn louter godsdienstige hulp de moderne ziel in haar zwak getast. Hij heeft den dauwdrup doen vallen in het hart der bloem. Hij werd niet alleen de steun maar zelfs de leidsman van vele mannen en vrouwen van het onderwijs; — immers 't was voornamelijk tot hen, dat hij zich richtte. Hij gaf hun wat hun diepste hart begeerde. Hij kon spreken als met gezag bekleed.

Het is dan ook om dit na te gaan, dat ik Pacary's boek ter bestudeering (een „leesboek" is het niet) gaarne aanbeveel. Wie mijn opvattingen omtrent den hedendaagschen jongen man deelt, zal in dit boek veel vinden wat men ook in het dagelijksche leven rondom zich meent te ontwaren. Een arbeid als die van Lotte zal ons ongetwijfeld aansporen om met meer moed en vasthoudendheid ieder binnen de sfeer zijner werkkracht, datgene te geven waarnaar voornamelijk de handen gretig worden uitgestoken, namelijk het geestelijk brood.

* * *

Op het titelblad van het hier besproken levensbericht wordt Lotte genoemd: un compagnon de Péguy.

Hoewel beiden nagenoeg van denzelfden leeftijd waren, heeft Lotte voor Péguy steeds een vereering gekoesterd als die van een leerling voor zijn meester. Samen volgden zij de lessen der Ecole Normale Superieure. Later bleven zij vrienden. Jaarlijks bezocht Lotte zijn vriend. Hun „Entretiens" heeft Lotte opgeteekend. Bij Pacary vindt men er eenige uittreksels van.

Toen Péguy gesneuveld was, vroeg Lotte, die evenals zijn

vijf broers gemobiliseerd was, maar tot den Landstorm behoorde, naar 't front te mogen vertrekken. Hij wilde den dood van zijn vriend wreken.

Péguy heeft er veel toe bijgedragen, Lotte 't geloof zijner kinderjaren te doen terugvinden.

„Ieder jaar in September, zoo verhaalt Lotte, ging ik Péguy bezoeken. In 't jaar 1908 vond ik hem te bed, uitgeput, ziek. Hij was eindelijk bezweken onder de geweldige vermoeienis, welke hij gedurende twaalf jaren onverzwakt gedragen had. Ontzettende rampen hadden mijzelf getroffen".

In 't jaar 1907 was zijn dochtertje Monique gestorven, in 1908 zijn vrouw, met wie hij voor de wet getrouwd was in 1898. Zijn vrouw was christelijker dan hij; op haar aandrang liet hij zijn zoontje André na den dood van Monique doopen.

„Péguy", zoo gaat hij voort, „sprak mij van zijn armoede, zijn moeheid, zijn drang naar rust.... Eensklaps richtte hij zich steunend op zijn elleboog op en vervolgde met de oogen vol tranen: Ik heb je nog niet alles gezegd.... Ik heb het geloof teruggevonden.... Ik ben katholiek. Plotseling voelde ik in mij een hevige ontroering van liefde; mijn hart brak en heete tranen stortend, 't hoofd verborgen in mijn handen, zei ik bijna ondanks mijzelf: Ah! pauvre vieux, nous en sommes tous là.

„Zoover zijn wij allen gekomen. Vanwaar kwam mij dat woord, daar ik immers 't oogenblik te voren nog ongeloovig was? Van welken arbeid, van welken langzamen, onmerkbaren, diepingrijpenden arbeid, verried dit woord de inwerking? Op dit oogenblik voelde ik, dat ik christen was.

„In den trein, die mij naar Parijs terugbracht, kwam een gebed op mijn lippen, en 't bleef op mijn lippen gedurende de gansche reis, 't gebed zoet boven alle, 't gebed frisch en blij als de dageraad: Wees gegroet, Maria, vol van genade".

Toch bleven er nog moeilijkheden te overwinnen en eerst met Paschen 1910 was 't afgedwaalde schaap teruggekeerd. Zijn studie, de omgang met zijn vrienden, maar vooral zijn nobel hart, gelouterd door bittere smart hadden hem toegankelijk gemaakt voor Gods genade.

Een oogenblik dacht hij er aan den geestelijken stand te omhelzen. Maar de zorg voor zijn kleinen André weerhield hem. Om beter de opvoeding van dit kind te verzekeren, huwde hij opnieuw. Zijn tweede kind uit dit huwelijk was nauwelijks eenige maanden

oud, toen de oorlog uitbrak. Lotte sneuvelde door een kogel in het voorhoofd getroffen den 27sten December 1914. Des morgens had hij nog de H. Mis bijgewoond en op Kerstdag was hij voor 't laatst tot de H. Tafel genaderd.

Een groot ijveraar is hij geweest in de korte jaren van zijn katholiek leven. Van den overvloed van genade, dien hij zelf bezat, heeft hij anderen ruimschoots meegedeeld.

Ook voor ons leek het mij de moeite waard meer van nabij kennis te maken met dezen onverschrokken katholiek en met zijn werk, vooral omdat, zooals ik boven zeide, de aard van dit werk zulk een juiste kennis verraadt van de moderne geestesstroomingen.

Katwijk a. d. Rijn, 28 Nov. 1916. J. VAN RIJCKEVORSEL S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

„Den 22sten December 1916 zullen er zevenhonderd jaar verloopen zijn sinds den dag, waarop Paus Honorius III aan de stichting der roemruchte Dominicaner-orde zijn opperherderlijke goedkeuring verleende". Aldus begint H. Duurkens S.J. in *De Katholiek* (Dec.) zijn artikel over *De stichting der Dominicaner-orde naar Historie en Legende.* Hij wil alleen bijeen garen wat verspreid ligt hier en daar en de historische beteekenis van sommige verhalen toelichten. Het gaat niet aan een kort overzicht te geven van deze studie en wij gelooven genoeg gedaan te hebben met de vrienden der historie op het bestaan daarvan te hebben gewezen.

A. Rientjes schrijft over *Het Middeleeuwsch Oliekruis*, waarvan o.a. in oude kerkrekeningen sprake is; b.v. sex cruces de ligno cum imagine crucifixi cum quibus visitantur infirmi. (Dom Utrecht 1504). Tot heden verkeerden de geleerden, ofschoon het aan vernuftige veronderstellingen niet ontbrak, toch in het onzekere over het wezen van deze kruisen. De schrijver meent, de oplossing te moeten aanwijzen in de Liturgie der Katholieke Kerk bij de toediening van het Sacrament des Oliesels. „Bij de toediening van het Sacrament des Oliesels of Unctie wordt uitdrukkelijk door het kerkelijk voorschrift een kruis bij deze plechtigheid vereischt. Gemakkelijk verklaarbaar is het, dat in de Middeleeuwen niet altijd een kruis of kruisbeeld in elk huis aanwezig was. De industrie der latere tijden maakte massa-productie mogelijk, maar in vroegere tijden waren kruisen en beelden niet in het bezit van iedereen".

Bestaat heden dit gebruik nog? Ja, in sommige plaatsen wordt zoodra aan de zieke het H. Oliesel is toegediend (elders zoodra hij overleden is) een zwart houten kruis (zonder corpus) gehaald, dat in het bed van den zieke wordt opgehangen. Bij de begrafenis wordt dat kruis voorop gedragen in den stoet. Geneest de zieke dan is het gebruik dat hij (of zij) bij eerste kerkbezoek het kruis neerleggen op de Communiebank.

Joh. van Dinter S. J. maakt één *Rostand-interview* van twee interviews van den „grand homme à la mode", welker inhoud in een paar oude jaargangen van fransche tijdschriften door hem gevonden werd.

„Na wat jeugd-werk in 't klein : Les Musardes ('n bundel, waarover, opvallend, de critiek zich aldus uitsprak: des vers de théâtre, des vers d'un homme de théâtre), Gant rouge (reeds op 't college gemaakt als: Les Petits extras) en Les Deux Pierrots (nooit opgevoerd), waagde hij zich in 1894 aan groot werk, gaf in de Comédie-Francaise Les Romanesques en in verschillende schouwburgen, een jaar daarna La Princesse lointaine, achttien maanden later La Samaritaine, vlak hierop Cyrano.

Toen telde hij negentwintig, nauwelijks tweeëndertig bood hij L'Aiglon.

Dan verliepen er een dikke acht jaar.... en Chantecler werd voorbereid op de planken".

De schrijver heeft dit stuk vlug geschreven zooals zijn andere werken: j'appelle faire vite une pièce, la faire en un an.

Waar hij zelf beweert dat Chantecler eer een gedicht dan een schouwspel is heeft hij groot gelijk. Toen ik het las heb ik genoten; bij de opvoering vond ik het ongenietbaar, en de ontzaggelijke reclame, welke er voor was gemaakt kon mij niet in den waan brengen dat het werkelijk een tooneelstuk was.

Op de vraag, welk van zijn stukken op zijn voorliefde aanspraak kon maken, antwoordde hij:

La Samaritaine, c'est la seule que j'aime complètement.

Et Chantecler?

Je ne sais pas. — Dat is kort en bondig en bovendien niets zeggend.

Elize Knuttel-Fabius zet haar Romantisch *Vrouwenleven* voort in een laatste artikel in *Onze Eeuw* (Dec.).

René de Clercq geeft een langademig gedicht *Tamar* en bewijst daardoor nog steviger: dat hij vooral een schitterend liederen-dichter is met raak woord en juisten toon en prachtige gedachten. Hier is onze bewondering voor hem maar heel matig:

> Boogdrager
> wilddrager
> een volle bloed, een jong sterk leven,
> dien niemand temt en niemand houdt,
> gelijk hij, zijn schouderen schuddend, drong en wrong door het hout, [daareven

zoo wrong en wrocht nu Sjela, de jager,
zwijgend doch lachend zich los
uit de strengelarmen der stoeiende meiden,
die, sluitend weder, zongen, reiden,
wuifden achterna;

Baronesse Van Zuylen van Nyevelt schrijft over de opofferende en liefdevolle *Florence Nightingale*:

„De „Legende" waarvan zij het voorwerp was, heeft zooals de meeste legenden, haar bestanddeelen van waarheid, doch ook vele onjuistheden en meer nog leemten. Slechts na haar dood in 1910 is door een bekend letterkundige, Sir Edward Cook, toegerust met volle kennis van zaken en in het bezit der enorme verzameling harer nagelaten papieren, een beeld geteekend, dat de werkelijkheid weerspiegelt en in menig opzicht verschilt van de traditioneele figuur, ons allen uit populaire levensschetsen bekend. Haar werkzaamheid gedurende den Krimoorlog b.v. is slechts een korte episode in haar lange leven geweest. Niet minder merkwaardig zijn de voorafgaande jaren — letterlijk een *sturm- und Drang*-periode — en de latere, waarin zij van de stille afzondering uit, waartoe zoowel eigen voorkeur als hare geknakte gezondheid haar noopten, reuzenarbeid volbracht en vèrstrekkenden invloed uitoefende". — Zeer interessant is dit opstel.

C. te Lintum wijdt eene studie aan *De Koffie-veilingen der Nederlandsche Handel-Maatschappij en de Max Havelaar*. De schrijver is van meening:

„Douwes Dekker had zich dus met zijn pamflet enkel en alleen moeten wenden tot de regeering en het allerbest tot ondertitel kunnen nemen: „De mishandeling van den Javaan door de Overheid".

Maar dan zouden wellicht zeer weinigen nieuwsgierig geweest zijn naar zijn boek. De naam Max Havelaar kon niemand aantrekken, en voor de toestanden in Indië was er bij de groote meerderheid droevig weinig belangstelling.

Met „de koffie-veilingen der Nederlandsche Handel-Maatschappij" was de schrijver ten minste zeker, indruk te maken op een groot deel der handelswereld en op velen daarbuiten".

Wetenschappelijke Bladen (Dec.) neemt een artikel over van R. L. Orchellie uit de *Deutsche Revue* van October. Deze verkondigt: „de arbeid van Casement was de logische ontwikkeling zijner beginselen, het was een voortdurend streven naar de bereiking van zijn doel. Wat hij deed in de Kongo en bij de Putomayo-Indianen waren slechts mijlpalen op den weg naar het groote doel: de bevrijding van het Iersche volk, de vrijmaking der zee van de Engelsche tirannie, en daarmede de bevrijding der wereld.

Het schavot, waarop hij, zooals hij zelf voorzien had, zijn loopbaan eindigde, is voor Ierland een politiek Golgotha, en de denkbeelden, die de Engelschen met den man zelf hoopten te

vernietigen, leven voort, omstraald door de lichtende kroon van den martelaar".

Wij zien daar ook een opstel over *De Vorming van den Duitschen Gentleman.* Oorspronkelijk werd dit geschreven voor de *Contemporary Review* (Oct.) door Prof. F. H. Swift. Hij begint met te verklaren dat in Duitschland, gelijk ook in andere landen, de meeste universiteitsstudenten de eerste jaren niet studeeren maar boemelen. Maar in Duitschland is de overgang naar dit bandelooze leven uit het voorbereidende studieleven met zijn streng toezicht, veel beteekenisvoller dan elders.

Het studentenduel, de *Mensur,* is in Duitschland wettelijk verboden, doch men gaat zijn gang. Ieder lid van de Burschenschaft moet ten minste 7 Mensuren op zijn register hebben, en bewerkt zijn of gewerkt hebben met de schläger, de houwdegens. De Paukanten, de vechters worden dik ingepakt, zoodat alleen schedel en wangen kwetsbaar zijn. 't Is verheffend!

Een interessant artikel noemen wij dat van Dr. F. Stellwaag, die antwoord geeft op de vraag: *Hoe sturen de insecten in de vlucht?*

Op de Hoogte (Dec.) bevat van de hand van J. D. C. v. Dokkum een gezellig geïllustreerd, eigenaardig artikel over *Parodistische Reclame en Reclame-Parodie*; een ander, die zijn naam niet noemt, spreekt *Van Lampen en Lampekappen* en toont in fotografiesche reproductie mooie, sierlijke of imposante werkstukken.

Elsevier biedt zijne inteekenaars een buitengewoon nummer, rijk van platen voorzien; de titel is *Sport en Spel in de Kunst* door Corn. Veth.

Het gewone Decembernummer is ook voor een groot deel aan kunst gewijd. Zoo schrijft H. L. Berckenhoff over Isaac Israëls: „hij heeft altijd zijn eigen weg gezocht en zijn werk vormt een geheel, waarin alles zich aaneenschakelt". En later: „zoomin als ik hem ooit iets banaals heb hooren zeggen — want ook in geestelijk opzicht is hij een zoon zijns vader — heeft hij ooit iets banaals geschilderd".

Remko ter Laan wijdt een studie aan den grooten beeldhouwer *Auguste Rodin*: „als hij Dante las, dan zag hij zoo de vlakken, de lichamen, leven; zag spier voor spier het lijden der Menschheid blootgelegd, en hij las van „weenende voeten" en wist dat ook voeten weenen kunnen, dat alles weenen kan en lachen en alle dingen des levens doen, als het zelve leeft"(?)

Otto van Tussenbroek heeft het over *De Bruggen van Parijs,* eenige afbeeldingen doen denken aan de Maastrichtsche Maasbrug.

Otto Barendsen licht met voorbeelden den *Humor in het Werk van M. W. van der Valk* toe. Te oordeelen naar de afbeeldingen is deze humor zeer zonderling.

De Gids brengt het slot van *De Mensch van Nazareth.* Wijselijk heeft Van Schendel de opwekking van Lazarus en de Verrijzenis des Heeren uit zijn verhaal geschakeld, daar deze feiten niet in

zijn betoog pasten. In plaats hiervan een lyrische ontboezeming over de broederschap, die Christus op aarde heeft willen brengen. Van A. H. Blauw een artikel over het begrip van Goed en Kwaad, tamelijk nevelig, dat ons na lezing niet veel wijzer achterlaat.

In het overzicht der Ned. Letteren bespreekt Carel Scharten o. a. *De wegen* van Marie Koenen, die de talentvolle verdichtster wordt genoemd van wat omgaat in het hart van den voor schoonheid gevoeligen Ned. Katholiek. Hij noemt het eigenaardig, dat na Vondel de Roomsche poëzie eeuwenlang ingezonken en zoo goed als verdwenen is, en nog altijd hetzelfde te nieuwe, opgepoetste, nuchtere en zoetelijke heeft hunner vele nieuwe kerken. Beiden missen den ouden droom, de diepe bezonkenheid. De katholieken geven meest legenden die misplaatst zijn in het moderne, literaire Hollandsch. Ook M. K. waagt zich na enkele vrij goede romancen en balladen van de bekende soort aan een paar van die gewijde verhalen. Het is de meest ouderwetsche romantiek met nieuwerwetsche beschrijvingskunst opgemooid en door nieuwerwetsche stijlvolheden tot een ongeloofelijk komisch marionettenspel gemaakt. (Volgen eenige uit het verband gerukte citaten). Zij heet knap, bijna al te knap. Haar vertalingen van Verlaine worden fel gecritiseerd en zelfs heiligschennis genoemd. Haar eigen lyriek noemt hij wel de aandacht waard, maar toch ook te veel bedenksel. Het proza is wel lief maar vooral Roomsch, doch het Tuintje is Roomsch en toch atmosferisch levend. Een heel mooi, sensitief dingetje. Ook Pierre en Mathias Kemp worden behandeld. Van Pierre wordt gezegd dat hij de eerste, Ned. futuristische dichter is. Hij is niet van talent verstoken, hij heeft fantasie te over maar het ongelukkige is dat een gewoon mensch de futuristische dwarrelvluchten dezer fantasie niet vermag bij te houden. Het bundeltje *Het wijnroode zuur* van Mathias wordt wonderlijk genoemd maar toch treft Recensent er in een breede gang en opmerkelijke plastiek, door menschelijker fantasie dan van zijn naamgenoot verwekt. In *Levenswaardeering* van J. de Wet alweer een verheerlijking van *Timmermans Pallieter*, die in onverbroken harmonie met het Al leeft! De snaak moest het eens weten, welke hoogdravende ideeën hij heeft opgewekt bij Holl. literatoren.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Andrejew (Law). De opstandige dorpspriester. Uit het Russisch door S. van Praag. Amsterd. Em. Querido (231).

Men stelle zich gerust: die opstandige dorpspriester is een Russische pope, getrouwd man en vader, wiens allertreurigst

levenslot grootendeels veroorzaakt wordt door dit huwelijk. Een zoontje verdrinkt, de moeder raakt van verdriet aan den drank, een tweede kind is idioot, alle mogelijke rampen overvallen den armen stakker. Zoolang als hij kan, behoudt hij zijn Godsgeloof, maar als het ongeluk hem overstelpt, wordt hij eindelijk krankzinnig, wil wonderen verrichten en als deze uitblijven, barst hij in godslasterlijke woorden uit en vlucht weg om in de eenzaamheid den dood te vinden. Het is een droevig, soms zeer aangrijpend, somber verhaal, dat ons van innig medelijden vervult voor de russische ziel, zoo diep godsdienstig en zelfs mystiek, maar zoo weinig steun vindend in haar vermolmde staatskerk. Arme verdoolden, zoo slecht geleid naar huis des Vaders, waarnaar zij zulk een heimwee voelen! MELATI.

Bordeaux (Henry) Uit den strijd des Levens. Vertaald door Arth. Bronsveldt. Amersfoort, Slothouwer.

Als wij den Franschen titel noemen, kent natuurlijk het grootste deel onzer lezers dezen, door de Academie bekroonden en in alle landen geroemden roman: La Peur de vivre.

Het is een ernstig boek, zooals reeds blijkt uit de zware inleiding, waarmede de schrijver het werk voorzien heeft en eenige zijner beginselen verkondigt. Het is een bizonder mooi boek en volwassenen zal het brengen allicht tot dieper levensinzicht. En dat is goed, want de angst voor het leven gelijk het is, met zijn plichten, opofferingen, teleurstellingen, is wel meer verbreid en dieper doorgedrongen dan men denkt. Voor jeugdige personen is deze roman geen lectuur, al is de bedoeling van den schrijver nog zoo edel. A. GIELEN.

Broedelet (Joh. W.). Zomergasten. Amsterdam (1916). L. J. Veen (195).

't Was een heele gebeurtenis op het stille dorpje. Rotte, de tabakskoning van Deli, wonend op de Keizersgracht in A'dam, zou de zomermaanden komen doorbrengen in Bladerveel. Hier had hij gehuurd een klein optrekje, waar hij met vrouw en kind zou logeeren. Later bleek echter, dat hij was een broer van den rijken Rotte, een niet heel toerekenbaar sinjeur, die verdween met de noorderzon en 't rijke broertje zijn schulden liet betalen.

Op spottende wijze stelt nu Broedelet het azen der dorpsbewoners op de centen der schatrijk-gewaanden Rotte's aan de kaak. Een kunstschilder Rasch, bijgenaamd lord Spinazie, omdat hij zoo veel „groen" gebruikt, speelt ook een rol in die geschichte.

De Hofstad noemt het een „oolijke" vertelling, maar wij zijn toch niet neven de waarheid als wij het wat al te geforceerd grappig durven noemen. Het behoort tot de weinige boeken van Broedelet, die men voor nlemand behoeft weg te sluiten.

MERKELBEEK.

Buurman (H. C.). De verdwaalde Anarchist. Brusse, R'dam (160) f 2.90 geb. f 3.50.

Bertus was 17 jaar en werd kantoorbediende. Maar een oude schoolmakker komt hem inblazen, hoe heerlijk het Anarchist-zijn is. Die heerlijkheid stalt hij o.a. uit in den volgenden onzin: dat ieder mensch diende rond te loopen met alleen een dierenhuid om het naakte lijf, dan zou je eens zien wat een vette kwabbige kerels zonder spieren het allemaal zouden wezen, als ze te minste niet te mager waren om vet te zijn". Geestig type, hé?

Enfin, Bertus trekt naar Brussel en wordt opgenomen in de kolonie en ziet daar dingen, die nu juist niet verheffend zijn. Zoo kwam het dat de soliede anarchistische grondslag, waarop hij in A'dam had gestaan, deerlijk werd afgebrokkeld. En verschillende groote vraagstukken hielden hem voortdurend bezig: 1⁰ de koning moet worden vermoord; 2⁰ een gasfabriek opgeblazen; 3⁰ alle niet-anarchisten behoorden als doodsvijanden beschouwd te worden; 4⁰ moet nog worden uitgemaakt of een vrouw het hoogst stond als ze zuiver vrouw was, of als ze zoo weinig mogelijk vrouw was. Deze laatste kwestie was urgent vanwege het koketeerende winkelmeisje uit de buurt.

Zoo stond het met dezen jongen; maar op zekeren dag ontdekte de hoofdman der kolonie hem stoeiend zoo'n beetje met z'n vrouw. En in een opwelling van humaniteit trapte hij Bertus de laan uit, die „met een gelaten weemoed en zwaar in zijn hart" weer afdroop in de richting van A'dam.

Wat wil de heer Buurman toch eigenlijk? Ik kan er niet achter komen! M. WALRE.

Carbin (Louis). De zuivere Eros. Liefdesroman. 2 dln.

Totaal ongeschikt, walgingwekkend om de onderwerpen, die in dit boek worden behandeld. Voor niemand. Ik had nu werkelijk gedacht dat een zeeofficier als Carbin er een eer in zou stellen: hooger te denken dan hij hier doet. A. G.

Glyn (Elinor). Het beslissende Moment. Utrecht, Bruna.

Wel ja, daar hebben we weer eens iets, waarvan je maar niet kunt begrijpen, hoe er een uitgever voor gevonden kan worden.

Het is te mal om te vertellen: een historie voor een colportageroman. Een meisje dat huwt om aan de voogdij te ontkomen, met een mijnheer, die zoo een einde wil maken aan zijn verhouding tot een weduwe. Den eersten dag van haar huwelijk gaat zij er dan ook van door, om weer vrij te zijn.

Later, al is zij dan ook naar Californië gegaan, loopen ze elkaar toch in de armen. Dat werkt met electromagneten, vermoed ik.

Maar dat is *het* gekste niet. U moet eens hooren, wat die

pastoor een hybridisch wezen is: in de eerste plaats een Jezuïet, en alsof dat nog niet erg genoeg was, is hij ook nog een cynicus.

Daar zit echter heel wat meer in dit zonderlinge wezen, of zegt de schrijfster het maar uit hoffelijkheid, als ze dezen pàstoor noemt „een oprecht Christen en een begaafd man"?

Nu, die begaafdheid zou nog wel samen hebben kunnen gaan met die andere minderwaardige eigenschappen. De schrijfster heeft echter onze goede verwachtingen op dit punt knapjes den bodem ingeslagen.

Sabine zegt tot hem: „Ik ben een heidin, cher Père, laat mij met rust! Laat mij genieten van uw Kerk en uw geloovige visschers. Ik zal er elken Zondag komen en mijn gebeden opzeggen.... mes prières à moi — en dan kunnen wij later praten over filosofie, of wat u wilt!"

En de geestelijke, die een begaafd man heet, geeft daarop ten antwoord: „Godsdienst is geen dogma. Het heidendom van Mme Sabine is even goed in de oogen van God als het geloof van Jean Rivée, die weet dat in den nacht van den grooten storm zijn boot veilig in de groote haven werd binnengeleid door de H. Maagd, die zich aan het stuurrad plaatste. Hemel ja! God regeert en niet de priesters".

Als deze man niet dom genoeg is om in de redactie van de Vrije Gedachte te zitten. weet ik het waarlijk niet meer. A. GIELEN.

Goch-Kaulbach (Anna v.). Op de Kentering. Amsterdam. Veen. (2 dln.) f 4.90, geb. f 5.50.

Ik heb den prijs erbij gezet, niet als aansporing om te koopen. maar juist om af te schrikken. Want 5 gulden geeft men niet uit of het moet voor iets goeds zijn, en dit boek is slecht. Goch-Kaulbach kan zoo schaamteloos voor den dag komen en als de vrouwen moeten worden door de emancipatie gelijk zij zich die droomt, nu, eerlijk gezegd, dan wordt het een zoodje. Ziehier: 1e. Dora verlangt naar den dood harer moeder om vrij te zijn. 2e. Slaat een, en later nóg een huwelijksaanzoek af, omdat zij wil studeeren in de rechten (dat is niet erg), maar 3e toen ze klaar was kwam het verlangen naar haar eersten pretendent; ze gaat naar hem toe, verneemt dat hij verloofd is, maar stemt toe met hem éénmaal „het geluk te genieten" — zoo noemen ze dat. 4e. Thuisgekomen zet ze de gaskraan open, maar juist op 't laatste oogenblikje komt het verlangen naar het leven bij haar boven. 5e. Ze houdt „een schitterend pleidooi" voor een ongehuwde moeder, die haar kind heeft vermoord, enz. enz.

Een vriendin doet hetzelfde met een blinden pianostemmer, als Dora deed met den verloofde van een andere.

En dan heet het: ... volgende geslachten in een gevestigden (?) tijd zouden het nieuwe vrouwengeluk bouwen op het leed en den strijd van de vrouwen, die op de kentering leefden".

Wat 'n plebejers, en wat 'n vuil boek. M. WALRE.

Hoffmann (R. Th. A.). Het Majoraat en andere geschiedenissen. Vertaling van D. W. van Ravesteyn. Brusse, Rotterdam. (844). f 1.25 — f 1.95.

Nu de Berner Conventie het onzen uitgevers en vertalers bijna onmogelijk maakt, van nieuwe romans het verbazend duur gehouden vertalingrecht te koopen — wenden zij hun aandacht naar oude, half of geheel vergeten schrijvers, wier werk gemeengoed is geworden. Hoffmann, de Duitsche dichter van over de eeuw oud, wordt nu ook uit het stoffige hoekje gehaald, en zijn griezelige, spookachtige verhalen, in een modern kleed gestoken en aan het publiek als iets nieuws aangeboden.

Sommige van de vertellingen of sprookjes van Hoffmann zijn bijna klassiek geworden. Toch vreezen wij of zij wel in den smaak van ons 20ste-eeuwers zullen vallen.

De geheele schrijftrant is zoo ouderwetsch, en zelfs zwaar op de hand. *Het Majoraat* en *Mejonkvrouw de Scudêry* behooren tot de meest bekende van zijn verhalen. Het komt ons voor dat door de niet onverdienstelijke vertaling toch veel van de oorspronkelijke geheimzinnigheid is verloren gegaan. Het overgieten in andere vaten neemt altijd iets weg van het aroom van geurigen wijn. Hij klinkt tamelijk boekerig en stijf, wat misschien wel in de bedoeling van den schrijver ligt, maar de lectuur voor ons niet vergemakkelijkt. MELATI.

Nathaniel Hawthorne. De scharlaken letter. Vertaling uit het Engelsch van D. W. van Ravesteyn. Uitgave van W, L, J. Brusse, Rotterdam. (375) prijs f 1.35, geb. f 2.05.

Ook dit is de vertaling van een in Engeland en Amerika zoo goed als klassiek boek. Hawthorne is of was een der beroemdste Amerikaansche schrijvers. De *Scharlaken letter* speelt in den tijd toen de Puriteinen in Massachusetts een waar schrikbewind voerden. De hoofdpersoon van het boek, Hester, wordt wegens een misstap op zedelijk gebied, met haar kind drie uren lang op de markt aan den schandpaal gehecht, met een scharlaken letter op de borst gespeld. Haar berouw en boete en die van haar medeplichtige vormen verder den inhoud van dit ernstig, geheel in protestantschen geest geschreven verhaal, dat niet van langdradigheid is vrij te pleiten. MELATI.

Meeren (Willy v. d.). Stille Grootheid. J. W. van Leeuwen (K. Fercken), Leiden. (209) f 1.75 en f 2.35.

De schrijver of beter schrijfster van *In 's Levens Storm* is veel kalmer geworden. Men herinnert zich nog hoe deze eersteling van een geheel onbekend auteur, door velen onzinnig geprezen, door anderen onbarmhartig toegetakeld werd. Het stormde *in* en *om* 's Levens Storm. Wij zouden ons zeer verbazen in dien *Stille grootheid* ook zulke geweldige windvlagen ontketende. Willy is

heel knap in het uitdenken van suggestieve titels. *In 's Levens Storm* raasde werkelijk de wind, dreef de menschen en de gebeurtenissen in dolle vaart voort, alles ging in haastig en óverhaastig tempo. In *Stille grootheid* blijft alles stil, rustig, bedaard. Met trage voeten sluipt het niet zeer belangrijke verhaal voort. Weinig emoties van buiten, gewone familie-gebeurtenissen, ziekten en sterfgevallen, een zoon die dreigt verloren te gaan, verlovingen; meest brave, goede menschen, gegroept om Emma Gravé, wier stille grootheid ieders bewondering wekt, een ideaal katholiek meisje. Haar deugd wordt beloond door een huwelijk met een door verdriet oud geworden weduwnaar, met verscheidene niet zeer jeugdige kinderen. Zeer vele bijpersonen van wie men nu eens veel, dan weer weinig, eindelijk niets meer hoort, vertragen soms onnoodig den loop van de vertelling. Er is stof in voor drie, vier, misschien wel vijf novellen. De krachten der schrijfster schieten nog te kort om die veelheid te versmelten in hoogere eenheid. Het boek is veel meer bedacht en vooral veel minder onwaarschijnlijk dan zijn oudere broer; er komen minder trucjes en Dei ex machina in voor, die daar telkens de handeling voort moeten helpen, maar daarom is 't ook in matter, grijzen toon gehouden, zonder levendigheid. Wij wenschen Willy van harte toe dat zij in een volgend werk de twee manieren tot een harmonisch geheel moge vereenigen. Zóó vermoedt niemand dat beiden een en dezelfde persoon zijn. B. Z.

Meyrink (G.) De Golem. Uit het Duitsch door J. Lourens. Utrecht. W. de Haan (259).

Dit boek heeft blijkbaar, volgens het bericht van den uitgever, in Duitschland een ongehoord succes gehad. Het is een wonderlijk verhaal, grootendeels spelend in het Ghetto van Praag; men weet niet precies wat het is, droom, vizioen, hallucinatie van een krankzinnige. Er komen vele akelige, griezelige dingen in voor, half vermoede gruwelen, die den roman in onzen treurigen tijd tot geen aangename nog minder verheffende lectuur maken. 't Vermoeden ligt voor de hand, dat vooral onder duitsche Israëlieten het oorspronkelijke werk veel opgang maakte. Niet geschikt; is eigenlijk prikkellectuur.

Misford (B.). Huis Rietholme. Naar het Engelsch, Drukkerij „Het Centrum" (162) f 0.40.

Een der bekende feuilleton-overdrukjes uit Het Centrum, in kolom formaat. Daardoor kan dan ook de prijs zoo laag zijn. Het is een boek met veel gebeuren en afwisseling en zal ook ongetwijfeld in den smaak vallen bij de lezers „ter ontspanning".

Murger (Henri). Kunstenaarsleven te Parijs. Roman uit het Bohème leven.

Zooals bekend is, behoort dit boek tot de met name verboden lectuur en kan dus niet voor bespreking in aanmerking komen.

Nuijens (P. J. J.). In rechte banen geleid. Leiden G. F. Théonville (181) ing. f 1.40, geb. f 1.90.

De titel onthult ons reeds dadelijk het slot van dit boekje en wij behoeven ons dus niet ongerust te maken over de mentaliteit van Lucie van Sonderen, die op een neutraal Gymnasium zich alle mogelijke mode en moderne begrippen van den allerlaatsten tijd heeft aangewend. Zij wil voor doctor studeeren, vrij en onafhankelijk leven en denken, dus ook van den godsdienst van haar geboorte niets meer weten. Zeker een zeer actueel onderwerp, het roomsche meisje aangestoken door den nieuwen geest die alweer bijna oud wordt, berekend met de tradities van haar omgeving en vast besloten haar eigen weg te gaan, trotsch over den tegenstand, dien zij er ondervindt. Haar vader, haar broer en een vriend van haar broer hebben groot verdriet over de afdwalingen hunner lieve Lucie, trachten haar in rechte banen te leiden, hetgeen hun dan ook ten slotte lukt. Zooals te verwachten was, trouwt Lucie met den vriend en stelt zich tevreden een brave, roomsche huisvrouw te worden. Het boek is bezield door een innigen godsdienstigen geest, het lijkt zelfs tot doel te hebben propaganda te maken voor de Intronisatie van het H. Hart. Jammer dat het zoo nieuw gegeven behandeld is op echt ouderwetsche wijze. Er wordt veel in geredeneerd, gepreekt en de eenvoudigste gesprekken gevoerd in boekentaal; zelfs komen er alleenspraken in voor en wordt telkens gewaagd van „een edelen jongeling". Deze jongelingen hoe braaf en edel ook, zijn wel wat zoeterig en als aardsche liefde niet mee gewerkt had tot Lucie's bekeering zou deze zeker meer treffend zijn geweest. M. S.

Reineke van Stuwe (Jeanne). Câline. Een roman uit het Parijsche Leven. L. J. Veen, Amsterdam.

Het Parijsche leven en Reineke van Stuwe! Men weet dan al zoowat vooruit wat je te wachten staat van deze hypermondaine, hollandsche schrijfster met fransche allures; specialiteit in toiletten, in bloemen, in wedrennen, in dansen, in suikercultures, in hartezaken en wat al niet meer. De verwachting, hoe hoog gespannen, wordt nog overtroffen. Câline is een demi-mondaine en alle vrouwen in dezen roman zijn van hetzelfde soort; er wordt in geflirt, gevrijd, gelachen, gedanst, maar ook gezucht, gehuild en zelfs gevochten. 't Is me het wereldje wel, waarin een oud Indisch man, de vijftig reeds gepasseerd, op zoek gaat naar liefde. Men begrijpt wat hij bij deze Parijsche dametjes vindt. Alle moeite van de schrijfster om dezen bedaagden viveur sympathiek en de liefde der veel jongere Câline aannemelijk te maken, blijft vergeefs. Misschien is het tamelijk dunne draadje dat de verschillende hoofdstukken samenhoudt, maar een voorwendsel. Hoofdzaak is bij Jeanne haar kennis te luchten van het Parijsche leven, zelfs de conférences van Bergsom worden door die meisjes van plezier bezocht om aan haar behoefte voor meer geestelijk leven te voldoen!!

't Blijft lichtzinnig en toch wrang en bitter: allen zijn eigenlijk diep ongelukkig, verleden en toekomst grijnzen hun onverbiddelijk toe. Wat is zulk een amoreel leven van genot en weelde toch zwaar en ledig tegelijk en wat had de oorlog in la Ville Lumière veel op te ruimen en weg te vegen! Van alle bedenkelijke boeken door mevrouw van Stuwe met benijdenswaardige losheid en flair geschreven is Câline zeker dat, waarvan men elke aanraking hoe vluchtig ook, zedelijk verplicht is te vermijden. L. v. M.

VOOR DE JEUGD

Bührs (Lize). Jet. Bussum (1916) Paul Brand (177).

Een echt meisjesboek (15—18 jaar). Een doktersfamilie met veel meisjes: Truus, de oudste (als altijd in boeken) een moedertje-Zorg. Jo, nummer twee, een musicienne, verliefd op een violist, mag eerst dan zich engageeren als ze haar diploma heeft. Natuurlijk slaagt ze en trouwt. Jet, de derde, een robbedoes, leuk type met schrijversaspiratie's, en dan nog een paar kleine meisjes. Pa sterft; familie moet zich verminderen. Twee tantes die (als in bijna alle boeken) als draken worden voorgesteld, maar toch au fond heel goed zijn.

Truus wil naar 't klooster, maar blijft thuis omdat Moeder haar niet kan missen. Jet wil nu Truus' plaats in nemen. Dan wordt Jet juist „gevraagd" door een oud vriend van haar. „Haar ziel kon wel jubelen van geluk en dankbaarheid. Er was 'n bloem gaan ontknoppen, waarvan 't zaad lang had verborgen gelegen, 't stille zaad met de groote levenskracht! Moest ze nu zich niet bekennen: als ze aan iets heel gelukkigs had gedacht — 'n kindje bijvoorbeeld — dan was daar altijd 'n gestalte bijgekomen die leek op Wim, die .... Wim zelf was".

Jet neemt zich echter vast voor, te blijven bij moeder en Wim te vragen of hij wil wachten tot het zusje, volgend op haar, grooter is en haar plaats kan innemen.

Een goed, Roomsch meisjesboek. Eene schrijfster die toekomst heeft, maar op eenige dingen moet letten, die wij hier nu maar niet dadelijk zullen opsommen. M. B. P.

Heijermans (Ida). Zoo mooi als zonneschijn. Het Kaarsenmannetje. Geïllustreerd: G. Wildschut. Amsterdam, Meulenhof.

Ida Heijermans schrijft vlot en dichterlijk. Ze houdt zich op ethisch terrein.

Jehu (Félicie). Vertellingen. Penteekeningen: W. Heskes. A'dam, Querido.

Fèlicie Jehu is geen onbekende. In sommige harer boeken laat

zij de kinderen misschien te gauw deelnemen een enkele maal aan wat des grooten menschen is, maar zij vertelt gezellig en natuurlijk.

Leopold (M.). Het leven van een witten Poedel, door hem zelf verteld. Geïllustreed: B. Midderigh-Bokhorst. 2de druk. Van Goor, Gouda.

Macé (Jan). Sprookjes. Geïllustreerd: Jan Wiegman. Meulenhof, Amsterdam.

Jean Macé stierf op bijna tachtigjarigen leeftijd te Parijs in 1894. En als men nu nog aan hem denkt, is dat wel een bewijs, dat hij aardige dingetjes heeft gemaakt. Wij herinneren ons van hem Contes du petit château en b.v.: Histoire d'une bouchée de pain, gevolgd door: Les serviteurs de l'estomac.

Deze sprookjes met hier en daar een wijs lesje, zijn goed.

Valkenstein (Kees). Tom Tiddelium. Utrecht, W. de Haan (243).

De jongen, die den vreemden naam van Tom Tiddelium draagt, beleeft in het jaar 2916 de dwaaste avonturen — zooals later blijkt — in een droom. Het aantrekkelijkste van alles in de toekomstige wereld is dat het Grieksch daarin afgeschaft werd, want deze taal was voor hem op het Gym. het grootste struikelblok. Op de laatste bladzijde wordt Tom wakker, ziet zijn ouders voor het bed zitten en vraagt of ze allemaal in den Popocatepeth zijn gevallen? — „Wat", vroeg moeder terug, „zijn ze in den chocoladeketel gevallen? Je hebt gedroomd!"

Zoo eindigt het boek en de droom. De schrijver zorgde zelf voor de aardige plaatjes.

Vletter (A. C. C. de). De stok met negen knobbels. Nijmegen, Robijns en Co. (208).

De stok met negen knobbels vertelt zelf zijn lotgevallen op den onderhoudenden, opgewekten toon, dien wij van De Vletter gewoon zijn. De wonderlijke held beleeft allerlei avonturen, tot hij eindelijk in een poging tot redding van zijn meester, door midden wordt gebroken. Onder een stolp zal hij voortaan als curiositeit zijn verdere levensdagen slijten. De plaatjes van Hintzen zijn niet allen even mooi, soms op het kantje van ouderwetsch.

Slooten (Aug. van). Op haar Post, Utrecht, Bruna.

Augusta van Slooten is vooruit gegaan, zéér, zéér veel. Toen zij een paar jaren geleden „Vergelding" uitgaf, schreef zij zoo'n barbaarsch Nederlandsch, dat ik (na voorbeelden in overvloed te hebben gegeven) in verontwaardiging mij liet ontvallen: „daar moest toch werkelijk de politie iets aan kunnen doen".

Nu schrijft ze over 't algemeen zéér goed. Dit boek zit bovendien

ook goed in elkaar en het karakter van Rens is flink volgehouden. Maar de tantes (tot het einde toe blijft eene in de boosheid volharden) zijn weer de echte, conventioneele draken. Stel ze nu ook eens een keertje voor als goede, lieve menschen. Men moet nooit een heelen stand zoo naar beneden halen. A. GIELEN.

Turner (Ethel). Een Gewichtige Dag, Utrecht, Bruna.

Wij hebben voortdurend de boeken van Turner (op een enkele uitzondering na) met den grootsten lof besproken. Ze verdienen het volkomen. Maar weinige weten zóó voor de jonkheid te schijven. Ook dit boek is weer kostelijk van humor: O, 't zijn allemaal zoo 'n echte kinderen die ze teekent. Ik zou bijna zeggen, dat hare boeken, zeker dit boek, eigenlijk weer is een boek over kinderen voor groote menschen. We denken aan de kostelijke schetsen van Lichtenberger. R.

VARIA

Commandant Driant (Emile). De Fransche schrijver, die zijn naam pleegde om te zetten in Danrit, is in dezen oorlog gevallen voor Verdun. Hij was geboren in 1855; oud-commandant der chasseurs à pied, schoonzoon van Boulanger en redacteur van l'Eclair.

Hij heeft verscheidene romans geschreven, heel goed over het algemeen en soms alleen hier en daar wat dartel. Wij noemen: La guerre de demain; — L'invasion noire; — La guerre fatale; — Ordre du Tsar; — L'invasion jaune. Men noemde hem de militarie Jules Verne. Barrès schreef voor hem eene necrologie, die er wezen mocht.

Driant's roman: „Histoire d'une famille de soldats" is thans opnieuw uitgegeven; hij geeft een overzicht der militaire geschiedenis van Frankrijk.

Het eerste deel: „Jean Tapin" omvat het woelige, naar de opvatting der meesten ook roemvolle tijdperk 1792—1830. Het tweede deel: Filleuls de Napoléon" behandelt de reactie en het derde deel „Petit Marsouin" gaat over het tijdperk van 1870—1899, de voorbereiding tot de revanche.

Jack. London is op nauwelijks veertigjarigen leeftijd overleden. De „Haagsche Post" zegt van hem:

Cowboy is hij geweest, krantenjongen, landlooper, zeeman; hij heeft gewerkt als een slaaf om zijn taak, het strijken van zoo en zooveel boorden per dag, te voleindigen. Naar goud heeft hij gedolven in Klondike, toen de halve bevolking van Californië uittoog naar de onherbergzame oevers van den Yukon. Ook heeft

hij geluierd en zich gekoesterd in de tropenzon. En over dat alles heeft hij geschreven in romans en novellen, korte verhalen vooral die boeien van begin tot eind. Hoor hoe hij het relaas van zijn leven als „Tramp” begint in The Road:

„In den Staat Nevada moet nog ergens een dame wonen, die ik een paar uren lang onafgebroken, op de meest schaamtelooze manier heb voorgelogen. Niet dat ik haar hier mijn verontschuldigingen wensch aan te bieden. Verre van dat. Maar ik wil eens uitleggen hoe dat kwam”.

Onmiddellijk boeit hij de aandacht en houdt die vast, het heele boek door. Zóó doorleefd en doorvoeld is alles, dat zelfs psychiaters en zij, die het vraagstuk der reclasseering in studie nemen, er een schat van wetenswaardigs uit kunnen putten. Hier wordt het leven van den „Tramp”, den ongeneeslijk werkschuwen landlooper, zóó meesterlijk voorgevoerd, dat onze Brusse's en Canter's er bij staan als aan vaders knie.

„. . . Welk een liefde voor de zwakken en het dier. Leest zijn talrijke verhalen over het leven en lijden der beklagenswaardige leprozen op de Zuidzee-eilanden, hoe wekt hij ons medelijden met deze uitgestootenen der samenleving, alles zonder eenig spoor van sentimentaliteit, en zijn Call of The Wild, wel haast een der mooiste dierenboeken die wij kennen. White Fang, Brown Wolf en de vele sledehonden, die hem op zijn tochten vergezelden, wij leven met hem mee”.

Marie Gysen. Sprekend over haar *Brord en Hanne* noemt Is. Querido deze schrijfster, „een bizonder talent”, waarmede wij het volkomen eens zijn. „In den beschrijvingsstijl vooral, vele innige accenten van gekoesterde waarnemingen, Sensitief leven geven aan de spraaklooze dingen”. Als bewijs haalt hij dan aan dit schetsje van fijne werkelijkheid:

„Uit den stal klonk telkens geritsel, gesjor en gestruizel van de aangebondene beesten. 't Klein katje kwam pootjesrekkend en gapend te voorschijn uit 'n hooge stoof. 't Lang neerhangend, zachtbewegend klokgewicht schitterde, in de ineens wakkere oogjes. Ze ging op 'r gemak er voor zitten, kopje schuin, pootje opgeheven, de zacht slingerende beweging volgend. Met fluweelzacht duwtje werd 't gewicht even aangetoetst, nog eens en nog eens. Ze scheen tot overtuiging gekomen van 't gevaarlooze van zoo'n plomp ding en 't kreeg flinke, ferme patsen, zoodat 't krachtig heen en weer slingerde”.

Miek Jansen komt er bij Querido minder goed af. *Aan de bron* heeft deze niet veel genoten. „Dit verfijnde sensitivisme zal velen doodergeren om de kwijnende pose, de zaligheidsbezuchtingen, de zwoele reinheid, de sluimerlijke waakzaamheden! Deze moede dichteres ruikt niet zinnelijk den zoeten geur der rozen, maar besnuffelt den mystieken adem der bloemen. Zij rilt van Rousseau's pantheïsme”.

woord hebbend, een woord, dat raak, vlug, zijn meening kenbaar

Hollandsche Voorkomendheid. Ten bate van de verminkte soldaten in Frankrijk, geeft Henri Habert een boekje uit, waarin de indrukken verzameld zijn van vreemdelingen over ons land. Het heet: *En Hollande pendant la guerre.* De Journalist Charles Bernard geeft eene *Petite scène vue:* Kalverstraat: Il a plu. Une vieille dame glisse et tombe, son parapluie à côté d'elle. Un passant se précipité et remasse... le parapluie.

Emile Verhaeren. Deze Belgische dichter naar Rouen gekomen om eene voordracht te houden, werd overreden en gedood door een reeds in beweging zijnden trein, waar hij nog wilde instappen om naar Parijs terug te keeren. Hij werd geboren 21 Mei 1855 en studeerde te Leuven. In 1883 verschenen *Les Flamandes,* waardoor hij zich openbaarde als een groot dichter, maar tevens bewees niet terug te deinzen voor de meest zwoele beschrijvingen! Zijn vers herinnert aan het sonore van Victor Hugo en men noemde hem ook eens: le plus grand poète aprés Victor Hugo. Een tijd van ernstige ziekte, die lichaam en geest bedreigde, heeft hij doorgemaakt en later bezongen in een sombere trilogie: Les Soirs (1887) — Les Débacles (1888) — Les Flambeaux noirs (1890). In zijn zonderling werk: Les Apparus dans les Chemins ȝeekent hij zijn langzaam herstel. In 1892 werd hij socialist en organiseerde het artistieke leven van La Maisson du Peuple te Brussel; doch kort.
Over den trek van het volk te lande naar de groote, gulzige steden, klaagde hij in Les Campagnes hallucinées (1893). Les Villes tentaculaires (1895) en een drama Les Aubes (1898). In 1885 verscheen van zijn hand, na een bezoek aan een Trappisten-klooster, de bundel: Les Moines. Ook in 1900 wijdde hij nog aan het klooster zijn pijnlijk-aandoend stuk Le Cloître, dat Maart 1912 ook in Amsterdam werd opgevoerd. In 1906 verscheen La multiple splendeur. Daar is nog meer van zijne hand verschenen, dat wij hier niet alles kunnen opsommen. Het is jammer van zijn groote, aangrijpende kunst, dat zij slechts met veel voorbehoud kan worden genoten.

Henryk Sienkiewicz. De groote Poolsche schrijver is overleden in hoogen ouderdom. In *De Amsterdammer* (2 Dec.) vertelt van hem Henri Habert:
In 1900 kwam ik, in Warschau, voor het eerst in aanraking met den grooten schrijver en vaderlander, bij eene gelegenheid, waarop hem in warme bewondering voor zijn talenten een gulden gedenkpenning werd aangeboden door een groep letterkundigen. Hij was toen reeds 64 jaar,[1]) maar droeg zijn zes kruisjes alsof... de tijd onopgemerkt aan hem was voorbij gegaan. Daar stond hij — met zijn regelmatige trekken; zijn kleinen witten puntbaard; recht van lijf en leên — voor ieder een heusch en beminnelijk

[1]) 4 Mei 1846 werd hij geboren in Wola Okrzejfka (Russ. Polen). Red.

maakte; — men moest Sienkiewicz wel voor veel jonger houden, dan hij was. Er ging van zijn heele persoonlijkheid een zeer speciale bekoring uit, waarvan een soort van typische Poolsche beleefdheid, de kern vormde. Hij behoorde tot die stervelingen, wier wellevendheid zelfs hunne vijanden ontwapent, en die, in den dagelijksch opnieuw ontbrandenden strijd, — zonder dat zij hen één andere concessie doen, dan die... van een hoffelijken groet, die aan de schermutseling vooraf gaat — de achting, den eerbied hunner tegenstanders weten te bewaren. Dat kwam, omdat hem het meest volmaakte overwicht, in den vorm van de beminnelijkste overredingkracht, eigen was.

Sienkiewicz was het type van wat men een auto-didact noemt. Een fijn gevoelig schrijver en scherp opmerker; en van een onuitputtelijk geduld. Nu eens in stille vervoering voor letterkunde, en voor der dichtkunst fijnste wezen, en dan weer uitbundig vechtend voor het heilig recht der schoonheid en der waarheid; steeds voor al, wat zijn levensvolle natuur passionneerde, met denzelfden gloed ontbrandend, zoo liet hij zich voortstuwen door den stroom van den tijd, zonder dat ooit het denkbeeld van een mogelijk materieel profijt, dat zijn veelzijdigheid voor hem zou kunnen afwerpen, zich van hem meester maakte... Hij was niet verdacht op den roem, die hem allengs zocht, en op het feit, dat hij zich zelf een stralend glorieuzen ouderdom bereidde.

Maar voor alles was hij patriot! Het is mij, alsof ik nog heden zijn woorden hoor, over het „schrikkelijke heden, en die toekomst, die alle mogelijkheden in haar schoot draagt". Zijn pen was een wapen tegen Polen's vijand, een werktuig in dienst van den wederopbouw van zijn vaderland, en een fijn instrument, waarmede hij de smarten, de hoop en de verlangens zijner landgenooten wist uit te zingen. Speciaal in zijn „Kleinen Michel" heeft hij tragisch, aangrijpend het lijden van een Poolschen scholier geschilderd, die tot stervens toe gekweld wordt door een duitschen leeraar. En in zijn werk „Duitsche ridders" stelde de geschiedschrijver-romanticus den ouden strijd tusschen de Polen en den Germaanschen erfvijand voor het nageslacht te boek.

„Bartek Zwyciezca" (Bartek de Overwinnaar) is het merkwaardig verhaal van een Poolschen soldaat uit Duitsch Polen, — die ten strijde trekt voor den koning van Pruisen...; een bittere satire, die evenals in 1870, thans van een droevige actualiteit wordt!...

De groote romans van Sienkiewicz zijn getiteld „Te vuur en te zwaard", „De Zondvloed", „Heer Wolodyowski", en eindelijk „Quo Vadis"? dat zijn auteur beroemd maakte.

Dit groote „fresco" van het „Roma antiqua", onder Nero, getuigt van des schrijvers geestelijke verwantschap met de Latijnsche ideeën, Latijnsche artistieke opvattingen en alles wat Latijnschen stijl ademt.

Voor het overige was Sienkiewicz door en door Poolsch. Hij was natuurlijk, en dus poëtisch; wist wat humor was; — en was voor alles, realistisch opmerker.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

Van Alle Tijden (Dec.). Inhoud: De vier vrouwen-karakters van Tennyson's „Idylls of the King". — Die Versuching van Robert Hamerling. — Erlkönig van Goethe. — Artikel over A. de Lamartine. — Ballade des Auszeren Lebens van Hugo von Hofmannsthal. — Night en Death van J. White. — Die Bergmansfrau van Gustav Schüller. — In memoriam Reinhard Johannes Sorge. — Der Wirtin Töchterlein van Uhland. — Zoo ellendig zijn van Guido Gezelle..

De abonnés van Boekenschouw ontvangen den geheelen jaargang van Mei 1916 tot Mei 1917, franco per post tegen inzending van postwissel f 2.75, Heerengracht 415, Amsterdam.

Wij vestigen er de aandacht op, dat in dezen en den komenden jaargang men een prachtige, geheel eenige bloemlezing zal krijgen van de wereldliteratuur. Bij het beginnen, Mei a.s., van den tweeden jaargang, wordt de prijs van dezen jaargang, indien nog nummers ter beschikking mochten zijn, tot f 5 minstens verhoogd. Per jaar heeft men een boek van ongeveer 400 bladzijden.

Mededeeling. Wij hebben een dertigtal besprekingen van boeken moeten uitstellen tot een volgend nummer. De uitgevers zullen begrijpen, wetend dat in het najaar de massa nieuwe boeken overstelpend is, dat wij onmogelijk onmiddellijk eene recensie kunnen geven, die inderdaad op den naam van gegrond oordeel aanspraak zou mogen maken.

Door ziekte van den redacteur ondervond de verschijning van dit nummer eenige dagen vertraging.

J. V. D. V., JUR. STUD. 's-GR. Onzen dank voor de toezending der Fransche artikelen. Wij zullen er zeer zeker gebruik van maken en schrijven U nader in elk geval.

DR. V. N. te A. Dank voor uwe vriendelijkheid, om onze aandacht te vestigen op dat stuk. Wij verzekeren u dat het onze volle opmerkzaamheid had en wij zullen doen, wat wij noodig of nuttig achten.

R. M. B. te H. Het boek kennen wij wel, maar gelezen hebben wij het nog niet: Wereldoorlog van Dr. W. van Ravesteyn met een voorw. van Henriette Roland Holst, verschenen bij Thieme, Zutphen.

ROBERT HUGH BENSON

II

Het religieuze leven van afzondering en zelfheiliging heeft voor Benson altijd een groote aantrekkelijkheid gehad. De wijze echter, waarop dit eenigszins vage verlangen verwezenlijkt zou moeten worden, was afhankelijk van gemoedsstemming en omgeving. De gedachte zich aan te sluiten bij een bestaande kloosterorde werd spoedig opgegeven; ook het plan een nieuw Oratorium te stichten naar 't voorbeeld van kardinaal Newman, werd weldra op zij gezet voor een nieuw origineel idee.

In 1908 verwisselde Benson Cambridge voor Harestreet House te Buntingford in Hertfordshire, waar hij de zes laatste jaren zijns levens zou doorbrengen. Een verlangen naar eenzaamheid en grootere vrijheid zich te wijden aan literairen arbeid, waren de voornaamste drijfveeren; de hoop eenige vrienden rondom zich te vereenigen, die met hem dit modern kluizenaarsleven zouden deelen was er niet vreemd aan.

„Wat mij zelf betreft", schrijft hij reeds in Augustus 1905, „aan twee dingen voel ik behoefte: „eenzaamheid en vrienden". De eenzaamheid zal hij gaan zoeken op een of ander rustig landelijk plekje, buiten het gewoel der steden; de vrienden zal hij rond zich vereenigen in kleine, ieder op zich zelf staande huisjes, gebouwd rondom zijn eigen huis en kapel als middelpunt. Een dagorde, die veel vrijheid toelaat, moet de band worden, die vrienden en eenzaamheid bijeenhoudt.

„Eenzaamheid: middernacht—1 uur 's middags; vrienden: 1 uur 's middags—4.30 uur; eenzaamheid: 4.30—8.30 uur; vrienden: 8.30—middernacht".

Het plan werd verder uitgewerkt; de dagorde meer in bijzonderheden ontwikkeld; bouw, meubileering, decoratie van kapel en huis nader omschreven. In 1908 slaagde hij er in een vervallen huis en tuin te koopen nabij Buntingford en met verlof van zijn bisschop vestigde Benson zich vóór het einde van het jaar in zijn nieuw verblijf. De stichting van een religieuze vriendencommunauteit is steeds een vrome wensch gebleven. Trekvogels genoeg; blijvers weinig of geen.

Lezers van *Oddsfish* zullen in het huis van Harestreet, waar

Roger cousin Tom bezoekt, een gedetailleerde beschrijving vinden van Benson's nieuw verblijf. Een beschrijving van de kapel zou te veel plaats vragen. Opgetrokken in alle stijlen en geen stijl, eigenhandig versierd met vreemdsoortig snijwerk, geschilderd volgens Benson's persoonlijke artistieke opvattingen, waar symbolisme het leeuwenaandeel heeft, is zij als een in hout, steen en kleur verzinnelijkte uitbeelding van Benson's eigen zieleleven en gedachtensfeer, en slechts hij, die met Benson's persoonlijkheid ten volle vertrouwd is, zal het vreemd-aandoend geheel naar waarde weten te schatten.

Alvorens wij echter de Harestreet-dagen behandelen, moet in tijdorde de bespreking voorafgaan van eenige zijner werken nog te Cambridge geschreven.

Met *The Sentimentalists*, begonnen in 1905, opent Benson een nieuwe schacht in de rijke mijn van zijn veelzijdig literair kunnen. Had hij zich tot nu toe hoofdzakelijk bewogen op geschiedkundig terrein, de nieuwe roman speelt in het moderne leven. Langen tijd twijfelde Benson bij de betiteling van zijn nieuw boek. Zou hij het *The Waster* noemen, *The Conventionalists* of *The Sentimentalists?* De laatste titel bleef eindelijk behouden, ofschoon *The Waster* minstens even goed zou geweest zijn.

The Sentimentalists is de geschiedenis van één man, het psychologisch bekeeringsproces van den poseur Chris Dell [1]), die na een stormachtig verleden door een zekeren Mr. John Rolls op hoogst origineele wijze wordt teruggebracht tot zijn plichten van christenmensch en vurig katholiek. Chris Dell heeft een vreemd leven achter zich, maar komt eindelijk in aanraking met Dick Yolland, een priester en den erkenden leider der Sentimentalists. Father Yolland begint zijn taak; hij tracht volgens zijn methode het verdoolde schaap terug te brengen en weet hem een plaats te bezorgen als schrijver bij zijn vader. Chris in zijn nieuwe betrekking doet zijn beschermer alle eer aan. Weldra zijn de oude heer Yolland en de verschillende gasten, die van tijd tot tijd ten zijnen huize vertoeven, ten zeerste met den nieuwen secretaris ingenomen, zelfs in die mate dat Annie Hamilton, nog een meisje, zich met hem engageert. Mrs. Hamilton heeft geen bezwaar tegen het huwelijk; Lord Brasted echter, heeft iets

[1]) Zie Boekenschouw, 4de jaargang bladz. 79.

vernomen omtrent Chris' vroeger leven. Hij maakt zijn bevindingen bekend en het engagement wordt afgebroken. Chris in het diepste van zijn wezen geschokt, zonder verder vertrouwen op God of de menschen, verdwijnt weer om zijn vroeger leven te hervatten. De bekeeringsmethode van sentimenteele zachtheid heeft bij Chris Dell deerlijk schipbreuk geleden. Mr. Rolls zal nu de zaak in handen nemen. Chris wordt weer opgespoord en meegetroond naar het buiten van Rolls, een groot grondbezitter met veel geld, die na zijn lange vlegeljaren tot bezinning is gekomen en nu een voorbeeldig leven leidt. Rolls heeft behalve een groot geloof in de mystieke werking van Gods genade, een hem eigen bekeerings-methode, die hij nu op Chris zal toepassen. „Ik verlang niets anders", had Chris gezegd, in een onbewaakt oogenblik de woorden van den verloren zoon aanhalend, „dan opgenomen te worden als een uwer huurlingen". Rolls houdt hem aan zijn woord en tot zijn eigen bestwil wordt de huurling zoo afgejakkerd, dat hij bijna zijn verstand verliest en zint op zelfmoord. Reeds heeft hij het touw vastgemaakt, waarmede hij zich van het leven zal berooven, als hij door Rolls en Father Yolland wordt verhinderd. Rolls' methode wordt met succes bekroond en als de nieuw-bekeerde zijn opwachting maakt bij Annie Hamilton, nu Lady Brasted, is hij zich geheel meester en voor goed herschapen in een ander man.

Als bewijs, dat Chris' bekeering ernst is, wordt hij opnieuw door Benson opgevoerd in een vervolg-roman *The Conventionalists.* Mr. Rolls is gestorven, maar zijn mantel is gevallen op de schouders van Chris Dell. Algy Bannister, de hoofdpersoon van het boek, is de tweede zoon van de conventionalist Bannister-familie, waar alles op lijntjes staat en niemand een woord zegt of een handeling mag stellen, die ook maar in 't minst van de gebruikelijke etikette of wereldsche conventie zou afwijken. Algy echter heeft hoogere aspiraties en voelt iets voor een ander leven, dat minder conventioneel meer vraagt, maar ook meer geeft dan de tamme regelmaat van het leege Bannister-bestaan. Oude bekenden, Lady Brasted, de Hamiltons, Father nu Mgr. Yolland spelen een belangrijke rol in de verschillende verwikkelingen; de twee hoofdpersonen zijn Algy en Chris Dell. Chris in *The Sentimentalists* werd omhoog getrokken uit de diepte; Algy bevindt zich reeds op den beganen grond; maar zijn levensdoel ligt hoog op den berg, en het is Chris Dell voornamelijk, die hem tot leidsman strekt langs de

kronkelpaden, de hinderpalen wegruimt, die zijn roeping in den weg staan en hem het besluit doet vormen zich weg te schenken aan God in de strenge orde der Karthuizers.

Zoowel in *The Sentimentalists* als in *The Conventionalists* hangt een atmosfeer van godsdienstig-hypnotischen invloed, uitgaande respectievelijk van Rolls en Chris. Het vervolg-boek heeft echter op zijn voorganger vóór, dat het mystieke minder overwegend is en een ruimere plaats is ingeruimd voor het gewone leven, zoo gewoon, dat de lezer onwillekeurig een afkeer krijgt van de onbenulligheden, waarmede dag aan dag wordt gevuld en in zich zelf keerend tot het besluit komt dat een Bannister-leven toch niet het laatste woord is in een menschwaardig bestaan.

De bekeerings-romans waren goed ontvangen door het lezend publiek en de vrienden verwachtten dat de schrijver zou voortgaan op den ingeslagen weg, toen de lezing van de „Memoirs" van Saint Simon, den grondlegger van het socialisme in Frankrijk, den beweeglijken geest van Benson in vuur en vlam zette.

„Hebt ge ooit gehoord van Saint Simon?" Schrijft hij aan zijn moeder, Dec. 1905. „Welnu, roer dan Saint Simon, Rusland in opstand, Napoleon, Eva Roberts, den Paus en den Antichrist eens flink door elkaar en zie of ge daarvan iets kunt maken".

De damp, opstijgend uit dien heksenketel nam voor Benson vaste vormen aan en leverde stof voor een nieuwen roman *The Lord of The World.* Een maand later schrijft hij aan zijn vriend Mr. Rolfe:

„De Antichrist begint me rust noch duur te laten. Als het ooit geschreven wordt zal het EEN BOEK zijn. Ben je goed bekend met vrijmetselarij?... Socialisme?... den wetenschappelijken kant zal ik vermijden en me bepalen tot het sociale. De huidige verkiezingen schijnen mij de mogelijkheid van de incarnatie van den antichrist veel waarschijnlijker te maken. Ik denk dat hij uit een maagd zal geboren worden. O, als ik eens alles durfde schrijven wat ik denk! In alle geval, het zal jaren duren!"

Benson echter was er de man niet naar, jaren met een boek bezig te blijven. Nadat eenmaal het hoofdidee is vastgelegd, vult hij met koortsachtige haast bladzijde op bladzijde en 28 Juni kon hij schrijven: „Antichrist is af! Ik heb alles gezegd, wat er te zeggen valt. Er valt nu verder niet meer over te praten. Ik ben natuurlijk niet heelemaal op mijn gemak omtrent het laatste hoofdstuk, het is misschien een beetje eerzuchtig, het einde van de wereld te beschrijven. (Niet!) Enfin, het is geschied".

The Lord of The World is in groote lijnen de antithese tusschen het „natuurlijke" en het „bovennatuurlijke" in den mensch. De mensch, geschapen naar Gods beeld en gelijkenis werd van den beginne af verheven boven zijn zuiver-menschelijke natuur en bestemd voor een bovennatuurlijk geluk, waartoe hij zou geraken, mits hij de proef doorstond door God hem gesteld. Adam viel en in hem werd het menschdom beroofd van de onverdiende bovennatuurlijke gaven hem geschonken. Tegelijk echter weerklinkt de eerste belofte in het paradijs; opnieuw zal de mensch zich kunnen opwerken tot de hoogte van het bovennatuurlijke langs den moeilijken weg van boete. De juiste verhouding derhalve van den mensch tegenover God is de bovennatuurlijke en — theoretisch ten minste — behoeft dit bovennatuurlijke zich in geen natuurlijke schoonheid voor te doen om den mensch te trekken. Benson stelt hier tegenover den zuiver-natuurlijken mensch in al de volmaaktheid, waartoe die natuur zich kan verheffen zonder den bijstand van het bovennatuurlijke. Ook dit alleen in theorie; de praktijk en de Kerk leert dat ook in het beoefenen van bloot-natuurlijke deugden, de mensch niet lang staande kan blijven zonder de genade Gods.

De laatste paus Percy Franklin is de type van de eerste; Julian Felsenburgh, de antichrist, vertegenwoordigt de tweede catagorie. Franklin bezit weinig natuurlijke begaafdheden om zijn grooten invloed te verklaren; het bovennatuurlijke heeft in hem verreweg de overhand. Felsenburgh is verstoken van alle bovennatuurlijke gaven; hij is de natuurlijke mensch in al zijn volmaaktheid. Tusschen deze twee, het hoofd van den bovennatuurlijken godsdienst en den leider van den natuurlijken godsdienst der menschheid, wordt de laatste strijd gestreden, die eindigt in het hoogtepunt van het bovennatuurlijke — Paus Sylvester de H. Geheimen opdragend aan het altaar — en het natuurlijke in Fetsenburgh, die staat op het toppunt zijner macht als „Meester van de Wereld" met het ingrijpen van Gods almacht ten gunste Zijner belijders. „Toen verging de wereld en haar grootheid".

Het boek verwekte een geweldige opschudding. Naast vurige bewonderaars vond het heftige bestrijders. Men vreesde zelfs een oogenblik voor een ongunstige beslissing van het Vaticaan. Ook nu nog zijn de meeningen verdeeld [1]).

---

[1]) Zie Boekenschouw, 4de jaargang, bladz. 170 en 6de jaargang, bladz. 193.

Benson zelf gevoelde dat iets moest gedaan worden om den storm te bezweren en schreef *The Dawn of All.* Opnieuw wordt de laatste strijd geschilderd tusschen Rome en de wereld en de eindoverwinning van Christus' Kerk; hier echter niet enkel in de bovennatuurlijke orde, maar als tot hun heer en meester komen koningen en keizers om hulde te brengen aan den plaatsbekleeder Gods op aarde. Paus Sylvester draagt nu den naam van Gregorius XIX; de antichrist is niet meer de persoon van Felsenburgh, maar het socialisme; de verschillende episodes geven minder aanstoot, daar ze alle leiden tot de apotheose van het ééne, groote, katholieke Wereldrijk.

Toch staat mijns inziens het eerste boek boven het tweede als een betere illustratie van de woorden van Christus: „Want er zullen valsche christussen en valsche profeten opstaan en zij zullen groote teekenen en wonderen verrichten, zoodat, indien het mogelijk ware, zelfs de uitverkorenen in dwaling zouden worden gebracht".

In 1908, gelijk ik zeide, nam Benson zijn intrek in Harestreet-House. Preeken, retraites en lezingen namen echter gewoonlijk vier dagen van de week in beslag en de rust der eenzaamheid was ver te zoeken. In 1909, 1910 en 1913 hield hij lezingen in Ierland en preekte in dezelfde jaren de vasten-meditaties in San Silvestro te Rome. Driemaal bezocht hij Amerika; een korter bezoek in 1910; een langer van twee maanden in 1912. Op de thuisreis veranderde het schip Olympic, waarop Benson zich bevond plotseling van koers. Men had de noodkreten opgevangen van het zusterschip de Titanic, dat wegzonk in de golven. Kort daarna vinden we hem in Zwitserland en in 1914 ondernam hij ten derde male den overtocht naar Amerika. 23 April is hij weer terug in Engeland. „Wat zijn uw verdere plannen?" vroeg Mr. Hornung schertsend. „G—geen plannen", stotterde Benson lachend, „alleen gaan biechten en mijn haar laten knippen". Rust echter was ver te zoeken. Nieuwe verbintenissen werden aangegaan voor Rome en Amerika. De dood zou hem van de vervulling er van ontslaan.

Chronologie ter zijde gelaten, kunnen we Bensons overblijvende romans gevoegelijk onder drie hoofden rangschikken als geschiedkundig, psychologisch en mystiek. Het behoeft niet gezegd dat de verdeeling niet is volgens strakke lijnen.

Come Rack! Come Rope![1]) voert ons terug naar den tijd van Elisabeth en de Engelsche kerkvervolging. Historisch in de personen van Elizabeth, Mary Stuart, Anthony Babington, de Fitzherberts, de Gelukz. Edmund Campian S.J. en anderen, zijn het de twee fictieve karakters van Robin Audrey en Marjorie Manners, die het boek dragen. Een wondere liefdesgeschiedenis dier beiden, waar de vrouw de leiding neemt op den gevaarvollen weg van plicht èn offer, zelf den moed heeft haar aardsche liefde prijs te geven voor een hooger belang en sterk in haar overtuiging, den beminde haars harten den weg wijst naar het priesterschap en het altaar, dat in die dagen zoo dicht stond bij het schavot en den marteldood. In Bensons eigen opinie stond het boek op een lage plaats. Zijn eigenlijke kracht lag elders, in het doorschouwen van de ziel zijner tijdgenooten. De tijd heeft nog niet met vaste hand het kaf van het koren gescheiden, maar nergens heeft Benson het physieke lijden van Gods bloedgetuigen tastbaarder geteekend dan in dit boek en de figuur van Marjorie dient bewaard te blijven voor de komende geslachten als het beeld van de zwakke vrouw, groot in bovenaardsche kracht, met een liefde tot Christus en haar beminde, sterker dan de dood.

Voor *Oddsfish!* — een roman van den tijd van Karel II, of liever van den persoon van Karel II — verwijzen we naar de uitvoerige bespreking in dit tijdschrift verschenen[2]). Hoewel eerst na den dood des schrijvers in het licht gegeven, werd het plan van het boek reeds opgezet en uitgewerkt gedurende Bensons verblijf te Rome (1903-1904). De definitieve redactie, die wij nu kennen, verschilt aanmerkelijk van het oorspronkelijke ontwerp, niet overal ten gunste van de eerste.

Vrees is het hoofdbegrip van de drie romans, die ik meer bijzonder onder de psychologische groep zou willen onderbrengen. Vrees, voortkomend uit gebrek aan wilskracht in het uur des gevaars in Valentine Medd in *The Coward,* wiens weelderige verbeelding en nerveus temperament zich van verre de schoonste triomfen droomt, doch die terugdeinst als hij den sprong moet wagen op den hoogen Alpengletscher. Vrees in Percy Brandreth-Smith in *An Average Man,* die zich laat binden met zijden koorden

[1]) In Hollandsche vertaling: „Trots pijnbank en schavot". Zie Boekenschouw 8ste jaargang, bladz. 243.

[2]) Zie Boekenschouw, 8ste jaargang, bladz. 372.

en gouden ketenen en zijn mannelijkheid voelt wegzinken in de zachte kussens van een weelderig pleizier-leven en den moed mist dat leven te verliezen om een hooger te winnen. Vrees eindelijk in Marion Tenterden in *Loneliness*, de nieuwe gevierde prima-donna, die ineenkrimpt als men haar vertelt dat zij haar stem, haar grootsten aardschen schat, zal moeten verliezen; maar die door lijden gelouterd haar angst en kommernis werpt in Gods schoot en uit de crisis te voorschijn treedt sterker, grooter en beter.

Valentine Medd, de hoofdfiguur in *The Coward*[1]) is de dorre tak in den Medd-stamboom. Een losbandig leven, schulden, een huwelijk beneden zijn stand zou generaal Medd desnoods kunnen vergeven, lafheid nimmer. En Val, zijn tweede zoon, blijkt een lafaard te zijn. Op school is hij bang bij 't voetbalspel; van het paard geworpen, vlucht hij een tijd het zadel; bij het Alpen-beklimmen deinst hij terug; als zijn verloofde wordt beleedigd, slaat hij in een opwelling van toorn den aanrander in 't gelaat, neemt de uitdaging tot een duel aan, maar trekt zich op het laatste oogenblik terug om zijn ouderen broer Austin voor hem te laten vechten. Altijd vol plannen wat hij doen zal in die of die gevaarvolle omstandigheden; altijd de held in de triomfen, die zijn verbeelding hem voortoovert, schrikt hij in de werkelijkheid immer terug, zonder de daad te stellen. Eén oogenblik schijnt in hem de ware Medd boven te komen, als hij de leiding op zich neemt om de familiebezittingen uit het brandende huis te redden, maar afgesneden door rook en vuur zag men hem aan het getraliede venster „krankzinnig van angst rukkend aan de zware staven"... Dan kwam een groot gekraak en een zee van rook en vlammen, en in de vuurzee gaat hij onder, een lafaard ten einde toe, ten minste voor hen, die hem slechts oppervlakkig kenden. Father Maple, die in zijn ziel gezien had, wist beter. Het is Benson's grootste verdienste dit complexe karakter van physieke vrees, nerveuse overgevoeligheid, ongebreidelde verbeelding en voortdurenden strijd van vallen en opstaan zoo naar het leven te hebben geteekend, dat ieder lezer er aanstonds tien of twintig aan kan wijzen in zijn omgeving, even laf en even schuldeloos als Valentine Medd.

Val Medd strijdt tegen zijn temperament en gaat schijnbaar onder in den strijd. *The Average Man*, Percy Brandreth-Smith

---

[1]) Zie Boekenschouw, 6de jaargang, bladz. 64.

geeft zich openlijk gewonnen. Het is de geschiedenis van een jongen man, wiens edeler aspiraties alle ondergaan in den maalstroom van geld en levensgenot. Zijn besten vriend laat hij links liggen; de katholieke kerk, eens zoo vurig gezocht, heeft niets aantrekkelijks meer voor hem; het religieuze leven, waarvan hij eens gedroomd had, wordt dwaasheid. Hiertegenover plaatst Benson de onaantrekkelijke figuur van Mr. Main, die zijn overtuiging volgend alles prijsgeeft om zijn ziel te winnen.

Loneliness is voldoende in dit tijdschrift behandeld om verdere bespreking overbodig te maken [1]).

Nog een enkel woord over de vier romans, die ik mystiek genoemd heb. Hier beweegt Benson zich op een terrein, dat hij geheel zijn leven doorzocht en doorgraven heeft van alle kanten. De bovenzinnelijke wereld heeft voor hem altijd een groote aantrekkelijkheid gehad. Zocht hij in zijn jongere jaren dàt verlangen te bevredigen, door het verslinden van boeken over spookgeschiedenissen, occultisme en verwante geheimzinnigheden, op rijperen leeftijd bouwde hij een uitgewerkte theorie op, omtrent den invloed van natuur, mensch en God, opvoerend tot eenzelfde doel, de grootere glorie van God als het einddoel van alles wat is. De machten van goed en kwaad grijpen in met Gods bevel of toelating in de daden der menschen en hoe meer men zich vereenigt met de eene, en de andere van zich afstoot, des te voller zal men zijn leven hebben geleefd, des te geschikter zal men zich gemaakt hebben voor de innigste vereeniging, waarbij de ziel zich verliest in haar Schepper in een eeuwigdurende aanschouwing en liefde.

In *The Necromancers* is het voornamelijk de geest van het kwaad van spiritisme en zwarte kunst, wiens verderfelijke invloed op de ziel van Laurie Baxter met meesterhand wordt geteekend. De atmosfeer van het occulte hangt zwaar over heel het boek en drukt als een obsessie op den lezer. De ziel van Laurie gaat onder dieper en dieper in de zwarte golven van geloofsverlies en Godsverzaking, en slechts in een bovenmenschelijken strijd van gebed en betrouwen weet de reine, diepgeloovige Maggie Deronnais hem weer op te heffen naar het licht des geloofs, dat het leven zijner ziel is.

[1]) Zie Boekenschouw, 9de jaargang, bladz. 82, 157, 209. In Hollandsche vertaling: „Eenzaamheid".

A Winnowing, een andere psychologische studie van den geest van Gods genade, die waait, waar hij wil, is, naast het vele goede dat het bevat, een boek, dat waarschijnlijk geen lang leven is beschoren. De Prologue is een deur, die te veel knarst en klemt en te moeilijk opengaat om tot verder onderzoek van het inwendige uit te noodigen. Als ik één van Benson's boeken zou moeten missen, zou ik stemmen voor *A Winnowing*.

In *None Other Gods* worden de drie stadiën van zuivering, verlichting, vereeniging, die de christenziel moet doormaken alvorens te komen tot de hoogste rust in God, plastisch voorgesteld in den persoon van Frank Guiseler. Het is geen boek, dat zich in een paar woorden laat ontleden. De eigenlijke geschiedenis is van ondergeschikt belang; de verschillende episoden zijn noodwendig om het inwendig zielsproces tastbaar te maken voor stoffelijke zinnen; maar de lezer, die ademen kan in de ijle luchtlagen van mystieke theologie en zich in kan denken in de wonderbare werking Gods in een arme menschenziel zal de stoutheid van den schrijver bewonderen, die zulk een stof durfde kiezen als onderwerp van een roman en hem dankbaar zijn.

Initiation [1]) eindelijk schetst het geheim des kruizes en van het lijden en het louteringsproces van een man van de wereld, die aan de hand Gods stap voor stap geleid wordt verder en verder in de donkerte van het woud van teleurstelling, lichaamslijden en zielesmart, tot ten laatste het licht doorbreekt in hemelsche klaarheid en de stammen en bladeren schitteren in den zilveren glans, die afstraalt van het kruis van den Man van Smarten, die door het lijden moest ingaan in Zijn heerlijkheid.

„en de Graal was geledigd en de kleuren gingen over in witheid, en de klanken in de stilte des Levens; en de Inwijding was voltrokken".

Den 5en October 1914 was Mgr. Benson te Salford een missie begonnen voor niet-katholieken. Zijn energie alleen stelde hem in staat de begonnen taak te voltooien. Het was zijn laatste werk. Den 17en bleek hij onmachtig huiswaarts te keeren. De toestand werd ernstig, zorgwekkend, weldra hopeloos. Twee dagen later gaf hij zijn ziel weder aan haar Schepper; zijn laatste woorden waren: „Jezus, Maria en Joseph, ik geef U mijn hart

[1]) Zie Boekenschouw, 8ste jaargang, bladz. 36.

en mijn ziel". Hij ligt begraven in den tuin van zijn geliefd Harestreet House; een eenvoudige steen dekt zijn graf met het opschrift: Hier ligt Robert Hugh Benson, priester der Roomsch-Katholieke Kerk. Een zondaar, wachtend op de openbaring der Zonen Gods. R. I. P.

R. H. Benson is jong gestorven; hij heeft zich dood gewerkt. Het is een koud en hard woord. Het koude zou ik er uit willen wegnemen, want Benson's leven was vóór alles een warm leven; het harde moet blijven als kenschetsend de stoere werkkracht en bovenmatigen arbeid, waardoor hij in de korte spanne tijds hem gegeven, de vijf talenten hem geschonken verdubbeld heeft als de goede en getrouwe dienstknecht, die zijn loon niet zal missen.

Amsterdam L. P. P. FRANKE, S. J.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

Léon Daudet: L'Hérédo

L'Hérédo van Léon Daudet is een boek, waarvan men wellicht eerder een bespreking zou verwachten in een wijsgeerig of paedagogisch tijdschrift dan hier. Aangezien echter Boekenschouw zijn lezers vindt „in alle kringen", zal zeer zeker de vermelding van dit boek hier ter plaatse degenen onder de oogen komen, die belangstellen in deze psychologische studie. Bovendien verdient de persoon van den schrijver de aandacht van allen, die op de hoogte willen zijn van Frankrijk's intellectueel leven.

Léon Daudet is de zoon van Alphonse Daudet den grooten romanschrijver der vorige eeuw.

De Daudet's vormen een echte schrijversfamilie. Vooreerst de onsterfelijke verhaler der *Lettres de mon moulin* en der avonturen van *Tartarin de Tarascon*; dan zijn vrouw Mme Julia Daudet, een goed talent, maar meer beperkt; vervolgens Ernest Daudet, broer van Alphonse, bekend vooral om zijn historische romans [1]) en eindelijk Léon.

---

[1]) Bij de *Bonne Presse* te Parijs verscheen een keurig geïllustreerde uitgave van zijn: *Au temps de l'empereur* en van zijn: *En 1815* (5 fr., geb. 11 fr.). Benevens een geïllustreerde uitgave tegen 1 fr. 20, geb. 2 frs., der vijf volgende boeken: *Fils d'Emigré, Dans la tourmente, Au temps de l'emperear, En 1815, Beau casque.* Deze boeken verdienen alleszins aanbeveling.

Léon Daudet, werd geboren in 1868. Aanvankelijk legde hij zich toe op de studie der medicijnen. Hij had deze bijna voltooid, toen hij uit natuurlijken weerzin voor goed de ingeslagen loopbaan verliet. „Il faut un coeur d'apôtre ou une insensibilité totale pour traverser tant de cercles infernaux, remplis de gémissements et de plaies hideuses", zegt hij. Is het niet alleszins verklaarbaar, dat bij hem eerder de liefde tot de letterkunde dan tot de geneeskunde in het bloed zat?

„De criticus", heeft Brunetière eens gezegd, „is als een kreupelboschje langs den weg: ieder schaap, dat voorbij komt laat er iets aan van zijn vacht". Als deze woorden op iemand van toepassing zijn, dan zijn ze het wel op Léon Daudet. Het „tout Paris" der laatste dertig à veertig jaren is langs hem gegaan en menigeen heeft aan de doornen van dezen puntigen braamstruik iets van zijn schijn-glorie laten hangen.

Om zich hiervan te overtuigen, behoeft men slechts de verschillende deelen zijner *Souvenirs des milieux litteraires, politiques, artistiques et médicaux de 1880 à 1905* op goed geluk open te slaan. 't Zijn boeken vol interessante bijzonderheden, rake zetten maar vooral vol scherpe kritiek.

Voornamelijk tegen twee strevingen kant hij zich.

Vooreerst tegen de dwaze stofvergoding, het ultra-materialisme der zoogenaamde Wetenschap. Vlijmend scherp hekelt hij de geneeskundige grootmachten zijner dagen in zijn roman *Les Morticoles*; spottend lacht hij in *Les primaires* met de waanwijsheid der niet- of half-ontwikkelden. Zelf opgevoed in den cultus der materie, maar weldra bitter ontgoocheld, is het niet te verwonderen, dat zijn kritiek zoo bijtend sarcastisch werd: 't is de forsche reactie eener gezonde natuur. Het was juist de haat tegen God en godsdienst, dien hij rondom zich groeien zag, welke hem de oogen deed opengaan. „Le matérialisme médical, politique et littéraire de la fin du XIXe siècle en France était si parfaitement immonde qu'il m'a convaincu, par le contraste, de l'excellence de ceux qu'il persécutait et de la majesté de leur idéal. Les ennemis de Dieu m'ont ramené à Dieu".

Zijn burgerlijke verbintenis met Jeanne Hugo, kleindochter van den grooten dichter, werd verbroken. Hij begon een nieuw leven. „Het gebrek aan vijandige gezindheid tegenover de zaken van den godsdienst maakte langzamerhand plaats voor un catholicisme combatif[1])".

---

1) Vgl. *Devant la douleur, Souvenirs etc.* blz. 28.

De tweede streving, waartegen Léon Daudet onverschrokken strijdt, is de neiging, welke voor Frankrijk noodlottig is geweest, namelijk de ongezonde ophemeling van het uitheemsche en de verkleining van het echt nationale.

Wie kent niet de rampen, welke over Europa zijn gebracht, door de slaafsche aanbidding van menschen als, — om er slechts eenigen te noemen, — Nietzsche, Ibsen, Tolstoï? Maar, zoo pronken met andermans veeren voor iemand gevaarlijk is, dan is 't voor den Franschman. Het Fransch karakter is te spontaan en te geweldig voor geleidelijke, trage aanpassing; het is te weinig soepel, door eeuwen-lange ontwikkeling te krachtg vastgelegd, om zich straffeloos naar exotische denkbeelden te hervormen. Onder de velen, die dit hebben ingezien, verdient Léon Daudet een eereplaats. Strijdlustig van aard sloot hij zich aan bij allen, die voor 't behoud der vaderlandsche tradities in de bres sprongen, bij Drumont, den onvervaarden anti-semiet, bij nationalisten als Déroulède en Maurice Barrès. Maar 't is vooral in Charles Maurras, den grondlegger der *Action française*, dat hij zijn man gevonden heeft. Maurras is niet alleen nationalist, d.w.z. voorvechter der tradities van orde, gezag en geloof, maar hij is bovendien volbloed royalist. In het koningschap, zoo leert hij en toont hij aan met scherpen geest en machtige pen, kan Frankrijk de herleving vinden van de oude grootheid. In Maurras heeft de royalistische beweging een leidsman gevonden, die wat aanvankelijk een utopie scheen tot een aannemelijke veronderstelling, ja tot een uitvoerbare mogelijkheid heeft weten te verheffen.

Léon Daudet werd door Maurras aangesteld tot redacteur-en -chef van zijn blad, *l'Action française.* Hij droeg hem zelfs zijn boek op: *Quand les Français ne s'aimaient pas.* Daudet van zijn kant noemt Maurras een der grootste politici, welke ooit geweest zijn: „depuis Richelieu en France et Bismarck en Allemagne, il n'y a eu qu'un Charles Maurras".

Wat er uit het streven dezer mannen worden zal, is kwalijk te voorspellen. Dit is echter zeker, dat de oorlog van thans menigeen voor hun zaak en hun overtuiging gewonnen heeft. De lezers der boeken, welke zij tijdens den oorlog publiceerden (o.a. Daudet's *L'Avant-guerre*), telt men bij tienduizenden. Minstens hebben zij bij velen een walg verwekt tegen al wat Frankrijk's ware grootheid omnevelt of verkleint.

* * *

Behalve criticus en politicus is Léon Daudet philosoof.

Eén probleem is er dat sinds jaren in 't bijzonder zijn aandacht trekt, namelijk de „erfelijkheid". In 1893 verscheen zijn roman *L'Hoerès* en onlangs schreef hij een studie over diezelfde vraag der overerfelijkheid, getiteld *L'Hérédo.*

Daudet plaatst zich lijnrecht tegenover de deterministische dwalingen. Zijn doel is het, aan te toonen, dat de mensch wel degelijk onder den invloed staat zijner „voorvaders", dat met het bloed ook neigingen, verkeerde en goede, worden overgeërfd, — „nos ascendants pèsent sur nous", — maar dat 't gewicht, dat op ons drukt, ons niet onverantwoordelijk maakt voor onze daden, — „mais nous pouvons secouer leurs chaînes". De drang op ons uitgeoefend beneemt ons niet de vrijheid van handelen, geen fatalisme omknelt ons of maakt onze ziele-uiting tot louter marionetten-gebaar. Neen, iedere mensch is in staat het grootste aller meesterstukken te verwezenlijken, namelijk de ontplooiing en versterking van het zich-zelf-zijn, afhankelijk alleen van eigen wil.

Daudet noemt „le moi", 't menschelijk individu, lichaam en ziel, met alles wat de mensch door overerving heeft ontvangen en met zich mee draagt; — „le soi", den menschelijken persoon, die zich zelf vrij maakt van het overgeërfde, of die zich althans er niet door laat beheerschen. Tusschen „le moi" en „le soi" is een voortdurende strijd, een „drame intérieur", dat alleen maar door grondige zelfkennis en stalen wilskracht ten gunste van „le soi" kan worden beslist. Hoe langzamerhand die strijd ontbrandt, zich ontwikkelt en ten slotte beslecht wordt, vormt den inhoud van deze studie.

In verschillende voorbeelden en typen, grootendeels ontleend aan de literatuur, toont Daudet dezen tweekamp. Zoo b.v. heeft Shakespeare, — een geweldig wilskrachtige, in wien „le soi" tot volle ontluiking kwam, — de verschillende typen, door hem ten tooneele gevoerd, niet zoozeer *buiten* zichzelf gekend of waargenomen, maar hij heeft ze veeleer *in* zichzelf ontwaard en de zieledrama's door hem geschilderd zijn niets anders dan projecties van eigen strijd, van een inwendigen strijd tusschen veelvuldige overgeërfde neigingen en het bewustzijn zich-zelf te moeten wezen. „La penseé souveraine de Shakespeare devint à mes yeux, l'accumulateur magique d'une multitude d'ascendants, de formes héréditaires, qui reprenaient en lui voix et couleur, et comme l'émanation multiple de son moi".

In hoeverre Daudet's theorie wellicht overdreven is, laat ik de psychologen uitmaken.

In allen geval heeft hij verdienstelijk werk geleverd met de aandacht te vestigen op die „hérédismes", waarvan ieder mensch, zeker op wat meer gevorderden leeftijd, gemakkelijk de sporen in zich en bij anderen ontdekken kan. Ook practisch heeft deze theorie haar waarde. Wie de moeilijkheden kent heeft ze reeds ten deele gekeerd. Daudet geeft middelen aan, die nuttig kunnen zijn bij de vorming van eigen karakter en van dat van anderen.

Vooral echter is hij te prijzen om zijn overtuiging dat geen „hérédo" ongeneeslijk is. In strijd met het materialistisch determinisme en ook met het intuitivisme der nieuwe philosophen kent hij bij de ontwikkeling van den mensch de hoofdrol toe aan 't kalm denkend, redeneerend verstand en aan den wil. Wie zijn verstand gebruikt en zijn wil oefent zal elke verkeerde of te heftige neiging kunnen onderdrukken. Wie *wil* kan „mensch" worden, hoe zwak hij dan ook is. Ja, zelfs vele zielszieken en zenuwpatiënten zullen, zoo zegt hij, door zelfkennis en wilsoefening kunnen genezen worden.

Zeer waar zijn de woorden elders door hem geschreven: „nous possédons, avec la volonté, une force de pétrissage, de réfection, de refonte organique dont nous ne soupçonnons pas encore l'importance. J'appelle application de la volonté non le fait de répéter: *Je veux*, en serrant les dents et les poings, mais l'exercice quotidien appuyé, précis, portant au même endroit, de la faculté qui meut toute notre machine [1])".

Moet men aannemen, dat de wil zooveel vermag op het lagere gedeelte van den mensch hoeveel sterker is hij dan in eigen sfeer, in de hoogere regionen der menschelijke psyche!

Van deze stelling geeft Daudet in dit boek een reeks van bewijzen en belooft hij in een nieuwe studie nog andere belichting.

---

1) Devant la douleur, blz. 249—50.

Katwijk a. d. Rijn, 31 Dec. 1916. J. VAN RIJCKEVORSEL S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Wetenschappelijke Bladen (Jan.) trekt onze aandacht door het allereerste artikel: *Nietzsche en de Oorlog*. Het is oorspronkelijk van Dr. Bernhard Münz en ook hier treffen wij weder dat beeld van Nietzsche, zooals ook Jörgensen het ons heeft geteekend: een overgevoelige, uiterst zwak van wil. Als men de brutaal übermenschliche geschriften leest van dezen man, kan men wel de kiem van zijn lateren waanzin daarin ontdekken, maar zou men niet op het vermoeden komen dat hij „zelf bijna vrouwelijk zacht was" en daarom „wreedheid en geweldadigheid als iets weldadigs" prees. Helaas, hij heeft in Duitschland maar al te veel invloed gehad; men heeft hem niet alleen beschouwd als een buitengewoon object voor psychologisch onderzoek, maar in zijn waandenkbeelden zelfs iets heroïsch gezien. Als de geweld-dadige schrijver van Zarathustra jaren vroeger was opgesloten in een zenuwlijdersgesticht, zouden er heel wat minder menschen door hem ongelukkig zijn gemaakt. Maar Treitschke en diens geestverwanten hebben nog meer invloed gehad, schrijft de Hollandsche Redactie er bij, en zij waren goed bij hun zinnen en derhalve verantwoordelijk voor hunne daden.

In *De Katholiek* (Jan.) heeft J. Kellerman Slotemaker een actueel opstel over *De Neutraliteit van de Schelde*. „De zucht om ons *in grondgebied* het gelag te doen betalen vindt, helaas, in sommige Belgische kringen weerklank. Men wil de Schelde en het daaraan grenzende grondgebied annexeeren".

Reeds in een geheim rapport van Banning aan Leopold II, (het werd gepubliceerd in 1901) lezen wij: „de Schelde is een handelsstroom; onze economische toekomst is slechts verzekerd, wanneer wij mede-souvereiniteit over den stroom krijgen d. w. z. wanneer wij Zeeuwsch-Vlaanderen bezitten" enz.

Of de heer Slotemaker overal goed is ingelicht, weet ik niet; ik begrijp niet, dat hij na het uitvoerig schrijven van Belgische zijde het boek: La Belgique au tournant de son histoire voor een Belgische uitgave kan houden. Alles pleit er voor dat wij hier met een Duitsche uitgave hebben te doen; en in geen geval zijn de bewijzen voor het tegendeel zoo duidelijk dat het boek als een uitgave der annexionisten kan worden beschouwd.

Maar waarom wil België de Schelde? Thans is het verkeer toch *vrij* en *goed*. Uit handelsoogpunt heeft de Belgische annexionistische beweging geen zin. En uit staatkundig oogpunt al even weinig. Want of het België ten goede zou zijn gekomen, of in de toekomst komen zal, indien voor oorlogschepen de Schelde toegankelijk ware, dat kan men gerust ontkennen.

Matth. Kemp's *Attila* is geschreven in gespierde verzen en krachtige verbeelding; hier is onmiskenbaar een echt dichter aan het woord.

A. Seysener geeft *De Definitie van Wijsbegeerte* en Ferd. Franssen schrijft over Frencken's Treurspel *Pilatus*. De schrijver maakt opmerkingen, die zeer gegrond lijken, maar over het algemeen is hij toch goed te spreken over het stuk, dat hij met genoegen heeft gelezen en dat zijne bewondering wekte voor het talent van den dichter.

Studiën opent met *Bethlehem* van J. P. van Kasteren; een vluchtig overzicht van Bethlehem's lange geschiedenis. Stilzwijgend ging de schrijver, zooals hij zegt, menig duister vraagstukje voorbij „en tevens geheel het struweel van legenden, dat de kinderlijk vrome geest der middeleeuwen ook hier rondom de bijbelsche herinneringen heeft doen opbloeien".

J. van den Tillaert spreekt op zijn gewone duidelijke manier: *Nog een woord over de verplichting van den medicus tot geheimhouding*. „Maar zooals de kwestie nu staat zal men, enkel op de natuurwet afgaande, den dokter niet kunnen verplichten om met verbreking van het beroepsgeheim de verdediging van een onschuldigen derde op te nemen; want niet alleen spreken gezaghebbende leeraren hem daarvan vrij, verbieden het hem zelfs; maar ook zeker niet te versmaden reden pleiten voor dit gevoelen. Evenwel kan men, op grond van de natuurwet, den dokter ook niet verbieden, dat hij de tegenovergestelde meening van velen volgend, zich van het kenbaar maken van het beroepsgeheim, als laatste verweermiddel bedient". Om de bedoeling van den schrijver te vatten behoort men zijn geheele betoog natuurlijk te lezen.

G. Jonckbloet zet zijne studie voort over Henriette Roland Holst van der Schalk. Hij bespreekt nu „het eindelooze poëem": *Het Feest der Gedachtenis*, dat „bevat de phantastische schildering der phantastische verwezenlijking van een nieuwe aarde en een nieuwen hemel, parodie van het schriftuurlijke coelum novum et nova terra". Hij erkent haar echter als „waarlijk groote dichteres", maar hij wordt daarom des te kregeliger zoo dikwijls hij haar slonzen hoort met verzen van sjofel allooi.

Ch. Raaijmakers wijdt een artikel aan *Economie en Techniek* en Al. Slypen aan *Maurice Maeterlinck* met de belofte van een vervolg, waarop wij vol belangstelling zullen wachten.

De artikelen *Polens ondergang en Herstel*, door C. Wilde en Is. Vogels: *Dr. Schokking's „Wij gaan terug voor 1517"*, maken deze aflevering wederom tot een zeer rijke en belangwekkende.

Onze Eeuw (Jan.) begint met een kort, te kort, waardeerend woord over den mederedacteur George Frans Haspels. Hij leefde slechts van 7 April 1864 tot 16 December 1916. Hij heeft zich niet gespaard, ofschoon hij van alle kanten gewaarschuwd werd, dat hij het kapitaal zijner levenskracht opteerde. „In zeldzame mate stond zijn gemoed open voor de indrukken der natuur, had

hij een open oog en hart voor menschen en hun behoeften, stond hij bereid in elk aangeboden werk een taak te zien. Hierin lag mede 't geheim van zijn invloed. En hij zocht daarbij het wezenlijke, het heilzame, niet zelfzuchtig eigen voordeel of roem. Hij was zeldzaam weinig egoïst..." Een schoone lof inderdaad. Voor wie de menschen kent, ook de schijnbaar belangelooze medewerkers, een getuigenis dat niet zoo licht kon worden uitgereikt.

Uit den vollen inhoud van deze aflevering licht ik enkele artikelen even omhoog, om te laten zien.

Dr. R. C. de Boer gaat schrijven over Zweedsche Dichters van onzen tijd en begint met Per Hallström. Hij behoort „tot de individualisten, die in de kunst in de eerste plaats de uiting der persoonlijkheid zoeken". Ook is hij, helaas, een leerling van den pessimist Schopenhauer, „een leerling, die in het rijk der poëzie de wegen bewandelt en verder gaat op de wegen, die de meester in de wijsbegeerte gegaan is".

H. Oort deelt zijn inzichten mede over *Het aardsche Paradijs in Dante's Commedia* naar aanleiding van het boek „Dante and Aquinas" (in 1913 verschenen) door Ph. H. Wicksteed. „Duidelijk toont Wicksteed aan dat Dante, hoe goed hij ook blijkbaar in Thomas' werken tehuis is, toch in meer dan één belangrijk stuk van hem afwijkt, vooral in zijn opvatting van het wezen der ziel en haar verbinding tot het lichaam".

J. N. Jacobsen Jensen stelt ons voor: *Een tijd- en landgenoot van Shakespeare in zijn oordeel over ons land en volk.* Die tijdgenoot is Fynes Moryson in 1566 geboren in Lincolnshire. In 1593 werd hij ingeschreven als student te Leiden; aan dat verblijf danken wij de levendige beschrijving van de toenmaals daar heerschende promotiegebruiken.

De titel van het boek is „An itinary written bij Fynes Moryson Gent, first in the Latine tongue, and then translated by him into English: containing his ten yeeres travell through the twelve dominions of Germany, Bohmerland, Sweitzerland, Netherland, Denmarke, Poland, Italy, Turky, France, England, Scotland and Ireland. Divided into III parts. Verscheen in 1617 (sedert kort heeft de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam een keurig exemplaar). Een vierde deel werd eerst uitgegeven in 1903.

Wat de reisgelegenheden betrof, die waren nergens zoo in orde als in ons land, behalve (het oude nationale gebrek) dat de voerlui doorloopend dronken en de schippers „commonly drunk" waren.

„In geringe herbergen krijgt men een stuk afgewogen kaas, dat na den maaltijd opnieuw gewogen wordt, het verschil wordt den gast aangerekend. Niet onvermakelijk is de list van de soldaten, die in het overgebleven stuk looden kogeltjes stoppen om den waard te verschalken". Verder spreekt hij over kleeding, handel en staatsinrichting. In het IV deel roemt hij de eerlijkheid der Nederlanders, die bij het geldwisselen geen vreemdeling te kort zullen doen. Hij geeft voorbeelden van hun sterk rechtsgevoel.

De Hollander is plomp, De Brabanders en Vlamingen niet, zij staan met hun gelijkmatig humeur tusschen de wufte Franschen en droefgeestige Duitschers. Het volk lijkt hem nog al onnoozel. In Amsterdam werd hij vergezeld en bekeken door de jeugd, alsof zij nooit een vreemdeling gezien hadden (die dorpsche gewoonte is thans nog niet geheel verdwenen). De handwerkslieden overtreffen de Duitschers in bekwaamheid en arbeidzaamheid (hoe staat het nu er mee?) In de wetenschap zijn zij niet ten achter, maar onze tooneelspeelkunst is erbarmelijk. De talenkennis van ons volk bewondert hij. Over de Universiteiten deelt hij aardige bijzonderheden mee: In een woord het artikel staat vol treffende opmerkingen en zal voor het boek van Moryson wel lezers trekken.

In *De Gids* (Jan.) schrijven twee bekende Vlaamsche auteurs elkaar afwisselend brieven. De eerste draagt den datum 12 Juni 1913. Zou dat een oorlogkroniek worden? Nu is alles natuurlijk nog pais en vree in 't schoone Vlaanderen.

Jac. van Looy die met zijn Macbeth-vertaling alles behalve lauweren oogstte, waagt zich thans aan eene vertolking van Alfred de Vigny's: mort du loup.

Helaas! heb ik gedacht, ondanks den titel: mensch,
Hoe schaam ik me over ons, hoe zwak zijn wij en flensch.

Er zijn gelukkig ook betere regels bij.

N. van Wijk geeft eene studie over *De nationale dichter der Polen: Adam Michiewicz* (1798—1855). Hij tracht eene gedachte te geven van zijn groote beteekenis als dichter en patriot, want deze twee zijden zijner persoonlijkheid vormen een onscheidbaar geheel. Over zijn godsdienstige overtuiging zegt de schrijver dat M. een diep religieus mensch was, die na kortstondige verflauwing zijn kinderlijke katholieke vroomheid had teruggewonnen. Voor niet-Polen klinkt zijn liefde tot het Vaderland niet zelden als overdreven chauvinisme.

In *Marginalia* zegt Dirk Coster naast sommige bedenkelijke uitspraken zeer fijne, gevoelige en juiste dingen over „menschelijke liefde".

Tot onzen spijt kunnen wij geen verslag geven van den inhoud der buitenlandsche tijdschriften wegens plaatsgebrek, wij besluiten daarom met ons jongste katholieke maandschrift: *De Beiaard.*

Onder den titel *Mémoires*, worden nagelaten stukken gepubliceerd, korte aanteekeningen van Victor de Stuers (over het Hofje van Nieuwkoop in den Haag, De Boschbrug, kloostergang voor den Dom te Utrecht)...

G. Voskuilen betoogt duidelijk dat het seminarie en niet het gymnasium de school is voor den toekomstigen priester.

Dr. W. van Koeverden onder den titel *Zonde en Kunst,* behandelt nog eens het bekende vraagstuk en komt tot de conclusie: „wanneer een kunststuk krachtens de zedelooze stof een zinnenprikkelend effekt heeft, dan veroordeelt èn kunstrechter èn moralist dit werk, beiden op grond van hun eigen principen. Dit vonnis kan het geheele werk, kan een deel treffen". Met deze conclusie

zijn wij het geheel eens; lezend het geheele artikel hebben wij hier en daar echter een bescheiden vraagteeken op den rand geplaatst.

Naar aanleiding van de „Anthologie de la Poésie Catholique de Villon jusqu'à nos jours..." door ons reeds vroeger bij haar verschijnen besproken, componeert nu W. Nieuwenhuis een buitengewoon mooi overzicht: *Katholieke Dichters van Frankrijk.*

De naar het Spaansch vertaalde roman *Kinderen der zee* kan ons niet bevallen. In die lucht van pek en traan en gerookten paling, tusschen die half of heel verwilderde kinderen, scheldende en vechtende vrouwen, en in de nabijheid van krioelend ongedierte en ongewasschen kleeren, komt over ons een vage onrust en een nauwelijks te bedwingen verlangen dit zoodje zoo spoedig mogelijk te ontvluchten. En een tiental geestelijken als pater Polinar, zóo goedig en goedwillend maar tevens zoo potsierlijk en eenigszins idioot zelfs, zijn even gevaarlijk voor het katholicisme als een niet al te felle ketterij; hier hebben wij: le ridicule, qui tue!

P. Molkenboer geeft in Boekbespreking ook een oordeel over den jongsten roman van Zoetmulder: *De Verloving van Jaap Mennings*, een vervolg van zijn eersteling *In Retraite.* Na de zeer bijzondere talenten van den auteur te hebben geprezen, heet het: De Geschiedenis, welke er met allesbehalve scrupuleuze openhartigheid in wordt afgesponnen, behoort tot het genre, waarom we *Carmen* van Joh. de Meester christelijk van ons afwijzen. Nu toevallig in de groote lijn deze twee nieuwe romans hetzelfde thema verwerken: 'n van weerszijde echtbreukige liefde,... nu moeten we tegenover den *Katholieken* schrijver zooveel spijtiger als tegenover den niet-Katholieken onze ergernis herhalen, dat zelfs hij zijn bizonder talent op klaploopen uitstuurt bij 'tsensueele, dat in iederen lezer wel valt op te wekken". PANTA.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Ellerker (O. S. D.) (Marie St. S.), „Master, where dwellest Thou?" London, Burns and Oates, geb. 1 Sh. 6 d.

„Dit kleine boek, het tweede van 'n serie over de H. Mis (The Corpus Christi Books) is er op berekend om de beminnelijke nieuwsgierigheid der jeugd op te wekken en haar te voldoen", aldus Z. D. H. de Bisschop van Northampton in zijn voorrede, waarin hij verder o. a. nog aanspoort om de belangstelling der kinderen in alles wat kerkgebouw en kerkelijke plechtigheden betreft toch te voeden.

We hebben hier dus 'n bijdrage tot de „liturgie-literatuur voor

de jeugd". Men vindt er op kinderlijken toon en ook wel op kinderlijke wijze in 17 hoofdstukjes, onder soms even romantisch doende titels als b.v.: „Behind the golden door", Where they treasure is", „Fine Linen, glittering and white", „In purple, in scarlet and in blue", besproken den ouden tempel van Jerusalem, de Avondmaalszaal, de kerk, 't altaar in zijn verschillende vormen en onderdeelen, het tabernakel, de liturgische gewaden enz. Als de Eerw. Zuster het hare over ieder onderwerp verteld heeft, voegt ze tot besluit van elk hoofdstuk er enkele teksten uit de H. Schrift of 'n verhaaltje aan toe, eenigermate verband houdend met het behandelde of er mee in verband te brengen: „I wonder if any of you like to say over to yourselves beautiful texts and verses? After each little talk I will try to find something which I think you might like to remember. If ever you should have a long illness, to know by heart beautiful things you can say to yourself, will help you to bear pain and keep you from feeling loneley".

Er ligt iets beminnelijk-naiefs over deze aantrekkelijke en keurige uitgave, die ook geillustreerd is; maar toch vraag ik me af: „zouden de Engelsche kleinen de onze zóó ver vóór zijn?" In de illustraties vooral lijkt me ook zeer sterk uit te komen, dat 't boekje, ofschoon kinderlijk geschreven, tóch nog wat „te hoog" is. De prentjes zijn wel verklaard, maar ik vraag me af, of er niet 'n eenvoudiger en doelmatiger keuze te doen ware dan „the Syon Cope", the Gloucester candlestick", the ardagh chalice" enz.

Intusschen is Mgr. van meening: „Little girls will love this book, because their precocious piety draws them, as the nesting sparrows are drawn, to the lovely tabernacles of the Lord of Hosts. But little boys should be taught to love it also, because only litile boys can become Mass boys, and afterwards Mass priests".

In ieder geval verdient het idee en de opzet van deze liturgische jeugd-literatuur onze aandacht. En zou ze ook niet met vrucht navolging vinden ten onzent? ORCAR HUF S.J.

Lanner (A.), Die Psalmen, Freiburg i. B., Herder, 2de-3de editie, (8 en 233) kl. 8^{0}., M. 1.10; geb. M. 1.50.

Een nieuwe bijdrage tot de reeds overrijke psalmen-literatuur, maar eene van 'n zeer bijzonderen aard en geheel eigen strekking. Vooreerst betreft het hier den hebreeuwschen tekst, en vervolgens wordt deze niet woord voor woord letterlijk vertaald, doch Dr. Lanner geeft er in mooi vloeiend en poëtisch getint Duitsch den „Gesamtsinn" van weer: en zoo wordt iedere psalm een voor ons verstaanbaar gedicht. De zin en de geest van menige in de Vulgaat zoo verduisterde passage wordt nu vanzelf verklaard, voelbaar en aansprekend. Dat dit mooie werkje zeer veel kan bijdragen tot een dieper begrip en daarom meer innig gebed der psalmen, behoeft geen betoog. En dit maakt aanbeveling verder overbodig.

In 'n kort aanhangsel van blz. 221—231 geeft prof. Niglutsch eenige opmerkingen betreffend de psalmen in het algemeen en enkele in het bijzonder. Vooral de meer bijzondere opmerkingen bij afzonderlijke psalmen zijn hier zeer dienstig.

Men neme eens Lanner's zinsvertalingen van ps. 4, v. 5; 31, v. 9; 48; 47; 49; 67; 72; 73 en men zal overtuigd zijn van de goede diensten, die dit boekje ons kan bewijzen, al is er dan hier of daar ook plaats voor 'n twijfel; zoo b.v. wordt ps. 67, v. 12-24 wel zeer verstaanbaar, doch is de zin nauwkeurig? zoo ook ps. 48, v. 12; ps. 47, v. 8; ps. 72, v. 15; ps. 73, v. 9; ps. 34, 11-15?

Wat hiervan moge zijn, ik geloof niet dat men er spijt van zal hebben dit boekje te hebben gekocht: het leidt ons bepaald dieper in den geest en zin der psalmen in, en dat is veel gewonnen.

OSCAR HUF S.J.

Oer O. S. B. (P. S. van), Uw Zieletuin, Brieven aan Jongemeisjes, Vrij naar het Duitsch door P. Franciscus O. M. Cap. Mosmans, 's-Bosch (134) f 0.60.

Een fraai boekje op zacht getint papier, elke bladzijde in rood kader en elk hoofdstuk met gekleurd opschrift en sierletter. De inhoud verdient zoo rijk te worden omhuld. Maar het is geen poezie; het zijn heel ernstige waarheden, die de schrijver de jongemeisjes voorhoudt, en zonder onhoffelijk te zijn, wij moeten erkennen dat in onzen tijd zulke ernstige beschouwingen voor het opkomend vrouwelijk geslacht niet overbodig zijn. Zij mogen wel eens lezen „over het kruidje der lieve ijdelheid" en „over de waarde van den tijd"; mogen gerust weten „hoe leelijk de nukken staan" en leeren kennen „de vijanden boven en onder den grond". Maar om den zieletuin in goede orde te houden en hem de vruchten te doen opbrengen, die hij behoort te leveren, moeten zij vooral denken aan „den Heer van den tuin". Voor welke jonge dame is zoo'n boekje niet een kostbare gids?

R. K. PR.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Hartog (J.) Beroemde Zangeressen. Meulenhoff, A'dam. (315) f 0.95.

Hartog, die ons reeds over leven en werken van Richard Wagner vertelde, geeft ons hier bij een twintigtal duidelijke portretten der meest bekende zangeressen, een beknopt, maar genoegzaam volledig levensverhaal. Ik noem slechts enkele namen: Emma Albani, Julia Culp, A. Pauline de Haan-Manifarges, Mevrouw Noordewier-Reddingius, Henriette Sontag. Ik kan mij voorstellen dat het keurig uitgegeven boek er bij de liefhebbers der edele zangkunst, die niet alleen over hun zang maar ook over de nachtegalen zelf iets nader willen weten, erin zal gaan als klokspijs.

FR. VAN K.

Kalff (S.). De Loffelijcke Compagnie. Historisch overzicht der O. I. Compagnie. Met tal van platen en prenten. Amsterdam, H. Meulenhoff (121) ing. f 2.—, geb. f 2.50 in perkament f 7.50.

Dit hoogst belangwekkende werk maakt deel uit van de mooie serie, Nederlandsche Kultuurgeschiedkundige Monographien, waaraan wij reeds zulke fraai uitgevoerde, interessante uitgaven danken. De in koloniale geschiedenis zoo ervaren heer S. Kalff, toont zich ook in deze studie een even aangenaam causeur als goed geïnformeerd historicus. Het overzicht van het bestaan en werken der Compagnie is natuurlijk tevens het geschiedverhaal van de koloniën onder Hollandsch bewind. Niet alles wat wij hooren is even loffelijk. Het ernstigste verwijt aan de Compagnie gericht is zeker, dat zij vooral stoffelijke belangen diende en van hoogere idealen weinig begrip toonde. Misschien was dit dan ook de verwijderde oorzaak van haar verval en val.

Op zeer gelukkige wijze is de monographie versierd met tal van oude prenten, die er de aantrekkelijkheid niet weinig van verhoogen. DR. S.

Viotta (Mr. H.) Handboek der Muziekgeschiedenis 2 dl. Haarlem. Tjeenk Willink I en II geb. f 17.50.

„Met ongeduld zien wij het tweede deel te gemoet". Zoo eindigde onze bespreking over het eerste deel [1]). Mr. Viotta heeft ons geduld niet al te lang op de proef gesteld; want slechts vier maanden moesten wij wachten. Met dit tweede deel is de muziekmacht wederom een grootsch, degelijk, wetenschappelijk en tevens zeer aantrekkelijk standaardwerk rijk geworden. Het moet veel tijd, studie en vooral moed gekost hebben, om bij al dien overstelpenden overvloed, dien waren chaos van personen en werken eene natuurlijke orde en regeling te vinden. En toch, de schrijver is hierin op uitmuntende wijze geslaagd. Wij kunnen het splitsen in twee groote deelen I van Beethoven tot Wagner en II van Wagner tot op onzen tijd. Alle Componisten, die dezen naam met eere dragen, worden ons voorgesteld. Van allen geeft Mr. Viotta een meer dan voldoende levensbeschrijving, hunne werken bespreekt hij met degelijke kennis, en wat wij vooral in hem kunnen bewonderen — met enkele juiste woorden leert hij ons iederen componist kennen met zijn musicale strekking, aanleg en karakter. Op die wijze kent men den toonkunstenaar „door en door". In de verschillende hoofdstukken behandelt de schrijver *Lodewijk van Beethoven* „den meester, den koning der Symphonie", de *Ontwikkeling der Opera*, de *Romantiek en de Lyrische Muziek*, met Schubert „den onsterfelijken Liederen-Componist", verder: *de Symphonie na Beethoven*, en de *programma muziek*, het *Virtuozendom*, de *Ontwikkeling van het Concertwezen*, en het *musicaal onderwijs*. Aan *Richard Wagner* alleen wijdt de schrijver een

[1]) Zie Boekenschouw 10de jaargang, No. 4, bladz. 113, (Augustus 1916).

zeer belangrijk en leerzaam artikel van ongeveer 80 bladzijden! De *Muziek na Wagner* komt daarna ter sprake, en in het laatste hoofdstuk vinden wij melding gemaakt van *eenige toonkunstenaars in Nederland.* Het waren wel geen mannen zooals Obrecht, Valerius en Sweelinck, en zij steken niet bijzonder gunstig af bij de musici van andere landen, maar enfin wij zijn toch blijde hunne namen te ontmoeten; de naam van Johan Joseph Herman Verhulst echter brengt de Katholieken van Nederland altijd in eene sombere, pijnlijke stemming. Zij weten wel „waarom".

Sommigen kunnen vragen waarom er geen hoofdstuk gewijd werd aan de schrijvers van musicale leerboeken, vooral over de harmonie, want dezen hebben inderdaad zeer groote diensten bewezen aan de toonkunst; anderen hadden gaarne een woordje gelezen over de ware, degelijke, rasechte dirigenten, b.v. P. J. v. Lindpaintner en in ons land Fr. Dünckler, wederom anderen maken bedenkingen als de heer Viotta den „Erlkonig" van Karl Loïne op ééne lijne stelt met het beroemde lied van Schubert; de talrijke vereerders en vereersters van Terpsichoré missen tot hun spijt den gevierden naam van Johan Strauss, den *Walzen koning.* Maar dat zijn misschien als eenige vlekjes op een heerlijk tapijt die de wijze man — volgens een perzisch spreekwoord — met zijn mantel bedekt „On ne peut pas contenter tout le monde et son père". Een feit is het dat Mr. Viotta een prachtig en hoogst nuttig werk heeft geschreven, waarvoor hem de ware liefhebbers der muziek dankbaar zullen zijn. Wij eindigen wederom met den wensch door den schrijver zelven in zijn „Voorbericht" uitgedrukt: Moge dit werk er iets (neen, neen: veel, zeer veel. J.) toe bijdragen om hier te lande de beoefening der Muziekgeschiedenis algemeener te maken.

W. P. DE JONG

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Montessori (Dr. Maria). De Methode Montessori. Zelfopvoeding van het jonge kind. Zwolle, J. Ploegsma, (325) ingenaaid f 3.75, gebonden f 4.50.

't Is hier niet de plaats om een kritische beschouwing ten beste te geven over het Montessori-systeem in zijn geheel. Misschien zou deze zelfs voorbarig zijn en dringend eischen eerst naar de praktische toepassing dezer methode uit te zien. Zonder meer mogen we dit nieuwe opvoedings-systeem niet veroordeelen: doch de studie er van is voor ieder opvoeder de moeite waard; voor de toonaangevende leiders der wetenschappelijke opvoedkunde acht ik dit zelfs noodzakelijk. Dit oordeel spreek ik heel beperkend uit over *dit* boek, want er bestaan meerdere Montessori-boeken, b.v. de Montessori-moeder van Fisher. Hierin is echter het vrijheidsbeginsel van Dr. Montessori (de grondslag van haar systeem) beslist te ver doorgevoerd, gelijk vroeger reeds in dit tijdschrift is aangegeven.

DESIDERIUS.

Ligthart (J.). Over opvoeding. Eerste bundel. 4de druk (290).
„ Over opvoeding. Tweede bundel. 3de druk. J. B. Wolters, Groningen (253) f 2.50.

Het oordeel, reeds vroeger (15 Febr. 1915) in dit tijdschrift over Jan Ligthart uitgesproken, blijven we handhaven. Zijn werken moeten — wat het godsdienstige element betreft — zeer kritisch en behoedzaam gelezen worden. We verwezen toen met name naar het hoofdstuk: Beschreven bladen. Doch dit was slechts een voorbeeld. Ook elders moet men in het oog houden, dat de schrijver een modern-protestant is en geen vriend van de Roomsche zedenleer. Wat het paedagogische gedeelte betreft, bieden zijne bundels een schat van praktische levenswijsheid en een diepen kijk op het kinderleven. Jan Ligthart moet zonder twijfel tot de paedagogen van den eersten rang gerekend worden. Hiermede keuren wij echter niet goed het streven van sommigen, om al zijne werken tot volkslitteratuur te maken. DISIDERIUS.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Bordeaux (Henri). De Geboortegrond. Naar het Fransch. Amersfoort, Slothouwer (233).

Lucien Halande keert na tien jaren afwezigheid terug op het landgoed zijner ouders, dat hij verkoopen wil. Als hij bemerkt, dat de kooper zijn naaste buur de Mevans is, wiens dochter Annie zijne moeder zich altijd als de toekomstige vrouw van haar Lucien had gedacht, behoudt hij het landgoed. De hernieuwde kennismaking doet in hem liefde voor Annie ontwaken, maar hij zwijgt, omdat zij verloofd is met Jacques Alvare, een baantjesjager, die een liaison heeft met eene gehuwde vrouw.

Zij huwt dezen man en het huwelijk is natuurlijk rampzalig, vooral nadat door een anoniem schrijven, zij de verkeerde verhouding van haar man heeft ontdekt. Zij keert terug naar hare ouders; Lucien openbaart haar zijne liefde, maar Annie wijst hem op het ongeoorloofde daarvan en bidt hem, hare zuster, die hem liefheeft, te huwen. Zij zelve sterft in den bloei harer jaren.

Op een avond wordt Jacques, die doorgaat met zijn slecht leven, door den echtgenoot, die plotseling stervend wordt binnengebracht, na een aanval zijner hartkwaal, op heeterdaad betrapt. Hij moet vluchten door het raam. De bedrogen echtgenoot weigert alle geestelijke hulp en het laatste wat hij zegt tot zijne vrouw, zoodat alle omstaanders het verstaan, is: „ik kus je leugenachtige oogen en je overspeligen mond omdat ik je liefheb”.

Jacques brengt het tot minister; Leonore blijft hem achtervolgen, maar hij weigert haar te huwen. Hij aast nu op den dubbelen bruidschat van Annie's zuster en ziet er niet tegen op Lucien Halande schandelijk te belasteren. Maar deze, wiens leven vroeger in Parijs ook niet onberispelijk was geweest, maar die nu een goed en braaf landedelman is geworden, wordt ten slotte toch de gelukkige.

„Le pays natal", zoo is de Fransche titel, behoort tot die werken van Bordeaux, welke dagteekenen uit den tijd, dat zijn godsdienstige overtuiging nogal te wenschen overliet, als ik mij niet vergis. Het is in elk geval een boek dat men niet zonder voorbehoud kan goedkeuren en voor jonge menschen is het ten eenenmale ongeschikt wegens de verhoudingen, die blijken uit mijn verslag en ook hier en daar om de realistische voorstelling. Bouquet capiteux, het stijgt naar het hoofd. M. WALRE.

Ernst (Otto). Asmus Semper als man. Uit het Duitsch door Dr. C. D. Sax, Amsterdam, Van Holkema en Warendorf (373).

De vertaler van Hillegelei en van de eerste deelen van de Sempersche biographiën, maakt ons nu bekend met de mannelijke jaren van den Duitschen jongen, dien wij van knaap tot jongmensch zagen ontwikkelen. Wie dus de eerste boeken over Asmus gelezen heeft, kan zijn belangstelling in diens verderen levensloop hierdoor bevredigen. Hij onderscheidt zich als paedagoog, wordt een zeer geacht onderwijzer en wint zelfs schrijvers-lauweren.

Tegen het einde van het verhaal breekt de oorlog uit en nu doet, zooals te verwachten was, Ernst-Semper een schetterende fanfare weerklinken ter eere van het Duitsche vaderland, den Duitschen keizer, zijn leger, ministers, generaals enz., die wellicht niet in ieders smaak zal vallen. De schrijver verdedigt het arme, vervolgde, van alle zijden aangevallen, belasterde en toch zoo dood onschuldige vaderland, met alle vuur, waarover hij te beschikken heeft, maar minder aanbevelenswaardig is het, dat hij in de grofste termen scheldt op de vijanden en op alles behalve smakelijke wijze zijn verontwaardiging tegen hen lucht. Asmus Semper is een verstandig gemoedelijk man, maar de oorlogsfurie brengt zelfs de meest normale en kalme menschen van streek en doet hun het geestelijk evenwicht verliezen, zooals hier weer blijkt.

Asmus Semper is niet gesneuveld, dus is het best mogelijk, dat wij nog een vierde deel krijgen, waarin de verwezenlijking van Germania's idealen luid wordt bejubeld of hun vernietiging bitter beschreid.

Met de voorgaande (vroeger verschenen) geschiedenis van Asmus moet men zeer voorzichtig zijn. Zie Boekenschouw 1912/13. M. S.

Lyall (David). Het Verloren Tehuis. Uit het Engelsch door J. P. Wesselink-v. Rossum. W. de Haan, Utrecht (373) f 2.40, gebonden f 2.90.

Een boek van grenzeloos optimisme en godsdienstige blijmoedigheid.

Een vrome dominee spoort de menschen onvermoeid aan, hun leven meer te regelen naar het voorbeeld van Christus.

Duncan Heriot, die meer voelde voor zich zelf dan voor vrouw en kinderen, is een zijner eerste bekeerlingen. En zóó wint hij er meer, die door liefde en goedheid herstellen het verkeerde door hen of anderen bedreven.

De schrijver weet steeds in onaangename of slechte menschen, iets goeds te vinden of een of anderen mooien karaktertrek te ontdekken.

Voor ernstige lezers is het boek waarschijnlijk wel aantrekkelijk; voor al te jeugdige personen is het niet geschreven en ook niet geschikt. M. WALRE.

Hoeffelman. (Marie) Brigitte, Utrecht, Bruna f 2.40 geb. f 2.90.

Ik kan het mis hebben, maar vermoed toch dat de roman een oudje is met een nieuw kleedje aan, of duidelijker: een oud verhaal in meer modernen trant naverteld. Vooral het laatste gedeelte laat veel te wenschen wat betreft stijl en taal.

Brigitte is de dochter van een arm predikant; zij volgt in Parijs de lessen aan de Ecole de Pharmacie, waar zij behalve vele kundigheden ook den zoon leert kennen van een baron. De papa van Charles is tegen een huwelijk, maar als zijn zoon ziek wordt en Brigitte hem verpleegt, heeft de vader gelegenheid hare hoedanigheden te bewonderen en zou wel zijne toestemming willen geven.

Met Charles loopt het ten einde. Voor zijn dood stelt hij Adrien Goudard, zijn vriend, aan als beschermer over Brigitte, en laat haar beloven het geluk te aanvaarden als het tot haar zou komen in dezen persoon. Een jaar later trouwen zij inderdaad, maar de ware liefde is er nog niet. Dan wordt Brigitte ernstig ziek, en in een droom ziet zij Charles, die haar aanspoort toch het geluk te waardeeren dat zij heeft, en niet te blijven denken aan wat zij verloor. Als zij nu weer beter is, komt de ziekte over haar man, en in liefdevolle verpleging kan zij zorgen voor hem.

Nog eens: het laatste gedeelte lijkt er zoowat bijgeplakt. 't Valt ook zoo heelemaal uit het kader van 't boek, dat de dokter er op staat Brigitte in een protestantsch ziekenhuis te laten verplegen.

Overigens, wat men noemt een gezellig boek; De vicomtesse Rosalie is een draak en Netty, een nichtje van Charles, een echte snoes en leuke type. M. WALRE.

Schönberg (Estella). Levensdraden. Uit het Duitsch. Slothouwer, Amersfoort. (185) f 2.50, geb. f 3.—.

Twee halfbroers zijn verliefd op hetzelfde meisje, en dat meisje mag gerust zeggen: entre cex deux mon coeur balance.

Maar nu komt de moeder ongewild de historie nog ingewikkelder maken. Op haar verzoek trekt de stiefzoon zich terug als

pretendent, en het meisje doet precies het tegengestelde van wat iedereen verwachtte: zij bedankt den ander.

In een vlaag van wanhoop heft de broeder met den blauwen scheen een roeispaan op tegen den jongen, die zoo edelmoedig achter de schermen verdwenen was; beide mannen vallen in het water, worden echter gered. De jongeman, die dezen strijd was begonnen, liep echter een ernstige ziekte op en had tijd tot andere gedachten te komen. Hij besloot maar af te zien van zijn Eva, die nu ten slotte de vrouw wordt van den eerste.

Tusschen deze gebeurlijkheden speelt nog eene geschiedenis van testamentvervalsching.

Er steekt niets verkeerds in dit boek, maar tot de kunstwerken der letterkunde behoort het op geen stukken na. M. WALRE.

Stapelveld (Jean). Voorbeschikten. Amersfoort, Slothouwer.

Wij vermoeden dat de schrijver in dit boek een waarschuwing heeft willen geven tegen vrije liefde.

Een student, teringleider, vindt in het Vondelpark een kleine modiste, onechte dochter.

De jongeman vertelt dat het een zuivere liefde is en hij haar huwen wil; maar wij kennen de praatjes van die heeren. Als hij ontdekt dat hij teringleider is, schrijft hij haar af.... en troost zich met een andere.

Gelukkig gaat de deugniet dood aan zijn kwaal, maar Odette gaat het nu houden met een zijner vrienden. Haar moeder maakt het al niet beter.

Waarin nu die voorbeschiktheid bestaat? Wel, dat Axel moest sterven aan de kwaal van zijn vader en Odette ook al een hysterische moest worden vanwege de erfelijke belasting. Ongeschikt.

M. WALRE

VARIA

Epigrammen. Onder dit opschrift, inhoudend eene belofte van rake geestigheid, harkt L o u i s C o u p e r u s in de *Haagsche Post* week aan week de meest onnoozele banaliteiten bij elkaar. Uit een „epigram" van twee kolom druks „over de kritiek" knip ik het volgend paskwil van stijl en geest:

— Een kritikus moest steeds vermogend zijn, opdat niemand hem ooit verdenken kunne, van kritiek te schrijven ter wille van brood- of *jam*-winning.... En juist om deze zoo belachelijk veeleischende voorwaarde, die de beroemde doode stelde aan den kritikus, citeerde ik hem en zijn straat, die ik eigenlijk nièt citeerde.... Neen, jeugdige vriend; als gij mij vraagt wat ik denk van kritiek, hoor dan: litteraire kritiek is een door het publiek

geëischte, schijnbare utiliteitslitteratuur, die echter door zuiver bezielde en niet aan *jam* dènkende schrijvers belangeloos wordt afgestaan aan tijdschrift of dagblad, ten einde dit te vullen op de meest artistieke wijze met meer of minder gunstige oordeelvellingen van romans of gedichten, geschreven door scheppende kunstenaars, die op hunne beurt wederom belangeloos, zonder zweem van ijverzucht zich in collegiale ziel bewust en schatrijk door het uitgeven van romans en gedichten, zich nederzetten om de werken hunner critici te beoordeelen, en *vice-versa*....

Daar ik deze tot een glanzend juweel gestolde opinie over de kritiek voor mijn jeugdigen interviewer radsnel liet glinsteren in een zin tusschen wier onderdeelen ik niet adem haalde, vroeg de jeugdige:

— Wilt u dat eens herhalen, meneer? — Niet doen, Couperus!

Een verdediger. Het blad *Torchon* verdedigt den vuilschrijver Bataille. Is dat te verwonderen? Och neen! Want *Torchon* is 't blad van Vigo, die veroordeeld werd in 1900 tot twee maanden gevangenis wegens diefstal, in 1901 tot een jaar wegens het maken van bommen, daarna 3 jaren wegens ophitsing tot doodslag, in 1907 wegens beleediging der politie en in 1908 wederom tot 3 jaren wegens opruiende geschriften, in 1910 wegens poging tot sabotage. Dat zulk een moreele kabouter, die in alle misdaden op één dag zou kunnen promoveeren, de partij opneemt voor den slobberigen tooneelschrijver Henry Bataille, is werkelijk zoo verrassend niet.

Henry Bataille. Deze tooneelschrijver, die van elk stuk eene gemeenheid maakt en rijk geworden is ten koste van het volksgeluk, wordt in deze voor Frankrijk zoo ernstige tijden, herhaaldelijk duchtig afgeranseld door de kritiek. Jammer dat men al jaren geleden zich niet heftiger heeft verzet tegen zijn schandelijkheden.

In „L'Action Française", het blad van Léon Daudet, staan eenige uittreksels uit een artikel door Urbain Cohier geschreven: Hij noemt Bataille: „le plus morbide, le plus deliquescent, le plus nauseabond" der literaire kramers; En de man, die als schrijver Frankrijk meer schade heeft gedaan dan nu een paar regimenten vijanden doen, behoeft niet eens op te komen om het vaderland te verdedigen.

Tout le théâtre de M. Henry Bataille met à la scène des êtres vils et tarés, en proie à des passions abjectes, se débattant dans des situations honteuses.

Et l'auteur, pontifiant, déclare: „*C'est la vie!*" La sienne peut-être; la nôtre, non.

En dan vraagt Cohier, na te hebben verhaald dat Parijs nog vol deugnieten zit, die het „public propre" durven bedreigen, als het zijn afkeuring te kennen geeft:

Comment espérer que la guerre aura nettoyé les mœurs et la

societé de Paris? Une grande partie des hommes honnêtes et sains auront péri; toute la crapule est intacte. Donc, fatalement, l'equilibre est rompu à l'avantage de la crapule.

Hermann Bahr. Die Stimme. Schauspiel.

Herman Bahr is een zeer bekende Weener tooneel- en romanschrijver; een eigenaardige figuur, die meer dan menig ander het allermodernste zocht uit te beelden. Zijn veelzijdigheid was buitengewoon, en werd alleen overtroffen door zijn strijdlust. Voor alles en tegen alles heeft hij in zijn reeds tamelijk lang leven gestreden, maar ook ontzag hij zich niet, zoodra zijn inzichten veranderden, te verbranden wat hij aangebeden, en te aanbidden wat hij verbrand had. Zoo is hij na alles onderzocht, geproefd, verworpen te hebben, tot de verheugende erkenning gekomen dat alleen in de Katholieke Kerk het antwoord te vinden is op alle levensvragen, de verwezenlijking van alle idealen en dat alleen de oprechte beleving van den Katholieken godsdienst den onrustigen, modernen geest rust en innerlijke zekerheid kan geven.

Nu zijn er wel velen, zoowel van de vroegere als de tegenwoordige geestverwanten van Hermann Bahr, die deze nieuwe houding van dezen zoo veranderlijken geest met eenig wantrouwen aanzien en hopen of vreezen, dat zij niets anders beteekent dan een nieuwe gedaantewisseling van zijn talent of wel een nieuwe mijlpaal op zijn letterkundigen levensweg, en dus zijn laatste werken niet al te ernstig opnemen. Dit is echter af te wachten. Zeker is het dat èn Bahr's roman *Himmelfahrt* en zijn tooneelspel *Die Stimme* geheel en al den stempel dragen van zijn nieuwe geloofsrichting en de katholieke wereldbeschouwing trachten te huldigen. Trachten: want niet ongestraft heeft Bahr wierook gebrand in allerlei tempels en tempeltjes, heeft hij het moderne leven, zelfs in zijn meest weerzinwekkende diepten doorwoeld. De katholieke toon klinkt nog niet helder en rein genoeg in deze, toch zeker goed bedoelde werken. *Hochland,* het katholieke maandschrift, vroeger eenigszins verdacht van modernistische tendenz, doch thans bijna geheel in „feldgrau" gestoken van wege zijn oorlogszuchtigen inhoud — opende hem zijn poorten en hij publiceerde er een warm sympathiek artikel in over den eerbiedwaardigen Dienaar Gods, den in geur van heiligheid gestorven Aartsbisschop van Linz Rudigier.

't Spreekt van zelf, dat Bahr, nu hij zoo openlijk voor zijn weergevonden katholiek geloof getuigt, het bij zijn vroegere bewonderaars tamelijk wel verbruid heeft. Zij toonen zich sceptisch over zijn bekeering en vallen zijn nieuwe werken scherp aan.

Die Stimme, het tooneelstuk, geeft hiertoe misschien wel aanleiding. Het is gebouwd op een wonder in onzen tijd, een wonder ten behoeve van een moderne, heel of half geloovige, wiens bekeering het ten slotte bewerkt.

Een vroom katholiek meisje is getrouwd met een katholiek,

die echter alle geloof heeft over boord geworpen. Zij wil hem bekeeren, en als zij haar onmacht inziet om hem zijn verloren schat terug te geven, offert zij zich op en wil met haar leven zijn ziel koopen. Haar gebed wordt verhoord, zij sterft, hij is radeloos en verbeeldt zich steeds haar stem te hooren. Deze gebiedt hem eens uit een trein te stappen, in een verlaten station, eenige oogenblikken later heeft een ontzettend spoorwegongeluk plaats en hij dankt zijn redding alleen aan die geheime stem. Nu komt de alles beheerschende vraag: daar het bovennatuurlijke zich aan hem heeft geopenbaard op zoo duidelijke wijze, is hij nu verplicht te gelooven of niet? Hij kan en wil het zelfs niet. Na de zeer dramatische acte in het station, ontspint zich nu gedurende twee bedrijven een eindeloos dispuut tusschen den weduwnaar, zijn schoonmoeder, een ongeloovigen vriend en den Domheer Zinglei. Deze zegt zeer rake dingen, zijn woorden bevatten een prachtige apologie van de katholieke geloofsleer ook aangaande het wonder, maar Hans raakt eerst overtuigd als zijn Agnes hem ten slotte verschijnt en gebiedt te gelooven.

Dit theatereffect is wat te goedkoop en verzwakt den indruk. Men spreekt van een opvoering hier te lande van dit stuk. In Duitschland wil men er niet aan om de katholieke strekking. Wij vreezen dat het hier ook om 't gebrek aan tooneel niet gaan zal. In elk geval een stap in de goede richting.

Over Louis Couperus. „De Amsterdammer" strooit in een zijner kolommen wekelijks confetti, en een enkele maal is er wel eentje bij die prettig kleurt. Zóó deze:

Couperus in de „Haagsche Post" schreef: „hout doe je vlammen om te zitten droomen en peinzen, *met* of *zonder* aanstellerij".

De inzender haalt deze woorden aan en zet er onder: „Louis Couperus *met*". Prachtig getroffen! dat éène woord kan bijna de geheele levensgeschiedenis van Couperus zijn.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:

Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.

Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.

In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

De inhoud van *Van Alle Tijden* van 1 Januari.: Hoe een gedicht ontstond (artikel). — Een oud Liedje. — Solitud evan Ella Wheeler Wilcox. — Wachten, Mijn Dagen van Hélène Swarth. — De Lusiaden von Camoens. — Le Carillon, V. Hugo. — Hoe zij werkten (artikel). — Souvenir profond, Coppée. — No more,

Tennyson. — 't Zin me lievertjes; Vaoder en Dochter, v. Meurs.

De Jaargang van dit maandschrift loopt van Mei tot Mei. Men kan zich nog abonneeren op den loopenden jaargang, de prijs (franco thuis) is slechts f 2.75, ineens te voldoen. Zend dus postwissel met volledig adres aan Administratie Van Alle Tijden, Heerengracht 415. Als deze jaargang eenmaal is afgesloten, wordt de prijs véèl hooger. Voor hen die thans abonnement nemen zal de volgende jaargang (indien wij wegens het onrechtmatig opdrijven van alle prijzen en loonen eventueel het abonnement moeten verhoogen) toch gehandhaafd blijven op f 2.75. Wie dus deze belangrijke uitgave, waarin wij kennis maken met het beste der wereldliteratuur, in haar geheel wil bezitten, moet thans abonné worden. Wie sympathie heeft voor ons werk, verzoeken wij de aandacht van vrienden en kennissen op het Maandschrift *Van Alle Tijden* te willen vestigen. Aanvragen richte men uitsluitend: Administratie: Heerengracht 415, Amsterdam. (Geen presentexemplaren).

W. D. te A. Voor het omrekenen van datum en jaar des Republikeinschen Kalenders, bestaat eene tabel. Men kan dan terstond den correspondeerenden datum volgens Gregoriaansche tijdrekening vinden.

Afdrukken van deze tabel zou te veel plaats innemen; en wij vermoeden dat de meeste lezers er niet veel belang in zullen stellen. Voor U reken ik dus liever even uit: 19 Brumaire van 't jaar VIII is 10 November 1799. — 1 Thermidor van 't jaar III is 19 Juli 1795. — 1 Thermidor van 't jaar IX is 20 Juli.

Wat betreft uw tweede vraag. Om voor verleden of toekomst te bepalen welk een dag een bepaalde datum is, heeft men een viertal tabellen noodig en met een kleine berekening vindt men het antwoord. Uw opgegeven datum, 12 April 1914, was een Zondag en 3 April 1624 was een Vrijdag.

M. R. te R. *Lui et Elle* is niet geschreven door *Alfred*, maar door diens broeder *Paul* de Musset als antwoord op het boek van George Sand *Elle et Lui*, dat is: Zij en Alfred.

W. H. te A. G. Brandes heeft de voorlezingen, die hij hield aan de Kopenhagener Universiteit in druk gegeven. Dit boek werd vertaald in het Duitsch (6 banden) onder den titel: Die Hauptströmungen der Literatur des neunzehnten Jahrhunderts. Brandes laat geen gelegenheid ongebruikt om godsdienst en moraal aan te vallen. Hij behoort tot hen, die volgens Jörgensen, hun land ontzettend veel kwaad hebben gedaan. Men weet, dat Denemarken op zeer laag moreel en religieus peil staat.

A. D. te W. Eigen Kring begint weer volgenden keer. Uwe andere mededeeling is geld waard.

CHESTERTONIANA

Chesterton is op z'n best in korte stukjes; in zijn wekelijksche bijdrage in de kolommen van *The Illustrated London News*, in *Tremendous Trifles*, *The Defendant*, *A miscellany of Men* en ander kleingoed. Zijn groote boeken zijn te vol. Men kan het brood niet meer proeven door het te veel van krenten en succade.

Bezoekers van museum en panopticum klagen over vermoeienis. Geen wonder. Er is veel te veel. De overvloed schaadt. De schilderijen warrelen dooreen, verdringen elkander. De indruk van de meesterstukken in de eene zaal wordt geneutraliseerd door de beschouwing der kunstwerken in een andere afdeeling, en de totaal-indruk is een kaleidoskopische mengeling van veel moois, waaraan echter de noodige eenheid ontbreekt om onverdeeld genot te schenken. Een verstandig kunstminner beperkt zich tot hoogstens één zaal; later komt er weer een dag.

Hetzelfde geldt voor Chesterton's boeken. Bijna iedere bladzijde sprankelt van vernuft, oorspronkelijke vinding, schitterende woordkunst en stoute beeldspraak; maar er is te veel. Na eenigen tijd beginnen de beelden een rondedans uit te voeren in de vermoeide hersenen, kletteren de paradoxen als neervallende hagelsteenen, spatten de vonken van humor en satire naar links en rechts, als een vuurwerk, dat in een heksensabbat van licht en knaleffect uit elkaar springt.

Om Chesterton te waardeeren, moet men hem met kleine beetjes genieten, langzaam-proevend zonder overhaasting; als de eerste versnapering ten volle gesmaakt is en men den noodigen tijd gewacht heeft, kan men straffeloos overgaan tot een andere lekkernij.

Mr. E. V. Lucas heeft de taak op zich genomen een Chesterton-menu op te maken, en in *A Shilling for my Thoughts* dient hij den liefhebbers zijn kleine, smakelijke gerechten op [1]).

Er is te kust en te keur voor den Chestertonian. In een vijf en dertig korte hoofdstukken heeft hij de voornaamste personen en groepen uit Chesterton's panopticum bijeengeplaatst; iedere afdeeling staat ruim en vrij, niet gehinderd door andere voor-

---

1) A Shilling for my Thoughts. Being a selection from the essays, stories and other writings of G. K. Chesterton. Methuen Londen (188 p.) 1 sh.

stellingen er om heen, zoodat de typische eigenaardigheid van elke ten volste tot haar recht komt.

Ik sprak van een panopticum. Ik had moeten zeggen een groepeering van levende, bewegende beelden, personen van vleesch en bloed, ieder met eigen stem, gebaren en uitdrukking. Daarnaast zijn ook mineralen te zien, versteeningen, voorwereldlijke beeldhouwproeven, een tuin, automobielen en nog veel meer.

Te midden van dat bonte gezelschap en die vreemdsoortige collectie is G. K. C. zelf aanwezig om ons rond te leiden, altijd gedienstig om te woord te staan en de noodige inlichtingen te verschaffen. Er zijn vreemde dingen te zien, en zijn uitleg is niet overbodig. Ondertusschen keuvelt G. K. C., als onverbeterlijk causeur, op de hem eigen wijze, over alles en nog wat en krijgen we beschouwingen te hooren over philosophie, mythen en sabbatarianisme; over het moderne heidendom, Renan's Leven van Jezus en de onschuld van het kind, over wonderen, idealisten met lange halzen, sprookjes, den modernen roman, de regen, het pleizier van reizen, de omni re scibili et de quibusdam aliis.

In de eerste schets, getiteld *A Piece of Chalk*, waarin Chesterton verhaalt hoe hij uitging in Gods vrije natuur, de zakken vol gekleurd krijt en een stuk bruin papier voor schilderdoek, zingt hij de glorie van het wit: „Wit is een kleur; het is niet de afwezigheid van kleur; het is iets schitterends, iets positiefs, even vurig als het rood, even bepaald als het zwart. Wanneer — om me zoo uit te drukken — je teekenstift roodgloeiend wordt, teekent ze rozen; wanneer ze witgloeiend wordt, teekent ze sterren. En een van de twee of drie uitdagende waarheden van de hoogste godsdienst-moraal — van 't ware christendom bijvoorbeeld — is precies hetzelfde; het voornaamste wat de godsdienst-moraal leert is, dat wit kleur is. Deugd is niet de afwezigheid van ondeugden of het vermijden van zedelijke gevaren, deugd is iets levends, iets op zich zelf, gelijk pijn of een bijzondere geur. Barmhartigheid wil niet zeggen niet wreed zijn of de menschen vrijwaren van wraakneming of straf, het beduidt iets duidelijks, iets positiefs, als de zon, hetzij men die gezien heeft of niet. Kuischheid wil niet zeggen onthouding van sexueel onrecht, het is iets vlammends, gelijk Jeanne d'Arc. In één woord God schildert in vele kleuren, maar Hij schildert nooit zoo heerlijk, ik had bijna gezegd zoo opzichtig, als wanneer Hij schildert in wit".

Bij een andere gelegenheid in België vertoevend, onderneemt

G. K. C. een uitstapje, maar pakt een verkeerden trein met de noodzakelijke gevolgen van dien. De overgang van een verkeerde plaats van aankomst tot een verkeerde wereld is voor G. K. C. een kleinigheid; de satire er aan vastgeknoopt over de moderne wereldbeschouwing is goud waard.

„Wij leven in een verkeerde wereld. Toen ik dacht, dat we het doel van onze reis hadden bereikt, was ik terneergeslagen, toen ik wist, dat we verkeerd waren, was ik gelukkig. Zoo is het ook met het valsch optimisme, het moderne geluk; het verveelt ons, omdat het beweert, dat we op deze wereld thuis hooren. Het ware geluk is, dat we er niet thuis hooren. We komen van elders. We zijn de richting kwijt".

Over Dickens' Pickwick heet het:

„Pickwick is geen goede roman, maar het is ook geen slechte roman, want het is heelemaal geen roman. In zeker opzicht is het inderdaad iets edelers dan een roman, want geen roman met een verwikkeling en een passend slot kan weergeven dat gevoel van altijd-durende jeugd — een gevoel alsof de goden rondwandelden in Engeland. Het is geen roman, want alle romans hebben een einde; en Pickwick heeft eigenlijk gezegd geen einde — hij is gelijk aan de engelen. De plaats, waar we merken, dat de gedrukte letters ophouden, is geen einde in den artistieken zin van het woord. Als jongen dacht ik altijd, dat er nog meer bladzijden waren, die uit mijn exemplaar waren uitgescheurd; en ik zoek ze nog steeds. Het had even goed kunnen eindigen, nadat Pickwick bevrijd was door mr. Nupkins, of nadat Pickwick uit het water was opgevischt of op honderd andere plaatsen. En altijd zouden we er zeker van geweest zijn, dat zóó het eigenlijke slot van de geschiedenis niet was. Wij zouden ons bewust zijn geweest, dat hij nog altijd dezelfde interessante avonturen doormaakte op dezelfde groote wegen ging. Het is een feit dat het boek ophoudt, nadat Pickwick een huis heeft betrokken in de nabijheid van Dulwich. We weten echter heel goed, dat hij daar niet bleef. We zijn er zeker van, dat hij er weer uitbrak, om op avontuur te gaan; we zijn er zeker van, dat, als wij zelf er op uitgaan, wij hem weer plotseling zullen tegenkomen in een of andere laan van Engeland".

Wilt ge weten, hoe Ernest Renan geschiedenis phantaseert over den heiligen persoon van Jesus, of hoe Anatole France de Maagd van Orleans misvormt?

„De Renan-France-methode is kortweg deze: Men verklaart bovennatuurlijke verhalen, die een zekeren grondslag hebben, eenvoudig door natuurlijke verhalen uit te vinden, die allen grondslag missen. Veronderstelt dat men tegenover u beweert, dat Jack langs den opschietenden stengel van de boonplant ten hemel klouterde. Het is philosophie, waarop niets is aan te merken, wanneer ge antwoordt, dat, volgens uw meening, hij zulks niet gedaan heeft. Volgens mij zou het nog philosophischer zijn te zeggen, dat hij het allerwaarschijnlijkst wel gedaan kan hebben. De Renan-France-methode is als volgt: „Wanneer we in aanmerking nemen Jack's eigenaardige en zelfs gevaarvolle erfelijkheid, ongetwijfeld hem meegegeven door een vrouwelijke groenteboer en een verloopen priester, kunnen we ons gemakkelijk voorstellen, hoe de idees van hemel en boonstengel in zijn geest zich verbonden hebben. Daarenboven zal hij ongetwijfeld wel eens een of ander rondtrekkend Indisch goochelaar ontmoet hebben, die hem vertelde van de praestaties van de mango-plant en hoe deze omhoog gestuurd wordt ten hemel. We kunnen ons dan voorstellen, hoe beide vrienden, de oude man en de knaap, 's avonds door de bosschen dwaalden, kijkend naar de roode laaghangende wolken en hoe de oude man op zulk een avond wees naar een kleine boonstengel en zijn jeugdigen gezel, met al te levendige verbeelding, vertelde dat men ook daarmede ten hemel zou kunnen opklimmen. En als we daarbij in aanmerking nemen, dat de psychologische aanleg van Jack een heel bijzondere was, en ons herinneren, hoe het prozaïsche in hem, een liefde voor alledaagsche groenten, samenging met een bijna ongebreideld verlangen naar het onbereikbare, het onzichtbare en de ledige ruimte, dan zal het ons niet langer verbazen, dat tot hem juist die zoete, hoewel zuiver symbolische droom kwam van een boom, die hemel en aarde met elkander verbond. Dat is de manier, waarop Renan en France schrijven; alleen doen ze het een beetje beter".

En zoo zou ik kunnen doorgaan en drie kwart en meer van het boek overschrijven tot staving mijner bewering, dat nagenoeg alles wat G. K. C. schrijft origineel is in uitdrukking en gedachte en, vooral in kleine porties opgediend, ook den fijnproever kan voldoen.

Chesterton zou een ideale Van-Dag-tot-Dag schrijver wezen. Een oordeelkundig-saamgestelde dag- of weekkalender met niet te lange uittreksels uit de werken van G. K. C. zou zijn veel-

zijdig en oorspronkelijk talent het meest eer aandoen. En er is stof genoeg om een jubilee te kunnen vieren, zonder gevaar in herhaling te vallen.

Amsterdam. L. P. P. FRANKE S. J.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

Emile Faguet: L'Art de Lire

Het interessante artikel: „Hoe zij werkten", dat Pater A. Gielen schreef in het Januari-nummer van *Van Alle Tijden*, bracht mij op 't denkbeeld naast dit suggestief schilderij als tegenhanger te plaatsen een korte beschouwing over „Hoe zij lazen".

Pater Gielen zegt: „daar is waarschijnlijk geen betere oefening om het letterkundig onderscheidingsvermogen te ontwikkelen dan een herhaald en nauwgezet onderzoek van den vorm, waarin de grootmeesters der literatuur hun gedachten hebben gegoten". Inderdaad, niet alleen om zelf althans eenige vaardigheid te krijgen in het hanteeren der pen, maar ook om te onderscheiden wat goed en wat minder goed is, om letterkundig werk tê smaken en te proeven, te genieten tot voller ontwikkeling van eigen zieleleven, is 't noodzakelijk herhaaldelijk en nauwgezet naar de groote meesters te luisteren en bij het bestudeeren hunner gedachten ook bewonderend op te zien naar den kunstig bewerkten vorm, waarin hun denkbeelden gegoten of gedreven, gebeiteld of gehouwen voor ons staan.

Ik kies met opzet die vier laatste termen, om zoo in een enkel zinnetje den inhoud van Pater Gielen's artikel zoo goed mogelijk samen te vatten. De meesters hebben zich namelijk alle denkbare moeite gegeven, om den vorm, de uitbeelding hunner gedachten, te verzorgen, zij hebben „gewerkt", gevijld en geschaafd, veranderd en verbeterd, overtuigd als zij waren, dat een kunststuk in alle deelen geheel „af" moet zijn, dat men 't koningskind der gedachte moet omhangen met koninklijk gewaad.

't Is leerzaam hen zóó aan den arbeid te zien.

Ook schijnt het mij leerzaam, hen te beschouwen, wanneer zij, de schrijfpen neerleggend, zich verdiepen in 't letterkundig werk van anderen, in lektuur.

Lezen doet iedereen, — maar hoe?

De overvloedige schatten welke de oude meesters hebben nagelaten, de kostbaarheden, waarmede de beste schrijvers onzer dagen de literatuur nog voortdurend verrijken, moeten met zorg worden beschouwd en bestudeerd, — dan eerst zullen zij dien practischen, beschavenden en veredelenden invloed uitoefenen, waartoe zij krachtens hun innerlijke waarde in staat zijn. Maar dan moet men niet ronddraven door 't museum dier kunststukken! Rustige slenteraars, die nu eens hier dan weer daar stil staan, die hun oogen den kost geven, die graag terugkeeren naar 't stille hoekje, waar zij straks zooveel schoons ontdekten; zij zijn het, die „hun letterkundig onderscheidingsvermogen in hooge mate zullen ontwikkelen" en door de literatuur meer mensch zullen worden.

In één woord, en zonder beeldspraak, ieder die echt genieten wil van de letterkunde moet de kunst van lezen verstaan.

Ook deze kunst kan hij leeren bij de groote meesters der literatuur.

Met groot nut kan men hiertoe gebruiken het mooie boekje van Emile Faguet: *L'Art de Lire.*

Emile Faguet, de beroemde Fransche criticus, die verleden jaar een christelijken dood gestorven is, was zelf een uitstekend lezer. Niet alleen als criticus en letterkundige, ook op sociaal en politiek gebied heeft hij zeer oorspronkelijke geschriften nagelaten, in lossen, hupschen stijl, paradoxaal soms, maar altijd getuigend van een schier onbegrensde eruditie. Wie hem verraste in zijn studeervertrek, zijn „cité de livres", zijn boekenstad, de citadel, waarin hij zich zoo gaarne afzonderde, bemerkte aanstonds, dat de man die daar huisde, een veelweter zijn moest. Te midden zijner boeken, — ze lagen op den grond, op de stoelen, overal, — sleet hij zijn liefste uren. Boeken waren zijn eenige luxe. Hij las ze en herlas ze en maakte zich aldus een eruditie eigen, welke hem in staat stelde aan de tallooze aanvragen van tijdschriftredacteurs en uitgevers te voldoen, en zelfs een reeks geschriften en artikelen na te laten, welke, bijeengegaard, een heele bibliotheek vormen, bijna even volumineus als die van den koning der veelschrijverij, Voltaire.

Over alles praatte Faguet mee. Niet altijd drong hij door tot de kern der zaak, maar, ook wanneer hij aan de oppervlakte bleef en nog eens zei wat ieder reeds wist, had toch altijd zijn manier van zeggen iets pikants, iets nieuws, iets wat minstens te kennen gaf, dat hij van de betrokken kwestie goed op de hoogte was, dat hij zich de moeite had gegeven er veel over te lezen en goed te lezen.

Welnu, laten wij door dien man, een deskundige bij uitstek, ons inwijden in „l'art de lire".

De Voorrede opent met een woord van Voltaire: „On lit très peu et, parmi ceux qui veulent s'instruire, la plupart lisent très mal". Dan haalt Faguet een epigramma aan met leuke woordspeling:

Le sort des hommes est ceci:
Beaucoup d'appelés, peu d'élus;
Le sort des livres, le voici:
Beaucoup d'épelés, peu de lus.

Lezen is een groote kunst, zoowel voor hen, die eigen onderricht beoogen, of in staat willen zijn als criticus een oordeel uit te spreken, als ook voor hen, die zich enkel voorstellen van hun lektuur op menschwaardige wijze te genieten. Tot deze laatsten richt zich Faguet.

Vooreerst moet men langzaam lezen. „Pour apprendre à lire, il faut d'abord lire très lentement, et ensuite il faut lire très lentement et, toujours, jusqu'au dernier livre qui aura l'honneur d'être lu par vous, il faudra lire très lentement".

Vluchtig een bladzijde overkijken, *„en diagonale"* lezen, zooals men dat noemt, kan goed zijn, om gauw eenige gedachten op te pikken, maar 't is een methode die „ôte tout le plaisir de la lecture et y substitue celui de la chasse".

Zeer zeker, er zijn boeken, die niet langzaam *kunnen* gelezen worden, — „mais ce sont ceux-là qu'il ne faut pas lire du tout".

Dit eerste beginsel is de grondslag van iedere lektuur. Wat op dien grondslag verder moet worden opgebouwd, hangt af van den aard van het werk, dat men ter hand neemt.

In verschillende hoofdstukken toont Faguet vervolgens aan, hoe men lezen moet: *les Livres d'idées, les Livres de sentiment, les Pièces de théâtre* („Les poèmes dramatiques sont-ils faits pour être lus? Autant que pour être entendus, je le crois"), *les Poètes, les Ecrivains obscurs* en *les Mauvais livres*, d. w. z. de nulliteiten, wier domheid, behalve dat zij soms vermaken kan, bij weeromstuit den lezer in zijn liefde tot 't ware en 't goede bevestigt. „La haine d'un sot livre est un sentiment très inutile en soi; mais qui a son prix s'il ravive en nous l'amour et la soif de ceux qui sont bons".

't Zou ons te ver voeren Faguet op den voet te volgen en bij elk zijner raadgevingen stil te staan. Wie zijn boekje leest, vooral als men het, zooals hij dat wil, langzaam leest, zal geen berouw

gevoelen over den tijd doorgebracht in gezelschap van dien prettigen causeur.

In 't kort samengevat komen zijn raadgevingen hierop neer: men moet beginnen met zich te geven, men moet geest en hart, maar ook oog en oor open stellen, trachten te begrijpen, te gevoelen, te zien en te hooren, — geleidelijk en zonder overhaasting moet men in zijn auteur indringen, zoo diep mogelijk; — maar tevens moet men altijd op zijn qui-vive zijn. De auteur moet een vriend voor ons wezen, een wegwijzer, dien men gewillig volgt, maar altijd komt er een oogenblik, dat men het recht heeft, ja zelfs den plicht te vragen: waarom dit of dat? Geen slaafsche onderwerping dus, maar zich-zelf blijven ook bij de hevigste ontroering. Aan verbeelding en gevoel kan men vrije baan geven, mits 't verstand op den bok blijft.

In het volgend hoofdstuk behandelt Faguet *les ennemis de la lecture*.

Hij onderscheidt ze in twee soorten: uitwendige en inwendige.

Hoe weinigen kunnen den tijd vinden om zich terug te trekken „in een hoekske met een boekske"? 't Heele leven buiten ons, wetenschap, actie, sport, trekken ons van de lektuur af. 't Zijn uitwendige vijanden. Zijn 't eigenlijk wel vijanden?

De echte leeskunst bevorderen ze immers in plaats van ze te benadeelen. Zij maken een schifting tusschen ware liefhebbers der literatuur en menschen, die na andere bezigheden, bij gebrek aan beter tijdverdrijf, misschien ook wel eens een boek ter hand nemen en dan nog liever een vunzig romannetje dan een werk in hoogen stijl. Letterkundige produkten worden onder den invloed dier zoogenaamde uitwendige vijanden minder gelezen, maar beter gelezen, — „je crois que la perte est nulle, si tant est qu'il n'y ait pas gain".

Anders is het gesteld met de inwendige vijanden. Hieronder verstaat Faguet al de neigingen en gewoonten in den mensch, welke 't genot der lektuur verstoren en beletten er nut uit te trekken. Bij den eene zal het zijn een soort eigenliefde, bij den andere een zekere schuchterheid, bij een derde de geest van kritiek, van bedilzucht.

Een Engelsch schrijver zei eens: „als ik een mooi boek wil lezen, schrijf ik er een". Hoe zou het b.v. mogelijk geweest zijn dat Corneille smaak had gevonden in het theater van Racine? Tusschen beider methode, tusschen de onderwerpen, die ze behandelen en de opvatting hunner dramatiek, ligt een hemelsbreed verschil. Voor ieder schrijver, die iets persoonlijks heeft, een eigen

wel-beredeneerde denkwijze volgt, zal het werk van anderen altijd min of meer bevreemdend en zelfs ongenietbaar zijn. Dat komt voort uit een soort eigenliefde, hier echter eerder als deugd te beschouwen dan als gebrek.

Maar wie zelf geen schrijver is en zich bepaalt tot lezen, moet zijn eigenliefde mistrouwen. Waarom worden zooveel onzinnige boeken verslonden en schuwt men 't ernstig boek met verheffende tendens? Is het niet omdat men ongaarne wordt opgeschrikt uit de gemoedelijke dommeling, waarin de geest zoo zoetelijk slaapt? Zal een anti-clericaal, die kennis maakt met den dommen *Homais* uit Flaubert's *Madame Bovary,* niet uitroepen: Wat! ik ben zelf ook anti-clericaal, en zoo belachlijk ben ik toch niet! 't Is een flauwe grap iemand bespottelijk te maken omdat hij anti-clericaal is!

Wat een beletsel, die eigenliefde, om een auteur te smaken, ja zelfs om hem te begrijpen!

Enkele menschen lezen alleen die boeken, welke naam gemaakt hebben. Zij vinden mooi, wat anderen vóór hen als mooi hebben bestempeld. Dat zijn de schuchteren. Ze durven hun eigen opinie niet te uiten. Ze praten mee, of liever ze praten na, ze zijn niet in staat zelf iets te vinden, ze zijn in hun lektuur afhankelijk van de mode. „Zij willen, zegt La Bruyère, door de menigte gedragen worden, door de massa worden voortgesleept". Wat blijft er bij dezen over van het letterkundig genieten?

Veel grooter vijand der lektuur is echter de bedilzucht, de geest van kritiek. Wie daarmee behept is, kan er maar niet toe overgaan iets mooi te vinden. Hij lacht met de onnoozelen, die beweren „dat het hun aanstaat". Waarom schaamt men er zich over te weenen in den schouwburg en niet er te lachen? 't Is omdat men geenszins den schijn wil hebben de dupe te worden van hetgeen men hoort en ziet. Wie ontroerd wordt, is „er-onder", — wie lacht, behoudt zijn vrijheid van denken. Zoo gaat het met de lektuur. Mij zal men er niet onder krijgen! Bekennen, dat men door een schrijver werkelijk wordt meegesleept, dat nooit! Tegen elke emotie verzet men zich met hand en tand; en men gaat groot op zijn ontoegankelijkheid!

't Is ongetwijfeld uitstekend, ja zelfs noodzakelijk, niet alles in zijn auteur voorhands te billijken en goed te vinden, maar enkel of voornamelijk lezen om telkens weer 't genot te ondervinden af te keuren wat anderen prijzen, neen, dat is geen middel om zijn lektuur te smaken.

Zijn deze vijanden overwonnen, dan geeft Faguet nog den goeden raad te herlezen.

Waarom? Vooreerst om beter te verstaan, maar ook om een acteur ten volle te genieten. Wie wil niet bij 't lezen van een roman zoo gauw mogelijk weten „hoe 't afloopt"? Door haast gedreven zal men menig stijlbloempje achteloos voorbij snellen, dat bij rustiger herlezing plotseling opduikt. Vervolgens, wie na jaren 't eens genoten boek weer opslaat en zich de indrukken van vroeger herinnert, zal wellicht zichzelf veel veranderd vinden. Heb ik dat mooi kunnen vinden? zegt men, of ook: hoe flink was ik vroeger, toen ik daarin nog smaak vond! Men vergelijkt zichzelf bij zijn vroeger „ik". Die vergelijking kan uiterst leerzaam zijn.

De beste boeken alleen verdienen herlezen te worden. 't Is dus een goede noot voor een boek, dat men bij lezing gevoelt, dat men er later naar terug zal verlangen. Zoo wordt het zich bepalen of het zich bij voorkeur wenden tot die werken, welke het herlezen waard zijn, ook een voorschrift van „l'art de lire".

Ten slotte waarschuwt Faguet tegen overdreven-veel-lezen, — ook bij hen, die de ernstige kunst van lezen verstaan.

„Il faut s'armer de sagesse même contre les passions les plus innocentes, parce qu'il n'y a pas de passions innocentes, et même de la lecture il faut dire:

> Le sage qui la suit, prompt à se modérer,
> Sait boire dans sa coup et ne pas s'enivrer.

Van den anderen kant, wie met mate en verstandig leest zal door zijn lektuur zijn hart ontwikkelen en in ware wijsheid toenemen.

Dit is het doel der leeskunst, welke Faguet ons heeft willen leeren.

Katwijk a. d. Rijn, 24 Januari 1917. J. VAN RIJCKEVORSEL S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen.

Professor Mr. Paul Scholten (*Onze Eeuw*, Febr.) schrijft over de *Grondwetsherziening*. Wie zijn oordeel wil weten over de opvatting van Cort van der Linden kan dat hier naslaan. Ik vind het belangrijker uit zijn artikel even dezen passus naar voren

te halen: „Dat de gemeenschap verder een geweldig overwicht krijgt over den individueelen mensch, het is een feit, dat, dunkt mij niet is tegen te spreken. Niet alleen hier, niet alleen in het staatsrecht zien wij het. Wij gaan weder naar de Grieksche idee: de mensch vóór alles politiek wezen, staatsburger, zooals Thorbecke het uitdrukte. Maar moeten en mogen wij dien weg gaan? is het toe te juichen of hebben wij ons tegen de strooming in te werpen en ons te verzetten, zoolang het kan, met de hoop haar in andere bedding te leiden?

....Wij voor ons, die de christelijke leer aanvaarden, dat iedere menschenziel oneindige waarde toekomt en dat die waarde niet mag worden opgeofferd aan eenig gemeenschapsbelang, dat altijd in den tijd gelegen en dus relatief is, kunnen die vraag slechts onder een zeer nadrukkelijk voorbehoud bevestigend beantwoorden; zegt men: de mensch vóór alles staatsburger, dan zeggen wij zeer beslist neen. Maar wij voelen ook dat individualisme zelfzucht is, dat de persoonlijkheid zich ten slotte slechts in de gemeenschap ontwikkelt. Vandaar dat wij evenmin met totaal ontkennen kunnen vólstaan, maar een beaming van de vraag geven onder voorbehoud". En 't voorbehoud is dan dat de staat democratisch zij ingericht (die eeuwige democratie!) „Maar: niet in een enkel centraal orgaan moet het gezag, ons recht op te leggen worden saamgetrokken. Ook daarin zit een gevaar, ook bij de democratie". En daarbij, de geestelijke vrijheid moet worden erkend; men heeft God meer te gehoorzamen dan de menschen. Welnu de fundamenteele beteekenis van onze grondwetsherziening is, dat op hetzelfde oogenblik, dat de democratie voldongen feit werd, de individueele geestelijke vrijheid (onderwijs) wordt erkend.

Prof. Dr. R. C. Boer zet zijne studie voort over den Zweedschen dichter van onzen tijd: Per Hallström.

Dr. N. Japikse deelt zijne *Reis-indrukken uit Brussel* mede, beleefd in December 1916. Hij is een man, die tusschen Duitschers en Entente in evenwicht staat, en wij krijgen hier dus geen opgewonden taal te hooren, die van deze of gene partij maar alles verdedigt. Ter geruststelling voeg ik hierbij dat Japikse den inval in België een onrecht acht.

Een onderwerp, dat zoo in elk Tijdschrift zijn beurt eens schijnt te krijgen, behandelt Dr. A. de Koe: De verhouding van 't ethisch en aesthetisch element in onze moderne romanliteratuur. Hij bespreekt het probleem der verhouding van Moraal en Kunst. „Die verhouding is eerst een probleem geworden voor een groot aantal ontwikkelde lezers sinds een veertig jaar, althans in ons land. Vóór dien tijd was de meest geldende opvatting, dat het aesthetische zich te voegen had naar het ethische, in veler oogen zelfs in die mate, dat de kunst de dienstmaagd was van de Moraal".

Eerst met de beweging van '80 kwam een principieel protest: „De kunst wordt als zelfstandige grootheid geproclameerd en met

nadruk van den dienst der Moraal vrijgemaakt. „En hiermee is een frissche, levenwekkende wind over onze literatuur gegaan", meent de schrijver. Welneen, dat heeft met die vrijmaking niets te doen! Shakespeare, Dante, Milton, Corneille hebben toch zeker hun kunst niet vrijgemaakt van de moraal, en zij behooren altijd nog tot de allergrootsten!

Maar al erkent de schrijver „den frisschen wind" over onze literatuur, hij is daarom niet een aanhanger van l'art pour l'art kortweg. Wat in dit tijdschrift door ons en anderen al meermalen werd uiteengezet, blijkt ten slotte ook zijn standpunt te wezen, en jaren geleden schreef prof. Van der Wijk in *Onze Eeuw* hetzelfde. Voor 't gebruik komt het hier op neer: het intellectueel, het aesthetisch, het ethisch besef zijn geen drie volstrekt gescheiden krachten die beurtelings kunnen werken, geheel onafhankelijk van elkaar. Ieder mensch oordeelt als mensch, en niet als „kunstenaar als zoodanig", en daarom kan er, wegens deze eenheid van het menschelijk zijn, „van volkomen objectiviteit geen sprake zijn". — „Waar de kunstenaar één geheele. ondeelbare persoonlijkheid is, zullen wel degelijk zijn karakter en zijn levensinzicht zóó innig verbonden zijn met zijn kunst, dat we 't een niet zonder 't ander kunnen benaderen".

J. Bosboom Nz., die in 1912 herinneringen gaf aan zijne Tante Bosboom-Toussaint, spreekt nu ook over zijn oom Bosboom, den bekenden schilder. „Meestal los in kleeding, levendig in bewegingen en druk in gebaren; het hoofd met een zekere fierheid omhoog houdende, in zijn geheele verschijning een man, die op niemand geleek, dien men dadelijk uit honderden zou herkennen". Aanvankelijk „sterk anti-clericaal, schaarde hij zich onder de liberalen".

„Mijn oom leerde in '46 Juffrouw Touissant kennen in den Haag, waar zij was gaan logeeren om verpoozing te zoeken na zwaren arbeid (zij had haar roman: De Graaf van Leycester in Nederland — voltooid); zij bezocht hem, door den toenmaals populairen dichter S. J. van den Bergh geïntroduceerd, in zijn atelier; en ik geloof wel te kunnen zeggen, dat deze eerste ontmoeting beslissend voor hen geweest is". Zij mocht een keuze doen uit een portefeuille met teekeningen en koos „Lux in Tenebris" naar de schilderij van Bosboom in '42 te Brussel bekroond. Juffrouw Toussaint zond hem een exemplaar van haar laatste werk. In 1851 trouwden zij.

„Mijn gedachte was altijd geweest vrij te blijven, eerst carrière maken, maar met haar was ik het gauw eens; en toen ik den Leycester-roman las, dacht ik, haar zou ik gelukkig willen maken", vertelde later Bosboom.

Jhr. Mr. H. Smissaert wijst als voorbeelden van *Amerikaansche Humor* op de twee aardige bekende boeken van de schrijfster J. Webster: Daddy-Long-Legs en Dear Enemy.

In *Studiën* (Febr.) schrijft W. Cramer over *De Protestantsche*

Biecht naar aanleiding van artikelen van Prof. Slotemaker de Bruine onder het opschrift: „Het tekort van het Protestantisme" en van een paar artikelen in de N. Rott. Courant. In dit blad wordt ronduit verklaard: „onder de verliezen, welke het Protestantisme tengevolge zijner oorspronkelijke eenzijdigheid heeft te boeken, neemt de instelling der biecht een eerste plaats in".

Dr. C. Wilde zet zijn geschiedenis voort van *Polens Ondergang en Herstel*. G. Louwerens heeft het over *Uiterlijkheid en Innerlijkheid* naar aanleiding van een schrijven van Dr. J. H. Gunning. Deze ziet Catholicisme en Protestantisme tot uiterlijkheid vervallen en pleit voor „het Christendom teruggevoerd tot zijn oorspronkelijke, zuivere innerlijkheid, zooals het door Christus in het Nieuwe Testament is gepredikt". Maar gansch terecht vraagt prof Louwerens: „heeft Dr. G. wel een juisten blik gehad in het Christendom van Christus en het N. Test.? Zijn Christus en de Apostelen zoo wars geweest van zichtbare vormen en uitwendige teekenen, als hij het wil doen voorkomen?"

Voor iemand die Christus niet beschouwt als enkel mensch, maar als Godmensch is hij toch de volmaakste en wondervolste veruiterlijking der hoogste innerlijkheid, de zichtbaar geworden onzichtbare God. En verder, hoe heeft Hij door zijn woorden en daden getuigd van zijn waardeering voor wettelijke voorschriften, voor uitwendige vormen en ceremoniën (Besnijdenis, Opdracht in den Tempel, Aanbidding der Wijzen, Paaschfeest, Doopsel enz. enz.).

Dr. Slypen gaat voort met zijn gedachten te ontvouwen over *Maurice Maeterlinck*: „Wij rekenen met Maeterlinck zoo zwaar niet meer, wij lachen en wij láchen slechts, wanneer hij in waarzeggerij en spiritisme zijn laatste toevlucht zoekt." Zeker wij hebben alle reden te lachen om de oppervlakkigheid van dezen zoogenaamd diepzinnige, maar aan zijn oppervlakkigheid hebben heele drommen lezers en vooral lieve lezeressen nog te veel, als zij een gezicht moeten trekken alsof zij hem begrijpen dit „egoistisch kereltje, dit zingmannetje vol eigendunk".

Onder mededeelingen wordt vermeld, dat Viotta in zijn „Muziekgeschiedenis" zich vergist, en Liszt priester noemt. Hij is nooit priester, noch diaken noch zelfs subdiaken geweest. Onze beoordeelaar van Viotta's werk had ons ook reeds verzocht in een noot op die dwaling nog te willen wijzen. Wij hebben het vergeten en wijzen er thans dus op.

In *De Gids* (Febr.) spreekt S. Ritsema van Eik over *Indie's Staatkunde en Weerbaarheid* en dringt aan op een tijdig verzetten der bakens; meer pessimisme vindt hij gewenscht. De *Kronyk van twee* (belgische) *Steden*, getiteld de *Leemen Torens* en bestaande uit een briefwisseling tusschen Herman Teirlink en Karel v. d. Woestijne wordt voortgezet; wat gerekt en niet bijzonder belangrijk. R. de Josselin de Jong biedt ons een wetenschappelijk artikel over *Oud worden* als levensverschijnsel; natuurlijk niet precies in christelijken geest. Dr. Salverda de

Grave vertelt ons *Waarom het genootschap Nederland-Frankrijk werd opgericht.* Men kan daar uit leeren, dat in onzen tijd van genootschappen en vereenigingen, er toch nog wel van die dingen bestaan, die met eenige reden werden opgericht.

J. de Meester bespreekt in *Het Tooneel* het Franciscus Gebarenspel en noemt het hoogtepunt een volslagen heidensche „zonnezang"-vertooning. Er vielen een aantal mooie dingen te bewonderen. Uiterlijk schoon; het miste alle stemming; innerlijkheid ontbrak aan het spel. Een beginsel, laat staan een program voor nieuw Roomsch tooneel, daarvan kon hij niets bespeuren.

De Tijdspiegel bevat het eerste gedeelte van *Een Oud Germaansche Christuszang.* Het is een zang van den oud Frieschen, blinden dichter Bernlef, die leefde in de 8ste eeuw. Het lijkt ons een zeer belangrijke studie. In tegenstelling met den Christus uit den Heliand, die krachtig en handelend wordt voorgesteld, treedt Hij hier op als Vredevorst.

In de *Literaire Kroniek* bespreekt Herman Middendorp o.a. den nieuwen verzenbundel van Miek Jansen: *Aan de Bron.* Hij vindt het niet gemakkelijk de leidende lijn te volgen; haar gemoedstoestand is voor hem niet te benaderen, maar hij ontdekt in deze nieuwe dichteres een eigenaardig en persoonlijk talent. Met ingenomenheid citeert hij het gedicht *Voorbije avond* en roemt als haar beste den *Zang van den Wandelenden Jood.*

De Beiaard (Febr.) begint met een heerlijk artikel, luistervol geïllustreerd, van Dr. Gerard Brom over *Toorop.* Het is niet alles lof en prijs wat hij klinken laat, maar de loftoon overstemt toch alle andere. — Het antwoord van den bekeerling Bruna op de vraag *Waarom bekeeren de Protestanten zich niet?* verdient onze volle aandacht. Wij halen enkele redenen aan: „ook de zuiver defensieve methode, bij sommige katholieken in gesprekken met andersdenkenden gebruikelijk, is zeer gevaarlijk. Men betoogt dan, dat het katholieke geloof toch óók wel goede gronden heeft, dat het toch óók wel mooi is, toch óók wel nuttig voor het leven of voor de welvaart der volkeren, dat er toch óók wel geleerden of aanzienlijken katholiek zijn en toch óók wel nette lui naar de kerk gaan. De protestant, die dit alles heeft geslikt, komt onvermijdelijk tot de conclusie, dat het katholicisme dan toch in geen geval beter of hooger is dan andere levensbeschouwingen en blijft, waar hij volgens de ingesloten erkentenis van den katholiek toch óók wel goed is". Of elders: „Ik had als student op een Vrijdag twee katholieke groenen op mijn kamer. Toen ze er beiden waren, weigerden ze vleesch op hun boterham, maar toen er een weg was, verklaarde de ander, dat hij des Vrijdags alleen maar „vastte" om zijn „ouden heer" een plezier te doen". Meer van dergelijke staaltjes haalt Bruna aan, en zulke lafaards „meenden, dat een protestantsche jongen hen op die manier zou bewonderen als zeer hoogstaande onafhankelijke geesten, en ze bereikten natuurlijk juist het tegenovergestelde". Natuurlijk!

Pater Vrijmoed houdt een minzamen toast op *Het collectieve arbeidscontract in de typografie*. Is het daar nog niet wat vroeg voor? De meeste lezers hebben waarschijnlijk nog wel eenige bezwaren, waarop zij liever een met redenen omkleed antwoord hadden vernomen. Waarom is het beter dat de strijd tusschen patroon en werkman wordt verlegd op de consumenten? Hoe is het te verdedigen dat voor 15.000 werklieden bij minder arbeid ongeveer 3 millioen meer loon door de consumenten moet worden opgebracht? Waarom moet een alleenwerkend patroon, een klein drukkertje, worden doodgedrukt, dus feitelijk ook een knappen werkman het onmogelijk worden gemaakt zijn eigen baas te worden? Hebben wij hier eigenlijk niet te doen met een soort van Amerikaansche trustvorming? En is het wel te vermijden, dat auteurs (die bijna niets) en uitgevers (die weinig verdienen) een bond gaan vormen met eigen papierfabriek, eigen drukkerij, eigen boekhandel? Wordt er niet aangestuurd op staatssocialisme, als op den duur de bondsrechtspraak onvoldoende blijkt? Kunnen katholieke contractanten (patroon en arbeider) het voor hun geweten verantwoorden, dat zij van hun mede-contractanten het lidmaatschap eischen van erkende bonden, waaronder ook de socialistische en de anarchistische worden genoemd?

Een knappe kop, die behalve juridische ook moraalkwesties weet op te lossen, moest in een degelijke, doorwrochte studie, den velen belangstellenden eens toonen, hoe de vork aan den steel zit.

PANTA.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Engbers—van Harten. Verklaring der Kerkplechtigheden. N. V. de R. K. Boek-Centrale, Amsterdam, 1916.

Deze goede, oude en altijd nog even sympathieke kennis, ja huisvriend, van wie zich voor de Liturgie der H. Kerk interesseert is er met z'n hooge jaren niet op achteruitgegaan, en de Z.Eerw. bewerker der vier laatste uitgaven, Pastoor H. Th. van Harten, heeft met zijn herzienings-arbeid niet slechts 'n daad van piëteit verricht, die het boekske van aartspriester Engbers verdiende, maar hij heeft er ons katholieke volk ook 'n goeden dienst mede bewezen, dien wij blij waardeeren. Een goed volksboek heeft altijd aanspraak op onze erkentelijkheid, en men zal met vreugde constateeren, dat de klasse waarvoor dit boekje bestemd is, zijn erkentelijkheid ook met de daad blijft bewijzen: Het boekje ligt thans voor ons in zijn 16de editie. — tevens 'n feit van belang

voor wie nog altijd denken, dat ondanks Engbers' werkje en de liturgische artikels van den Volksmissionaris en nog veel meer, de geest en zin voor Liturgie in ons katholieke volk sinds jaren en jaren volslagen dood was.

Men mag zich gerust aan de profetie wagen, dat Engbers' liturgie-boekje zijn laatste uitgave nog lang niet heeft beleefd, en gaarne stip ik daarom enkele puntjes aan, die bij 'n volgenden druk voor verbetering in aanmerking komen.

Vooreerst 'n technische opmerking. Wetenschappelijke verwijzingen zijn in 'n populair boekje als dit m.i. niet op haar plaats. Vooral ook omdat er hier géén vaste lijn door loopt, zag ik ze gaarne alle verdwijnen, met uitzondering echter van de verwijzingen naar de H. Schrift.

Op blz. 20: mocht wel iets van de Kaarsen-wijding en Processie op Maria-Lichtmis worden gezegd, vooral nu dat feest toch genoemd wordt.

Op blz. 23: luide het liever: De *wijding* der „Agnus Dei" geschiedt veelal op Donderdag in de Paaschweek, ofschoon daarmede andere dagen niet zijn uitgesloten. De *uitdeeling* echter heeft op Zaterdag vóór Beloken-Paschen plaats. Zie: A. Franz, Die Kirchl. Benediktionen im M. A., Freiburg i/B., 1909, I, 553 v.v.

Op blz. 40: heeft de Pastoor 't wel 'n beetje mis bij wat hij over de Marcus-processie weet te vertellen. Vergelijk daarbij wat ik daarover aanteekende in mijn bespreking van R. P. Nieuwbarn's „Handboek": Boekenschouw, 1916, Maart.

Op blz. 45: wordt de benaming „*Witte*-Donderdag" niet voldoende verklaard. Cfr. Van Palmzondag tot Paschen, 2de druk, blz. 355, en blz. 374 voor „*Goede*-Vrijdag".

Op blz. 50: kon bij de vraag, waarom op Goede-Vrijdag geen H. Mis wordt opgedragen wellicht eenigszins rekening worden gehouden met: Goede-Week-Kerkboek, 2de druk, blz. 330—331.

Op blz. 67: bij de verklaring van den „kaakslag". Cfr. Ildefonsus Herwegen, Germanische Rechtssymbolik in der römischen Liturgie, Heidelberg, 1913, en wat op grond hiervan Dr. W. van Koevorden schreef in „Maandschrift voor Liturgie", 1916, blz. 108—109.

Op blz. 74: verdient het ten onzent veelal *niet* aanwezig-zijn van het canopaeum onze aandacht; zie: Koenders, I, 121.

Op blz. 77: vraagt men zich af, of dat nu wel *de* juiste houding is bij den Sacraments-zegen, vooral in verband met blz. 166.

Op. blz. 81: dient 'n kleine wijziging te worden aangebracht aangaande het meermalen Mis-lezen daags, en over paus Telesphorus als insteller der drie Missen op Kerstmis: cfr. Boekenschouw, 1916, Maart.

Moge deze 16de druk een nog grooter succes hebben dan zijn voorgangers. Het boekje verdient ten volle een ruime verspreiding onder het katholieke volk, en vooral onder de jeugd. OSCAR HUF S. J.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Canter (Bernard) en A. Tervooren. De Lafaard. Scheltens Giltay, Amsterdam. (224) f 1.90.

Het boek is lang zoo gek niet als de alleridiootste brandspuitteekening, die Canter op het titelblad heeft gezet, zou doen vermoeden.

De lafaard is een Duitsche schoolmeester, die na den oorlog eenig en alleen onverminkt in zijn dorp terugkeert, en trouwt met de herbergiersdochter, die hem geraden heeft zich zelf te sparen. Tot zijn eer zij gezegd, dat de man volstrekt niet laf is, maar alleen niet als een dolle slagersjongen in het ronde hakt. Het moet eerste klas vechten blijven, zegt hij zelf, als hij koelbloedig den eenen Rus na den anderen met zijn bajonet afmaakt. En dan is dat werk nog vies genoeg, vind ik. Hij is overigens te veel verstandig mensch om zich het hoofd op hol te laten brengen door chauvinistisch vaderlandsch gejubel. Daar is het de schrijvers om te doen: menschenliefde willen zij. Hun werk is dan ook ontstaan „uit een samenwerking, die gegrondvest is op de éénheid van algemeene, groote menschenliefde". Hetgeen natuurlijk te verstaan is als beider groote liefde tot de menschen in het algemeen. Toch geloof ik dat de Engelschen, die als politiekelingen nu ook juist die liefde niet heelemaal verdiend hebben, in hun hart een verdieping hooger wonen dan de andere Europeanen. Daar komt een bladzijde in het boek, waar de schrijvers Frankrijk ongezouten de waarheid zeggen om de misdadige ontvolking van hun land en het geknoei van hun vlegelachtige regeerders. Daarnaast echter ook rinkelende toasten op de verdiensten van datzelfde volk. Dat is eerlijk. Duitschland wordt ongenadiger behandeld. En Rusland is een vreemd rommeltje, wát niet zoo onwaarschijnlijk lijkt. Maar wij vinden op één bladzijde in 't kort aangegeven een karakteristiek van verschillende oorlogenden, die wij even overschrijven, om den lezer de gezindheid der samenstellers van het boek te laten zien:

„België, het onschuldige België, werd door den Hun vertrapt en het grootmoedige Brittanje moest het bevrijden" (zoo bewerkten de Engelsche bladen de massa). En nu zeggen verder de schrijvers:

„Dit parool was genoeg voor het Britsche volk. Het had volstrekt niets anders noodig, dan dit humanitaire motief. Een echte Brit is ten slotte onaandoenlijk voor geld en dit onderscheidt hem van den Amerikaan. De Brit verkoopt alles behalve zich zelf; de Amerikaan verkoopt zich zelf voor alles. De Brit is ten slotte ongevoelig voor de vrouw; dit onderscheidt hem van den Franschman. De Franschman weet nooit het eind van de liefde, de Brit maakt van elke liefde een flirt, als hij zou moeten vreezen, zijn zelf er door te verliezen. De Brit is ongevoelig voor dwang; de Duitscher haakt er naar. Dit onderscheidt den Brit van den Duitscher. Een Duitscher is tot alles in staat op voorwaarde, dat het leidend centrum buiten hem is geplaatst; de Brit noemt zelfs zijn ondergang een triomf, als hij zich zelf maar kan blijven respecteeren. De Brit is ten slotte ongevoelig voor de kunst, hij zal midden in een uitvoering der Mattheuspassion weggaan, omdat nu de uitslag van een voetbalmatch wel bekend zal zijn... Maar één ding kan de Brit niet weerstaan, één ding is sterker dan zijn zelf; dat is de humanitaire idee!" — Men ziet, een treffend stukje

journalistiek, wat oppervlakkigheid betreft, met hier en daar een goed ingewreven en hard geboend plekje.

Even brengen de schrijvers ook een Franschen Bisschop ten tooneele, en zij maken er gelukkig geen la-patrie-roeper van. Natuurlijk een man met „een stem, die wel altijd uit een verte scheen te klinken". Ja, dat zal wel gelegen hebben aan „de acoustiek van de hooge consistoriekamer".

De kapelaan, die ten strijde trekt, slaat een goed figuur wat moed en dapperheid betreft, ofschoon hij wat minder hysterisch had kunnen optreden als hij tegenover zijn vijanden staat. Maar Canter en zijn compagnon houden van den man en bewonderen hem.

Alles trouwens uit pure menschenliefde en humanitaire verdraagzaamheid. Niet zonder ontroering zien zij dan ook; „een Joodschen professor aan het hoofd van een hospitaal in een Roomsche kerk, met een Russischen Jood als zijn assistent". Hoe heerlijk.

Canter is niet altijd even zindelijk in zijn andere geschriften en wij voegen er daarom uitdrukkelijk bij dat hij zich hier netjes gedraagt; toch is het boek niet voor kinderen; maar die schijnen er in onze moderne samenleving ook zoo heel veel niet meer te zijn. A. GIELEN.

Granpré Molière (Catherine) Aline du Reile, Indische Roman.

Wij zullen er maar niet bijschrijven wat dit vod kost en welk uitgever verantwoordelijk is voor deze uitgave. Alle misdaden in een doosje. Abortus provocatus, echtbreuk, losbandig leven, diefstal, zelfmoord, prostitutie. En dan een pastoor, die Aline ondersteuning verleent als ze haar kinderen laat doopen, maar verder haar van uitputting laat sterven, als zij weigert zelve katholiek te worden. De kinderen werden weer protestant. Realistisch, hartstochtelijk, wel beschouwd: een gemeen boek. M. WALRE.

Günther (Agnes) De Heilige en Haar Nar. Vertaald uit het Duitsch door Ostwaldi, Rijswijk, Blankwaardt en Schoonhoven, 2 dln.

In Duitschland maakt dit boek grooten opgang, en indertijd hebben wij naar voorlichting van een Duitschen wapenbroeder er een vijftal woorden van lof aan gewijd.

En werkelijk daar komt veel moois in dit boek voor, maar ook veel mals. „Zieltje" met haar dubbel gezicht, die achter de reëele menschen weer iets anders ziet, en achter het heden de toekomst doorgrondt, is alles saamgenomen een heel wonder en door haar grenzelooze simpelheid niet altijd aantrekkelijk schepsel.

En gelijk dit kind een warhoofd is en een dweepster, zoo lijkt het gansche boek wel het werk van eene dweepster, met hier en daar een frisschen kijk op de werkelijkheid. Misschien heeft op deze verwarde begrippen de theoloog Günther, waarmede Agnes (geboren Breuning) was gehuwd, wel eenigen invloed gehad: God wordt, dunkt mij, een postulaat van het „poëtisch vernunft", dus een aanvulling van Kant's ontdekking. Het is ook mogelijk dat

de langzame ziekte van mevrouw Günther, die uit haar aard tot droomen en peinzen stemt, heel deze zonderlinge geschiedenis voor haar heeft opgetooverd. Enkele dagen voor haar dood (1911) legde zij de laatste hand aan haar manuscript. Technisch zit het erg zwak in elkaar, en men krijgt den indruk, vooral in het tweede deel, dat men te doen heeft met losse aanteekeningen, welke de schrijfster later nog van plan was uit te werken. En die indruk is zóó sterk, dat ik die veronderstelling niet kan afwijzen. Het boek is lang niet voor iedereen. Op moreel gebied kan de schrijfster soms onbescheiden artistiek doen. A. GIELEN.

Herzog (Rudolf) Kort Geluk. Uit het Duitsch.

Ik denk dat het boek in het Duitsch heet: „Nur eine Schaupielerin"; in dat geval is het een der eerstelingen van den schrijver. En het moet erkend worden, 't is geen gelukkig begin: het is literair een draak en ethisch beschouwd nog een grooter draak.

Nadat ze te ver zijn gegaan trouwen zij, de schrijver van het stuk en een der tooneelspeelsters. Het kind vertoont verschijnselen van verstandsverbijstering (dat doen ze in dit boek trouwens allemaal een weinigje). De vrouw sterft een paar dagen later en de man, om het kind niet te laten lijden onder de erfelijke kwaal, gaat met het wicht te water.

Een oude, trouwe, dienende geest, die de auteur klaarblijkelijk als een verstandig en wijs mensch beschouwt, zucht ten slotte deze lijkrede uit: „Nu zijn ze alle drie in den hemel. 't Groote treurspel is geeindigd. De goede God liet zelf het voordoek zakken".

Toch kranige kerels, die grrrootte schrijvers! Daar kunnen de menschen nog eens wat van leeren! M. B. P.

Jörgensen (Johannes). De uiterste Dag. Vertaald door Kees Meekel (1917) 2de druk. v. Langenhuijsen, A'dam (128).

Deze lectuur geeft verademing. Jörgensen heeft ten minste iets te zeggen en Meekel vertolkt goed. En dat een tweede druk kon verschijnen, vervult mij met hoogachting voor de lezers. R.

Musbach (Dora). Een verloren illusie. Scheltens en Giltay 290, f 3.50.

Ja, wij verloren de illusie dat de schrijfster nog ooit iets leesbaars voor den dag zal brengen.

Papa speculeerde zich arm en pleegde toen zelfmoord. Mama sloeg de schrik in de beenen. Een leerarende zoon onderhoudt het gezin, bestaande uit pianolessengevende en huishoudende Nora, een vlegel Juul, die speelt en leelijke dingen doet, en straks een inwonend nichtje met wat fortuin, Annie.

Annie verlieft op den kwajongen Juul; zal zijn speelschulden afbetalen; ontmoet hem met een vrouw, wat een scène geeft.

Juul, uit trots, wil van Annie geen geld; hij steelt driehonderd gulden van zijn patroon en de opvoedkundige schrijfster laat

hem beweren: dat het mag, omdat hij 't later wil teruggeven.

Annie geeft het geld weer aan den patroon, verzoent zich met Juul, die naar Indië gaat. Zij zal hem volgen, zoodra hij eene positie heeft. Maar de jongen verdrinkt bij het baden en Annie gaat reizen voor de kunst. En Dora Musbach verklapt ons dan nog dat: „diep in haar ziel weende haar verloren illusie". — Goed, laat maar weenen, als het maar heel diep blijft en wij er nooit meer iets van behoeven te hooren. Sint Joris! als gij draken wenscht te verslaan, kom dan op ons literair binnenplaatsje. A. G.

Orczy (Baronesse). De Bronzen Adelaar. Veen, Amsterdam (359) f 2.40 geb. f 2.90.

Het boek is van 1914, maar wij willen het toch even bespreken, omdat het bruikbaar is. Het kwam ons nu eerst in handen. De geschiedenis dagteekent uit den tijd dat Napoleon, uit Elba ontvlucht, een nieuw Keizerrijk tracht te vestigen.

Graaf de Cambray heeft met zijne dochter en zuster na een twintigjarige ballingschap, het voorvaderlijk kasteel weer betrokken. Zijne dochter, natuurlijk beeldschoon, heeft liefst drie aanbidders. Haar hart stemt voor Maurice de St. Genis, den vriend harer jeugd, doch papa wil haar Victor de Marmont doen huwen, met wiens millioenen hij zijne verbeurdverklaarde goederen hoopt terug te kunnen koopen. De derde aanbidder is Bobby (zijn familienaam ben ik kwijt). Hij komt echter bij den graaf niet in aanmerking, omdat hij Engelschman is en (onvergeeflijke crime!) handel drijft in handschoenen. De graaf duldt hem slechts in zijn gezelschap, omdat hij een aanbeveling had van den bekenden Rooden Pimpernel.

Toen 't uitkwam dat de Marmont een Bonapartist was had hij afgedaan. En waarom nu Cristal ten slotte toch trouwt met Bobby is een heel ingewikkelde geschiedenis, maar ook heel lang!

Bobby is een mooie figuur, een echt ridder al doet hij in handschoenen. De St. Genis is een lafaard, de Marmont een dwaze dweeper met Napoleon, Graaf de Cambray een verwaande gek, zijn zuster een leuk type, Cristal een aardig kind, maar niet bizonder karaktervol. De vertaling laat te wenschen, het boek is goed. WILLEM MERKELBEEK.

Priem (G. H.) De Wreede Lust.

Waarde Hoofdredactie.

Het is mij onmogelijk dit smerig, perverse boek te bespreken. Een waarschuwing aan de lezers van uw Tijdschrift zal wel voldoende zijn, of wil ik het U ter inzage overzenden.

De redactie heeft voor het aanbod vriendelijk bedankt, zou echter de heeren van „Letteren en Kunst" die het ding in de wereld stuurden, willen aanraden zich liever met smokkelen rijk te gaan maken, dat is ten minste nog eervoller en bovendien loopen ze kans te worden doodgeschoten.

Trent (Paul). De Groote ondeugd. Uit het Engelsch. Bruna, Utrecht (260) f 1.50 geb. f 2.—.

Een boek met goede strekking, een schildering van de verwoestingen aangericht door het spel.

Nalda, over wier moeder de vader nooit wil spreken, niet zeggen zelfs of zij dood of nog levend is, wordt door den somberen man opgevoed in de eenzaamheid, buiten allen invloed van de wereld. Na den dood van haar vader wordt de rijke Nalda te logeeren gevraagd door haar nicht in de groote wereldstad. Als deze bemerkt dat Nalda indruk maakt op een edelen man, dien zij wenschte voor zich zelve, besluit zij het onwetende kind te brengen in de kringen der deftige, hartstochtelijke spelers. Nalda trouwt en wordt een speelster. Zelfs hare moeder, die om haar speelzucht verstooten werd, helpt mede haar kind in 't verderf te storten. Oneenigheid tusschen man en vrouw. De moeder krijgt echter Nalda lief, redt haar en brengt eene verzoening tusschen de echtgenooten tot stand. Het boek is niet voor kinderen van achttien jaren (ik hoop dat de jonge dames mij vergeven, dat ik haar zoo noem). Overigens zit er een gezonde strekking in; eene waarschuwing tegen een hartstocht, die in de Engelsche Society geen zeldzaamheid is, en ook ten onzent, ofschoon niet zóó sterk, toch zijn verwoestingen aanricht. M. WALRE.

Wagenvoort (Maurits). Het koffiehuis met de roode buisjes. Roman uit het Italiaansche kunstenaarsleven.

Het boek is opgedragen aan den Illustrissimo Maestro delle Lettere Italiane Moderne, Marinetti. Aan onze lezers kan ik het niet opdragen, het is een bennetje vol echtscheidingen, liefderijtjes en geflirt. En dan ook weer eens de erfelijke belasting, alsof wij nog geen belastingen genoeg hebben. Begin nu ook eens over de metalisatie van beton, dat is de nieuwste vinding en de lezers bemerken dan dat de schrijvers zich op de hoogte houden. Gemma Parini, wier vader zelfmoord pleegde, bij welke gelegenheid ook nog een schandaal aan het licht kwam, heeft kloosterplannen. Maar zij krijgt den sportman en dichter Donatelli lief, slaat den raad van haar geestelijke leiders in den wind en trouwt den man: ze wil hem bekeeren. Haar erfelijke-belasting-in-zelfmoord bleek toen zij met hem in een vliegmachine zat; ze maakte onbewust de riemen los, waarmede zij was vastgemaakt. Ze mocht toen niet meer met hem de wolken in. Een kind zal geboren worden, tot ergernis van den vader, die zijn liefde voelt afbrokkelen voor Gemma. Het kind geeft geen geluid, en dat duurt zoo eenige weken. Donatelli laat nu zijn tweedekker in gereedheid brengen, schiet de lucht in en valt uit de hoogte op aarde te pletter. Op datzelfde oogenblik geeft het kind zijn eerste geluid.

Voor toekomstige vaders een wenk hoe zij stomme zuigelingen kunnen genezen. Voor de rest is er niets uit te leeren en niets in te genieten. M. B. P.

VARIA

Romain Rolland. De bekende schrijver van den langen, zoogenaamden roman „Jean Christophe" heeft materiaal verzameld voor eene „Histoire de la Guerre". Hij moet ook omgaan met het plan een soort van oorlogsroman te schrijven, waarin hij zijne veel en scherp gelaakte houding in dezen krijg zal trachten te verklaren.

Wat leest het publiek het liefst. Een interessanten kijk op den smaak van het groote publiek geeft de uitslag van een Engelsche prijsvraag, welken wij hier laten volgen:

De uitgevers van Everyman's Library hebben een wedstrijd uitgeschreven voor het aanwijzen der tien beste „Everyman's" en van de tien meest-gewenschte aanvullingen der serie. Voor dezen wedstrijd waren uitgeloofd prijzen van 250, 150 en 100 deelen Everyman en bovendien afzonderlijke deelen tot een totaal van 5000.

De tien meest geliefde Everyman's bleken te zijn:

Shakespeare 5073 stemmen, De Bijbel 3382, David Copperfield 2822, Les Misérables 2805, Everyman's Encyclopaedia 2702, Ivanhoe 2476, Pilgrim's progress 2098, Vanity fair 1725, Divina commedia 1038, De Ilias 1016.

De tien meest gewenschte aanvullingen waren:

Quo vadis 3302 stemmen, Origin of species 3258, Omar Khayam, Rubaiyat 3052, Poe's Poems 2826, The light that failed 2534, Mrs. Browning's Poems 2321, Plain tales from the hills 2198, Middlemarch 1742, Wandering jew 1740. Descent of man 1625.

(Bibliotheekleven)

Opzettelijke drukfouten. Sommige schrijvers hebben wel eens opzettelijke drukfouten gemaakt in hun boeken en verbeterden die dan in de lijst der errata... om er zoodoende nog uitdrukkelijker de aandacht der lezers op te vestigen. Zoo liet Menage drukken „le docte Morel" en in de verbeteringen: lees: „le docteur Morel", want iedere docteur is niet geleerd (docte).

Een andere geneesheer schreef over zijn collega: „der berühmte Windartz" en verbeterde: „Wundartz".

Eene stem uit de gevangenis. De christen-socialiste Mejuffr. Enka, welke veroordeeld werd tot 10 dagen hechtenis (of f 20 boete) wegens de verspreiding en onderteekening van het dienstweigeringsmanifest, heeft een kalme brochure geschreven „Uit Rechtzaal en Gevangenis", waarin ik o.a. het volgende vind opgeteekend: „Mijn kostelijke rust hier dank ik voor een deel aan de afwezigheid van kranten.... De gevangenis handelt met je als een tandenborstel, die over gebruikte tanden gaat; als een hand, die een beslagen venster schoon veegt. Zoo zet de gevangenis

je buiten het bereik van veel prikkels, die daarginds gestadig op je in werken. Wat zijn de R. K. Retraites een kostelijke instelling! De R. K. Kerk is een goed psycholoog, — — — — — — —

Ik dacht aan zuster Hadewych, aan zuster Berthe aan Anna Bijns en de heilige Teresia, en ik voelde mij van haar allen een zwakke, nagekomen zuster.

Zooals zij waren, kunnen wij niet zijn. Wij armen, wier leven „schrijning van gebrokenheid" is, waar het hare harmonie kon wezen.

Maar toch zijn wij kinderen van denzelfden Vader, wiens blijdschap scheen in haar cel, en wiens vrede helderde als een blanke maanlicht-val langs hare witte muren en over haar Godgewijd wezen" —

Als Mejuffrouw Enka zich ieder jaar een achttal dagen in vrijwillige afzondering zou willen begeven, geloof ik, dat ze hare tegenwoordige levens- en wereldbeschouwing aanmerkelijk zou kunnen verbeteren. Daar zit in haar te veel innige godsdienstzin om op den duur met het socialisme tevreden te kunnen zijn.

Onze heerlijke taal. In een neutraal blaadje „Voor Nederland" staat er uitdrukkelijk bij, lezen wij: (er is sprake van overstroomingen) „Het is een treurig gezicht deze ruïnes aan te zien; het is daarom te hopen, dat spoedig door de regeering wordt ingegrepen om aan dezen toestand een einde te maken en daardoor dergelijke rampen, waarmede het Zuiden zoo dikwijls geteisterd wordt, te voorkomen.

Het denkbeeld is geopperd om zich in een request tot de regeering te wenden, opdat men de overtuiging krijge, dat zal gedaan worden, wat gedaan kan worden en om een comité te vormen om tot dit doel te geraken".

Ja! de overstrooming zelf is toch nog wel een beetje erger.

Het voorbeeld. Rossini en Meyerbeer waren goede vriendjes. Toen Meyerbeer een zwaar hoofd had in het slagen van een zijner opera's, ik meen Il Crociato, wilde hij het oordeel eens hooren van zijn kunstbroeder. Rossini dacht dat het best zou gaan en stelde eene weddenschap van 1000 gulden voor. Die werd aangenomen.

Toen het nu werd uitgevoerd, zat Rossini in de zaal en klapte als een razende van geestdrift. Het publiek, dat het werk maar heel matigjes vond, liet zich beïnvloeden door het voorbeeld van den grooten componist en klapte lustig mee. Het werd dien avond een succes, ook voor Rossini, die tevreden de duizend pop opstreek. Hoeveel werken, die een oogenblik beroemd zijn en dan in 't vergeetboek raken, zouden aan zulke vriendelijke gangmakers hun korstondige glorie niet hebben te danken.

Maar het publiek komt toch spoedig weer tot bezinning, of een meer nuchter en minder bewerkt nageslacht herziet het oordeel der vaderen.

George Goyau. Dezer dagen is te Parijs in alle stilte het huwelijk ingezegend tusschen George Goyau, den zeer bekenden geschiedschrijver, vooral op godsdienstig politiek gebied, weduwnaar van Lucie Félix Faure, en Jeanne Heuzey, de boezemvriendin zijner eerste vrouw. Zij heeft een zeer mooi levensbeeld van Lucie gegeven in het belangwekkend en verheffend boek *Un apostolat littéraire*, eenige maanden geleden in ons tijdschrift besproken door J. v. Rijckevorsel, die haar ten onrechte een schrijver noemde.

Onsterfelijken. Toen Scribe werd opgenomen als lid van de Fransche Academie, sprak hij in zijn rede over Molière en vond het jammer dat de groote blijspeldichter den Roi Soleil, Lodewijk XIV, niet wat feller had gegeeseld in zijn stukken en zijn verontwaardiging niet had uitgesproken over diens Edict van Nantes.

Als Scribe had geweten, dat genoemd edict eerst vijftien jaren na Molière's dood werd afgekondigd, had hij natuurlijk zijne opmerking wel voor zich gehouden.

Jules Janin, ook een der veertig onsterfelijken, schoot een bokje van hetzelfde ras. Hij beweerde dat koningin Elisabeth zelfs geen vreugde had over de hymne, die Milton voor haar had gedicht. Wat vooral wijst op het wondergenie van Milton, want toen Elisabeth stierf, moest hij nog vijf jaren geduldig wachten, alvorens hij geboren werd. Maar door die hymne, welke hij jaren vóór zijn geboorte dichtte, wordt het zonneklaar dat hij zijn tijd vooruit was.

Figaro. Caron, genaamd Beaumarchais, was de zoon van een horlogemaker. Hij werd geboren te Parijs in 1732; zijn leven was zeer avontuurlijk. Hij werd gebruikt voor geheime zendingen, liet zich in met financieele knoeierijen, weinig eervolle speculaties en was een tapageux roué. Na een kort verblijf in de gevangenis werd hij door de Revolutie gedwongen Frankrijk te verlaten. Hij leefde als balling te Hamburg en stierf te Parijs in 1799.

Tegenover deze ongunstige reputatie, schijnt vast te staan, dat hij een goed zoon, een goede vader en broeder was. Na eenige volslagen mislukte pogingen op tooneelgebied, behaalde hij zijn eerste zegepraal met *Le Barbier de Séville.* Verwikkelingen en onderwerp, het is alles oud, maar toch bevat het stuk tooneeltjes van den eersten rang.

De bediende Figaro, een vondeling, heeft door twaalf ambachten en dertien ongelukken zich met alle rangen en standen der maatschappij gemeenzaam gemaakt; hij is een onovertroffen intrigant, maar geestig, scherp, onderhoudend.

Le Mariage de Figaro is het meesterstuk van Beaumarchais. Toen de goedige Lodewijk XVI het handschrift had gelezen van dit stuk, riep hij uit: „dat is afschuwelijk en mag niet worden

gespeeld". Maar de schrijver was een meesterlijk intrigant en wist toch verlof tot spelen te krijgen. Op 27 April 1784 werd het opgevoerd in het tegenwoordige Odéon. Het was een brutaal en ergerlijk succes. De geest der revolutie werd wakker geroepen. Alle instellingen worden over den hekel gehaald; de vroegere vroolijkheid van Figaro is verkeerd in bitterheid; zijn geestigheid wordt vlijmende hoon en sarcasme; het heele spel is een ongehoord réquisitoire tegen het Ancien Régime.

Uit moreel en politiek oogpunt had Lodewijk volkomen gelijk toen hij zeide: dat het afschuwelijk was.

Cyrano de Bergerac, die in de romantische komedie van Rostand niet alleen als vechtersbaas, maar ook als geestig en gevoelig dichter wordt voorgesteld, werd eeuwen lang in Frankrijk slechts geroemd als een houwdegen, die het geheel alleen tegen honderd man durfde opnemen. Zijn werken bleven lang in vergetelheid. In 1654 schreef hij *La Mort d'Agrippine* en een blijspel *Le Pendant joué,* maar van blijvende waarde zijn *Voyage à la Lune* en *Histoire comique des états et empires du Soleil.* Wel eigenaardig dat deze werken in Engeland beter bekend waren dan in Frankrijk; het valt niet te ontkennen dat Swift en Samuel Butler met volle handen geput hebben uit *De Reis naar de Maan* van hun Franschen kunstbroeder.

Beckmann's droom. De beroemde komiek Beckmann werd eens in gezelschap van een kunstbroeder Pohl dringend verzocht een Witz te vertellen. Eerst weigerde hij, maar toen begon hij: „'kZal u een droom vertellen — ik was gestorven en klopte aan de hemelpoort. Petrus vroeg wat ik wenschte. Ik verzocht binnengelaten te worden, maar Petrus gaf me ten antwoord nadat hij mijn naam had gehoord: „Tooneelspelers worden niet toegelaten". Verdrietig keerde ik terug. Toevallig hoorde ik van een vriend, dat Pohl wèl binnen was gelaten. Ik terug! Weer geklopt en bij Petrus mijn beklag gedaan. „Wie is die tooneelspeler dan?" vroeg hij. Ik antwoordde: „Pohl". — „Wie is Pohl, welke Pohl?" Ik zei weer: „De tooneelspeler Pohl, mijn collega". Petrus werd boos en riep uit: „Maar mijn beste Beckmann, die Pohl is nooit een tooneelspeler geweest!"

Improvisatie. De beroemde Wiener zangeres Josephine Gallmeijer werd door voorname heeren voortdurend lastig gevallen met huwelijksaanzoeken. Het was toentertijd een rage onder die mannen, om te trouwen met een zangeres. Josephine was zelve van adel en was er niet van gediend, het slachtoffer te worden der malle mode.

Op een avond, toen het publiek een toegift vroeg, zong zij het volgend coupletje, waarmede zij haar aanbidders den bons gaf:

Mei Schatz is a Hoher,
A Sängerin bin i,
Und weil's jetszt modern is,
Vielleicht heirat er mi.
Er thut alles Mögliche
Und macht jeder Schritt —
I glaüb aber alleneid,
Mei Familie leid's nit. —

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

Wij stellen in onzen „Kring" een eigenaardige vraag, waarop wij hopen dat vele lezeressen en lezers het antwoord zullen geven.

Vraag: In welke volgorde staan in uwe schatting (meer wat betreft inhoud dan vorm) de volgende vier boeken van Mgr. Hugh Benson: Trots Pijnbank en Schavot. — Eenzaamheid. — Hoe een Koning overwon. — De Tragedie eener Koningin. Als antwoord behoeft men ons slechts te zenden eene briefkaart met volledigen naam en adres en de titels der romans, aangeduid door het cijfer 1, 2, 3 of 4 als ranggetal. Kaarten, die niet met alle vier de titels zijn ingevuld, worden terzijde gelegd.

Uit al de ingekomen antwoorden maken wij op de volgorde, die het meeste stemmen verwierf. Wij zullen daarbij op de volgende wijze te werk gaan. Veronderstel door 100 abonné's wordt boek A op de 1ste plaats gedacht, door 50 op de 2de, door 25 op de 3de en door 10 op de 4de. Dan vermenigvuldigen wij $100 \times 4 - 50 \times 3 - 25 \times 2 - 10 \times 1 = 610$ punten; boek B echter door 150 abonné's op de 1ste, door 10 op de 2de, door 10 op de 3de, door 15 op de 4de; dan vermenigvuldigen wij $150 \times 4 - 10 \times 3 - 10 \times 2 - 15 \times 1 = 665$ punten. Dus is voor 185 inzenders in dit geval uitgemaakt, dat B voor A gaat. Zoo maken wij een standaardkeuze en de inzender, wiens opgave hier geheel mee overeen komt of het dichtst nadert, honoreeren wij met f 5. De op één na beste kiezer zenden wij een boek.

De beslissing deelen wij mede in het volgend nummer, waarin wij ook weer eene nieuwe vraag hopen te stellen.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

Inhoud *Van alle Tijden*. Artikelen: Le Cid van P. Corneille, Misdadigerstypen bij Shakespeare, La Belle Dame sans Mercy. — Verder Mein Lied van Frans Eichert en Mittag van Theodore Fontane. Jaargang Mei—Mei. Abonnementsprijs f 2.75 franco per post. Nog een honderdtal volledige jaargangen te verkrijgen. Abonnement allêén Heerengracht 415, Amsterdam, na inzending postwissel f 2.75. Per jaar een boekdeel van ± 400 bladzijden, bevattende het beste uit de wereldliteratuur, in uitvoerige artikelen, of in overdruk (vertaald of in oorspronkelijke talen).

J. Br. te T. Een oordeel over „Le Disciple" van Paul Bourget werd hier al meermalen gegeven. Het boek zal bij de meeste menschen een verkeerden indruk maken en ik geloof ook niet dat Bourget het tegenwoordig nog op zijn verantwoording zou durven nemen.

W. Fr. te L. Over die kwestie moet u naslaan „Nieuws uit Oude Boeken" door F. Bezemer Sr. uitgegeven bij Meindert Boogaerdt Jr. te Rotterdam. Daar vindt u op blz. 251 een opstel: „Het Proza van Geel en de Poëzie van Simons". In een bijlage wordt afgedrukt de weinig bekende, als oratorisch stuk ongenietbare, maar als document waardevolle lezing van Adam Simons: „Over de Poëzy, bijzonder in Nederland". Die voordracht werd gehouden in het Lees-Museum te Utrecht, 25 Maart 1830, als een volkomen onnoodig verweer tegen Geel's „Lof der Proza".

R. D. E. te H. Voor ontwikkelden, vooral voor Geestelijken is „Die Wahrheit des Christentums" van Dr. Fr, Sawicki een prachtig apologetisch boek.

W. Br. te N. „Catherine" van M. Antink (Scharten Antink) is een zwoel boek in het thans verdwijnende, maar voor eenige jaren in de mode-zijnde kip-kap Hollandsch geschreven. Zoo o.a. (blz. 176) „zongestoofde tintelzand" — „de voeten schuifel-gingen over de gras-koelte — de handen streel-tasten — de hals kuilde gapingen tusschen schouder en kleeren — broei-vuiling van het ziekte-vertrek — verderf-lucht — zinnen-troebel — frisch-vermoeid, mijmer-gesoes, koorts-heftig enz. — Het kan misschien ook Servisch zijn, maar 't wordt als Nederlandsch aangeboden.

R. te H. Antwoord staat in no. December. Wij kunnen niet voortdurend in herhaling vallen.

F. R. te A. Inderdaad, in de periode van Jung Deutschland heeft het Joodsche element een groote rol gespeeld. In de eerste de beste Duitsche literatuurgeschiedenis behoeft u maar een blik te werpen om u daarvan te overtuigen.

C. v. d. Br. te Br. 1. Geschiedenis der wereldliteratuur door Boele van Hensbroek. 2. The Tablet (Katholiek Weekblad. 3. Handel Mazetti is de beste. Zie verder vorige jaargangen van Boekenschouw sinds 1912. 4. Vertalingen v. Dante door Mr. Bohl of door Rensburg. Voorzien van aanteekeningen. 5. Van Vosmaer hebt u de vertalingen van Homeros. En de Eneis van Vergilius werd vertaald door P. W. de Koning (1915).
Prijzen moet u iedere boekhandel kunnen geven.

Mr. Sn. te A. De boeken van Wintersfeld hebben literair géén waarde. Zijn humor is van den allerlaagsten rang. Verschillende zijner werken zijn om moreele redenen ook af te keuren: zoo „De reis naar Berlijn" zeer zeker. Ook van onze bibliotheek hebben wij dat boek verwijderd.

N. N. De werken van Guy de Maupassant zijn moreel zeer slecht.

W. H. te R. Tits-Bits kan wel eens geestig zijn, maar druk en papier zijn zoo slecht, dat het tijdschrift bijna niet leesbaar is.

...........O...........

VERGEESTELIJKING VAN HET TOONEEL

Ons tooneel staat voor dit seizoen in het teeken der vergeestelijking, waarover Eduard Verkade het in zijn bekende brochure zoo druk had. Deze vergeestelijking, waarmede hij bedoelde een hooger peil te bereiken der op te voeren tooneelstukken, onder zedelijk en intellectueel opzicht, was in vele opvoeringen, vooral van zijn tweede Haghespelers-afdeeling, ver te zoeken. Deze behooren maar al te veel tot de niet altijd onbedenkelijke amusements-soort. Om hun kas te stijven, ten einde in staat te zijn ook vergeestelijkte drama's zelfs voor leege zalen op te voeren, volgden andere tooneelgezelschappen hem hierin na, en zoo werd voor Heijermans *Tropenadel*, het onbenullige Indische spel van Henri van Wermeskerken, een ongekende triomf: het werd dezen winter wel 200 maal avond aan avond gespeeld. De onmogelijke *Dolle Hans* bezorgt Royaards nu nog veel applaus en, vooral bij populaire voorstellingen, een flinke recette. Verkade probeerde het een paar keer met Engelsche salonstukken, die evenmin blijvers werden als het met zooveel kosten gemonteerde *Caezar* (waarom toch die *z*?) *en Cleopatra*, waarin de reusachtige sphynx zelfs geen durende attractie kon vormen. *Pomarius*, een geestige charge in tamelijk schunnige verwikkeling, bracht een succes, dat *De Wilde Eend* van Ibsen wellicht zal evenaren, door de kluchtige opvatting van dit inderdaad sombere, wrange spel.

Over al deze min of meer frivole stukken, ook over de liefhebberij, Indische toestanden, desnoods zelfs Indisch décor op het tooneel te zien, zullen wij in deze ernstige tijden liever niet spreken, om onze aandacht alleen te wijden aan hen, die zich toeleggen op de „vergeestelijking", waarvan Verkade sprak en welke hij zoo gaarne in zijn repertoire tot uitdrukking zou willen brengen.

Goed beschouwd, is zijn bedoeling niet anders dan hetgeen de Katholieken sedert jaar en dag uit alle krachten wenschen en zelfs eischen van de Tooneelkunst; wat zij als haar roeping beschouwen en waarvoor zij in vroegere dagen werden bespot, uitgelachen en gekleineerd. Zooals gewoonlijk blijken zij in hun recht geweest te zijn. Onder allerlei mooie namen en met vele fantastische zinswendingen komen nu de vroegere tegenstanders

precies hetzelfde verlangen, wat zij op eenvoudigen, zakelijken toon sinds lang reeds betoogden.

In het laatste nummer van *Onze Eeuw* spreekt mejuffrouw Dr. de Koe over de verhouding tusschen æsthetiek en ethiek in de kunst en verwijt aan den tegenwoordigen roman — en dus in veel hooger mate aan het hedendaagsche tooneel — „armoede". Door de ontzettende lessen van den gruwelijken tijd, dien wij doorworstelen, wijzer geworden, ziet de moderne mensch in, dat hij van brood alleen niet leven kan, dat de stoffelijke wereld zijn ziel niet bevredigen kan, dat hij vleugels heeft, niet om hulpeloos over den grond te klepperen, maar om zich te verheffen hoog boven de zinnelijke wereld, in een sfeer van idealen en bovenaardsche schoonheid. De menschheid, bedrogen in haar illusiën, zoekt het hoogere, het reine, vaak onbewust. Hem, voor wien zij geschapen is, dien zij nog niet kent wellicht, nog niet kennen wil — God! Daarom voldoet het lagere, het frivole, niet meer, waartoe de kunst jammerlijk is afgezakt, sedert zij het „kunst om kunst" als eenigen norm erkende, en den inhoud geringschatte om den vorm alleen. Men wil meer: het ontzettende bankroet van de stoffelijke idealen, van aardsch geluk en welvaart, van het heerlijke, zooveel bezongen „Leven", het opperste goed, deed verlangen naar vergoeding, naar aanvulling, het deed zoo bitter gevoelen het gemis aan steun, leiding en stuur. Verwarring en moedeloosheid waren er het gevolg van. Den weg naar de kerken had men verleerd; naar den schouwburg toog men weer, niet om te zien, om te genieten, om zinnenprikkeling te vinden, maar evenals onze voorouders, om er te leeren, om iets te vinden, waarover men kon denken, spreken, debatteeren desnoods! Men verlangt naar romans en tooneelstukken, waar *iets* achter is. Wat men er dan zocht? Men wilde hooren over de verhouding van den mensch tot het Leven niet alleen, maar tot het geestelijke leven, dus een stap verder tot God. Men voelt thans, meer dan ooit, hoeveel van de oplossing dezer vraag afhangt, niet alleen voor het andere maar ook voor dit leven; voor het wel en wee der menschheid.

Wie rondziet in de wereld der geesten, onder de belichting der feiten, ervaart hoe twee levensbeschouwingen steeds scherper tegenover elkander komen te staan, hoe van compromis steeds minder sprake is, hoe men beslissen moet tusschen de christelijke moraal en de heidensche. Daarom verlangt het publiek nu, dat

het Tooneel zich bezighoudt met de behandeling dier groote problemen, en het is zeker geen toeval, dat drie tooneelgezelschappen hun keuze lieten vallen op stukken, die op geheel verschillende wijze deze alles beheerschende vraag in het licht zetten.

Heyermans beproefde het met zijn *Klein Eyolf* van Ibsen en *De gezonken Klok* van Hauptmann, Verkade met *Professor Bernhardi* van Arthur Schnitzler, de Rotterdamsche met *Die Stimme* van Herman Bahr.

Klein Eyolf is geen noviteit; het is een der laatste stukken van den beroemden Noor Ibsen. Het heeft, evenals zijn meeste spelen, veel duisters en onverklaarbaars, veel, dat men gewild diepzinnig zou kunnen noemen en dat hij onopgelost laat. Hij stelt een probleem, werkt het in de kleinste bijzonderheden scherp uit, en brengt het zoover, dat de toeschouwer zelf naar de oplossing moet zoeken. Voor den geloovige is het antwoord niet moeielijk, want alleen de christelijke levensleer kan het geven. Als Ibsen het op zijn manier geeft, dan klinkt het troosteloos, wanhopend. 't Is Nora, die huis, kinderen en man verlaat, 't zijn Hedda Gabler, de heer van Rosmersholm, en Rebecca, zijn medeplichtige, die den dood zoeken, 't is Oswalds moeder, hulpeloos en vergeefs den strijd tegen de „spoken" van het verleden voerend, maar 't is ook de „steunpilaar" der maatschappij, wiens bekentenis van zijn levenslang bedrog hem in de oogen der menschen vernedert, maar innerlijke vrijheid en vrede teruggeeft, 't is ook de vader van den kleinen, ongelukkigen Eyolf, de treurige overblijfselen van zijn verwoest leven verzamelend om met zijn vrouw het hoogere te zoeken en — hij spreekt het zelf uit — misschien God! 't Is een allerdroevigst, somber verhaal. Man en vrouw dwalen steeds meer af van elkander; hij gaat op in zijn werk, zij verteert van onbeantwoorde liefde voor hem. Hun eenig kind is door hun achteloosheid voor het leven verminkt; de man tracht door studie over zijn wroeging heen te komen, de vrouw vindt nergens bevrediging. Het kind loopt het geheimzinnige Rattenvrouwtje, dat vele raadselachtige, echt Ibseniaansche dingen zegt, na, en verdrinkt. Nu schijnt hun huwelijksgeluk geheel verstoord; beiden betreuren hun jongske, maar niet te zamen; hij zoekt troost bij zijn zuster, maar als deze hem verlaat, omdat blijkt dat hij haar broer niet is, en zij het gevaar hunner veranderde verhouding vreest, naderen man en vrouw elkander weer. In weldoen, in werken voor verlaten kinderen willen zij een nieuw levensdoel

zoeken en zullen misschien God vinden. Het stuk is mooi gemonteerd en wordt prachtig gespeeld in de ware stemming. Het geeft een duidelijk beeld van een uiterlijk gelukkig, innerlijk hol, onbevredigd leven, een leven, geheel voor de aarde. Als het leed komt, dan staan de ongelukkigen er hulpeloos tegenover. Alles in hen is ontredderd, zij weten niet meer, waar het te zoeken, want zij vermoeden niet wat hun ontbreekt. Snijdend is de smart van de beroofde ouders, zonder eenige hoop op vertroosting, aangrijpend hun wroeging, maar het slot geeft, in tegenstelling met Ibsen's andere spelen, toch eenige bevrediging, het is de eerste straal van nog wel weifelend licht, die het sombere drama doorflitst. Men neemt den indruk mede, dat lijden zonder geestelijken troost ondragelijk is voor 's menschen zwakke schouders en het leven waardeloos maakt; alleen in het goddelijke mysterie van het Kruis kan de lijdende menschheid troost en kracht putten. Deze erkenning van den zwaar beproefden vader geeft aan het droevige gebeuren een hoogere wijding. Vaag schijnt Ibsen te vermoeden, dat de goddelijke Waarheid het eenige wapen is tegen de levensleugen, zoo fel door hem bestreden.

De gezonken Klok is een sprookje, een allegorie, bijna even duister als de Noorsche drama's; maar het slotwoord ontbreekt, dat verlichting en oplossing kon brengen. De klokkenmaker Heinrich, braaf huisvader en groot kunstenaar, zal een klok gieten voor het kerkje boven op den berg. De berggeesten zien door dit symbool van de christen-idée hun bestaan bedreigd en stellen alles in het werk om de gieterij te laten mislukken. Wanneer de klok eindelijk den berg wordt opgesleept, doen zij haar in den afgrond zinken. Heinrich raakt onder den invloed van Rautendelein, een mooie Elf, vergeet vrouw en kinderen, en laat door de kabouters een nieuwe klok gieten. Een „pater" komt hem zijn ontrouw verwijten, en voorspelt hem wroeging. Hij spot er mede: het zal niet gebeuren, zoolang de gezonken klok niet luidt. Later als zijn vrouw gestorven en de nieuwe klok mislukt is, terwijl de oude uit de diepte galmt, keert hij radeloos naar de vlakte terug — maar zoekt later de bergen en Rautendelein weer op, om in haar armen te sterven. Zonder dit laatste bedrijf zou het sprookje wellicht beter te begrijpen zijn, want waarom Heinrich, na zulke bittere ondervindingen te hebben opgedaan in zijn verkeer met de berggeesten, hen toch weer opzoekt, blijft onverklaarbaar. Dan zou het den strijd tusschen geoorloofde en zinnelijke

liefde eenvoudig willen uitbeelden, en de zonde in het ongelijk stellen; nu schijnt het of de dichter, die den „pater" zoovele verstandige woorden laat zeggen, eigenlijk partij tegen hem kiest en den mensch in zijn waan het gelukkigst prijst. De kikvorschenkoning, door Musch onverbeterlijk voorgesteld en de Bokspoot van Mogle zorgen voor la note comique, waaraan echter de bittere nasmaak niet ontbreekt.

Professor Bernhardi van Schnitzler mist alles wat andere tooneelspelen aantrekkelijk en genietbaar maakt. Het heeft, op een onbeduidende uitzondering na, geen vrouwenrol; van liefde is geen sprake, van tooneel, behalve in één of twee scènes, geen spoor, en mooie décors ontbreken. Er wordt in geredeneerd en getwist zonder einde. Het gegeven is doodeenvoudig. De Joodsche geneesheer-directeur Bernhardi van het Elisabethsgasthuis weigert den geestelijke toegang tot het sterfbed eener patiënte, omdat zij in den waan leeft, hersteld te zijn. Het meisje sterft, en nu wordt dit incident met bewonderenswaardige scherpte van visie langs alle kanten beschouwd. Het geeft aanleiding tot allerlei complicaties en intrigues. Verschillende levens- en wereldbeschouwingen komen er door in botsing, doch nergens wordt het verlossende, bevrijdende woord gesproken, zelfs niet door den priester, die ook al niet van het rechte soort schijnt te zijn en den dokter — geloofs- of ten minste rasgenoot van den schrijver — bij slot van rekening nog gelijk geeft. Tegenover Bernhardi, voor wien dit leven alles, het toekomstige niets is, had de geestelijke slechts een antwoord te geven: „Wat baat het den mensch, of hij de wereld wint en zijn ziel verliest?". Maar de goeie man draait om de zaak, zegt holklinkende zinnen en ontpopt zich als liberaal katholiek of modernist. Op het zieleleven van den katholiek heeft de Israëliet Schnitzler blijkbaar niet den minsten kijk. Bovendien gaat hij van een geheel verkeerd standpunt uit. Elke dokter is immers *verplicht* den priester bij een stervende toe te laten. Bernhardi heeft dus ontegenzeggelijk misdaan uit sectarische antipathie of wel uit gevoelsredenen. Schnitzler doet het voorkomen, of hij door anti-semitische en clericale invloeden onrechtvaardig wordt vervolgd en veroordeeld. De Oostenrijksche toestanden op religieus en juridisch gebied doen ons vreemd aan. Dit schaadt aan de zuiverheid van het gestelde conflict. Het drama, hoewel het meer een spreek- dan een speelstuk is, scheen toch buitengewoon in den smaak te vallen; het beleefde vele opvoeringen en werd wel niet

voor een parterre van koningen, zooals indertijd *Cinna* in Erfurt, maar voor een van doctoren gespeeld, die het geval buitengewoon belangwekkend schijnen te vinden, ondanks het zeer onbevredigende slotwoord van den professor, die het toelaat voor een ezel te worden uitgemaakt.

In een geheel andere gevoels- en gedachtensfeer brengt ons *Die Stimme* (De Stem) van Herman Bahr, een landgenoot en mededinger op de Weener tooneelplanken van den Oostenrijkschen Schnitzler, maar katholiek van geboorte, en onlangs tot den godsdienst zijner jeugd teruggekeerd. Over Bahr's oprechtheid in bekeering wordt bijna even fel gestreden als indertijd over Huijsman's omkeer. In zulke kiesche zaken kan alleen de toekomst beslissen. Huijsman's treffend woord, toen hij ondragelijke pijnen met bewonderenswaardig geduld doorstond: „Ge ziet dat ik geen literatuur heb gemaakt" heeft het pleit voorgoed beslist. Bij Bahr is het vooralsnog de vraag niet, *hoe* hij bedoelde te schrijven, maar wel *wat* hij schreef. In zijn roman *Himmelfahrt* en ook in dit tooneelstuk werpt hij zich onbeschroomd op als kampioen van de christelijke levensbeschouwing. Hij zegt — of laat het zijn personen uitspreken — rake dingen over de verhouding tusschen geloof en ongeloof. Hij haalt vele moderne afgoden omver, spot met allerlei modieuze stokpaardjes op ongenadige wijze. Geheel bevredigen kan echter *Die Stimme* niet, ondanks de door en door godsdienstige strekking. In *Boekenschouw* werd het stuk onlangs besproken, wij kunnen den inhoud dus als bekend onderstellen. Op het tooneel komen de fouten nog veel beter uit dan bij de lezing. De hoofdpersoon, door Chrispijn Jr. voortreffelijk uitgebeeld, maakt op ons den indruk van een armen zenuwlijder door den dood zijner innig geliefde vrouw geheel van streek gebracht. Het zoogenaamde wonder van zijn geheimzinnige redding door de „stem" van Agnes heeft hem nog meer geestelijk ontredderd. Hoewel zijn vrouw reeds vóór het begin van het stuk gestorven is, komt het ons voor, dat zij niet de rechte manier had om haar ongeloovigen of onverschilligen man tot het geloof te brengen. Het aandringen van haar en later van haar moeder schijnt juist geschikt, een geheel tegenovergesteld effect te veroorzaken, daar het sprekend op vrouwelijk zeuren gelijkt. De opvatting der rol van de oude dame door mevr. van Eijsden-Vink droeg er niet toe bij, den indruk weg te nemen, dat de veel gesmade Schwiegermutter hier weder een onsympathieke rol vervulde.

Gemakkelijk te begrijpen was het, dat Hans hoe langer hoe meer overstuur raakte bij de soms kant noch wal rakende redenaties der oude dame, die bovendien zulke wondere opvattingen scheen te koesteren over het christelijke huwelijk en haar armen, lijdenden schoonzoon een bekentenis van haat deed, geheel in tegenspraak met haar godsdienstige gevoelens. Soms deed de klagende preekster bij den tobbenden, nu en dan zelfs razenden jongen man, denken aan het beruchte tooneel uit *Pro Domo*, waar Papa de Graaf zijn stomdronken zoontje niet naar bed zendt om zijn roes uit te slapen, maar tegen hem hoogdravende, wijsgeerige verhandelingen houdt over adelplicht en familie-eer, gevolgd door het noodlottige pistoolschot. Een tweede wonder moet Hans overtuigen, maar het publiek, dat den deus ex machina te duidelijk aan het werk zag, bleef onbewogen.

Een verademing bracht de verstandige taal van den Domheer, voldoende uitgebeeld door Verstraete, die echter voor een Monseigneur tamelijk potsierlijk was uitgedost. (Waarom informeeren de tooneelregisseurs toch niet bij bevoegde autoriteiten, waar het katholieke requisieten geldt?) Deze priester, veel beter door Bahr voorgesteld dan de roomsche geestelijken van Schnitzler en Hauptmann, zette de verhouding tusschen den mensch — den modernen vooral — en de Kerk prachtig uiteen. Bij de lectuur komen deze waarheden echter beter uit dan bij de voorstelling. Het stuk beleefde niet veel succes, en is reeds van het repertoire verdwenen, hetgeen niet te verwonderen is, daar het noch geloovigen noch andersdenkenden kan voldoen. De laatsten vinden het eindeloos strijden over gelooven en niet gelooven dwaas en overbodig, de eersten kunnen niet sympathiseeren met de manier, waarop het hier geschiedt.

Dit zijn in het laatst loopende seizoen de meest opmerkenswaardige pogingen geweest om het tooneel te verheffen tot iets meer dan een middel van ontspanning en vermaak. Verder past hier een woord van hulde aan Rooyaards, wiens artistieke vertooning van *Driekoningenavond* nog steeds volle zalen trekt en die Reinhart's werk niet alleen gelijk kwam, maar in de meeste opzichten voorbijstreefde. Het veelbesproken *St. Franciscus-Gebarenspel* van Antoon Molkenboer kunnen wij stilzwijgend voorbijgaan, daar het geen tooneelspel is en daarom buiten ons overzicht valt.

De oogst is dus nog niet groot, maar evenmin arm aan beloften.

Een ware vergeestelijking van het tooneel kan echter niet komen, vóórdat een katholiek kunstenaar zich in den schouwburg vrij kan uitspreken. Maar wanneer zal dit geschieden?

Twee groote bezwaren heeft hij te overwinnen: de typisch hollandsche vrees, zijn innerlijke gevoelens te openbaren, een schroom, die zich aan zijn personen mededeelt — want de groote gave der Franschen en Duitschers, waardoor zij tegenover het publiek vrijuit hun ziel analyseeren, de geheimste roerselen van hun daden en hun intiemste gevoelens blootleggen — is ons Hollanders voorloopig niet gegeven. Katholieken zijn op dit gebied nog meer terughoudend. Wat zij durven zeggen, van hun geestelijk leven, blijft te veel aan de oppervlakte.

Het tweede bezwaar komt van het publiek, dat geneigd is, om voorzeker hoogst prijzenswaardige redenen, een tooneelstuk te spoedig gewaagd te vinden en maar al te vaak tot zedelijken waardemeter van een kunstwerk neemt, de vraag of het geschikt is door kinderen te worden gezien. Deze opvatting verlamt vele ernstige en goedgemeende pogingen, is de dood voor elke hooge kunst. Kinderen hooren niet in den schouwburg. Voor hen is *Stephana Schwertner* of *Drijfzand* niet geschreven, evenmin als groote-menschen-tijdschriften zooals: *De Katholiek, Studiën, Boekenschouw, Van alle Tijden* e. a. voor hun jonge oogen bestemd zijn.

Deze redenen zijn het vooral, die talentvolle katholieke kunstenaars beletten zich in het strijdperk te begeven, groote dramatische conflicten te behandelen en op te lossen... met de noodige kiesche reserve, hier meer dan ooit plicht, maar op de eenige wijze, waardoor zij oplosbaar zijn, volgens de eeuwige wetten der christelijke geloofs- en zedeleer.

Is dáár verandering in gekomen, dan eerst zal het Tooneel in den waren zin des woords „vergeestelijking" kunnen brengen door antwoord te geven op de groote vragen, die de menschheid thans meer dan ooit aan het leven stelt. HANS HEYNEN

HOE EEN DUITSCH DICHTER HOLLAND HEEFT GEZIEN?

Bij J. Meulenhoff te Leipzig verscheen een bundel lyriek van Ernst Krausz met den titel *Holland*. Het is een klein boekje

van 32 bladzijden, sierlijk ofschoon eenvoudig uitgegeven; maar voor dezen dichter was het voldoende om het Hollandsch landschap te teekenen met eene opgetogenheid en blijde uitbundigheid, eene scherpte van visie ook, als een kind van het eigen volk misschien wel het ziet en bewondert, doch in verzen nooit heeft weergegeven. Alleen onze schilders hebben dat gedaan door het penseel.

Du wunderes Land an der weiten See,
Mit tausend Gesichtern in jeder Stunde,
In tausend Li̧chtern ändern die Scheine.
In tausend Färben immer das feine
Von schimmern umwobene Bild.

O herrliches Land an der wilden See!
Wolken, Wolken im weiten Runde
Türmen hoch in leuchtenden Wallen,
In stolzen Bildwundern und in allen
Farben, zartfein, wie Hauch und Dust.
Wolken, Wolken zu jeder Stude
Säumen den hohen unendlichen Raum.

Heimat der Wolken, der Farben mild:
Im Licht des Morgens und in Regenluft,
In Sturm und stiller Abendruh,
O immer du, o immer du
Ein Märchentraum.

Of luistert naar zijn tweede lied, waarvan de aanhef zoo droomerig en stil, als fluisterend begint:

Weit liegt das Land und träumt wie in Weh
Den Traum von versunkenen Zeiten.

Om straks even op te klinken „halb Lust und halb Weh":

Weit liegt das Land und weit wie die See,
Segel blinken und dunkeln.

En na de aandacht te hebben gevestigd op de blinkende molenwieken, de spelende lammeren en rustige koeien en dravende

paarden in de helgroene weiden, valt de dichter weer terug in den droom, die over alles hangen blijft trots het even bewegen en leven rondom:

Höfe und Dörflein träumen
Tief hinter dunklen Bäumen.
Fern aus der Nebel duftigen Seiden
Ragen der Stadte Dome zur Höh.

Hoe heeft hij met schildersoog de schoonheid, de soms weemoedige schoonheid, van het land gezien:

Die Birkenbäume steh'n in gelben Laub
Und ihre Leiber leuchten weisz wie Silber.

Endlos, endlos Wasser und Schilf,
Und Vögel, Vögel!
Kein Mensch, und kein Wort.

Geisterhand
Legt mit leisen Fingern Scheine,
Rötlich violette Scheine,
Bläuliche lavendelfeine,
Um die Bäume,
Ueber weite, weite Wiesen,
Ueber Schlummerstilles Land.

In Nebel und Traum versunkener Tag,
Bleichblaue Türme in weiter Ferne.
Lila und Weiszblau in weichen Dünsten
Webt über braungelben Wiesen.
Graue Dächer, von Bäumen umhegt,
Dunkeln im Land.
Mühlen träumen mit reglosen Flügeln.
Kühe steh'n still in den Weiden
Und andre geh'n langsam, die Köpfe im Gras.

Ik kan maar zoo hier en daar een stukje laten zien van het doek; maar wel zal er reeds uit blijken, dat deze vreemdeling een open oog heeft voor de schijnbaar eentonige en toch door

lucht en belichting steeds afwisselende schoonheid onzer lage landen.

Het is bekend, hoe door de eindelooze vergezichten degene, die voor het eerst ons land bezoekt, wordt verrast en overweldigd.

En wij zelf immers ook, als wij enkele jaren buitenslands hebben vertoefd.

Dat is nog niet eens noodig. Het blijft indruk op ons maken, elken morgen als wij gaan alleen, zonder storend stemgeluid aan onze zijde, door weide en veld; elken avond als de schemering valt over de wijde eenzaamheid, komt in de ziel die stemming, waarin Kloos moet hebben gezongen een zijner schoonste klinkdichten: als hij de rust voelt nederdalen, „want alles is bij dag zoo innig niet!".

Wel is het daarom te verwonderen, dat in onze eigen literatuur betrekkelijk zoo weinig de lyriek is der landelijke, wonderschoone natuur. Kon de zang niet uitdrukken, wat het penseel zoo oprecht en kunstvaardig te geven wist?

ALPHONSE BLOEMEN

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen.

Onze Eeuw (Maart) brengt eene zeer belangwekkende studie *Over eenige werken van Strindberg* door Prof. Dr. R. C. Boer, „Zelden heeft één man in die mate als hij omvat, al wat er in zijn tijd omging. En omvat met zijn geheele persoon. Niet slechts, misschien zelfs niet in de eerste plaats, intellectueel, maar met de volle kracht van zijn sympathie en van zijn antipathie. Niets heeft hem koud gelaten; voor alles heeft hij hartstochtelijke bewondering of hartstochtelijken afkeer gevoeld. Men kan niet zeggen, dat zijne gevoelens altijd stabiel zijn geweest. Meeningen, levensopvattingen, heden gehuldigd, heeft hij morgen verworpen; op ieder gebied, zoowel van dichten als van weten, heeft hij getracht, niet alleen kennis te verwerven, maar ook werkzaam in te grijpen, en steeds heeft hij zijn geheele persoonlijkheid ingezet voor dat, wat hem in iedere periode voorkwam, de waarheid te zijn. Tot zich zelf is hij ingekeerd, telkens dieper, en zijn peinzen heeft hem langen tijd op de grens van den waanzin gebracht". Laten wij niet vergeten, dat vele schrifturen van Strindberg de sporen daarvan dragen!

H. S. zegt in zijn *Economische Kroniek* een woordje over het

collectief contract en hij ziet de toekomst ook niet in zonder zorg. „Eene „gesloten" organisatie, waarbuiten geen vakgenoot kan werken; bindende bepalingen; eigen rechtspraak; uitbreiding der regeling over heel de lijn van wat den vakgenooten aangaat; zulks voor allerlei bedrijven... is het daarheen, dat wij koers zetten?"

H. S. vond op zijn leestafel ook het boek *Op de Kentering* van A. v. Gogh-Kaulbach en noemt het „een verbijsterende geschiedenis" ook „hinderlijk-grof". Het is zoo, maar wat te zacht nog gezegd.

Onder de *Sproken en Legenden* van Marie Koenen vindt Jacqueline v. d. Waals De Zonnekroon „verreweg de beste". Overigens meent ze „een zekere gezochtheid, een ietwat gewilde naïeviteit" te ontdekken.

Nu bereikt ons eerst *Le Correspondant* van 10 Februari. Het tweemaandelijksch tijdschrift is en blijft gelijk voorheen een voorbeeld van goede en degelijke redactie, maar zij kan nu eenmaal in deze tijden moeielijk den eigen landsman en den vreemdeling tevreden stellen. De eerste heeft oorlogsliteratuur noodig, en de min of meer verhitte toestand, waarin hij zich bevindt, stelt hem in staat die lectuur te verwerken. Toch kunnen ook wij nog wel iets vinden van onze gading in deze aflevering. Zoo bijvoorbeeld *Les Français en Grèce au treizième siècle* van Jean Longnon. Hij haalt het woord aan van den geschiedschrijver Buchon: „quelle partie de l'univers n'avons-nous pas successivement possedée et perdue, sans qu'il reste même dans notre mémoire le souvenir du nom des pays que nous avons régis, des hommes eminents qui nous les ont acquis et de ceux qui ont consacré leur talent à nous les conserver". Ja! en dan maakt men de stakkers, die hun bloed moeten geven om hier of daar een lapje grond te veroveren, nog wijs dat hunne herinnering zal levend blijven bij den nakomeling.

Belangwekkend is ook het artikel over den strijdlustigen antisemiet *Edouard Drumont* door Alexandre Lefas. Ik voor mij vind het anti-semitisme een schandaal, omdat het een gansch ras smaadt en aanvalt, dat toch niet in zijn geheel schuldig is aan de misdaden van enkelen. En toch vond ik steeds iets aantrekkelijks in de figuur van Drumont. Hij is nu overleden en men mag van hem wel zeggen „ce ne fut pas seulement un polémiste redoutable, ce fut un remueur d'ideés, un maître du style et journal". Van 1892, toen hij zijn blad „Libre Parole" stichtte, tot 1898 beleefde hij zijn glansperiode, „il était l'homme de France le plus lu par le grand public, et celui dont les ideés eurent le plus d'influence sur la jeunesse". En een jaar of tien geleden „le combat s'est terminé par sa défaite personelle et par celle de ceux qui le soutenaient".

Laten wij hier nog even er op wijzen, dat Drumont heel wat duels heeft uitgevochten, maar nooit zond hij eene uitdaging. „Il avait trouvé ce paradoxe, qu'étant catholique, il n'avait pas le droit, de se venger dans le sang, mais qu'il devait les reparations exigées

par ceux qu'il attaquait". Gelukkig kon hij zuiverder redeneeren.

Wetenschappelijke Bladen (Maart) begint met een artikel *Fichte's Staatssocialisme.* De aandacht kan er op worden gevestigd, wijl „de omstandigheden van dezen oorlog leiden in de centrale staten tot toestanden, die aan den afgesloten handelsstaat herinneren en zoo de aandacht weer op Fichte hebben gevestigd". Overigens een zonderling bedenksel en de schrijver van het artikel zal wel gelijk hebben als hij zegt: „ik denk intusschen niet, dat na den oorlog Fichte's redestaat er door hen, die invloed uitoefenen, zal worden gewenscht".

Overigens biedt deze aflevering niet veel zaaks. Het meest verheugend nog de mededeeling dat in Frankrijk een anti-lasterbond is opgericht. Wel een teeken van onzen tijd, waarin niets schijnt te kunnen zonder een bond, zelfs niet het onderhouden der tien geboden of het beoefenen van een christelijke deugd.

Cornelis Veth geeft in *Eigen Haard* (Maart) *Enkele Shakespeare-illustraties door de Studio vergeten* o.a. laatste scène uit de vroolijke vrouwtjes van Windsor en Lady Macbeth slaapwandelende, beiden van Daniel Chodowiecki en eene studie voor Ophelia van Millais.

In de rubriek *Over Tooneel* wordt de opvoering van Driekoningenavond nog eens geroemd. Het was dan ook een kunstzinnige daad van den Amsterdamschen kunstkring, die Rooyaards in staat stelde met dit kostbaar gemonteerde stuk uit te komen.

In *Elsevier's* hebben wij eerst even gekeken naar de boekbesprekingen van Robbers, omdat wij daar gewoonlijk iets in vinden, waarmede wij het eens hartelijk oneens kunnen zijn. Als Robbers begint te filosofeeren, bemerkt men gewoonlijk al in den tweeden zin, dat het werkelijk zijn roeping niet is. Laat ik mij voor dit maal tevreden stellen met een enkel staaltje. „De mensch is een éénheid en ook zijn gave uiting, het kunstwerk, is er een. Een boek heeft een ziel, een geest. Dat is wat er het eigenlijkste in is, de essentie. En deze geest is het, die wij tot ons moeten laten spreken, als wij lezen. Ik zal niet zeggen dat de inhoud daar niet mee te maken heeft; alles heeft er mee te maken; maar het is het mysterie der kunst, dat wij nooit kunnen verklaren hoe haar geest ontstaat. Houdt gij van een mensch, omdat hij deugdzaam is? Neen, gij houdt van hem, omdat hij u aantrekt! Bewondert gij een mensch, omdat hij vele braafheden deed, vele slechtheden naliet? Neen, gij bewondert hem, omdat hij een persoonlijkheid is". Nu weet u het: De ziel van een boek is de essentie! Hij zal niet zeggen dat de inhoud daar niet mee te maken heeft (waarmede niet?). Het mysterie der kunst: dat wij nooit kunnen verklaren hoe haar geest ontstaat! Nu ja, waar kunnen wij dat wel van? Waarom houdt gij van een mensch? Omdat gij van hem houdt (of hij u aantrekt). Wat bewonderen wij in een mensch? Niet zijn hoedanigheden maar zijn persoonlijkheid. Maar wat is dan persoonlijkheid zonder hoedanigheden?

Studiën zien er kranig uit. Fr. Hilarion Thans brengt een tuil van Sonnetten *Benedicta Tu.* P. Zeegers geeft een 1ste artikel over *De Psychologie der Tragische Emotie.* G. Jonckbloet naar aanleiding van Mr. W. K. van Haastert's brochure: „Mijn Vriend Kromo" — schrijft nu ook *Over Inlandsche Bedienden* en deelt mede uit zijn rijke ervaring.

In *De Gids* zijn als schrijvers de professoren en is als geschrevene de wijsbegeerte overheerschend. Met neergeslagen oogen en een kloppend gevoel van respect schieten wij er langs en staan even stil voor het artikel van prof. Symons, waarin hij eene vergelijking maakt tusschen *Fransche en Duitsche Wetenschap.* Salverda de Grave voegt er een naschrift bij, waaruit duidelijk wordt, dat hij zich op een „eenigszins ander standpunt" bevindt dan zijn collega. J. de Meester put *Uit het Liefdeleven van Goethe* (een troebele bron), en hij neemt den handschoen op voor des dichters burgerlijke, zelfs keukenprinsesachtige vrouw Christiane tegenover zijn geestelijke, hoogmoedige vriendin Charlotte von Stein. Ondanks het onregelmatige van hun verhouding is, volgens hem, mevrouw Goethe, geboren Vulpius, niet zoo minderwaardig geweest als vele bewonderaars van den Olympier het hebben doen voorkomen.

In *Onze Vaderen in China* wordt terloops medegedeeld dat de Jezuieten voorheen grooten invloed wonnen aan het Chineesche hof, dank hun Europeesche wetenschap. Spoedig echter maakte de gunst, waarin zij verkeerden, plaats voor wreede vervolging. De Schrijver meent, dat zij wat al te praktisch waren geweest op godsdienstig gebied, zich te veel met den handel bemoeiden en groote rijkdommen hadden verzameld. Die opvatting is echter vrijwel versleten en komt tegenwoordig alleen nog voor bij geleerden, die de zaak „terloops" behandelen.

In *De Tijdspiegel* wordt het interessante artikel over *een Oud Germaansche Christuszang* (waarover wij reeds spraken) voortgezet en worden in goede vertaling fragmenten gegeven. PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Agustinus (Aurelius). Belijdenissen. In XII Boeken. Uit het latijn door Mr. Frans Erens. 2de druk. Paul Brand, Bussum en Van Looy, Amsterdam. (300).

Een technisch keurige uitgave van dit kostbare boek. De vertaler zegt in zijn voorrede tot den tweeden druk: „spoediger dan verwacht werd, blijkt een tweede uitgave van dit werk noodzakelijk. Moet men dit toeschrijven aan den ernst der tijden? Een

feit is, dat er op het oogenblik meer vraag is naar ernstige boeken, dan naar van die van zuivere verbeelding" —. Een verblijdend verschijnsel.

Over de vertaling zegt hij: „De grondstemming van Agustinus' *Confessiones* is een lyrische. Zij verschilt dus essentieel van den verhaaltrant. De *Belijdenissen* zijn geen kroniek, geen zuiver constateeren van feiten. Zij dus, welke in een vertaling van dit boek den gewonen, gemakkelijker leesbaren vertellingsstijl verlangen, verlangen een aan het origineel weinig conform product. Ik heb niet alleen getracht eene, zoo mogelijk, letterlijke overzetting te geven, maar ook den geest van het werk te behouden".

Ik kan Erens geen ongelijk geven. Zijn Nederlandsch is eigenaardig, maar het latijn en de geheele uitdrukkingswijze van Augustinus is het ook. Aan de eigenaardigheid van dat latijn wennen wij betrekkelijk vlug, wijl een vreemde taal in hare vreemdheden ons minder vreemd lijkt; want nooit was zij gansch gemeenzaam. Maar de taal van Erens krijgt toch ook na eenige bladzijden voor ons hare bekoorlijkheid evenals het latijn van Augustinus of Tacitus. Een enkele maal blijft de bedoeling onduidelijk, wat door een gewijzigden zinsbouw wellicht voorkomen had kunnen worden. Maar bij zulke kleine dingen willen wij niet stilstaan; het werk valt te loven, en zeer te loven.

Jammer vinden wij echter dat in de chronologische lijst verkeerde jaartallen staan; nog meer te betreuren, dat de vertaling niet altijd juist is; en 't meest van alles dat Erens zijn eerste voorrede niet heeft weggelaten. A. GIELEN.

Catharina van Genua (Heilige). Dialogen en verhandeling over het Vagevuur. Uit het Italiaansch door Emile Erens. Met eene inleiding op de werken der Heilige door Dom Richard Schutte O.S.B. Langenhuysen, Amsterdam. (203). f. 2.25, geb. f 2.75.

In een magistrale inleiding van 65 bladzijden laat ons Dom Schutte kennis maken met de heilige Schrijfster en haar werken. Deze inleiding *moet* men lezen, alvorens te beginnen met het eigenlijke werk, want inderdaad „om de geschriften van de H. Catharina van Genua te verstaan, moet men ze beschouwen in verband met het leven van de heilige, van wier diep bestaan zij een onvolledige, want stoffelijk waarneembare, maar niettemin overweldigende openbaring zijn". De vertaling geschiedde naar een Italiaansche uitgave van 1645, en werd gehouden in klaar Nederlandsch en eenvoudigen zinbouw. Dat alles moge medewerken om het boek ingang te doen vinden bij vele lezers.

R. K. PR.

Franssen (Ferd.). Uit Jesus' Leer en Leven. Overwegingen, Toespraken, Beschouwingen. Malmberg, Nijmegen, (252). f 3.50.

Het eerste deel van dit werk, omvattend Jesus' openbaar leven, hebben wij met vreugde begroet. Dit tweede, handelend over

Christus' lijden, verheerlijkt leven, verborgen leven, mag met eenzelfde woord van welkom worden begroet.

De geestelijken, die het eerste deel zich hebben aangeschaft, zullen zeker verlangend naar dit vervolg hebben uitgezien. Vele, de meeste overwegingen zelfs, zijn nu breeder uitgewerkt — en niet alleen voor den priester maar ook voor den leek zijn zij uitermate leerzaam en practisch.

Om verwarring te voorkomen, al spraken wij gemakshalve van eerste en tweede deel, worde opgemerkt, dat elke bundel een afgerond geheel vormt wat betreft den inhoud. Wij wenschen dat de schrijver ook thans weer even groote belangstelling moge ondervinden, als bij zijn eerste deel het geval was. Het boek verdient het volkomen. R. K. PR.

Nielen O. F. M. (Fr. P.). Alles herstellen in Christus. (Christusbeschouwingen). Derde reeks. Dekker & v. D. Vecht, Utrecht, (183). f 0.80.

In deze derde en laatste reeks wordt Christus beschouwd als de Vriend der onwetenden, der geloovigen, der lijdenden, der stervenden en der gelukzaligen.

Nu als vroeger heeft de schrijver een schoon en goed werk gewrocht met deze uitgave, waarin het „alles herstellen in Christus" op den voorgrond wordt geschoven. Men vergete het niet: bij sommigen, gelukkig de minderheid, is katholieke actie identiek geworden met streven naar loonsverhooging, lotsverbetering en dergelijke zuiver materieele begeerlijkheden. Bij de hoogeren is schuld, dat de minderen, die meer „denken" met hun zintuigen dan met hun hersens, tot zulke vergissingen zijn gekomen. Wordt niet al te lichtvaardig democratisch gebakerden, van wier belangstelling men nooit iets kon bespeuren dan op het oogenblik, dat zij er een positie uit konden scheppen, het woord en het besluit gelaten, en eerbiediglijk beklapt à quatre mains? Och, misschien meenden zij het wel goed, maar onwillekeurig maakten zij het eerst hun gebaar naar het voederbakje, wat gewoonlijk het meest effect heeft. Maar *alles* herstellen in Christo, bedoelt van den mensch een christen te maken, een werkgever en werknemer, die zijn recht en zijn plicht weet in Christus' leer te kunnen vinden niet alleen, maar in werkelijkheid ook vindt. Die er dus iets voor over heeft gehad daarvan een studie te maken, ernstige overweging en trouwe beleving.

Fr. P. Nielen zegt het zoo juist: „waarlijk, indien men het leven niet beschouwde als een leven van enkel politiek, handel, wetenschap en gezelligen omgang, doch zich tot de hoogere aanschouwingen wist te verheffen, waarheen de apostelen hun eerste christenen telkens opvoerden, dan zouden verscheiden Katholieken het „non erubesco Evangelium" met meer durf en fierheid uitspreken" — en laten wij er bijvoegen, dan zouden anderen er geen leuze in zoeken om hun nietigheidje tot iets

op te blazen. Het boek van Fr. P. Nielen geeft een noodzakelijk correctief in onze dagen. Wie het leest zal dit toestemmen.

R. K. PR.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN.

Orelio. Mijn gedenkschriften.

Daar is veel goeds van te zeggen. Het is een aaneengesloten verhaal, dat goed loopt, en men heeft spijt als men het lezen moet onderbreken. Nu en dan wordt ook een goeden wenk of waardevolle inlichting gegeven, die collega's wel dankbaar zullen aanvaarden.

En onder de vele Orelio-bewonderaars gaat deze interessante biografie zonder twijfel.

Zwart (Jan). (Lucas van Leyden en anderen.) De Bijbelprenten door.... Amsterdam, P. N. v. Kampen. (125).

Een weldaad is het, deze houtsneden onder ieders bereik te hebben gebracht; zij vormden de verluchting van een bijbel, die in 1528 bij Vorsterman te Antwerpen verscheen.

Deze houtsneden zijn vooral belangrijk, omdat ze tijdens de eerste renaissance-bewegingen in Nederland zijn ontstaan en dus van de opkomende realistischer richting een stempel dragen over het primitieve heen.

Zij hebben nog het conventioneele en algemeen gangbare in zich, dat de jongste bijbelprenten tot axioma's maakte; en omdat Duitschland, vooral door Dürer, Holbein, Cranach en anderen, een uitstekende school van ontwerpers had, wier techniek en eigenaardigheden in dien copieertijd gretig nagevolgd werd, staan ze natuurlijk zeer sterk onder dien invloed en is er nog niet het zuiver Hollandsche in, dat de latere kenmerkt. Dat deze houtsneden nog niet geheel vrij zijn van het primitieve uitzicht der iets vroegere, kan niet anders, want men was nog amper van de gothiek los (in de beeldende kunst) en ten tweede: werden die vroegere begrippen, gelijk gezegd, aanvankelijk gehandhaafd, zoodat de individueele renaissance-geest hier nog niet tot vrije uiting kwam. De uitgave is dus belangrijk voor het volgen der ontwikkeling onzer Nederlandsche kunst, vooral der opkomende renaissance. Ook buiten dit verband zijn de prenten dubbel en dwars de betrachting waard. De uitgave is goed verzorgd en voorzien van eene inleiding en kritische lijst door Mr. N. Beets.

JACQUES DE WIT

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Gijsen (F. C.). Fransche Handelscorrespondentie — Duitsche Handelscorrespondentie — Engelsche Handelscorrespondentie. Amsterd. Gebr. Graauw. (Elk deel met Holl. vertaling 156 blz. f 1.90 — geb. f 2.50).

De drie boeken zijn uitmuntend. Wat ondienstig is laat de schrijver, die door zijn taalmethoden een welverdienden naam won in ons land, eenvoudig weg en houdt streng de praktijk in het oog. Reeds de lijst van in vreemde talen meest gebruikelijke termen bieden al bijna stof genoeg om een handelsbrief samen te stellen, daar zij verschillende formulen geven om een brief te beginnen en te eindigen. Maar een reeks van handelsbrieven geeft bovendien volledige voorbeelden ter oefening en de buitenlandsche formulieren worden in vollen overvloed aangeboden. Ook de verklaring van de meest gebruikte afkortingen in andere talen is hoogst praktisch, en wij durven dan ook, zonder gevaar voor tegenspraak, verzekeren: dat wie zich den inhoud dezer boeken heeft eigen gemaakt, toegerust is om de praktijk in te gaan.

FR. M. H. (M. O.).

Ligthart (Jan). Verspreide Opstellen. Wolters, Groningen. (242) f 0.70.

In handige en sierlijke uitgaven biedt de bekende uitgever Wolters ons de verspreide opstellen van Jan Ligthart. Ik zeg weer, wat ik zoo dikwerf herhaalde ten opzichte van dezen pædagoog, men kan en moet het soms heftig met hem oneens zijn, maar het is onbetwistbaar, dat men steeds uit de kennismaking met zijn ondervindingen voor zich zelven een voordeel wint.

En daarom beveel ik ter studie en overweging aan opvoeders dit boek aan, niet om den inhoud eenvoudig te aanvaarden, maar om hem te overdenken en te toetsen aan de eigen ervaring.

Ligthart (Jan). In Zweden. Wolters, Groningen. (306), f 0.95.

Casimir zegt dat dit boek een der mooiste van Ligthart is. En inderdaad: onderhoudend klaar en teekenachtig vertelt de pædagoog van zijn reis en voordrachten, die hij hield in Zweden. Als Ligthart het over Godsdienst heeft, staan wij steeds een weinig verbaasd, omdat hij zoo luttel houvast heeft en geeft.

Overigens leest men dit boek met genoegen; want het geeft altijd een genoegen om te gaan met een goed man, die het eerlijk meent en zegt, ook al staat men in meening dikwijls lijnrecht tegenover hem. A. G.

Poels (Dr.). De Psychologie van den Wil. Malmberg, Nijmegen. (144) f 1.65 — geb. f 2.15.

Malmberg's pædagogische Bibliotheek wordt een kostbare verzameling. Als eerste deel ontvingen wij „De psychologie van het geheugen" door Lamers, als tweede: „Voor 't Leven. Studies voor Jeugdvorming in onze dagen" door van Luyk en nu als derde deel: dit werk van Dr. Poels, assistent voor de experimenteele psychologie en privaat-docent aan de Rijks-universiteit van Utrecht.

Het onderwerp is allesbehalve gemakkelijk, maar ten hoogste belangrijk. Zonder gevaar te loopen verwarring te stichten, is het

niet mogelijk nader in te gaan op den inhoud van dit boek, die alleen door goed geoefenden verwerkbaar is. Maar als een blijk van waardeering voor dit werk bevelen wij het belanghebbenden, dus opvoedkundigen in de eerste plaats, ten zeerste ter bestudeering aan. DR. S.

Verhoeven (Dr. Th.). Levensbeschouwing en Zedelijke opvoeding. Utrecht, Dekker & v. d. Vegt. (178) f 1.75.

Ik zou wel willen aanraden aan hen, die Dr. Poels' psychologie van den wil bestudeeren, zich ook aan te schaffen dit werk van Dr. Verhoeven. Het eene vult het andere aan, al blijft natuurlijk „Levensbeschouwing en zedelijke opvoeding" ook buiten dit verband zijn volle practische waarde behouden. Het zal ook in wijder kring gelezen worden, omdat het lichter verstaanbaar is en derhalve ook voor hen, die niet wijsgeerig onderlegd zijn, geen beroepspædagogen genoemd kunnen worden, een goede handleiding is. Behalve voor onderwijzers is het een zeer nuttig boek ook voor ouders. Op menige moeilijke vraag zullen zij antwoord ontvangen, menig schijnbaar raadsel vinden opgelost.

Beslist zegt de schrijver o.a.: „De opvoeder-onderwijzer moet een levensovertuiging bezitten" —; „levensbeschouwing van onderwijzer en ouders der leerlingen moeten dezelfde zijn" —; „neutraal onderwijs is psychologisch onhoudbaar". En wie zijn betoog heeft gelezen zal het volkomen eens zijn met wat de geleerde schrijver heeft te zeggen over „de onlogische bewering veler ouders met betrekking tot het neutraal onderwijs".

Een flink, degelijk boek. DR. S.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Curwood (James Oliver). Isobel. Een verhaal van liefde en leed in sneeuw en ijs. Vert. A. M. Kroon. R'dam, Nygh en v. Ditmar. (171). f 1.50, geb. f 1.90.

Het is een goed verhaal van onbaatzuchtige liefde, die door sneeuw en ijs niet werd afgekoeld. Scottie Deane was van moord beschuldigd en de dienaars van Justitia zaten hem op de hielen. Een der volgelingen van Sint Hermandad, een zekere Mac Veigh, ontmoette Isobel zonder te vermoeden, dat zij de vrouw was van den achtervolgde en dien zorgvuldig verborg voor zijn speurzin. Hij kreeg haar lief, en toen hij ontdekte wie zij was, wendde hij alles aan om haar en Scottie een goed heenkomen te verzekeren naar Zuid-Amerika. Maar, ter wille van hun kind, keerden zij terug in het gevaarlijke land, en wederom ontmoette hen Mac

Veigh. Hij was getuige van Scottie's dood, die bezweek aan uitputting, en ook hij was het, die Isobel deze droeve tijding bracht. Toen zij ernstig ziek werd, verpleegde hij haar bij gebrek aan andere hulp. En, onbaatzuchtig als hij was, verdween hij zoodra er eenige kans op herstel bestond. Later, in de vaste meening dat zij was overleden, trachtte hij haar kind op te sporen om daarvoor te zorgen volgens belofte aan Scottie gedaan. Maar hij vond moeder en kind welvarend, en werd voor het laatste een liefdevolle vader en voor de vrouw een goede echtgenoot.

Voor kinderen is het boek niet, wel voor volwassenen. Het geeft een heel wat aantrekkelijker beeld van de liefde dan de scrofuleuze fransche lectuur jaren lang gedaan heeft, en in slaafsche navolging natuurlijk ook niet zelden onze hulpelooze hollandsche literatuur deed. M. B. P.

Dender (Godfried van). Ellende. Dekker & van de Vecht, Utrecht. (60). f 0.40.

Een klein boekske, dat belooft voor de toekomst. Een Vlaming is hier aan 't woord, die kalm en rustig zijn ondervinden zegt. Het is alles zoo eerlijk verteld: zijn ergernis over het fransch spreken in het Belgische leger — zijn peinzen over wat vaderlandsliefde nu eigenlijk wel is — zijn uitbundige liefde voor muziek — zijn onthutste verwondering dat menschen, die elkaar niets hebben misdaan, doodsvijanden worden — zijn baloorigheid over het gepraat der kranten, die maar bluffen om den moed er in te houden. En hoe weinig opgewonden doorschouwt hij de gevoelens der veilig gevluchten? „Vele menschen weenden, beschaamd omdat ze zich zelf niet helpen konden.... anderen bleven onverschillig kijken. Sommigen waren brutaal-blij in de hoop te kunnen leven nu zonder werk; ze trachten de vrijgevigheid uit te buiten, omdat al hun liefde ging naar minder inspanning en meer genot...."

Daar zit talent in den jongen schrijver van dit boekje, en wij hopen, dat hij het later zal gebruiken in dienst van zijn Vlaanderenland. MERKELBEEK

Diers (Maria). Wie zijt gij? Uit het Duitsch door A. v. d. Heide. Laren, Schoonderbeek, (182). f 2.50, geb. f. 2.90.

De rijke boeren Eggers plachten hun vrouwen te verwennen en in alles haar zin te geven. Aan deze lieftallige eigenschap dankte Wolf het dan ook, dat hij voor dokter studeeren mocht, toen zijn moeder het eenmaal daarop had gezet.

Wolf raakte in zijn vacantietijd verliefd op Elsje van den dominee, maar toen hij dokter was, nam hij eene andere tot vrouw, die hij eigenlijk niet liefhad. Een verwaand heer bleek hij te zijn in alles; ijdel op zijne kennis, die niet zoo heel groot was, en trotsch op zijn persoon, waarvoor ieder en alles moest buigen.

Maar ten laatste leert Marianne, zijne vrouw, hem kennen. En zij wordt onafhankelijk, hunkert niet meer naar zijn gunst, oordeelt hem gelijk hij verdient.

En nu komt ijdele Wolf tot inkeer. In zijn hart groeit grooter de liefde en eerbied voor Marianne, die zich niet liet vertroetelen en ook een persoonlijkheid wilde zijn.

Elsje vindt geluk bij zijn broer, een krachtigen boer, die in alle opzichten beter is dan de hoofsche dokter.

Het boek doet wat vreemd aan; voor jonge meisjes is het geen lectuur. M. WALRE

Eekeren (Gerard van). De Van Beemsters. Geschiedenis eener familie. (2den) — A'dam — Van Kampen (255 en 253) f 5.25, geb. f 5.90.

De Van Beemsters mag met recht eene familiegeschiedenis en niet een roman heeten. Al is tegenwoordig de verwikkeling in den roman uit de mode, in vele gevallen zelfs uit den booze, toch mist men er noode een conflict, een op- of neergang, een tragedie of drama in.

Deze familie-geschiedenis glijdt echter zacht en geleidelijk voort; er gebeurt letterlijk niets wat den normalen gang in een menschenbestaan stoort. Een sterfgeval, als dat van de lieve, zorgzame vrouw en moeder, behoort helaas! niet eens tot de ongewone lotgevallen van een gelukkig gezin.

Het verhaal begint in 1889 met de predikantsloopbaan van Aernout van Beemster, een loopbaan begonnen met veel idealen en illusiën, die, zooals meestal, slechts gedeeltelijk in vervulling gaan. Eén ideaal echter wordt geheel vervuld. Hij vond een goede, liefhebbende vrouw, die voldeed aan alle verwachtingen door hem als bruidegom gekoesterd. Het eenige verdriet, dat zij hem aandeed, was door haar ziekte en vroegen dood.

De geschiedenis eindigt in 1914. Het begin van den oorlog brengt in de familie groote ontroering en eenige veranderingen. Teleurgesteld en ontgoocheld, legt Van Beemster zijn ambt neer. In zijn jongste dochtertje zal hij misschien nog troost en vergoeding vinden voor alles wat hij missen moest. Zijn andere kinderen gaven hem geen voldoening; met de vervulling van zijn herderlijke bediening was hij ook niet tevreden. Hij kon er niet meer tegen op; hij, de orthodoxe leeraar vermocht niet te strijden tegen de verschillende stroomingen in de zoo jammerlijk verdeelde Hervormde Kerk.

Zelfs zijn kinderen gingen andere wegen, en over een jaar of tien hooren wij wellicht hoe het de Van Beemsters verder is gegaan. Had hun levensbaan al niet bijna gereikt tot onzen tijd, dan ware er geen reden geweest de geschiedenis af te breken. Wij hadden dan de lotgevallen der volwassen kinderen vernomen, zooals wij die van hun jeugd hoorden.

Het boek is lang, veel te lang. Men weet niet, wiens geduld meer te bewonderen: van den lezer, die de dikke compres-gedrukte

deelen doorwerkte of van den schrijver, die ze zoo minutieus heeft geschreven. Geene bijzonderheid uit het beroeps- of familieleven der domineesfamilie wordt ons gespaard; geen feestje, geen wandeling, geen kibbelpartijtje. Dit geeft aanleiding tot eenige aardige tooneelen van klein-malerei. De strekking is ernstig en door en door godsdienstig; al staat een katholiek soms vreemd tegenover veel uit de gemoedssfeer dezer brave christenen, toch is er veel in, wat hem weldadig aandoet. Het innig geloof en de vrome berusting van Aleida en haar man gedurende haar lang ziekbed, haar stichtend afsterven, de hoog-zedelijke opvatting van beiden, is gemeengoed van hen en van ons.

De eindindruk echter blijft: hoe moeielijk en bijna onmogelijk het is, tegelijk goed huisvader en goed predikant te zijn en hoe wijs de Kath. Kerk deed door hen, die herders der zielen willen zijn, vrij te eischen van gezinszorg.

Zoo ooit, dan blijkt duidelijk uit deze familiegeschiedenis, dat niemand twee heeren dienen kan. Zelfs met een Aleida naast zich bleek deze taak den welmeenenden Aernout veel te zwaar. M. S.

Handel Mazetti (Enrica von). Stephana Schwertner. 1ste deel. Vertaald door Maria Herbermann. Paul Brand, Bussum.

Reeds hebben wij verschillende malen het meesterwerk der groote Katholieke Oostenrijksche besproken, zoodat wij nu kort kunnen zijn over de hollandsche vertaling, waarvan pas het eerste deel is verschenen.

Maria Herbermann heeft het zware werk aangedurfd, dezen prachtroman in onze taal over te brengen. Reeds deze moed van de nog zeer jonge schrijfster verdient waardeering. Het is geen bagatel met zulk een meesteres te worstelen om de geschikte uitdrukking, de juiste voorstelling in een andere taal; en het waagstuk is volstrekt niet mislukt. Hoewel niet geheel onberispelijk, is de hollandsche Stephana waard naast de Duitsche te staan. Niet altijd is de stijl even vloeiend en rijk aan kleur, de dialoog verliest vaak van het puntige en rake, dat aan het origineel zooveel bekoorlijks schenkt, maar over het algemeen is het boek zeer leesbaar en geeft een goed denkbeeld van den oorspronkelijken roman. Hoe meer de vertaalster met haar ernstigen arbeid vordert, hoe beter zij er in zal komen en hoe veiliger het onderwerp haar draagt. Van harte wenschen wij haar moed en volharding toe in haar gedurfde onderneming. M. S.

Hoek (Gerard van den). Het kostelijk leven. Amsterdam. P. N. van Kampen. (114). f 2.50, geb. f 3.90.

Van den Hoek is niet meer onder de levenden; reeds op twee en twintigjarigen leeftijd ging hij heen. Moerkerken gaf in dit boek eenige nagelaten schetsen van zijn vriend in het licht, getuigend aldus, dat hij deze geschriften rijp genoeg acht voor het publiek.

Ik wil niet ontkennen dat er wel belofte zit in deze proeven;

maar Van den Hoek is zich zelf nog niet. Van Deysel is zijn leermeester in vele opzichten; van hem kijkt de beginner den stijl af en zijn naturalistische lusten neemt hij over:

„De tobbewand preste een elastische vore dwars over haar buik. Bol stond haar reuzige rug, met achter de oksels puilende spierschoften, die trillende spanden bij het krachtig knel-wrijven der lijfstukken. Ze zette van inspanning rimpeltjes om oog en neus, tot in de bolronde koonen, haarfijn saamkrieuwelend, paarsrood overaderd; ze sopte haar handen, dat de polsen ovaal op het schuim stonden, opwaarts uitzwellend naar de schrompelige ellebooghuid en den blozenden bovenarm met groeven, die lilden, in en uit, bij elke neep onder het broes".

En zoo gaat het voort en verder; het zeepzatte water laat hij knitteren van belletjesbarsten, het roodbaaien goed in de kuip laat hij opbobbelen, en sleuftrekken en gladademen „als een kreng in de vaart" vergelijkt de waschvrouw.

Dat is verouderd. Het kan een uitmuntende stijloefening zijn, en 't zijn heel aardige toeren van een jongmensch. Zeker, de schrijver, indien hij tijd van leven had gehad, zou het later veel soberder en echter hebben gedaan. Maar wij zien een jeugdig schrijver toch liever wat weelderig en overvloedig, zooals deze schrijver — dan genoeg hebbend om het er juist mee te kunnen doen; dat loopt gewoonlijk later op armoede uit.

Het laatste schetsje is dubbelzinnig; en het is heel jammer, dat van Moerkerken het niet heeft weggelaten. M. WALRE

Jansen (Miek). Aan de Bron. A'dam, Veen. (54). f 2.60.

Voor 't grootste gedeelte zijn deze verzen en zwaarwichtige proza's, vage, dikwijls zinlooze ommantelingen van een diepe mystiek, welke lucht schept in een massa mooi-klinkende en nog al eens weerkeerende, ook uitgevonden woorden, die haar helpen in het zoeken naar iets nog onbelijnder dan het bedoelde zelf.

Bij Miek Jansen moeten wij één ding vooropzetten: zij heeft een geweldigen invloed ondergaan van Toorop. Dat wil niet zeggen dat Toorop (evenals zij, al weet zij soms natuur en actie met een paar juiste woorden te pakken) onvolgroeid zou zijn; hij heeft wat techniek aangaat zeker al lang en volkomen zijn eigenaardig uitdrukkingsvermogen gevormd, maar zijn opvattingen en beschouwingen gaan toch ongetwijfeld uit van een zeer geëxalteerd en primitiveerend karakter, en dit is het, wat Miek Jansen ten deele met hem gemeen heeft. Dit verwerken der indrukken tot zuiver-karakteristieke uitvloeisels van een eigenaardig temperament, zal voor velen iets half-onbegrijpelijks blijven, en zij zullen uit den aard der zaak direct of onbewust voor de ideeën van Miek Jansen niet veel warmte voelen.

Er zijn in haar boek zeer verdienstelijke en schoone gedeelten, maar de teekeningen van Jan Toorop maken er het kostbaarste deel van uit. JACQUES DE WIT

Quirinus (P.). Uit Stille Uren. Drukkerij „Helmond" te Helmond (158).

Zeer goed geschreven, uitmuntend gezien. Trouwens, het eerste veronderstelt het laatste.

Daar zit een goede strekking in dit boek, maar zij dringt zich niet hinderlijk op. De schrijver weet, hoe hij den lezer kan boeien en leidt hem waar hij wil.

Als ik één opmerking mag maken, zou het deze zijn: de redeneeringen zijn misschien soms nog wat lang. Een roman, die gelezen wordt, blijkt gewoonlijk niets anders dan een tooneelspel. De korte beschrijvingen geven het décor — alleenspraken moeten zoo kort mogelijk zijn — en de regisseur mag niet voor 't voetlicht verschijnen om uit te leggen, wat er in de ziel van de spelers omgaat. Dat moet blijken uit de handeling en uit het spreken der personen zelf.

Zeker; Bourget en heel veel anderen hebben met hun psychologische romans een anderen weg ingeslagen en richtten voor zich een spreekgestoelte op, van waar zij hun in romanvorm vervatte lezingen over zielkundige problemen hielden voor een uitgezocht of verwend auditorium.

Maar wat Quirinus uit stille uren openbaart is voor menschen, die in stille uren het voor zich willen zien als een gebeuren.

Wat hij u geeft is goed, zéér goed. Maar hoe meer het leeft, te beter het wezen zal.

Een welkom aan dezen schrijver! FELIX KLAUS

Stilgebauer (Edward). Gedachten van een verminkte. A. W. Sijthoff, Leiden.

Stilgebauer, die met zijn „Gots Krafft" „De beurskoning" e.z.m., niet altijd goed werk leverde, maakt zich thans verdienstelijk door zooveel mogelijk de pacifistische gedachte onder de menschen te verspreiden. In zijn roman „Inferno" trachtte hij dit doel te bereiken door afschuw voor den oorlog op te wekken; in zijn „Briefe eines Ein-ärmigen" bestrijdt hij het oorlogsbegrip weer op wijsgeerige gronden.

Al is tegen zijn philosophie van ons standpunt misschien veel aan te voeren, toch is het zeker, dat deze Duitscher, — een der weinigen door de oorlogsfurie niet van de wijs gebracht — zeer vele en kostelijke waarheden zegt, dat het gezond verstand bij hem meestal onafgebroken aan het woord is.

Het gegeven is zoo eenvoudig mogelijk; een jonge Duitscher, met een Belgisch meisje verloofd, moet naar de loopgraven, verliest er een arm, waardoor zijn carrière als violist gebroken wordt. In Zwitserland vindt hij genezing en juicht omdat hij de oorlogshel is ontkomen. Zijn vrijheid acht hij door den verloren arm niet te duur gekocht. Later trouwt hij toch met zijne zielsbeminde aan wie deze brieven gericht zijn. Er wordt op Duitsche wijze zwaar in geredeneerd; dat Stilgebauer zijn woordspreker slechts

19 jaar oud laat zijn, verhoogt het gewicht van diens hartsuitstortingen niet bijzonder. Zij zijn met een tamelijk vaag, maar toch zeer enthousiast godsdienstig mystiek gevoel geschreven.

Ergens spreekt een katholiek priester zeer duistere woorden, die Siegfried-Stilgebauer vol eerbied aanhoort. Zooals men weet is de toegang tot zijn vaderland aan den schrijver en zijn laatste geschriften ontzegd. Dat zijn liefde tot Germania hem niet blind maakte, zal men hem misschien later tot eer rekenen. Voor het oogenblik echter is de vriend, die op feilen wijst, voor velen de grootste vijand. M. S.

Wahlenberg (Anna). De Koningin. Vertaald door J. Noortakker. Amersfoort, Valkhoff. (218). f 2.90, geb. f 3.50.

Het boek werd bekroond bij gelegenheid eener prijsvraag en bracht zijn geestelijke moeder een buitenkansje van 3000 kronen. En wat brengt de schrijfster? Wij zullen het even vertellen:

Frederik en Brita waren reeds tien jaren gehuwd en de fotografische kunst, die beiden beoefenden, bezorgde hun een goed aardsch bestaan. De opnamen van Brita werden echter het hoogst geschat en artistieker gevonden. Frederik voelde naijver knagen aan zijn echtelijk hart, en Brita wist hem over te halen voor haar een atelier te koopen, afzonderlijk. Iederen dag trok zij er heen en liet de zorg voor haar man over aan een nichtje, die zooveel als „hulp in de huishouding" was.

Daar kwamen ongelukken van. Brita eischte dan ook scheiding en Frederik trouwde met het bewuste nichtje. De gescheiden echtgenooten bleven elkaar liefhebben. Dagny, het nichtje, bracht ze weer bij elkaar en verdween met haar kind.

Nu de verklaring van den titel. Dagny meende op Frederik de meeste rechten te kunnen doen gelden, omdat zij de moeder was van hun kind. Brita echter zeide: „wanneer van het schaakspel de koningin is zoek geraakt, dan neemt men een leeg garenklosje en schrijft daarop „koningin". Komt echter de koningin weer terug, dan wordt het garenklosje afgedankt en de ware koningin in eere hersteld".

Wel ja! En dat heeft de schrijfster dan ook maar toegepast op het huwelijk! En waarachtig 3000 kronen ontvangen voor zoo'n malligheid en.... erger! M. Walre

VARIA

Opvoeding der Jeugd. Een heer Whyte heeft bij Watts & Co. een boek uitgegeven voor kinderen, jongens en meisjes, zooals hij uitdrukkelijk verklaart. Het ding heet: The World's wonder stories — for boys and girls. De wijsheden van dien Whyte zijn

merkwaardig, nóg dommer als het kan dan de onbegrepen en onbegrijpbare geleerdheid van Dageraad en Vrije Gedachte.

In dat boek voor kinderen wordt geleeraard: Mensch, gorilla, gibbon, orang en chimpansee, alle vijf komen van denzelfden stamvader (blz. 110). — Vanwaar kwam de eerste mensch? Van een aapmensch (blz. 115). — De mensch is niet gevallen, maar klom integendeel steeds hooger, wat wel blijkt als wij nagaan hoe hij duizenden en duizenden jaren zich heeft ontwikkeld (blz. 116). — Wat betreft den Bijbel, niemand weet eigenlijk wie een der vele boeken van den Bijbel schreef (blz. 191). — In den Christelijken godsdienst heeft men meer dan één God. Men heeft de drie goden der Drievuldigheid (blz. 178).

't Is wel kras! En dat zoo'n stommeling zijn paperassen gedrukt kan krijgen! Als nu maar een goed ontwikkelde gorilla het had geschreven, zou dat weer een bewijs te meer zijn, dat zoo'n dier toch géén verstand heeft. En nu de auteur Whyte heet, gaan eenvoudigen van hart en hoofd misschien denken dat zoo'n geschrift het resultaat is van een denkend menschenhoofd!

Een oordeel van de Mercure de France. Naar aanleiding van den laatsten roman van Paul Marguerritte's *L'Embusqué* schrijft dit weinig preutsche tijdschrift o.a. het volgende: „Het schrijverstalent dient volstrekt niet om de eeuwige echtbreukgeschiedenissen met schande te brandmerken, maar het schrijverstalent neigt er toe, om met allerlei bevalligheden het vrouwelijk speelpopje op te tooien, zooals een kleermaker doet. Geloof mij toch, gij heeren groot-literatoren, uw inschikkelijkheid heeft aan de arme slachtoffers de verontschuldigingen aan de hand gedaan voor hun moreele onzindelijkheden. Nog zou het tijd zijn verandering te brengen in den toestand, dien gij... gesanctionneerd hebt, als gij ons eindelijk eens zoudt willen spreken over... andere dingen. Het Parijs van gisteren is dood, het is niet gevallen onder pruisische bommen, maar het is bezweken onder zijn eigen belachelijkheid... De tijd van het intellectueele tango is voorbij. De mannen zullen voortaan iets beters te doen hebben dan modedasjes en strikjes uit te kiezen, en afspraakjes te maken voor rendez-vous. Daarom moet gij, salon-romanschrijvers, ons eindelijk laten hooren, dat de vroegere mode verouderd is. Verandert dus eindelijk uw marionnettenspel, dan zullen wij kunnen gelooven, dat onze zeden verbeterd zijn".

Walter Scott stelde belang in de Katholieke Kerk in zooverre hij iets moest weten van haar uiterlijke plechtigheden voor zijn middeleeuwsche verhalen. Hoe oppervlakkig die kennis was, bewijst ons John Ayscough, waar hij vertelt: „In het tweede deel van The Antiquary is een schilderachtige voorstelling van de middernachtelijke begrafenis der katholieke gravin Glenallan. „De priester, gekleed in cappa en stola, hield het misboek open

(het brevier staat op de volgende bladzijde) — een ander geestelijke droeg een wijwaterkwast — en twee knapen in witte koorhemdjes droegen wierook en wierookvat" en dan gaat de plechtigheid haar gang, „totdat een luid alleluia opklinkt onder de eenzame gewelven van St. Ruth, en deze zonderlinge plechtigheid besluit". Ja, wel een zonderlinge begrafenis met dat alleluia....

De revue, die zooveel kansen biedt aan regisseur's fantasie en burlesque-talent, behoort in Holland tot die vermaken waar het goede publiek den neus voor ophaalt. Dit komt doordat de Hollandsche revue-schrijvers (in tegenstelling met hun Engelsche collega's), alléén dingen naar de gunst van het publiek, dat de goedkoopere rangen bezoekt. Ze werken met grovere middelen op de lagere sentimenten van de toeschouwers, en meenen dat het kolossale succes van hunne „triomphale prachtrevues" bezegeld wordt door den bijval van het schellinkjes-publiek dat in extase geraakt over goedkoope tirades op regeeringsbeleid en de zonden van het kapitaal, vijf minuten later in tranen zwemt bij een sentimenteele apothéose op vaderlandsliefde, heldentrouw, barmhartigheid enz., maar dat vooràl òp heeft met de „ruize-revue", als er braaf gewerkt wordt met verdachte grappen en schunnigheden van het bekende allooi. Maar dàt deel van het publiek, dat wat meer kieschkeurig is, is de revue ten onzent niet goed gezind en blijft er wèg. Dan — de „liedjes" in onze revues. Wie een tekstboekje in handen krijgt, staat verbaasd over het ergerlijk-kreupele rijm en beseft pas goed welken formidabelen onzin het schouwburg-publiek zoo al te slikken krijgt. Dat fabriceeren van Hollandsche woorden op Engelsche melodieën, speelt den revue-schrijvers vreemde parten, en de stumperige liedjes in de Hollandsche revue verdienen niet anders genoemd te worden dan producten van ontstellenden wansmaak. In steê daarvan echter heeten ze „inslaande coupletten"! H. P.

Ons College. Jaarboek. Het Canisius-College te Nijmegen bracht een novum verleden jaar reeds. Ondanks benarde tijdsomstandigheden die zooveel goeds verhinderden verscheen in 1916 het eerste jaarboek van het college — iets nieuws hier in òns land, nièt in Engeland naar ik meen. — Het jaarboek verfrischt weer eens de herinnering van hen, die reeds ver weg zijn van hunne gymnasium-, H. B. S.- of H. H. S.-jaren. Herinnering die wel eenigszins vaag, maar toch nog zoo in-dierbaar en -dankbaar voortleeft in het gemoed van iederen echt-oud-Canisiaan.

Zóó verscheen in 1917 het tweede jaarboek — niet minder; neen ik zou zeggen beter nog dan het eerste. Ondanks allen nood der tijden — de misère van het te „kleine regeeringsbroodrantsoen voor hongerende jongensmagen" niet uitgezonderd — ondanks al de gruwbaarheid der naweëen van volkenrechtverkrachting kwam toch dit kostelijke boek.

En het bracht ons, die zijn inhoud verslonden weer oogenblikken van blij herdenken. We leefden weer tusschen die college-muren, die ons zoo zorgzaam behoed hebben àl de jaren dat wij er werkten en wèrden.

We voelden weer de heerlijkheid van een lang-verhoopten congé-dag en de schaterende vreugde van een Rectors-festijn en de geneugten van een illustren bioscoop-avond.

Blij herdenken van heerlijke vreugd in vroolijken lentetijd! — Maar niet voor oud-Canisianen alléén in dit jaarboek een geestelijk genot en voordeel.

Neen — ik zie zijne strekking verder, misschien nuttiger nòg. Ik wil hier slechts even wijzen op de voldoening, die de levenslustige jeugd-bevolking van Canisius-zelve moet smaken bij het doorblâren van dit nuttige werk. En op de leerzaamheid, die zijne bladen verschaffen: studenten in alle richtingen geven wijze wenken over hùn vak, den jongeren ter aandachtige overweging.

Maar vooral kan en moge dit uiterst nuttige jaarboek een gids zijn voor ouders bij de opvoeding hunner dierbaren. Want velen zitten te peinzen in deze tijden van overwinning der wetenschap, hoe ze 't best hunne zonen zullen vormen tot mannen fier van godsdienstzin en diep van geleerdheid. En zùlken zal het jaarboek vertellen dat het Canisius-College te Nijmegen in het voorste gelid staat der gepatenteerde opvoeders en wegbereiders voor verdere studie of maatschappelijke bekwaamheid. In de lastige en hoogst-verantwoordelijke taak die ouders hebben krachtens hun ouderplicht kan het jaarboek een nuttige hulp bieden om zware moeilijkheden te overwinnen.

Dit is een voortreffelijkheid van het jaarboek die ik nog in geen enkele bespreking belicht zag. Of ze grooter is dan die eerste, welke ik in 't begin aangaf: „de vruchtbare herinnering aan ondervonden goed" ik weet 't waarlijk niet. Maar zeker reikt ze even hoog. En ik wensch daarom van ganscher harte dit zeer interessante boek heel veel verspreiding toe juist om deze laatste reden, onder hen die daaruit nut moèten trekken. Zoo moge dan dit jaarboek van Canisius groeien en daarmee de Roomsch-wetenschappelijke opvoeding van onze jeugd. En daardoor steeds meer ouders, die hun kinderen aan zorgzame Canisius-paters toevertrouwden, wèlvoldaan op deze, hunne daad terugzien.

Amsterdam, Maart 1917. MR. JOS. MAEIJER.

Hun eerste verdienste. De bekende Fransche schrijver René Bazin vertelt: „ik was student in de Rechten, toen ik op 'n goeden dag een eigenaardig bezoek ontving. Een man, die er zonderling uitzag, trad binnen en stelde zich dadelijk voor. „Monsieur, je suis Turq", ik maakte eene buiging, en zijn woorden verkeerd begrijpend, antwoordde ik: „Ah! Monsieur est Turc". De bezoeker schudde het hoofd en hernam: „Non, monsieur, je suis Français, mais pourtant je suis Turq... je m'appelle Turq,

Ik kom u vragen, of gij mijn repetitor wilt zijn. Gaarne nam ik dat aan; wij begonnen onmiddellijk en tot loon voor mijn moeite ontving ik... vijf francs.

Een ander lid van de Académie, Emile Faguet, verhaalt het volgende: Hij was leerling der Ecole Normale. Eens besloten wij, ik en een paar vrienden, in de stad te gaan vroegmalen. Maar spoedig kwamen wij tot de overtuiging, dat ons gezamelijk fortuin niet toereikend was om ons deze weelde te veroorloven. Wat te doen? Ik herinner mij, dat den vorigen dag een mijner vrienden mij had verzocht aan het bureau eener krant zijn honorarium te willen halen voor eene novelle, die wel geplaatst zou zijn. Ik had het niet gedaan, besloot thans het geld in ontvangst te gaan nemen en het te gebruiken, natuurlijk met de bedoeling om het terug te geven. Maar op het redactie-kantoor verneemt Faguet, dat de novelle nog niet was geplaatst. Hij verneemt echter van een der redacteurs, dat men hier dadelijk een artikel noodig heeft van 100 regels over een bepaald onderwerp, maar niet weet hoe er aan te komen.

Faguet biedt zich dadelijk aan om het artikel te schrijven, wat blijde wordt aanvaard. Hij zet zich aan het werk en de redacteur legt al vast een gouden Louis naast hem neer. Dat gezicht inspireerde hem, en hij schreef en schreef, terwijl zijn maag knorde van honger.

En toen voegde hij zich bij de wachtende vrienden, die niets begrepen van dat lange uitblijven, en opgewekt en lustig bestelden zij hun maal.

De journalist Henry Maret deelt mede aan de nieuwsgierigen: „Ik had een novelle opgezonden aan een blad, La Semaine française, eene novelle over lord Byron. Ik was twintig jaren oud en, ofschoon ik mijn werk goed had verzorgd, had ik toch niet veel hoop, dat het zou worden opgenomen. Mijn vermoeden kwam echter niet uit. Het verhaal werd gedrukt, en ik ontving... fr. 22.50.

De dichter Edmond Haraucourt ontmoette in zijn jeugd een beschermer der kunst: „Het was in 't jaar 1880. Ik maakte kennis met een grooten wijnhandelaar, die er groot op ging, de kunst te beschermen. Hij verzocht mij voor hem een gedicht te maken op een bepaald onderwerp, ... ik weet niet meer wat het was. Maar een feit is het, dat de edelmoedige koopman, elk vers een franc waard achtte en mij met 200 francs beloonde. Dat was het eerste geld. door mijne Muze gewonnen.

Twee schrijvers van één boek. Het is niet gemakkelijk zich eene voorstelling te vormen van het schrijven van één boek door twee personen. Het zal ook wel, naar aard, aanleg en talent der schrijvers, op verschillende manieren gebeuren. De heer en

mevrouw Scharten-Antink doen het aldus: een van beiden, nu eens de een, dan de ander, schrijft eerst een stuk tekst, daarin verbetert de andere, waarna de eerste weer opnieuw verbeteringen voorstelt. Men kan een voorbeeld van deze werkwijze zien in „Platenatlas bij de Nederlandsche Literatuurgeschiedenis".

Couperus hangt zijn pessimisme uit onder het uithangbord: De Pessimist-Prediker. Maar... de optimist komt op: een straatveger met bezem; hij veegt het plein onder aan den burcht schoon... En zingt:

Ik veeg al voor dag en voor dauw
En mijn maag voelt een beetje flauw,
Maar ik lijd niet aan een overladen maag:
Dat zou ik werkelijk niet graag.

En zoo gaat het nog zes strofen verder. Het is meer dan ontzettend.

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

Door stemming werd uitgemaakt dat de ranglijst aldus zou zijn. 1. Tragedie eener Koningin. — 2. Trots Pijnbank en Schavot. — 3. Eenzaamheid. — 4. Hoe een koning overwon.

Ofschoon een flink aantal lezeressen en lezers op deze prijsvraag heeft geantwoord, zond niemand eene lijst, in volgorde gelijk aan bovenstaande.

Twee inzenders kwamen daar het dichtst bij door eenzelfde opgave: 1. 3. 2. 4. — Wij hebben het lot laten beslissen en volgens dien uitslag zonden wij f 5 aan B. Remigius, Institut St. Louis, Oudenbosch; en aan Mevrouw L. Testers Luyks, Huize Buitenrust te Halsteren een boek.

Vraag: Nog eens willen wij hier eene zelfde vraag stellen als in het vorig nummer over een drietal boeken van Benson. Thans evenwel over drie boeken van een Nederlandschen schrijver, die de laatste jaren de opmerkzaamheid van het lezend publiek heeft getrokken op buitengewone wijze, namelijk van Max van Ravestein.

Wij verzoeken U dan ons te laten weten: in welke rangorde uwer waardeering de drie romans staan: Bij Ons — Aan d'Overkant — Drijfzand. Wij stellen voor de beide beste oplossers beschikbaar een honorarium van 5 gulden en een boek.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

Inhoud **Van Alle Tijden**. Artikelen: Uit de Russische literatuur, Nikolaï Gógol. — Uit het dagboek van Walter Scott. — Alphonse Daudet en Toergénjew.

Verder: Glück und Unglück, Heine. — Lützow's wilde Jagd, Körner. — St. John the Aged. — Uit het wereldberoemde Enchiridion van Epictetus. — Maaiers van Winkler Prins.

In dit nummer staat de volgende mededeeling der uitgevers:

1. Het abonnement onzer tegenwoordige abonnè's en voor hen, die abonnement nemen vóór 1 Mei, blijft voor de toekomst (franco huis) f 2.75 per jaar.

2. Verder wordt bepaald de prijs voor hen, die zich abonneeren na 1 Mei. De administratie deelt ons echter mede, dat de prijs nog verandering kan ondergaan (behalve voor hen die reeds abonné zijn) aangezien het Maandschrift nu is gevestigd en ter verdere verspreiding in den boekhandel zal worden gebracht.

Tot einde April kan men zich uitsluitend abonneeren bij de Administratie Heerengracht 415 te Amsterdam.

De Lezers, die meedoen aan de prijsvraag, verzoeken wij: hun antwoord tijdig in te zenden, dus zeker vóór 1 April. Verschillende antwoorden bleven nu buiten mededinging, omdat zij eerst ons bereikten, toen ons Maandschrift reeds ter perse was.

PR. te R. „Ex-libris" beteekent letterlijk „uit de boeken" en duidt aan dat een bepaald boek behoort tot de boeken van dezen of genen persoon. De Engelschen noemen het „book-plate" en de Duitschers „Bücherzeichen". Ook in dit artikel vindt men verwoede verzamelaars.

J. V. te H. Maurice Leblanc (schrijver van Arsène Lupin) werkt voor het schellinkjespubliek. Zijn romans (altijd in het detective-soort) zijn een aaneenschakeling van de meest belachelijke onzinnigheden, die men kan uitdenken. Een of twee jaren geleden drukte een onzer would-be literatoren er zijn bewondering voor uit. En nu drukt de Haagsche Post, die haar publiek zoo buitengewoon goed blijkt te kennen, week op week een volle bladzijde af van „De Gouden Driehoek". Er komen geen schunnigheidjes in voor en dát is reeds veel, maar het is erbarmelijk. Hier hebt U een zin, lukraak opgepikt: „Hij stond op en op haar toeloopend,

voorover gebogen, en trillend op zijn beenen, stotterde hij, met gebalde vuisten".

L. R. W. te A. Wij kunnen nog niet. Maar wij wachten erop dat het ding binnenkort aan bloedarmoede weer te gronde gaat. Onderwijl is men reeds bezig de jeugdige lichtzinnigheden naar den kelder te helpen.

W. V. te W. Al de boeken van Maeterlinck staan op den Index sinds kort.

B. L. te M. O neen! Wij hebben „Der Wereld Letterkunde" van Boele van Hensbroek (eigenlijk eene vrije bewerking naar Otto von Leixner) slechts aangegeven als een overzicht. Wat de waardeering betreft der schrijvers zijn wij het zeer dikwijls niet eens met den samensteller en het boek staat vol historische fouten.
Daar is echter in onze taal geen keuze. Wij hebben van dien aard niets, dus ook niets beters.

N. N. te M. De werken van Dumas (père et fils) staan op den Index, óók „La Dame aux Camélias" — de roman werd later tot tooneelstuk verwerkt. De inhoud bleef natuurlijk.

BR. te U. Als U een goed verslag of een prijzende kritiek in dat prul wilt hebben, zult U ze zelf moeten schrijven. Wij vernemen, dat het tegenwoordig geen zeldzaamheid meer is, en wij hopen in ons Maandschrift de documenten, welke wij al reeds hebben, eens voor het publiek open te stellen. Tot vermaak, dat spreekt, maar ook toch wel even om zulke onbeschaamdheden te kastijden.

J. v. R. te BR. U bedoelt Jacques des Cachons, maar u schreef de a in het laatste woord ietwat dubbelzinnig. Zonder twijfel zijn er ook van dien naam in Frankrijk, of ten minste die den naam verdienen. Maar een bekend schrijver, dien men zoo mag uitschelden met een beroep op het geboorteregister kennen wij niet; des Cachons (geboren 1868) schreef nog al zwaar gepassioneerde romans, en ik geloof niet dat er iets bij is wat voor uw doel geschikt kan zijn. Misschien „Le Chemin de sable"?

W. H. te L. Dinsdag redactievergadering gehouden. Walre was het eens met uw voorstel, maar er is toch nog geene beslissing genomen. Het ging anders diep genoeg!

AAN ONZE LEZERS

Met dit nummer voltooien wij den tienden jaargang van Boekenschouw, waarvan de laatste vijf in den huidigen vorm en onder de tegenwoordige redactie verschenen.

Met groote voldoening mogen wij terugzien op onzen arbeid, die goede vruchten heeft gedragen, meer dan wij aanvankelijk durfden verwachten, toen wij de taak aanvaardden.

Uitgevers van alle richting hebben ons herhaaldelijk hunne sympathie betuigd, daar zij toch eigenlijk ook niets liever willen dan een goed boek de wereld inzenden en zoo medewerken aan de beschaving van ons volk. Zij zullen het wel niet altijd prettig hebben gevonden, als wij een door hen losgelaten „draak" meedoogenloos moesten afmaken of een boek veroordeelen dat ethisch slecht en verderfelijk was; maar zij zagen toch duidelijk in, dat ons eenig streven was: het peil der lectuur te verhoogen, wat ten slotte door ieder behoorlijk burger moet worden goedgekeurd.

Dat de lezers voldaan waren over ons werk, bleek uit de vele schriftelijke en mondelijke betuigingen, en niet minder uit het groeiend aantal der abonné's. Gelijk bij ieder tijdschrift, waren er elk jaar eenigen, die ontrouw werden, maar het aantal der nieuwbijkomenden overtrof gemiddeld acht- tot tienmaal het getal der afscheid-nemenden. Sommigen gaven bij hunne opzegging de reden en niet zelden luidde deze: „omdat in de plaats mijner inwoning nu een leeszaal is opgericht, waar uw tijdschrift ter lezing ligt" ofwel: „omdat wij thans het maandschrift in de portefeuille ontvangen".

Wij kunnen echter niet nalaten even er op te wijzen, dat menig lezer reeds spijt heeft gehad, om die redenen afstand te hebben gedaan van een persoonlijk abonnement. Drie jaren geleden waren er zeven, die meenden zich tevreden te kunnen stellen met de vluchtige verschijning van Boekenschouw in portefeuille of leeszaal, maar nog geen jaar was voorbij of vijf keerden reeds terug om opnieuw in te teekenen en vroegen de reeds verschenen nummers te mogen ontvangen. Helaas, niet van allen konden wij dat laatste verzoek inwilligen, om de eenvoudige reden dat wij geen exemplaren meer hadden.

Men zal zeggen, dat wij onze oplage grooter moesten nemen, maar die raad is gemakkelijker te geven dan uit te voeren.

Natuurlijk! wij besluiten bij den aanvang des jaars steeds tot eene oplage, die het danmalig aantal abonnés overtreft. Bij deze bepaling kunnen wij echter alleen uitgaan van eene zeer onzekere schatting, en wij gevoelen geen lust deze zoo hoog te nemen, dat menschelijkerwijze een tekort eene onmogelijkheid zou zijn.

En vooral in deze tijden, nu de papierprijzen zoo enorm zijn gestegen en de drukkers, veelal tegen hun zin en redelijke opvatting, tot uitbuiting worden gedwongen, mogen wij ons de weelde van een zéér groot aantal overdrukken niet veroorloven.

Voor de aanvragers spijt het ons dat wij aan hun wensch, om alle vroegere jaargangen te bezitten, niet kunnen voldoen, maar wij zien geen middel om dat euvel te verhelpen. Een enkele maal kon de uitgever iemand aanwijzen, die door toevallige omstandigheden een dubbel stel bezat en één daarvan wenschte over te doen, maar dat was eene uitzondering.

Nu wij het derde lustrum ingaan, hopen wij dat de belangstelling, die Boekenschouw steeds ondervond, nog moge toenemen. Waar onze trouwe lezers vermoeden dat nieuwe vrienden te winnen zijn, verzoeken wij hen beleefd en vriendelijk ons naam en woonplaats te willen opgeven van die personen, zoodat wij hen in de gelegenheid kunnen stellen nader kennis te maken met deze uitgave. Want voorspraak van hen, die door eigen gebruik in de gelegenheid waren het goede en aantrekkelijke van iets te leeren kennen, is zeker het meest geschikt bij anderen belangstelling en verlangen om het óók te bezitten, op te wekken.

Niets liever zouden wij wenschen dan weer, gelijk vroeger, onze buitenlandsche medewerkers nu en dan aan het woord te laten; geregeld de verschijnende boeken der thans oorlogende landen te bespreken. De moeielijkheden van het begin van den oorlog blijven bestaan en maken de uitvoering van dat plan zoo goed als onmogelijk. Trouwens de werken, verschenen buiten onze grenzen, die het meest de aandacht trokken, hebben wij toch steeds ter kennis gebracht van onze lezers. En dat zullen wij blijven doen.

Ten slotte eene mededeeling, die wij noode doen; doch het betreft een maatregel, waartoe de omstandigheden ons noodzaken. Onze kosten van uitgaven zijn, vergeleken bij die van vijf jaren geleden, en dan natuurlijk afgezien van de grootere oplage, dus berekend naar eenzelfde aantal exemplaren, *meer dan verdubbeld.* De oorlogstoestand, die alom onzekerheid schept, verhinderde

ons de met eenige andere uitgevers van tijdschriften reeds gemaakte plannen tot het oprichten eener eigen drukkerij uit te voeren. Daardoor alleen zouden de onkosten tot een gewonen norm ongeveer zijn terug te brengen.

Nu zullen wij zelf het verlies trachten te dragen voor verreweg het grootste deel, doch vragen van de abonnés een uiterst kleine tegemoetkoming. Het abonnement wordt een weinig verhoogd, met een paar kwartjes ongeveer, waartegen wel niemand bezwaar zal hebben. De juiste prijs hangt af van den papierinkoop, waarvan wij op het oogenblik het bedrag nog niet kunnen bepalen. Maar nog eens, de opslag zal in elk geval zóó gering zijn, dat geen enkel abonné er aanleiding in zal vinden om zich terug te trekken.

REDACTIE EN UITGEVER

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

AVESNES

Contes pour lire au crépuscule.

Zooals men weet, worden door de Académie française op het einde van ieder jaar literaire prijzen toegekend, — bekroningen, vergezeld van een dikwijls aanzienlijk bedrag in geld.

Tijdens den oorlog komen voor deze hooge onderscheidingen alleen in aanmerking de „écrivains combattants, tués ou blessés à l'ennemie". De bedoeling der Académie is een daad van vaderlandsliefde te stellen en tevens ook eenigen steun te verleenen aan de nagelaten betrekkingen der schrijvers.

In December van het vorig jaar werd met den „grand prix de roman" begiftigd de vrij kleine bundel verhalen: *Contes pour lire au crépuscule* van Avesnes. Dit boek was reeds verschenen in 1908. 'tSpreekt van zelf, dat deze late bekroning een bijzondere reden moet hebben.

Die reden meen ik eerder in den persoon des schrijvers en in de algemeene strekking zijner werken te moeten zoeken dan in zijn talent als stylist. Niet dat het Avesnes aan kracht of sierlijkheid van uitdrukking ontbreekt. Verre van daar! Maar toch, wat bij hem den boventoon voert is niet zoozeer wat hij zegt,

of hoe hij het zegt, maar de persoon zelf, die het zegt. Avesnes is een voortreffelijk man, een rechtschapen, edele ziel, een man van idealen, zich toewijdend, geheel, zonder iets terug te houden, zonder afdingen of beknibbelen, aan zijn plicht, een dier edellieden van den ouden stempel, zonder vrees of blaam.

Graaf Louis de Blois, — (Asvesnes is een schuilnaam), — nam na voorbereidende studiën, dienst bij de marine [1]). Zooals Pierre Loti wist hij aan boord tijd te vinden tot letterkundigen arbeid. Maar heel anders dan Pierre Loti vatte hij zijn taak als schrijver op. Voor Loti zijn de gewaarwordingen, opgedaan bij het doorkruisen der zeeën en het voor-anker-liggen in de havens eener halve wereld niets meer dan stemmingsmotieven voor dichterlijke visie. Avesnes verheerlijkt den „dienst", het werk, hem door 't vaderland opgedragen, het reëele van het zeemansleven met zijn inspanning en ontbering. Dat reëele aanvaardt hij in zijn ganschen omvang, maar hij weet de harde bolsters te doen vallen van de fijne vrucht, — op het grofwerkelijke laat hij helder licht schijnen, waardoor het zware als vergeestelijkt wordt en het pijnlijke omgetooverd in het aantrekkelijk ideaal van krijgsmansplicht en krijgsmanseer: „servitude et grandeur militaire".

„Gentilhomme-ècrivain", heeft men hem genoemd [2]).

Ja, dat is hij. Niet alleen om den adellijken naam, dien hij draagt, maar omdat hij zich in al zijn denken en handelen volbloed aristocraat toont en als dusdanig zijn werken stempelt.

Men versta dit wel. Er zijn in de menschelijke maatschappij verplichtingen, welke liggen lijnrecht tegenover alle stoffelijk genieten. De mensch, die zich tot deze verplichtingen getrokken gevoelt, moet zich onthechten aan alles, waartoe egoïsme hem aandrijft, hij moet zich een blasoen maken, een zinnebeeldige wapenspreuk kiezen, zooals in den ouden riddertijd, en aan dat schild en die leuze onkreukbaar trouw blijven. Die verplichtingen liggen binnen het bereik van iedereen, die ze aanvaarden wil. Maar wie uit eerzucht alleen er toe doordringt, zal weldra bedrogen uitkomen. Die hoogere verplichtingen eischen een hoogere zielsstemming. Die verplichtingen vervullen in haar gansche volheid, er inwendige voldoening in vinden, kan alleen hij, die er zich

[1]) Of hij „combattant", dan wel „tué" of „blessé" is, heb ik niet kunnen achterhalen.

[2]) Vincent, *Ames d'aujourd'hui*, II, pag. 239.

uit overtuiging en belangeloos geheel aan overgeeft. En die geheele overgave van zichzelf aan een nobele taak is juist dat aristocratische, dat Avesnes zelf toont te bezitten en dat hij ook voor onze moderne maatschappij vordert als noodzakelijk element, als een levensfunctie.

Verschrikkelijk maar juist klinkt hierbij zijn dikwijls herhaalde waarschuwing: velen, die tot die hoogere verplichtingen een door geboorte en opvoeding gemakkelijk gebaanden weg voor zich hebben, vergeten hun uitverkiezing en werpen in jammerlijke kleineering van zichzelf zich de kroon van het hoofd. Huiveringwekkend inderdaad is het te zien hoeveel geestelijk kapitaal te grabbel wordt gegooid door degenen, die voor lichtzinnig genieten hun met 't bloed overgeërfde traditie's veil hebben. Wat zou er van de maatschappij terecht komen, als er niet telkens anderen opstonden, zelfbewust zich opwerkend tot de hoogste sferen der verheffende dienstbaarheid? „Aristocratie", zegt Avesnes, „is vooral een geestestoestand, een zekere wijze van denken en van zich gedragen, *welke evengoed kan verloren gaan als verworven worden*".

Deze redeneeringen kan men breed uitgewerkt vinden in Avesnes' mooien roman *Vocation* (1914), waaraan ook de juist aangehaalde woorden zijn ontleend.

Jean de Raimondis, de hoofdpersoon, is afstammeling eener oude familie, waarvan vele leden zich in den dienst van 't vaderland onderscheiden hebben. Met heel veel moeite (en met een beetje geluk) is Jean geslaagd in zijn examen voor de marine. Die examen-eischen! Wat vordert men al niet! De examinatoren zijn er van overtuigd, dat „de knapste candidaten ongetwijfeld de beste officieren zullen worden". Bijna in ieder vak wordt een bedrevenheid gevorderd als van een specialist. Op echte „roeping" echter wordt niet gelet. Ja, er worden er zelfs afgewezen, die later blijken juist die hoedanigheden te bezitten, welke een uitstekend officier zouden gemaakt hebben, getuige Tom de Pontcournai, de vriend van Jean, een echt man van aanpakken.

Jean heeft de ware „vocation".

Gedurende de opleiding tot marine-officier, wordt hij dikwijls in de schaduw gesteld door zijn veel brillantere collega's. Van de wereld kent hij weinig. Hij danst slecht, tennissen gaat matig, en, o schande! zijn schoenen zijn altijd even ordinair! Liefst is Jean aan boord, in stilte zijn taak doende, als een man van

orde en plicht. Maar komt de dag dat ware zeemanskunst, een juist oog en vlugge daad worden gevraagd, dan is hij nummer èèn. Naarmate de jaren vorderen krijgt hij meer liefde voor zijn „roeping". Met zijn vrienden, die met nevenbedoelingen zee-officier werden, is 't tegenovergestelde 't geval. Voor een nieuw vertrek trachten zij uitstel te krijgen, of hun plaats met een ander om te ruilen. Of wel, zooals Amédée Privaz, de zoon van den schatrijken financier, baron Privaz, zij verlaten voor goed den zeedienst.

Amédée Privaz bezit juist wat Jean mist: geld en theoretische wetenschap. Op zijn toelatingsexamen was hij o.a. in staat twintig minuten lang te praten over koralen! Maar Amédée beschouwt als een geweldige corvée 't gewone leven van den zee-officier. Trouwens daar heeft hij ook geen kijk op. Voor 't practische leven aan boord is hij ongeschikt. Vele bezigheden vindt hij te min: een duidelijk bewijs, dat hij geen geboren zeeman, maar een indringer is. Bovendien dat voortdurende afhankelijk zijn van zijn meerderen, terwijl hij met zijn millioenen alles zou kunnen genieten wat zijn hart begeert. Neen, 't is niet te verwonderen, dat iemand, die gestemd is zooals hij, niet lang bij de marine blijft.

Amédée trouwt met May de Pontcournai. Een alleszins ongelukkig huwelijk. May's ouders hadden hun fortuin verloren. De moeder weet dit huwelijk te bewerken om zoo nog te redden wat te redden viel. 't Kind wordt opgeofferd.

Wie echter door dit huwelijk bijzonder zwaar getroffen wordt is Jean. Hij was zich bewust, dat hij de man was, die May gelukkig kon maken. Zijn aanzoek wordt van de hand gewezen: Jean is niet rijk genoeg.

Terwijl Jean op zijn oorlogsbodem voor een langen, moeitevollen tocht de haven van Toulon verlaat, nadert in de verte, — o, bittere ironie van het lot! — 't schitterende pleizierjacht van Amédée en zijn jonge vrouw. Jean verheugt zich een laatsten keer May te zullen zien. Maar er wordt bevel gegeven 't stuur om te wenden. 't Jacht verdwijnt in tegenovergestelde richting. 't Is 't laatste offer in dit jeugdig leven, dat aan offers reeds zoo rijk is. De plicht, de vervulling en beleving der „vocation", is het eenige wat overblijft.

Jean ziet vóór zich de schitterende zee met zonnelicht overgoten, — hij stevent de zon te gemoet, een weg van glorie ligt voor zijn verrukte oogen. „Jean de Raimondis contemplait ce chemin

ardent avec passion. Sa flamme, son infini passaient en lui, l'enivraient, dissipaient ses suprêmes mélancolies d'amour".

Men moet dezen roman lezen, om de *Contes pour lire au crépuscule* te begrijpen. De *Contes* geven de korte schets van wat in *Vocation* wijd wordt uitgesponnen. De hoofdgedachte van beide boeken is dezelfde: alleen getrouwheid aan beginsel en traditie kan den mensch verheffen.

„Mijn eenige spijt", zegt Avesnes, „is, dat deze verhalen treurig zijn". Er ligt iets sombers over dit boek, iets wat avondschemering vraagt als stemmingsatmosfeer. Vandaar de titel.

Deze *Contes* worden opgedragen aan de vrouwen boven dertig jaar. „Je veux dédier ce recueil de contes plutôt tristes aux femmes qui ont passé trente ans et qui ont aimé".

Kunnen wij de bevoorrechten gelukwenschen met deze opdracht? Ik plaats hier een groot vraagteeken.

De schrijver offert veel te veel aan die ellendige gewoonte, die wil, dat zinnelijke wanstaltigheden met schelle kleuren gepenseeld worden, wanneer een korte aanduiding reeds meer dan voldoende zou zijn geweest. „Les contes sont écrits d'après une fréquentation périlleux pour la commune humanité" [1]). Neen, dat is geen ware kunst! 't Is een fout, welke wij bij een ernstig man als Avesnes niet hadden verwacht.

Nog eens, de persoon van den schrijver verdiende alleszins onze kennismaking. De Académie heeft in hem willen eeren den man, die zijn talent dienstbaar maakte aan de zaak des vaderlands, — den man, van jongs af bereid zijn bloed te vergieten voor de hooge idealen, die hij anderen voorhoudt. Zulk een persoon kan ook ons in het goede bevestigen. Maar dan raadplege men liever *Vocation* dan de *Contes pour lire au crépuscule.*

Katwijk a. d. Rijn, 3 Feb. 1917. J. VAN RIJCKEVORSEL S. J.

[1]) Vincent, t. a. p. blz. 225.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen.

In *De Gids* is de belletrie buitengewoon rijk vertegenwoordigd. Aan de *Leemen torens* wordt voortgebouwd en zij groeien meer

in lengte, dan in belangrijkheid. Carel Scharten geeft een italiaansch verhaal *Clorinda,* dat deel zal uitmaken van een spoedig te verschijnen bundel; Wally Moes een Gooische vertelling: *Vrouw Schenk.* H. J. Kiewiet de Jonge bespreekt *de Politiek der Toekomst* en *Onze Vaderen in China* hooren hun lotgevallen verder verhaald.

De Nieuwe Gids brengt het einde van Maurits Wagenvooort oorlogsnovelle *In den Wilden Wingerd,* treurig als trouwens alles, wat met den oorlog in betrekking staat. Timmermans vervolgt zijn reeks schetsen *Jezus in Vlaanderen*; de Drie Koningen zijn aan de beurt. 't Schijnt in de bedoeling des schrijvers te liggen een navolging te geven van de naïve middeleeuwsche legenden en vrome afbeeldingen, waarin de Evangelieverhalen gezet worden in de lijst van hun tijd en eigen omgeving. Maar hier, waar de teedere naïviteit en innige vroomheid dier geloovige kunstenaars ontbreken, maken zij een allesbehalve stichtenden indruk. Integendeel, kan men de verdenking niet van zich zetten, dat de zinnelijke vader van „Pallieter" een soort parodie bedoelde, waardoor het werk als profanatie dient te worden gebrandmerkt. De stap tusschen het verhevene en belachelijke moest hier niet telkenmale komen dreigen. W. E. J. Kuiper bespreekt de betrekking tusschen Louis Couperus en de Grieksch-Romeinsche oudheid. Hij prijst zijn groote gave van intuïtie en verdienste van de dramatische herschepping der stof in zijn even boeiende als verbijsterende uitbeelding van het keizerlijke Rome. Historicus is hij niet, maar dramaturg, ook geen archeoloog. Onverbeterlijk is hij echter in zijn beschrijvingen van het Italiaansche landschap. Griekenland kent hij echter niet zooals hij Rome en Italië kent. Frans Erens prijst het dagboek van Paul Lantier, die, 24 jaar oud, het vorige jaar sneuvelde, als waarschijnlijk het beste, dat over den oorlog geschreven werd. Over den jongen Roomschen dichter Leo Speet spreekt Johan Reddingius hoogst waardeerend. Men treft in zijn gedichten een menschelijke stem aan, en hij verrast door fijn getroffen beelden.

Onze Eeuw gaat er, komt ons voor, na den dood van den betreurden Haspels, niet op vooruit in belangrijkheid. Balth. Verhagen neemt er de grootste plaats in met een dramatisch gedicht *Orpheus.* Wijlen prof. A. G. van Hamel zingt er zijn zwanenzang en heeft het toevallig over *Muziek en Dichtkunst.* Beiden moeten oorspronkelijk één zijn geweest maar kunnen het niet meer worden, want woord en melodie zijn in den loop der eeuwen hun eigen wegen gegaan.

Elsevier heeft weer mooi geïllustreerde artikelen over kunst. De beeldhouwer W. Brouwer en diens werk is aan de beurt. Dr. van Gelder verhaalt ons de ontwikkeling van een Nederlandsch monument (het Haagsche Binnenhof) terwijl ook de *Kenmerken van het Barrocco in Rome* in een eerste artikel worden behandeld. In zijn *Boekbespreking* verklaart Herman Robbers:

Ik houd er niet van (v. Eekeren's de *van Beemsters*) te ademen in een atmosfeer als die van de v. B's. Daar is gebrek aan versche lucht — daar is iets dufs en mufs, iets malteutigs, kleins en knussigs in, dat ik niet kan uitstaan. Ook een roman van Salomonson is hem antipathiek.

De Beiaard (April) luidt nog meer *Aanroepingen* in van Joost van Keppel. De man zegt mooie dingen, maar de precieusheid zijner uitdrukkingen komt niet steeds overeen met de innigheid der gevoelens, die eenvoud eischen, bv.: Doch dan glimlacht Gij naar mij en de zegen van uw milddadige verblijdenis doorbliksemt mijn hart en maakt het eensklaps louter, zoodat zelfs mijn smading vervluchtigt in de lofverheffing van Uw ontferming". — Maar heel treffend is, wat er staat in de laatste aanroeping: „leer mij nu stil zijn en laat mijn leven een betuiging wezen van Uw minne, totdat Gij mij thuishaalt". Juist, daar komt het op aan: heel gewoon doen en hard werken en goed wakker blijven in dit leven en vooral niet te veel naar mystiek zoeken, tenzij wij gevoelen er toe geroepen te zijn en in ons aanwezig weten de zeldzame gave van buitenwereldsch schouwen.

Belangwekkend is eene bijdrage over *Het Straatlied* van Theo Bosman, die door verzameling van straatzangbundels en losse exemplaren bij zijn studie beschikte over het materiaal van ongeveer 300 liederen. Hij komt, zijne beschouwingen samenvattend, tot de volgende conclusie: „dat het straatlied naar den inhoud vaak kwetsend is voor het rein gemoed, naar den vorm volkskundig van belang, doch letterkundig van geringe waarde is; door het overgroot aantal spotliederen duidelijk de behoefte aantoont van 't volk aan humoristische liederen, muzikaal beschouwd de verdringer is van het volkslied in den goeden zin. Iedere plaats, door het straatlied ingenomen, is veroverd op het goede lied, ontroofd aan het volkslied".

Felix Rutten, wiens verzen wij om den vorm steeds met genoegen lezen, geeft hier een korte verklaring *Over Rythme en Rijm*. Wat rythme eigenlijk is kan men wel voelen, maar moeilijk uitdrukken en Rutten zegt het wel dichterlijk, maar hij maakt het den oningewijde allesbehalve duidelijk: „Rythme is beweging. — Rythme is beeld en bewijs van leven, is het leven zelf. — Rythme is de ziel van het gedicht — het rythme van een versregel is een reep goud". Och ja, maar wat is het rythme nu eigenlijk? En zoo ook wat het rijm betreft: „een fonkelende sluitsteen op het einde van een ring — edelsteenen, ingelegd in ivoren schrijnen, parelen gestikt op kostbaar brokaat — het rijm is stralend juweel aan blanken Juno-arm en juweelig gevest van de schitterende zwaardkling — het rijm is de zingende nachtegaal op den rozentwijg — het is een zijden kussen, waarop het geheugen zich vlijt, en een gouden deur geopend voor de verbeelding".

Waar zooveel woorden worden noodig geacht, zou men gaan denken dat rijm en rythme heel geheimzinnige dingen zijn, die men vergeefs zoekt te verklaren. Ik dacht echter bij het lezen van dat artikeltje aan het woord van Addison: „were all books reduced to their quintessence, many a bulky author would make his appearance in a penny pamphlet". Ik hoop dat Rutten bij zijn muzikale verzen mag blijven en de schoolsche verklaringen aan anderen overlaat.

Gerard Brom wijdt een waardeerend en bewonderend opstel aan *De Heiliglandstichting*, niettegenstaande hij, gelijk hij verklaart, van een geloofsgenoot de waarschuwing kreeg, „dat allerlei mensen er zich door het uiterlik lieten verblinden, dat een kathedraal in die buurt volstrekt overbodig was, ja bepaald ergerlik in onze zware tijd, en dat de Beiaard daarom eens tot algemeene instemming de stormklok moest luiden". Maar Brom is het heelemaal niet eens met dien weinig idealistischen geloofsgenoot.

In de Februari-aflevering van *De Beiaard* gaf G. Bruna een antwoord op de vraag: Waarom bekeeren zich de Protestanten niet. En de vereeniging Geloof en Wetenschap, welke door haar magistrale aula-voordrachten in de laatste jaren meer dan ooit het middelpunt gaat vormen van intellectueel Amsterdam, gaf Bruna gelegenheid in eene lezing zijn gedachten nog ruimer te ontvouwen. Nu komt J. Tersteeg en meent bij het beantwoorden van diezelfde vraag den nadruk te moeten leggen op het feit, dat „de Bijbel zijn beteekenis van Goddelijk geïnspireerd Boek voor hen (de ultra-moderne Protestanten) verloren heeft".

Zeer zeker, dat is heel juist opgemerkt. Maar het getal der ultra-modernen, die „versmachten aan de deur van het Katholicisme" is „verschwindend" klein. De meesten stellen zich tevreden met Kant en vervallen rein-vernünftlich tot het agnosticisme, terwijl zij praktisch God weer binnenhalen om een soort van ethiek te hebben voor hun leven. Daarmee stellen zij zich over het algemeen tevreden en alleen door het voorbeeld van prachtige Roomsche levens kunnen zij op de gedachten komen ook eens de katholieke argumenten voor de goddelijke inspiratie in studie te nemen. Een jarenlange ervaring heeft ons geleerd, dat hoofdzakelijk de traditioneele vooroordeelen ten opzichte der katholieke leer en niet minder de ontzettende ergernis door onwaardige katholieken gegeven (óók, vooral zelfs, in de beste kringen) schuld is, dat Protestanten zich nog niet veel meer bekeeren. Vergeten mogen wij echter niet dat toch telken jare een groot aantal terugkeert tot de Moederkerk en dat, al is een wetenschappelijke fundeering een voornaam vereischte, het Geloof bij slot van rekening een genade blijft, die wel iedereen wordt gegeven, maar door velen, en betrekkelijk zelden om wetenschappelijke motieven wordt geweigerd.

In *Vragen des Tijds* (April) schrijft Mr. E. M. Meyers over

De „oude" en de „nieuwe" leer van het geld. „De „oude" en „nieuwe" theorie omtrent het geld. Een tegenstelling waarmede het navolgende bedoeld wordt.

De oude theorie beschouwt het geld als een *waar,* gelijk andere waren, met slechts dit eigenaardige, dat zij in het verkeer als ruil- en betaalmiddel gebruikt wordt. De waarde van het geld berust op zijn waarde als handelswaar, b.v. dus bij het goudgeld op de waarde, die de waar, goud, heeft. Mogelijk is wel, dat een geldsoort in het verkeer een hoogere waarde heeft dan de stof, waaruit zij bestaat — zoogenaamd teekengeld, b.v. zilveren of papieren geld — maar dat is dan een gevolg van de behoorlijk gewaarborgde inwisselbaarheid van het teekengeld in „volwaardig" geld".

„Tegenover deze verklaring van de waarde van het geld wordt nu door de aanhangers van de nieuwe theorie de volgende beschouwingswijze geplaatst: Geld is al datgene, wat in het verkeer als ruilmiddel dienst doet. Zijn koopkracht ontleent het geld niet aan een innerlijke eigenschap, ook niet aan zijn beteekenis als handelswaar, maar aan de zekerheid, dat het ook in de toekomst in het verkeer als ruil- en betaalmiddel zal aanvaard worden.... Welnu, deze zekerheid steunt, volgens de meeste aanhangers der nieuwe theorie, uitsluitend op het voorschrift der wet, dat ieder schuldeischer verplicht is het door de wet aangewezen geld in betaling te nemen.... Een eenigszins afwijkende opvatting — en naar ik meen tevens een belangrijke verbetering — der nieuwe leer is in het proefschrift van een jeugdig Nederlandsch geleerde, Mr. H. Fryda, te vinden. Voor hem is het niet de staat, die iets tot geld verheft, maar het in een samenleving levend vertrouwen, dat iets ook in de toekomst als geld aanvaard wordt. Het wetsvoorschrift, dat een zeker voorwerp tot wettig betaalmiddel verheft, is slechts een der factoren, die dit vertrouwen levendig houden".

De schrijver toont dan aan dat de zoogenaamd „nieuwe" theorie bijna zoo oud is als de economie zelf. En na breede uiteenzettingen, die moeten overtuigen van de theoretische juistheid der nieuwe theorie (maar ons niet overtuigen) besluit hij aldus: „Menschen, die hun tijd vooruit zijn, leggen het daarom in handel of industrie maar al te dikwijls af tegen hen, die niet anders bezitten dan het steeds meer of minder conservatieve gezond verstand".

„Zoo kan het ook den aanhangers der nieuwe geldleer gaan. Steunend op een theoretisch juiste basis, hebben zij ongetwijfeld de toekomst voor zich, maar de feiten hebben zich nog niet met een dusdanige duidelijkheid geopenbaard, dat dit als naaste toekomst te verwachten is". —

Dr. E. Bonebakker heeft het over *De Klassieke Oudheid* in ons gymnasiaal onderwijs en bespreekt met instemming een boek, als rapport, in opdracht van het genootschap der leeraren aan

Nederlandsche gymnasia, geschreven door Dr. J. W. Bierma Dr. J. van IJzeren, Prof. Dr. H. Boekestein en Dr. E. H. Renkema. Genoemde heeren brengen heel wat oude auteurs zonder mededoogen onder de guillotine. „Cæsar en Nepos... beide schrijvers stemmen hierin overeen dat zij de meest ongeschikte lektuur zijn, die men zich denken kan voor jonge menschen van 13 jaar of iets ouder". — „Sallustius is voor de school te moeilijk". — „De taal van Quintus Curtius is kleurig en zwierig, maar dat kan 't gemis aan zin en inhoud niet vergoeden". — „Aan Horatius, een taal- en verzenvirtuoos, is overigens onder de middelmatigen een plaats aan te wijzen". — Xenophon? „Men moet niet uit het oog verliezen dat hij als schrijver een vrij onbelangrijke figuur is". Zóó komen wij er wel en is nog niet eens de furor philologicus noodig om het gymnasiaal onderwijs te duikbooten.

De Katholiek (April) brengt veel verzen, waaronder mooie naar middeleeuwschen trant, van den Carmeliet P. Berthold. Een paar belangrijke artikels zijn *Het Catechumenaat in de Missiën der Witte Paters* door J. de Louw en het vervolg van *Japan en zijn opkomst* door J. Eradus. Wat stijl betreft, doet het schetsje van Joh. van Dinter weldadiger aan dan andere stukjes van zijn hand, welke wij elders wel eens ontmoetten. Hier vertelt hij eenvoudig (kenmerk van het ware) en onthoudt zich zorgvuldig van pointileerkunst en sprinkhanenstijl.

Revue des deux Mondes (1 Mars) opent met een artikel van Johannes Jörgensen over *Les premières Années de Sainte Cathérine.* Eenvoudig gemoedelijk vertelt Jörgensen ons de geschiedenis en het komt mij voor dat de redactie, uit eerbied voor den schrijver wellicht, het Fransch van den Deenschen auteur onveranderd heeft gelaten of een letterlijke vertaling van zijn bijdrage liet maken. Zoo tamelijk onfransch kan geen geboren franschman zijn taal behandelen, of 't moest zijn, dat hij gedwongen werd het eigenaardige van het oorspronkelijke handschrift zooveel mogelijk te doen uitkomen. — Voor 't overige zijn het grootendeels zwaarwichtige en zeer zeker verdienstelijke artikelen over den oorlog, die de aandacht der lezers vragen, maar de onze niet trekken. In het letterkundig overzicht behandelt André Beaunier de romans van de Régnier. De kritikus meent: „l'œuvre romanesque de M. Régnier, si parfaitement fidèle à nos traditions littéraires, belle et dèlicieuse et, avec tant d'esprit, toute pensive, a eu elle, pour ainsi parler, son „privilège"." Dat is jammer genoeg; wij hebben slechts twee romans van de Règnier gelezen, ook door Beaunier genoemd, maar die zijn beslist immoreel. Wie zulk werk durft prijzen, moet maar niet te hard klagen over de verwoestingen der „boches".

Velh. Klas. *Monatshefte* (April) zijn nog altijd even goed verzorgd en sierlijk „ausgestattet" als vóór den oorlog. Karl Bley schrijft begrijpelijkerwijze niet erg vriendelijk over *Der neutrale Herr Wilson* en maakt gretig gebruik van deze gelegenheid om

eens vinnig af te geven op de „Raubtiergewohnheiten" van Engeland, welke wij echter bij alle volkeren, die zich ten koste van anderen willen groot en sterk maken, kunnen waarnemen.

Dr. Pfeffer gedenkt den vrijheidszanger *Max von Schenkendorf,* die honderd jaar geleden op 34-jarigen leeftijd het tijdelijke met het eeuwige verwisselde.

Schenkendorf is in zijn liederen niet zoo wild-toornend als Arndt en niet zoo vechtlustig als Theodor Körner, maar evenals zij heeft hij toch „tief und schwärmerisch für das Vaterland empfunden". Zijn „Te Deum" na den strijd kan iedereen mooi vinden:

Du gabst uns ja dies schönes Land,
Das schöne deutsche Vaterland;
Du gabst uns ja den freien Mut
Erhalt' auch rein das deutsche Blut!
Der Lüge fern, der Gleisnerei,
Einfältig lasz uns, still und treu.

Maar de opwekking tot haat, al was het dan ook tegen den oorlogswellusteling Napoleon, welke wij van hem hooren, klinkt als een haatlied van den tegenwoordigen tijd:

Stahl, von Männerfaust geschwungen,
Rettet einzig dies Geschlecht.
Haltet darum fest am Hasse;
Kämpfe redlich, deutsches Blut.

Och, kon men er toch eens toe besluiten in alle landen de dichters van het „Draufgängertum" en de ophitsende journalisten en vuurwerkmakende afgevaardigden naar het front te sturen en een eereplaats te geven in de voorste gelederen. Wie weet of de vrede op aarde, die wel nooit voor goed zal komen, dan niet wat langer zou kunnen blijven. PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Groot (Dr. J. V. de). Denkers over Ziel en Leven. Brand, Bussum; Veen, Amsterdam (345) f 3.50, geb. f 4.25.

Professor de Groot verrast ons weer met een van die werken, welke getuigen van zijn doorproeven en doorvorschen van het oude denken en het nieuwe weten.

Thomas van Aquino laat hij voor ons optreden als vertegenwoordiger der oude wijsgeerige biologie, door de uitkomsten der experimenteele zoo vaak bevestigd.

Vervolgens dringt hij door in de wijsbegeerte van Descartes, dien velen maar al te lichtvaardig als den vader van het moderne rationalisme hebben begroet en anderen als den meester van het zuiverste spiritualisme. Rustig vergelijkt Prof. de Groot de waarde van het nieuwe in Descartes' menschleer met het oude, dat deze denker verliet.

Samenvattend het gansche denkleven van Boerhave, wordt met volle recht getuigd: „Toegestaan, dat die (zijn) onvolledige verklaringen zijdelings meer vat gaven aan materialistisch betoog, moet men in de werken en het leven van den grooten meester een vreemdeling zijn om niet te weten, dat hij over wezen, oorsprong en onsterfelijkheid der ziel alle stellingen eener streng spiritualistische wijsbegeerte standvastig en ten aanschouwen van iedereen uitgesproken en gehandhaafd heeft".

Zeer belangwekkend is de studie over Maine de Biran, zijn aanvankelijk sensualismus, zijn schommelen tusschen intellectualisme en empirismus, maar vooral zijn latere, zijn allerlaatste metaphysieke opvattingen, die aanleiding hebben gegeven tot zooveel uiteenloopende beoordeelingen.

In de laatste studie trilt bewondering voor den verheven denker, roemvollen spreker en rusteloozen werker Lacordaire, en wat het wezen van zijn werk aangaat, „kan de twintigste eeuw, die de wegen naar het spiritualisme schijnt terug te zoeken, in zijn ideaal-realistische doordenking van het zieleleven wijsheid vinden om zich niet terug te wenschen naar de oude paden van materialisme of agnostiek".

Een prachtig boek voor studievrienden, niet in den engen zin des woords, maar voor allen die de denkers over ziel en lichaam hunne gedachten willen hooren ontvouwen over wat voor den mensch tot het hoogste behoort. A. GIELEN

Koenders (A. J., Ord. Carm.) Volkshandboek der Liturgie, Malmberg, Nijmegen, (14 en 419) gr. 8°.

Met deze uitgave smaakt P. Koenders het genoegen zijn liturgisch bouwplan, dat hij mij enkele jaren geleden uiteenzette, áf te zien; en 't is mij werkelijk een genoegen hier aanstonds bij te kunnen zeggen, dat het *goed* áf is.

De werkwijze, door P. Koenders gevolgd, is solied, verdient aanbeveling en vooral navolging door al onze liturgische schrijvers, die onze vaderlandsche Liturgie-literatuur wezenlijk willen verrijken. P. Koenders heeft eerst 'n meer breed aangelegd werk geleverd, in zijn groote Handboek, en toen eerst — in 't bezit van z'n zaken — is hij gaan populariseeren. Zóó is het goed.

Een eerste verdienste der drie uitgaven: „Handboek, Catechismus, en Volkshandboek der Liturgie" is wel deze: dat ze streng volgens plan zijn uitgevoerd, zoodat zij wezenlijk onderscheiden, ook ieder hun *eigen* en *verschillende* verdiensten en voordeelen bieden. Men kan dan ook volstrekt niet zeggen: „ik heb

het éene, dús kan het andere missen". Naar mijne meening zal men ze met groot voordeel alle drie bezitten. Ieder voldoet aan zeer verschillende behoeften.

Van den rijken inhoud en billijken prijs, bij zoo keurige verzorging, zeg ik niets, maar wél, dat het allen lof verdient om de sobere wijze van behandeling: eenvoudig en helder, ademend een geest van stichting, die waarlijk medewerkt tot inleiding in den geest der Liturgie, tot liturgisch voelen en leven. En dit laatste is bij een *Volkshandboek* een kwaliteit van belang.

Met veel genoegen en volkomen instemming zag ik, dat R. P. Koenders nauwkeurig rekening hield met wat ik elders schreef over de verhouding der Sacramenten *als zoodanig* tot de Liturgie (blz. 2—3), en over de beide Smartenfeesten der H. Maagd (blz. 196), zaken, die men gewoonlijk of niet of verkeerd behandeld vindt.

Vooral de juiste opvatting betreffende de Sacraments-Liturgie dient als een zeer voornaam punt te worden beschouwd, en ik kan de nadere overweging der door P. Koenders daarover geschreven bladzijde niet genoeg aanbevelen aan ieder, die zijn begrippen en opvattingen over het wezen der Liturgie *zuiver* wil houden. Mocht men op de hier aangeraakte kwestie nog nader willen ingaan, dan meen ik te mogen verwijzen naar een artikel daarover in de „Studiën" 1915, I, blz. 133—173. Ik ken geen enkel handboek dat dit vraagstuk ook maar aanraakt. Het dient dus R. P. Koenders als een goede noot te worden aangerekend, dat hij dit wèl deed en naar behooren.

In tegenstelling met menig ander handboek, wordt hier ook de „Tractus" goed verklaard (blz. 242) en de twee-deeling van het Kerkelijk Jaar gevolgd, waarover de gevoelens echter nog uiteenloopen. Het invoeren van het Mis-element in de definitie der Liturgie kan me evenwel minder behagen.

In 'n bespreking — ik meen over P. Koenders' ten onrechte zoo hevig aangevallen „Altaar en Volk" — gaf ik indertijd de voorkeur aan de verklaring, die „Secreta" afleidt van „*secernere*": het *uitkiezen* der offergaven. Op grond van Alenardus' gegevens (P. 478, col. 285) zou ik me nu echter liever aansluiten bij de ook door P. Koenders gegeven verklaring (blz. 259).

De onderscheiding tusschen „in naam van Christus" en „in naam der Kerk" is op blz. 5 niet geheel juist doorgevoerd.

Van historische gegevens ziet P. Koenders zoo goed als geheel af. Over het algemeen kan zulks *in 'n boek als dit* geen kwaad, behalve bij de feesten. Ik meen, dat uit mijn „Oorlogsfeesten" wel duidelijk is geworden, hoe juist eerst de historie ons dikwerf den *vollen,* ja *eigenlijken* zin van een feest leert begrijpen.

Over Lichtmis als *niet*-Mariafeest (blz. 129) zou men kunnen twisten. Ik beschouw het echter als een werkelijk *Maria-feest.* Een ooggetuige zou bij blz. 57 kunnen opmerken, dat het canopæum te Oudenbosch *rood* en *geel* is, ofschoon de kerk toch lang na Pius VIII tot basiliek werd verheven.

Voor den feestdatum van Kerstmis (25 Dec.), — Sacramentsdag ingevoerd door Urbanus IV, — Jacopone da Todi als *niet*-dichter van het „Stabat Mater" verwijs ik naar mijn kritiek op P. Nieuwbarn's boek over het Kerkelijk Jaar (Boekenschouw, 1916, Maart).

Ziedaar enkele verbeteringen, die voor 'n volgende editie in aanmerking zouden kunnen komen: ze zijn *niet* van ingrijpenden aard.

Iets bijzonders zijn de talrijke gebedscitaten, die werden opgenomen. Ik trof dit in geen enkel buitenlandsch handboek. De vertalingen zijn goed, maar konden mooier zijn in woordkeus en rythme.

Al wie er prijs op stelt ons volk liturgisch te vormen, werke mede aan de verspreiding van P. Koenders' „Volkshandboek" vooral bij de jeugd. Ik meen, dat het veel goed kan doen en ook wezenlijk zal doen. Het is een echt goed boek.

OSCAR HUF, S. J.

Santen S. J. (P. J. van). Gedachten bij het Kruisbeeld. Dekker en van der Vegt, Utrecht.

Dit boekje verscheen nog na den dood van den schrijver. We mogen er den vriend, die het ons bezorgde, dankbaar voor zijn. De titel doet een weinig vermoeden, dat het meer geschikt is voor den vastentijd, maar ook op andere tijden is het goed en heilzaam naar de taal van het Kruis te luisteren.

G. VAN BIJNUM, S. J.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN.

Oorlogsmonographieën. Onder dezen algemeenen titel verschijnen bij den uitgever J. Muusses te Purmerend afzonderlijke studies, die den invloed der groote volkerenworsteling op leven en denken en maatschappelijke instellingen nagaan. Het plan is, een reeks te voltooien, die zullen bestudeeren den oorlogsinvloed op ethiek, techniek, diamantindustrie, vakvereenigingswezen, geld- en bankwezen, godsdienst, paedagogiek, zedelijkheid, hygiène, democratie, kunst, enz.

Zeer zeker kan dat belangwekkend worden, en als men zich strikt houdt aan de waargenomen feiten en niet te veel gaat redeneeren, zóó dat het subjectieve element de gevolgtrekkingen, welke redelijkerwijze gemaakt kunnen worden, gaat vertroebelen, is het ook zeer leerzaam.

Felix Ortt heeft reeds zijn inzicht van den invloed des oorlogs op de ethiek openbaar gemaakt. Hier staan wij al dadelijk voor moeilijkheden, omdat wij met zijn norma van ethica en zijn ontstaansverklaring der zedeleer het heelemaal niet eens kunnen zijn. Verder heeft de schrijver het over staatsziel, volksziel en individueele ziel en elk heeft haar eigen ethiek. Nu is de nadeelige invloed voor den oorlog op de ethiek: „versterking van staats-ziel,

beïnvloeding van de volks-ethiek door de moraal-lagere staats-ethiek; ongunstige beïnvloeding van den individueelen ethischen standaard door de daling der volks-ethiek". Tengoede komen daartegen de reactie-krachten. Men begrijpt wel wat de heer Ortt eigenlijk wil, maar men ziet niet genoeg de feiten, waarop zijn redeneering steunen kan.

De studie van ingenieur A. Vosmaer over den invloed van den oorlog op de techniek, is zeer zeker een knap stuk werk, maar men zou wenschen, dat de schrijver hier, bij de behandeling van een zoo bij uitstek praktisch onderwerp, toch liever zijn philosophische beschouwingen, die trouwens ook niet goed te verwerken zijn, eenvoudig achterwege had gelaten.

De bekwame financieële redacteur van het Handelsblad, D. Keesing, is wel het meest klaar en concreet in zijn uiteenzettingen. Hij behandelt den invloed van den oorlog op Geld- en Bankwezen. Dat is de moeite van het lezen dubbel waard en wij voelen dat er een man aan het woord is, die zijn onderwerp geheel beheerscht.

Wat de andere monografieën ons zullen brengen weten wij niet, maar wij verwachten toch, dat er nog wel menige belangwekkende studie ook voor onze ontwikkelden bij zal zijn. De prijs bij inteekening op 12 nrs. is slechts f 0.50 per stuk.

Geïllustreerde Encyclopedie bewerkt door P. M. Wink. Tweede vermeerderde druk. 2 deelen.

„Het snelle debiet van de eerste oplaag", zoo schrijft de bewerker in de voorrede, „de vele navraag, nadat zij reeds was uitverkocht, bewees dat mijn encyclopedie, om het oude cliché te gebruiken: „in een bestaande behoefte voorzag"".

Werkelijk is het aantal van dergelijke kleine encyclopedieën bijster gering. Het in een bestaande behoefte voorzien, heeft hier meer zin dan anders wel eens het geval is.

Ongetwijfeld moet het de N. V. Uitgeversmaatschappij, voorheen P. M. Wink te Zalt-Bommel als een verdienste worden aangerekend, dat zij in dezen tijd de uitgave van zulk een werk heeft aangedurfd.

Het eert ook den bewerker, dat hij voor speciaal Roomsche onderwerpen, althans onder de bewerking, een R. K. theoloog te hulp riep, die „hem de noodige verbeteringen en aanvullingen aan de hand deed". Daardoor werd de encyclopedie voor katholieken zeker bruikbaarder dan zij in eerste uitgave was. Wellicht worden in een volgende editie, of in een nog uit te geven supplement ook mannen als Windthorst, Newman, Nuyens, Jörgensen, de Mun vermeld en verovert L. Veuillot er een plaatsje in onder de Fransche letterkundigen? Misschien wordt dan ook Chateaubriand's Génie du Christianisme van den Index geschrapt en laat de bewerker Constantijn I het christendom niet tot staatsgodsdienst verheffen.

Ook op ander gebied zijn ondanks de zorg, door den bewerker aan zijn encyclopedie besteed, in de vermelding der tallooze namen, feiten en data eenige onnauwkeurigheden ingeslopen. Om de verdenking te ontgaan, dat we alleen maar wat godsdienstige onjuistheden gezocht hebben, worden hier ook enkele dezer incorrecties vermeld, die ons bij het doorbladeren opvielen.

Zoo schreef de Freycinet niet: „La guerre en Provence", maar: „en province". Bij Taine vonden we tot onze verwondering zijn meest bekend werk „Origines de la France contemporaine" niet aangegeven. Chaucer schreef „Canterbury Tales", wat het art. Chaucer ook aangeeft, geen „Canterbury-stories", zooals het overzicht der Engelsche letterkunde ze noemt.

Bij het portret van Fogazarro wordt ons meegedeeld, dat hij gedichten schreef, wat we gaarne aanvaarden, maar we maken wel eenig bezwaar om aan te nemen, dat „Il Santo" een gedicht is en nog wel een in ons land bekend gedicht. Ook thans nog meenen we, dat tot de Lake-school het drietal: Wordsworth, Coleridge en Southey behoort, Wilson daarbuiten staat, en vinden de afleiding van Félibre (qui fait des livres) erg gewaagd, te meer, wijl Hatzfeld en Darmesteter belijden ze niet te kennen.

Kan men nu bij al deze onnauwkeurigheden nog andere voegen en bij de lezing van het boek de ondervinding opdoen, dat men nogal eens stoot op een zinstorende drukfout, dit alles neemt niet weg dat men het werk op prijs kan stellen en het vaak met veel baat kan raadplegen.

Bovendien zijn een tabel van ontdekkingen en uitvindingen, een overzicht van ontdekkingsreizen, een chronologische lijst der pausen, de geschiedenis bij elk vernoemd land en dergelijke, zelfs een overzicht van den grooten oorlog van 28 Juni 1914 — 1 Mei 1916, dingen, welke men zal waardeeren, wezenlijk een verrassing in een tweedeelige encyclopedie. G. VAN BIJNUM S.J

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Eenige nieuwe uitgaven. Zeer dikwijls ontvangen wij een overvloed van nieuwe schooluitgaven, die wij natuurlijk niet alle steeds kunnen bespreken. Dikwijls zijn het herdrukken en het boek heeft dan soms reeds zulk een naam, dat het alom bekend mag verondersteld worden, zooals om iets te noemen, de *Schoolflora* van Heukels, waarvan nu den 14den druk verscheen bij Noordhof. Maar onder deze boeken zijn er toch, die niet alleen voor schoolgebruik behoeven te dienen, en dan ook onder de aandacht gebracht moeten worden van belanghebbenden.

Ik noem: *Begrijpen en Teekenen* (Noordhoff f 1—, geb. f 1.25) door J. Nuyens. Het zijn leerzame opgaven voor het maken van perspectivische teekeningen naar aanleiding van gegeven projecties; als geknipt voor patronaten, ambachtsscholen enz... *Mijn Teekenboek* (zes cahiers, 12½ cent per stuk — Noordhoff) van Bos en

Steenbeek geeft teekenoefeningen voor de lagere school volgens een nieuwe en goede methode. Ouders moesten eens beproeven met deze teekenoefeningen hun kinderen thuis ontwikkelend en nuttig bezig te houden. Hetzelfde zou ik willen zeggen van J. C. Max' *Kartonarbeid* (Noordhoff, f 0.50), waarin de modellen in gebruik op den rijkscursus in Handenarbeid te Groningen, worden afgebeeld en de bewerking minutieus verklaard. Zelfs volwassenen zullen in verscheidene werkstukken plezier hebben.

Het *Overzicht der Mechanica* (Noordhoff f 2) van Dr. Gongrijp veronderstelt nogal kennis van wiskunde en is daarom wel bijna uitsluitend geschikt voor hen, die H. B. S. loopen. Als geschikt echter voor meer algemeen gebruik beveel ik aan *Eenvoudige Handelscorrespondentie in het Nederlandsch* (Noordhoff, f 0.90) door M. van de Poel.

Dr. Crombach biedt een uitmuntende *Eerste Hulp bij de meest voorkomende ongelukken.* Het boekje is zoo uiterst praktisch, omdat de schrijver gebruik maakt van de allereenvoudigste middelen, die men allicht bij de hand heeft. Zeer zeker is het vooral geschikt voor militairen, maar wij hopen, dat het niet tot deze klasse van officiëele ongelukstichters en menschlievende ongelukverzachters beperkt zal blijven.

De Hollandia-Drukkerij liet vertalen Essays van Prentice Mulford onder den titel *Een nieuwe Boodschap.* Als men de opschriften leest der verschillende hoofdstukken of der afzonderlijke essays, zou men gemakkelijk gaan denken dat er een deel goede opvoedkunde steekt in dit boekje. B.v.: Het nut van ziek zijn. — Het gebed in alle eeuwen. — Vereeniging en opstanding. — Goede en slechte uitwerking van onze gedachten enz. enz. Maar ik moet ernstig waarschuwen tegen dit boek. Afgezien van enkele goede opmerkingen, is het een poespasje van spiritistische, theosophische en pantheïstische begrippen. Op blz. 2 begint het al: „Wij hebben allen hoogstwaarschijnlijk onder allerlei vormen geleefd: bijvoorbeeld als plant, vogel, slang, insect. Het uitgangspunt van ons bestaan kan op den bodem der zee begonnen zijn, of te midden van ijsbergen, of het kan zijn uitgebraakt door een vulkaan van vuur, rook en asch. Wij zijn voortgekropen dan in den eenen en dan in den anderen vorm, eeuwen en eeuwen lang, iets winnende in intelligentie of kracht bij iedere verandering, tot wij eindelijk hier zijn aangekomen, en nog hebben wij het niet ver gebracht". — Neen, dat blijkt wel! En die winst in intelligentie schijnt ook al niet zoo bijster groot te zijn!

Engelsche Opvoeding van Hurst Hayes (Thieme, Zutphen) blijft gelukkig vrij van zulke malligheden, maar 't is toch niet voor ons geschreven. Maar iemand die studie maakt van pædagogie zou ik toch wel willen aanraden zich volledigheidshalve dit boek aan te schaffen. Er staat veel goeds in en te gelegener tijd zal zoo iemand wel weten te schiften! Want geschift moet er danig worden!

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Gogh-Kaulbach (Anna van). De Droom. De roman van een vrouwenleven. Meulenhoff, A'dam. (281). f 0.95, geb. f 1.25.

Er waren alle elementen bij elkaar om mij den schrik op het lijf te jagen. 1. De naam van de schrijfster, die vaak blijk heeft gegeven op sommige punten nu juist zoo heel fijn niet te voelen. 2. De droom. Daar kun je zoo alles in vertellen en dan later tot verontschuldiging zeggen, dat het maar een droom was. 3. De roman van een vrouweleven; daar moet gewoonlijk al een haakje aan los zijn vóór onze tegenwoordige auteurs (de goede niet te na gesproken) belang stellen in het leven eener vrouw.

Maar 't valt nogal mee, al vinden wij de tamelijk levendige beschrijving eener bevalling volmaakt nutteloos en de heldin van het verhaal een gediplomeerde malloot.

Zij heeft zich in het hoofd gezet, dat, om gelukkig te zijn, het volstrekt noodig is zich op te offeren. Dat is heel mooi, maar de wijze waarop zij het opvat maakt het ook heel mal. De jonge man, die haar liefheeft, ietwat egoistisch als bijna alle mannen, maar in dit geval best te verontschuldigen, is bang voor die offermakerij en verdwijnt aan de kimmen.

Nu trouwt zij met een weduwnaar, wat goed kan zijn; doch met een, voor wien zij geen liefde voelt, wat krankzinnig is. Het geluk blijft dan ook uit en een oogenblik dreigt het gevaar, dat ze met haar eerste liefde „nog iets van haar leven zal gaan maken", gelijk tegenwoordig de term luidt voor echtbreuk, zooals men spreekt van „malversatie" als een deftig heer diefstal pleegt.

De opofferende bezint zich nog tijdig en blijft bij haar wettigen man en kind. Zoo eindigt de interessante „Geschichte".

A. GIELEN

Joergensen (J.) De Weg naar het Licht. Vertaling van D. Logeman van der Willigen. P. Brand, Bussum. (161).

Een goede en naar ons bij vergelijking hier en daar bleek; letterlijke vertaling van Joergensen's bekeeringsgeschiedenis: Vor Frue of Danmark. Ik weet dat de vertaalster, misschien wel omdat zij Joergensen persoonlijk zoo goed kent en op dit punt in zijn geest dacht te handelen, liever den eigenlijken titel (als in de Duitsche, bij Kösel verschenen vertaling) had behouden en geschreven „Onze Lieve Vrouw van Denemarken". Zoo vind ik het toch beter. Want die oorspronkelijke titel wordt eerst duidelijk op de laatste bladzijde en „De Weg naar het Licht" geeft beter het karakter aan van het gansche boek.

Juist, omdat deze vertaling zoo letterlijk is, heeft de vertaalster

wijs gedaan (want iedereen zedemeestert tegenwoordig, en een onbevoegde zou haar lastig hebben kunnen vallen) vooraf te verklaren: dat de lezers meer dan eens zullen stooten op woorden en uitdrukkingen, vergelijkingen of voorstellingen, die óf onjuist óf onduidelijk zijn. Het zou natuurlijk niet moeielijk geweest zijn dat alles te verbeteren, maar het karakter van het boek ware daardoor reddeloos verloren gegaan. Het zou toch opvallen als een onwaarheid, dat Herman Ronge, zoodra hij dacht aan bekeering, ook reeds zuiver katholiek kon denken en spreken".

Juist omdat het boek bewaard bleef voor dergelijke „verbeteringen" is het belangrijk voor ontwikkelden het bekeeringsproces dezer ziel te volgen. A. GIELEN

Landsberger (Arthur). Millionairs. Uit het Duitsch door Barentz Schönberg. Amsterdam, Becht (274) f 2.75, geb. f 3.25.

Landsberger is een hekeldichter en heeft het vooral gemunt op rijkgeworden joden. Het is hem echter, gelijk de Duitsche critici vrij eenstemmig verzekeren, niet zoozeer te doen om verkeerde toestanden te verbeteren, dan wel om sensationeele (literair weinig beduidende) boeken op de markt te brengen, die gemakkelijk worden verkocht.

Ik ken van hem *Moral* (1911), dat zonder bedenken is af te keuren; *Lu, die Kokotte* (1912) is immoreel.

In *Moral* laat hij de joden Roomsch doopen, hier in *Millionairs* worden ze protestant.

Dit laatste boek is nu juist niet verkwikkelijk, maar toch minder verwerpelijk dan de twee andere, welke ik noemde. Wel wordt er gesproken over heel treurige toestanden, zooals het maitressensysteem met toestemming der wettige vrouw, maar zonder eenige hartstochtelijkheid of verleidende realistiek wordt dat voorgesteld. De schrijver raakt dat punt slechts aan om het zedelijk verval aan te geven van de Berlijnsche aristocratie.

Deze aristocraten leven op de millioenen van den rijkgeworden Joodschen manufacturier Lesser, die er geld genoeg voor over heeft om te worden toegelaten in wat men noemt de hoogste kringen. Hij krijgt zelfs een eeredoctors-titel van een universiteit te Rostock.

De grenzelooze parvenu-achtigheid van Lesser en zijn allerburgerlijkst wijf, is fel en scherp getroffen. De azende bende van zoogenaamde deftigheden, aangelokt door het goud van den jood, is niet minder verachtelijk voorgesteld. Waarheid zit er zeker in dit boek, al is zij dan ook overdreven (misschien!), maar een volwassen lezer, die er zich op zou betrappen dat hij werkelijk plezier heeft in zulke lectuur, mag wel eens onderzoeken of eene ongezonde nieuwsgierigheid daar geen deel aan heeft. Als Brusse ons den zelfkant toont der samenleving, leeren wij wellicht iets over het volksleven en kunnen zij, wien het aanbelangt, zich beter indenken in de bittere nooden van die minderwaardige, verwaarloosde levens.

Wat Landsberger ons laat zien is erger, want welbewuster bedorven, en daarom verachtelijk. M. WALRE

Montgomery (L. M.) Anne van het eiland. Uit het Engelsch door Betsy de Vries. Tjeenk Willink, Haarlem. (277). f 3.—,.geb. f 3.50.

Ik heb al gezien dat men deze Montgomery verwart met de schrijfster van het beroemde, psychologische, maar ietwat sentimenteele „Misunderstood". Dat zal wel eene vergissing zijn; want niet alleen de voornamen, maar de heele opvatting en schrijfwijze laten duidelijk een hemelsbreed verschil zien.

Tot mijn schaamte moet ik echter bekennen, dat L. M. voor mij tot heden een onbekende was, en tot mijn genoegen moet ik zeggen dat haar boek gerustelijk kan worden aanbevolen.

Het gaat over een meisje-studente, die heel leuk en prettig (zooals Engelschen dat weten te beschrijven) met haar medeblauwkousjes omgaat. Haar opgewekt, open en eerlijk karakter maakt haar de vriendin van allen, met wie zij in aanraking komt. Een tijdje is ze gevoelig voor een rijken aanbidder, maar als hij haar ten huwelijk vraagt, laat ze hem tegen het tochtscherm loopen. Zij is eerlijk en voelt dat ze niet genoeg van hem houdt om een leven van lief en leed met hem te deelen. Zijn rijkdommen kunnen haar niet verblinden. Dat vind ik zoo bizonder verstandig van het lieve kind, dat ik dadelijk wenschen begon te slaken voor haar tijdelijk geluk... en de schrijfster heeft mijn wensch vervuld. Hart en hand biedt zij een vriend harer kinderjaren, dien ze eens al een blauwtje had laten loopen. Een goed, onderhoudend, onschuldig boek. M. WALRE

Steenen (Frank van). 'n Decennium.

Een vies boek, daar gaat niets af. Het is, helaas! wel waar, dat er een moreele achterbuurt in onze maatschappij is, waar zulke dingen gebeuren. Hier is geen sprake van groote, geweldige, allesverterende hartstocht — al wil de schrijver door onkuische voorstellingen den schijn daarvan wekken — maar 't is alles schunnige kamertjeszonde.

En toch schijnt er dan in ons land een gepeupel, misschien wel uiterlijk deftig gepeupel, te bestaan, dat met het grootste genoegen rondplompt in zulke plassen.

Van Steenen, je hebt toch een pseudonaam aangenomen, hoop ik, terwille van je kinderen? WILLEM MERKELBEEK

Salomons (Dr. Henriette). Gewijde verhalen en Legenden van Hindoes en Boedhisten. Zutphen, Thieme. (414) f 3.90, geb. f 4.50.

„Een goed boek over de Indische Mythologie bestaat niet in het Nederlandsch. Iedere poging om deze leemte aan te vullen, is daarom met vreugde te begroeten. Het in populairen vorm geschreven Engelsche boek, dat onder de handen der bewerkster geheel en al van gedaante veranderd is, en, wij mogen zeggen,

er zeer bij gewonnen heeft, is wel is waar niet een werk van wetenschappelijken aard, zooals men er in de eerste plaats een zou wenschen, doch het zal zeker met graagte worden ter hand genomen door ieder, die wat grondiger wenscht ingelicht te worden aangaande een gedeelte der Indische gewijde literatuur. Zelfs de Sanskriet kan er veel uit leeren".

Aldus een kenner bij uitnemendheid, de Hoogleeraar Dr. W. Caland aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Het boek is bestemd „voornamelijk voor die breede schare van lezers, die belangstelling hebben voor al wat uit het Oosten komt, maar zoo zelden een onmiddellijke weergave van Indische literatuur onder de oogen krijgen", zegt de schrijfster. Zij heeft met fijn gevoel getracht te vermijden wat ons kan stooten. Want „in het algemeen toonen zij (de Hindoes) een groote belangstelling voor het sexueele". — „Ik heb mijn uiterste best gedaan in dit opzicht niet te weinig en niet te veel te geven; niet te weinig — opdat de lezers zich een zooveel mogelijk juiste voorstelling van het oorspronkelijke Hindoesche werk zouden kunnen vormen en niet door halve kennis zouden bewonderen en prijzen, wat geen lof of bewondering verdient; niet te veel — om hun noch mijn geweten te bezwaren". Tactvol heeft Dr. S. dat gedaan. Ik moet echter erbij voegen, dat het boek, vooral om de Krsna-legende, hoe voorzichtig die dan ook bewerkt is en hoe gevoelig de schrijfster het zinnelijke trachtte te verzachten, toch niet geschikt is om iedereen onder de oogen te komen. Verre vandaar! — Want ook deze uitingen van sexualiteit mogen zijn „de uiting van een gedachte- en gevoelssfeer, die ons in menig opzicht vreemd is en ons dikwijls afstoot", het gevaar van aantrekkelijkheid blijft bestaan en wat *moest* afstooten, stoot niet altijd af. A. GIELEN

Poelhekke (M. A. P. A.). Woordkunst. Leerboek tot het bijbrengen van inzicht in Letterkundige verschijnselen. 6de druk. Wolters, Groningen. (184) f 1.90.

Ofschoon ik „woordkunst" een van de meest ongelukkige woorden vind, dat ook in de verste verte niet weergeeft wat bedoeld wordt, mag het toch geen reden zijn om te zwijgen over dit boek met zijn rijken en uiterst leerzamen inhoud.

Kleutgen, door de modernen weggeboend wijl zij hem niet verstonden, was uitvoeriger en ging steeds logisch verder. Hij zou niet zeggen als Poelhekke: „Kunst is het maken van mooie dingen", zonder er dadelijk bij te voegen, wat vereischt wordt om „mooi te zijn", dus een definitie trachten te geven van schoonheid. Bij hem treffen wij ook geen bepalingen aan als: „poëzie is de bloei van het zieleleven", maar hij zou, verondersteld dat hij zich met zulk eene algemeenheid had willen tevreden stellen, hebben geschreven, meer beperkend: een bloei. Zoo zou ik meer aanmerkingen kunnen maken, die naar mijn opvatting, en ik

wensch volstrekt niet die op te dringen, reden van bestaan hebben. „Een gedicht is een kunstwerk van taal. Het bestaat uit inhoud (de gedachte) en vorm". Dat kán goed verstaan worden, maar leidt allicht tot misverstand, overschatting van den vorm, verheffing van het kunstdicht boven het natuurlijk gedicht, waarvan de vorm gebrekkig kan schijnen en zijn, taalkundig beschouwd, maar toch nog de juiste uitdrukking is van de gedachte.

Of: „De schoonheid van den uiterlijken vorm wordt vooral bepaald door de beweging van den zin en den klank der afzonderlijke woorden". Zou het niet moeten zijn: „vooral ook door de juistheid van de afzonderlijke woorden!" Is dat niet te veel vergeten in het laatste kwart-eeuw; en werd ons niet meer zingzang dan poëzie geboden?

Verrassend is weer de vergelijking voor rythme (al wordt het hier meer als bewegings- dan als klankfactor geïllustreerd), de vergelijking: „rhytmisch is onze gang, onze hartslag, onze ademhaling. Dat rythme is levend. Het word versneld of vertraagd naar omstandigheden", (naar onze gemoedsbewegingen). „Let eens op hoe iemand loopt, gebaren maakt, ademhaalt, als hij kalm is, of driftig, of angstig, of bedroefd"....

Verkeerd is weer: „het rhytme der poëzie overtreft dat der *natuurlijke* taal in graad van volkomenheid". Neen, neen! de taal met het meest volkomen rhytme is de *natuurlijkste*, want het rhytme is niets kunstmatigs.

Er staat heel veel buitengewoon leerzaams in dit boek en ieder ontwikkeld lezer, daar mogen er zeer vele zijn, zal dit ontdekken waar hij het ook openslaat.

Maar men behoort, en ook dat werkt opvoedend en ontwikkelend, toch te wikken en te wegen en elke uitspraak te beproeven. De meeste zijn goed, altijd volgens mijn begrijpen, maar niet alle. En ik kan 't niet helpen, doch den invloed der school van '80, wier gemis aan systeem, logisch doordenken, wijsgeerige ondergrond zich zoo spoedig deed bemerken, is de schrijver niet geheel ontgaan. Toch wel voor 't grootste deel. Want wie, als hij, zijn leven wijdde aan de bespieding van het schoone, het doorvoelen van taalkunst, komt van zelf tot beter en logischer begrip dan de tachtigers ooit hebben gehad. Daarvan draagt dit boek dan ook op elke bladzijde den stempel en het worde van harte aanbevolen.

A. GIELEN

't Sas (Henri). Karakters. 'n Bundel schetsen uit het dagelijksche leven. (230) Uitgave van de N. V. Handelsdrukkerij „De Baronie", Breda.

De ondertitel van dezen bundel verklaart den inhoud beter dan de eigenlijke titel. Schetsen uit het dagelijksche leven, dit zijn zij ontegensprekelijk. Zelfs uit het z e e r dagelijksche leven, maar met „karakters" hebben zij bitter weinig te maken.

De schrijver die, naar verluidt, op ander gebied en in geheel

anderen kring en onder anderen naam op veel luidruchtiger wijze gesproken heeft en van zich deed spreken, doet zich in den bundel kennen als een aangenaam verteller van heel gewone gevallen. Hij brengt ons in den kring van kleine luyden, verhaalt ons van hun kleine zorgen en pretjes, hun meestal grappige lotgevallen, maar stoort zich weinig aan karakter-teekening. Soms stijgt hij tot het humoristische, daar, waar hij ons de laatste levensdagen vertelt van Woutje, die telkens de herinnering oproept aan Hildebrand's Diakenhuismannetjes.

Hij brengt ons in Noord-Brabant en evenals Marie Gijsen, die met veel meer talent, ons „boeren- en kleine stadsvolk" beschrijft, laat hij zijn personen in dialect spreken en zelfs denken. Een van de beste schetsen uit den bundel is de laatste, de terugkomst van den koloniaal.

Jammer dat het verhaal met Sjoert's vrijerij zoo abrupt eindigt, er ware nog veel meer van te maken geweest.

In „de Langst Levende" betrappen wij 't Sas op een groote fout van juridischen aard. Indien hij een advocaat of notaris had geraadpleegd òf dit zijn Driek had laten doen, zou de man der wet hem hebben gerustgesteld over het vergeten testament. Wanneer Hildje vóór haar man gestorven was, had hij recht op het fortuin der gemeenschap voor de helft. Dus had hij niet aan haar familie alles moeten afstaan. Hildje bevond zich zonder testament in nog slechter conditie, daar zij bij Driek's vóór-overlijden van haar geld de helft aan zijn erven had moeten afstaan. Wanneer Driek dit bijtijds had geweten, kon hij zich de geveinsde ziekte, de hongerkuur en het „kedo" aan den Meester, bestaande uit „'n peduul met koeps" bespaard hebben, en wij hadden het wel wat lugubere schetsje moeten missen. M. S.

DUITSCH

Wiesebach (Wilhelm). Er und Ich, (405). Verlag Friedich Pustel, Regensburg.

Een echt jonge-meisjesboek. dat echter ook jonge mannen met veel belangstelling en nut mogen lezen. 't Werpt ons midden in den modernen tijd, vlak voor den oorlog, in „gebildeten" Münchener kringen. Het schetst op levendige, natuurgetrouwe wijze den invloed, uitgeoefend door allerlei nieuwerwetsche ideën en dekadente richtingen op een jong, onschuldig meisje. Martha Halden, een moederloos weesje wordt door haar vader uit logeeren gezonden naar een tante in de hoofdstad om daar het laatste tintje opvoeding te verkrijgen na haar pensionaatjaren. Martha is een echte bakvisch, een onbedorven, lief kind met levendige fantasie. Zij komt in een zeer liberaal kath. milieu terecht, hoort, ziet, leert, daar dingen, die haar volstrekt niet dienstig zijn, raakt er een oogenblik geheel door van streek, verliest het stuur en is op weg een modern meisje te worden in alle oppervlakkigheid en licht-

zinnigheid des woords. Gelukkig komt zij onder den invloed van een flinke vriendin, hoogst ontwikkeld in den besten zin, die haar het holle en leege der verleidelijke theoriën, die de groote stadslucht vervullen, doet inzien en haar de ware beteekenis van het leven leert kennen.

De oorlog toont haar op nog gevoeliger wijze aan hoe weinig innerlijke waarde al die redeneeringen en de mode-praatjes over godsdienst, philosophie, æsthetiek en ethiek blijken te bezitten. Martha wint de liefde van een goed en edel man, en verheugt zich: hem, hoewel hij verminkt uit den strijd komt, gelukkig te kunnen maken. 't Boek is met fijne pschychologische kennis van een jong meisjeskarakter geschreven en daarom van veel meer waarde dan de gewone water en melk bakvisschen-lectuur.

Dat er dikwijls zwaar in wordt betoogd is niet te verwonderen, daar de schrijver (of schrijfster) Duitscher is. Toch is de verhaaltrant vlotter dan men van onze Oostelijke buren gewoon is.

FRANSCH

Bugnet (Charles) La Flamme ensevelie. Aux veuves de la guerre. Emile—Paul, Paris.

De gewonde kapitein Bugnet wijdt een bundel gedichten aan de weduwen zijner kameraden, die in Frankrijk en ook hier zeer de aandacht heeft getrokken. Het is een doorloopend geheel, een ontroerend verhaal van de vrouw die wacht, en niet gelooven wil! Die uitbreekt in cris de rage et révolte tegen God zelf in haar namelooze en uitzinnig-makende smart en straks neerbuigt voor Hem, gebroken maar stil onderworpen.

De Bas heeft er in *Het Vaderland* een onder-de-streep aan gewijd. Wat de schatting der literaire waarde betreft mogen wij te rade gaan bij „Le Souvenir” die zegt: dans toute la littérature issue de la guerre, il n'est pas de témoignage plus probe et d'une inspiration plus élevée et plus délicate que ce beau roman poétique”; de verzen herinneren aan de Intimités van Coppée. Wij verwachten dat deze bundel ook in ons land de aandacht zal trekken en de begeerte tot lezen opwekken bij velen. L. v. D.

Mainage (Th.) Le témoignage des Apostats, Leçons données à l'Institut Catholique de Paris (1915/16). Gabriël Beauchesne en J. Gabalda, Paris (440), f 2.40.

Dit boek is een tegenhanger of liever een vervolg op het werk van denzelfden schrijver — conferencier ware wellicht beter gezegd, daar hij hier de lessen verzamelde door hem gegeven in het Institut Catholique — *La psychologie de la Conversion.*

Beide toch, bekeering en afval zijn de twee zijden van hetzelfde vraagstuk: het probleem van het geloof in zijn betrekking tot de menschelijke ziel. Het was nu zijn doel een psychologische verklaring te geven van de wijze, waarop het geloof verloren ging

bij eenige zeer bekende apostaten, die na hun afval hebben bestreden wat zij eens aanbaden en aanbaden wat zij eens bestreden. Het was zeker een moeilijke taak, die de schrijver op zich nam, vooral daar hij ze wilde uitvoeren zonder bepaalde tendenz, met de grootst mogelijke onpartijdigheid en evangelische liefde, zonder verontwaardiging of bitterheid. Zijn thesis is trouwens zeer eenvoudig. Hij wilde aantoonen hoe bij het begin van elke apostasie een bepaalde neiging te ontdekken valt, die de afvallige niet volledig genoeg gekend noch minder in goede richting geleid heeft. Het is een karaktertrek, die zich door de omstandigheden heeft ontwikkeld en weldra het geheele zieleleven vergiftigde en aanleiding gaf tot de crisis, waarvan de oplossing was het verwerpen van het christelijke dogma en zelfs van de christelijke moraal. Niet altijd is deze neiging op zich zelf verkeerd, zij werd het alleen door haar verkeerde ontwikkeling. Vijf typen van apostaten werden door den geleerden Dominikaan gekozen. Juliaan, de afvallige, wiens ongezonde lust om de verborgen geheimen van leven en dood te kennen hem op den dwaalweg bracht, Maarten Luther, door zijn zinnelijkheid en drift meegesleept, Calvijn, wiens bekrompen geest en dor hart, hem de vreeselijke leer der voorbeschikking deed opleggen aan zijn volgelingen, Lamennais, met zijn onbegrensde zucht naar vrijheid en heerschen, eindelijk Renan, die de waarheid niet onder de oogen kon zien en onzekerheid boven haar verkoos.

De studie dezer vijf typen uit hun daden en geschriften is met fijne pen en vlijmscherp scalpel uitgevoerd. Diep dringt père Mainage in hun leven door en toont dan helder aan hoe het geen hunner gelukt is, de Katholieke Kerk, door hen verlaten, te overtreffen, noch minder zich zelf vrede en zekerheid te verschaffen. Uit de ontboezemingen hem ontsnapt, toont hij aan hoe weinig gerust zij eigenlijk waren en daarom niet gelukkig, zooals de bekeerlingen, juichend in de glorie van het hervonden licht.

Het is een zeer belangwekkend werk, dat onder de apologetische geschriften van onzen tijd zeker groote plaats verdient in te nemen en dat door zijn vlotten stijl en aangenamen, hoewel hoog ernstigen toon tevens tot een aantrekkelijke lectuur geworden is.

Querdec (Yves le). Le Mariage du docteur Ducros (Scènes de province), (318). Paris Librairie Victor Lecoffre. Prijs f 2.10.

De eminente katholieke schrijver Georges Fonsegrive is dezer dagen overleden. Hoevelen zijn er, vooral in Frankrijk, wel gestorven, wier pen met zooveel ijver de zaak van God en de Kerk verdedigde of hoopten te verdedigen, sedert de oorlog op hun grondgebied woedt?

Onder den pseudoniem van Yves le Querdec behandelde Fonsegrive den toestand der Katholieken onder de sectarische regeering, op het platteland. Hij teekende met scherpe pen de

misstanden en gaf de middelen aan tot verbetering. Zijn vrijmoedigheid bezorgde hem veel tegenspraak en wekte zelfs ontstemming onder zijn geloofsgenooten wier feilen en tekortkomingen hij openlijk aanwees en brandmerkte. Dikwijls faalde ook hij.

Deze roman is het vervolg op zijn vorig werk *Le Fils de l'Esprit.* Er komen vele personen uit dat eerste boek in voor. Evenals toen wordt er zwaar geredeneerd; het romantische kader is slechts een voorwendsel om Yves' denkbeelden te verkondigen, en die van anderen te bestrijden.

Wat Mgr. van Cooth in zijn beoordeeling van *de Fils de l'Esprit* verklaarde: dat het den schrijver te doen was een stuk werkelijkheid te geven in zijn volle waarheid, en geen kunstuitbeelding, waardoor de roman voornamelijk vorm werd, die aantrekkelijk moet maken, en niet de eigenlijke zaak, een middel *pour dorer la pillule*, dit is in nog meerdere mate het geval met *Le Mariage du docteur Ducros.* Van het huwelijk tusschen den burgerarts en het hoog adellijke freuletje hooren wij hoe langer hoe minder, des te meer van fransche politiek en sociale actie.

Wij voor ons, hebben Fonsegrive liever als hij den romanvorm versmaadt en ons in essayvorm verhaalt van de godsdienstige evolutie in Frankrijk, zooals hij deed in zijn magistraal artikel onlangs in *le Correspondant* verschenen, *De Taine à Peguy.* Helaas! ook dit genot zal ons voortaan niet meer geschonken worden, nu de pen zijn onvermoeide hand ontvallen is.

VARIA

Kollewijnsch. Dumas beweerde dat zijn keukenmeid Sophie met elke letter een fout maakte, als zij haar naam moest schrijven. Zij schreef eenvoudig: Çaufy.

Spuistrater uit de Hofstad beweert dat Querido op blz. 5 van zijn „Aron Laguna" „trotsch" schrijft voor „trots". Het moet geen vergissing zijn, want het komt meermalen voor in datzelfde boek. De ontdekker vermoedt dat het anti-Kollewijnsch is.

Louis Couperus schreef in de H. P. van 17 Maart: „... anonyme brieven worden mij toegezonden, meestal naar aanleiding van mijne bijdragen in de Haagsche Post en òver de Haagsche Post. Zij zijn allerkluchtigste „menschelijke documenten". Zij zijn meestal van lezers, die mijn Epigrammen en andere bijdragen niet kunnen verduwen en er zelfs tureluursch en nijdig van worden".

Trots de verzekering van Couperus dat menschen als Cyriel Buysse, Roelvink, Borel zijn „krabbels" „bewonderen als werkelijk niet-alledaagsche miniatuurkunst", voelen wij toch meer

voor het oordeel der anderen, die het onmenschelijk geleuter vinden en er tureluursch van worden.

Een der briefschrijvers raadt Couperus aan: „zijn naam niet te grabbel te gooien in de H. P. onder nietswaardige stukjes copie, die niet aan kunst, maar aan handelsbedrijf doen denken".

En nu wordt Couperus werkelijk boos of hij doet 't ten minste goed na: „Zou u willen gelooven, gij, meneer de bezorgde, voor uw naam en voor mijn naam (als ik ze één oogenblik in één adem mag aanhalen: mijn open, klare, door het geheele land bekende naam en ùw duistere, verstokene, laf geheim gehoudene naam van „Een Lezer") dat de nieuwe, jeugdige directeur van een onzer Haagsche dagbladen, dat hij frisch bloed wilde inspuiten, mij toevoegde: „meneer, o, als u eens voor ons zulke stukjes zou willen schrijven??" (Couperus zet er twee vraagteekens achter, waarschijnlijk om te doen uitkomen met hoeveel nadruk en aandrang het verzoek betreffende die nieuw-bloed-inspuitingen werd gedaan). „.... Wat u van me denkt of niet denkt, dat repareer ik eenvoudig aan mijn bottine", besluit de verontwaardigde groote man.

Een ander lezer, die het gezeur niet meer kon uithouden, heeft brutaalweg geschreven: „meneer, schei uit met je Epigrammen, of ik zeg mijn abonnement op de H. P. op en schrijf naar den Redacteur, waarom ik dat doe!"

Maar jawel, Couperus heeft zijn antwoord al klaar: „Alsof de Redactie van de H. P. niet liever twintig of dertig van zulke kornuiten zou laten slippen dan mij!" En dan begint hij te vertellen dat hij herhaaldelijk zijn portefeuille van de Blague ter beschikking heeft gesteld van den heer van Oss, maar hem telkens vriendelijk en dringend verzocht werd nog aan te blijven.

Voor Couperus is die beslissing wel bemoedigend, maar ik vermoed dat zij een tegenvaller is voor vele lezers. De H. P. weet hare lezers steeds bezig te houden door de een of andere nieuwigheid. Zou het niet eens aardig zijn die lezers zelf hun oordeel te laten uitbrengen over de „krabbels" van Couperus door een van beide kwalificaties, kort en bondig: „lezenswaard" of „ongenietbaar?"

Een woord van Joergensen. En toch begint er een morgenstraal over de wereld te gaan. Verdreven uit het lustige en dwarrelende nachtrestaurant der moderne Kultuur, waar Rusland danste, Italië zong en Engeland whisky dronk, staat Europa plots rechtop in de loopgraven en kijkt daar grijs, grauw en koud, naar den Uitersten Dag. (Klokke Roeland blz. 18).

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

Verzochten wij in een voorgaand nummer onze getrouwen, eene ranglijst te maken van een viertal werken van Hugh Benson, om aldus aan te geven den graad van persoonlijke waardeering voor elk der boeken, daarna stelden wij voor: hetzelfde te doen ten opzichte der romans van Max van Ravestein.

De uitslag, berekend op de vroeger medegedeelde manier, is de volgende: 1. Aan d'Overkant. — 2. Bij Ons. — 3. Drijfzand.

Wat aangaat „Drijfzand" is het oordeel vrij algemeen: door zes wordt het gesteld op de allereerste plaats, door een op de tweede, en door al de anderen, een zéér groot aantal, op de laatste plaats.

Wat de beide andere romans betreft, houdt de waardeering bijna evenwicht. Door de meesten wordt „Bij Ons" op de allereerste plaats gezet, en toch komt in de standaardlijst: „Aan d'Overkant" vooraan, omdat dit laatste boek door bijna een gelijk aantal op de eerste, maar door een grooter aantal op de tweede plaats werd gekozen, waar „Bij Ons" de laagste rang werd aangewezen.

Het lot moest ook ditmaal beslissen, want er waren velen, die met de standaardlijst overeenstemden. Ten laatste werd nog eene beslissing gezocht inzake den aard van het uitgeloofde voor de twee overblijvenden. De einduitslag is, dat Mevrouw Donkers te Nijmegen den geldprijs toekomt en het boek moet worden gezonden aan Mevrouw Baronesse Dommer van Poldersveldt te Princenhage.

Van verschillende zijden werd ons gevraagd of de Redactie zelf ook niet een oordeel zou willen geven. Wij vinden geen reden, waarom wij het niet zouden doen, en zullen dan tevens ons antwoord even motiveeren. In dit geval wijkt het af van de standaardlijst en wij zouden zeggen: 1. Bij Ons. 2. Aan d'Overkant. 3. Drijfzand.

Een der inzenders schreef ons: „Het boek dat het meest nut zal stichten („Aan d'Overkant" heeft echter zulke mooie momenten, dat ik het toch het meest waardeer) is ongetwijfeld „Bij Ons". Als alle jonge meisjes en jongens vóór hun verloving dat boek hadden gelezen, zouden ze wel zóó afgeschrikt worden door 't voortdurend geharrewar van Alfred en Louise, dat .... ze zich zouden wachten voor een „dom" huwelijk".

VIENT DE PARAITRE

PRIÈRES

pour s'unir au Saint Sacrifice de la Messe

EN FAISANT LE

CHEMIN DE LA CROIX

ÉDITION EN GROS CARACTÈRES

Prix : **1.25**; *franco* **1.35**

SOMMAIRE. — Usage des crucifix indulgenciés. — Les Stations du Chemin de la Croix et les cérémonies de la Messe. — Élévations pour la Communion. — Prières au Saint Sacrement, à la Sainte Vierge, aux Saints Anges. — Du surcroît de gloire accidentelle que la Sainte Messe apporte à toute la Cour céleste... à nos chers disparus... etc, etc.

Ces pages conviennent spécialement aux personnes affligées,... aux malades,... à tous ceux auxquels leurs devoirs d'état ne permettent pas de se rendre chaque jour à l'église, ou qui sont privés de la Sainte Messe par suite de la pénurie de prêtres dont certaines contrées souffrent en ce moment.

LIBRAIRIE MIGNARD

38, rue Saint-Sulpice, PARIS

Welnu, juist de goede invloed, die van dit boek kan uitgaan (en uitging reeds, zooals we zeker weten) heeft ook invloed op onze keuze.

In „Aan d'Overkant" vind ik den dominee te veel karikatuur. Het is misschien niet zoo, maar toch moeilijk valt het zich aan dien indruk te onttrekken, dat om de katholieken een goed figuur te laten maken, de anderen te zwart zijn geverfd. En toch, zij zouden hooger hebben gestaan, als zij niet goed alleen onder minderwaardigen, maar als beteren onder de goeden waren voorgesteld. „Drijfzand" lijkt mij te effen donker. De goeden zijn saai en missen te veel de echt-roomsche blijmoedigheid, de slechten zijn het door en door, maar men ziet te weinig waarom en hun val komt te plotseling: nemo repente fit summus, nemo repente infimus: niemand wordt in één oogenblik een heilige, noch plotseling een slechtaard. De geschiedenis (oorzaak en schuld) van hun nedergang blijft te veel verborgen.

Vraag. Om wat afwisseling te brengen in „Onzen Kring" vragen wij nu eens aan de lezers ons te willen aanwijzen, welke fout er schuilt in de volgende aanhalingen:

1. Het is hier gezellig wonen; de eenige schaduwzijde is wel dat heel den namiddag de zon op mijn kamer schijnt.

2. Ik zing den schoonen huwelijksband
Des werelds steunpilaar,
Den heilgen echtelijken stand,
Gezegend voor 't altaar.

3. En deze veelgeroemde verzen van Henriette Roland Holst:

Menigmaal zag ik natuur
als een dier dat een sprong gaat doen,
diep-ademend stilstaan,
en dan uitbreken in groen
en bloeistorten over de wereld;
dan spande verwachting haar koord
in mij, en ik werd als een beker
die gevuld wordt over den boord.

Een honorarium van 5 gulden voor dengene, die het meest juist en tevens met de grootste beknoptheid de fouten aanwijst.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

Wij verzoeken onze lezers kennis te willen nemen van het artikeltje, dat uitgever en redactie tot hen richten in dit nummer.

Wat betreft het Maandschrift „Van Alle Tijden", verzoeken wij alle belangstellenden zich in het vervolg voor bestelling of technische opmerkingen te richten tot de R. K. Boek-Centrale, Keizersgracht 64 te Amsterdam, en voor alles wat aangaat de redactie Heerengracht 415 Amsterdam.

Prospectus en verklaring van den opzet van dat werk evenals exemplaren ter kennismaking vrage men aan bij de Uitgevers Keizersgracht 64 Boek-Centrale.

Wij verzoeken onze lezers bij het inbinden van dezen jaargang Boekenschouw er op te letten dat het Januarinummer foutief 1916 is gemerkt.

W. v. V. te U. Heel gaarne. Als u ons voldoende dokumenten bezorgt over dat geval, zult u ons een groot genoegen doen. Wij willen de onkosten dragen, mits zij 50 gulden niet te boven gaan.

H. B. te Z. Gregor Samarow was geen russische schrijver, maar een Duitsche. Hij heet eigenlijk Oscar Meding (gestorven 1903). Ik heb niets van hem gelezen, maar vind hem afgeschilderd als iemand zonder talent, die door sensatieromans zich lezers trachtte te winnen.

J. H. te U. In 1914 heeft Bas van Kesteren geschreven *Latijnsche Citaten*, benevens eenige spreekwoorden en spreekwijzen met vertaling in het Nederlandsch en verklaring. Prijs f 1.25. (A. Greben, Zevenbergen.

Voor U kan waarschijnlijk ook dienen: *Algemeen verklarend Woordenboek* (5e druk van Kramer's alg. kunstwoordentolk), herz. en vermeerd. door H. Zondervan. Prijs: f 6.75, geb. f 8.—. (Van Goor, Gouda).

Een Duitsch, Engelsch of ander boek ter vertaling is niet op te geven, zonder dat wij weten van welken aard het moet zijn (roman, religieus, geschiedenis?). En dan is het nog heel bezwaarlijk met onze tegenwoordige auteurswet op billijke voorwaarden het recht tot vertaling te krijgen.

INHOUD

VAN DEN TIENDEN JAARGANG VAN BOEKENSCHOUW
15 MEI 1916—15 MEI 1917

ARTIKELEN

BLZ.

Kunst en Leven. A. B. H. Gielen 1
Max Reinhardt en zijn Theaterkunst. Hans Heijnen . . . 12
Oscar Wilde. L. P. P. Franke S.J. 33
Een handboek tot de Nederlandsche Letterkundige Geschiedenis. A. B. H. Gielen 65
William Wilkie Collins. L. P. P. Franke S.J. 72
Overzicht van de Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde I. A. B. H. Gielen. 97
Idem, deel II.. 129
Een merkwaardig boek over den oorlog die nog komen moest. R. V.. 106
Letterkundige inzichten en vergezichten. A. B. H. Gielen . . 136
Wat wij denken over Foerster. A. B. H. Gielen 161
Een boek en een kritiek. L. P. P. Franke S.J. 195
Robert Hugh Benson „ „ „ „ „ 225
» » » » » » » » 257
Leon Daudet. L'Hérédo. J. v. Rijckevorsel 271
Chestertoniana. L. P. P. Franke S.J. 289
Vergeestelijking van het Tooneel. Hans Heijnen 317
Hoe een Duitsch Dichter Holland gezien heeft. Alph. Bloemen 327
Aan onze Lezers. 349

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

COLETTE YVER. LE MYSTÈRE DES BÉATITUDES, blz. 42. — FRANCIS JAMMES. LE ROSAIRE AU SOLEIL, blz. 166. — J. PH. HEUREY: LUCIE FAURE GOYAU. SA VIE ET SES OEUVRES, blz. 195. — JOSEPH LOTTE, blz. 234. — EMILE FAGUET. L'ART DE LIRE, blz. 293. — AVESNES. CONTES POUR LIRE AU CRÉPUSCULE, blz. 351.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN
Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Annales (Les), 145. — Beiaard (De), 82—173—203—302—357. — Correspondant (Le), 80. — Elsevier 21—144—203—242—329—356.

— Eigen Haard, 144—329. — Eeuw (Onze), 18—44—110—141—173—200—240—273—298—327—356. — Gids (De), 84—107—145—203—242—275—301—330—365. — Groot Nederland, 20. — Hochland, 108. — Hoogte (Op de), 174—203—242. — Katholiek (De), 45—170—202—239—272—369. — Katholische Welt (Die), Kunst en Letterbode (De), 200. — Nederlandsch Indië, 204. — Nederlandsche Vrouwengids (De), 202. — Nieuwe Gids (De), 360. — Revue des deux Mondes, 82—108—200—360. — Stimmen der Zeit, 21. — Studiën, 19—109—144—171—273—300—330. — Tijdspiegel (De), 19—107—302—330. — Vaderen in China (Onze), 330. — Velhagens & Klasings Monatshefte, 46—360. — Vragen des Tijds, 173. — Vrouw en haar Huis (De), 143. — Wetenschappelijke Bladen, 18—46—109—143—174—202—241—272—329.

IN EIGEN KRING

Paul Heyse, blz. 31. — William Wordsworth. To the Cuckoo, blz. 62. — Paul Heyse, Ueber ein Stündlein, blz. 95. — In welke volgorde staan in uwe schatting de volgende vier werken van Mgr. Hugh Benson: Trots Pijnbank en Schavot — Eenzaamheid — Hoe een Koning overwon — De Tragedie eener Koningin, blz. 314. — Max van Ravestein: Bij Ons — Aan d'Overkant — Drijfzand, blz. 346. — Max van Ravestein: Bij Ons — Aan d'Overkant — Drijfzand, blz. 378.

VARIA

Over Reinhardt (30). Een Protestantsch oordeel (59). Vondel en de duikboot (60). Cervantes (61). De Engelschen en wij (61). Honoré de Balzac (61). Shakespeare Jubileum (60). Het prachtig tooneel (92). In de uitgave van Helmer's Holl. Natie (92). 'k Ben Liberaol (93). Waar Czaar Peter berouw over had (93). Een kapitaal voor één boek (93). De Engelsche Vloot (93). De Handschriften van Robert Browning (94). Maxim Gorki als Journalist (94). De taal van Couperus (125). Guido Gezelle (126). Poot's Akkerleven (127). Kan het krasser? (127). Nieuwe werken van Paul Claudel en Francis Jammes (127). Theophile Gautier (156). Zelfkennis (156). Is dat gezonde kritiek? (156). Een bitter woord van Chamisso (157). Cervantes (157). Chamisso en Benno Vigny (157). Mooie boeken (158). Overschatting (158). Een Dichter? (159). Gevoel, verbeelding, heldenmoed (189). Tegen „De courant" (190). Over Carmen (190). Bernard Canter verdedigt zich (191). Dr. F. W. Foerster over Nietzsche (191). Carmen Sylva (221). Aan den Overkant (221). De Kruistocht der Kinderen (222). De eerste ontmoeting (222). Over advertenties (222). Dora Duncker (223). Commandant Emile Driant (252). Jack London (252). Mary Gysen (253). Miek Jansen (253). Hollandsche Voorkomendheid (254). Emile Verhaeren (254). Henryk Sienkiewicz (254). Epigrammen (284). Een verdediger (285). Henry Bataille (285). Hermann Bahr (286).

Over Louis Couperus (287). Romain Rolland (310). Wat leest het publiek het liefst? (310). Opzettelijke drukfouten (310). Een stem uit de gevangenis (310). Onze heerlijke taal (311). Het voorbeeld (311). George Goyau (312). Onsterfelijken (312). Figaro (312). Cyrano de Bergerac (313). Beckmann's droom (313). Improvisatie (313). Opvoeding der Jeugd (341). Een Oordeel (342). Walter Scott (342). De Revue (343). Ons College Jaarboek (343). Hun eerste verdienste (344). Twee Schrijvers (345). Couperus (346). Kollewijnsch (376). Louis Couperus (376). Een woord van Joergensen (377).

A

BLZ.
Aarts (J.). Roomsche Adel 85
Abboth. Terug naar het Vaderhuis 87
Ammers-Küller (Jo van). Een jonge leeuw van Vlaanderen. 25
Andrejew (Law.). De opstandige dorpspriester 243
Antink (M.). Catherine 315
Augustinus (Aurelius). Belijdenissen 330
Averkamp (Ant.). Uit mijn Practijk 209
Avesnes. Contes pour lire au crépuscule 351
Avesnes. Vocation 353

B

Balzac (Honoré de) 61
„ „ La Recherche de l'absolu 62
„ „ Le médecin de campagne 62
„ „ L'illustre Gaudissart 62
„ „ Eugénie Grandet. 62
„ „ Ursule Mirouet 62
„ „ Les Chouans 62
„ „ La Vendetta 62
„ „ Le Curé de Village. 62
„ „ Le Cousin Pons 62
Bauer (Clemence). Kleine Sarina 183
Benson (Robert Hugh). The Light Invisible 225
„ „ „ The Green Robe 229
„ „ „ With Dyed Garments 229
„ „ „ The Bridge over The Stream . . 229
„ „ „ Unto Babes. 229
„ „ „ In the Covent Chapel 229
„ „ „ The Sorrows of the World . . . 229
„ „ „ Initiation . . . . 229—266
„ „ „ None other Gods. . . . . 229—266
„ „ „ Loniliness . . . . 229—265
„ „ „ Confession of a Convert 229
„ „ „ The Lord of the World . . 230—260
„ „ „ Oddsfish 257
„ „ „ The Sentimentalists 258
„ „ „ Come Rack Come Rope 263

BLZ.
Benson (Robert Hugh). The Coward 263
„ „ „ The Average Man 264
„ „ „ The Necromansers 265
„ „ „ A Winnowing 266
„ „ „ The Dawn of all. 230
„ „ „ Bij What Authority. 230
„ „ „ The Kings Achievement 232
„ „ „ The Queen's Tragedy 232
„ „ „ The History of Richard Raynall . 233
„ „ „ Solitary 233
„ „ „ A Mirror of Shalott 234
„ „ „ Eenzaamheid 211
„ „ „ Tragedie eener Koningin 211
Bergerac (Cyrano de). La Mort d'Agrippine 313
„ „ „ Le Pendant joué 313
„ „ „ Voyage à la Lune 313
„ „ „ Histoire comique des Etats et empires du Soleil 313
Bezemer (F.). Nieuws uit oude boeken 315
Björnson (Björnsterne). Petra 54
Bloch (Johan von). Der Krieg 104
Bloeiende Bongerd (De) 32
Bloemink (F. M. N.). Lentedagen 183
Bloy (Leon). Au Seuil de l'Apocalypse 160
Boele van Hensbroek. Geschiedenis der wereldliteratuur. . 316
„ „ „ Wereldletterkunde 348
Bordeaux (Henri). Uit den strijd des levens 244
„ „ De Geboortegrond 281
Bourget (Paul). Le démon du midi 64
„ „ Le Disciple 315
Bouman (R.). De Gelukzalige Bernardinus Realino . . . 85
Bouwkundig Woordenboek 211
Bowen (Marjorie). Het Carnaval van Florence 55
Broedelet (J.). Artistenleven 212
„ „ Zomergasten 244
Bruna (G.). Op weg naar Rome 85
Bruun (Laurids). Van Zanten's gelukkige tijd 118
Bugnet (Charles). La Flamme ensevelie 374
Bührs (Lize). Jet 250
Buurman (H. C.). De verdwaalde Anarchist 245
Byvanck (W. C. J.). Bewogen tijden 207

C

Cajetanus (Pater). Het Godsbestaan 205
Canter (Bernard). De Geraffineerde 56
„ „ Mombakkes 87
„ „ en Tervooren (A.). De Lafaard 304
Carbin (Louis). De zuivere Eros (Liefdesroman) 245

BLZ.
Catharina van Genua (Heilige). Verhandelingen over het Vagevuur 331
Cecilia (Madame). Wijngaardeniersters 24
Chesterton (G. K.). 76
„ „ Tremendous Trifles 289
„ „ The Defendant 289
„ „ A miscellany of Men 289
„ „ A. Piece of Chalk 290
Cleerdin (Vincent). Paaschfantasiën 178
Collins (William Wilkie). The Woman in White 73
„ „ „ No Name 73
„ „ „ Armadale 73
Cosmopoliet. Naar Amerika 208
Courths-Mahler (Hedwig). Uw broeders vrouw 56
Crombach (Dr.). Eerste Hulp bij de meest voorkomende ongelukken 367
Curwood (James Oliver). Isobel 335

D

Darville (Luciën). Een noodlottig schot 26
Daudet (Alphonse). Lettres de mon Moulin 267
„ „ Tartarin de Tarascon 267
„ (Ernest). Au temps de l'Empereur. 267
„ „ Beau casque 267
„ „ Dans la Tourmente 267
„ „ Fils d'Emigré 267
„ (Leon). L'Action Française 269
„ „ L'Avant-guerre 269
„ „ L'Hérédo 267
„ „ Les Morticoles 268
„ „ Les Primaires 268
„ „ Quand les Français ne s'aimaient pas . . 269
De Romeinsche catacomben van Valkenburg 208
Dender (Godfried van). Ellende 336
Diers (Marie). Wie zijt gij? 336
Driant (Emile commandant). 252
Drift O. F. M. (Fr. Edmundus). Biecht en Communieboekje 205
Dumas (père et fils). La Dame aux Camélias 348
Dijkstra (D.). Het Zigeunerkamp 220

E

Eekeren (Gerard van). De Van Beemsters 337
Ehrenborg S. J. (F.). Naar het Priesterideaal 205
Ellerker O. S. D. (Marie St. S.) Master where dwellest Thou? 276
Engbers-van Harten. Verklaring der Kerkplechtigheden . . 303
Epictetus Enchiridion. Zedekundig Handboekje 48
Ernst (Otto). Asmus Semper als man 282
Eygenraam R. K. Pr. (L. C. L.). Nieuw Communieboekje . 206

BLZ.

F

Federer (Heinrich). Jungfer Therese 158
Franssen (Ferd). Uit Jezus' leer en en Leven 331
Frenssen (Gustav). Hilligenlei 118

G

Garborg (Hilda). De Strijd om de Zon 119
Garold. Freddy van de vierde 56
Geïllustreerde Encyclopedie 365
Gezelle (Cæsar). De Dood van Yper 51
Gibbs (Philip). The Custody of the Child 29
„ „ A Master of Life 29
Glyn (Eleonore). Ambrosine 148
Glyn (Elinor). Het beslissende Moment 245
Gogh-Kaulbach (Anna v.). De Droom 368
„ „ „ Op de Kentering 246
„ „ „ Impromptu's. 87
Gongryp (B). Logarithmische en goniometrische Tafels en Bijtafels 86
Goulmy (P. J. L. M.). Kerkgenootschappen in de Nederlanden, niet behoorende tot de Roomsch-Katholieke Kerk 21
Granpré Molière (Catherine). Aline du Reille 306
Groot (Dr. J. V. de). Denkers over Ziel en Leven . . . 361
Groot S. J. (J. F. de). Handleiding bij het Katholiek Godsdienstonderwijs 206
Gunnarson (Gunnar). Uit de geschiedenis van het geslacht Borg 119
Günther (Agnes). De Heilige en haar Nar 306
Gijsen (F. C.). Fransche, Duitsche en Engelsche Handelscorrespondentie 333
Gijsen (Marie). Brord en Hanne 178
„ „ „ „ „ 253

H

Haliwell Sutcliffe. Door smart gelouterd 213
Handel-Mazetti. Stephana Schwertner . . . . 59—338
Handel-Mazetti (Enrica von). Ritas Briefe 154
Hans (A.). Aan de Yzer 88
„ „ De Bijbel van den Pastoor 88
Hartog (Dr. A. H. de). De Heilsfeiten 22
Hartog (J.). Beroemde Zangeressen 278
Hardingham. That Woman from Java 58
Has (N). Zusterliefde 213
Haspels (G. F.). Boete 213
Havelock (Ellis). Het Huwelijk 21
Hayes. Engelsche Opvoeding 367
Heide (Edith). Ed. v. Brederoode 220

BLZ.
Helden van den Balkan (De). 64
Herckenrath. Fransch Woordenboek 53
Hermann (Georg). Heinrich Schön Jr. 149
Hers (Anna). Jozua Bronsveld 214
Herzog (Rudolf). Kort Geluk 307
Heuvel (F. A. v. d.). Een onder Weinigen 150
Heyermans (Ida). Zoo mooi als zonneschijn 250
Hille-Gaerthé (C. M. van) Onder het Stroodak 220
Hoeffelman (Marie) Brigitta 283
Hoek (Gerard van den). Het kostelijk leven 338
Hoffman (F. J.). Een week in de Duiventil 220
Hoffmann (R. Th. A.). Het Majoraat en andere geschiedenissen 247
Hora Adema (J.). Astrale Liefde 26
Hoven (Térèse). De Jonker van de Stins 150
Humphrey Ward. The Great Succes 58

J

Jansen (Miek). Aan de bron 253
Jansen (Miek). Aan de Bron 339
Jehu (Felicie). Het Circuskind 220
Jehu (Felicie). Vertellingen 250
Jong (A. M. de). Ondergang 151
Jong (B. P. M. de). Oude Maria-devoties in eere hersteld. 175
Joergensen (J.). De weg naar het licht. 368
Jörgensen (Johannes). Klokke Roeland 23
Jörgensen (Johannes.). De Uiterste Dag 307
Justinus. Hoe ik Roomsch werd 111

K

Kalff (S.). De Loffelycke compagnie 279
Kasteren S. J. (J. P. van). De brief van den Apostel Judas 206
Kea S. J. (Willem). De Roep des Konings; aan onze R.K. Jongens 146
Keller (Paul). Grünlein 156
Kemp (Mathias). Het wijnroode uur. 128
Kempf-Faustmann, Liturgik 146
Kievit (W.). Het boek van Jeremias die Michel heette . . 220
Kinderen der zee 276
Klausmann (A. O.). Zijn Proefjaar 88
Kloostermann (B. C.) Roomsch Kinderleven . . . . . .52—117
Klug (J.) Das ewige Heimweh, ein Buch für Leidträger und Gottsucher 176
Koenders Ord. Carm. (A. J.). Volkshandboek der Liturgie . 362
Koenen (M. J.). Verklarend Handwoordenboek der Ned. Taal 86
„ (Marie). De Toren van Neekum 120
„ „ Sproken en Legenden 216
Koff (D. J. de) Ons Grijs Verleden 217
„ „ De Schoone Bataafsche 217
„ „ Prinses Theudesinde 217

BLZ.
Koff (D. J. de) De Edelste Brederode 217
Könings (C. J. J.). Handleiding ter beoefening der athletiek 86
Koning (M. de) en Susijn (M.). Voor eigen Kring. Bloemlezing voor het voortgezet onderwijs aan R. K. Meisjesscholen . 86
Koopmans van Boekeren (H. E.). Jeanne d'Arc 120
Kooy-v. Zeggelen (M. C.). Een Broederdienst in 1815 . . 179
Koster (E. B.). William Shakespeare 23
Krag (Wilhelm). Hoe Isaac Seehusen Jacobijn werd . . . 89
Kramer's Duitsch Woordenboek 53
Krause (Friedrich). Boeken over Japan; Zuid-Slavische volkeren 96

L

Lagerlöf (Selma). Elsa. 214
Lamberts Hurrelbrinck (Mr. L. H. J.). De eerste Mei . . . 89
Landsberger (Arthur). Millionairs 369
Lanner (A.). Die Psalmen 277
Lans (J. R. v. d.). Lood in 't hart 121
Leblanc (Maurice) 347
Lehmkuhl (Augustinus). Het Brood Gods 148
Leopold (L.) en Pik (W.). Nederlandsche Letterkunde . 86—117
Leopold (M.). Het leven van een witten poedel door hem zelf verteld 251
Lie (Bernt.) Dr. Kjelsberg 122
Ligthart (Jan). Jeugdherinneringen 53
„ „ Over opvoeding (1ste Bundel) 281
„ „ „ „ (2de „) 281
„ „ In Zweden 334
Lindberg (Dvolette). Elsa. Vrouwen uit de Minarettenstad . 151
London (Jack) 252
Loon (H. van). Geteekenden 152
Lyall (David). Het Verloren Tehuis 282

M

Macé (Jan). Sprookjes 251
Mainage (Th). Le témoignage des Apostats 374
Margueritte (Paul). L'Embusqué 342
Maupassant (Guy) 316
Maurier (George Du). Trilby 55
Meeren (Hélène van). De Meisjes Harkesteyn 220
Meeren (Willy v. d.). Stille Grootheid 247
Meester (Johan de). Carmen 180
„ „ „ „ 190
Melati van Java. Twee Moeders 218
Menten (Mgr. J. H. E.). De Plasmolen in het Lissedal . . 153
Merle (J. van). Uit Duisternis tot Licht. 152
Metz-Koning Marie. (Het Wonder) 218
Meyrink (G.). De Golem 248
Middendorp (Herman). Het Schoone Mysterie 122

BLZ.
Minnema (Nine). Het Kind van de Bergen 123
Misford (B.). Huis Rietholme 248
Mol (Annie). Zomer-Idylle 57
Molt (E.). De Kruisvaarders 189
Montgomerry (L. M.). Anne van het Eiland 370
Montessori (Dr. Maria). De Methode Montessori. Opvoeding van het jonge kind 280
Murger (Henri). Kunstenaarsleven te Parijs 248
Mulford (Prentice). Een nieuwe Boodschap 367
Musbach (Dora). Een verloren illusie 307
Musset. (Paul de). Lui et Elle. 288

N

Nadder Browne. (Alexius Brandt). De roman van een vrijmetselaar 26
Nathaniël Hawtorne. De Scharlaken letter. 247
Nielen O. F. M. (Fr. P.). Alles herstellen in Christus . . 332
Notvitch (Nicolas.). La Vie inconnue de Jésus-Christ. . . 96
Nuyen (C.). Lourdesreis in lichtbeeld 23
Nuyens (P. J. J.). In rechte banen geleid 249

O

Oer O. S. B. (Sebastiaan von). Stekelblaadjes 175
„ „ Uw Zieletuin. Brieven aan jonge meisjes 278
Orczy (Baronnesse). De Bronzen Adelaar 308
Orelio. Mijn Gedenkschriften 331
Oorlogsmonographieën 364

P

Pacary (Pierre). Un compagnon de Peguy, Joseph Lotte . 234
Pesch (van) Wijdenes. Beschrijvende Meetkunde 87
Poelhekke (M. A. P. A.). Woordkunst 371
Poole (Ernest.). De Haven 181
Post (B. J.). Losse Bladen uit het Geschiedboek van het Bisdom Haarlem 209
Priem (G. H.). De Wreede Lust 308
Prinsen (Dr. J.). Een handboek tot de Nederlandsche Letterkundige Geschiedenis 65

Q

Querdec (Yves le). Le Mariage du Docteur Ducros . . . 375
Quirinus (P.). Uit Stille Uren 340

R

Raeskin (P.). Pastoor Horseman 124
Raphaël O. S. D. (Francis). (Augusta Theodosia Drane). De Geest der Dominicanerorde . . . . , ... 111

BLZ.
Ravestein (Max van). Drijfzand 182
Reyneke van Stuwe (Jeanne). Câline 249
„ „ Een „Mariage de Raison" . 184
Rietema (J.). Uit wad en polder 185
Roels (Dr. F.). De Psychologie van den Wil. 334
Rolland (Romain). Au dessus de la Mêlée. 64
„ „ Histoire de la guerre 310
Rolleston (T. W.). Keltische Mythen en Legenden . . . 51

S

Salomons (Dr. Henriëtte). Gewijde verhalen en legenden van Hindoes en Boedhisten 370
Samarow (Georg). 380
Sand (George). Elle et Lui 288
Sante, R. K. Pr. (J. J. van) Denkfouten 86
Santen S. J. (P. J. van). Gedachten bij het Kruisbeeld . . 364
Sapper (Agnes). De Familie Peereboom 185
'tSas (Henri). Karakters 372
Sawicki (Dr. Fr.). Die Wahrheit des Christenthums . . . 315
Schäfer O. S. B. (Dr. Bernh.). Liturgische Studiën IV. Von Ostern bis Allerheiligen 49
Schönberg (Estella). Levensdraden 283
Schoyen (G.). Verkocht 153
Schuh (Dr. F.). Grepen uit de moderne Meetkunde . . . 87
Sienkiewicz (Henri). 254
„ „ Kleinen Michel 255
„ „ Bartek Zwyciecza. 255
„ „ De Zondvloed 255
„ „ Quo Vadis?. 255
„ „ Te vuur en te zwaard 255
Shakespeare 32
Sinclair (F. de). Meneer Focus als meid-alleen 153
Sipman (M. A.). Frederik Wegelandt 217
Sleumer (Prof. Dr. Alb.). Liturgisches Lexikon 50
Slooten (Aug. van). Op haar Post 231
Stapelveld (Jean). Voorbeschikten. 284
Steenen (Frank van). 'n Decennium 370
Steinmetz (Mr. B. J. F.). De Vrouwenbeweging en de Vrouwenarbeid 112
Stilgebauer (Eduard). Harry 154
Stillgebauer (Edward). Gedachten van een verminkte. . . 340
Sutorius (Anna). De tragische roman van Loesje Dekkers en Brammetje Rekkers. 220

T

Tempel O. P. (P. v. d.). Levensgeluk door Levenseenvoud. 177
Tesselhoff (P.). Noncombattanten 186
Theresia (Zuster). Gedichten van.... 206

BLZ.
Timmermans (Felix). Pallieter 124
Tit-Bits. 316
Trent (Paul). De Groote ondeugd 309
Turner (Lilian). Aprilmeisjes 219

V

Valkenstein (Kees). Tom Tiddelium 251
Van Alle Tijden 64
Verheggen C. S. S. R. (A.). Naar de stad Gods 207
Verhoeven (Dr. Th.). Levensbeschouwing en Zedelijke opvoeding 335
Vesters. De Bestedeling 28
Vigourel M. (S. S.). Le Canon de la Messe et la Critique Moderne 147
Viotta (Mr. Henri). Handboek der Muziekgeschiedenis . . 113
" " " " " 279
Vletter (A. C. de). Admiraal Snor 219
" " Hein past op de dubbeltjes 220
Vletter (A. C. C. de). De stok met negen knobbels . . . 251

W

Waal (Mgr.). Paus Benedictus XV 51
Wagenvoort (Maurits). La Romanina 28
" " Het Koffiehuis met de roode buisjes 309
Wahlenberg (Anna). De Koningin. 341
Ward (Humphrey). The great succes 58
Werner (E.). Fata Morgana. 124
" " Glück auf 215
" " Tot den hoogsten prijs 219
Wiesebach (Wilhelm). Er und ich 373
Wilde (Oscar) 33
" " The Picture of Dorian Gray. 35
" " Essays and Lectures 35
" " De Profundis 35
" " The Ballad of Reading Goal. 35
" " The Soul of Man under Socialism. . . . 35
" " Lord Arthur Saville's Crime 35
" " The Canter-ville Ghost 35
" " The Sphynx Without a Secret 35
" " The Model Millionaire 35
" " Intentions. Truth of Masks, ... 35
" " The Happy Prince and other Tales . . . 36
" " Salome 36
" " The Duchess of Padua. 36
" " Lady Windermere's Fan 37
" " A Woman of No Importance. . . . . , 37
" " An Ideal Husband 37
Wink's Geïllustreerde Encyclopedie 365

BLZ.
Witkop (Dr. Ph.). Oorlogsbrieven van Duitsche Studenten . 52
Wintersfeld. De reis naar Berlijn 316
Wohlbrück (Olga.). Beschaving 187

Y

Yver (Colette). Les Mystéres des Béatitudes 42

Z

Zoetmulder. De Verloving van Jaap Mênnings 276
Zwaben (Ralph van). Sneeuwkoningin 91
Zwart (Jan). Lucas van Leyden en anderen 333
Zwarts (Aukje). De Avonturen van Elisabeth op Rügen . . 187